

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

**VÄST-SVENSKA
KURIREN**
Socialdemokratiska Vänsterns organ

Till Publiken!

Stormen.

Reaktionens svarta

Arbetare-Kuriren

1 maj
i Göteborg
o. Mölndal

MINARETEN

arbetar-posten
Förhållning för socialistisk politik

Hjälmars och gevär!

Snygga gossar på Korsgatan 7-9

r klassamlingen och socialismen.

ARBETARTIDNINGEN

teborgs socialistiska A n m ä l a n.
befarkommun bildad.

STARK KOMMUNISTISK FRAMMARSCH

ÖVER

Dodsolycka på Alfvins

NY TID

Valutgången i Mölndal

Över 1.700 kommunistiska röster i Trälbyn

Vill folk ha mer politik i radio ska de också få

Arbetets söner" dånade under mötet för NY TID

RESOLUTIONEN: TOMRUM FYLLS

LYCKSÖKARNA VALLFÄRDAR TILL TIBRO FÖR LÖTTKÖP

**ARBETARPRESSEN
I GÖTEBORG**

Lars-Åke Engblom

MEDDELANDEN FRÅN EKONOMISK-HISTORISKA INSTITUTIONEN
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

46

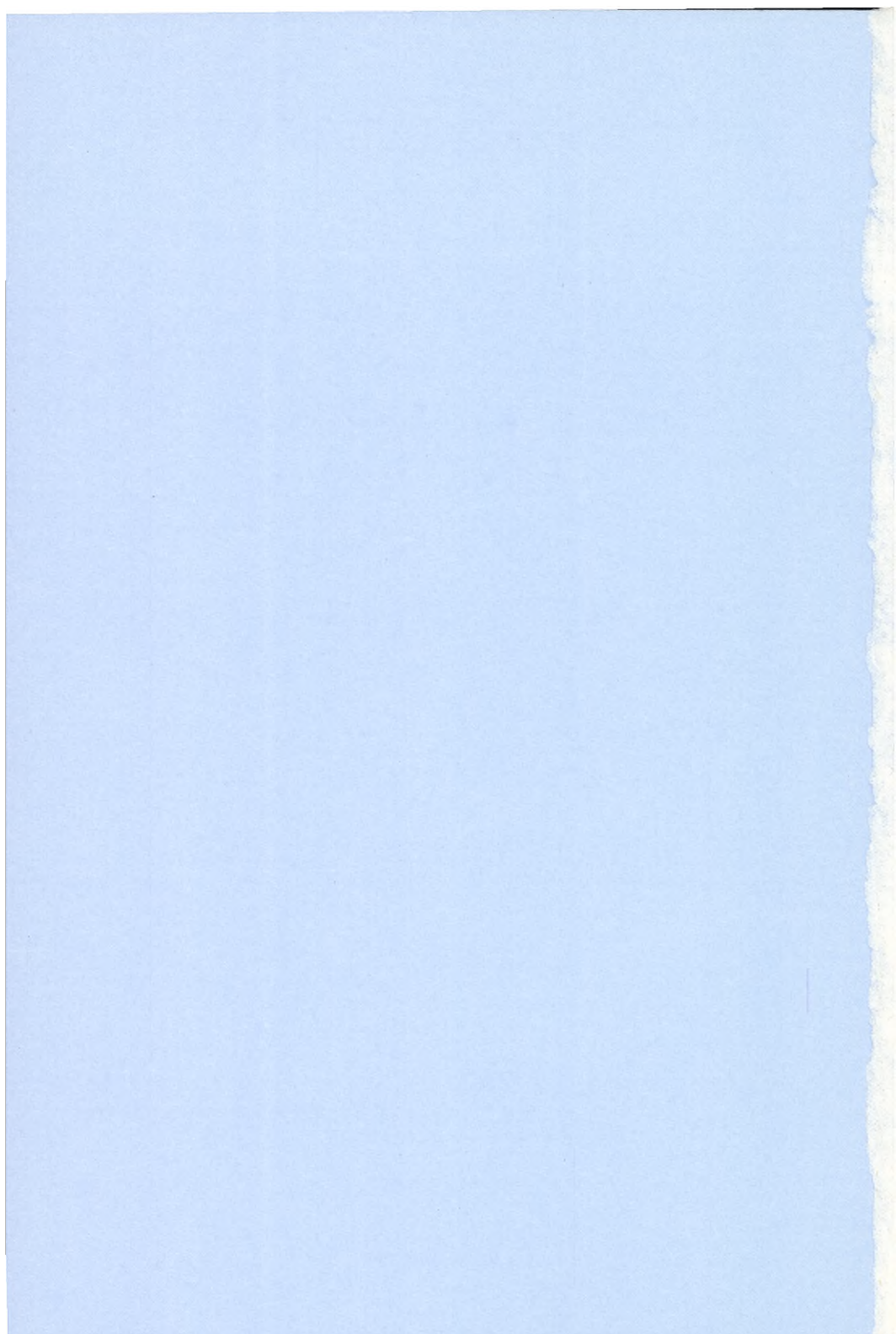
ARBETARPRESSEN I GÖTEBORG

En studie av arbetarpressens
förutsättningar, arbetarrörelsens
presspolitik och tidningskonkurrensen
i Göteborg 1890—1965

av

LARS-ÅKE ENGBLOM

GÖTEBORG 1980

ARBETARPRESSEN I GÖTEBORG

Abstract

THE LABOUR PRESS IN GÖTEBORG. A study of the conditions of the labour press, the press policy of the labour movement and the press competition in Göteborg 1890—1965.

by

Lars-Åke Engblom

In spite of political and population conditions of a strong labour press, the labour movement has failed as newspaper editors in Göteborg. The circulation of the labour press has never reached more than 15 % of the total newspaper circulation in Göteborg. The size of the labour parties votes in the general elections has been much greater, at the maximum 65 %.

Since the middle of the 1960s there is no daily labour newspaper in Göteborg. Those two remaining daily newspapers in Göteborg in 1980 are both liberal and have the same owner.

Why has the labour press failed in Göteborg? That is one of the main questions of the study. This leads however to a further problem which characterizes the whole study: Which are the competition conditions of the organisation-owned newspapers?

The starting point of the study is the acting of the political organisations and the trade unions. In what ways did the organisations support and control their newspapers? The period of the study is 1890—1965. The main sources are the meeting-protocols of the political parties and the trade unions. About 30.000 protocols on national and local level have been examined.

Six labour newspapers with a weekly edition or more have been edited during this period in Göteborg. Two of them have been daily, the social democratic *Ny Tid* (during 1899—1966) and the communistic *Arbetar-Tidningen* (1939—1964). The *Ny Tid* got up to 1917 a very strong support from the labour organisations. The natural support of the *Ny Tid* did not exist after the split of the Social Democratic Party and after that the new parties of the labour movement had established their own newspapers in Göteborg.

The *Ny Tid* had the best opportunities to compete with the Liberal and Conservative press in Göteborg. The newspaper however missed an excellent break-through during the 1920s by sticking to afternoon-edition, in spite of old plans of a morning edition. The *Göteborgs-Posten* (one of the liberal newspapers) conquered within a decade from the middle of the 1920s a significant part of the potential subscribers among the workers, by a system of weekly subscriptions, a popular content and a general labour-friendly tone. The *Ny Tid* was during these years handicapped by a split of the local social democratic party. When, at last, the *Ny Tid* started the morning edition in 1936, it was too late. For the last 30 years, the *Ny Tid* was a loss.

In the last chapter a try will be done to make a scheme of negative and positive factors of competition of the organisation-owned daily press. Positive factors are: economic support (direct and indirect) from organisations, no demand upon economic profit, democratic structured newspaper companies, unique, ideological content and exclusive news sources. Negative factors are: regard to superior goals of organisations, risk of missed economic efficiency, long process of decision and last, but not least, missed adaption to the market.

Key words:

— labour press	— press competition
— labour movement	— press concentration
— political press	

Abstract

THE LABOUR PRESS IN GÖTEBORG. A study of the conditions of the labour press, the press policy of the labour movement and the press competition in Göteborg 1890—1965.

by

Lars-Åke Engblom

In spite of political and population conditions of a strong labour press, the labour movement has failed as newspaper editors in Göteborg. The circulation of the labour press has never reached more than 15 % of the total newspaper circulation in Göteborg. The size of the labour parties votes in the general elections has been much greater, at the maximum 65 %.

Since the middle of the 1960s there is no daily labour newspaper in Göteborg. Those two remaining daily newspapers in Göteborg in 1980 are both liberal and have the same owner.

Why has the labour press failed in Göteborg? That is one of the main questions of the study. This leads however to a further problem which characterizes the whole study: Which are the competition conditions of the organisation-owned newspapers?

The starting point of the study is the acting of the political organisations and the trade unions. In what ways did the organisations support and control their newspapers? The period of the study is 1890—1965. The main sources are the meeting-protocols of the political parties and the trade unions. About 30.000 protocols on national and local level have been examined.

Six labour newspapers with a weekly edition or more have been edited during this period in Göteborg. Two of them have been daily, the social democratic Ny Tid (during 1899—1966) and the communistic Arbetar-Tidningen (1939—1964). The Ny Tid got up to 1917 a very strong support from the labour organisations. The natural support of the Ny Tid did not exist after the split of the Social Democratic Party and after that the new parties of the labour movement had established their own newspapers in Göteborg.

The Ny Tid had the best opportunities to compete with the Liberal and Conservative press in Göteborg. The newspaper however missed an excellent break-through during the 1920s by sticking to afternoon-edition, in spite of old plans of a morning edition. The Göteborgs-Posten (one of the liberal newspapers) conquered within a decade from the middle of the 1920s a significant part of the potential subscribers among the workers, by a system of weekly subscriptions, a popular content and a general labour-friendly tone. The Ny Tid was during these years handicapped by a split of the local social democratic party. When, at last, the Ny Tid started the morning edition in 1936, it was too late. For the last 30 years, the Ny Tid was a loss.

In the last chapter a try will be done to make a scheme of negative and positive factors of competition of the organisation-owned daily press. Positive factors are: economic support (direct and indirect) from organisations, no demand upon economic profit, democratic structured newspaper companies, unique, ideological content and exclusive news sources. Negative factors are: regard to superior goals of organisations, risk of missed economic efficiency, long process of decision and last, but not least, missed adaption to the market.

Key words:

— labour press	— press competition
— labour movement	— press concentration
— political press	

ARBETARPRESSEN I GÖTEBORG

En studie av arbetarpressens förutsättningar, arbetarrörelsens presspolitik och tidningskonkurrensen i Göteborg 1890—1965

av

Lars-Åke Engblom

AKADEMISK AVHANDLING

som med vederbörligt tillstånd av samhällsvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs universitet för avläggande av filosofie doktorsexamen framlägges till offentlig granskning fredagen den 18 april 1980 kl. 10.00 på Ekonomisk-historiska institutionen, Stora Nygatan 23—25, Göteborg.

L-Å Engblom, *The labour press in Göteborg. A study of the conditions of the labour press, the press policy of the labour movement and the press competition in Göteborg 1890—1965.* (Publications of the Institute of Economic History of Gothenburg University 46). Göteborg 1980, 413 p. ISBN 91-85196-19-3. Distribution: The Institute of Economic History, Gothenburg University, Stora Nygatan 23—25, 411 08 Göteborg.

MEDDELANDEN FRÅN EKONOMISK-HISTORISKA INSTITUTIONEN
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

46

ARBETARPRESSEN I GÖTEBORG

En studie av arbetarpressens
förutsättningar, arbetarrörelsens
presspolitik och tidningskonkurrensen
i Göteborg 1890—1965

av

LARS-ÅKE ENGBLOM

GÖTEBORG 1980

Tidningsekonomi och tidningskoncentration i Sverige 1920—1970

ISBN 91—85196—19—3
Tryckeri AB Framåt, Göteborg 1980

Förord

Det är naturligt att en journalist funderar över varför massmediebranschen ser ut som den gör. Den som är verksam i Göteborg funderar kanske lite extra.

Jag kom till Göteborg hösten 1963. Den hösten lades Ny Tid ner. Det var en händelse som startade en intensiv debatt om tidningars villkor.

Utan att personligen vara engagerad i Ny Tids öden — fränsett att min fru som barn bott två månader i tidningens lunchrum — började jag i slutet av 1960-talet, parallellt med mitt arbete som nyhetsreporter på olika redaktioner, intressera mig för varför arbetarrörelsens tidningar hade så svårt att hävda sig i Göteborg och annorstädes.

Det var ett intresse som i hög grad uppmuntrades av professor Artur Attman och docent Martin Fritz vid den ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs Universitet. De gav de avgörande impulserna till det arbete som nu föreligger. Martin Fritz har dessutom — utomordentligt kunnig, engagerad och tålmodig — varit min handledare under hela den tid arbetet med varierande intensitet fortskridit. Under den sista, mest intensiva, perioden har jag också haft förmånen att få konfrontera mina preliminära manuskript och tankegångar med professor Lars Herlitz' klarsyn och särskilda sakkunskap inom de områden undersökningen behandlar.

Avhandlingen är en del av forskningsprojektet "Tidningsekonomi och tidningskoncentration i Sverige 1920—1970". Projektledare har varit Martin Fritz. Av de övriga medlemmarna i projektet har jag under hela arbetets gång haft ett kontinuerligt och mycket givande samarbete med fil dr Sverker Jonsson, under ett tidigare skede även med fil kand Ewa Hamberg, fil kand Lars Anders Lundquist och fil kand Britt-Marie Mattsson. Värdefulla synpunkter på olika delar av undersökningen har jag också fått från kommunalrådet Torsten Henrikson, som läst avhandlingen i manuskript samt från massmedieforskare vid andra institutioner i Göteborg, i första hand docent Karl Erik Gustafsson, docent Stig Hadenius och universitetslektor Lennart Weibull. Den engelska översättningen av sammanfattningen har utförts av fil mag Ulla Sjöblom.

Gudrun Hagenfeldt har satt sin professionella prägel på diagrammen och dessutom, liksom Ingrid Millgren, Bertil Durell och institutionens övriga medarbetare, genom vänlighet och hjälpsamhet bidragit till att föra arbetet vidare. Ett mycket positivt bemötande har jag också fått på

Folkrörelsernas arkiv i Göteborg, där främst amanuens Lars Torstenson varit behjälplig med materialinsamlingen. I arbetets slutfas har det varit en trygghet att direktör Malte Larsson, med en femtioårig erfarenhet från arbetarrörelsens tryckeriföretag i Göteborg, haft ansvaret för den tekniska framställningen.

Statens Råd för Samhällsforskning har understött det forskningsprojekt, som denna avhandling är en del av. En viktig förutsättning för undersökningens tillblivelse har därtill varit två stipendier från Journalistfonden för vidareutbildning och ett stipendium från Västra Journalistföreningen. Stipendierna har jag kunnat utnyttja tack vare att min arbetsgivare, Sveriges Radio, beviljat tjänstledighet i ett par perioder.

En helt avgörande förutsättning har slutligen varit allt stöd och all förståelse från min fru Christina, som därtill noggrant granskat både koncept och korrektur.

Göteborg i mars 1980

Lars-Åke Engblom

Innehållsförteckning

DEL 1. INLEDNING	15
Kapitel I: Inledning	17
I:1. Problem	17
I:2. Utgångspunkt	18
I:3. Frågeställningar	20
I:4. Tidsperiod	22
I:5. Material	22
I.5:1. Allmänt	22
I.5:2. Urvalsproblem	22
I:6. Metod	24
I:7. Forskningsläge, litteratur	25
DEL 2. ARBETARPRESSENS FÖRUTSÄTTNINGAR I GÖTE- BORG	31
Kapitel II: Arbetarrörelsen i Göteborg	33
II:1. Inledning	33
II:2. Tiden före år 1890	33
II:3. De politiska partierna	35
II:3:1. Socialdemokraterna (SAP)	35
II:3:2. Kommunisterna (SKP)	42
II:3:3. Socialistiska Partiet (SP)	46
II:3:4. De politiska partierna — sammanfattning ..	48
II:4. De fackliga organisationerna	52
II:4:1. Arbetarnas organisationsgrad	52
II:4:2. Fackliga samorganisationer	53
II:4:3. De största föreningarna	54
II:4:4. Fraktionsstrider inom fackförenings- rörelsen	54
II:4:5. Syndikalismen	59
II:4:6. De arbetslösas organisationer	61
II:4:7. Arbetskonflikter	62
II:4:8. De fackliga organisationerna — samman- fattning	64
II:5. Den göteborgska arbetarrörelsens förutsättningar som tidningsutgivare — en sammanfattande be- dömning	65

Kapitel III: Konkurrensen från den borgerliga pressen	67
III:1. Inledning	67
III:2. Tiden före år 1900	67
III:3. De borgerliga dagstidningarna under 1900-talet ..	68
III:3:1. Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning	69
III:3:2. Göteborgs-Posten	70
III:3:3. Göteborgs Aftonblad	70
III:3:4. Göteborgs Morgonpost	71
III:3:5. Göteborgs-Tidningen	71
III:3:6. Middags-Posten	72
III:3:7. Göteborgs Dagblad	72
III:3:8. Vest-Svenska Dagbladet	72
III:3:9. Morgontidningen	73
III:3:10. Aftonposten	73
III:4. Den borgerliga pressens positioner på de olika dagstidningsmarknaderna	73
III:5. Sammanfattning	75

DEL 3. ARBETARRÖRELSENS PRESSPOLITIK I GÖTEBORG 77

Kapitel IV: Arbetartidningarna i Göteborg	79
IV:1. Inledning	79
IV:2. De första försöken	79
IV:3. Ny Tid	81
IV:4. Väst-Svenska Kuriren	82
IV:5. Minareten	84
IV:6. Arbetare-Kuriren	87
IV:7. Arbetar-Tidningen	88
IV:8. Arbetar-Posten	91
IV:9. Övriga arbetartidningar	93
IV:10. Sammanfattning	94
Kapitel V: Arbetarrörelsen och arbetarpressen i Göteborg 1890—1916	97
V:1. Inledning	97
V:2. Stöd	98
V:2:1. Direkt ekonomiskt stöd	98
V:2:1:1. Köp av andelar och aktier	98
V:2:1:2. Kontanta bidrag	102
V:2:1:3. Lån	104
V:2:1:4. Direkt ekonomiskt stöd — sam- manfattning	111

V:2:2. Indirekt ekonomiskt stöd	113
V:2:2:1. Prenumerantanskaffning	113
V:2:2:2. Annonsering och annonsan- skaffning	120
V:2:2:3. Civiltrycksbeställningar	121
V:2:2:4. Indirekt ekonomiskt stöd — sam- manfattning	122
V:3. Kontroll	123
V:3:1. Inledning	123
V:3:2. Ekonomisk/administrativ kontroll	125
V:3:2:1. Lönefrågor	125
V:3:2:2. Utgivningsförhållanden	129
V:3:2:3. Övrig ekonomisk/administrativ kontroll	130
V:3:2:4. Ekonomisk/administrativ kontroll — sammanfattning	133
V:3:3. Innehållsmässig kontroll	134
V:3:3:1. Kontroll av det redaktionella inne- hållet	134
V:3:3:2. Kontroll av annonsinnehållet	141
V:3:3:3. Innehållsmässig kontroll — samman- fattning	143
V:4. Arbetarrörelsen och arbetarpressen i Göteborg 1890—1916 — sammanfattning	143

Kapitel VI. Arbetarrörelsen och arbetarpressen i Göteborg

1917—1939	145
VI:1. Inledning	145
VI:2. Stöd	146
VI:2:1. Direkt ekonomiskt stöd	146
VI:2:1:1. Köp av andelar och aktier	146
VI:2:1:2. Kontanta bidrag	157
VI:2:1:3. Lån	163
VI:2:1:4. Direkt ekonomiskt stöd — sam- manfattning	167
VI:2:2. Indirekt ekonomiskt stöd	169
VI:2:2:1. Prenumerantanskaffning	169
VI:2:2:2. Annonsering och annonsan- skaffning	174
VI:2:2:3. Civiltrycksbeställningar	178

VI:2:2:4. Övrigt indirekt ekonomiskt stöd . .	184
VI:2:2:5. Indirekt ekonomiskt stöd — sammanfattning	185
VI:3. Kontroll	186
VI:3:1. Inledning	186
VI:3:2. Ekonomisk/administrativ kontroll	187
VI:3:2:1. Lönefrågor	187
VI:3:2:2. Utgivningsförhållanden	189
VI:3:2:3. Övrig ekonomisk/administrativ kontroll	194
VI:3:2:4. Ekonomisk/administrativ kontroll — sammanfattning	205
VI:3:3. Innehållsmässig kontroll	207
VI:3:3:1. Kontroll av det redaktionella innehållet	207
VI:3:3:2. Kontroll av annonsinnehållet	223
VI:3:3:3. Innehållsmässig kontroll — sammanfattning	225
VI:4. Arbetarrörelsen och arbetarpressen i Göteborg 1917—1939 — sammanfattning	226
Kapitel VII. Arbetarrörelsen och arbetarpressen i Göteborg 1940—1965	229
VII:1. Inledning	229
VII:2. Stöd	230
VII:2:1. Direkt ekonomiskt stöd	230
VII:2:1:1. Köp av aktier	230
VII:2:1:2. Lån	232
VII:2:1:3. Kontanta bidrag	233
VII:2:1:4. Direkt ekonomiskt stöd — sammanfattning	247
VII:2:2. Indirekt ekonomiskt stöd	249
VII:2:2:1. Prenumerantanskaffning	249
VII:2:2:2. Annonsering och annonsanskaffning	256
VII:2:2:3. Civiltrycksbeställningar	262
VII:2:2:4. Övrigt indirekt ekonomiskt stöd	263
VII:2:2:5. Indirekt ekonomiskt stöd — sammanfattning	266
VII:3. Kontroll	267
VII:3:1. Inledning	267
VII:3:2. Ekonomisk/administrativ kontroll	267

VII:3:2:1. Lönefrågor	267
VII:3:2:2. Utgivningsförhållanden	269
VII:3:2:3. Övrig ekonomisk/administrativ kontroll	274
VII:3:2:4. Ekonomisk/administrativ kontroll — sammanfattning	278
VII:3:3. Innehållsmässig kontroll	279
VII:3:3:1. Kontroll av det redaktionella innehållet	279
VII:3:3:2. Kontroll av annonsinnehållet	284
VII:3:3:3. Innehållsmässig kontroll — sam- manfattning	285
VII:4. Arbetarrörelsen och arbetarpressen i Göteborg 1940—1965 — sammanfattning	286
VII:5. Organisationernas stöd till och kontroll av arbe- tarpressen 1890—1965 — sammanfattning	288
Kapitel VIII: Arbetarrörelsens förhållande till den borgerliga pressen	291
VIII:1. Inledning	291
VIII:2. Perioden 1890—1916	292
VIII:2:1. De politiska organisationernas förhål- lande till den borgerliga pressen	292
VIII:2:2. De fackliga organisationernas förhål- lande till den borgerliga pressen	292
VIII:2:2:1. Typografernas fackförening	292
VIII:2:2:2. Övriga fackföreningar	294
VIII:3. Perioden 1917—1939	295
VIII:3:1. De politiska organisationernas förhål- lande till den borgerliga pressen	295
VIII:3:2. De fackliga organisationernas förhål- lande till den borgerliga pressen	295
VIII:3:2:1. Typografernas fackförening	295
VIII:3:2:2. Tidningsbudens fackförening	301
VIII:3:2:3. Övriga fackföreningar	303
VIII:4. Perioden 1940—1965	304
VIII:4:1. De politiska organisationernas förhål- lande till den borgerliga pressen	304
VIII:4:2. De fackliga organisationernas förhål- lande till den borgerliga pressen	305
VIII:4:2:1. Typografernas fackförening	305
VIII:4:2:2. Tidningsbudens fackförening	305

VIII:4:2:3. Övriga fackföreningar	307
VIII:5. Arbetarrörelsens förhållande till den borgerliga pressen — sammanfattning	310
DEL 4. SLUTSATSER, DISKUSSION	313
Kapitel IX: Varför har arbetarpressen misslyckats i Göte- borg	315
IX:1. Inledning	315
IX:2. Den syndikalistiska och socialistiska pressen	315
IX:3. Den kommunistiska pressen	316
IX:4. Den socialdemokratiska pressen	318
IX:4:1. Varför dröjde det så länge innan Ny Tid blev morgontidning?	319
IX:4:2. Hur kunde Göteborgs-Posten erövra Ny Tids prenumerantreserv bland arbetarhus- hållen?	321
IX:4:3. Varför förmådde Ny Tid aldrig bryta den negativa ekonomiska utvecklingen?	330
IX:5. Det uteblivna samarbetet mellan tidningsföre- tagen	338
IX:6. Konsekvenser av arbetarpressens misslyckande i Göteborg	341
IX:7. Sammanfattning	343
Kapitel X: Den organisationsägda pressens konkurrens- villkor	345
X:1. Inledning	345
X:2. Positiva och negativa konkurrensfaktorer	345
X:3. Målkonflikter	347
X:4. Slutkommentar	349
APPENDIX I: De dagliga göteborgstidningarnas upplagor och täckningstal	351
A. Upplagor	351
B. Täckningstal	355
APPENDIX II: De dagliga göteborgstidningarnas annonsvolym ...	375
EXKURS. Om protokoll som källmaterial	381
A. Protokoll som kvarlevor	381
B. Protokoll som berättelser	382
B.1. Närhet	382
B.2. Beroende	382
B.3. Tendens	383
C. Konklusioner rörande användningen	385

SUMMARY	387
Käll- och litteraturförteckning	395
Förkortningsregister	403
Tabellförteckning	404
Diagramförteckning	405
Personregister	407

DEL 1.

INLEDNING

I. Inledning

I:1. Problem

Göteborg är en stad, där det åtminstone funnits befolkningsmässiga och politiska förutsättningar för en stark arbetarpress. 1) Mellan år 1920 och år 1950 ökade de av kollektivavtal berörda arbetarna från cirka 40.000 till cirka 100.000. 2) Under samma period samlade arbetarpartierna i samtliga politiska val en majoritet av de röstande, vid flera tillfällen över 60 % (diagram I:1).

Likväl har ingen arbetartidning blivit en kommersiell framgång i Göteborg. Idag finns ingen dagstidning med huvudredaktion i Göteborg, som företräder någon av arbetarrörelsens grenar. 3) Socialdemokratiska Ny Tid lades ned i mitten av 1960-talet efter att ha utkommit

Diagram I:1. Arbetarpartiernas och de borgerliga partiernas väljarandelar i Göteborgs stad i de politiska valen fr.o.m. stadsfullmäktigevalet år 1922 t.o.m. andrakammarvalet år 1964.

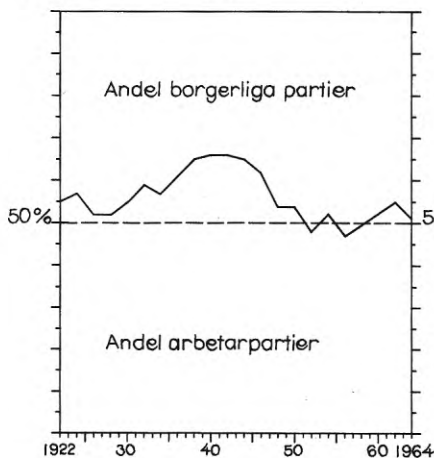
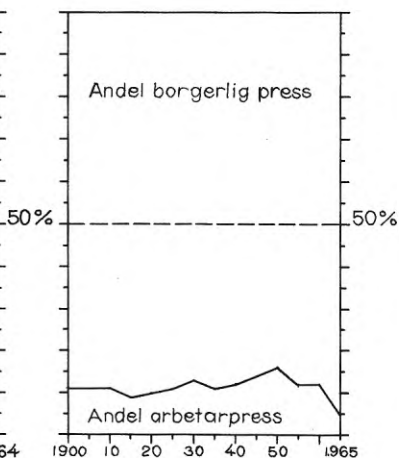

Diagram I:2. Arbetarpressens och den borgerliga pressens andel av den totala upplagemarknaden i Göteborg 1900—1965. Vardagar.

Källa: Statistisk årsbok för Göteborg.

Källa: se appendix I.

1) Med *arbetartidning* menas i denna undersökning en tidning som öppet framträder som språkrör för någon av arbetarrörelsens politiska eller fackliga grenar och som har en utgivningsfrekvens av minst en gång per vecka.

2) Statistisk årsbok för Göteborg.

3) Däremot ger stockholmstidningen Aftonbladet (s) och malmötidningen Arbetet (s) ut speciella västsvenska editioner sedan år 1964 resp. år 1966. Aftonbladet har också ett filialtryckeri i Göteborg. Arbetar-Tidningen är numera identisk och sammanslagen med vpk:s huvudorgan, Ny Dag, som trycks i Stockholm.

dagligen sedan sekelskiftet. Kommunistiska Arbetar-Tidningen (AT) orkade bara ett decennium som självständig göteborgstidning. Några andra arbetartidningar har strävat efter att bli dagliga, men aldrig lyckats. Den borgerliga pressens dominans i Göteborg har varit mycket markant, vilket framgår av diagram I:2.

Mot denna bakgrund kan följande fråga ställas:

Varför har arbetarpressen misslyckats i Göteborg?

Det är också huvudproblemet i denna undersökning. Detta leder dock över till en vidare frågeställning, som präglar hela undersökningens uppläggnings:

Vilka är den organisationsägda dagspressens konkurrensvillkor?

Göteborg är inte den enda plats, där en stark arbetarrörelse och en svag arbetarpress samtidigt existerat. Vad som gör en studie av detta fenomen just i Göteborg särskilt intressant är att tidningskoncentrationen här har haft ett mer djupgående förlopp än i någon annan svensk eller nordisk storstad. Den numerärt starka arbetarrörelsen har också varit föremål för fler genomgripande fraktionsbildningar än på de flesta andra håll i landet. Den socialdemokratiska tidningen Ny Tids nedläggning i mitten av 1960-talet blev också signalen till en ny statlig presspolitik i Sverige med selektiva subventioner till de ekonomiskt mest utsatta tidningarna.

År 1955 utgavs och trycktes i Göteborg sex olika dagstidningar, representerande fyra olika politiska partier. År 1965 fanns tre dagliga tidningar kvar, vilka företrädde samma politiska riktning. År 1975 återstod endast en morgontidning och en kvällstidning med samma politiska linje och samma ägare, ett förhållande som råder ännu vid 1980-talets ingång.

I:2. Utgångspunkt

Problemen angräps med utgångspunkt från de organisationer, som stod bakom arbetartidningarna. Det låg i första hand i organisationernas intresse att tidningsföretagen hade framgång, eftersom det var organisationerna, som — på ett undantag när — tog initiativ till tidningarna, ekonomiskt garanterade deras utgivning och också ägde dem (diagram I:3 och tabell I:1).

Det formulerade eller underförstådda huvudsyftet för alla arbetartidningar i Göteborg var också att ge spridning åt arbetarrörelsens ideer. Ingen av de organisationsägda tidningarna startades med tanke på att förbättra organisationernas ekonomi. Tvärtom var organisationerna beredda på stora uppoffringar för att hålla tidningarna vid liv. Det fanns dock en förhoppning om att tidningarna på sikt skulle bli ekono-

miskt bärkraftiga och hävda sig i den allmänna tidningskonkurrensen. Men så länge tidningarna inte bar sig ekonomiskt berodde deras existens på de organisationer som ägde dem. Det var i organisationerna de beslut fattades, som reglerade inom vilka ramar tidningsföretagen kunde agera. Detta är bakgrunden till att arbetarpressens förutsättningar och arbetarrörelsens presspolitik i Göteborg huvudsakligen studeras ur organisationernas perspektiv.

I:3. Frågeställningar

Huvudfrågan är alltså varför ingen arbetartidning kunnat överleva i arbetarstaden Göteborg. Svaret skall ges genom att beskriva

- 1) de allmänna förutsättningarna för arbetarpressen i Göteborg,
- 2) de lokala och centrala organisationernas presspolitik.

Därefter görs en sammanfattande analys.

Vilka de allmänna förutsättningarna för arbetarpressen varit hänger närmast samman med arbetarrörelsens ställning i Göteborg och tidningskonkurrensen i staden över huvud taget:

- *Vad betydde den politiska och fackliga organisationsutvecklingen för arbetarpressen?*
- *Vilket utrymme fanns det för arbetartidningarna på den totala tidningsmarknaden i Göteborg?*

Av avsnitt I:2 framgår att det var arbetarnas politiska och fackliga organisationer, som ekonomiskt garanterade tidningarna. Men den som, ekonomiskt eller på annat sätt, stöder en verksamhet antas inte göra detta förbehållslöst utan förutsätts genom någon form av kontroll förvissa sig om att insatserna ger utdelning.

Organisationernas engagemang i arbetartidningarna förutsätts därför sönderfalla i två delar: stöd och kontroll. Frågeställningarna kring arbetarrörelsens presspolitik utgår från denna uppdelning:

- *På vilket sätt gav organisationerna arbetartidningarna stöd?*
- *Vilken omfattning hade detta stöd?*
- *Vad bestämde stödets omfattning?*
- *På vilket sätt kontrollerade organisationerna arbetartidningarna?*
- *Vilken omfattning hade denna kontroll?*
- *Vad bestämde kontrollens omfattning?*

De mest vidsträckta frågeställningarna är de sistnämnda: vad berodde det på om organisationerna gav mycket eller litet stöd, om de kontrollerade tidningsföretagen i detalj eller bara undantagsvis? Följde stödet/

kontrollen några bestämda mönster? De tidigare frågeställningarna är av mer deskriptiv natur. Tillsammans skall de täcka de i detta sammanhang väsentliga momenten av organisationernas agerande gentemot arbetartidningarna.

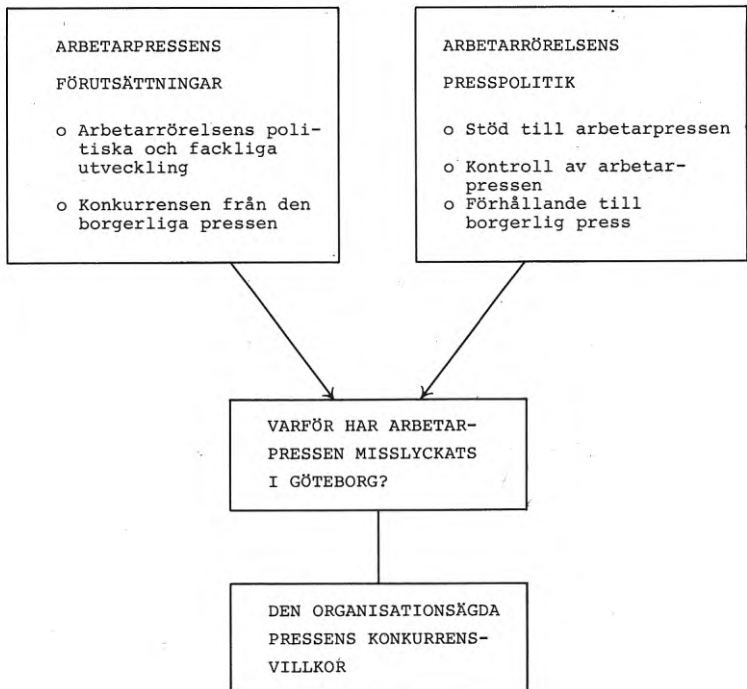
För en mer komplett bild av arbetarrörelsens presspolitik är emellertid ytterligare en övergripande frågeställning av intresse:

● *Hur förhåll sig arbetarrörelsens organisationer till den borgerliga pressen?*

***

På grundval av redogörelsen för arbetarpressens förutsättningar och arbetarrörelsens presspolitik diskuteras därefter undersökningens huvudproblem.

En schematisk framställning av undersökningens uppläggning följer nedan. I del 2 (kapitel II—III) behandlas arbetarpressens förutsättningar, i del 3 (kapitel IV—VIII) arbetarrörelsens presspolitik i Göteborg och i del 4 (kapitel IX—X) diskuteras undersökningens huvudproblem.

I:4. Tidsperiod

Undersökningen omfattar tidsperioden 1890—1965. Kring år 1890 började tidningsfrågan på allvar diskuteras inom Göteborgs arbetarrörelse, bl. a. i samband med att Göteborgs Arbetarekommun bildades. År 1892 började Ny Tid, den första arbetartidningen av mer permanent karaktär, utkomma. I mitten av 1960-talet upphörde både Ny Tid och Arbetar-Tidningen som dagliga tidningar. Ny Tid nedlades som daglig tidning vid årsskiftet 1963—1964. Ett lokalt initierat återupplivningsförsök med en daglig Ny Tid inleddes år 1965, men upphörde under första halvåret 1966. Sedan dess har ingen daglig arbetartidning med huvudredaktion i Göteborg existerat. 1960-talets mitt är därför en naturlig slutpunkt för denna undersökning.

I:5. Material

I:5.1. Allmänt

Det väsentligaste källmaterialet är de interna handlingarna från arbetarrörelsens politiska och fackliga organisationer och tidningsföretag. Den del av undersökningen, som behandlar arbetarrörelsens presspolitik, bygger i stor utsträckning på detta material, men de interna handlingarna ger också betydande information om arbetarpressens förutsättningar.

Den övervägande delen av de genomgångna interna handlingarna består av protokollsmaterial. Uppskattningsvis 30.000 protokoll på lokal och central nivå har undersökts. I en särskild exkurs diskuteras användningen av protokoll som källmaterial (sid. 381 ff.).

I:5.2. Urvalsproblem

Ifråga om de politiska organisationerna har samtliga centrala protokollsserier för både rikspartierna och de lokala arbetarkommunerna undersökts. I den mån luckor finns i detta material beror det, enligt uppgifter från organisationerna, på att dessa protokoll är förkomna.

Däremot har ett urval gjorts av de lokala fackliga organisationernas handlingar. Enbart på avdelningsnivå har över 100 fackföreningar existerat i Göteborg under undersökningsperioden, på klubbnivå väsentligt fler. En detaljerad inventering av tidningsfrågornas behandling i samtliga fackliga organisationer skulle bli synnerligen tidskrävande. Det är också tveksamt om en sådan totalgenomgång skulle ge någon betydande ytterligare information.

De urvalsalternativ, som övervägts är:

1) Att behandla samtliga fackliga organisationer i Göteborg under perioden 1890—1965 på ett mer summariskt sätt, d.v.s. göra en begränsning till material av mer sammanfattande natur, typ verksamhets- och revisionsberättelser.

2) Att göra ett urval av organisationer och mer ingående granska deras material, i första hand mötesprotokollen.

Det senare alternativet har valts. Skälet är främst att den lokala fackföreningsrörelsens presspolitik knappast kan beskrivas enbart med hjälp av mer sammanfattande material. En detaljerad och systematisk genomgång av protokollsmaterialet ger en klart bättre möjlighet att bedöma hur organisationerna kontrollerat tidningarna och hur de principiellt agerat och argumenterat i tidningsfrågorna.

Huvudlinjen, efter vilken urvalet skett, har varit att ge plats åt organisationer på *olika nivåer* för att belysa hur tidningsärendena behandlats i den fackliga hierarkins olika skikt.

De lokala fackliga organisationer, vars handlingar undersökts mer ingående, är:

● Samorganisation: *Göteborgs Fackliga Centralorganisation* (FCO). FCO, bildad 1914, har varit den stora samorganisationen för Göteborgs fackföreningar. Genom FCO har bl.a. en stor del av det ekonomiska stödet från fackföreningarna till olika ändamål kanaliserats.

● Avdelningar: *Metallindustriarbetareförbundets avdelning 41*, och dess föregångare ⁴⁾ *typografförbundets avdelning 19*, *transportarbetareförbundets avdelning 123* (tidningsbudet). Metalls avdelning 41 blev i kraft av sin numerär tidigt den mest betydande fackliga avdelningen i Göteborg. Avdelningen har genomgående varit FCO:s särklassigt största. ⁵⁾

Speciellt intressanta med tanke på undersökningens frågeställningar är de fackföreningar, som organiserat den LO-anslutna personalen på de olika tidningarna i Göteborg. Typografernas och tidningsbudens orga-

---

⁴⁾ Avdelning 41 bildades år 1896. Den omfattade till en början endast filare. År 1902 gick åtta metallfackföreningar samman i en storavdelning, som övertog avdelning 41:s namn. Dessa föreningar hade sedan år 1898 samarbetat i Järnarbetarnas platsstyrelse.

⁵⁾ År 1945 hade Metalls avdelning 41: 20.289 medlemmar. Den näst största FCO-avdelningen, Grov- och Fabriks avd. 49, hade 3.380 medlemmar. Metalls avd. 41 har från 1920-talet och framåt haft cirka 25 % av FCO:s samtliga medlemmar. (Verksamhetsberättelser för FCO och Metalls avd. 41).

nisationer får representera dessa. De är de talrikaste och de för produktionen mest strategiska LO-grupperna på tidningsföretagen. ⁶⁾

• Klubbbar: *Eriksbergs verkstadsklubb, Götaverkens verkstadsklubb, Lindholmens verkstadsklubb, SKF:s verkstadsklubb, Volvos verkstadsklubb.*

På klubbnivå har en koncentration skett till arbetsplatsklubbarna vid fem av Göteborgs största industrier. De kan i medlemsantal mäta sig med de största fackliga avdelningarna i staden (frånsett den egna avdelningen, Metalls avd. 41). ⁷⁾ Att samtliga dessa klubbar ingår i Metalls avdelning 41 möjliggör ett studium av det eventuella växelspelet mellan avdelning och klubbar i tidningsärenden.

Det lokala fackföreningsmaterial som granskats har dock inte enbart omfattat ovanstående organisationers handlingar. För kortare eller längre perioder har också material från andra fackliga sammanslutningar använts för att ge en vidare belysning åt ett antal problem (se källförteckningen, sid. 395 ff.).

I:6. Metod

För att belysa arbetarpressens förutsättningar har en sammanställning gjorts av relevanta data om arbetarrörelsen och tidningsmarknaden i Göteborg. Som en väsentlig variabel i beskrivningen av Göteborgs tidningsmarknad har tidningarnas *hushållstäckning* förts in — vid sidan av totalupplaga och annonsvolym. De metodiska problemen vid fastställande av tidningarnas hushållstäckning och upplagor diskuteras i appendix I (sid. 351 ff.).

⁶⁾ År 1945 hade t.ex. typografförbundets göteborgsavdelning 1.778 medlemmar, tidningsbudens 849, litografförbundets lokalavdelning 440. En hel del av typografernas och litografernas medlemmar arbetade emellertid inte på tidningsföretagen.

⁷⁾ Medlemsantalet i verkstadsklubbarna på storvarven, på SKF och Volvo; inom parentes rangordning i medlemsantal bland Metall 41:ans klubbar.

Verkstadsklubb	År					
	1915	1925	1935	1945	1955	1965
Eriksberg	78 (5)	652 (3)	1302 (3)	2331 (3)	2853 (3)	3122 (4)
Götaverken	232 (2)	1386 (2)	2965 (2)	4047 (1)	4586 (1)	4464 (3)
Lindholmen	204 (4)	518 (4)	241 (5)	892 (5)	1268 (5)	1195 (5)
SKF	1062 (1)	2511 (1)	3062 (1)	3711 (2)	4384 (2)	5084 (1)
Volvo			226 (7)	542 (6)	1609 (4)	4840 (2)

Källa: Verksamhetsberättelser för Metalls avd. 41 och resp. klubbar.

En strävan vid studiet av arbetarrörelsens presspolitik har varit att komma den okanaliserade medlemsopinionen så nära som möjligt. I första hand har därför protokollen från medlemsmöten (avdelningsmöten, klubbmöten, arbetarkommunmöten) begagnats. På medlemsmötena har samtliga medlemmar i en organisation närvaro-, förslags-, yttrande- och rösträtt. Ombuds församlingar var inte införda i någon större utsträckning i Göteborgs fackföreningsrörelse vid undersökningsperiodens slut år 1965. Två av de organisationer, som ingår i ovan redovisade huvudurval, hade dock representantskapsförsamlingar, FCO och Metalls avdelning 41.

För kontroller och för att få kompletterande upplysningar i vissa frågor har även styrelseprotokollen använts. Dessutom har verksamhets- och revisionsberättelser samt promemorior med anknytning till tidningsfrågorna granskats.

I det kontrollbegrepp som använts i avsnitten om arbetarrörelsens presspolitik ryms även den kritik som organisationerna riktade mot tidningarna. Om en reaktion på ett möte registrerats som kritik av någon tidning måste dock någon form av *konkret åtgärd* ha beslutats, t.ex. ett protestuttalande mot tidningen. Enstaka uttalanden från medlemmar eller funktionärer, som inte föranlett möten att agera på något sätt, har därför som regel förbigåtts.

Framställningen av arbetarrörelsens presspolitik bygger alltså på i protokoll (eller motsvarande material) dokumenterade reaktioner. Någon *systematisk* analys av tidningarnas innehåll har inte gjorts. Punktvisa genomgångar av samtliga göteborgstidningar har däremot skett under särskilt intressanta perioder.

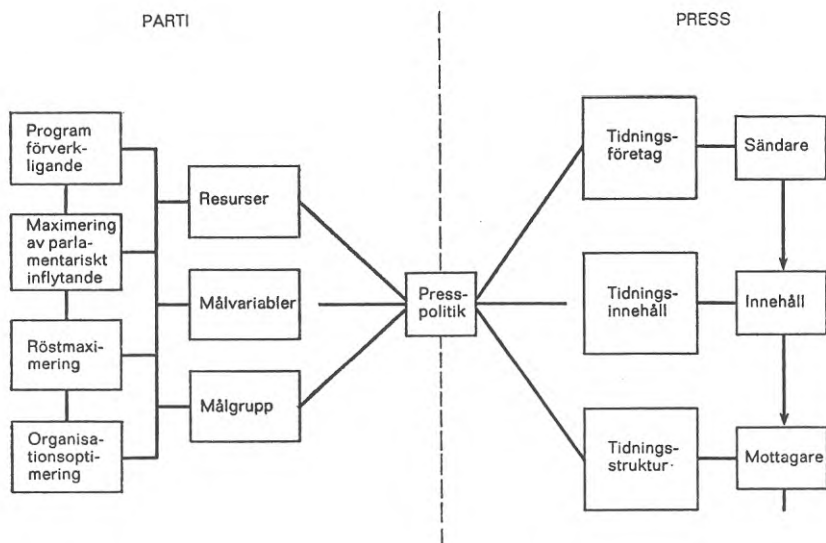
I:7. Forskningsläge, litteratur

De mest omfattande undersökningar som gjorts av arbetarpressen i Sverige är Stig Hadenius', Jan-Olof Seveborgs och Lennart Weibulls "Socialdemokratisk press och presspolitik 1899—1909" (1968) och "Partipress. Socialdemokratisk press och presspolitik 1910—1920" (1970). I dessa behandlas särskilt inflytanderelationerna mellan det socialdemokratiska partiet och dess tidningar i 1900-talets början. Undersökningarna mynnar ut i en modell för partiets presspolitik: 8)

---

8) Hadenius m fl, Partipress, s. 228 ff.

Partiet påverkar genom sin presspolitik tidningsföretaget, tidningsinnehållet och tidningsstrukturen. I sin undersökning av perioden 1910—1920 menar Hadenius m fl att den socialdemokratiska partiledningen utövade en stark ekonomisk och företagsmässig kontroll över de flesta partiorgan. Den hade t.ex. ett avgörande inflytande på redaktörstillsättningarna. Innehållsmässigt var det en självklarhet att de socialdemokratiska tidningarna i ledare och övriga kommentarer skulle följa partilinjén. När det gäller tidningarnas struktur — deras upplagor, periodicitet och spridning — visar Hadenius m fl att den socialdemokratiska provinspressen, som en följd av centrala beslut, växte fram med en spridning som huvudsakligen överensstämde med partidistriktens utbredning. I en granskning av relationerna mellan den lokala och centrala nivån menar Hadenius m fl att de centrala partiinstanserna vid denna tid hade det avgörande inflytandet över den socialdemokratiska pressen, även om ingen partitidning kunde existera utan en lokal bas.

Den vänstersocialistiska pressen, som uppstod i direkt konkurrens med den socialdemokratiska, var ännu mer bunden till organisationen än den socialdemokratiska, anser Hadenius m fl. Den uppkom som ett kampmedel och var därmed menad att vara en del av det nya vänstersocialistiska (sedermera kommunistiska) partiet. ⁹⁾

⁹⁾ Ibid., s. 223 ff.

Lars Furhoff har i ett flertal arbeten behandlat arbetarrörelsens presspolitik och arbetarpressens konkurrensvillkor, på senare tid bl.a. i en strategireflexion i Pressens årbog 1979. Furhoff diskuterar där de socialdemokratiska tidningarnas svårigheter mot bakgrund av deras äganstruktur:

"...en långsiktig och målmedveten planering för denna pressgrupp stöter på avsevärda hinder redan av den anledningen att detta är en folkrörelsestyrd verksamhet. Styrd av en folkrörelse med aktivitet i alla delar av landet, med energiska förkämpar för en oförändrad utgivning av varje existerande a-presstidning.

Folkrörelsestyrd också i den mening att de ytterst ansvariga är engagerade i olika delar av arbetarrörelsens verksamhet. Tidningsutgivningen är endast en liten del av deras totala engagemang. Med alla svårigheter inför beslut om förändringar är detta en beslutsordning som gynnar status quo, på bekostnad av långsiktig planering och planmässig strukturförändring." 10)

Furhoffs kritiska kommentar till den socialdemokratiska presspolitiken baseras på en genomgång av a-pressekonomen Folke Anderbergs arkiv. I ett tidigare arbete, "Makten över medierna" (1974), diskuterar Furhoff bl.a. framväxten av en socialdemokratisk pressideologi. Det är inte självklart att socialdemokraterna — som utgick från marxismen — skulle anamma den liberala pressfriheten, menar Furhoff och fortsätter:

"Man kan verkligen fråga sej, av vilken anledning man just på opinionsbildningens område slog vakt om den 'fria företagsamhet' som man på andra områden försökt kontrollera eller överföra under samhälleligt ansvar /.../ Även om denna punkt tycks ha varit föga diskuterad får man utgå från att detta ställningstagande motiverades av den taktik man valt, den reformiska taktik som förutsatte en gradvis förändring av det borgerliga samhället." 11)

Lars Engwall tar i en pågående historisk studie av Värmlands Folkblad upp "den intrikata balansen mellan ideologi och ekonomi för organisationer, som startats på ideologisk grund, men som behöver arbeta på en kommersiell marknad." 12)

I de inledande delar som föreligger diskuterar Engwall bl.a. orsakerna till och konsekvenserna av den socialdemokratiska pressens ökade marknadsorientering. Enligt Engwall är det på lokala dagstidningsmarknader svårt för en tidning att kraftigt profilera sig gentemot en konkurrent. Tidningarna på en lokal marknad försöker istället likna varandra. På så sätt kan man förvänta att dagstidningar som startats på ideologiska grunder (t.ex. arbetarrörelsens tidningar) med tiden kommer att minska de ideologiska inslagen. 13)

10) Furhoff, Arbetarrörelsens presspolitik, i: Pressens årbog 1979, s. 118 ff.

11) Furhoff, Makten över medierna, s. 36. Bland de arbeten, där Furhoff också diskuterar arbetarpressens förhållanden kan nämnas: "Dagstidningskonkurrensen i Norrköping" (1966), "Stockholms-Tidningens fall", i: Pressehistorisk årbog 1966.

12) Engwall, Ekonomi och ideologi, s. 1.

13) Engwall, Ekonomi och innehåll i en rörelseägd landsortstidning.

Arbetspressens svårigheter har varit likartade i de olika nordiska länderna. Flera presshistoriska undersökningar i grannländerna tar därför upp problem, som är giltiga även för svenska förhållanden, t.ex. Niels Thomsens avhandling om den danska dagspressen under 100 år, "Dagbladskonkurrensen 1870—1970" (1972), Sverre Høyers "Norsk presse mellom 1865 og 1965. Strukturutvikling og politiske mønstre" (1975/77) och Asle Rollands studie av de norska arbetartidningarna: "Arbeiderpressen 1884—1940. Differensiering og sentralisering" (1979).

Bland de grundläggande arbeten som rör tidningskonkurrensen i Sverige och dagspressens förutsättningar i stort bör särskilt framhållas Lars Furhoffs avhandling "Upplagespiralen" (1967)¹⁴ och de statliga pressutredningarna: "Dagspressens ekonomiska villkor" (SOU 1965:22), "Dagspressens situation" (SOU 1968:48), "Statlig presspolitik" (SOU 1975:79) samt dagspresskommitténs rapport "Dagspressens struktur och ekonomi" (DsU 1979:9).

Göteborgs tidningsmarknad har behandlats i flera arbeten inom projektet "Tidningsekonomi och tidningskoncentration i Sverige 1920—1970" vid Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs Universitet, främst av Sverker Jonsson i avhandlingen "Annonser och tidningskonkurrens" (1977). Göteborgs-Postens genombrott har varit föremål för en avhandling i historia av Bertil Forsström: "Harry Hjörne och Göteborgs-Posten 1926—1940" (1977). Föreliggande undersökning är emellertid den första, fränsett en tidigare arbetsrapport av författaren: "Ny Tid och dagstidningskonkurrensen i Göteborg" (1972), som behandlar göteborgspresen under en längre tidsperiod.

Det mest utmärkande med denna undersökning, jämfört med de ovan refererade, är att den tar arbetarrörelsens *organisationer* som utgångspunkt för en studie av arbetspressens förhållanden. Organisationerna betraktas huvudsakligen som subjekt, tidningsföretagen som objekt. Koncentrationen på organisationernas agerande har möjliggjort en tämligen detaljerad studie av arbetarrörelsens presspolitik inom en region och av växelspelen mellan lokala och centrala instanser. De mer allmängiltiga resonemang som förs om arbetarrörelsens och andra ideella

---

14) "Spiral teorin" beskrivs av Furhoff i "Makten över medierna", s. 158 f.: "Modellen tar sin utgångspunkt just i det förhållandet att två tidningar konkurrerar med varandra och att den ena av dessa tidningar lyckats nå ett ekonomiskt överläge. I denna situation tenderar den ekonomiskt starka tidningen att vinna terräng ("den goda cirkeln mellan upplaga och annonser"), medan den underlägsna tidningen successivt möter allt större svårigheter att hävda sej på marknaden ("den onda cirkeln mellan upplaga och annonser"). Den ekonomiskt svaga tidningen kan egentligen endast bryta sitt underläge med åtgärder som står utanför dess egen kontroll (exempelvis kapitaltillskott utifrån). Och om den lyckas med ett sådant utbrytningsförsök har svårigheterna endast överflyttats till den tidning som tidigare hade ett överläge. Teorin innebär alltså i sin enkelhet att det på en och samma *marknad* endast finns utrymme för en tidning".

organisationers förutsättningar som tidningsutgivare har samtidigt kunnat baseras på ett i vissa stycken särpräglat grundmaterial.

Någon samlad historik om arbetarrörelsen i Göteborg finns inte. Det kapitel om stadens arbetarrörelse som närmast följer är alltså en första mer systematisk sammanställning av uppgifter om den politiska och fackliga utvecklingen inom arbetarrörelsen i Göteborg till och med år 1965.

DEL 2.
ARBETARPRESSENS
FÖRUTSÄTTNINGAR
I GÖTEBORG

Kapitel II: Arbetarrörelsen i Göteborg

II:1. Inledning

I detta kapitel skall redogöras för vilka förutsättningar arbetarrörelsen hade som tidningsutgivare i Göteborg, avseende:

- 1) organisationernas kvantitativa utveckling,
- 2) organisationernas kvalitativa utveckling (t.ex. politiskt inflytande, facklig styrka),
- 3) organisationernas interna förhållanden,
- 4) övriga faktorer.

Eftersom undersökningsperioden är så lång som 75 år är det naturligt att fråga hur förutsättningarna förändrades under denna tid. Fanns det t.ex. perioder, som var extremt goda eller extremt dåliga med hänsyn till arbetarrörelsens ställning och förhållanden?

En avsikt med kapitlet är också att ge en beskrivning av arbetarrörelsens historia i Göteborg, vilken tjänar som bakgrund till kommande kapitel.

Först redogörs för arbetarrörelsen i Göteborg före år 1890. Kapitlets omfångsrikaste avsnitt behandlar arbetarnas politiska respektive fackliga organisationer. I slutet görs en sammanfattande bedömning av den göteborgska arbetarrörelsens organisatoriska förutsättningar som tidningsutgivare.

II:2. Tiden före år 1890

De första spåren av arbetarnas organisationssträvanden i Göteborg daterar sig till 1860-talet. Bl.a. bildade typograferna en reshjälpkassa år 1861. Sju år senare utbröt på Göteborgs Mekaniska Verkstad en spontan varvsarbetarstrejk, som synes ha varit den första arbetsnedläggelsen i Göteborg efter näringsfrihetens tillkomst. 1) Liksom på en del andra håll i landet bildades även i Göteborg en arbetarförening på filantropisk grund. Det skedde år 1866. Göteborgs Arbetareförening bedrev bl.a. bildnings- och förströelseverksamhet och även en viss handelsrörelse. 2) Under 1880-talet kom denna liberalt ledda arbetarvänliga rörelse i konflikt med de socialistiska strävanden, som från denna tid började göra sig gällande i Göteborg.

---

1) Rosén, s. 733 ff.

2) Jarnås-Nilsson, s. 8 ff.

De socialistiska ideerna började på allvar spridas i Göteborg i och med August Palms besök i staden i januari 1882. Palm, som hösten 1881 börjat sin socialistiska agitation i södra Sverige, stannade i Göteborg i flera veckor och organiserade bl.a. en kommitté som fortsatte hans arbete. ³⁾ Palm kom tillbaka till Göteborg i juni 1882 och höll då ett friluftsmöte på Heden, besökt av 5.000 personer. ⁴⁾

Under 1880-talets första år tillkom också de första fackliga och politiska sammanslutningarna bland arbetarna i Göteborg. År 1881 gjordes ett försök att bilda en fackförening bland murarna, året därpå grundades Skrädderiarbetarnas fackförening. ⁵⁾ Den första politiska organisationen — Göteborgs Arbetareklubb — bildades år 1884. Den bytte samma år namn till Socialdemokratiska Föreningen. ⁶⁾

Fackföreningsbildandet tog ordentlig fart åren 1884—1886. I juni 1886 fanns det, enligt Beckholmen, 27 eller 28 föreningar. ⁷⁾ En uppskattning av antalet fackligt anslutna arbetare hösten 1885 slutar på bortåt 3.000. ⁸⁾ Som ett gemensamt organ för fackföreningarna bildades år 1885 Fackföreningarnas Centralkommitté. Denna blev också värd för den första skandinaviska arbetarkongressen, som ägde rum i Göteborg år 1886. Kongressen antog bl.a. en resolution med 40 röster mot 17, där de socialistiska grundsatserna erkändes. Det 20-tal representanter, som kom från Göteborg, fälldes utslaget i denna fråga. ⁹⁾ Med 1886 års kongress blev också brytningen definitiv mellan liberalismen och socialismen inom den tidiga fackföreningsrörelsen i Göteborg. ¹⁰⁾

Så sent som året dessförinnan hade redaktör Henrik Hedlund i liberala Handelstidningen blivit vald till stuveriarbetarfackföreningens förste hedersledamot för sin hållning under en tre veckor lång strejk bland stuveriarbetarna sommaren 1885. ¹¹⁾ Det var den dittills största arbets-

---

³⁾ Rosén, s. 743 ff.

⁴⁾ Rosén, s. 744.

⁵⁾ Beckholmen, s. 40. Beckholmen betraktar, liksom Harald Hjern, Emil Rosén m fl skildrare av arbetarrörelsens framväxt i Göteborg, Skrädderiarbetarnas fackförening, bildad 27/8 1882, som stadens äldsta fackliga sammanslutning. Murarnas fackförening, tillkommen på försommaren 1881, blev snart upplöst efter en strejkaktion.

⁶⁾ Beckholmen, s. 64 ff.

⁷⁾ Beckholmen, s. 60.

⁸⁾ Lindbom, s. 64.

⁹⁾ Beckholmen, s. 124 ff., Jarnås-Nilsson, s. 4 f., Lindbom, s. 100, Rosén, s. 738 f. 64 representanter deltog i kongressen: 15 från Danmark, 2 från Norge, 47 från Sverige — därav 22 göteborgare. Kongressen blev, enligt Rosén, av stor betydelse för arbetarrörelsen i Sverige genom att den redan ett tiotal år gamla rörelsen i Danmark var så väl representerad. Förutom att kongressen anslöt sig till socialismens ideer uttalade den sig bl.a. för att centraliserade fackförbund borde upprättas inom de olika arbetsområdena.

¹⁰⁾ Beckholmen, s. 124, Jarnås-Nilsson, s. 5.

¹¹⁾ Göteborgs stuveriarbetarefackförening, medlemsmöte, prot. 22/11 1885.

konflikten i Göteborg. 500 hamnarbetare strejkade. 12) En annan uppmärksammas konflikt utbröt följande år, då Blek- och Färgeriarbetarnas fackförening blev föremål för landets första lockoutproklamation. 13) Sommaren 1886 var över huvud taget mycket orolig på den göteborgska arbetsmarknaden. I flera fack lades arbetet ned och en rad strider utkämpades. 14) Den unga arbetarrörelsen försvagades i styrka och decimerades i antal. I slutet av år 1887 fanns bara en tredjedel kvar av det antal fackföreningar som bildats tidigare. 15)

Interna motsättningar, delvis av personlig art, inom den socialdemokratiska föreningen 16) bidrog också till att 1880-talets sista år blev en nedgångs- och stagnationsperiod för den tidiga arbetarrörelsen i Göteborg. Under dessa år gjordes emellertid de första försöken att ge ut arbetartidningar i Göteborg (se IV:2).

År 1888 konstituerades också "Västra Sveriges Arbetareparti", avsett att samla arbetarna i Göteborg och västra Sverige till ett politiskt parti. Organisationen upplöstes år 1889. Istället inbjöds de fackliga organisationerna att ansluta sig till det nybildade socialdemokratiska partiet (SAP). 17)

II:3. De politiska partierna

II:3:1. Socialdemokraterna (SAP)

Den socialdemokratiska Göteborgs Arbetarekommun bildades den 30 november 1890. Därmed tog organisationsarbetet ordentlig fart inom stadens arbetarrörelse. Arbetarekommunen var den första sammanslutningen i sitt slag i landet; den rymde både fackliga och politiska föreningar samt enskilda medlemmar. Arbetarekommunen tjänstgjorde också, med undantag för några år i slutet av 1890-talet, som lokal samorganisation för såväl den fackliga som politiska arbetarrörelsen ända fram till Fackliga Centralförsamlingens bildande år 1914. 18)

12) Beckholmen, s. 56. De strejkande hamnarbetarna fick inte igenom sitt krav på stuvarnas avskaffande. Däremot ledde strejken till begränsningar i nattarbetet.

13) Ny Tid 7/5 1942, artikel av H. Hjern: "Den fackliga utvecklingen". Arbetarna fick, enligt Hjern, gå tillbaka utan villkor.

14) Beckholmen, s. 108 ff.

15) Beckholmen, s. 153 f.

16) Två grupperingar hade uppstått, den ena kring föreningens ordförande C.M. Heurlin, den andra kring Folkets Röst-redaktören Pehr Eriksson (se IV:2). Bl.a. sökte Fredrik Sterky medla i denna konflikt. Se vidare Beckholmen, s. 170.

17) Beckholmen, s. 160, 185. SAP:s konstituerande kongress hölls 19—22/4 1889.

18) Den första samorganisationen bland fackföreningarna, Fackföreningarnas Centralkommitté, hade upplösts i slutet av 1880-talet. År 1896 bildades en ny särskild sammanslutning för fackföreningarna, Göteborgs samverkande fackföreningar. När denna upplöstes år 1900 delades arbetarekommunens styrelse i ett fackligt och ett politiskt utskott. 1903 års LO-kongress beslöt att arbetarekommunernas befattning med den fackliga rörelsen skulle upphöra, men i Göteborg fick alltså detta beslut inga praktiska konsekvenser förrän ett drygt decennium senare. Se vidare Rosén, s. 739.

Från början anslöt sig elva fackföreningar med 664 medlemmar. År 1896 passerade medlemsantalet tusenstrecket. 19) Under seklets sista år skedde en snabb uppgång, som fortsatte under 1900-talets första år (tabell II:1) Som framgår av tabellen hade arbetarekommunen 12.130 medlemmar fjärde kvartalet år 1907. Enligt Rosén nådde kommunen sitt för lång tid högsta medlemsantal i början av år 1908 med 13.011 medlemmar. 20) Arbetarekommunens procentuella andel av det totala antalet arbetare i Göteborg ökade från 15 % år 1901 till 40 % år 1906. 21)

Den kris som den svenska arbetarrörelsen upplevde åren kring 1910, särskilt efter storstrejken år 1909, ledde i Göteborg bl.a. till att arbetarekommunens medlemsantal sjönk till några tusen. Återhämtningen tog nästan ett decennium (tabell II:1).

Skiftningarna i arbetarekommunens medlemsantal har till stor del berott på hur många fackföreningar som varit kollektivt anslutna till arbetarekommunen. Av de tre anslutningsformerna: kollektiv anslutning genom fackförening, medlemskap genom socialdemokratisk förening och enskild medlemsanslutning har den fackliga kollektivanslutningen betytt mest. Andelen kollektivanslutna av samtliga medlemmar understeg t.ex. aldrig 90 % under perioden 1910—1922 och närmade sig för vissa år 100 % (1917—1918: 99 %). 22) Den kraftiga nedgången i medlemsantalet år 1919 orsakades av att kommunens största förening, metallarbetarefackföreningen, begärde utträde. När metallarbetarna återinträdde år 1929 och på nytt utträdde fem år senare gav detta kraftiga utslag i medlemsstatistiken. År 1934 var 91 % (24.640 av 27.210) av arbetarekommunens medlemmar kollektivanslutna genom någon fackförening. 23) Vid undersökningsperiodens slut, i mitten av 1960-talet, var knappt 70 % av arbetarekommunens drygt 40.000 medlemmar kollektivanslutna. Större delen av LO-medlemmarna i Göteborg (två tredjedelar) tillhörde dock fackföreningar, som inte var kollektivanslutna till socialdemokraterna. 24) Den stora metallavdelningen har t.ex. stått utanför arbetarekommunen sedan år 1934.

Först ett stycke in på 1900-talet förmådde arbetarekommunen utöva något inflytande på de allmänna valen. Dittills hade den politiska verksamheten mest inriktats på propaganda för rösträttsfrågans lösning. Den förste socialdemokraten i Göteborgs stadsfullmäktige, Herman Lindholm, invaldes år 1906, dock ej av arbetarna ensamma

---

19) Rosén, s. 747.

20) Ibid.

21) Elison, s. 17 f.

22) Elison, s. 19 ff.

23) Beräkningar efter GAK:s verksamhetsberättelse 1934.

24) Beräkningar efter GAK:s och FCO:s verksamhetsberättelser 1966.

utan som kandidat för ett allmänt medborgarmöte. 25) Först år 1910 lyckades socialdemokraterna av egen kraft få in några representanter i fullmäktige. Därefter ökade antalet vid varje val till dess att partiet efter 1922 års val besatte 31 mandat, ett mer än hälften. 26) Fr.o.m. 1923 års fullmäktige bestod den socialistiska majoriteten fram till år 1967 med undantag för perioden 1959—1962. Socialdemokraterna har dock bara haft ensam majoritet under två mandatperioder: 1923—1926 och 1931—1934.

Den förste socialdemokraten från Göteborg i riksdagen, Ny Tids redaktör A.C. Lindblad, insattes vid ett fyllnadsval år 1907 i andra kammaren. Vid det första andrakammarval, då den allmänna rösträtten var helt genomförd, 27) år 1921, fick socialdemokraterna fem av de åtta göteborgsmandaten, arbetarekommunens bästa relativa utdelning någonsin i ett andrakammarval. Även vid andrakammarvalen 1924, 1928, 1932 och 1940 fick SAP en majoritet av göteborgsombuden. Därefter har de övriga partierna tillsammans haft något fler riksdagsledamöter från Göteborg än socialdemokraterna.

Socialdemokraternas relativt sett starkare ställning under perioden från och med den allmänna rösträttens genomförande till och med 1940-talets första år än under efterkrigstiden framgår också av diagrammen II:1 och II:2, som bygger på de absoluta röstetalen vid de politiska valen (de socialistiska partiernas exakta siffror framgår av tabell II:1). Procentuellt starkast var partiet vid 1940 års riksdagsval (52,4 % av göteborgsrösterna), 1922 års riksdagsval (50,1 %) och 1930 års kommunalval (49,6 %). Partiets svagaste period inträffade mellan år 1944 och år 1956, då socialdemokraterna bara en gång nådde över 40 % av göteborgsväljarna. Bottennoteringarna kom vid riksdagsvalen 1952 och 1956 (35,8 % resp. 35,3 %), då SAP inte ens var stadens största parti, distanserat av folkpartiet. (Notera vid en ev. jämförelse mellan diagram II:1 och II:2 att valdeltagandet i stadsfullmäktigevalen under 1920- och 1930-talen var väsentligt lägre än i andrakammarvalen).

25) Rosén, s. 748.

26) I fråga om den kommunala representationen gällde t.o.m. år 1918 den graderade röstskalan. Socialdemokraterna gjorde emellertid en betydande frammarsch redan under det gamla 40-gradiga systemet, bl.a. beroende på att arbetarnas nominallöner (och därmed röstetal) ökade under det första världskrigets kraftiga prisstegring. Se vidare Attman, Göteborgs stadsfullmäktige 1863—1962, I:2, s. 228. Likväl utnyttjades inte de potentiella resurser som fanns, enligt Elison, s. 79: "Den politiska ligiltigheten och det ringa intresset bland arbetarna med låga inkomster och röstetal var ett större hinder för arbetarepartiets erövring av den kommunala makten i Göteborg än 40-gradiga skalan och skattestrecken."

27) Inkomststrecket från år 1866 hade slopats inför 1909 års val. De återstående hindren på vägen mot allmän och lika rösträtt vid andrakammarvalen var utskylsdistrecken (kravet på erlagda skatter till stat och kommun) och kvinnornas avsaknad av rösträtt. Dessa hinder raserades vid författningsrevisionen år 1919 så att 1921 års andrakammarval hölls efter den nya ordningen.

Tabell II:1. *Antal medlemmar i Göteborgs Arbetarekommun (GAK), Fackliga Central (FCF, FCO), antal av kollektivavtal berörda arbetare i Göteborg, antal röster i de politiska valen för de socialdemokratiska (SAP), kommunistiska (SKP) och socialistiska (SP) partierna i Göteborgs stad.*

År	Antal medlemmar i GAK	Antal medlemmar i FCF, FCO	Antal av kollektivavtal berörda arbetare	Antal röster i de politiska valen ¹⁾		
				SAP	SKP ²⁾	SP ³⁾
1900	3.243					
1901	3.425					
1902	2.476					
1903	3.664					
1904	4.786					
1905	6.019					
1906	8.421					
1907	12.130					
1908	9.921 ⁴⁾					
1909	3.328					
1910	2.748 ⁵⁾			3.581		
1911	3.514			3.364		
1912	4.600			3.664		
1913	5.632					
1914	6.410			7.761		
1915	8.042	5.626 ⁶⁾				
1916	11.694	9.422	22.046	8.929		
1917	16.125	13.802	23.948	8.480	1.517	
1918	19.360	17.964 ⁷⁾	29.133	10.067	1.012	
1919	15.114	13.692 ⁸⁾	33.845	23.728	1.854	
1920	13.549	22.543	38.506	15.878	833	
1921	12.799	21.569	39.251	35.495	3.099	
1922	13.046	19.112	31.142 ⁹⁾	20.641	2.165	
1923	13.733	19.345	36.224			
1924	16.855	23.612	40.984	36.831	4.309	
1925	18.295	28.142	42.259			
1926	18.480	32.371	47.180	26.534	7.037	
1927	19.857	36.520	48.248			
1928	21.109	40.921	48.570	44.800	8.877	
1929	22.903	45.236	51.887			
1930	37.875	49.329	55.807	44.671	2.259	2.755
1931	39.712	50.899	60.117			
1932	39.922	50.852	56.817	50.824	9.425	2.623
1933	38.404	49.687	53.206			
1934	27.210	51.061	53.748	37.699	9.554	4.780
1935	26.894	54.836	56.911			
1936	29.496	56.706	58.864	54.881	15.946	7.094
1937	33.718	66.843	62.027			
1938	37.421	70.018	72.234	56.644	17.288	2.555
1939	38.499	75.158	76.611			

forts.

År	Antal medlemmar i GAK	Antal medlemmar i FCF, FCO	Antal av kollektivavtal berörda arbetare	Antal röster i de politiska valen ¹⁾		
				SAP	SKP ²⁾	SP ³⁾
1940	40.096	74.788	82.892	75.271	19.115	898
1941	39.758	75.324	80.405			
1942	39.192	74.520	76.053	63.790	24.119	922
1943	39.069	76.876	77.902			
1944	39.401	78.123	78.337	58.429	35.680	910
1945	39.148	80.209	79.038			
1946	39.511	86.102	86.618	62.399	40.593	1.980
1947	40.966	85.333	90.663			
1948	44.233	88.315	93.263	75.719	30.427	2.368
1949	43.279	89.001	96.738			
1950	42.905	88.352	97.518	80.256	23.617	2.540
1951	41.667	89.197	98.292			
1952	43.783	91.573	102.679	73.149	22.828	2.302
1953	45.018	91.992	104.919			
1954	44.226	90.391	104.122	83.409	23.411	1.571
1955	44.245	91.729	107.698			
1956	45.206	92.473	108.892	74.431	23.199	1.252
1957	44.612	92.185	106.905			
1958	44.409	92.311	104.175	84.032	19.438	1.008
1959	43.644	91.085	103.909			
1960	43.349	91.490	104.228	97.887	21.604	176
1961	43.846	92.329	103.724			
1962	44.381	93.996	104.603	104.488	17.782	
1963	44.520	94.718	110.950			
1964	42.705	97.734	115.788	96.309	23.373	
1965	41.533	100.214	10)			

Källa: Göteborgs Arbetarekommuns verksamhetsberättelser 1900—1965, Fackliga Centralförsamlingens/Centralorganisationens verksamhetsberättelser 1915—1965, Statistisk årsbok för Göteborg, kompletterande uppgifter från Göteborgs stadskontor och Göteborgs Arbetarekommun.

Anmärkningar:

1) Riksdags- och andrakammarval. Om flera val hållits samma år har det högsta röstetalet resp. parti redovisats.

2) SKP-röster: Under denna beteckning redovisas även de röster det vänstersocialistiska partiet erhöll 1917—1921.

3) SP-röster: Under denna beteckning redovisas även de röster den s.k. Kålbom-riktningen av SKP erhöll vid 1930 års och 1932 års val, liksom det vänstersocialistiska partiets röster fr.o.m. år 1940.

4) 3:e kvartalet. Övriga siffror avser 4:e kvartalet.

5) År 1910 hade inte alla föreningar rapporterat för sista kvartalet.

6) För FCF/FCO anges medlemsantalet "vid årets slut" i verksamhetsberättelserna.

7) Därav 2.179 halvbetalande.

8) Fem föreningar med cirka 7.000 medlemmar hade "underlåtit" att betala kontingent.

9) Avtal ingicks inte för verkstadsindustrin år 1922.

10) Antal av kollektivavtal berörda arbetare redovisas i Statistisk årsbok för Göteborg endast t.o.m. år 1964.

Arbetarekommunens verksamhet präglades under de första årtionden av dubbelrollen som samordnare av både den politiska och fackliga verksamheten bland arbetarna i Göteborg. Organisationen byggdes upp under ledning av Fredrik Sterky, vars insats för den tidiga arbetarrörelsen i Göteborg jämförts med Hjalmar Brantings roll i Stockholm och Axel Danielssons i Malmö. 28) Sterky var verksam i Göteborg åren 1892—1897 som Ny Tids förste redaktör och under en period parallellt som arbetarekommunens ordförande.

Ett led i kommunens organisatoriska utveckling var att en expeditör anställdes på heltid år 1913. Det skedde ungefär samtidigt som den nybildade Fackföreningarnas Centralförsamling tog hand om kommunens fackliga uppgifter. 29) Expeditören (Axel Dahlström) blev också vald till arbetarekommunens ordförande och verkade i båda funktionerna till år 1932.

Partisplittringstendenserna på riksplanet kan via arbetarekommunens protokoll spåras även till Göteborg från och med år 1915. Valen av ombud till partikongressen år 1917, där frågan om partiets fortsatta enhet skulle avgöras, utlöste en strid mellan höger- och vänsterriktningarna inom partiet. Vid göteborgsvalet avgavs 1.934 valsedlar. Därav tillföll 1.107 partimajoritetens ("högerriktningens") lista. 30) Minoriteten inom kommunen organiserade sedan Göteborgs Vänster-socialistiska Arbetarkommun (sedermera Göteborgs Kommunistiska Arbetarkommun).

De allvarligaste motsättningarna inom Göteborgs Arbetarekommun rådde dock under tiden 1924—1934. De två grupper som stod mot varandra var å ena sidan den s.k. Dahlström-riktningen (i huvudsak de äldre partimedlemmarna) och å andra sidan "oppositionen" med Albin Ström som ledande namn. 31) Striderna gällde bl.a. nomineringarna inför riksdags-, stadsfullmäktige- och partikongressvalen, arbetslöshetspolitiken, Ny Tids politiska och fackliga hållning och regeringspolitiken efter socialdemokraternas valseger år 1932 (Ström motsatte sig bl.a. "kohandeln" med bondeförbundet). 32) Ström och hans anhän-

28) Rosén, s. 751.

29) Ett visst organisatoriskt samband kvarstod dock mellan arbetarekommunen och den lokala fackföreningsrörelsen genom att arbetarekommunen åren 1914—1935 hade rätt att utse en representant i Fackliga Centrals styrelse. (Attman, Göteborgs stadsfullmäktige 1863—1962, I:2, s. 216).

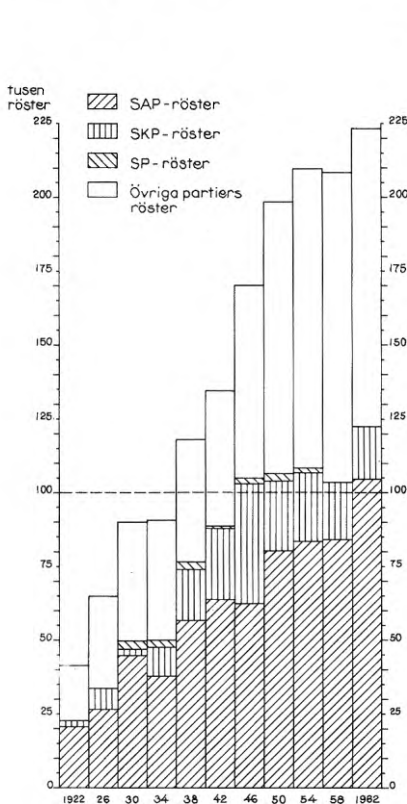
30) En närmare skildring av partisplittringen inom socialdemokratien och dess återverkningar i Göteborg 1915—1917 finns i Elison, s. 28 ff.

31) Ström hade år 1917 följt vänstersocialisterna ut ur SAP och fram till år 1920 även tillhört den syndikalistiska rörelsen. Ström lämnade den lokala vänsterkommunen i samband med att denna antog Kominterns teser (se kap. II, not 37) och återvände till SAP. År 1924 blev han ledamot av GAK:s styrelse. Han var stadsfullmäktig 1927—1928, ledamot av riksdagens andra kammare 1929—1936 och ordförande i Fackliga Central 1927—1934. (Göteborgs stadsfullmäktige, 1863—1962, II. s. 333. GAK, medlemsmöte, prot. 6/8 1924).

32) Se även Magnusson, E., s. 4 ff.

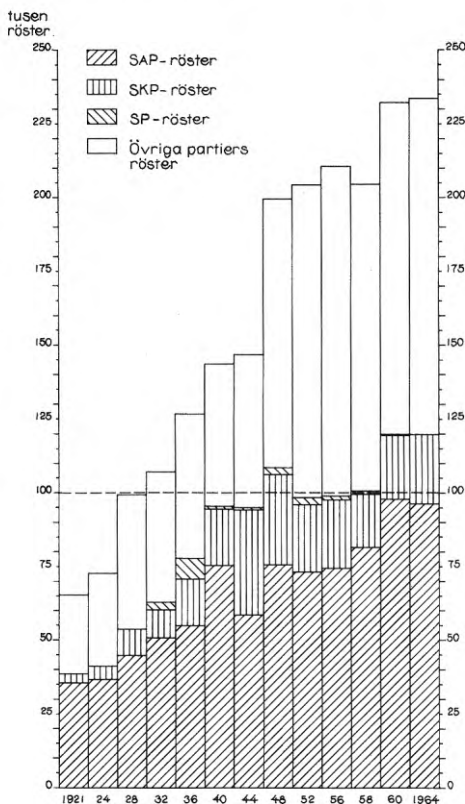

Diagram II:1. Stadsfullmäktigevalen i Göteborg 1922—1962.

Källa: Statistisk årsbok för Göteborg. Uppgifter från Göteborgs stadskontor.

Diagram II:2. Andrakammarvalen i Göteborg 1921—1964.

Källa: Se diagram II:1.

gare var starkast under 1930-talets första år. Inför andrakammarvalet år 1932 besatte de fem av listans sex första platser. Bara Ernst Wigforss placerades på valbar plats (den första) av dem, som inte tillhörde "oppositionen". 33)

33) I omröstningen för utseende av kandidater till andrakammarvalet år 1932 lämnades 2.974 röster, varav 13 kasserades. Ernst Wigforss fick 2.940 röster. Han hade ingen motkandidat till förstaplatsen på listan. Albin Ström placerades på andra plats med 2.060 röster mot 866 för Dahlström-riktningens kandidat, Algot Sjöström. Differensen mellan Ström- och Dahlströmriktningarnas övriga kandidater var ungefär densamma: 1.900 å 2.000 mot 800 å 900. (GAK, prot. fört vid omröstning för utseende av kandidater till riksdagsmannavalet 1932. GAK:s handlingar, A I:16, FA).

Under år 1933 skedde den slutliga brytningen mellan de båda fraktionerna. Krav restes på att Ström skulle uteslutas ur partiet, men Ström svarade genom att föreslå uteslutning av bl.a. Axel Dahlström och Ny Tids redaktör, Richard Lindström. Under några tumultartade kommunmöten på Lorensbergs cirkus i december 1933 kulminerade striden. Vid det möte som skulle ta slutlig ställning till kravet på Ströms uteslutning var Ström-anhängarna i klar majoritet.³⁴⁾ På begäran av bl.a. socialdemokratiska stadsfullmäktigegruppen beslöt emellertid partistyrelsen i januari 1934 att suspendera Ström från medlemskap i partiet. Som skäl angavs att Ström gjort sig skyldig till systematiskt osolidariskt uppträdande och därmed uppenbart skadat partiet.³⁵⁾ Den omedelbara följden blev att Ström, tillsammans med de anhängare som följde honom ur SAP, bildade en egen arbetarkommun, som kom att bli en del av Socialistiska Partiet (SP).

Den öppna fejden försvagade arbetarekommunens samlade slagkraft under dessa år. Såren var inte riktigt läkta förrän i slutet av 1930-talet, då en hel del av dem som följt Ström ur partiet återvände, dock inte Ström själv.³⁶⁾

Därefter har det i stort sett rått organisatorisk enighet bland Göteborgs socialdemokrater. Arbetarekommunens verksamhet har samtidigt präglats av den ledande position partiet haft i den göteborgska kommunalpolitiken.

II:3:2. Kommunisterna (SKP)

1917 års splittring av det socialdemokratiska partiet ledde i Göteborg till att Göteborgs Vänstersocialistiska Arbetarkommun bildades. Det var det nybildade Socialdemokratiska Vänsterpartiets lokalorganisation. Inom det nya partiet ägde sedan ytterligare klyvningar rum, med större eller mindre konsekvenser för partiorganisationen i Göteborg.

---

34) Enligt arbetarekommunens verksamhetsberättelse för år 1933 fanns vid ett kommunmöte 12/12 1933 "uppenbarligen stor majoritet för uteslutning, men med motivering att förslaget icke var känt av kommunens medlemmar ajournerades mötet till den 18 dec. Till detta möte som hölls i Cirkus, hade Ström bedrivit en intensiv agitation med påföljd att redan vid 5-tiden på em stod en kö utanför lokalen trots att mötet icke skulle börja förrän halv 8. Omkring 2.600 fingo plats i lokalen medan cirka 5.000 kommunmedlemmar, som inte kunde ställa sig i kö så tidigt blevo utestängda." Stämningen var dock sådan, menar Th. Magnusson i en minnesartikel i Ny Tid 7/5 1942 att Ström "skulle ha fått majoritet vid en allmän omröstning och det hade ställt partistyrelsen i en rätt penibel situation vid dess slutliga ställningstagande... Om Ström accepterat den allmänna omröstningen hade han dragit ett streck i räkningen för oss." (Magnusson tillhörde själv Ströms motståndare).

35) SAP, PS, prot. 9/1 1934. Ström uteslöts efter votering med siffrorna 23—3. Se vidare kap. VI, not 257.

36) Däremot återvände Torsten Henrikson, riksdagsman på "Ström-listan" 1933—1936 och Arbetar-Postens (se IV:8) förste redaktör. Henrikson blev sedan GAK:s ordförande år 1946.

En del av den nya arbetarkommunens medlemmar försvann ur partiet i samband med att en stor majoritet vid ett par medlemsomröstningar åren 1920 och 1921 uttalade sig för anslutning till den Kommunistiska internationalen (Komintern) och dess teser. 37) År 1921 ändrades kommunens namn till Göteborgs Kommunistiska Arbetarkommun. På riksplanet hade partiet då fått namnet Sveriges Kommunistiska Parti (SKP).

Partiklyvningen sommaren 1924 passerade förhållandevis obemärkt i göteborgskommunens ledning. Hela kommunstyrelsen tog i tvisten mellan den s.k. Höglund-falangen och den s.k. Kilbom-falangen ställning för den senare. 38) Det var också denna som fortsatte som den kominternanslutna delen av SKP. Kommunen tappade emellertid en del medlemmar även vid denna uppsplätning av partiet. 39)

De största återverkningarna i Göteborg fick 1929 års partideling. Den ledde, för ett par år, till två nästan jämstarka fraktioner inom den kommunistiska rörelsen i Göteborg — med var sin organisation och var sin tidning.

---

37) Kominterns teser stadgade bl.a. att reformistiska element skulle uteslutas och att de i Komintern ingående partierna skulle styras av den demokratiska centralismens principer. De som inte ansåg sig kunna stödja omorganisationen betraktades som uteslutna. Den första av två medlemsomröstningar i "taktikfrågan" i Göteborg resulterade i att 459 medlemmar röstade för kongressmajoritetens förslag, som innebar oförbehållsam anslutning till Moskva-internationalen, 10 röstade för kongressminoritetens förslag om anslutning med förbehåll, 4 röstade för Lindhagens förslag och 2 blanka sedlar lämnades. (Göteborgs vänsterkommun, styrelseberättelse februari 1919-mars 1920, FA). Samma klara majoritet för en anslutning till tredje internationalen blev resultatet av den andra omröstningen, i februari 1921: 522 röster mot 19 och 5 neutrala. (Göteborgs vänsterkommun, styrelseberättelse, mars 1920—april 1921, FA).

Enligt styrelseberättelsen sjönk kommunens medlemsantal från 1.291 medlemmar 20/3 1920 till 621 medlemmar fjärde kvartalet samma år. Nedgången ansågs, i styrelseberättelsen, inte bero på anslutningen till Komintern utan uppgavs bero på att cirka 700 medlemmar p.g.a. arbetslöshet, sjukdom, exercis o.d. resterade för avgifter under längre eller kortare perioder.

De klara siffrorna i medlemsomröstningarna tyder inte på att det fanns någon utbredd opposition mot Komintern i göteborgskommunen; att kommunens medlemsantal halverades på några månader kan å andra sidan knappast helt förklaras med resterande avgifter o.d. Det troliga är att kommunen förlorade åtminstone några hundra medlemmar på anslutningen till Komintern. Enligt Josephson, s. 295, fanns i hela landet år 1917: 475 vänsterkommuner med cirka 20.000 medlemmar, efter denna första partisprängning återstod cirka 12.000.

38) GKA, styrelsen, prot. 7/8 1924.

39) Efter delningen återstod 203 medlemmar i kommunen (Josephson, s. 297). En medlemsvärvningskampanj hösten 1924 gav dock 125 nya medlemmar (GKA, medlemsmöte, prot. 6/12 1924). I hela landet sjönk partiets medlemsantal från cirka 12.000 till cirka 7.000 (Josephson, s. 295). Bland de frågor som föranledde denna klyvning var uteslutningen av de norska socialdemokraterna ur Komintern. Partiordf. Z. Höglund och en gruppering kring honom protesterade mot denna. Ny partiordförande blev Karl Kilbom.

Partiet hade, i Göteborg liksom i hela landet, haft en stark uppgångsperiod åren närmast före denna tredje partisprängning. Nu hejdades temporärt frammarschen. SKP splittrades vid detta tillfälle i en av Komintern erkänd falang, "Sillénarna" och en falang under ledning av dåvarande partiordföranden Karl Kilbom. Det var "Sillénarna", som kom att fortsätta under partiets namn. De ur Komintern uteslutna "Kilbomarna" kallade sig till en början också SKP, men bytte år 1934 namn till Socialistiska Partiet (SP). Komintern-kommunen, som fr.o.m. år 1934 blev ensam om benämningen Göteborgs Kommunistiska Arbetarkommun, fick sedan inte kännas vid några ytterligare splittringar under undersökningsperioden.

Kommunens medlemsantal pendlade under perioden fram till den tredje partisprängningen år 1929 mellan ett par hundra och cirka 1.000. 40) Vid kommunens start år 1917 anslöt sig 170 medlemmar. 41) Flera medlemmar kvarstod f.ö. i den gamla SAP-kommunen till en början. 42) I början av år 1920 hade kommunen nära 1.300 medlemmar. 43) Det var en toppnotering som kom att gälla i många år. I slutet av 1920-talet fanns i kommunen ca 700 medlemmar. 44) De fördelades tämligen lika mellan kominternkommunen och "Kilbom-kommunen" vid sprängningen år 1929. 45)

Fr.o.m. 1930-talet ökade kommunens medlemsantal successivt fram till slutet av 1940-talet med år 1947 som kulmen (4.280 medlemmar). Åren 1948—1953 förlorade kommunen cirka 1.500 medlemmar. Medlemsantalet höll sig sedan ganska konstant kring 2.000—2.500 under resten av 1950-talet och fram till mitten av 1960-talet. 46)

I jämförelse med den socialdemokratiska arbetarekommunen har den kommunistiska haft ett blygsamt medlemsantal. Den kommunistiska kommunen har dock aldrig tillämpat någon kollektiv anslutning av fackföreningsmedlemmar. Ett bättre mått på styrkeförhållandena mellan de största fraktionerna av den göteborgska arbetarrörelsen ger därför valstatistiken (tabell II:1, diagram II:1 och II:2).

40) Källmaterialets beskaffenhet tillåter inte att kommunens medlemsantal redovisas år för år i tabell II:1.

41) Göteborgs vänsterkommun, medlemsmöte, prot. 22/3 1917.

42) Elison, s. 31.

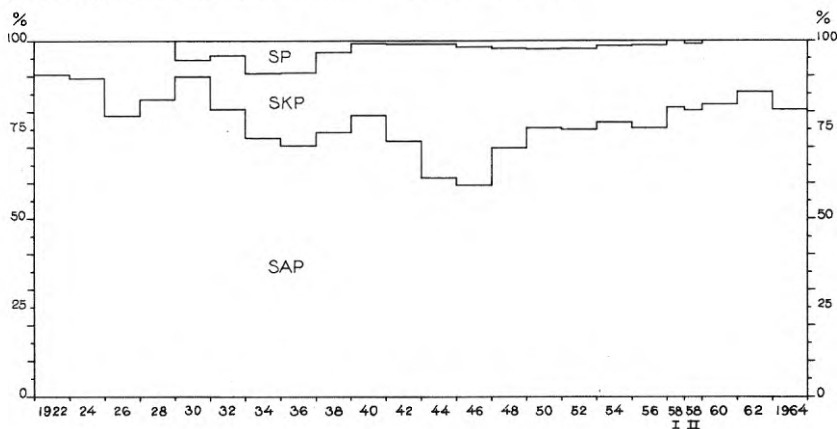
43) Se kap. II, not 37.

44) Kennerström, s. 29.

45) SKP (Kilbom), AU, prot. 30/1 1930.

46) GKA:s medlemsantal var år 1932: 664 (SKP, rapport till sekretariatet 28/8 1932, vpk:s arkiv), i december 1935 var medlemsantalet i "Västra Sverges distrikt" — vari göteborgskommunen ingick: 1.682 (SKP, material om verksamheten sedan IX:e kongressen, vpk:s arkiv), enligt GKA:s verksamhetsberättelser var medlemsantalet 1/4 1946: 3.019, 1/4 1947: 4.280, 1/3 1948: 3.881, 1/3 1949: 3.794, 31/12 1953: 2.458, enligt SKP:s AU-prot. 13/4 1961 var medlemsantalet i december 1960: 2.129, enligt SKP:s partistyrelseprot. 15—17/10 1965 var medlemsantalet år 1965: 2.107.

Diagram II:3. SAP:s, SKP:s och SP:s andelar av totala antalet socialiströster vid stadsfullmäktige- och andrakammarvalen i Göteborg 1922—1964.

Källa: Se diagram II:1.

Under valen i slutet av 1910-talet fick den vänstersocialistiska riktningen ett tusental röster. Under 1920-talet ökade så kommunisternas röstetal till nära 9.000. Vid stadsfullmäktigevalet år 1922 fick SKP tre mandat, vid 1926 års val åtta. Endast vid 1930 års val blev kommunisterna orepresenterade i fullmäktige. Det berodde bl.a. på partisplittringen år 1929 och på att en del av kommunisterna då torde ha röstat under den med socialdemokraterna gemensamma beteckningen "Arbetarepartiet". 47) Vid 1936 års riksdagsval fick göteborgskommunisterna två av stadens mandat i andra kammaren, varefter partiet haft oavbruten riksdagsrepresentation från Göteborg.

SKP gick starkt framåt i Göteborg under 1930- och 1940-talet. Inför 1946 års val var siktet inställt på att bli stadens största parti. 48) SKP blev det näst största (efter SAP) med över 40.000 röster. Det är det högsta röstetal partiet någonsin fått i Göteborg. 1946 års valframgång ledde bl.a. till att partiet fick vice ordförande-posten i stadsfullmäktige under en fyraårsperiod. Den innehades av Arbetar-Tidningens f.d. redaktör, Nils Holmberg. Vid 1948 års andrakammarval minskade SKP till drygt 30.000 röster. Under 1950- och 60-talen stöddes sedan partiet av cirka 20.000 väljare i Göteborg.

Diagram II:3 visar de olika socialistpartiernas andelar av det totala antalet socialistväljare i stadsfullmäktige- och andrakammarvalen åren 1922—1964. SKP hade, som synes, sin starkaste relativa ställning inom den lokala arbetarrörelsen i mitten av 1940-talet.

47) Attman, Göteborgs stadsfullmäktige 1863—1962, I:2, s. 232.

48) SKP, AU, prot. 29/7 1946 (mötet hölls i Göteborg). Vid detta tillfälle beslöts att "inåt i partiet" ställa parollen om att kommunisterna skulle bli det största partiet i Göteborg.

På ett tidigt stadium lade kommunisterna i Göteborg, liksom på andra håll, särskild vikt vid det fackliga arbetet. Det starka kommunistiska in-slaget bland metallarbetarna i Göteborg låg bl.a. bakom att Metall 41:an år 1926 sammankallade en uppmärksammasad facklig konferens med udden riktad mot LO/SAP, den s.k. enhetskonferensen (se II:4:4). Under en rad år i slutet av 1940-talet och början av 1950-talet var också de kommunistiska ombuden i majoritet i Metall 41:ans representant-skap. Partiet har dock aldrig behärskat FCO:s ombuds-församling.

Fr.o.m. vintern 1940 och fyra år framåt var SKP:s medlemmar i praktiken förbjudna att inneha några fackliga uppdrag efter LO:s cirkulär nr 1144 med rubriken "Kommunisterna måste isoleras". 49) När det åter blev fritt fram för partiets medlemmar att inneha förtroen-deposter, kom en stor del av stadens fackföreningsstyrelser att bli SKP-dominerade (se II:4:4).

Under 1950- och 1960-talen försvagades dock partiets inflytande inom den fackliga rörelsen till förmån för SAP.

II:3:3. *Socialistiska Partiet (SP)*

Den tredje partigrupperingen av betydelse under perioden var Göte-borgs Socialistiska Arbetarkommun. Den bildades år 1934, men bör ses som en fortsättning av den icke Komintern-anslutna SKP-kommunen ("Kilbom-kommunen") som uppstod vid SKP:s delning år 1929. 50)

Det av Kilbom ledda SKP-partiet fick vid 1930 års stadsfullmäktigeval något fler röster än komintern-partiet. Vid 1932 års andrakammarval var dock Kilbom-fraktionen kraftigt distanserad av kominternan-hängarna i Göteborg. 51) Medlemsutvecklingen visade också tydliga kristecken. Under år 1931 hade mer än två tredjedelar av "Kilbom-kommunens" medlemmar lämnat partiet. Organisationen brottades därtill med stora ekonomiska problem. 52)

I det läget upprättades i slutet av år 1935 kontakter mellan Kilbom-partiets ledning och den av Albin Ström ledda socialdemokratiska oppositionen i Göteborg. Överläggningarna ledde till att Ström-opposi-tionen uppgick i Kilbom-partiet, som samtidigt bytte namn från SKP till Socialistiska Partiet. Detta skedde vid en socialistisk samlingskonferens i Göteborg i april 1934. Tre månader tidigare hade Göteborgs Socialis-tiska Arbetarkommun bildats genom en sammansmältning av den

---

49) Back, s. 132 ff.

50) I tabeller och diagram i den här undersökningen kallas därför "Kilbom-riktningen" även under perioden 1929—1934 för SP.

51) Se tabell II:1.

52) Kennerström, s. 100.

gamla "Kilbom-kommunen" och Ström-anhängarna. De senare fick en knapp majoritet i kommunledningen; Ström blev också ordförande. 53)

Med tanke på Ström-falangens starka ställning inom Göteborgs Arbetsarekommun fanns det skäl att vänta att den nya kommunen snabbt skulle växa till en numerärt mycket stor organisation. Tre månader efter kommunens bildande uppgavs också ett medlemsantal av 3.125, av vilka 1.700 var kollektivt och 1.425 individuellt anslutna. Därtill kom 500 ungdomsklubbister. 54) De kollektivt anslutna fackföreningarna var sektion 2 av Grov- och Fabriks avd. 49 (Albin Ströms egen fackförening) och Handels avd. 108. Vid slutet av år 1934 hade kommunen dock bara 1.484 medlemmar, därav 320 som inte betalt avgiften. 55)

Medlemsutvecklingen var uppenbarligen en missräkning både för den lokala kommunledningen och den centrala partiledningen. 56)

Enligt verksamhetsberättelsen år 1935 hade göteborgskommunen 1.282 medlemmar, enligt ett brev från kommunen till partiet i Stockholm var medlemsantalet 5/10 1936: 496, 1/1 1937: 808 och 26/1 1937: 830. 57)

Socialistiska Partiet sönderföll under år 1937. Kilbom och ett antal ledande företrädare anslöt sig till SAP, resten av partiet fortsatte under Nils Flygs ledning och utveckledes så småningom i nazistisk riktning. I Göteborg förklarades verksamheten av partiklyvningen år 1937. 58) Flera av de ledande inom kommunen följde Kilboms exempel. Därmed hade den politiska rörelse, som uppstått med Albin Ström som ledande

---

53) Kilbom-partiets partisekr. Emil Andersson hade under tiden 5—16/1 1934 haft sin verksamhet förlagd till Göteborg, på uppdrag av partiets AU, "i syfte att knyta an till den socialistiska oppositionen inom socialdemokratien". Han skulle också "snarast få den organisatoriskt sammansmält" med partiet och dess ungdomsförbund. Andersson lyckades uppenbarligen med denna uppgift. Partisekreteraren lämnade en omfattande rapport om förhandlingarna i Göteborg vid AU-mötet 19/1 1934 och gav också en karakteristik av Albin Ström: "Han har utpräglat proletär läggning och radikal inställning. Hans opposition mot socialdemokratien är av politisk innebörd... Skulle Ström önska lugn och frid vid sossarnas köttgrytor skulle han icke kämpat så som han gjort. Möjligen är han angripen av litet personlig fåfänga, men han är ingen strebernatur i vanlig bemärkelse...". "Vi behöver Ströms medlemmar, han våra ledande krafter", menade Emil Andersson. SKP (Kilbom), AU, prot. 19/1 1934. (Se även Kennerström, s. 100 ff.)

54) Kennerström, s. 107. Emil Andersson menade i den i not 53 nämnda rapporten att kommunen i bästa fall kunde komma upp i mellan 5.000 och 10.000 medlemmar — individuellt och kollektivt anslutna.

55) GSA. Historik, som föredrogs vid GSA:s årsmöte 1935. GSA:s handlingar, A II:1, FA.

56) I den i not 55 nämnda historiken heter det: "Många väntade säkerligen att utbrytningen skulle bli av oerhört mycket större mått än den blev. Att det inte blev fallet torde få tillskrivas tröghetslagen. Efter en sådan stämning som kom till uttryck i själva brytningsögonblicket måste följa en reaktion. Politiska jordskred är ytterst sällsynta". Se även Kennerström, s. 107.

57) GSA, brev daterat 27/1 1937. GSA:s handlingar, B I:1, FA.

58) GSA, styrelseberättelse 2/3 1937—29/3 1938.

gestalt, i praktiken förlorat sin betydelse. Ström bröt i sin tur med Flyg, när denne orienterade sig mot Tyskland och bildade med sina kvarvarande anhängare år 1940 Vänstersocialistiska Partiet, vilket deltog i stadsfullmäktige- och andrakammarvalen i Göteborg till och med år 1960. En kortvarig renässans upplevde Ström-partiet under krigsåren, då kommunisterna var utestängda från fackliga förtroendeposter. I några fackföreningar placerades då, med bl.a. kommuniströsters hjälp, ledande vänstersocialister i styrelsebefattningar istället för socialdemokratiska kandidater. 59)

I de politiska valen (tabell II:1) nådde det socialistiska partiet sitt bästa resultat i Göteborg år 1936, då det fick 7.094 röster. Det var dock inte tillräckligt för att partiets andrakammarledamöter från Göteborg (Albin Ström och Torsten Henrikson, båda invalda på socialdemokraternas lista år 1932) skulle få förnyat mandat. Partiet hade vid detta val en kartell med SKP, som lyckades placera två representanter i riksdagen.

Vid 1934 års val fick partiet knappt 5.000 röster och två mandat i stadsfullmäktige. Dessa gick dock förlorade i stadsfullmäktigevalet år 1938. Under 1940- och 1950-talen varierade partiets röstetal i Göteborg kring 1.000—2.000.

II:3:4. De politiska partierna — sammanfattning

Den göteborgska arbetarrörelsens starkaste politiska period inföll under 1930- och 1940-talen, då de socialistiska partiernas sammanlagda väljarandel vid några val var över 60 %. Även under 1920-talet hade den samlade arbetarrörelsen ett försprång framför de borgerliga partierna. Under 1950- och 1960-talen tappade emellertid de socialistiska partierna sin dominerande position; i några val blev det då borgerlig majoritet bland göteborgsväljarna.

Socialdemokraternas utveckling fram till år 1917 är parallell med hela arbetarrörelsens, eftersom SAP då var det enda arbetarpartiet och dessutom hade ett mycket nära samarbete med den fackliga rörelsen, särskilt accentuerat i Göteborg. Sedan arbetarekommunen byggt upp sin organisation under 1890-talet skedde en mycket snabb medlemsökning under 1900-talets första år. Den bromsades emellertid åren närmast före 1910, bl.a. beroende på storstrejkens utgång. Efter storstrejken sjönk arbetarekommunens medlemsantal till en femtedel av vad det varit år 1908.

---

59) Se vidare II:4:4 och kap. II, not 93.

Albin Ström hade en nyckelroll i Göteborgs arbetarrörelse kring år 1930. Han var bl.a. ordförande i Fackliga Central, riksdagsman och ledare för den ena av två rivaliserande riktningar inom Göteborgs Arbetarekommun. Ström blev utesluten ur SAP år 1933 och bildade tillsammans med sina anhängare Göteborgs Socialistiska Arbetarkommun, som blev en del av Socialistiska Partiet (SP). Sedan detta tynat bort i början av 1940-talet fortsatte Ström som ledare för det vänstersocialistiska partiet. Albin Ströms politiska framträdanden var uppmärksammade inslag i den göteborgska stadsbilden på 1940- och 50-talen. Bilden från ett möte på Heden.

Albin Ström dömdes, som Arbetar-Postens redaktör och ansvarige utgivare, till tre månaders fängelse för tryckfrihetsbrott under andra världskriget (se IV:8). En stor välkomstkommitté hade mött upp vid frigivningen från Hårlanda fängelse. Ström i mitten med blommor och portfölj.

Det tog nästan ett decennium innan medlemsantalet åter nådde 1908 års nivå. Under mellankrigstiden fördubblades medlemsantalet från cirka 20.000 till cirka 40.000. Fr.o.m. 1940 och fram till undersökningsperiodens slut höll sig arbetarekommunens medlemsantal kring 40—45.000. De kollektivanslutnas andel var i mitten av 1960-talet cirka 70 %, under tidigare decennier ännu större. Det övervägande antalet av FCO:s medlemmar tillhörde emellertid år 1965 fackföreningar, som inte var anslutna till SAP.

Bara vid två val har SAP fått absolut majoritet bland göteborgsväljarna, år 1922 och år 1940. Partiets svagaste period inträffade mellan år 1944 och år 1956, då socialdemokraterna bara en gång fick över 40 % av väljarna.

Både när det gäller medlemsökning och politiskt inflytande hade socialdemokraterna i Göteborg sin bästa period fr.o.m. 1920-talets början och ett par decennier framåt. I slutet av 1920-talet och i början av 1930-talet förmörkades emellertid bilden av att arbetarekommunen var kliven i två falanger, som intensivt bekämpade varann. Striden slutade med att ledaren för den ena fraktionen, Albin Ström, uteslöts ur partiet.

Kommunisternas tre partiklyvningar under 1920-talet satte sina spår även i Göteborg, särskilt 1929 års, som för en tid ledde till två nästan jämstarka fraktioner inom stadens kommunistiska rörelse. Dessförinnan hade SKP i Göteborg haft en stark uppgångsperiod i slutet av 1920-talet med särskild framgång bland metallarbetarna. Under 1930- och 40-talen steg SKP:s medlems- och röstetal successivt i Göteborg. Kulmen nåddes i slutet av 1940-talet. Vid stadsfullmäktigevalen år 1946 blev SKP stadens näst största parti med över 40.000 röster. År 1947 hade den kommunistiska arbetarkommunen över 4.000 (individuellt anslutna) medlemmar. Under 1950- och 60-talen höll sig partiets göteborgsväljare kring 20.000 och kommunens medlemsantal kring drygt 2.000.

I flera fackföreningar fick kommunisterna redan på 1920- och 30-talen ett starkt inflytande. Under 1940-talets första år var SKP-medlemmar utestängda från fackliga förtroendeuppdrag efter ett cirkulär från LO, men när cirkuläret upphört att gälla kom ett flertal fackliga organisationer, bl.a. Metall 41:ans representantskap, att få kommunistisk majoritet. Under 1950- och 60-talen tappade dock partiet successivt terräng till SAP på arbetsplatserna.

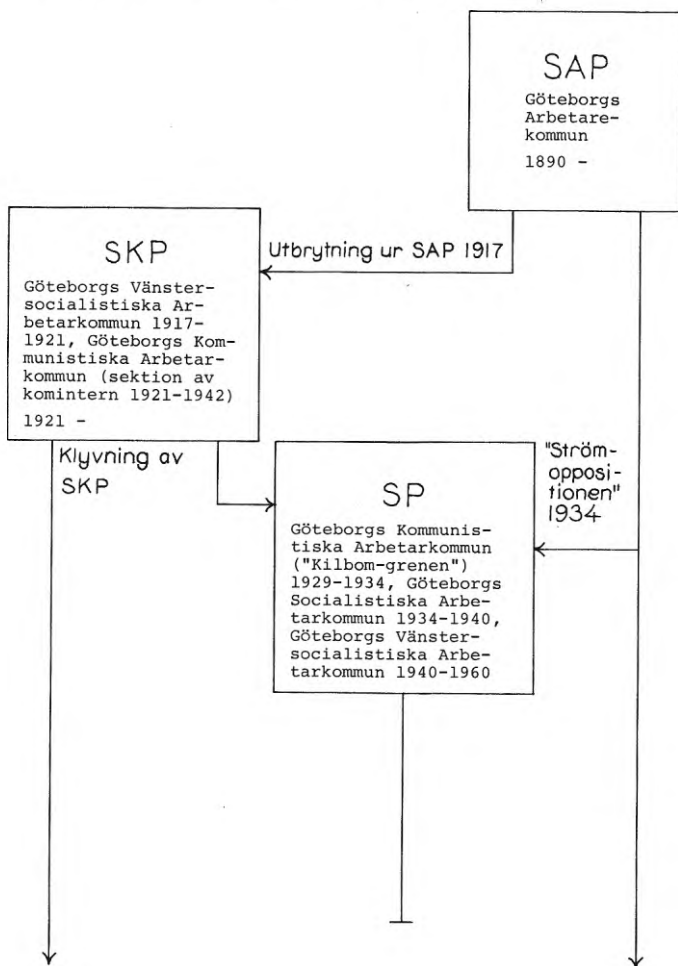
Socialistiska Partiet var under några år i mitten av 1930-talet en tredje politisk kraft inom Göteborgs arbetarrörelse. Under den ur SAP uteslutne Albin Ströms ledning samlade partiet cirka 4.000 röster i stadsfullmäktigevalen år 1934 och cirka 7.000 röster i andrakammarvalet år 1936. Det hade också ett starkt inflytande i ett par fackföreningar. Den socialistiska arbetarkommunen fick emellertid aldrig den stora

betydelse, som det fanns skäl att vänta med tanke på Ström-falangens starka ställning inom den socialdemokratiska arbetarkommunen i början av 1930-talet.

Partiet klövs år 1937. Flera ledande företrädare anslöt sig till SAP, dock inte Albin Ström. Han ställde sig i spetsen för en fortsättning av partiet, benämnd vänstersocialistiska partiet, som i de allmänna valen på 1940- och 50-talen samlade mellan 1.000 och 2.000 röster i Göteborg.

Diagram II:4 är en schematisk uppställning av uppkomsten av de olika arbetarkommunerna i Göteborg under perioden 1890—1965.

Diagram II:4. *De politiska arbetarkommunerna i Göteborg 1890—1965.*

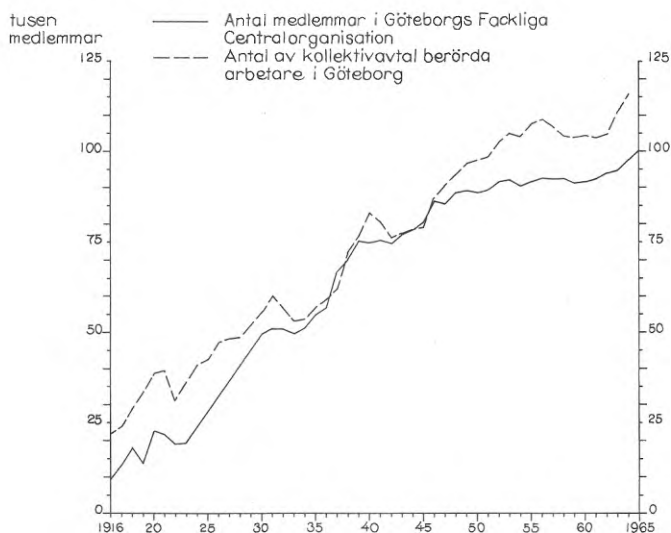

II:4. De fackliga organisationerna

II:4:1. Arbetarnas organisationsgrad

De fackligt organiserade arbetarna i Göteborg uppgick år 1890 till 1.072 medlemmar i 12 fackföreningar. Tio år senare var antalet 6.087 i 60 föreningar. År 1907 nåddes toppnoteringen före storstrejken, 17.366 fackligt organiserade.⁶⁰⁾ Mellan åren 1901 och 1906 steg de fackligt organiserade arbetarnas andel av det totala arbetarantalet i Göteborg från 25 % till 50 %.⁶¹⁾ Efter storstrejken upphörde ett betydande antal fackföreningar för längre eller kortare tid och många av de kvarvarande förlorade en stor del av sina medlemmar. År 1910, då vågdalen var som djupast, återstod 6.000 organiserade arbetare. År 1915 hade antalet stigit till nästan 10.000,⁶²⁾ men cirka 20.000 arbetare var alltså oorganiserade.⁶³⁾ En markant facklig framryckning skedde de följande åren så att över 27.000 arbetare var organiserade år 1920. I början av 1920-talet var två tredjedelar av Göteborgs arbetare med i

Diagram II:5. Antal medlemmar i Göteborgs Fackliga Centralorganisation och antal av kollektivavtal berörda arbetare i Göteborg 1916—1965.

Källa: FCF/FCO, verksamhetsberättelser. Statistisk årsbok för Göteborg.

Anm.: Antal av kollektivavtal berörda arbetare redovisas i Statistisk årsbok för Göteborg t.o.m. år 1964.

60) Rosén, s. 737.

61) Elison, s. 17.

62) Rosén, s. 737.

63) FCF, styrelsen, prot. 26/10 1915.

någon fackförening. 64)

Ett grovt mått på organisationsgraden bland stadens arbetare från 1920-talet och framåt 65) ger diagram II:5. Där jämförs den fackliga samorganisationens medlemsantal och antalet arbetare som omfattades av kollektivavtal 66) i Göteborg. Under 1930- och 1940-talen höll sig andelen medlemmar i FCO kring 100 % av antalet av kollektivavtal berörda arbetare i Göteborg, i något fall t.o.m. över 100 %. Under 1950- och 60-talen var andelen inte fullt så stor. 67)

II:4:2. *Fackliga samorganisationer*

Som tidigare nämnts fungerade Göteborgs Arbetarekommun som ett gemensamt organ för både den fackliga och politiska arbetarrörelsen i Göteborg under åren 1890—1914 med undantag för åren 1896—1900, då en särskild facklig samorganisation (Göteborgs samverkande fackföreningar) verkade. År 1914 bildades Fackföreningarnas Centralförsamling, som enligt sitt program skulle ha till uppgift "att förmedla samarbetet mellan Göteborgs fackföreningar samt att vid alla tillfällen bedriva upplysnings- och organisationsarbete för fackföreningsrörelsen." 68)

Centralförsamlingens huvuduppgift under de första decennierna var att få arbetarna att ansluta sig till den fackliga rörelsen. Därefter har Fackliga Central huvudsakligen haft samordningsuppgifter, såsom administration av insamlingar och uttaxeringar för olika ändamål. I centralförsamlingens regi samordnades t.ex. hjälpen till de arbetslösa under 1920- och 30-talen och realiserades planerna på ett Folkets hus under 1940- och 50-talen. Organisationen har också varit medarrangör vid de flesta stora politiska demonstrationer som hållits i Göteborg. Dess roll i tidningsfrågorna framgår av kommande kapitel.

Församlingens högsta beslutande organ har från början varit ombudsmötet. Organisationen bytte år 1934 namn till Göteborgs Fackliga Centralorganisation (FCO). Numera är benämningen LO-distriktet i Göteborg.

64) Rosén, s. 737.

65) Från början av 1920-talet omfattade FCF alla fackföreningar av betydelse i Göteborg. Dessförinnan kan Fackliga Centrals medlemsantal knappast användas för skattningar av organisationsgraden bland stadens arbetare, eftersom många fackföreningar stod utanför den fackliga samorganisationen.

66) Den kollektiva avtalsformen blev alltmera vanlig under 1900-talets första år. Efter storsstrejken önskade arbetsgivarna genomgående kollektivavtal. Det dröjde dock till början av 1920-talet innan kollektivavtalssystemet slog igenom inom transportsektorn och till 1930-talet inom handelns område. (Attman, Göteborgs stadsfullmäktige 1863—1962, I:2, s. 214).

67) Nedgången berodde främst på att den fackliga organisationsgraden var förhållandevis låg i de expanderande servicenäringarna. (Uppgift från ombudsman Carl-Otto Jansson, Göteborgs LO-distrikt).

68) Rosén, s. 739.

En annan typ av samorganisationer har existerat inom några av de branscher, där arbetarna varit uppdelade på skilda avdelningar, t.ex. bland kommunalarbetarna, transportarbetarna, järnvägsarbetarna.

II:4:3. De största föreningarna

Den särklassigt största fackföreningen i Göteborg under 1900-talet har varit Metallindustriarbetareförbundets avdelning 41, som också utvecklats till den största fackföreningen i hela Norden. Metall 41:an har från 1920-talet och framåt i sina led haft cirka 25 % av FCO:s samtliga medlemmar. Näst metallarbetarna har byggnadsarbetarna varit den kategori som bildat de största föreningarna. De olika fackföreningarna för byggnadsarbetarna i Göteborg sammanslogs på 1960-talet. Sammanslagningar till storavdelningar är f.ö. det som kännetecknar fackföreningsrörelsen i Göteborg i slutet av undersökningsperioden. FCO:s medlemsorganisationer minskade således i antal från 119 till 71 mellan åren 1945 och 1965. 69)

De tio största föreningarna åren 1935, 1945 och 1965 framgår av tabellerna II:2, II:3 och II:4. 70)

II:4:4. Fraktionsstrider inom fackföreningsrörelsen

Efter den socialdemokratiska partisprängningen år 1917 var det också slut på den fackliga enheten inom Göteborgs arbetarrörelse. Ett uttryck härför var att flera kollektivanslutna fackföreningar lämnade den socialdemokratiska arbetarekommunen. 71)

Fraktionsstriderna blev från denna tid mycket vanliga på fackföreningsmötena. De gällde inte bara strikt fackliga frågor utan återspeglade i hög grad den politiska splittringen inom arbetarrörelsen.

Den tydligaste yttringen av de interna fackliga motsättningarna på 1920-talet var den s.k. enhetskonferens, som Metalls avdelning 41 inkallade i januari 1926. Konferensen kom till på kommunistiskt initiativ som ett led i en uttalad taktik att skapa ett "fackligt vänsterblock". 72) Konferensen samlade 151 ombud från hela landet och be-

69) FCO, verksamhetsberättelser 1945 och 1965.

70) För år 1935 redovisas inte fackföreningarnas medlemsantal i FCO:s verksamhetsberättelse, däremot hur stort belopp varje förening betalat i kontingenter till FCO. År 1935 inträffade inga större arbetskonflikter, som kunde föranleda kontingentbefrielser i större skala. (Bara 155 arbetsdagar förlorades p g a konflikter i hela Göteborg detta år, enligt Statistisk årsbok för Göteborg). FCO:s kontingentstatistik bör därför ge en tämligen exakt bild av storleksförhållandena mellan de olika fackföreningarna.

71) Bl.a. utträdde hamnarbetarnas, metallarbetarnas och målarnas fackföreningar. I Metalls avd. 41 fattades beslutet efter en medlemsomröstning med siffrorna 828—757 år 1919. En tidigare omröstning år 1917 hade gett en majoritet för fortsatt medlemskap i GAK med 1.063 röster mot 813. (Metall avd. 41, medlemsmöten, prot. 16/9 1917, 19/1 1919. Elison, s. 32 ff.).

72) Zennström, s. 112 f.

Tabell II:2. *De tio föreningar som betalade mest i kontingenter till FCO år 1935.*

1. Metallindustriarbetareförbundet, avdelning 41	2.129:—
2. Grov- och fabriksarbetareförbundet, avdelning 49	531:—
3. Sjöfolksförbundet	480:—
4. Byggnadsträarbetareförbundet, avdelning 24	425:—
5. Beklädnadsarbetareförbundet, avdelning 8	308:—
6. Kommunalarbetareförbundet, avdelning 53	262:—
7. Livsmedelsarbetareförbundet, avdelning 1	221:—
8. Kommunalarbetareförbundet, avdelning 8	207:—
9. Målareförbundets göteborgsavdelning	206:—
10. Transportarbetareförbundet, avdelning 2	178:—

Källa: FCO:s verksamhetsberättelser 1935. (De tio mest betalande föreningarna stod för 4.947:— eller 53 % av den totala kontingentsumman, 9.331:—).

Tabell II:3. *Medlemsantalet i de tio största FCO-anslutna fackföreningarna i Göteborg år 1945.*

1. Metallindustriarbetareförbundet, avdelning 41	20.289
2. Grov- och fabriksarbetareförbundet, avdelning 49	3.380
3. Beklädnadsarbetareförbundet, avdelning 8	3.374
4. Textilarbetareförbundet, avdelning 5	2.707
5. Byggnadsträarbetareförbundet, avdelning 24	2.584
6. Handelsarbetareförbundet, avdelning 69	2.234
7. Hotell- och restaurangpersonalens förbund, avd. 1	1.906
8. Handelsarbetareförbundet, avdelning 24	1.843
9. Kommunalarbetareförbundet, avdelning 8	1.603
10. Sjöfolksförbundet	1.600

Källa: FCO:s verksamhetsberättelse 1944—45. (Medlemsantalet i de tio största föreningarna uppgick till 41.520 eller 53 % av FCO:s totala medlemsantal år 1945: 78.123).

Tabell II:4. *Medlemsantalet i de tio största FCO-anslutna fackföreningarna i Göteborg år 1965.*

1. Metallindustriarbetareförbundet, avdelning 41	31.994
2. Byggnadsarbetareförbundet, avdelning 49	7.058
3. Handelsanställdas förbund, avdelning 69	5.390
4. Livsmedelsarbetareförbundet, avdelning 1	4.338
5. Transportarbetareförbundet, avdelning 3	4.089
6. Byggnadsarbetareförbundet, avdelning 24	3.809
7. Kommunalarbetareförbundet, avdelning 137	3.750
8. Fabriksarbetareförbundet, avdelning 11	3.185
9. Textilarbetareförbundet, avdelning 5	2.809
10. Beklädnadsarbetareförbundet, avdelning 8	2.465

Källa: Sammanställning över medlemsutvecklingen inom fackföreningsrörelsen i Göteborg 1957—1966. Brev från LO-distriktet till förf. 15/3 1978.

(Medlemsantalet i de tio största föreningarna uppgick till 68.887 eller 63 % av FCO:s totala medlemsantal år 1965: 108.575)

räknades representera 80.000 fackligt organiserade arbetare. Den behandlade bl.a. den fackliga enheten, kampen mot strejkbryteriet och fascismen. En enhetskommitté bildades, som dock upplöstes några år senare, sedan LO sänt ut ett cirkulär med innebörden att de kommunister, som hade ledande funktioner inom något LO-förbund och samtidigt ingick i enhetskommittén, hotades av uteslutning ur sina fackliga organisationer. 73) I Göteborg vände sig också den fackliga samorganisationen mot enhetskonferensen. Med 56 röster mot 23 antog Fackliga Centrals ombudsmöte ett uttalande där den tog avstånd från den planerade "splittringskonferensen". 74)

De fortsatta fackliga sammandrabbningarna mellan främst socialdemokrater och kommunister gällde bl.a. inställningen till "mondismen" 75) och på 1930-talet metoderna i det fackliga arbetet över huvud taget. Sedan SKP sprängts år 1929 förklarade komintern-riktningen av partiet den socialdemokratiska fackföreningsrörelsen öppet krig. 76) I enlighet med Kominterns direktiv skulle de revolutionära krafterna verka genom RFO (Röda fackliga oppositionen). Vid öppna konflikter borde de, enligt RFO, inte förlita sig på de lokala fackföreningarna utan "underifrån välja särskilda kampledningar eller strejkkommittéer bland såväl organiserade som oorganiserade arbetare." 77)

Kommunisterna förespråkade alltså mer militanta aktioner. Det mest drastiska utslaget av denna nya linje var i Göteborg händelserna kring sjömansstrejken år 1933, då det kom till öppna sammanstötningar mellan polis, strejkande arbetare och strejkbrytare. 78) Året före hade Fackliga Centrals ombudsmöte reagerat häftigt på ett överfall mot sjöfolksförbundets expedition, som tillskrevs kommunisterna. 79) Samma församling stödde också år 1933 LO:s cirkulär 807 80) mot de "lejda provokatörer" inom RFO, som ansågs ligga bakom bl.a. oroligheterna i samband med sjömansstrejken. Fackliga Centralförsamlingens ombudsmöte uttalade: "Mötet understryker de krav som tidigare framförts från fackföreningsfolket i Göteborg att stoppa den illojala verksamhet, som de sillénkommunistiska ledarna och R.F.O. bedriva inom

73) Zennström, s. 113. Metall avd. 41, verksamhetsberättelser 1925 och 1926.

74) FCF, verksamhetsberättelse 1925.

75) Mondismen var en rörelse för organiserat samarbete mellan arbetsmarknadens parter. I Sverige fick denna ett uttryck genom den arbetsfredskonferens som hölls i november 1928. En av dem som var positiva till konferensen var Ny Tids facklige medarbetare Stefan Oljelund, som i tidningen förklarar att "fackförbunden har ett reellt ansvar för näringslivet... Detta reella intresse måste medföra ett positivt intresse för näringslivet". (Zennström, s. 128).

76) Nyström m.fl., s. 18.

77) Zennström, s. 164 f.

78) Hjern, Svenskt sjöfolk, s. 136, Zennström, s. 167 ff., Nyström m.fl., s. 53 ff.

79) FCO, verksamhetsberättelse 1934.

80) I Zennström, s. 176, kallat LO:s andra uteslutningscirkulär. (Det första var cirkulär 638 mot enhetskommittén år 1929)

fackföreningsrörelsen.” 81) Efter cirkulär 807 utelöts flera hundra aktiva fackföreningsmedlemmar, anslutna till RFO, ur sina förbund. 82) Uteslutningarna framtvingade, enligt Zennström — ”i förening med vissa överslag i stridbarheten mot ’socialfascismen’ ” — en taktisk kommunistisk reträtt. Röda fackliga oppositionen hade därmed i stort sett spelat ut sin roll. 83)

En annan front i den fackliga fraktionskampen i Göteborg öppnades i samband med Albin Ströms uteslutning ur SAP. Ström, som sedan år 1927 varit ordförande i Fackföreningarnas Centralförsamling, fick våren 1934 lämna sina fackliga uppdrag. Han anklagades för att ha använt sitt fackliga inflytande i de politiska striderna och för att ha gjort sig skyldig till ekonomiska oegentligheter. Trots att Ström förlorade sina fackliga positioner, hade han kvar ett stort inflytande i Grov- och Fabriksarbetareförbundets avdelning 49. Då Ström utelöts ur förbundet, protesterade avd. 49 och beslöt bl.a. att kalla Ström till facklig rådgivare. När detta blev känt av förbundsstyrelsen, bestämde denna att avdelningen skulle företa en s.k. lojalitetsomröstning. De som inte var lojala med förbundsstyrelsen skulle uteslutas ur förbundet. Inför detta hot avsade sig Albin Ström sitt uppdrag som facklig rådgivare och avdelningsstyrelsen förordade medlemmarna att rösta ja. 84)

Ström och gruppen kring honom fortsatte dock sitt fraktionsarbete i flera fackföreningar. I mitten av 1930-talet var alltså tre fraktioner verksamma i Göteborgs fackföreningsrörelse: den socialdemokratiska, den kommunistiska och den socialistiska med Ström som ledande namn. Dessutom spelade den syndikalistiska rörelsen alltjämt en viss roll, särskilt i samband med den s.k. urtima landskonferensen mot lagförslaget om tredje mans rätt år 1935. 85)

Som en följd av Albin Ströms uteslutning ur SAP kom socialdemokraterna åter i minoritet i stadens största fackförening, Metall 41:an. År 1934 upphävde avdelningen på nytt kollektivanslutningen till Göteborgs Arbetarekommun efter en omröstning med siffrorna 2.525 mot 1.458. 86) Ström-anhängarnas starka ställning i Metall 41:an visade sig

81) FCO, verksamhetsberättelse 1934.

82) Zennström, s. 176.

83) Ibid.

84) Magnusson E., s. 33 f.

85) Den s.k. urtiman vållade en hel del diskussioner i Göteborgs fackföreningar. LO tog avstånd från den, liksom en konferens ordnad av Fackliga Central (FCO, verksamhetsberättelse 1934). När konferensen så småningom kom till stånd i Stockholm var huvudparten av ombuden representanter för syndikalistiska organisationer.

86) Magnusson E., s. 34. Inför medlemsomröstningen om metallavdelningens återinträde i GAK några år tidigare yttrade Albin Ström i polemik med en kommunistisk talare som motsatte sig förslaget: ”Eniga vi stå, söndrade vi falla” (Metall avd. 41, medlemsmöte, prot. 15/12 1929). Metallavdelningen återinträdde i GAK år 1930, vilket gav ett kraftigt utslag i arbetarekommunens medlemsstatistik (se tabell II:1).

även genom att avdelningen år 1934 gick med i det socialistiska partiets förstamajtåg. 87)

Kommunisterna ändrade strategi i både de politiska och fackliga sammanhangen efter den Kommunistiska internationals sjunde kongress år 1935. Fackföreningarna betraktades inte längre som en del av den borgerliga statsapparaten. Vid de fackliga valen skulle man upprätta enhetslistor, vilka borde uppta såväl socialdemokratiska som kommunistiska, socialistiska och partilösa arbetare. 88) I Göteborg vände sig t.ex. SKP till SAP med förslag om enhetliga förstamajdemonstrationer. Socialdemokraterna var dock som regel kallsinniga till kommunisternas inbiter. 89) Däremot skedde ett visst samarbete mellan de fackligt aktiva SKP- och SP-medlemmarna. Detta avtog dock under 1930-talets senare år. I det internationella fackliga solidaritetsarbetet kom det samtidigt till ett närmande mellan socialdemokrater och kommunister, speciellt inom Spanien-rörelsen, som fick ett kraftigt stöd av fackföreningarna i Göteborg. 90)

Händelserna på det internationella planet (andra världskrigets utbrott och vinterkriget Sovjet-Finland) utlöste dock den mest markerade brytningen någonsin mellan socialdemokrater och kommunister i fackföreningarna. I januari 1940 sände LO ut ett cirkulär (nr 1144), vari avdelningar och medlemmar uppmanades att inte välja kommunister till förtroendemän. I Göteborg protesterade bl.a. Götaverkens verkstadsklubb vid ett möte den 28 januari 1940, men Metall 41:ans representantskap antog vid ett möte den 9 februari 1940 ett uttalande som mynnade ut i en uppmaning ”att rensa ut kommunisterna från alla uppdrag inom den fackliga organisationen”. 91) LO-cirkuläret följdes år 1941 av bl.a. cir-

87) Mötesbesluten om vilket förstamajtåg avdelningens fana skulle medfölja ger en grov bild av de olika fraktionernas aktuella styrka. Följande år deltog Metall 41:an *inte* i socialdemokraternas/FCF:s—FCO:s tåg under perioden 1923—1965: 1925—1929 (SKP:s tåg), 1934 (SP:s tåg), 1935 (Grovs- och Fabriks tåg, mot bl.a. tredjemanslagen), 1936 (inget tåg), 1937 (SKP:s), 1947—1948 (SKP:s), 1949—1951 (fredsdemonstration i kommunistisk regi). Metall avd. 41, medlemsmötes- och representantskapsprotokoll 1923—1965.

88) Zennström, s. 226.

89) År 1936 deltog t.ex. inte Metalls avd. 41 i något förstamajtåg som en protest mot att ingen ”enhetsdemonstration” anordnades. Röstsiffrorna i representantskapet var 126—114. Minoriteten förordade socialdemokraternas tåg. Metall avd. 41, representantskapet, prot. 24/4 1936.

90) Inom FCO:s ram samlades år 1937 in 52.857 kr till Spanien, år 1938: 23.087 kr till Tjeckoslovakien, år 1939: 10.386 kr till Spanien-barnen. FCO, verksamhetsberättelser 1937—1939.

91) Metall avd. 41, representantskapet, prot 9/2 1940. I uttalandet hette det bl.a.: ”Göteborgs metallarbetare, liksom majoriteten av medlemmarna i Götaverkens verkstadsklubb, är eniga med Sverges övriga arbetare i fördömandet av kommunisternas försvar för alla Sovjet-Unionens hittillsvarande och kommande handlingar hur än dess politik skiftar. Särskilt de ryska makthavarnas samgående med nazismen i Tyskland och angreppet mot Finland har kommit många att ändra sin tidigare välvilliga inställning till Sovjet-Unionen. Hemmakommunisternas beredvilliga ’vändningar’ och fortgående försvar av den ryska statens nuvarande politik visar att såväl fackföreningsrörelsens beslut och intressen som hänsynen till det egna landet underordnas viljan att tjäna utländsk makt.”

kulär 3 från metallindustriarbetareförbundet. Enligt detta förbjöds medlemmar av det kommunistiska partiet att inneha några som helst förtroendeuppdrag inom förbundet, dess avdelningar och underorganisationer. I Göteborg uteslöts några medlemmar som vägrade att acceptera cirkulärets innehåll och vidare upplöstes ett par mindre verkstadsklubbar av samma anledning. 92)

Under den tid cirkulären gällde (fram till år 1944) hade samtliga fackföreningar i Göteborg socialdemokratisk ledning med undantag för några, där mot SAP oppositionella, huvudsakligen kommunistiska mötesmajoriteter, placerade partilösa och "Ström-socialister" i ledande funktioner. 93)

Sedan cirkulären spelat ut sin roll kom ett flertal fackföreningar att domineras av kommunisterna. Den kommunistiska framryckningen räckte dock inte till för att erövra majoriteten i FCO:s ombuds församling. 94) Under 1950- och 1960-talen försköts sedan styrkeförhållandet socialdemokrater-kommunister på arbetsplatserna i socialdemokratisk favör.

II:4:5. Syndikalismen

Den syndikalistiska riktningen inom fackföreningsrörelsen har varit representerad i Göteborg sedan år 1911, då den Lokala Samorganisationen (LS) bildades. Syndikalistiska sektioner uppstod på 1910-talet i en rad branscher och rörelsen hade kring år 1920 sin starkaste period i Göteborg med drygt tusentalet medlemmar. 95)

---

92) Hjern, Metalls avd. 41 1896—1946, s. 324.

93) Ett exempel på hur de kommunistiska arbetarna vid Götaverken agerade under dessa år ges i Jonasson, s. 21: "Inför årsmötet 1942 sökte fackklubben kontakt med partilösa medlemmar på verkstaden vilka hade en åtminstone något så när radikal uppfattning i fackliga frågor. Vissa svårigheter förelågo att föra fram de partilösa — som icke kunde drabbas av bannbullen — då de icke voro tränade i fackligt och organisatoriskt arbete. Med någon möda fick man fram fyra kandidater. De partilösa vann valet genom att deras kandidatur stöddes av kommunisterna och därmed var den socialdemokratiska majoriteten i verkstadsklubbens styrelse bruten. Till avdelningens representantskap valdes det året 39 ombud från Götaverken, alla cirkulär 3-motståndare. Nästa år gick det likadant. Samtliga tre partilösa kandidater — däribland ordförandekandidaten Gustav Holmén — valdes med stor majoritet."

94) Hur styrkeförhållandet socialdemokrater-kommunister var under kommunisternas starkaste år (1946—47) framgår av voteringarna i FCO:s ombuds församling inför förstamajdemonstrationerna. 26/3 1946 beslöt ombudsmötet efter slutet omröstning med 101 röster mot 92 att FCO och SAP skulle ordna förstamajdemonstrationen. 19/3 1947 beslöt ombudsmötet med 112 röster mot 104 enligt det kommunistiska förslaget om gemensam demonstration (enhetsdemonstration). Beslutet revs dock upp på ombudsmötet 1/4 1947 sedan Göteborgs Arbetskommun beslutat att icke medverka i enhetsdemonstrationen. Vid detta möte segrade det socialdemokratiska förslaget om att FCO/SAP skulle ordna demonstrationen med 117 röster mot 95.

95) Persson, s. 118. SAC:s medlemsantal i Göteborg steg i jämn takt från 56 medlemmar år 1911 till 1.218 medlemmar år 1920. Därefter stannade medlemsantalet några år kring 1.000.

Den ideologiska kris, som den svenska syndikalismen gick igenom i slutet av 1920-talet, fick stora återverkningar i Göteborg och sydvästra Sverige. Den ledde i Göteborg bl.a. till två rivaliserande syndikalistiska grupper, Göteborgs LS av SAC och Göteborgs LS av SAF. 96) SAF (Syndikalistiska Arbetarefederationen) konstituerades år 1929 och existerade ett tiotal år. SAF-gruppen var i Göteborg den större med drygt 500 medlemmar i början av 1930-talet mot cirka 200 medlemmar för den grupp som tillhörde SAC (Sveriges Arbetares Centralorganisation). Vid återföreningen år 1938 hade den samlade syndikalistiska rörelsens medlemsantal i Göteborg krympt till 295. Av dessa kom 188 från SAF-gruppen. 97)

År 1950 hade Göteborgs LS totalt 238 medlemmar, år 1965: 762 medlemmar. 98)

Under 1910- och 20-talen samarbetade syndikalisterna i många fall med de mot socialdemokratin oppositionella grupperingarna. 99) Bl.a. var syndikalistiska organisationer representerade vid "enhetskonferensen" i Göteborg år 1926 (se II:4:4). Vid denna restes bl.a. kravet på en sammanslagning av LO och SAC. 100)

Under 1930-talet blev förhållandet till kommunisterna kärvare. Kommunisterna gavs till och med skulden för att arbetarefederationens verksamhet i Göteborg inte tog ordentlig fart. 101) Däremot upprätthölls ett visst samarbete med det socialistiska partiet och dess fortsättning i Göteborg, Albin Ströms vänstersocialistiska parti. Bl.a. genomfördes gemensamma förstamajarrangemang med detta parti. 102)

96) Enligt Anckar, s. 94 ff. hade SAC fram till 1920-talet burits fram av en mäktig våg av missnöje bland de breda lagren. Men efterhand som den revolutionära vågen ebbade ut började ledande krafter inom SAC förespråka att man skulle ge avkall på "extrema" ståndpunkter, medan andra ville hålla fast vid en mer kompromisslös linje. Bland de senare bröt sig en grupp ur SAC och bildade SAF. Förgrundsfiguren i SAF var P.J. Welinder, även redaktör för SAF:s tidning, Arbetare-Kuriren (se IV:6). Welinder hade i mitten av 1920-talet återvänt från USA, där han också varit verksam i syndikalistiska organisationer. I sin ekonomiska uppfattning stod Welinder, enligt Anckar, på en mera renodlat marxistisk grund än svensk syndikalism i övrigt. Welinder avled år 1934. Då hade återföreningstankarna SAC-SAF redan väckts. Återföreningen skedde år 1938.

97) Göteborgs LS av SAC resp. SAF, verksamhetsberättelser 1930—1938, FA.

98) Uppgift från LS'kansli, Gbg till förf.

99) Nyström m.fl., s. 12 ff.

100) Nyström m.fl., s. 17.

101) I en berättelse över SAF:s verksamhet 1931—1935 (Göteborgs LS' arkiv) heter det: "Att vi icke lyckats enrullera mer än 500 medlemmar, måste givetvis ha sin förklaring. Vi finna den till stor del i det intensiva arbete de s.k. kommunisterna nedlagt för att bevara de reformistiska organisationerna... Göteborg och Bohuslän är ett mer eller mindre sorgligt kapitel. Vad Göteborg beträffar så har de reformistiska organisationernas klappjakt varit om möjligt hänsynslösare än förut. L.S. har tvingats att bryta flera av deras monopolblockader... Göteborg har dock alltid varit ett hårdarbetat fält och det har inte blivit bättre efter det sillénkommunisterna började räkna staden som ett av sina starkaste fästen..."

102) Göteborgs LS, medlemsmöte, prot. 24/5 1939, verksamhetsberättelse 1942.

En speciell insats gjorde syndikalisterna i den proteströrelse mot USA, som uppstod efter avrättningarna av de amerikanska arbetarna, Sacco och Vanzetti, år 1927. Syndikalisterna hade en ledande roll i den Sacco-Vanzetikommitté som bildades i Göteborg och som bl.a. organiserade en uppmärksammas bojkott mot all amerikansk film. 103) Syndikalisterna hade också ett särskilt engagemang i Spanien-rörelsen i slutet av 1930-talet.

II:4:6. De arbetslösas organisationer

Redan vid sekelskiftet fanns en särskild organisation för de arbetslösa arbetarna i Göteborg. Den nedlades år 1903, men återuppstod fem år senare. Då anmälde sig över 1.600 personer för inträde i föreningen. 104) Några uppgifter om föreningens fortsatta verksamhet under åren fram till 1910 eller under 1910-talet har inte påträffats.

Under 1920-talet verkade en sammanslutning, "De arbetslösas förening", genom vilken medlemmarna försökte att förbättra sina villkor. 105)

Föreningens uppgifter övertogs år 1930 av "De arbetslösas understödsbyrå", som var underställd Fackföreningarnas Centralförsamling. Parallellt med understödsbyrån verkade under 1930-talet "De arbetslösas klubb", som även den hade ett nära samarbete med Fackliga Central.

Fackföreningarnas Centralförsamling tog under 1920-talet ett mer samlat ansvar för de arbetslösa. Vid ett möte med stadens fackföreningsstyrelser år 1926 beslöts om obligatoriska uttaxeringar till förmån för dem som saknade arbete. Förslaget bifölls med 175 röster mot 18. 106) Uttaxeringarna inbringade över 660.000:— åren 1928—1936. Lotterier, livsmedelsinsamlingar och övriga insamlingar gav i Fackliga Centrals/understödsbyråns regi över 400.000:— under perioden 1926—1938, 107) varför de fackliga organisationernas extrainsatser för de arbetslösa (utöver det arbetslöshetsunderstöd som utbetalades) inbringade cirka en miljon kronor under en tioårsperiod.

Den relativa arbetslösheten bland Göteborgs arbetare var störst under 1920-talet och 1930-talets första år. År 1921 var antalet organiserade arbetslösa metallarbetare inte vid någon tidpunkt färre än 3.000. Metallavdelningen hade detta år 5.000 medlemmar. 108) Enligt fack-

103) Sacco-Vanzetikommitténs handlingar, FA.

104) GAK, styrelsen, prot. 21/7 1908.

105) Bl.a. aktualiserades flera militanta aktioner. Vid föreningsmötena 2/5 1921 och 4/7 1921 diskuterades om nödhjälpsarbetena skulle blockeras. 10/4 1922 ventilerades "tiggårfrågan". Inledaren menade att en väpnad aktion vore att föredra framför att tigga sig fram. De arbetslösas förening, mötesprotokoll, FA.

106) FCF, verksamhetsberättelse 1926.

107) FCF, FCO, verksamhetsberättelser 1926—1938.

108) Hjern, Metalls avd. 41 1896—1946, s. 256, 353.

föreningsstatistiken var arbetslösheten extremt hög åren 1921—1922 (25—35 %), varefter en kvarvarande men inte alls lika hög arbetslöshetsnivå blev rådande under decenniet. 109) Enligt en nyligen presenterad undersökning av Hans Wallentin var arbetslöshetens omfattning i stort sett lika stor under hela 1920-talet i Göteborg. Inte fullt 1/4 av samtliga arbetare i Göteborg mellan 16 och 65 år var arbetslösa under perioden 1921—1929, menar Wallentin. 110) År 1932 var antalet inskrivna medlemmar i De arbetslösas understödsbyrå 5.690. (Antalet medlemmar i Fackliga Central var samtidigt cirka 50.000). År 1936 hade siffran sjunkit till 3.708. 111) Därmed hade arbetslösheten i Göteborg passerat sin kulmen.

II:4:7. Arbetskonflikter

En väsentlig del av de fackliga organisationernas (och hela arbetarrörelsens) historia handlar om de arbetskonflikter som inträffat. Det är därför på sin plats att i korthet redogöra för arbetskonflikterna i Göteborg, i all synnerhet som långvariga konflikter (likom långvarig arbetslöshet) kan ha påverkat berörda arbetargrupperns tidningsinnehav. Tillfälligt försämrade ekonomi kan ha minskat benägenheten att hålla en tidning över huvud taget, men arbetarnas motivering att läsa just arbetarpressen kan också ha ökat under konfliktperioderna.

Under 1900-talets första decennium inträffade flera uppmärksammade konflikter i Göteborg. 112) Storstrejken år 1909 är den konflikt, som berört flest antal arbetare någonsin i Göteborg. Strejken, som varade cirka en månad i augusti—september 1909 omfattade i Göteborg över 20.000 strejkande arbetare. 113)

Perioden 1916—1925 var den oroligaste på den göteborgska arbetsmarknaden, mätt i antal konflikter. 114) Den sociala oron påverkades

---

109) Wallentin, s. 58, 143.

110) Wallentin, s. 88.

111) FCF/FCO, verksamhetsberättelser 1932, 1936.

112) En bitter social strid på det lokala planet var bagerikonflikten år 1902, då 200 arbetare blev lockoutade. Konflikten pågick hela våren och blev riksbekant i samband med de kravaller som uppstod, när bageriarbetsgivarna hämtade ett 50-tal strejkbrytare från Tyskland. (Se vidare Hjern, 50 års fackligt arbete. Avdelning 1 av Svenska Livsmedelsarbetareförbundet, s. 81 ff.) En central strid, som fick påtagliga återverkningar i Göteborg, var 1905 års verkstadslockout. Den berörde cirka 800 arbetare i staden. Konflikten pågick i 29 veckor och slutade med att landets första kollektiva riksavtal slöts. (Se vidare Hjern, Metals avd. 41 1896—1946, s. 150 ff.)

113) Rosén, s. 740 f. Den 9/8 företogs den första räkningen av de i storstrejken deltagande i Göteborg. Det var 21.536, varav 10.344 fackföreningsmedlemmar och 11.012 organiserade. Vid räkningen den 23/8 deltog 20.448 (15.320 organiserade, 5.128 organiserade). Den 31/8 deltog 18.253 (14.736 resp. 3.517).

114) Enligt Statistisk årsbok för Göteborg förekom under denna tid 221 konflikter, varav sex lockouter och nio blandade konflikter.

också av livsmedelsbristen under de sista krigsåren. 115) Inom flera fack föranleddes strejkerna av de lönesänkingskrav arbetsgivarna framförde i samband med arbetstidsförkortningen. Således gick metallarbetarna ut i en omfattande kompensationsstrejk. 116) År 1920 varade en storkonflikt inom Grov- och Fabriks avd. 49 i sju månader. 117)

Nästa större strejkvåg kom i början av 1930-talet. Konflikterna var färre till antalet, men väl så omfattande ifråga om deltagare. År 1933 förlorades över 400.000 arbetsdagar på grund av arbetsinställelser i Göteborg. Det berodde främst på den stora byggnadskonflikten åren 1933—1934, som varade i 46 veckor och där tre av stadens största fackföreningar var involverade: grovarbetarnas, byggnadsarbetarnas och murarnas.

1945 års verkstadsstrejk var — ifråga om antalet berörda arbetare — den största konflikten i Göteborg sedan 1909 års storstrejk. Strejken varade i fem månader under första halvåret 1945 och omfattade i Göteborg cirka 16.000 medlemmar. Två miljoner arbetsdagar gick förlorade. 119) I samband med konflikten genomfördes den största solidaritetsaktion, som dittills förekommit vid någon konflikt i Göteborg. 104 fackföreningar bidrog via uttaxeringar eller anslag med 210.000 kr. 120)

1940-, 50- och 60-talen var annars förhållandevis lugna på arbetsmarknaden i Göteborg. Åren 1946—1965 inträffade totalt ett 60-tal arbetskonflikter. 121)

---

115) I Göteborg, liksom på andra håll i landet, ordnades år 1917 demonstrationer mot bl.a. livsmedelsspekulationen och livsmedelsexporten. 40.000 människor deltog i en aktion den 25/4 1917. En kommitté med arbetarekommunens ordf. Axel Dahlström i spetsen framförde folkmassans krav och borgmästaren och landshövdingen lovade från rådhusets balkong att försöka verka för dem. (Minnesartikel, Ny Tid 29/11 1930).

116) Hjern, *Metalls avd.* 41 1896—1946, s. 232 ff.

117) Hjern, *Grovarbetare*, s. 58 ff.

118) Regeringsgripandena i denna konflikt föranledde i Göteborg omfattande fackliga och politiska diskussioner, som förstärktes i intensitet av den splittring som rådde inom den lokala socialdemokratins dessa år. Se vidare: Hjern, *Grovarbetarnas avd.* 49 1889—1949, s. 42 ff.

119) I de årgångar av *Statistisk årsbok för Göteborg*, där antalet förlorade arbetsdagar på grund av arbetsinställelser redovisas för år 1945 anges siffran 191.406. Sannolikt saknas en siffra, eftersom enbart metallstrejken (16.000 arbetare x 120 arbetsdagar) innebar cirka 1.900.000 arbetsdagar. Verkstadskonflikten år 1945 behandlas f.ö. i (bl.a.) Back, s. 215—334, 474—536. Det lokala förloppet skildras bl.a. i Hjern, *Metalls avd.* 41 1896—1946, s. 332 ff.

120) Inte bara FCO:s organisationer stödde de strejkande utan "t.o.m. Polisföreningen Kamratskapet deltog som anslagsgivande organisation. Som ett uttryck för hur lång solidariteten sträckte sig kan nämnas, att en polisman Valfrid Jansson överlämnade den guldmedalj han fick mottaga för lång och trogen tjänst att omsättas i pengar till hjälp åt de strejkande metallarbetarna." (Hjern, *Metalls avd.* 41 1896—1946, s. 340). Genom Ny Tid insamlades f.ö. ytterligare 37.000 kr till de strejkande metallarbetarna. (Ibid.)

121) *Statistisk årsbok för Göteborg 1946—1965.*

II:4:8. De fackliga organisationerna — sammanfattning

Frånsett en betydande tillbakagång åren efter storstrejken har de fackligt anslutna göteborgsarbetsarnas antal stigit i jämn takt. Slutåret för den här undersökningen, 1965, passerades 100.000-strecket.

Andelen fackligt organiserade växte särskilt snabbt under två perioder: 1900-talets första år t.o.m. år 1907 och perioden från år 1920 och ett drygt decennium framåt. I mitten av 1930-talet sammanföll i stort sett FCO:s medlemsantal och det antal arbetare som löd under kollektivavtal, vilket tyder på en nästan hundra procentig organisationsgrad vid denna tidpunkt. Under 1940-talets sista år och under 1950- och 1960-talen sjönk andelen FCO-medlemmar av de kollektivavtalberörda till cirka 85 % år 1965.

Det rådde ett mycket starkt samband mellan den lokala fackföreningsrörelsen och den socialdemokratiska arbetarekommunen ända fram till den socialdemokratiska vänsterns utbrytning ur SAP år 1917. Först år 1914, i samband med tillkomsten av Fackföreningarnas Centralförsamling (FCF) upphörde SAP-kommunen att vara samorganisation för även den fackliga grenen av Göteborgs arbetarrörelse.

FCF (fr.o.m. år 1934:FCO) hade, förutom traditionella och successivt växande samordningsuppgifter, en viktig roll under 1920- och 1930-talens stora arbetslöshet. Bl.a. drevs en understödsbyrå i FCF:s/FCO:s regi. Mellankrigstiden var f.ö. en intensiv period för de fackliga organisationerna i Göteborg. På arbetsmarknaden var det stundtals mycket oroligt, mätt i antal konflikter särskilt under 1910-talets sista och 1920-talets första hälft, mätt i konflikternas omfång särskilt under 1930-talets första år.

Det var också under denna tid fraktionsbildningen inom Göteborgs fackföreningsrörelse nådde sitt maximum. Under ett par år i mitten av 1930-talet fanns i flera fackföreningar tre nästan jämstarka politiska grupperingar: socialdemokrater, kommunister och (Ström-)socialister. Kampen dem emellan var stundtals mycket frän. Därtill kom att den syndikalistiska rörelsen (som i Göteborg var starkast kring år 1920) under 1930-talet också var kluven i två rivaliserande riktningar.

Åren närmast före 1940 stabiliserades den politiska delen av Göteborgs arbetarrörelse i två huvudriktningar: en väl sammanhållen socialdemokrati och en dito kommunism. I fackföreningarna blev det därmed en fraktionskamp mellan två klara alternativ.

Kommunisterna var i Göteborg starkare än på de flesta andra håll i landet. De fick (när krigsårens av LO proklamerade förbud mot kommunister på fackliga förtroendeposter upphört att gälla) majoritet i ett flertal fackföreningstyrelser. Bl.a. behärskade SKP representantskapet i Metalls avdelning 41, stadens särklassigt största fackförening.

Socialdemokraterna behöll dock det grepp om FCO som de alltid haft. Under 1950- och 1960-talen förstärkte också SAP sin majoritetsställning inom Göteborgs fackföreningsrörelse.

II:5. Den göteborgska arbetarrörelsens förutsättningar som tidningsutgivare — en sammanfattande bedömning

De politiska och fackliga organisationernas utveckling pekar i riktning mot att behov uppstod för en daglig arbetartidning från och med 1900-talets ingång.

En mycket offensiv period för hela arbetarrörelsen i Göteborg inleddes vid sekelskiftet och varade t.o.m. åren 1907—1908. Under denna period borde goda möjligheter ha funnits för en etablering av en daglig tidning för arbetarna i Göteborg, i all synnerhet som varken den politiska eller fackliga rörelsen ännu hade förgrenat sig.

Arbetarrörelsens starkaste period i Göteborg med hänsyn till medlemsutveckling, facklig organisationsgrad och politiskt inflytande, inträffade fr.o.m. 1920-talets första år t.o.m. mitten av 1940-talet. Under denna period anslöt sig så gott som alla arbetare till någon fackförening. I de politiska valen fick arbetarpartierna tillsammans upp mot och över 60 % av rösterna i staden. I denna medvind borde utgångsläget ha varit idealiskt för arbetarpressen. Arbetarrörelsens samlade styrka försvagades emellertid av de hårda motsättningar som rådde mellan och stundtals även inom arbetarpartierna i Göteborg, framför allt under 1930-talets första år. I någon mån kan också den höga arbetslösheten och de många arbetskonflikterna under 1920-talet och 1930-talets första år ha reducerat arbetarbefolkningens förmåga att hålla en daglig tidning.

Men dessa reservationer förmår inte rubba huvudintrycket att Göteborgs arbetarrörelse under mellankrigstiden och 1940-talets första hälft stod mycket stark och borde ha utgjort en tillräcklig bas för en framgångsrik tidningsutgivning.

Denna bas försvagades något under 1940-talets senare år och de följande decennierna. Arbetarpartierna fick i några val färre röster än de borgerliga partierna och den fackliga organisationsprocenten tenderade också att sjunka något. Arbetarbefolkningens absoluta numerär var emellertid alltså så stor (och växande) att det potentiella utrymmet för en upplagestark arbetarpress alltså fanns, med god marginal.

Kapitel III: Konkurrenten från den borgerliga pressen

III:1. Inledning

Hur har arbetarpressens förutsättningar varierat med hänsyn till den totala tidningskonkurrenten i Göteborg?

Det är huvudfrågan för kapitel III, där också skall redogöras för vilka borgerliga dagstidningar arbetarpressen haft att konkurrera med och deras utveckling.

I appendix I och II behandlas mer detaljerat de dagliga ¹⁾ göteborgstidningarnas ²⁾ upplage-, hushållstäcknings- och annonsutveckling och den metodproblematik som är förknippad härmed.

Resultaten från appendixen är integrerade i kapitlets sista avsnitt, där — analogt med vad som skett i föregående kapitel — en sammanfattande bedömning görs.

III:2. Tiden före år 1900 ³⁾

De första periodiska skrifterna i Göteborg utkom i mitten av 1700-talet. De kan knappast betecknas som tidningar enligt dagens definitioner. Den första dagstidningen av beständig natur var Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning (GHT), som grundades år 1832. GHT tog sig successivt an borgerskapets intressen i aktuella politiska frågor. Tidningen utvecklades under S A Hedlunds ledning under 1800-talets andra hälft till en ekonomiskt mycket stabil och innehållsmässigt ryktbar tidning. Upplagan var cirka 2.000 exemplar per dag kring år 1850, ⁴⁾ knappt 15.000 ex vid sekelskiftet (appendix I).

Göteborgs-Posten (G-P) har utkommit oavbrutet sedan årsskiftet 1858—59. ⁵⁾

---

1) *Daglig* tidning: en tidning som någon gång under perioden regelbundet utkommit med minst sex nummer per vecka.

2) *Göteborgstidning*: en tidning med huvudredaktion och huvudofficin i Göteborg och med ambitionen att fullt ut konkurrera på Göteborgs tidningsmarknad. Avläggare, tryckta och redigerade i Göteborg, men primärt avsedda för andra geografiska marknader, medräknas alltså inte.

3) För mer utförliga uppgifter om göteborgspresen för tiden fram till sekelskiftet hänvisas till Wessel, s. 7 ff., Vretblad m.fl, s. 9 ff., Jonsson, E., s. 13 ff., Krantz, s. 5 ff., Tiselius, s. 778 ff. För en allmän översikt av den svenska pressens utveckling hänvisas främst till Furhoff-Hederberg, s. 40 ff.

4) Krantz, s. 126.

5) Wessel, s. 21. Före år 1858 hade Göteborgs-Posten använts som tidningsnamn för en tvådagartidning 1813—1832 och 1850—1851.

Det fanns flera hinder för en masspridd dagspress under större delen av 1800-talet: den dåliga läskunnigheten, tidningarnas tämligen höga pris, trycktekniken. Mot slutet av århundradet undanröjdes dessa. I Göteborg, liksom på många andra platser i landet, uppstod en mängd nya tidningar. En del blev mycket kortlivade, medan andra stabiliserades och levde vidare så att det vid sekelskiftet fanns fem dagliga tidningar i Göteborg. 6)

Priset på dagstidningarna i Göteborg pressades ned kraftigt kring år 1890. En av de nya tidningarna, Göteborgs Aftonblad (GAB) inledde då ett priskrig genom att sätta priset för en årsprenumeration till knappt åtta kronor, mindre än hälften av vad en rad andra tidningar kostade. De övriga tidningarna följde efter så att det i mitten av 1890-talet bara kostade hälften så mycket (i nominellt värde) att prenumerera på en daglig göteborgstidning som tio år tidigare. 7)

De dagliga tidningarna konkurrerade emellertid inte bara med varandra. Flera veckotidningar med blandat förströelse- och nyhetsinnehåll tävlade framgångsrikt med de dagliga tidningarnas lördagsnummer. De populäraste hette Förposten och Snällposten. 8) Över huvud taget var lördag den stora tidningsdagen både decennierna före och efter sekelskiftet. Den publik, som inte dagligen höll sig med en tidning, köpte i stor utsträckning en lördagstidning. (GHT:s lördagsupplaga var således långt fram på 1900-talet dubbelt så stor som vardagsupplagan).

III:3. De borgerliga dagstidningarna under 1900-talet 9)

Tio borgerliga dagstidningar har funnits i Göteborg under 1900-talet. Två tidningsföretag har dominerat markant: först Göteborgs Handeltidnings AB, senare Göteborgs-Postens nya AB. Ifråga om upplagestor-

6) Enl. Wessel, s. 22 ff. hade under 1800-talets tre sista decennier följande dagliga tidningar uppstått och senare upphört att utkomma: Göteborgs Annonblad (5/4 1870—28/10 1871), Nya Allehanda (22/3 1879—10/6 1880), Göteborgstidningen Dagbladet (18/10 1884—31/1 1886), Göteborgs Nyheter (29/11 1884—31/12 1885), Göteborgs Dagblad (21/9 1894—22/1 1895). Göteborgs Nyheter utkom t.o.m. med två nummer om dagen. Bland medarbetarna i tidningen fanns många av samtidens bemärkta namn inom konstens och litteraturens område. Anders Jeurling, som år 1889 startade Stockholms-Tidningen, tog ut utgivningsbeviset för Göteborgstidningen Dagbladet. Medan Jeurlings göteborgstidning blev mycket kortlivad blev Stockholms-Tidningen med de anglosaxiska pennytidningarna som förebild en stor upplageframgång (ST kostade till en början bara två öre och fick inom tio år en upplaga på 100.000 ex).

7) Wessel, s. 20 ff., Jonsson, E., s. 25.

8) Förposten grundades år 1865 och levde i drygt 50 år. Snällposten började utkomma år 1882 och fick sin storhetstid under Otto Elanders ledning i början av 1900-talet. Se vidare Vretblad m.fl., s. 18 ff.

9) Beskrivningen av de borgerliga tidningarna görs tämligen kortfattad med hänsyn till att Jonsson, S., Annonser och tidningskonkurrens, s. 71—116 presenterar de flesta av dessa tidningar med tonvikt på GHT och G-P. Jonssons undersökning ingår i projektet "Tidningsekonomi och tidningskoncentration i Sverige 1920—1970", som också föreliggande studie är en del av.

lek, hushållstäkningsgrad och annonsvolym har de övriga tidningsföretagen haft en väsentligt mindre betydelse.

De borgerliga dagstidningar som existerat i Göteborg under perioden 1900—1965 är, i kronologisk ordning, följande:

III:3:1. Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning

Utgavs 1832—1973 som daglig tidning. Politisk signatur: frisinnad/liberal. I nästan ett sekel var GHT Göteborgs upplagemässigt och ekonomiskt mest framgångsrika tidning. Den positionen förlorades under 1930-talet till Göteborgs-Posten, men GHT:s tidigt förvärvade renommé som kulturorgan och ledande liberal opinionsbildare bestod ännu längre. GHT hade sin första publicistiska storhetstid under senare hälften av 1800-talet, då S A Hedlund i nära femtio år fram till sin död år 1900 stod i spetsen för tidningen. Bl.a. byggde GHT ut ett korrespondentnät i utlandet, som vid denna tid saknade motstycke i landet. Under en minst lika uppmärksam period (1917—1945) ledde Torgny Segerstedt tidningen. Segerstedts ryktbara kamp mot nazismen har gett GHT en speciell plats i Sveriges press- och politiska historia. Padoxalt nog hade emellertid GHT sin starkaste upplageökning under perioden mellan S A Hedlund och Segerstedt. Mellan år 1900 och 1917 tredubblades GHT:s upplaga från cirka 13.000 ex till nära 40.000 ex. I mitten av 1910-talet hade också GHT en hushållstäkning i Göteborgs stad av cirka 50 %, vilken aldrig överträffades (se appendix I). GHT:s ekonomiska ställning var också mycket stark under 1900-talets första decennier. Grunden hade lagts under 1800-talets senare del med omfattande nyinvesteringar i byggnader och teknisk utrustning. Tidningens dominerande ställning på den göteborgska tidningsmarknaden började urholkas under 1930-talet i takt med Göteborgs-Postens framgångar. Någon vändpunkt kom aldrig. År 1948 övergick GHT från eftermiddags- till morgonutgivning. År 1971 förstärkte tidningen sin traditionella profil, då den avskaffade nöjes- och idrottssidorna till förmån för ekonomiskt/politiskt material. I ett sista försök att rädda tidningen såldes också Göteborgs-Tidningen (startad år 1902 av GHT:s aktiebolag — se III:3:5) till Göteborgs-Posten. Men GHT stod inte att rädda, trots att tidningen på slutet även fick del av det statliga presstödet. GHT lades ned i september 1973. Under ny regim började GHT åter utkomma år 1975, som veckotidning. Från GHT:s aktiebolag utgavs förutom GHT och Göteborgs-Tidningen även Morgontidningen (se III:3:9) och Handelstidningens veckoblad (1858—1860, 1895—1946). Den sistnämnda tidningen utkom flera gånger i veckan och spreds framför allt i landsorten. ¹⁰⁾

10) Tollin, s. 37 (redovisningen av tidningarnas politiska signaturer i kap. III grundas genomgående på Tollins arbete), Furhoff-Hederberg, s. 139 ff., Jonsson S., Annonser och tidningskonkurrens, s. 78 ff., Lärn, s. 56 ff., Krantz.

III:3:2. Göteborgs-Posten

Göteborgs-Posten har utkommit i obruten följd sedan år 1859. Politisk signatur: liberal med undantag för perioden 1873—1896, då tidningen företrädde en konservativ politisk linje. År 1896 köptes G-P av ett konsortium, Skandinaviska Tryckeriaktiebolaget, som bl.a. hade aktiemajoriteten i både Dagens Nyheter och Stockholms-Tidningen. G-P blev därmed ett led i ett första försök till en landsomfattande tidningskedja. År 1904 köptes G-P av Edvard Alkman. Han var tidningens chef fram till år 1926, då en rekonstruktion av G-P inleddes under ledning av Harry Hjärne. G-P fick under Hjärne ett brett och populärt innehåll. Tidningen byggde också upp ett effektivt distributions- och prenumerationssystem över hela västra Götaland. Fr.o.m. år 1926 steg G-P:s upplaga oavbrutet under en följd av år. Redan i början av 1930-talet hade upplagan passerat GHT:s och G-P var Göteborgs största tidning. Tidningens hushållstäckning i Göteborgs stad fördubblades under 1930-talet till cirka 60 %, en täckningsgrad som sedan steg till cirka 80 %; en mycket hög notering på utgivningsorten för en svensk storstadstidning. G-P:s totalupplaga var i mitten av 1940-talet: 200.000 ex, vid 1980-talets ingång är den cirka 300.000 ex. I början av 1940 fick också G-P störst annonsvolym av göteborgstidningarna (se vidare appendix I och appendix II). Parallellt med upplageframgångarna förbättrades tidningens ekonomi. De allt större vinsterna plöjdes till stor del ner i företaget och användes till betydande investeringar i byggnader och teknik. Samtidigt förde G-P en utpräglad lågprispolitik på både upplage- och annonsmarknaden. Harry Hjärne avled år 1969 och efterträddes av sonen Lars som företagets ledare. Stor del i G-P:s framgångar anses bl.a. ekonomichefen Ebba Ljunggren och tekniske direktören Filip Börjesson ha haft. Båda arbetade tillsammans med Hjärne redan år 1926. G-P har hela 1900-talet utkommit som morgontidning, fram till år 1939 sex gånger i veckan, fr.o.m. detta år sju dagar i veckan. Under tiden 1909—1925 kom också en halvveckoupplaga. 11)

III:3:3. Göteborgs Aftonblad

Utgavs 1888—1918, 1923—1926. Politisk signatur: konservativ/moderat. Tidningen slog snabbt igenom på 1890-talet under Oscar Noréns ledning. GAB hade en stor läsekrets i de breda lagren, trots att den var språkrör för starkt konservativa strömningar. Vid sekelskiftet sålde Norén tidningen. Därefter förlorade GAB successivt sina positioner. Ekonomin urholkades också. Tidningen hölls långa perioder vid liv av politiskt intresserade företagare, t.ex. bryggaren Melcher Lyckholm och boktryckaren Otto Elander. Ett nytt försök med en tidning som hette Göteborgs Aftonblad gjordes i december 1938. GAB utkom med 18

---

11) Tollin, s. 38, Furhoff-Hederberg, s. 50, 132—138, Wessel, s. 21 f., Hjärne, Forsström.

nummer detta år och några enstaka nummer de följande åren. Under åren 1912—1926 utgavs en halvveckoupplaga av GAB, kallad Svenska Folkbladet. GAB utkom, som namnet antyder, på eftermiddagen. 12)

III:3:4. *Göteborgs Morgonpost*

Utgavs 1896—1950, före år 1906 och från oktober 1949 under namnet Morgonposten. Politisk signatur: konservativ/moderat/höger. Göteborgs Morgonpost (GMP) tillkom sedan den då konservativa Göteborgs-Posten år 1896 sålts till en från Stockholm styrd tidningskedja (se III:3:2) med liberal inriktning. Nästan hela G-P:s redaktion gick över till den nya tidningen, som från starten blev den västsvenska högerens huvudorgan. GMP lyckades dock aldrig nå en position som motsvarade göteborgshögerens politiska ställning. Hela 1900-talet, t.o.m. 1944 års val, var högern det största borgerliga partiet i Göteborg. GMP:s upplaga var som mest cirka 15.000 exemplar, varav de flesta såldes utanför Göteborg (se appendix 1). GMP led under praktiskt taget hela sin tillvaro av dålig ekonomi. Det var i stort sett bara under de tjugo första åren tidningen inte hade några ekonomiska bekymmer. Under 1930-talet såldes och rekonstruerades GMP vid ett flertal tillfällen. Tidningen gick också i konkurs, men utgivningen fortsatte. Sedan bl.a. Axel Wenner-Gren gjort ett misslyckat försök att driva GMP i slutet av 1930-talet övertog lokala och centrala högerintressen åter ansvaret för tidningen. GMP rustades upp tekniskt och redaktionellt, men när morgontidningskonkurrensen skärptes i slutet av 1940-talet (i samband med att GHT ändrade utgivningstiden) reducerades det livsrum GMP hade att verka i. Högern försökte istället med en eftermiddagstidning, AP (se III:3:10). 13)

III:3:5. *Göteborgs-Tidningen*

Göteborgs-Tidningen (GT) utkom första gången i november 1902 och utges alltså. Politisk signatur: frisinnad/liberal. GT startades av GHT:s styrelse för att möta en hotande konkurrens från en konservativ middagstidning (Middags-Posten, se III:3:6). GT betraktades till en början som ett bihang till GHT, men fick under 1910-talet en större självständighet och utvecklades under 1920-talet till stadens upplagemässigt näst största tidning efter GHT. Tidningens innehåll var mer anpassat till den breda publikens smak än GHT:s. Under 1930-talet kom GT delvis på mellanhand, då GHT-ledningen i första hand satsade sina överskottsresurser på företagets nya morgontidning (se III:3:9). Upplagan stagnerade och sköt inte riktig fart igen förrän GT fick en för-

12) Tollin, s. 37, Wessel, s. 23, Jonsson, E., s. 25 ff., Jacobsson, s. 636, Hjärne, s. 242 f.

13) Tollin, s. 38, Jonsson S., Annonser och tidningskonkurrens, s. 73 ff., Holzhausen, s. 169 ff., Wessel, s. 23 f. Avsnittet bygger också på Mattsson, Press och kapital I och Press och kapital II, två undersökningar inom ramen för projektet "Tidningsekonomi och tidningskoncentration i Sverige 1920—1970".

ändrad roll — som en modern kvällstidning — i samband med GHT:s omläggning till morgonutgivning. Ännu gynnsammare blev GT:s läge sedan den svåra konkurrenten Aftonposten lagts ned år 1956. Särskild framgång vann GT tidigt med sin morgontidning på söndagarna — Göteborgs första söndagstidning — som började utges år 1915. Långt efter det att Göteborgs-Posten blivit stadens upplagemässiga dominant tävlade GT på söndagarna framgångsrikt med G-P, både vad gäller hushållstäckningen i Göteborgs stad och annonsvolymen. I slutet av 1930-talet började också GT ge ut en extraupplaga på söndagseftermiddagarna, som så småningom permanentades. Söndagsmorgontidningen lades ned i samband med att Göteborgs-Posten köpte GT av GHT:s aktiebolag i början av 1970-talet. 14)

III:3:6. *Middags-Posten*

Utgavs sex gånger i veckan under tiden november 1902—januari 1903. Politisk signatur: konservativ. Middags-Postens roll i Göteborgs tidningshistoria inskränker sig till att dess start föranledde GHT-ledningen att starta GT. Middags-Posten var tänkt att bli en konservativ lunchtidning, men utkonkurrerades alltså efter en kort tid. 15)

III:3:7. *Göteborgs Dagblad*

Utkom medan Göteborgs Aftonblad vilade under tiden november 1918—juni 1923. Politisk signatur: moderat. Den företrädde samma politik som GAB och fick stöd från samma håll. Den kan också ses som ett rent rekonstruktionsförsök av GAB, bl.a. föranlett av missnöje i högerkretsar över att GAB i mitten av 1910-talet i viss mån fick karaktären av ett sensationsblad. När Göteborgs Dagblad gick i konkurs år 1923 återuppstod omedelbart Göteborgs Aftonblad. Även Göteborgs Dagblad kom på eftermiddagen. 16)

III:3:8. *Vest-Svenska Dagbladet*

Utgavs regelbundet som dagstidning december 1928—1933. Politisk signatur: höger, senare nationalsocialistisk. Vest-Svenska Dagbladet (VSD) skulle enligt programförklaringen stödja ”den svenska högerns konservativa program”. Den siktade också på de högkyrkliga kretsarna. VSD intog en positiv hållning till nationalsocialismen i Tyskland och till Lappo-rörelsen i Finland och utvecklades successivt till ett direkt språkrör för nationalsocialistiska ideer. Den tog också emot direkt ekonomiskt stöd från det nazistiska Tyskland. Tyskarna förlorade emellertid förtroendet för tidningen och på hösten 1933 fick tidningens även i nationalsocialistiska kretsar omstridde redaktör, Malte Welin, 3.000 riksmark för att likvidera VSD. Tidningen fortsatte dock ännu en

14) Tollin, s. 39, Vretblad m.fl.

15) Tollin, s. 67, Vretblad m.fl.

16) Se kap. III, not 12.

tid, men med en alltmer sporadisk utgivning. Upplagan, som till en början var cirka 5.000 ex, blev alltmer obetydlig. Annonsvolymen, som aldrig var särskilt stor, halverades under perioden 1929—1933. När VSD utkom dagligen var den eftermiddagstidning. 17)

III:3:9. Morgontidningen

Utgavs 1932—1940. Politisk signatur: liberal. Morgontidningen (MT) startades av GHT:s aktiebolag som ett svar på G-P:s upplageframgångar i början av 1930-talet. Från GHT-officinen utgavs vid denna tid stadens (ifråga om såväl upplaga som hushållstäckning) största eftermiddagstidning (GHT), lunchtidning (GT), söndagstidning (GT); dessutom den största halvveckotidningen (Handelstidningens veckoblad). Den enda marknad, där GHT inte uppträdde var morgontidningsmarknaden. Meningen var alltså att MT skulle ta upp kampen med den snabbt växande G-P. MT misslyckades emellertid med sin uppgift. Upplagan höll sig kring 20.000 exemplar, tidningen nådde inte ens vart femte hushåll i Göteborg och annonsvolymen var förhållandevis liten. När tidningen lades ned hade den gått med en sammanlagd förlust på cirka fem miljoner kronor. Bland orsakerna till tidningens kommersiella misslyckande har framhållits att MT inte tilläts bli självständig. GHT-ledningen ville inte att den skulle avvika alltför mycket från företagets övriga produkter. MT kom därigenom att konkurrera med "fel" tidningar, inte med G-P utan GHT och GMP. 18)

III:3:10. Aftonposten

Utgavs åren 1951—1956. Politisk signatur: höger. Aftonposten (AP) var en direkt fortsättning på högerns morgontidning, Göteborgs Morgonpost. AP var en utpräglad kvällstidning. Upplagemässigt blev den göteborgshögerns största tidningsframgång (appendix I). Tidningens upplaga syntes vara på väg förbi närmaste konkurrentens, Göteborgs-Tidningen, när nedläggningsbeslutet kom på hösten 1956. Tidningen gick med en årlig förlust på cirka 500.000 kr, men ändå kom nedläggningen (beslutad av Högerns förlagsstiftelse) som en överraskning med hänsyn till tidningens upplageframgångar. Avancerade planer fanns på en fortsättning av Aftonposten, men dessa förverkligades ej. 19)

III:4. Den borgerliga pressens positioner på de olika dagstidningsmarknaderna

Diagram III:1-4 visar de borgerliga dagstidningarnas sammanlagda hushållstäckning i Göteborgs stad på fyra olika marknader — grupperade efter utgivningstid: vardagar (morgon), vardagar (lunch/eftermiddag), söndagar (morgon), söndagar (lunch/eftermiddag). Avsikten med

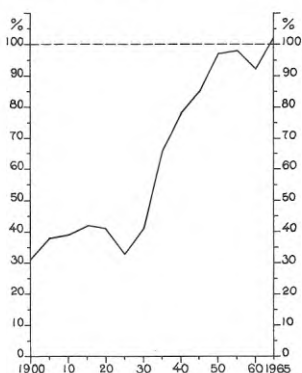
17) Tollin, s. 130, Sandblad, s. 18 ff, Sundberg.

18) Tollin, s. 68, Lagerstedt, s. 93 ff., Hjørne, s. 173 ff., Lundquist.

19) Tollin, s. 9, Mattsson, Press och kapital I, Press och kapital II.

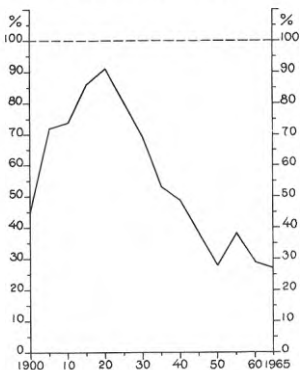
diagrammen är att ge en grov bild av vilket motstånd arbetarpresen hade att möta på de olika marknaderna, oavsett om det gällde nyetableringar, utgivningsförändringar eller redan befintliga konkurrensförhållanden med den borgerliga pressen.

Diagram III:1. *De borgerliga morgontidningarnas sammanlagda hushållstäckning i Göteborgs stad 1900—1965, vardagar. Femårsintervall.*

Källa: Se appendix I.

Diagram III:2. *De borgerliga lunch/eftermiddagstidningarnas sammanlagda hushållstäckning i Göteborgs stad 1900—1965, vardagar. Femårsintervall.*

Källa: Se appendix I.

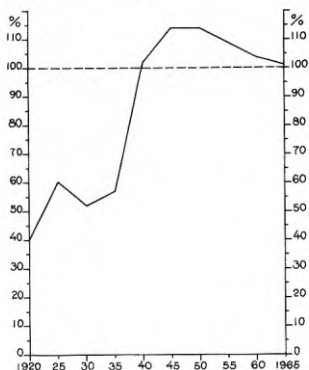
Ovanstående diagram visar att den borgerliga pressens ställning var mycket stark på lunch/eftermiddagstidningsmarknaden under 1900-talets första decennier och ännu starkare mot undersökningsperiodens slut på morgontidningsmarknaden. Kring år 1920 hade fyra av fem göteborgshushåll en borgerlig lunch/eftermiddagstidning, fr.o.m. 1950-talet hade så gott som varje hushåll en borgerlig morgontidning. Jämför man diagram III:1 och III:2 korsar kurvorna varann i mitten av 1930-talet. Nedgången i hushållstäckning för de borgerliga lunch/eftermiddagstidningarna berodde främst på att GHT och GT successivt förlorade i täckningsgrad fram till 1940-talets slut, då GHT blev morgontidning. De borgerliga morgontidningarnas snabbt växande täckningsprocent under 1930- och 1940-talen berodde framför allt på Göteborgs-Postens hastiga tillväxt.

Diagram III:1 och III:2 visar också att det bör ha funnits ett visst utrymme för ytterligare tidningar på morgontidningsmarknaden under 1900-talets tre första decennier och ett motsvarande ledigt utrymme på lunch/eftermiddagstidningsmarknaden fr.o.m. 1940-talet.

På söndagsmorgnarna (diagram III:3) var fr.o.m. 1940-talet den borgerliga pressens hushållstäckning över 100 %, d.v.s. varje göteborgshushåll hade i genomsnitt mer än en borgerlig morgontidning på söndagarna. Den höga nivån berodde på att Göteborgs-Posten började utkomma även på söndagar, samtidigt som den redan etablerade söndags-

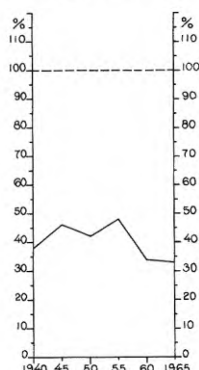
morgontidningen, GT, trots konkurrensen från G-P, lyckades behålla sin täckningsprocent.

Diagram III:3. *De borgerliga morgontidningarnas sammanlagda hushållstäckning i Göteborgs stad 1920—1965, söndagar. Femårsintervall.*

Källa: Se appendix I.

Diagram III:4. *De borgerliga lunch/eftermiddagstidningarnas sammanlagda hushållstäckning i Göteborgs stad 1940—1965 söndagar. Femårsintervall.*

Källa: Se appendix I.

Utvecklingen efter år 1940 tyder på att det dessförinnan bör ha funnits ett förhållandevis stort utrymme för andra söndagsmorgontidningar i Göteborg.

Några borgerliga lunch/eftermiddagstidningar började inte utkomma på söndagarna förrän i slutet av 1930-talet. GT var först och har också varit den enda borgerliga göteborgstidning på denna marknad, fränsett de år på 1950-talet, då även Aftonposten existerade.

Diagram III:4 visar alltså i huvudsak GT:s hushållstäckning på söndageftermiddagarna. Marknaden torde knappast ha blivit mättad av enbart GT:s em-upplaga.

III:5. Sammanfattning

Delar man upp dagstidningsmarknaden på sätt som skett i avsnitt III:4 framgår klart var och när arbetarpressen bör ha haft störst möjligheter att konkurrera med den borgerliga pressen:

1. Framför allt stod morgontidningsmarknaden tämligen öppen på vardagarna under 1900-talets tre första decennier, i viss mån ännu några år. Göteborg skilde sig på denna punkt markant från t.ex. Stockholm där de stora borgerliga tidningarna var morgontidningar redan under 1900-talets första decennier. I Göteborg lämnade det dominerande borgerliga tidningsföretaget, GHT:s aktiebolag, morgontidningsmarknaden öppen fram till år 1932. Däremot hade det en stark position på alla övriga marknader.

2. I takt med att morgontidningsmarknaden blev alltmer blockerad av den borgerliga pressen uppstod, mätt i täckningsgrad, ett successivt större utrymme på eftermiddagarna. Ur strikt marknadssynpunkt borde det fr.o.m. 1940-talet ha funnits gott om plats för konkurrenter till den borgerliga pressen på eftermiddagstid.

3. Likaså bör arbetarpressen ha haft en god chans på söndagsmorgnarna till och med 1930-talet och söndageftermiddagarna från och med att en tidningsmarknad vid denna tidpunkt började etableras.

**DEL 3.
ARBETARRÖRELSENS
PRESSPOLITIK
I GÖTEBORG**

Kapitel IV: Arbetartidningarna i Göteborg

IV:1. Inledning

Sex olika arbetartidningar (med utgivning minst en gång i veckan) har, som framgår av diagram I:3 och tabell I:1, existerat i Göteborg under perioden 1890—1965. I detta kapitel skall bl.a. redogöras för de olika arbetartidningarnas utgivnings- och ägandeförhållanden och — för de icke dagliga tidningarna — upplageutveckling och spridning. ¹⁾

Kapitlet inleder undersökningens del 3 (arbetarrörelsens presspolitik i Göteborg). I de närmast följande kapitlena behandlas organisationernas förhållande till de olika arbetartidningarna. Denna redogörelse delas in i tre tidsperioder med hänsyn till den politiska utvecklingen och förekomsten av arbetartidningar:

*Kap. V: Perioden 1890—1916. Då fanns bara ett arbetarparti (SAP) och en arbetartidning (Ny Tid).

*Kap. VI: Perioden 1917—1939. Under denna period utgavs sammanlagt sex arbetartidningar i Göteborg, varav som mest fem stycken samtidigt. De talrika arbetartidningarna var i sin tur en följd av socialdemokratis, kommunismens och syndikalismens förgreningar under denna tid (se kap. II).

*Kap. VII: Perioden 1940—1965. Denna kännetecknas av att det i stort sett bara fanns två arbetarpartier (SAP och SKP) med var sin daglig tidning (Ny Tid resp. Arbetar-Tidningen).

I slutet av kapitel VII följer också en sammanfattande diskussion om organisationernas stöd till och kontroll av arbetartidningarna under hela undersökningsperioden.

I kapitel VIII behandlas så förhållandet mellan arbetarrörelsens organisationer och den borgerliga göteborgspresen.

IV:2. De första försöken

En egen tidning blev för första gången aktuell för Göteborgs arbetare vid ett möte med Socialdemokratiska Föreningen år 1885. Frågan ansågs dock för tidigt väckt på grund av den stuveriarbetarstrejk, som pågick i Göteborg vid samma tid. ²⁾ Denna strejk kom dock att få en annan betydelse för tidningsfrågan bland arbetarna. En av stadens tid-

---

1) Ny Tids och AT:s upplage- och spridningsförhållanden framgår av appendix I.

2) Beckholmen, s. 102.

ningar — Göteborgs Nyheter — tog arbetarnas parti, men det skedde under redaktörens frånvaro. När denne återkom, tog han tillbaka allt som skrivits. Den som svarat för artiklarna om strejken, Pehr Eriksson, blev avskedad och startade tillsammans med en kompanjon tidningen "Göteborg" på nyåret 1886. "Göteborg" antogs bl.a. som organ för Socialdemokratiska Föreningen. Denna engagerade sig emellertid inte på något sätt för bladet. Tidningen lades ned i december 1886. ³⁾

Nästa försök gjordes i augusti 1887, då den första i egentlig mening socialistiska tidningen i Göteborg ⁴⁾, Folkets Röst, började utkomma. Tidningen utgavs av Pehr Eriksson och korgmakaren John Kjellman. Folkets Röst var närmast tänkt som ett organ för fackföreningarna, men erkändes också som organ för Socialdemokratiska Föreningen. ⁵⁾ Folkets Röst förde en ständig kamp mot ekonomiska svårigheter under de två år tidningen existerade. Utgivningen började med pengar, anskaffade hos pantlånaren. Tidningen hade också fått startkapital via andelsteckning. 100 personer hade köpt andelar a 5 kr. ⁶⁾ Den 27 oktober 1888 innehöll Folkets Röst två artiklar, som ledde till att Pehr Eriksson bl.a. åtalades för majestätsbrott och dömdes till tolv månaders fängelse. Medan Eriksson satt i fängelse upphörde tidningen att utkomma. ⁷⁾

Domen mot Eriksson utlöste stora protestmöten med 3—4.000 deltagare. När Eriksson dömdes var salen full av arbetare. ⁸⁾ Folkets Röst trycktes på flera olika tryckerier, några av dess sista nummer på Arbetet i Malmö. Innan det allra sista numret kom ut hade Fredrik Sterky (se nedan) i brevväxling med Pehr Eriksson diskuterat möjligheterna till Folkets Rösts fortbestånd. Bl.a. hade Sterky föreslagit samtryckning med Arbetet och Social-Demokraten, men i samma andetag varit tveksam. ⁹⁾ Pehr Eriksson hade själv vissa planer på en efterföljare till Folkets Röst, men övergav dessa när han erbjöds en anställning i Social-Demokraten. ¹⁰⁾

---

³⁾ Beckholmen, s. 103 ff., Rosén, s. 749.

⁴⁾ Karakteristik i Wessel, s. 24. Folkets Röst var veckotidning.

⁵⁾ Rosén, s. 749.

⁶⁾ Wessel, s. 25, Ny Tid 24/3 1902.

⁷⁾ Wessel, s. 25. Vid denna tid satt f.ö. fyra arbetartidningars redaktörer i fängelse p.g.a. resp. tidningars innehåll. Förutom Eriksson: Axel Danielsson (Arbetet, Malmö), Hjalmar Branting (Social-Demokraten, Stockholm) och C.A. Rydgren (Proletären, Norrköping). Enligt Beckholmen, s. 292, började Pehr Eriksson utarbete stadgarna för Göteborgs Arbetarekommun under sin fängelsetid.

⁸⁾ Beckholmen, s. 237 f.

⁹⁾ Wessel, s. 25, Beckholmen, s. 244.

¹⁰⁾ Av Pehr Erikssons handlingar i Folk rörelsernas arkiv, Göteborg, framgår att han hade kontakt med ett flertal tryckerier under 1890-talets första år.

IV:3. Ny Tid

Ny Tid var från starten år 1892 till nedläggningen år 1966 socialdemokraternas huvudorgan i Göteborg och Västsverige. 11) Tidningen drevs till en början av Göteborgs Socialdemokratiska Tidningsförening, bildad i december 1891. Ny Tids första nummer kom 24 mars 1892, sedan ett startkapital på 999 kronor samlats in. Fr.o.m. år 1893 övertog Göteborgs Arbetarekommun tidningen, varefter den överläts på nybildade Tryckeriföreningen Framåt i samband med att Ny Tid blev daglig 1 oktober 1899. Tryckeriföreningen trädde i likvidation år 1911. Istället bildades Tryckeri AB Framåt, som drev tidningen fram till nedläggningen. Andelarna och aktierna i Framåt innehades i början främst av fackföreningarna och de socialdemokratiska organisationerna inom tidningens spridningsområde. En väsentlig och med åren växande post i tryckeriförening och aktiebolag fick sedan socialdemokratiska och fackliga organisationer på riksplanet.

Ny Tid utgavs en gång i veckan t.o.m. september 1899. Därefter utkom tidningen med följande periodicitet: 1899—1919: sex gånger/vecka, 1919—1937: sju gånger/vecka, 1938—1949: sex gånger/vecka, 1949—1959: sju gånger/vecka, 1960—1963: sex gånger/vecka, 1964: en gång/vecka, 1965 fram till nedläggningen i juni 1966: sex gånger/vecka. Då övertogs tidningens prenumeranter av Arbetets västsvenska edition.

De första åren framställdes Ny Tid på Albert Olssons tryckeri. År 1894 startade tidningen ett eget tryckeri, som utvidgades betydligt under 1900-talets första år. År 1902 fick företaget sina första sättmaskiner; tryckpressar med successivt större kapacitet köptes åren 1900, 1904 och 1908. År 1925 köptes en 48-sidig rotationspress för 250.000 kr. Denna tryckte tidningen fram till 1950-talets slut, då Ny Tid flyttade in i ett länge planerat nybygge vid Järntorget och samtidigt förnyade den tekniska utrustningen. Parallellt med tidningsframställningen drevs ett civiltryckeri, som överlevde tidningen och som sedan år 1964 existerat som ett fristående företag (Tryckeri AB Framåt).

De första åren var tidningsföretaget hyresgäst i olika fastigheter med anknytning till Göteborgs arbetarrörelse. År 1927 köptes en större fastighet, Järntorget 6, dit företaget fem år senare flyttade med sätter, redaktion och kontor. Civiltryckeriet och tryckpressen blev kvar i

---

11) En mer detaljerad skildring av Ny Tids tillblivelse och första år ges av förf. i tidigare uppsatser för proseminariet i ekonomisk historia vid GU: "Uppkomsten av en arbetartidning i Göteborg och Ny Tids finansiering 1892—1902" (1968) och "Ny Tids första 25 år" (1970). En ytterligare redogörelse för Ny Tids utveckling under hela den period tidningen existerade ges av förf. i arbetsrapporten: "Ny Tid och dagstidningskonkurrensen i Göteborg" (1972).

Arbetareföreningens hus, som hyst tidningsföretaget sedan år 1908. Först i slutet av 1950-talet kom alla delar av tidningen under samma tak i och med att nybygget blev färdigt.

Ny Tids förste redaktör var Fredrik Sterky. Han ingick i Social-Demokratens redaktion, då han uppvaktades av den socialdemokratiska tidningsföreningen i Göteborg. Sterky åtog sig även tidningens ekonomiska ledning. Han verkade i Göteborg till år 1897, då han efterträddes som redaktör av A.C. Lindblad. Denne lämnade sin befattning under första världskriget och ny chefredaktör blev för en kort period Richard Sandler. Därefter hade Ny Tid följande chefredaktörer: Emil Rosén (1918—1933), Richard Lindström (1933—1939), K.J. Olsson (1940—1945), Rolf Edberg (1945—1956), Kaj Björk (1956—1963), Hugo Wingård (1964), Gösta Andrén (1965—1966). Åren kring 1930 hade Ny Tid en särskilt central ställning inom SAP genom att partiordföranden Per Albin Hansson var ledarskribent i tidningen.

Beträffande Ny Tids upplaga, spridning och annonsutveckling hänvisas till appendix I och II. Mellan åren 1912 och 1920 gav Ny Tid också ut veckotidningarna Västergötlands Folkblad och Västra Sveriges Folkblad. Ingen av dessa blev någon kommersiell framgång. De utgavs för att förstärka SAP:s agitation i landsorten.

IV:4. Väst-Svenska Kuriren

Väst-Svenska Kuriren (VSK), "Socialdemokratiska vänsterns organ", kom med sitt första nummer 28 september 1918. Som namnet anger var tidningen språkrör för den grupp SAP-medlemmar, som brutit sig ur partiet och bildat det vänstersocialistiska partiet (se II:3:2). När majoriteten av detta partis medlemmar år 1921 bildade Sverges Kommunistiska Parti, ändrade VSK underrubriken till "kommunistisk tidning för Göteborg och västra Sverge." Vid SKP:s sprängning år 1929 fortsatte tidningen som organ för den s.k. Kilbom-riktningen av SKP. VSK nedlades i och med 1933 års utgång.

Formellt utgavs tidningen till och med maj 1922 av A-B Göteborgstryckeriet. Bakom detta stod den vänstersocialistiska/kommunistiska arbetarkommunen. År 1922 övertogs utgivningen av Väst-Svenska Kurirens andelsförening och en särskild tidningsstyrelse bildades.

Tidningen trycktes fram till år 1926 av A-B Göteborgstryckeriet, som detta år gick i konkurs men som återuppstod under namnet Andelsföreningen Göteborgstryckeriet och fortsatte att trycka tidningen fram till oktober 1931. Fr.o.m. 23 oktober 1931 sköttes den tekniska framställningen av Ludwig Simonssons tryckeri.

VSK utgavs från starten t.o.m. 24 september 1921 två gånger i veckan. Under perioden oktober 1921—april 1923 kom tidningen en gång i veckan, därefter två gånger i veckan t.o.m. maj 1931, då den åter blev

veckotidning. 12) Vid flera tillfällen väcktes förslag om att göra VSK till en daglig tidning. Avancerade planer fanns redan år 1919 och framför allt i slutet av 1920-talet. 13)

Tidningens förste redaktör var Richard J:son Fjeldstad. Fr.o.m. november 1921 och ett år framåt redigerades tidningen av förre ekonomichefen K.S. Greek. Fr.o.m. november 1922 t.o.m. december 1930 var Einar Adamson redaktör. Han avlöstes under tidningens sista år av Robert Johansson, dittills tidningens platsredaktör i Mölndal.

Tidningens upplaga torde inte ha överstigit 4.000 exemplar. Med ledning av olika uppgifter kan VSK:s betalda upplaga uppskattas till: 1918: 1.500 ex, 1919—1925: 2.500—3.000 ex, 1926—1929: 3.000—4.000 ex, 1930—1931: 2.000 ex, 1932—1933: 1.000—1.500 ex. 14)

Tidningen hade sin huvudsakliga spridning i Göteborg och Mölndal. 15) En avläggare gavs år 1924 ut av VSK: Trollhättans Arbetartidning. 16)

Ett försök att återuppväcka tidningen gjordes i början av 1940-talet av Robert Johansson. Några nummer utkom också, men utgivningen blev inte bestående. 17)

---

12) Uppgifterna om VSK:s utgivnings-, tryckeri- och periodicitetsförhållanden hämtade ur VSK 1918—1933. Som orsak till att VSK år 1921 blev veckotidning angavs i VSK 24/9 1921 den ekonomiska depressionen. Det uppgavs också att tidningen gått med betydande förlust sedan starten, en förlust som med åtskilliga tusen kronor översteg aktiekapitalet. Endast tack vare förtjänsten på civiltryckeriet hade tidningen kunnat hållas igång.

13) Göteborgs vänsterkommun, medlemsmöte, prot. 23/10 1919. VSK:s tvådagarsutgivning ansågs otillräcklig. En kalkyl presenterades, enligt vilken VSK skulle utkomma som daglig middagstidning i 5.000 ex. Den årliga förlusten beräknades bli cirka 5.000 kr. Dags-tidningsplanerna i slutet av 1920-talet framgår bl.a. av Väst-Svenska Kurirens andelsförenings verksamhetsberättelse 30/3 1929—30/3 1930 i Robert Johanssons handlingar, FA.

14) En någorlunda säker upplagesiffra kan räknas fram med ledning av tidningens andelsförenings verksamhetsberättelse för år 1927 (Robert Johanssons handlingar, FA). Enligt denna var VSK:s prenumerationsintäkter detta år: 7.304:— och lösnummerintäkter 17.033:—. Prenumerationspriset var för helår: 8:—, lösnummerpriset 10 öre. Om man utgår från att 30 % utbetalades i provision till lösnummerförsäljarna ger detta en betald upplaga på cirka 3.300 exemplar år 1927. Med tanke på den kommunistiska rörelsens starka framväxt under 1920-talets sista år torde VSK:s förutsättningar varit allra bäst under denna tid. Sporadiska upplageuppgifter för VSK har också påträffats i tidningen och i de kommunistiska organisationernas protokoll på lokal och central nivå.

15) Ett grovt mått på tidningens geografiska spridning ger de jul- och nyårshälsningar som under flera år infördes i tidningen. 23/12 1925 innehöll VSK jul- och nyårshälsningar från 1.100 personer. Av dem som annonserade kom 71 % från Göteborg, 17 % från Mölndal och 12 % från övriga orter. I Mölndal hade tidningen sitt enda platskontor av redaktionsrutan i tidningen att döma. Tidningens förhållandevis starka ställning i Mölndal framgår också av ett referat från tidningsföretagets stämma i VSK 3/6 1922 (det uppgavs att 300 ex av varje nummer såldes i Mölndal) och av en berättelse över lokalredaktionens verksamhet år 1928 (i Robert Johanssons handlingar, FA), varav framgår att mölndalsupplagan var 300—400 exemplar.

16) Tollin s. 130.

17) Robert Johanssons handlingar, FA.

IV:5. Minareten

Minareten¹⁸⁾ utkom första gången i november 1923 och utgavs i femton år. Den var inte officiellt språkrör för någon av arbetarrörelsens organisationer, men tidningens hållning skulle ”uppbåras av en kommunistisk grundsyn på samhällsfrågorna”.¹⁹⁾ Tidningen startades, ägdes och redigerades till en början av Martin Andersson, ledande kommunist i Göteborg under 1920-talet.²⁰⁾ Fr.o.m. år 1931 övertogs tidningen av Einar Adamson, dittills redaktör för Väst-Svenska Kuriren (se IV:4).²¹⁾

Tidningen, som oftast bestod av fyra sidor, lade framför allt vikt vid det sociala reportaget. I en artikel i samband med 15-årsjubileet år 1938 karakteriserades tidningen i de egna spalterna som ”Sveriges enda radikala boulevardblad”.²²⁾ En genomgång av tidningens årgångar ger vid handen att detta var en ganska träffande beskrivning. Att Minareten ändå betraktas som en arbetartidning i detta sammanhang beror på tidningens kommunistiska eller socialistiska, i varje fall anti-borgerliga, tendens. Särskilt från i tonen var Minareten mot Vidi,²³⁾ en annan boulevardtidning med rakt motsatt politisk tendens. Vidi beredde, enligt Eric Wärenstam, jordmånen för nationalsocialismens uppmärksammade framgångar i Göteborg i början av 1930-talet.²⁴⁾

Minaretens allmänna handlingsprogram framgår av de villkor Martin Andersson ställde upp för att överlåta tidningen till Einar Adamson vid årsskiftet 1930—1931. Särskilt betonades tidningens roll i kampen mot de sociala orättvisorna.²⁵⁾ Vidare skulle Minareten ”trogen sin tidiga-

---

18) Tidningen uppkallad efter den minaret, som uppfördes till göteborgsutställningen år 1923. Uppgift av Gunvor-Agnete Widfors, Martin Anderssons dotter.

19) Överenskommelse vid Einar Adamsons övertagande av utgivningsbeviset för Minareten 28/12 1930. Martin Anderssons handlingar, AA.

20) Martin Andersson representerade SKP i stadsfullmäktige 1923—1930. Han var också första namn på riksdagslistan för SKP i Göteborg inför 1922 års andrakammarval.

21) Den formella äganderätten av tidningen hade Martin Andersson 1928—1931 överlåtit på ett par andra personer, förmodligen i samband med de skatteproblem Andersson fick på grund av Minaretens vinster. Se kap. IV, not 29.

22) Minareten 3/12 1938.

23) Vidi, utgiven i Göteborg 1913—1931, t.o.m. september 1920 av Willy A:son Grebst, därefter av Barthold Lundén. En genomgång av Vidis innehåll har gjorts av R. Bertil Nilsson i en seminarieuppsats i statskunskap vid GU 1975: ”Vidi 1912—1931 — ett stycke göteborgsk tidningshistoria”.

24) Wärenstam, s. 29. Ett exempel på Minaretens inställning till den antisemitiska rörelse som fanns i Göteborg vid denna tid är att tidningen fr.o.m. nr 20 1929 började publicera Antisemitiska föreningens medlemsförteckning.

25) Enligt överlåtelsehandlingen — se kap. IV, not 19 — skulle tidningen ”med ansvar, oavald och upphöjt tänkesätt framhäva sin uppfattning i speciellt sociala frågor: krav på rättfärdighet åt de sämst ställda, tillräckliga understöd och pensioner, barnavård, moderskapsskydd, sunda bostäder åt alla, undervisning i sexualhygien vid tidig ålder, obligatorisk tandvård etc, etc”.

VÄST-SVENSKA KURIREN

Socialdemokratiska Västerens organ

1934

Till Publiken!

Stormen.

Rancklönens avarta korpar.

Krisidagpressen.

Arbetare-Kuriren

ORGAN FÖR SÖNDERSKÖLDA ARBETARE-FEDERATIONEN

1 maj i Göteborg o. Mölndal.

Danska strejckerna och deras betydelse.

Majresolution.

MINARETEN

Utgivare: MARTIN ANDERSSON

Ohygglig barnamisshandel!

Sexårig flicka slagen med remmar.

Håret avluggat och hela kroppen vanställd av strö och blåsar. Ett hälsobarns lidande historia...

Härret Boose

arbetar-posten

tidning för socialistisk politik

LÖRDAGEN DEN 20 JANUARI 1934

För klassamlingen och socialismen.

Göteborgs socialistiska A n m å l a r a r b e t a r k o m m u n b i l d a d .

Stättig uppgitt vid färdvägen möte i Circus.

NORDISKA REKORDEN. 1.000 SÅLDES SJÄ VÄR MÖTE.

My Tid

Arbetskommunens möte blev en verklig sensation.

Starkt skuld julkonflikt väntas i år.

Regeringen ingriper i hyreskonflikten!

Över mötningens bestående av de göteborgska mötningarna.

Tjänarnas stula förtroendes kassaskåp

Elektriska Julklappar

Bliska per den 31 Dec. 1934

Depositionsbevis

ARBETARTIDNINGEN

STARK KOMMUNISTISK FRAMMARSCH ÖVER HELA LANDET

Dödsytiska på Alivorn

Högers och folkpartiet passerades i Göteborg

Valutestegen i Mölndal

Över 1.700 kommar till Göteborg

Vill tala för mer politik i radio ska de också få det

3 kommuniska möten i Hovås

Preliminär slutbilfor för Göteborg

Friken Patterson till en för Högrens Upplysnings

Arbetartidningarna i Göteborg.

re inställning — vara Sovjet-Unionens försvarare; därvidlag lika oombedd och obelönad som hittills.” I den då aktuella striden mellan de båda kommunistiska partierna skulle tidningen vara neutral; beteckningarna ”Kilbomare” och ”Sillénare” var också bannlysta från Minaretens spalter. Vidare skulle tidningen fortsätta ”kampen mot prästvåldet” och ett villkor för övertagandet var också att inga öppna eller maskerade rusdrycksannonser infördes i tidningen. 26)

Minareten utkom som veckotidning 1926—1933, dessförinnan och därefter något glesare. 27) Större delen av upplagan såldes som lösnummer. Tidningens upplagemässigt starkaste period inföll i slutet av 1920-talet. I en kontraktshandling, daterad 1 november 1926, säger Martin Andersson att tidningens upplaga icke understigit 6.000 exemplar på ett års tid. Högsta upplagan hade, enligt samma källa, varit 22.500 exemplar. 28) Det är möjligt att siffrorna är riktiga eller nästan korrekta. Åtminstone var tidningen vid denna tid en obestridlig kommersiell framgång. 29) Det troliga är att tidningens nettoupplaga i slutet av 1920-talet var drygt 5.000 exemplar per vecka och i början av 1930-talet (då Martin Andersson inte längre stod i ledningen för den) något under 5.000 exemplar. 30) Minareten hade därmed en upplaga, som var större än någon av de organisationsanknutna kommunisttidningar, som utgavs i Göteborg vid denna tid.

Minareten trycktes de första åren på Göteborgstryckeriet. När Martin Andersson flyttade tryckningen från det SKP-ägda tryckeriet till det privatägda Handelstryckeriet (fr.o.m. nr 6, 1925) väckte detta en livlig

---

26) Däremot förekom annonser som stred mot tidningens ideologiska inriktning inför 1928 års val, då annonser från både göteborgshögern och liberalerna förekom i tidningen (Minareten 6/9, 13/9 1928).

27) Tidningen utkom med tre nummer 1923, 19 nummer 1924 och 25 nummer 1925. Åren 1934 och 1935 utkom Minareten 44 gånger/år, 1936 med 41 nummer och åren 1937 och 1938 med 36 nummer.

28) Kontrakt inför en planerad överlåtelse av tidningens vinst till Arbetarebarnens förbund avd. 15 och ungdomslogen Minareten (Martin Anderssons handlingar, A.A.).

29) Av överlåtelsehandlingen 28/12 1930 — se kap. IV, not 19 — framgår att Martin Andersson fick skatteproblem till följd av Minaretens intäkter. Andersson och/eller tidningen gav också bort stora belopp som gåvor eller lån till hjälpbehövande. Den verksamheten torde dock ha upphört i samband med överlåtelsen. I en passus i ovannämnda handling heter det: ”Minareten skall — som förut alltid skett — med beredvillighet stå hjälpsökande till tjänst med råd och råd. Erfarenheten talar dock för att den kontanta hjälpen från redaktionen (i form av gåvor och lån) i görligaste mån bör helt avskaffas. Riktigare är att genom vederbörliga organ anskaffa eller utvidga den hjälp som är erforderlig”.

30) Ett förhållande, som tyder på att Minareten hade en betydande upplaga, är att Handelstryckeriet, där Minareten framställdes fr.o.m. år 1925, fick göra extraordinära insatser för att klara beställningen. Flera nummer falsades på nätterna av tryckeriets båda ägare och deras anhöriga. Uppgift från faktor Arne Börjesson 17/4 1978. Börjesson anställdes på Handelstryckeriet år 1929.

debatt inom den kommunistiska arbetarkommunen. I protokollen skyntar också antydningar om att Minareten var en direkt konkurrent till Väst-Svenska Kuriren och ett splittringsorgan. 31) Å andra sidan hävdade Väst-Svenska Kurirens redaktör på ett eftervalsmöte år 1926 att Minareten bidragit till den kommunistiska valframgången. 32)

IV:6. Arbetare-Kuriren

Arbetare-Kuriren började utkomma 1 oktober 1926 som organ för den oppositionsriktning inom syndikalismen, som fr.o.m. år 1929 och ett knappt decennium framöver existerade under namnet Syndikalistiska Arbetarefederationen (SAF). Riktningens främste företrädare var P.J. Welinder (se not 96, kap. II). Han var också redaktör för tidningen fram till sin död år 1934.

Arbetare-Kuriren utkom som veckotidning till och med år 1942. Sedan SAC och SAF återförenats fungerade tidningen de sista åren som ett lokalt organ för SAC-organisationerna i västra och södra Sverige.

För tidningens utgivning svarade en andelsförening. Denna sammanträdde även utanför Göteborg. 33) Tidningens nedläggning beslöts på SAC-kongressen år 1942, men beslutet kritiserades på lokal nivå och frågan gick till allmän medlemsomröstning. Sedan denna fått negativt resultat för dem som ville behålla tidningen likviderades tidningsföretaget under år 1943. 34)

Tidningens upplaga torde i stort sett ha sammanfallit med SAF:s medlemsantal, d.v.s. omkring 2.000 exemplar under den bästa perioden i början av 1930-talet. Den bästa spridningen hade Arbetare-Kuriren i Göteborg och Borås, SAF:s överlägset starkaste fästen. 35) I takt med

---

31) GKA, styrelsen, prot. 1/2, 4/2 1926, 8/1, 7/5 1927. Se även VI:2:2:3, centralt agerande ifråga om VSK.

32) GKA, styrelsen, prot. 8/12 1926.

33) Bl.a. hölls ett möte i Borås 25/6 1938 (Göteborgs LS, verksamhetsberättelse 1938). Den 1/11 1936 hölls ett möte om Arbetare-Kurirens ekonomi i Lagan med deltagande av SAF-organisationer från tidningens spridningsområde (Göteborgs LS' arkiv, FA).

34) Göteborgs LS, medlemsmöten, prot. 22/2, 26/2, 23/4, 8/6, 24/9, 26/11 1942, 28/1, 16/2, 22/4 1943. En central fråga vid dessa möten var om man skulle satsa alla resurser på SAC:s centrala tidning (Arbetaren) eller ej. Inom Göteborgs LS fanns företrädare för både en koncentration av resurserna till Arbetaren och för ett bibehållande av A-K.

35) Enligt en årsrapport över medlemsantalet i SAF 1/1 1932 (FA) hade Borås 693 medlemmar, Göteborg 538. Därefter följde Hälsingborg 332 och Skene 208. Enligt verksamhetsberättelsen för Göteborgs LS av SAF år 1931 såldes detta år 17.783 exemplar av tidningen i Göteborg, vartill kom 123 prenumeranter. Det gör cirka 500 betalda exemplar per nummer i Göteborg. I Borås såldes vid samma tid cirka 600 ex av varje tidningsnummer (enl. berättelse för SAF:s verksamhet från kongressen 1931 till kongressen 1935, FA). År 1933 hade boråsupplagan stigit till cirka 750 ex per nummer (Göteborgs- och Bohus-läns distriktskommittés årskonferens 18/2 1934. Göteborgs LS' arkiv).

att SAF sedan minskade i medlemsantal för att återförenas med SAC år 1938 gick tidningens upplaga ner. För att vidmakthålla tidningens spridning i Göteborg beslöts om en obligatorisk prenumeration bland LS-medlemmarna i Göteborg åren 1939 och 1940. 36) Något större upplagetillskott medförde inte denna åtgärd, eftersom medlemsantalet i Göteborgs LS hade krympt till inte fullt 300 i slutet av 1930-talet. 37) Det var med mycket stora ansträngningar tidningen kunde hållas vid liv. Enligt en uppgift på årsmötet med Göteborgs LS år 1942 behövde Arbetare-Kuriren 15.000 kr per år för sin existens. 38)

Tidningens upplaga torde sålunda fram till år 1935 ha varit 1.500—2.000 exemplar per vecka, därefter successivt sjunkande till inte ens 1.000 exemplar per vecka under 1940-talets första år.

IV:7. Arbetar-Tidningen

Arbetar-Tidningen (AT) utkom första gången den 7 november 1929. Den startades som en direkt följd av den kommunistiska partisplittningen detta år. I Göteborg hade "Kilbom-riktningen" av SKP erövat det lokala partiorganet, Väst-Svenska Kuriren. AT blev organ för "Sil-lén-riktningen", d.v.s. den kominternanslutna delen av SKP. Tidningens resurser var till en början synnerligen knappa, 39) men efter cirka fem år var AT till upplagan den näst största av de fem arbetartidningar, som då utgavs i Göteborg.

Formellt utgavs AT t.o.m. den 15 januari 1938 av Västra Sverges distrikt av SKP. Därefter övertogs utgivningen av Andelsföreningen Arbetar-Tidningen, som konstituerades den 8 januari 1938. 40) Andelsägare blev partiorganisationer, fackföreningar och enskilda personer. År 1947 bildades också ett tryckeriföretag, Västan Tryckeri AB, som åren 1949—1958 svarade för tryckningen av tidningen i Göteborg. I samband med förberedelserna för den nya officinen köpte den kommunistiska arbetarkommunen år 1945 fastigheten Andra Långgatan 20, där AT och kommunexpeditionen inrymdes. 41) Inför göteborgsofficinens start tillsattes också en särskild tidningsstyrelse för AT. Denna utövade för en tid den direkta ledningen av tidningsföretaget, men var

---

36) Göteborgs LS, verksamhetsberättelser 1939 och 1940. Mot ett tillägg kunde en medlem istället få Arbetaren, SAC:s centrala organ. Den obligatoriska prenumerationen upphörde våren 1940.

37) Göteborgs LS, verksamhetsberättelser. Enligt dessa var medlemsantalet 1939 (vid årets slut): 279, vid 1940 års slut: 261 och vid 1942 års början: 204.

38) Göteborgs LS, årsmöte, prot. 8/2 1942.

39) Startkapitalet var 72 öre, huvudredaktörens veckolön i början 20 kr (AT 11/11 1954).

40) Andelsföreningen Arbetar-Tidningen u.p.a., konstituerande sammanträde, prot. 8/1 1938. AT:s handlingar, FA.

41) Köpesumman var 204.900 kr. (Ny Dag nr 22 1978).

ARBETAR-TIDNINGEN

NR 72 ÄRG. 12

ORGAN FÖR SVERGES KOMMUNISTISKA PARTI
(SEKTION AV KOMMUNISTISKA INTERNATIONALEN)

PRIS 15 ÖRE

A.-T:s TRYCKERI- FRÅGA ÄR LÖST.

I MORGON KOMMER A.-T
SOM "RIKTIG TIDNING" IGEN.

I tre dagar har A.-T:s format varit lika förkrympt som tryckfriheten i Sverige är efter det grundlagstridiga Transportförbudet. Från och med morgondagen blir det ändring. Då kommer A.-T. åter ut som "riktig tidning" d.v.s. tryckt och i större format. Att ändringen kan genomföras beror inte på någon hastigt inträdd bättring i tryckfriheten. Det beror allena på att den proletära energin och offerviljan funnit en utväg att trots den förrevinande demokratin och de antidemokratiska förföljelserna mot den kommunistiska pressen upprätthålla en daglig kommunistisk tidning i Göteborg o. V:s Sverige. Vi hoppas att icke mera behöva visa oss i nuvarande format och utstyrelse. Säker kan man aldrig vara. Allt hänger på arbetarklassens förmåga att slå tillbaka kapitalisternas strävan att upprätta sin reaktionära diktatur även i detta land. A.-T. skall göra sitt bästa, för att denna förmåga snabbt skall skapas.

o-o-o

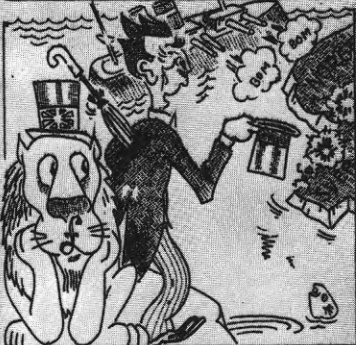
SKA DET DRÖJA LIKA LÄNGE INNAN MORDBRANDEN I LULEÅ BLIR UPPKLARAD.

KARL XII:s MÖRDARE AVSLÖJAD EFTER 200 ÅR.

Utredningen om mordbranden och brandmorden i Luleå låter alltjämt vänta på sig. Men utredning i en annan mordhistoria, nämligen det 200 år gamla mordet på Karl XII, har nu före bragts.

Enligt denna utredning, som G.-T. bekänner en enastående detektivbragd, sköts Karl XII från svenska sidan. Mördaren var en soldat i tjänst hos
forts. å sid. 4.

DET KALLAS POLISTJÄNST.

Chamberlain: I beg your pardon, gentlemen, men, eftersom ni inte kan för-svara er neutralitet själva så...

FINLANDSLÖGNARNA AVSLÖJAR SINA BETALDA LÖGNSKRIVARE.

ÖKÄNDE OLOF LAGERKRANTZ BESLÅS
MED MEDVETEN LÖGN AV BORGARTIDNING.

De svenska Mannerheimarnas Lögn-halsar avslöjas så sakteliga. Nu har sålunda den lögnen spruckit, att de till Finland lurade "frivilliga" kände sig bottenlöst förtvivlade över att de inte fick dö och förbande Sverige för att det inte kastade sig in i kriget. Historien är be-tecknande såväl för vissa frivillig-värvare som för TT och de borgerliga och socialdemokratiska redaktörer, som saklöst anammade all smörja från Vitfinland, blott den var ägnad att förlänga det finska folkets lidanden.

TT skickade efter freden i Moskva ut ett meddelande från en vitgardistisk svensk, Olof Lagercrantz, vars skamlösa skrivelser tacksamt anammats av hela den stora pressen, att de "frivilliga" blev förtvivlade över freden och Sveriges "förräderi" och spontant slet av sig de haktors-forts. å sid. 4

Myndigheternas transportförbud mot bl.a. den kommunistiska pressen (se s. 90) blev en svår prövning för AT, eftersom tidningen trycktes på Ny Dag i Stockholm, när förbudet infördes i mars 1940. Tre nummer av AT stencilades innan AT i nr 72 kunde meddela att tryckerifrågan i Göteborg var löst.

formellt underställd Göteborgs Kommunistiska Arbetarkommuns sekretariat. 42)

AT utkom de första tio åren som veckotidning. Fr.o.m. oktober 1939 till och med december 1964 utgavs AT som eftermiddagstidning sex dagar i veckan. År 1965 var AT åter veckotidning. Numera, vid 1980-talets början, har AT helt gått upp i Ny Dag.

Tidningen trycktes t.o.m. september 1939 av Örtenblad & Möllers boktryckeri. 43) När AT blev daglig började den tryckas hos Ny Dag (Västermalms tryckeri) i Stockholm, men i samband med att AT, liksom den övriga SKP-pressen, drabbades av statsmakternas transportförbud 44) i mars 1940 flyttades tryckningen av den alltjämt dagliga AT tillbaka till Göteborg. Sedan tre nummer stencilerats 45) började AT åter tryckas på Örtenblad & Möllers boktryckeri. Där skedde sedan den tekniska framställningen fram till oktober 1943, då transportförbudet mot AT hävdades. Medan planeringen för ett eget göteborgstryckeri sedan pågick, framställdes AT åter hos Ny Dag t.o.m. oktober 1949. AT:s göteborgsofficin var klar i november 1949. Där trycktes tidningen i knappt tio år. I april 1958 flyttades tryckningen än en gång — och för gott — till Stockholm och Ny Dag.

En mycket kritisk period för AT var givetvis de år under kriget, då transportförbudet gällde. I Skåne fick Sydsvenska Kuriren läggas ned till följd av detta. 46) I Göteborg och västra Sverige klarades distributionen med hjälp av partiets medlemmar, eftersom tidningen inte fick befordras med posten, 47) ej heller med tåg, buss eller båt eller säljas i kiosker och affärer. Från orterna runt om Göteborg, ända från Halmstad och Lysekil, cyklade partimedlemmar och hämtade tidningarna. 48) Spridningen av AT påverkades också av de beslag som gjordes mot AT på grund av dess innehåll. I allmänhet var dock större delen av upplagan redan distribuerad, när dessa ingripanden skedde. 49)

42) AT:s tidningsstyrelse, prot. 20/10 1949. AT:s arkiv, FA. I § 4 heter det: "Tidningsstyrelsen är beslutsmässig i allt som rör officinens arbete: t.ex. anställningsfrågor, ekonomiska och administrativa frågor. Betr. frågor av viktigare art skall dessa först underställas Kommunkommissionen för yttrande."

43) Frånsett de allra första numren, som framställdes på Ludvig Simonssons tryckeri.

44) Om transportförbudet mot den kommunistiska pressen, se t.ex. Hirdman, s. 120 ff. och Weibull J., s. 142 f. De skrifter som statliga och privata trafikmedel förbjöds att transportera var sådana som "genom att åsidosätta hänsynen till landets yttre och inre säkerhet allvarligt förbrutit sig mot tryckfriheten." (Weibull, J., s. 142).

45) Nr 70, 71 och 72 av AT år 1940 stencilerades. I nr 72 meddelades att AT:s tryckerifråga var löst.

46) Hirdman, s. 132.

47) I normala fall var den dagliga AT till stor del postdistribuerad.

48) Artikel av Nils Holmberg i AT 11/11 1954.

49) I AT:s arkiv (FA) har 29 beslagskvitton påträffats för åren 1941—1943. Endast i fem fall gäller beslagen mer än 100 tidningsexemplar.

Vid tidningens start fanns inte någon fast medarbetare vid redaktionen. I slutet av år 1932 engagerades Nils Holmberg som redaktör. Även en expeditör anställdes för tidningens skötsel. Tidningens ansvarige utgivare tillhörde de första åren inte redaktionen. Den posten upprätthölls istället av en partimedlem, vars enda uppgift var att avtjäna eventuella fängelsestraff. 50) Holmberg efterträddes som chefredaktör år 1945 av Sven Landin, men kvarstod en period som politisk redaktör. Därefter var Gunnar Hansson redaktör för tidningen (1948—1951) och Gunnar Adolfsson fr.o.m. år 1952 och t.o.m. undersökningsperiodens slut.

AT:s upplaga framgår av appendix I. Toppnoteringen, 13.000 ex, nåddes åren närmast före och efter 1950. Större delen av upplagan var spridd i Göteborg. En avläggare med något tusental exemplar i upplaga var Borås Folkblad, som utgavs 1950—1957.

IV:8. Arbetar-Posten

Arbetar-Postens upphovsman var Albin Ström (se II:3:1, II:3:3). Tidningens första nummer utkom den 20 januari 1934, omedelbart efter det att Ström uteslutits ur SAP och tillsammans med sina anhängare bildat Göteborgs Socialistiska Arbetarkommun. Arbetar-Posten (AP) blev den nya arbetarkommunens tidning.

I samband med tidningsstarten bildades Arbetar-Postens andelsförening, vars styrelse fungerade som tidningsstyrelse. Andelsteckningen blev delvis en missräkning 51); bara ett fåtal fackföreningar köpte således andelar i den nya tidningen.

Arbetar-Postens första tid präglades av efterdyningarna av inbördesstriderna inom SAP i Göteborg, som alltså slutade med Ströms uteslutning. Ett flertal fräna artiklar med udden riktad mot Ny Tid publicerades. I första numret hette det: "I all synnerhet måste Göteborgs socialistiskt tänkande arbetare hälsa den nya tidningen med tillfredsställelse efter att under alla dessa år ha varit nödsakade att hämta sin politiska uppbyggelse ur en sådan andligt förstockad och från allt vad socialism heter kemiskt fri tidning som 'gamla mormor' Ny Tid." Samtidigt hyllades bl.a. Harry Hjärne för de "smockor" han tilldelat Ny Tids facklige medarbetare. 52)

50) Systemet med "bulvaner" som ansvariga utgivare var inte ovanligt vid denna tid för tidningar med kontroversiellt innehåll. De nya ansvarsregler för periodiska skrifter som tillkom i 1940-talets början stadgade dock att ansvarige utgivaren skulle ha en ledande ställning inom redaktionen. (Se Rönblom, s. 47 ff.) År 1933 hade t.ex. fabriksarbetaren J.E.H. Carlsson blivit dömd till tre månaders fängelse för en artikel i AT. Carlsson var ansvarig utgivare, men tillhörde inte redaktionen. (Dom, given 18/9 1933 av Göta hovrätt, Jönköping. Kopia i AT:s arkiv, FA).

51) Rapport om Arbetar-Postens ställning vid GSA:s årsmöte 1936. Rapporten lämnades av Torsten Henrikson och i denna hette bl.a.: "Beträffande andelsteckningen så är den summan löjligt låg... hittills har tecknats andelar för ett belopp av 900 kr." (FA).

52) AP 14/2, 24/2 1934.

AP utkom två gånger i veckan 20 januari 1934—19 juni 1937. Från sistnämnda dag fram till hösten 1960 utkom AP regelbundet som veckotidning. I slutet av år 1960 blev utgivningen glesare till följd av Albin Ströms sjukdom. AP upphörde med 1960 års utgång. Tidningens senare period var alltså intimt förknippad med Albin Ström. I tidningens redaktionsruta anges Ström som redaktör fr.o.m. 28 juli 1939. I hög grad betraktades dock Arbetar-Posten som "Ströms tidning" redan från starten, eftersom den företrädde den politiska rörelse som Ström initierat.

Redaktör och ansvarig utgivare var till en början Torsten Henrikson, som år 1937 lämnade det socialistiska partiet. Medredaktör var Robert Johansson, Väst-Svenska Kurirens f.d. redaktör, som också var ansvarig utgivare en period innan Ström övertog båda funktionerna. 53)

Tidningen trycktes fram till år 1950 på olika tryckerier i Göteborg, 54) därefter på Förlagstryckeriet i Vänersborg. Under andra världskriget konfiskerades Arbetar-Posten tjugo gånger. Tidningen åtalades för tryckfrihetsbrott två gånger och Albin Ström dömdes i båda fallen till fängelse i två månader resp. en månad för artiklar om de tyska trupptransporterna genom landet och arkebuseringar av fackföreningsmän i Norge. 55) Även år 1952 fick Ström tillbringa en månad på Härlanda fängelse efter att ha dömts för smädelse av tre ledande göteborgskommissioner i Arbetar-Posten. 56)

Enligt en intern redogörelse såldes tidningens fem första nummer i en upplaga av i genomsnitt 12.000 exemplar. Enligt samma källa hade tidningen dock bara 1.012 prenumeranter inom staden och 300 utom staden i mitten av februari 1934. Till kommissionärer, kolportörer och som lösnummer skulle dessutom ha utgått totalt 6.300 ex. 57) Några säkra uppgifter, med vars hjälp man kan beräkna AP:s upplaga de första åren har inte påträffats. Enligt Torsten Henrikson var tidningens upplaga bara ett par tusen exemplar. 58) Tidningens spridning

53) Robert Johansson fick bl.a. avtjäna ett fängelsestraff år 1938 i egenskap av ansvarig utgivare för AP. (Robert Johanssons handlingar, FA).

54) De första åren bytte AP tryckeri flera gånger, bl.a. av ekonomiska skäl. Ludwig Simonsson tryckte AP t.o.m. juni 1934, därefter framställdes AP på Tryckcentralen t.o.m. 1936. Den 3/1 1937 stod AP i skuld till Tryckcentralen med 10.088 kr. (GSA, styrelsen, prot. 3/1 1937). Därefter trycktes AP en period på Örtenblad & Möller, som år 1939 stämde Arbetar-Posten på 6.000 kr, men som — efter en process — tvangs betala 1.545 kr till AP p.g.a. dåligt utfört arbete. (Mattsson, Arbetar-Posten, s. 13).

55) Mattsson, Arbetar-Posten, s. 18.

56) Fängelsedom avkunnades 12/10 1951 av rådhusrätten i Vänersborg, där tidningen då trycktes.

57) GSA, styrelsen, prot. 11/2 1934.

58) Intervju med Torsten Henrikson, 14/10 1976. Enligt GSA:s verksamhetsberättelse 1935 praktiserades i viss mån systemet att partimedlemmarna fick AP automatiskt, när de betalt medlemsavgiften. Någon större betydelse för upplagan hade detta knappast. GSA:s medlemsantal var cirka 1.000 detta år.

under de år AP utkom två gånger i veckan var tämligen koncentrerad till Göteborg. Den närmast starkaste fästet var Borås.⁵⁹⁾ Om tidningen fick behålla det dryga tusental prenumeranter den hade vid starten och såldes i ungefär lika många lösnummer uppgick upplagan till cirka 2.500 ex. de första åren.

Efter partisprängningen våren 1937 försämrades tidningens förutsättningar. Utgivningen blev också glesare. Det troliga är att AP år 1937 och 1938 hade cirka 1.500 exemplar i upplaga. För perioden 1939—1953 är det möjligt att göra mer precisa upplageberäkningar med ledning av tidningens interna räkenskaper. Upplagan pendlade mellan 500 och 800 exemplar 1939—1945 och mellan 1.000 och 1.500 exemplar 1946—1953.⁶⁰⁾ Det troliga är att AP:s upplaga låg kring 1.000 ex per nummer under resten av 1950-talet.

I förhållande till sin upplaga och övriga utgivningsförhållanden hade AP en mycket stor annonsvolym. Relativt sett hade AP störst framgång på annonsmarknaden av samtliga arbetartidningar i Göteborg. År 1939 kom 90 % av tidningens intäkter via annonser, under tioårsperioden 1944—1953: 80 %.⁶¹⁾ Någon "naturlig" förklaring till AP:s stora annonsvolym är svår att finna. Möjligen berodde den på Albin Ströms personliga förutsättningar som annonsförsäljare.⁶²⁾

IV:9. Övriga arbetartidningar

Förutom ovanstående tidningar har ytterligare några tidningsorgan utgivits av arbetarrörelsens organisationer i Göteborg eller öppet framträtt som språkrör för arbetarrörelsens ideer i staden. Dessa har dock inte konkurrerat på den offentliga tidningsmarknaden. De har antingen haft för gles utgivning och/eller enbart distribuerats till medlemmarna i en organisation.

---

59) Västra Sverges Socialistiska Parti, årskonferens, prot. 20—21/3 1937 (FA). Torsten Henrikson beklagade den dåliga spridningen i landsorten, "Borås och Bengtsfors äro de enda ljuspunkterna i distriktet". SP:s huvudorgan, Folkets Dagblad, ansågs också konkurrera i landsorten med sin c-upplaga. En uppfattning om tidningens geografiska spridning ger även julkhälsningarna i Arbetar-Posten. Den 22/12 1934 innehöll AP cirka 1.000 julkhälsningar. Omkring 600 av dessa kom från Göteborg, drygt 100 från Borås. Från övriga orter kom vardera något tiotal julkhälsningar.

60) GSA:s handlingar, FA. "Firma Arbetar-Posten, vinst- och förlusträkning. Balansräkning 1939—53".

61) Ibid. AP:s annonsintäkter var 1944—1953: 309.469 kr, prenumerationsintäkter 64.442 kr och lösnummerintäkter 11.307 kr.

62) Enligt Torsten Henrikson (intervju 14/10 1976) fick Ström en hel del annonser till sin tidning p.g.a. goda personliga kontakter med flera av Göteborgs framträdande köpmän. Ströms annonsackvisitation underlättades också, enligt Torsten Henrikson, av att han uppfattades som ett orosmoment för socialdemokraterna. Se även Mattsson, Arbetar-Posten, s. 17 f.

Hyresgästen (1923—1955) 63) är närmast att likna vid de ovan presenterade tidningarna. Den var landets första egentliga hyresgästtidning och utgavs av Hyresgästernas Centralförsamling (HCF) i Göteborg. Hyresgästen utkom två gånger i månaden (under det första året en gång i månaden). De första åren såldes den som lösnummer. Senare baserades tidningens spridning på kollektivprenumerationer. Samtliga medlemmar i hyresgästorganisationerna i Göteborg erhöll tidningen. Den fick därmed en betydande upplaga. Av de övriga arbetartidningarna i Göteborg hade bara Ny Tid större upplaga per utgivningstillfälle. År 1928 angavs prenumerantantalet till 8.000, år 1944 överskred upplagan 30.000 ex (vilket t.o.m. var fler exemplar än Ny Tid då utkom i). 64) Tidningen trycktes f.ö. hos Ny Tid.

Formellt skedde utgivningen av "Andelsföreningen tidningen Hyresgästen". Endast hyresgästföreningar hade rätt att teckna andelar. 65) Bland Hyresgästens redaktörer märks Martin Andersson, Minaretens grundare, som deltog i redigeringen av tidningens första nummer, men formellt blev redaktör år 1930. Martin Anderssons medredaktör var 1935—1944 Ebbe Linde. År 1945 övertog Torsten Henrikson, Arbetar-Postens f.d. redaktör och den socialdemokratiska arbetarekommunens ordförande fr.o.m. år 1946, redaktörskapet. Han var alltjämt redaktör, då Hyresgästen år 1955 gick upp i det landsomfattande hyresgästorganet "Vår bostad". 66)

IV:10. Sammanfattning

Totalt har sex arbetartidningar med utgivning minst en gång i veckan utkommit i Göteborg under undersökningsperioden. Bara två av dessa har dock haft daglig (sex- eller sjudagars-) utgivning: socialdemokratiska Ny Tid under så gott som hela perioden, kommunistiska Arbetar-Tidningen fr.o.m. hösten 1939 t.o.m. år 1964. När det gäller antalet dagstidningar har därför den borgerliga övervikten varit markant i Göteborg. Som framgår av diagram IV:1 har tio av tolv dagliga göteborgstidningar under 1900-talet företrätt borgerliga åskådningar.

De olika arbetartidningarnas upplagor har också varit mycket små i förhållande till den potential, som funnits i den stora arbetar-

---

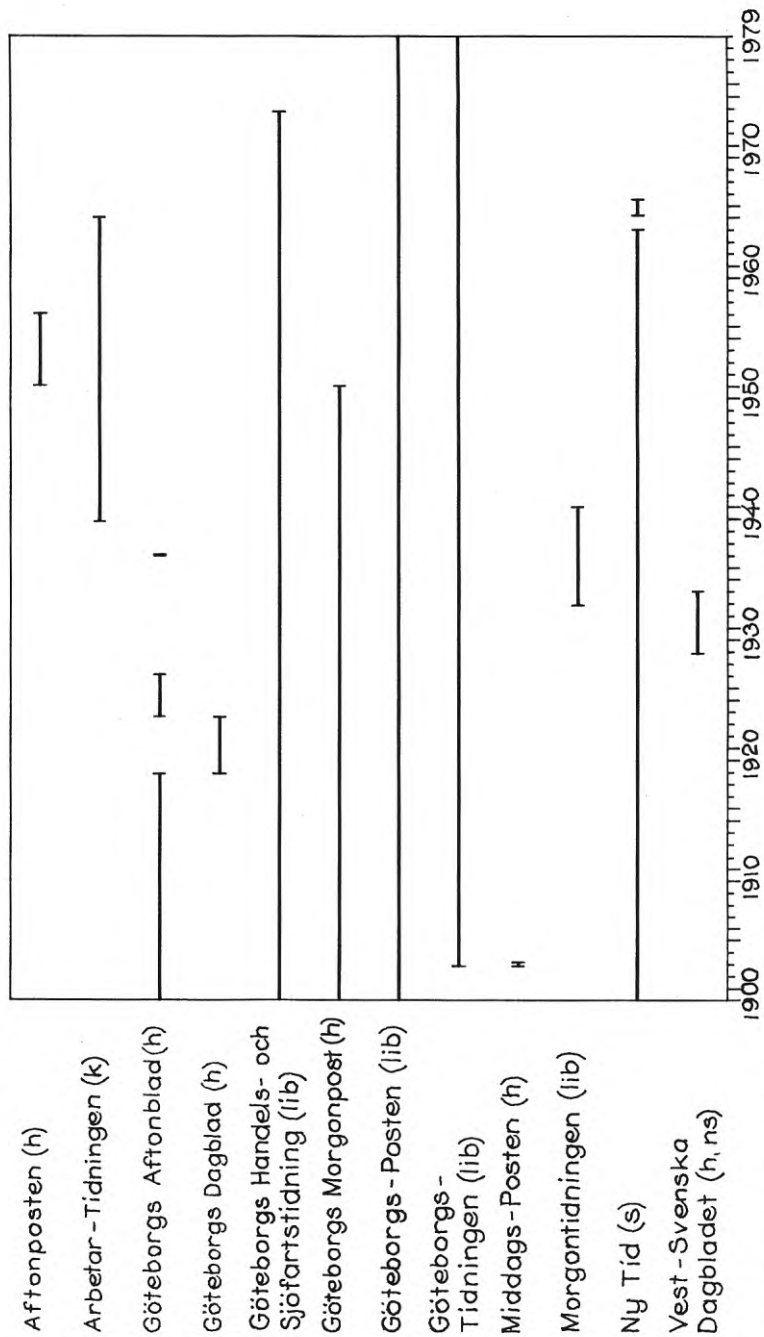
63) I tidningens första nummer deklarerades klart att Hyresgästen icke på något som helst sätt avsåg att konkurrera med den övriga tidningspressen. En av tidningens viktigaste uppgifter var att genom en populär upplysningsverksamhet i ord och bild få hyresgästerna i Göteborg att förstå vikten av en enig sammanslutning i hyresgästföreningarna. (Hyresgästen, nr 1, oktober 1923).

64) Upplageuppgifterna hämtade ur Lindström, s. 77 och 81.

65) Likväl hade bl.a. Götaverkens verkstadsklubb andelar i tidningen. Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 14/6 1938.

66) Lindström, s. 71 ff.

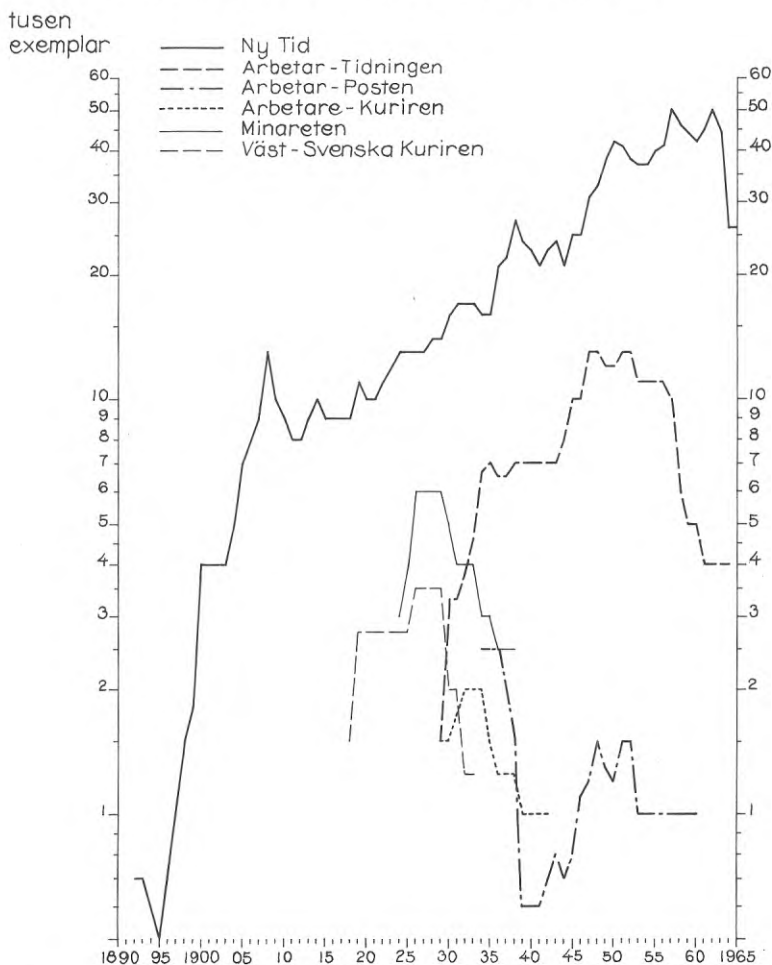
Diagram IV:1. De dagliga 1) göteborgstidningarna under 1900-talet.

Anm.: 1) Utgivningsstätt: minst sex gånger/vecka.
 Förkortningar: (h) — höger, konservativ, moderat, (k) — kommunistisk, (lib) — liberal, frisinnad, folkpartistisk, (s) — socialdemokratisk, (ns) — nationalsocialistisk.

folkningen i Göteborg. Diagram IV:2 är en sammanställning av de olika upplageuppgifter, som återges i kapitel IV och appendix I. Hänsyn har inte tagits till variationerna i tidningarnas utgivningsfrekvens, vilket påverkar eventuella jämförelser mellan de dagliga tidningarna och en/två-dagartidningarna. Diagrammet visar dock klart att arbetartidningarnas samlade upplagor (i varje fall efter år 1910) inte ens varit i närheten av arbetarbefolkningens totala numerär i Göteborg (Jfr diagram II:5).

Diagram IV:2. *Arbetarpressen i Göteborg. Totalupplagor 1890—1965*

Källa: Uppgifter i appendix I och kap. III.

Kapitel V: Arbetarrörelsen och arbetarpressen i Göteborg 1890—1916

V:1. Inledning

Arbetarrörelsens uppbyggnadsperiod i Göteborg till och med år 1916 kännetecknas av att det bara fanns en arbetartidning i staden, Ny Tid, och att arbetarrörelsen var förenad i en enda politisk organisation, den socialdemokratiska arbetarekommunen.

Ny Tid var från början direkt integrerad i arbetarrörelsens politiska och fackliga grundläggningsarbete. Arbetarpressens roll beskrevs av Ny Tids redaktör, A.C. Lindblad vid ett möte med Metalls avdelning 41 år 1901:

”...intet är så nödvändigt för en arbetarorganisations framgång som att vid sin sida ha en tidning som ständigt arbetar på att nedslå de fördomar som är helt medeltidsmässiga, då det gäller arbetarna i synnerhet och deras fordringar och organisationer. Arbetar vi duktigt för vår tidnings spridning så arbetar vi också därigenom för våra organisationer, ty den är budbäraren för allas våra ideer.”¹⁾

Det mycket nära sambandet mellan Ny Tid och arbetarrörelsens organisationer under denna tid omvittnas i en rad handlingar. Som framgår av föregående kapitel (IV:3) ägdes tidningen utan mellanhand av Göteborgs Arbetarekommun under större delen av 1890-talet. Även sedan tidningen övertagits av den särskilda tidningsföreningen, sedermera aktiebolaget, betraktades tidningens medarbetare ofta som direkta funktionärer i den fackliga och politiska rörelsen. Det var t.ex. mycket vanligt att Ny Tid-medarbetare medverkade som föredragshållare på fackföreningsmötena.²⁾ Fyra av tidningens medarbetare valdes också till riksdagsledamöter under perioden.³⁾ Tidningens medarbetare

---

1) Metalls avd. 41, medlemsmöte, prot. 8/9 1901.

2) Åtta av 24 föredrag vid Göteborgs Typografiska Förenings medlemsmöten 1890—1916 hölls således av Ny Tid-medarbetare (Wessel, s. 312). Mestadels gällde föredragen politiska frågor, men Ny Tid-medarbetare föreläste även om kulturella frågor och framträdde t.o.m. som gluntsångare. Se t.ex. SKF:s verkstadsklubb, medlemsmöten, prot. 2/6 1912, 9/4, 26/11 1916.

3) Förutom A.C. Lindblad (se II:3:1) även tidningsstyrelsens ordförande, Emil Kristensson, journalisten Algot Törnqvist och ombudet i Trollhättan, Anders Hansson.

kunde också uppträda som organisationsbildare bland arbetarna. 4)

Som anges i undersökningens inledningskapitel kommer arbetarrörelsens förhållande till arbetartidningarna i detta kapitel och i de närmast följande att studeras från två utgångspunkter. Dels behandlas det *stöd* organisationerna gav tidningarna, dels redogörs för den *kontroll* organisationerna utövade av tidningarna.

Eftersom Ny Tid var den enda arbetartidningen i Göteborg under den här perioden avhandlas i detta kapitel uteslutande organisationernas förhållande till denna tidning.

V:2. Stöd

V:2:1. Direkt ekonomiskt stöd

V:2:1:1. Köp av andelar och aktier

Det under perioden vanligaste sättet för organisationerna att ekonomiskt stödja Ny Tid var att köpa andelar eller aktier i tidningsföretaget. Organisationerna väntade sig knappast någon ekonomisk avkastning; därför kan andels- och aktieköpen betraktas som direkta stödåtgärder. Andels- och aktiebevisen fungerade närmast som kvitton på skänkta belopp; kvitton som i sin tur garanterade ett inflytande i tidningsföretaget efter insatsens storlek.

Lokalt agerande: Ny Tids startkapital, knappt 1.000 kronor, anskaffades till stor del genom andelsteckning. Denna byggde i stor utsträckning på enskilda insatser. Den som köpt sextio femöreskuponger kunde t.ex. byta ut dessa mot en trekronorsandel i arbetarekommunens tidningsfond, som i december 1891 övertogs av en särskild förening, Göteborgs Socialdemokratiska Tidningsförening. 5) Denna förening drev Ny Tid under dess första år innan Göteborgs Arbetarekommun övertog hela ansvaret för tidningsdriften år 1893.

Organisationerna började köpa andelar i större skala sedan Tryckeri-

---

4) Ny Tid-journalisten Algot Törnqvist bildade således år 1916 fackföreningar både bland sotarna och bland sömmerskorna vid Nordiska Linnefabriken. Han blev också ordf. i linnesömmerskornas förening, en syssla som han överlät på en annan Ny Tid-medarbetare, Emil Olovsson, medan han själv satt i riksdagen. Vid en konflikt som följde vid Nordiska Linnefabriken direkt efter fackföreningens bildande, vägrade företagaren att förhandla med fackföreningen. Han ville istället underhandla med tre redaktörer på Ny Tid, ett exempel på hur Ny Tid-journalisterna även utom arbetarrörelsen betraktades som fackliga eller politiska funktionärer. FCF, styrelsen, prot. 29/9 1916, 17/1 1917, Hjern, Beklädnads avd. 8, s. 121.

5) Hjern, Ny Tid, i: A-prensens samorganisation 1908—1958, s. 136 f.

föreningen Framåt bildats i augusti 1899. (På Framåt överläts såväl tidning som tryckeri den 1 oktober 1899, samma dag som Ny Tid blev daglig). Andelarna i Framåt löd till en början på 10 kr. På två och ett halvt år såldes, huvudsakligen till fackföreningarna, andelar för nästan 15.000 kronor. 6) Framåts andelsstämma beslöt år 1904 att höja andelskapitalet så att varje andel blev värd 20 kr istället för 10 kr. 7) Stämmobeslutet innebar en väsentlig påspädning av andelskapitalet, även om inte alla andelsinnehavare dubblerade sina tidigare insatser. När tryckeriföreningen upplöstes år 1911 hade på ett drygt decennium nära 60.000 kr betalats in till Framåt i andelar. 8) När Tryckeri AB Framåt bildades blev andelarna värda 2 kr. 25 andelar i den gamla tryckeriföreningen kunde bytas mot en aktie i det nya bolaget. 9) Vid periodens slut, år 1916, uppgick tidningsföretagets aktiekapital till 25.000 kr. 10)

Andelsteckning i Framåt var en fråga som ständigt stod på dagordningen i många fackföreningar kring sekelskiftet. I särskilt utsatta lägen uppenbarade sig tidningens egna funktionärer på fackföreningsmötena för att understryka behoven. 11) Flera gånger hade propåerna från Ny Tid och Framåt något av ultimata över sig. Särskilt gällde detta under de kritiska åren direkt efter sekelskiftet, då den lokala arbetarrörelsen fick göra mycket stora ansträngningar för att upprätthålla Ny Tids dagliga utgivning. Bengtsson, målare, klagade på Framåts andelsstämma i januari 1903 "att det aldrig vore annat än rop på pengar och yttermera pengar." 12) Beslutet på Framåts extrastämma den 26 september 1904 att höja andelskapitalet med det dubbla uppfattades på sina håll som tvångsuttaxering. 13) Likväl fick tidningen den hjälp den behövde. I en del föreningar var offervilligheten t.o.m. utomordentligt stor. Det mest talande exemplet är hur murarfackföreningen år 1909 pantförskrev aktier som den ägde i olika företag och lånade ihop 4.000 kr för att hjälpa Ny Tid. 14)

---

6) Framåt, verksamhetsberättelse 1902.

7) Framåt, extrastämma, prot. 26/9 1904.

8) Framåt, verksamhetsberättelse 1910.

9) Framåt, årsstämma, prot. 23/4 1911.

10) Framåt, verksamhetsberättelse 1917.

11) Ett par månader efter det att metallarbetarna gått samman i en storavdelning vädjade t.ex. Ny Tids expeditjonsföreståndare, Carl F. Nilsson, om akut hjälp, eftersom "en del växlar och dylikt... måste betalas i den närmaste tiden". Enligt protokollet beslöts så gott som enhälligt att teckna 100 andelar á 10 kr. (Metalls avd. 41, medlemsmöte, prot. 11/5 1902).

12) Framåt, andelsstämma, prot. 25/1 1903.

13) Metalls avd. 41, medlemsmöte, prot. 9/10 1904.

14) Oljelund, s. 74.

Det kraftigaste stödet genom andelsköp under Framåts första år gav stuveriarbetarna och metallarbetarna. Stuveriarbetarnas fackförening hade fram till år 1908 köpt andelar i Framåt för 10.580 kr, en summa som grovt sett motsvarade en krona per medlem och år sedan Framåts bildande år 1899 (se tabell V:1; en andel motsvarar ett inbetalt belopp på 20 kr.)

Tabell V:1. De tio största andelsinnehavarna i Tryckeriföreningen Framåt år 1908.

1. Stuveriarbetarnas fackförening	529	andelar
2. Metallarbetarnas fackförening	311,5	"
3. Göteborgs Arbetarekommun.	200	"
Målarnas fackförening	200	"
5. Murarnas fackförening	190	"
6. Skrädderiarbetarnas fackförening	105	"
7. Bryggeriarbetarnas fackförening.	77	"
8. Kolbärarnas fackförening	66	"
9. Fabriksarbetarnas fackförening	42	"
10. Gjutarnas fackförening	33	"

Källa: Bilaga, prot. Framåts årsstämma 25/3 1908.

Centralt agerande: De tio organisationer som hade flest andelar i Tryckeriföreningen Framåt år 1908 var samtliga verksamma på det lokala planet. Åtta år senare hade dock ägarstrukturen ändrats såtillvida som att socialdemokratiska partistyrelsen blivit den störste aktieägaren i Framåt med 180 aktier, motsvarande ett nominellt värde av 9.000 kr. Bolagets totala aktiekapital var 25.000 kr (tabell V:2).

Tabell V:2. De tio största aktieägarna vid Tryckeri AB Framåts bolagsstämma år 1916.

1. Socialdemokratiska partistyrelsen	180	aktier
2. Järnvägsmannaförbundets samorganisation	60	"
3. Stuveriarbetarnas fackförening	22	"
4. Göteborgs Arbetarekommun.	19	"
5. Metallindustriarbetareförbundets avd. 41	17	"
6. Göteborgs kolbärares fackförening	12	"
7. Skrädderiarbetarnas fackförening	8	"
Sävenäs fackförening	8	"
9. Byggnadssnickarnas fackförening.	7	"
Hisingsholms fackförening	7	"
Totalt:	340	"
Övriga representerade aktier	106	
Totalt antal representerade aktier:	446	

Källa: Röstlängden vid Tryckeri AB Framåts bolagsstämma 24/4 1916.

Anm.: Det totala antalet aktier i Framåt vid detta tillfälle uppgick till 500.

Av partistyrelsens 180 aktier inköptes 160 i juni 1911, trots att SAP:s partikongress samma år uttalat sig *mot* att partiet köpte andelar eller aktier i tidningsföretagen. 15) Situationen var dock mycket prekär för Ny Tid vid detta tillfälle. 16)

Även den näst största aktieposten i Framåt år 1916 var ett resultat av kontakter mellan Framåt och centrala instanser inom arbetarrörelsen. Ett lån på 4.000 kronor som tryckeriföreningen fått av Svenska Järnvägsmannaförbundet omvandlades år 1911 till aktier sedan Framåts styrelseordförande rest till Stockholm för att personligen förhandla med förbundets ledning. Uppgårelsen innebar att själva förbundet köpte aktier för 1.000 kr och att respektive avdelningar i västra Sverige skulle förmås att köpa aktier för 1.500 kr samt att resten skulle betalas in på två år. 17) De centrala aktierna överläts sedan på Järnvägsmannaförbundets samorganisation i Göteborg; därav järnvägsmännens förhållandevis stora aktieinnehav i Framåt.

Jämför man Framåts och de övriga partitidningsföretagens ägarstruktur vid denna tid är partiets stora aktiepost i Framåt iögonenfallande (tabell V:3). Andelarnas och aktiernas värde i samtliga SAP-tidningar uppgick år 1912 till 323.846 kr. Härav hade partiet centralt tecknat 10.000 kr, varav 9.000 kr i Framåt.

Tabell V:3. Den procentuella fördelningen på olika ägarkategorier i samtliga socialdemokratiska tidningsföretag och i Tryckeri AB Framåt år 1912.

Ägarkategori	Samtliga socialdemokratiska tidningsföretag	Tryckeri AB Framåt
Enskilda personer	30 %	6 %
Fackföreningar	38 %	48 %
Arbetarkommuner	13 %	5 %
Socialdemokratiska partiet	3 %	36 %
Övriga ägarkategorier	16 %	5 %
	100 %	100 %

Källa: Betänkande och förslag rörande centralisering av de till Arbetartidningarnas Samorganisation anslutna tidningsföretagen. Bilaga till Framåts styrelseprot. 23/4 1914.

15) SAP, partikongress 1911, prot., s. 180 f. I anslutning till att partistyrelsen yrkade avslag på en motion om att partiet skulle förvärva äganderätten till alla partitidningar ville partistyrelsen ha fullmakt att genom inköp av andelar eller aktier i partitidningsföretagen förskaffa partiet än större inflytande i partipressen. Kongressen avlog dock detta förslag sedan Skånska Socialdemokratens chefredaktör, Christiernson, ansatt det "mycket lämpligare att partiet gav stöd åt de mindre tidningarna än att placera medlen i aktier."

16) Enligt partistyrelsens VU-protokoll 14/6 1911 ville Framåt att partistyrelsens fordringar på tidningsföretaget skulle utbytas mot aktier. Totalt uppgick dessa fordringar till 21.735:-. Enligt partikassören var enda utvägen om Ny Tid skulle räddas att låneförbindelser för 8.000:- utbyttes mot aktier. Det blev också beslutet.

17) Framåt, styrelsen, prot. 23/8, 7/9 1911.

V:2:1:2. Kontanta bidrag

Med kontanta bidrag avses belopp som tidningen fick till skänks. Bidragen var under denna tid främst resultatet av uttaxeringar bland de lokala fackföreningarna, insamlingar vid speciella tillfällen och festvinster.

Lokalt agerande: Nästan alla direkta bidrag som på detta sätt tillfördes Ny Tid härstammade från de lokala organisationerna. Särskilt viktigt var denna stödform fram till år 1899, då stödet från föreningarna ännu inte kanaliseras i andelsköp i Framåt. Under perioden 1892—1898 utgjorde bidragen Ny Tids näst största intäktskälla. Prenumerationsintäkterna svarade för 38 %, bidragen för 33 %, annonserna för 15 % och övriga intäkter för 14 %. 18)

Uttaxeringarna till Ny Tid och Framåt var mer eller mindre frivilliga. Vid flera tillfällen under 1900-talets första decennier gick Framåt ut med cirkulär till föreningarna, där dessa uppmanades att sätta av en viss summa per medlem till tidningsföretaget. 19) T.o.m. mitt underorstrejken år 1909 pågick en sådan insamling. 20) Uttaxeringarna torde dock ha haft en ganska begränsad betydelse för tidningsföretagets ekonomi. Aktionen år 1909 visade t.ex. stor skillnad mellan målsättning (10.000 kr) och resultat (3.337 kr). 21)

I början av 1904 genomfördes den insamling till förmån för Ny Tid, som gav det bästa ekonomiska resultatet under perioden. Det var sedan en fattighusföreståndare i Fritsla stämt tidningens ansvarige utgivare, A.C. Lindblad, för en artikel om en misshandelshistoria. Rådhusrätten dömde Lindblad till två månaders fängelse, 750 kr i skadestånd och 375 kr i rättegångskostnader. Fattighusföreståndarens ombud lät sig dock inte nöja med domen utan ville ha ut 5.000 kr i skadestånd. 22) Inför det hotet startade Ny Tid och Göteborgs Arbetarekommun en landsomfattande insamling. Denna inbringade 8.752 kr. Eftersom skadeständs-

---

18) Ny Tids kassaböcker och revisionsberättelser 1892—1898 (FA). I tidningens räkenskaper har också lånen bokförts som intäkter; de har dock frånräknats här. I kronor uppgick bidragen under dessa sju år till 13.062, Ny Tids totala intäkter var 39.955 kr.

19) Exempel: Järn- och metallsvärvarna, medlemsmöte, prot. 30/6 1901.

20) Vid ett möte med samtliga fackföreningsstyrelser i juli 1909 hade beslutats om en uttaxering av 1 krona per medlem samt om försäljning av femkronorsobligationer till en nyinstiftad garantifond för Ny Tid (Framåt, verksamhetsberättelse, 1909). En av de föreningar som gav bidrag mitt underorstrejken var Metalls avd. 41, vars avdelningsmöte i efterhand godkände att styrelsen utanordnat 500 kr i förskott (Metalls avd. 41, medlemsmöte, prot. 14/8 1909).

21) Framåt, verksamhetsberättelse 1909.

22) Ombudet, August Skarin, var enligt det upprop Ny Tid och Göteborgs Arbetarekommun sände ut till partivännerna i hela landet, en av SAP:s främste motståndare. Upproppet var delvis utformat som en pamflett mot Skarin, ”som tycks ha för avsikt — å vems vägnar och med vems hjälp behöva vi ej säga — att här kämpa sin sista förtvivlade kamp mot vårt parti”. (Framåt, andelsstämma, prot. 3/1 1904).

beloppet inte höjdes uppstod ett överskott på 6.200 kr. Detta belopp togs så småningom i anspråk för själva tidningsdriften. 23)

Fest- och basarvinsterna gav annars tidningsföretaget de största bidragen. Under många år delade Ny Tid och Göteborgs Arbetarekommun överskottet av friluftsfesterna i Krokäng, arbetarrörelsens nöjespark under 1900-talets första år. Dessförinnan hölls fester sommartid i Karlsro och vintertid i arbetarekommunens vinterpaviljong. 24) Enligt Ny Tids och Framåts verksamhetsberättelser mellan åren 1899 och 1906 gav festerna ett tillskott på i genomsnitt 3.000 kr per år; totalt under denna åttaårsperiod 24.712 kr. 25) Festernas relativa betydelse för tidningsföretagets ekonomi avtog mot slutet av perioden i takt med företagets stigande omsättning.

Centralt agerande: Ny Tid fick under denna period inga kontanta bidrag från arbetarrörelsens centrala instanser. Framåts styrelse gjorde emellertid ett försök att få betala en mindre del av den nettovinst tidningsföretaget redovisade åren 1914 och 1915 än vad som var stadgat att de vinstgivande socialdemokratiska tidningarna skulle betala till partiets tidningsfond. Det blev avslag i partistyrelsen i båda fallen. 26) Kontanta bidrag från andra håll än den lokala marknaden kom annars Ny Tid till del genom den insamling som gjordes i samband med åtalet mot A.C. Lindblad — se ovan. Initiativet till denna insamling togs dock på det lokala planet.

---

23) Framåt, andelsstämmor, prot. 3/1 1904, 25/3 1905, verksamhetsberättelser 1904 och 1908. Lindblads totala fängelsetid blev fyra månader (1/8—1/12 1904). Till böter gick 1.457:-, till kostnader för åtalet 637:-. Dessutom anhöll Lindblad om att få slippa äta fängkost utan ta mat från en närbelägen restaurang. Detta beviljades enhälligt av Framåts styrelse 1/8 1904. I samband med åtalet diskuterades också att placera en bulvan som ansvarig utgivare för tidningen, eftersom det, enligt Framåts styrelseprotokoll 5/3 1904, ansetts "man och man emellan... att ansvarig utgivare borde vara någon annan som ej hade så mycket att riskera som partiets ledande män..." Lindblad var dock icke för detta, ansåg det varken manligt eller hederligt.

24) Om Karlsro-festernas betydelse sägs i Ny Tids jubileumsnummer 24/3 1902: "Många gånger var det verkligen så knappt i kassan att huruvida redaktören skulle få någon mat veckan därpå eller icke berodde helt på den kommande söndagens väder".

25) Under perioden 1907—1910 finns inga festvinster upptagna i Framåts verksamhetsberättelse. Att tidningen även under dessa år fick festvinster från Karlsro och att dessa oftast delades med arbetarekommunen framgår av arbetarekommunens handlingar (prot. medlemsmöte 21/7 1909, styrelsemöten 12/1, 12/8 1912). Bristerna i Framåts bokföring under åren närmast 1910 kan bero på att en förskingring ägde rum. Det undanhållna beloppet var, enligt SAP:s VU-protokoll 31/3 1911, något över 5.000 kr.

26) SAP, PS, prot. 4—12/5 1914, 20/4 1915, VU, prot. 7/12 1915. Att partitidningarna skulle avsätta en del av sin nettovinst till den nyinrättade tidningsfonden beslöts vid partikongressen 1905. Förslaget löd på 25 %; i en motion föreslogs t.o.m. 50 %. Den siffra som kom att gälla blev 25 %. Procentsatsen sänktes till 20 vid 1908 års partikongress och till 10 vid 1914 års partikongress. Ny Tids ekonomichef, C.G. Lillieros, reserverade sig till förmån för 5 % år 1914. (SAP, partikongressen, prot. 1905, 1908, 1914). Lillieros' mening var, enligt vad han framförde vid partistyrelsens möte 4—12/5 1914, att tidningarna måste få lov att göra egna fonderingar.

V:2:1:3. Lån

Organisationernas motiv, när de lånade tidningsföretaget pengar, var att hjälpa Ny Tid ur svåra situationer. Några affärsmässiga motiv har inte påträffats i källmaterialet. De lån som organisationerna beviljade tidningen betraktas därför som direkt ekonomisk hjälp.

Med tanke på de förhållandevis stora investeringar Ny Tid och Framåt gjorde under tidningens uppbyggnadsskede, ²⁷⁾ var det naturligt att företagets lånekonto blev mycket omfattande. Ny Tid/Framåt fick också flera gånger ta upp lån för att klara den löpande driften. Särskilt under tidningens första tjuo år var detta en sista utväg, som ofta prövades. Mängder av smålån togs upp, växlar omsattes ideligen. I den ekonomiska rekonstruktion, som inleddes med aktiebolagsbildningen år 1911, ingick en sanering av företagets lånetransaktioner som en viktig del.

Lokalt agerande: De lokala organisationerna kunde bara i mycket blygsam utsträckning bisträcka Ny Tid med lån under tidningens allra första år. Tabell V:4 visar att av de cirka 9.000 kr Ny Tid lånade upp under åren 1892—1897 härstammade bara drygt 500 kr från lokala kassor. Detta berodde sannolikt på att det inte fanns några pengar att låna inom arbetarrörelsen i Göteborg. Först i början av 1900-talet blev de lokala fackföreningarna så starka att de — åtminstone för stunden — kunde avvara smärre belopp. Av de drygt 30.000 kr Framåt lånade upp åren 1899—1902 kom således cirka 30 % från de lokala föreningarna (tabell V:4).

Källmaterialet ger ett intryck av att tidningsföretaget ständigt var på jakt efter utlåningsbart kapital bland organisationerna. Ur det överskott, som uppstod efter en landsomfattande insamling till dem som häktats i samband med oroligheterna vid bagerikonflikten år 1902 (se not 112, kap.II), fick Ny Tid låna 1.000 kr år 1903. ²⁸⁾ Ytterligare ett lån ur samma fond fick tidningen ett par år senare sedan ett förslag om att överföra hela fonden till tidningen blivit nedröstat på ett kommunmöte med 77 röster mot 43. ²⁹⁾

I februari 1910 var Framåts styrelse missnöjd med att den inte fick låna

²⁷⁾ I takt med att tidningens upplaga steg investerades fr.a. i tryckpressar under Ny Tids första decennier. Den första pressen, som inköpts år 1894, såldes år 1900 för 700 kr, samtidigt som det beslöts om en ny press för 1.700 kr. År 1904 inköptes åter en ny tryckpress, av ett helt annat format än tidigare. Den kostade 30.000 kr, men utbyttes redan år 1908 mot en dubbelrotationspress. Den firma, som levererade den nya pressen, tog den gamla i utbyte. Framåts skuld till firman ifråga, Wagner, steg från 31.500 kr 31/12 1907 till 50.100 kr ett år senare. Framåt, verksamhetsberättelser 1904, 1907, 1908, styrelsen, prot. 5/11 1900, andelsstämma, prot. 16/2 1908.

²⁸⁾ "De häktades kassa", även benämnd "Arbetarekommunens processfond" förvaltas av GAK, vars styrelse år 1903 lånade Ny Tid 2 x 500 kr. GAK, styrelsen, prot. 30/6, 29/9 1903.

²⁹⁾ GAK, medlemsmöte, prot. odaterat, troligen april 1905. GAK:s handlingar, A I:4, FA.

3.000 kr av skrädderiarbetarnas sjukassa, trots att lånet — enligt Framåts styrelse — mycket väl kunnat beviljas, eftersom sjukassan hade 10.000 kr stående i bankinrättning. 30)

Centralt agerande: Redan år 1894 engagerade sig SAP centralt för att hjälpa Ny Tid med ett lån. Ny Tids redaktör Fredrik Sterky förklarade vid ett VU-möte att "katastrof" hotade, "vilken skulle i hög grad skada arbetarrörelsen i Göteborg för en lång tid framåt". Beslutet blev att partiets VU skulle vända sig till åtta fackföreningar i Stockholm med en begäran om att dessa skulle låna Ny Tid 50 å 100 kr var. Göteborgs Arbetsarekommun (som ägde Ny Tid) fick på detta sätt låna totalt 300 kr av några av föreningarna. 31)

Sedan Ny Tid blivit daglig uppvaktade tidningsföretaget regelbundet partiet i låneärenden. Alldeles inför övergången till tätare utgivning ville den nybildade tryckeriföreningen i Göteborg att partistyrelsen skulle gå i borgen för ett lån på 3.000 kr, som Tryckeri AB Framtiden (Arbetet) i Malmö var berett att ge Framåt. Det blev dock avslag i partistyrrelsens VU med 5—2. Som argument mot en borgensförbindelse anförde bl.a. en talare "att om omogna beslut fattats i tidningsfrågan i Göteborg utan partistyrrelsens hörande, partiet icke borde eller kunde träda till" 32). Framåt fick ändå låna av Framtiden. I ett brev till partistyrelsen förklarade södra distriktets styrelse att om inte garantin lämnades, skulle den innehålla distriktets partikontingent tills saken blev ordnad. 33)

Om man vägrade denna gång, blev partistyrrelsens VU desto positivare till Framåt de närmast följande åren. Under åren 1900—1905 behandlades nio lånefrågor, som berörde Framåt; inte i något fall blev det helt avslag. 34) Besluten kunde dock föregås av långa debatter och efterföljas av flera reservationer:

Enligt VU-protokollet 16 juli 1901 reserverade sig således partikassören K.M. Ziesnitz mot att Framåt vid VU-mötet 8 juli 1901 fått låna 1.600 kr, eftersom han ansåg det omöjligt att skydda ett företag, över vars ekonomiska skötsel VU inte hade ringaste inflytande. 35)

30) Framåt, styrelsen, prot. 24/2 1910.

31) SAP, VU, prot. 11/6, 27/6 1894. Om lånen inte betalades tillbaka inom avtalad tid fick föreningarna lov att göra avdrag från partikontingenten. Partistyrelsen förskotterade också 50 kr i avvaktan på att en av de vidtalade föreningarna skulle fatta beslut.

32) SAP, VU, prot. 6/9 1899.

33) SAP, VU, prot. 30/10 1899.

34) SAP, VU, prot. 10/10 1900, 8/7, 27/12 1901, 28/1, 2/9 1902, 16/6, 30/6, 15/9 1903, 15/6 1905.

35) Beslutet vid VU-mötet 8/7 1901 hade fattats sedan Ny Tids redaktör, A.C. Lindblad, åberopat ett kongressbeslut om att partiet skulle hjälpa de partitidningar som inte bar sig — ett kongressbeslut som Lindblad själv initierat (SAP, partikongress 1900, prot., s. 40 ff.).

I januari 1902 lånade VU 1.300 kr till Framåt med den uttryckliga förklaringen "att det må vara det sista lån som kan lämnas från partikassan". Detta hindrade dock inte VU att redan på hösten samma år rädda Framåt från en hotande konkurs. Trots att partikassan var tom och trots att de huvudsakliga fordringarna "redan nu låg hos göteborgarna" fick partikassören i uppdrag att ta upp ett lån på 3.000 kr (hos Folkets hus, Stockholm — som fått en donation) för att hjälpa Framåt. 36) När Framåt sedan inte kunde betala tillbaka detta lån fick partikassören i uppdrag "att på annat sätt söka få fram summan så att icke Folkets hus bleve strandsatta". 37)

Hösten 1903 ville Framåt låna 750 kr som Göteborgs Arbetarekommun just skulle betala in till partikassan. En VU-ledamot (C-E Tholin) var bestämt emot med hänvisning till deklarationen i januari 1902, August Palm ville byta redaktör, men Framåt fick pengarna. 38)

Partistyrelsen blev under dessa år den organisation, som lånade Framåt mest pengar. År 1905 uppgick partiets fordringar på Framåt till 13.227 kr, motsvarande 15 % av Framåts sammanlagda låne- och växel-skulder. 39)

I maj 1907 fick Framåt för första gången på länge avslag på en låneansökan i partistyrelsen, utan debatt dessutom. Det äskade beloppet var 1.000 kr. 40) Tidningsföretaget beviljades dock andra lån så att Framåts totala skuld till partiets tidningsfond vid bolagsbildningen år 1911 uppgick till 21.735 kr, motsvarande 20 % av Framåts sammanlagda låne- och växelskulder. Sedan 9.000 kr i låneförbindelser utbytt mot aktier reducerades Framåts skuld under år 1911 till enbart en in-tecknad förbindelse på 11.643 kr. 41) Vid periodens slut uppgick Framåts skuld till tidningsfonden till 15.600 kr, sedan företaget år 1915 fått låna 4.000 kr av det vinstbelopp det skulle ha betalt in till tidningsfonden.

---

36) SAP, VU, prot. 2/9 1902.

37) SAP, VU, prot. 16/6 1903.

38) SAP, VU, prot. 15/9 1903.

39) SAP, VU, prot. 15/6 1905. Framåt, verksamhetsberättelse 1905. De totala skulderna var enl. verksamhetsberättelsen 121.166 kr, varav det förbrukade andelskapitalet utgjorde 29.642 kr. De direkta låne- och växelskulderna uppgick till 91.524 kr.

40) SAP, VU, prot. 9/5 1907. Vid denna tid hade SAP:s utlåning till partipressen börjat få en mer systematisk inriktning sedan 1905 års partikongress instiftat en särskild tidningsfond (SAP, partikongress 1905, prot., s. 98 ff.). Vid 1908 års partikongress tillkom en särskild tidningsfond för tryckfrihetsmål (SAP, partikongress 1908, prot., s. 123 f.). Efter år 1911 blev tidningsfonden det centrala kreditinstitutet för partipressen. Fonden vilade i huvudsak på partikontingenter, gåvor och lån från partikassan samt bankmedel (Hadenius m.fl., Partipress, s. 174 f.). Som nämnts i kap. V, not 26, skulle också de vinstgivande partitidningarna leverera en viss procent av överskottet till fonden.

41) Partiets tidningsfonds totala fordringar på samtliga socialdemokratiska tidningar uppgick 31/12 1910 till 108.555 kr. Cirka en femtedel föll alltså på Framåt. (SAP, VU, prot. 14/6 1911, Framåt, verksamhetsberättelse 1911, styrelsen, prot. 9/10 1911, Hadenius m.fl., Partipress, s. 288).

Framåts andel av tidningsfondens utestående fordringar var vid periodens slut 12 %. Av Framåts låneskulder motsvarade tidningsfondens fordran vid samma tillfälle 21 %. 42)

Partistyrelsens verkställande utskott hade också sista ordet i en låneaffär, som kom att innebära en väsentlig stabilisering av bolagets ekonomi. Tidningens nye ekonomichef, C.G. Lillieros, hade år 1912 lyckats få ett lån på 35.000 kr i AB Nya Banken. Ett lån av denna storleksordning ansåg både han och en kommitté, som arbetat med Framåts finanser som nödvändigt för tidningens fortbestånd. 43) Men förutsättningen för lånet var att den nye långgivaren fick första förlagsinteckningen, d.v.s. partiet skulle avstå från denna. När frågan avgjordes i VU var Lillieros själv närvarande och förklarade att om lånet ginge om intet genom partistyrelsens avslag, skulle han avgå som ekonomichef. Lillieros förslag godkändes. 44) Framåt beviljades även lån av några fackförbund. Det mest betydande av dessa, järnvägsmän- nens 4.000-kronorslån, är tidigare omnämnt (V:2:1:1).

Lånebilderna är dock inte komplett med en redovisning av de lokala och centrala organisationernas roll. Som framgår av tabell V:4 lånade Ny Tid och Framåt även av enskilda personer, privata företag, banker och av den lokala arbetarrörelsen på andra håll i landet. Fördelningen av tidningsföretagets låneskulder på de olika långgivarkategorierna förändrades starkt under perioden, som framgår av tabell V:4.

Lånen från enskilda personer under åren 1892—1897 bestod nästan uteslutande av lån från Ny Tids förste redaktör, Fredrik Sterky. Denne placerade en stor del av sin privata förmögenhet i Ny Tid och arbetarrörelsen i Göteborg över huvud taget. 45) Över ett år efter det att Sterky

---

42) SAP, VU, prot. 7/12 1915. Framåt, verksamhetsberättelse 1916. Hadenius m.fl., Partipress, s. 288.

43) Enligt Framåts styrelseprot. 25/9 1912 beräknades bolagets årliga ränte- och amorteringskostnader i fortsättningen uppgå till 13.000—13.500 kr om inget drastiskt gjordes. Enligt styrelseprotokollet 20/10 1912 skulle det nya lånet innebära att motsvarande kostnader nedbringades till 8.600 kr första året, ett belopp som sedan ytterligare skulle sjunka.

44) SAP, VU, prot. 16/10 1912, Framåt, styrelsen, prot. 20/10 1912. Uppgårelsen med Nya Banken gick ut på ett lån i "första förlagsinteckning å 35.000 kr med styrelsens borgen som förstärkt säkerhet å 30.000 kr och professor Bäckströms borgen för de övriga 5.000 kronorna". (Prof. Bäckström: Helge, mineralog och petrograf, professor vid Stockholms högskola 1908—1914, socialdemokratisk riksdagsledamot i första kammaren 1912—1921).

45) I ett brev till partikassören Ziesnitz 12/10 1894 (avskrift i GAK:s handlingar A 1:1 a, FA) beskriver Sterky sitt ekonomiska engagemang i Göteborgs arbetarrörelse: "Den dag som är här jag av mina egna pengar lånat Ny Tid 495 kr och har att fordra i lön 225 kr. Dessutom skall den 27 ds betalas å en växel 675 kr. Dessutom har jag gått i personlig borgen för härvarande partiavdelning för icke mindre än 1.050 kr som jag betalar i slutet av december. Tillsammans 2.445 kr. Detta oberäknat 300 kr till för sätteriet och 852 kr för pressen, vilka belopp jag personligen står för och naturligtvis skall betala då de förfalla".

lämnat Ny Tid och Göteborg var tryckeriet pantförskrivet på honom. 46) Tio år efter Sterkys död stod Framåt alltså i skuld till hans efterlevande. 47)

Bland de privata företag som lånade Framåt pengar svarade de båda bryggerierna München och Kronan för de största beloppen. Dessa bryggerier ansträngde sig för att ha goda förbindelser med arbetarnas organisationer. Münchens bryggeri, som år 1897 lanserade ett speciellt "arbetarelageröl", 48) hade således en disponent, som vid sekelskiftet förklarade sig villig att betala halva inträdesavgiften för de arbetare, som stod utanför fackföreningen. 49) En bojkottaktion, den första i sitt slag som Göteborgs arbetare vågade sig på, gynnade också indirekt München-bryggeriet, eftersom den riktades mot konkurrenten Pripp & Son, där inställningen till fackföreningsrörelsen var den rakt motsatta. Bojkotten, som energiskt stöddes av Ny Tid, inträffade år 1899. 50) München-bryggeriet lånade åren 1901 och 1902 ut 7.500 kr till Framåt. 51) Kronans bryggeri lånade år 1904 Framåt 5.000 kr mot att styrelsens medlemmar personligen gick i borgen för summan. 52) Framåt fick ytterligare lån av Kronan, så att tidningsföretagets skuld till bryggeriet år 1911 uppgick till 8.500 kr. Inför ett hot om att detta lån och ett lån på 12.500 kr till Folkets hus skulle sägas upp, gick Folkets hus styrelse ut med ett cirkulär till Göteborgs organiserade arbetare. Cirkuläret återges i sin helhet på sid. 109 som en illustration till vilka konsekvenser lån hos privata företag kunde föra med sig för den tidiga arbetarrörelsen.

Detta lån från Kronan medförde också att Ny Tid fick påtagliga integritetsproblem. På ett styrelsemöte år 1911 uttalade ordföranden i Framåt, som sin personliga mening, att det var styrelsens skyldighet att återbära de 400 kr, som avskrivits på lånet från bryggeriet Kronan, "såvida inte styrelsen och redaktionen går med på att införa ett par illustrerade artiklar i Ny Tid om bryggeriet." Häremot restes invändningen att det redan varit införda ett par artiklar till Kronans förmån i Ny Tid och att dessa borde ha utgjort ersättning för avskrivningen. 53)

---

46) GAK, styrelsen, prot. 6/2, 27/2 1899. Vid det senare mötet meddelade Ny Tids ekonomichef att en avbetalningsplan upprättats för att köpa tryckeriet av Sterky.

47) Framåt, verksamhetsberättelse 1910. Skulden var 500 kr.

48) Attman, Bryggerinäringen i Göteborg I., s. 136 f.

49) Hjern, Bryggeriarbetare, s. 47.

50) Hjern, Bryggeriarbetare, s. 34 f.

51) Framåt, kassaböcker 1901 och 1902 (FA).

52) Framåt, styrelsen, prot. 8/12 1904. Likaså krävde Pellerins margarinfabrik en personlig borgen, i detta fall av Ny Tids redaktör A.C. Lindblad och tidningsstyrelsens ordförande, Emil Kristensson, som villkor för ett lån på 5.000 kr år 1911. (Framåt, styrelsen, prot. 23/1 1911).

53) Framåt, styrelsen, prot. 20/11 1911.

(Avsett att föredragas vid fackföreningarnas, sektionernas och värkstadsklubbarnas möten men får ej offentliggöras.)

Till _____

Göteborgs organiserade arbetare!

Det torde för de äldre medlemmarna vara välbekant att arbetarerörelsens större företag har i Göteborg nämligen A.-B. Folkets Hus och Ny Tid på sin tid erhållit en kraftig hjälp från Bryggeri A.-B. Kronan, varförutan det förra företaget näppeligen skulle kunnat fullgöra sin i köpeavtalet stadgade betalningsskyldighet och det senare skulle haft än värre att reda sig än vad det haft. Inget av dessa lån har under den gångna tiden kunnat amorterats, utan uppgå de ännu till 21,000 kr., varav Folke's hus har 12,500 och Ny Tid 8,500.

Vad en uppsägning av dessa lån innebär under nuvarande tider är lätt förstått och det är därför en viktig sak för alla som inträssa sig för rörelsen att medvärka till att så icke sker. Men föreligger då någon fara för att så skall ske? Ja! Och en ganska stor sådan! Förhållandet är nämligen det att Kronans Bryggeris produkter bland arbetarne gått ner så betydligt att det näppeligen längre finns något inträssa att fortsätta sin förbindelse.

Om denna nedgång vore en följd av ökad nykterhet så vore ju trots allt därav inget annat än gott att säga, men så är ju icke fallet utan förhållandet är det att arbetarne börjat övergå till Pripps och Lyckholms ölsorter på ett sätt som vore de medinträssenter i de nutida truststrävandena på bryggeri-näringsområdet.

Om än omedvetet, skada de därmed sig själva och det i dubbel mån i det de icke endast äventyra sina egna företag utan därtill understödja trustbryggerierna. Uppstår anledning nedlägga Kronans och Münchens bryggerier är ju ölmONOPOLET i Göteborg ett fullbordat faktum. Genom den stora omsättning arbetarne bereda dessa bryggerier kan också dess arbetare intaga den avvisande hållning de göra till organisationen, som för detta yrkes vidkommande får helt uppbåras av Kronans och Münchens arbetspersonal.

Vi ha därför velat fästa Eder uppmärksamhet på denna sak, ej för att agitera för ökad ölomsättning för bryggerierna, men för att arbetarne i sitt val av ölsort skall erinra sig vad det innebär att gynna det ena eller andra bryggeriet och att ställa en allvarlig uppmaning till den som konsumerar öl att för egen del företrädesvis använda och bland kamrater arbeta för de bryggeriers produkter som arbetarna ha inträssa av att gynna.

Styrelsen för A.-B. Folkets hus i Göteborg.

Tryckeriföreningen Framåt, Göteborg

Detta upprop — som inte fick offentliggöras — sändes ut till samtliga fackliga organisationer i Göteborg år 1911. (Ur Göteborgs Typografiska Förenings medlemsmöteprot. 6/5 1911):

Någon månad tidigare hade också Kronan avskrivit en skuld på 1.000 kr. ⁵⁴⁾ I det ekonomiskt pressade läget hade alltså Ny Tid redan betalt av en del av låneskulden med direkt textreklam i tidningen.

⁵⁴⁾ Framåt, styrelsen, prot. 9/10 1911.

Tabell V:4. *Långgivare till Ny Tid och Framåt 1892—1912. Valda perioder.*

Långgivare	Lån upptagna för ¹⁾					
	Ny Tids räkning 1892—1897		Framåts räkning 1899—1902		Fördelning av Framåts låne- skulder 1912	
	kr	%	kr	%	kr	%
Arbetarrörelsens organisationer:						
Centrala org.			9.864	30	13.600	19
Lokala org. (Göteborg)	568	7	10.014	30	10.600	15
Lokala org. (Övriga landet)	2.901	33	4.000	12		
Enskilda personer	5.266	60	1.600	5	4.500	6
Privata företag			7.500	23		
Banker					42.500	60
Summa:	8.735	100	32.978	100	71.200	100

Källa: Ny Tids kassaböcker 1892—1897. Ny Tids tryckeris kassaböcker 1894—1897, Tryckeriföreningen Framåts kassaböcker 1899—1902. Betänkande och förslag rörande centralisering av de till Arbetaretidningarnas Samorganisation anslutna tidningsföretagen (bilaga till Framåts styrelseprotokoll 23/4 1914).

Anm.: 1) Uppgifter över upptagna lån saknas för tiden 1/4 1897—30/9 1899. Endast lån på minst 100 kr har medtagits för perioderna 1892—1897 och 1899—1902.

I de fall, då Framåt inte klarade amorteringarna eller räntorna till arbetarrörelsens organisationer, konstruerades som regel lösningar av mer kompromissbetonad karaktär. Tidigare är omvittnat hur lån från fackliga och politiska organisationer kunde omvandlas till andelar. ⁵⁵⁾ En möjlig väg för föreningarna att få gottgörelse var också att ta ut tillgodohavandena i Framåt i form av trycksaker. ⁵⁶⁾

⁵⁵⁾ I ett fall accepterade även en privat långgivare, en bokbindare Björk, att få en låneskuld reglerad genom att tilldelas aktier för 700 kr (mot att resterande summa, 740 kr, betalades kontant). Björk kom därigenom att ha lika många röster som Göteborgs Arbetarekommun vid Framåts bolagsstämma år 1912. Samma år begärde han dock att få överlåta sina aktier i bolaget. (Framåt, bolagsstämma, prot. 28/4 1912, styrelsen, prot. 7/9 1911, 13/7 1912.)

⁵⁶⁾ Kassören i Göteborgs Arbetarekommun fick således fria händer av sin styrelse att reglera en låneskuld med trycksaker i juli 1910. (GAK, styrelsen, prot. 29/7 1910.)

V:2:1:4. Direkt ekonomiskt stöd — sammanfattning

Arbetarrörelsens organisationer hade under perioden 1890—1916 genomgående en mycket positiv inställning till Ny Tid. Det gällde både de centrala instanserna och de lokala föreningarna inom — och i några fall även utom — Ny Tids spridningsområde.

Varifrån tidningsföretaget fick det viktigaste ekonomiska stödet och vari detta bestod framgår av följande tablå:

<i>Period</i>	<i>Köp av andelar och aktier</i>	<i>Kontanta bidrag</i>	<i>Lån</i>
Ny Tid som vecko-tidning 1892—1899	x)	Lokala arbetarrörelsen (Göteborg)	Enskilda personer, Lokala arbetarrörelsen i andra delar av landet
Andelsföreningen Framåt 1899—1911	Lokala arbetarrörelsen (Göteborg)	Lokala arbetarrörelsen (Göteborg)	Lokala arbetarrörelsen (Göteborg), Centrala arbetarrörelsen
Aktiebolaget Framåt 1911—1916	Centrala arbetarrörelsen	x)	Banker

x) Obetydliga summor.

I Andelsföreningen Framåt köptes andelar, huvudsakligen av de lokala organisationerna, för cirka 60.000 kr. I Aktiebolaget Framåt nytecknades fram till år 1917 aktier för cirka 20.000 kr. Nästan hälften av detta nytillskott tillkom emellertid genom att den socialdemokratiska parti-styrelsen omvandlade ett lån i Framåt till aktier.

Detta innebar också att Framåts ägarstruktur ändrades under perioden. Medan de lokala organisationerna ägde så gott som samtliga andelar i andelsföreningen Framåt kom partiet att äga mer än en tredjedel av aktierna i aktiebolaget Framåt.

Ny Tids och Framåts räkenskaper ger ingen exakt bild av hur stora penningbidragen (inklusive festvinsterna) var. 1892—1898 uppgick bidragen till 13.000 kr, 1899—1906 gav festerna 25.000 kr i nettointäkter och en insamling till Ny Tid med anledning av ett åtal gav år 1903—1904 cirka 6.000 kr netto. Totalt torde de kontanta bidragen ha uppgått till cirka 100.000 kr under perioden (de ingår i posten "övriga intäkter" i tabell V:5, där fr.o.m. år 1904 civiltryckintäkterna — brutto — annars är den stora posten).

Totalt samlade den lokala arbetarrörelsen in 150—200.000 kr till Ny Tid under perioden i form av köp av andelar och aktier och kontanta

bidrag, inkl. festvinster. Dessa insatser räckte emellertid inte för att hålla tidningsföretaget vid liv. Arbetarrörelsens centrala instanser — främst den socialdemokratiska partistyrelsen — fick under 1900-talets första decennium fungera som skydds nät.

Efter en ekonomisk rekonstruktion av Framåt år 1911 lättade tidningsföretagets tryck på organisationerna i ekonomiskt avseende. År 1912 redovisade också Framåt en driftvinst på drygt 5.000 kr. Året därpå var vinsten nästan dubbelt så stor och årsstämman det året avslutades med ett av ordföranden utbringat leve för tidningsföretagets lyckliga framgång. Alla bekymmer var dock inte ur världen. 1915 års bokslut visade t.ex. åter förlust. Men istället för att låna pengar av partiet börja-

Tabell V:5. *Ny Tids/Framåts driftsintäkter 1892—1916.*

Intäktskälla	Period									
	I		II		III		IV		Totalt	
	1892—1899	1900—1903	1904—1910	1911—1916	tusen-	tusen-	tusen-	tusen-	tusen-	tusen-
	tal kr	tal kr	tal kr	tal kr	kr	kr	kr	kr	kr	kr
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Prenumerationer, lösnummer	21,8	36	105,9	58	416,1	51	364,1	41	907,9	46
Annonser	10,1	17	64,6	36	264,0	32	432,0	48	770,7	39
Övriga intäkter	28,9	4	11,5	6	142,8	17	101,1	11	284,3	15
Summa	60,8	101	182,0	100	822,9	100	897,2	100	1962,9	100

Källa: Ny Tids kassaböcker och revisionsberättelser 1892—1903. Framåts verksamhetsberättelser 1899—1917.

Till och med år 1903 redovisas enbart Ny Tids intäkter såsom de framgår av kassaböcker och revisionsberättelser.

Från och med år 1904 redovisas Framåts intäkter, i vilka Ny Tids ingår. Efter år 1904 har inte Ny Tids intäkter särredovisats.

Periodindelningen baseras delvis på denna inkonsekvens i källmaterialet:

Period I (1892—1899) avser veckotidningsperioden. (Ny Tid började utkomma dagligen 1/10 1899).

Period II (1900—1903) avser den fyraårsperiod, då den dagliga Ny Tids intäkter särredovisades.

Period III (1904—1910) avser den resterande period Tryckeriföreningen Framåt existerade.

Period IV (1911—1916) avser den period, då Framåt rekonstruerats ekonomiskt och blivit aktiebolag istället för andelsförening.

de Ny Tid vid denna tid, fastän motsträvt, leverera en del av sina vinstmedel till partiets tidningsfond. 57)

Tidningens och tidningsföretagets driftsintäkter under perioden framgår av tabell V:5.

V:2:2. Indirekt ekonomiskt stöd

Med indirekt ekonomiskt stöd avses alla åtgärder organisationerna vidtog för att främja tidningsföretagets framgång och som inte hade formen av direkta penningöverföringar.

V:2:2:1. Prenumerantanskaffning

Lokalt agerande: En av de allra vanligaste frågorna på fackföreningsmötena i Göteborg under perioden var: Hur få fler prenumeranter på Ny Tid? Mängder av åtgärder diskuterades, många genomfördes i praktiken. Organisationerna kom härigenom att spela en betydande roll i agitationen för tidningen.

De åtgärder som vidtogs kan grupperas enligt följande:

1. Obligatorisk prenumeration bland fackföreningsmedlemmarna.
2. Prenumerantanskaffning i andra fackliga sammanhang.
3. Prenumerantanskaffning på arbetsplatserna.
4. Prenumerantanskaffning utanför arbetsplatserna.

Den mest omtvistade åtgärden var den *obligatoriska prenumerationen*, d.v.s. att en organisation prenumererade på Ny Tid för alla sina medlemmar och att prenumerationsavgiften på så sätt låg inbakad i medlemsavgiften.

Den obligatoriska prenumerationen aktualiserades första gången vid Framåts andelsstämma den 9 juli 1900. Stämman beslöt skicka skrivelser till föreningarna och fråga huruvida de ville vara med om obligatorisk prenumeration, uttaxering eller nya andelar. 58) Liknande cirkulär gick ut till föreningarna vid två andra tillfällen, efter andelsstämman den 25 januari 1903 och i juni 1907, det senare undertecknat av både tidningsstyrelsen och arbetarekommunens styrelse (se sid. 114 och 115).

57) Framåt, verksamhetsberättelser 1911—1916 samt 1904. I verksamhetsberättelsen år 1904 uppges att driften detta år för första gången gått med vinst. Den ekonomiska redovisning som företaget tillämpade tillåter dock inga säkra slutsatser vad gäller resultatet förrän efter år 1911. Den redovisade nettovinsten år 1904 var — sedan festvinsterna borträknats: 694 kr. 31/12 1904 uppgick Framåts låne- och växelskulder till över 80.000 kr, medan företagets totala omsättning var cirka 85.000 kr. Fr.o.m. 1911 redovisas driftsresultaten i boksluten enligt följande: 1911: —684 kr, 1912: +5.529 kr, 1913: +9.048 kr. 1914: +5.936 kr, 1915: -2.645 kr, 1916: +5.732 kr. Framåts skuld till partiets tidningsfond i form av icke inbetalda vinstandelar var i december 1915 drygt 4.000 kr. Framåt fick låna detta belopp av tidningsfonden (SAP, VU, prot. 7/12 1915).

58) Framåt, andelsstämma, prot. 9/7 1900.

Samtliga fackföreningar i Göteborg.

Härmed överlämnas till Eder för behandling de förslag, som styrelsen för Tryckeriföreningen Framåt förelade senaste andelsstämma, den 25 dennes, och där enhälligt antogs.

Förslag A.

På grund af den tryckta ställning, som tidningen ständigt får dras med, föreslå vi härmed att stämman måtte besluta ålägga samtliga föreningar obligatorisk prenumeration under en tid af 2 år, räknat från den 1 april detta år, för att möjliggöra större spridning och inkomster.

Vi motivera detta vårt förslag därmed att stämman otaliga gånger beslutat om åtgärders vidlaggande, men alla ha ställts på frivillighetens grund, och resultaten af desamma i de flesta fall mycket små, i några ingenting. Om därför intet kraftigt och effektivt göres, nödgas vi ständigt komma med begäran om hjälp, utan att ställningen därmed förbättras, och andelsägarna ständigt uttråkas med anslagsbegäran från styrelsen. De svårigheter, som möjligen resas för att genomföra detta, tro vi dock ganska snart skola häfvas vid en lugn eftertanke. Och de värkligt intresserade partimedlemmarna tro vi skola härigenom få förnyad anledning att påvärka och väcka slöa kamrater.

Prenumerationspriset föreslå vi då fastställes till 60 öre pr månad. Föreningarna å sin sida betala 55 öre. Häraf uppsläende öfverskott möjliggör att föreningarna regelbundet kunna betala för medlemmarna utan att utsättas för förluster.

Hvarje månad den 1:ste anmäler kassören för hvarje förening antalet medlemmar och betalar sedan den 8:de för samtliga jämte uppgift öfver de som rest och slutat. Sålunda behöfver härigenom föreningen ej lida någon förlust utan blott litet mer arbete, och i tidningens intresse hoppas vi om bifall till detta förslag.

Göteborg i januari 1903.

STYRELSEN.

Förslag B.

Såsom ett supplement till föregående förslag hemställa vi om ett extra tillskott af 1 krona pr medlem inom alla föreningar i Göteborg att vara inbetalt före 1 maj i år.

Detta göra vi med anledning däraf att åtskilliga löpande växlar kräfver detta belopp, och med tanke på att obligatorisk prenumeration ej kan värka så hastigt som behöfs för bestridande af löpande skulder.

Häremot kan invändas att kräfven på samma gång anlaga för stora dimensioner, men vi se ingen annan utväg att komma fram än genom medlemmarnes offervillighet. Otaliga gånger förut har denna anlitats, och då vi nu åter komma med samma begäran, hoppas vi att stämmedelagarna måtte tillfallo uppskatta situationen och framför allt se på saken med den föresatsen, att framåt måste vi, kosta hvad det kosta vill, ty utan kamp vinnes ingen seger.

I den händelse att stämman bifaller och bidrager till uppyllandet af dessa båda förslag, kunna vi försäkra att Ny Tid som sådan ej behöfver flera bidrag -- utan har då brutit sig fram ur den tränga belägenhet hvari den för närvarande lever.

Göteborg i januari 1903.

STYRELSEN.

Efter en längre debatt -- i hvilken andelsägarna synade dessa förslag från alla sidor -- biföllos desamma *enhälligt* och under den bestämda upplåtningen, att endast dessa förslags realiserande utgöra *garanti för vår egen* tidnings framgång. I fråga om uttaxeringen beslöts förlänga tiden för densammans inbetalande till 1 juni detta år, dock så, att där den kan utiagas före denna tid, bör det göras. Upplysningar, om sådana önskas, lämnas beredvilligt vid möte, där ofvannämnda frågor behandlas.

STYRELSEN.

Till Göteborgs fackföreningar!

Under de senare åren har arbetarerörelsen gått stortart framåt här i Göteborg. Nya fackföreningar har bildats och en stor del af de förutvarande har fått med sina förut liknöjda kamrater. Allt detta är ju godt och väl, men det är icke nog med att vi har våra yrkeskamrater med i vår organisation, och endast betala sin ålagda kontingent, det är äfven nödvändigt att alla arbetare lära att grundligt känna den rörelse, som de själfva tillhöra, följa med arbetarerörelsen, lära att känna dess kraf och dess strider, såväl mot privatkapitalet som mot ett orättfärdigt samhällssystem i sin helhet. Ju förr den svenska arbetareklassen har fullt klart för sig, hvad deras plikt är mot såväl sig själfva, som mot den kommande generationen, ju säkrare skola vi segra i kamp mot orättvisorna.

Därför bör hvarje arbetare anse som sin plikt att hålla sin egen tidningspress, och i dessa tider, då de sociala striderna rasa bittrare än någonsin och klassmotsatserna skärpas, spelar gifvitvis en vaken arbetarepress en stor roll. Den kan i det allmännas belysning framdraga ruttenhet och missförhållanden, samt visa på hvilket sätt ändring bör ske. Vidare har den till uppgift att genom väckande och vetenskapligt upplysande artiklar fostra arbetarne till eftertanke om sin ställning i samhället samt anvisa de vägar, på hvilket folket kan tillkämpa sig fulla politiska fri- och rättigheter, jämte drägligare existensvilkor. Det gäller i dessa orosfyllda tider, då reaktionen bekämpar, beljugar och söker med påningmakt krossa våra organisationer, att ha en tidning som kan hålla denna reaktion stången, samt häjda arbetarnes uppfattning, mot en allt mer urvattnad liberalism.

Ingen kan väl förneka den stora insats som arbetarnes egen tidning Ny Tid under sin 15-åriga tillvaro gjort för arbetareklassens höjande, men hur mycket mera skulle den icke ha kunnat gjort för såvidt arbetare visat större inträse för sin egen tidning än hvad fullt varit. Nog kan man fordra att alla de som tillhöra sina organisationer borde hafva arbetarnes egen tidning, men så är ju tyvärr icke fallet. Men det är därför en hvars skyldighet att lägga manken till och sprida den i de vidaste kretsar och lära alla för arbetarerörelsen oförstående att känna densamma.

Kommun- och tidningsstyrelsen ha gemensamt utarbetat en del förslag i syfte att få tidningen bekant och spridd, och därvid beslutat att tillställa Eder detta cirkulär, med en vänlig anhållan att Ni å sammanträde upptager nedanstående punkter till behandling:

1. Att föreningen upptager frågan om obligatorisk prenumeration till behandling.

Skulle föreningen icke kunna besluta om obligatorisk prenumeration, den då beslutar att å arbetsplatserna utse ett ombud eller, där så behöfves, en agitationskommitté, hvilken får i uppdrag att söka få alla sina kamrater som ej håller tidningen att prenumerera på densamma.

2. Att fackföreningarna upprätta statistik öfver hur stor procent af dess medlemmar som har tidningen.
3. Att medlemmarne uppmånas att hufvudsakligast göra sina uppköp hos de firmor hvilka annonsera i Ny Tid och vid uppköpen antyda att det är på grund af annonseringen i Ny Tid, som de gått till denna affär. Den affärsman som icke anser sig behöfva annonsera i Ny Tid, bör väl anses vara för god att ha Ny Tids läsare till kunder. Med förhoppning om att hvarje förening och hvarje dess medlem skall göra sitt bästa, äro vi öfvertygade om att tidningen skall rycka ett godt stycke framåt, till nytta för arbetareklassen. Lefve arbetarerörelsen och dess präss.

Göteborg i Juni 1907.

KOMMUNSTYRELSEN.

TIDNINGSTYRELSEN.

Framåta Tr. Gbg

Redan på Framåts andelsstämmor, vars deltagare sannolikt var mer positivt inställda till Ny Tid än fackföreningsmedlemmarna i gemen, vållade förslagen fräna debatter. Vid andelsstämman i januari 1903 fruktade flera talare att fackföreningarna skulle försvagas, om de föreslagna åtgärderna genomfördes. Den mest kategoriske kritikern, Bengtsson från målarna, ansåg att "socialdemokraterna proklamerar frihet, men praktiserar våld". Beslutet att förelägga föreningarna förslaget om en obligatorisk prenumeration var dock enhälligt. Det kompletterande förslaget om en uttaxering av en krona per medlem antogs med 84 röster mot 5. 59) Bland stuveriarbetarna uppstod en organiserad proteströrelse mot att fackföreningen beslöt om en obligatorisk prenumeration på Ny Tid fr.o.m. februari månad 1901. 60) Flera medlemmar, bl.a. föreningens förste ordförande, J.A. Winberg, gick omkring med petitionslistor i hamnen för att få beslutet upphävt. När Winberg på ett möte vägrade uppge varifrån listorna kom, suspenderades han ur förbundet. 61)

Göteborgs Arbetarekommun försökte aktivt påverka föreningarna att införa den obligatoriska prenumerationen. På begäran av arbetarekommunens styrelse beslöt således ett kommunmöte i juli 1904 att uppmana de föreningar, som ej ännu hade obligatorisk prenumeration, att införa en sådan. Vid samma tillfälle motsatte sig dock några talare att arbetarekommunen gav Ny Tid stöd över huvud taget. Ett par av dem menade att det var bättre att tidningen gick omkull än att kommunens kassa län-sades; tidigare under mötet hade beslut fattats om att köpa andelar för 1.000 kr i Framåt. 62)

Hur omfattande blev då den obligatoriska prenumerationen?

Den blev i varje fall inte så konsekvent genomförd som tidningsledningen och arbetarekommunen önskade. År 1906 höll knappt 20 % av Göteborgs fackföreningsanslutna arbetare Ny Tid genom denna form av "tvångsprenumeration", i absoluta tal cirka 1.550 av stadens 8.000 organiserade arbetare. 63) Det sannolika är, att andelen fackföreningsanslutna arbetare, som fick Ny Tid via sin organisation, höll sig kring

---

59) Framåt, andelsstämma, prot. 25/1 1903.

60) Hjern, Hamnarbetare, s. 92 f. Det första beslutet om en obligatorisk prenumeration bland hamnarbetarna togs vid ett möte 6/11 1900. Beslutet väckte emellertid så stark opposition att ett extramöte inkallades. Med 143 röster mot 14 beslöts att beslutet skulle stå fast. Av praktiska skäl uppsköts genomförandet från årsskiftet 1900—1901 till månadsskiftet januari—februari 1901.

61) Hjern, Hamnarbetare, s. 92 f.

62) GAK, styrelsen, prot. 20/7 1904, medlemsmöte, prot. 25/7 1904.

63) Rapport av Ny Tids ekonomichef, Carl F. Nilsson, vid fackföreningsstyrelsernas gemensamma möte 3/9 1906 (i: GAK:s handlingar A 1:5, F.A.). Detta är den mest detaljerade uppgift om obligatoriets omfattning som påträffats i materialet. En granskning av Framåts kassaböcker 1902—1911 ger ingen exakt bild av den obligatoriska

20 % under de år obligatoriet var mest aktuellt, fr.o.m. år 1901 till och med storstrejken år 1909. Under 1910-talet omnämns inte den obligatoriska prenumerationen i Framåts eller fackföreningarnas protokoll. 64) Däremot framgår av Framåts kassaböcker, att några mindre föreningar: korkarbetarnas, läderarbetarnas, Sävenäs', Tingstads och pianoarbetarnas fackföreningar, redovisade prenumerationsintäkter för sina medlemmars räkning alltså år 1916. 65)

Den numerärt starkaste förening, som upprätthöll obligatoriet, var stuveriarbetarnas. Efter flera medlemsomröstningar under åren 1901 och 1902, där obligatorieanhängarna konsekvent fick majoritet, hölls tidningen obligatorisk fram till år 1909. 66) Däremot genomfördes den obligatoriska prenumerationen aldrig inom Metalls avdelning 41, den organisation som jämte stuveriarbetarnas, gav Framåt det kraftigaste stödet via andelsköp (tabell V:1). En omröstning bland de olika klubbarna med anledning av Framåts cirkulär år 1903 blev en stor missräkning för avdelningsstyrelsen. Hela frågan rann ut i sanden. Vid ett avdelningsmöte i maj 1903 antogs ett uttalande, som tillställdes Ny Tids styrelse: "Då de statistiklistor, som avdelningen infordrat från samtliga klubbar, är i hög grad otydliga och otillfredsställande att därigenom ej något resultat med omröstningen för obligatorisk prenumeration uppnåtts, får mötet härmed uttrycka sitt beklagande över att ej järnarbetarna.... förstår nyttan av och ändamålet med att hålla en tidning som för deras talan." 67)

En av de stora metallklubbarna, Eriksbergs verkstadsklubb, höll ändå tidningen obligatorisk mellan den 1 december 1907 och 1 juni 1908. Hur omtvistad den obligatoriska prenumerationen kunde vara framgår av att Eriksbergsklubben hade frågan uppe på varje klubbmöte under detta halvår. 68)

---

prenumerationens omfattning, eftersom bara stuveriarbetarnas och målarnas prenumerationer redovisas under särskild rubrik (samt Tingstads fackförening år 1911). Flera föreningar anslöt sig till systemet för kortare eller längre perioder, t.ex. bagarna, skräddarna, kolarbetarna och bryggeriarbetarna enligt Hjerns jubileumsböcker om dessa fackföreningar (Se källförteckningen. Bagarna — Livsmedels avd. 1, Skräddarna — Beklädnads avd. 8).

64) Enligt Hjern, Ny Tid i: A-pressens samorganisation 1908—1958, s. 139, bortföll den obligatoriska prenumerationen på de allra flesta håll efter år 1909.

65) Framåts kassaböcker år 1916. Enligt Hjern i not 64 nämnd skrift var Korkarbetarnas organisation den sista som släppte obligatoriet, år 1922.

66) Hjern, Hamnarbetare, s. 92 ff. Vid en omröstning på våren 1901 blev siffrorna 443—244 (4 kasserade), vid en omröstning på våren 1902: 208—190 och vid en omröstning på hösten samma år: 411—263. Föreningen hade år 1902 cirka 800 medlemmar.

67) Metalls avd. 41, medlemmöte, prot. 10/5 1903.

68) Eriksbergs verkstadsklubb, medlemmöten, prot. 27/10 1907 (då beslutet om prenumerationen fattades), 27/11 1907, 22/1, 26/2, 26/3, 25/4, 20/5 1908. Vid det sistnämnda mötet beslöt med 25 röster mot 20 att den obligatoriska prenumerationen skulle upphöra.

Ny Tid fick även hjälp med *prenumerantanskaffning i andra fackliga sammanhang*. Vanligast var att medlemmarna på mötena uppmanades att hålla Ny Tid. Det ingick nästan i mötesritualen vid denna tid. I en del föreningar beslöts t.o.m., på eget initiativ eller tidningens, att rutinmässigt sätta upp tidningsfrågan på dagordningen. 69) Bland övriga åtgärder som vidtogs i anslutning till den fackliga verksamheten märks:

- Offentlig uppläsning på fackföreningsmöten av vilka som prenumererade på tidningen. 70) Inom den tidningsförening, som drev Ny Tid de första månaderna, läste man också upp vilka som slutat att hålla tidningen. 71)
- Uppbördsmanakontroll av antalet prenumeranter. Järn- och metallarbetarna tillsatte t.o.m. en speciell kontrollkommitté år 1901. 72)
- Tryckta utrop i medlemsböcker. Metalls avdelningsstyrelse beslöt t.ex. i oktober 1906 om sex uppmaningar som skulle tryckas och inklistras i medlemsboken. De första punkterna var: 1) Besök Dina föreningsmöten, 2) Prenumerera på Ny Tid, 3) Anmäl genast arbetslöshet... 73)
- Förskottsinsbetalning av prenumerationer. 74)

För att föreningarna skulle inspireras till att värva prenumeranter upprättades också statistik över antalet Ny Tid-prenumeranter inom de olika facken, vilken kunde offentliggöras på arbetarekommunens möten. 75) På sina håll hade denna åtgärd tydligen avsedd effekt: när transportarbetarnas samorganisation år 1906 fick meddelande om att andelen transportarbetare, som prenumererade på Ny Tid, var lägre än

---

69) Exempel: Metalls avd. 41, medlemsmöte, prot. 17/5 1906, Järn- och metallsvärvarna, medlemsmöte, prot. 5/8 1900. År 1912 sände också Framåts styrelse ut två cirkulär till föreningarna om att agitation för Ny Tid ständigt borde stå på dagordningen (Göteborgs Typografiska Förening, medlemsmöten, prot. 2/5, 5/9 1912).

70) Filare- och maskinuppsättarföreningen, medlemsmöte, prot. 25/8 1901.

71) Paragraf 8 vid Göteborgs Socialdemokratiska Tidningsförenings möte 20/7 1892: "Namnen på alla de prenumeranter som vid kvartalsskiftet upphört att hålla Ny Tid upplästes, och uttalades därefter ganska allmänt den meningen att det var hustrurna, eller som det hette, kärringarna, där i dessa hem bestämde vad lektyr männen skulle ha. Det var i de flesta fall hustrurna som av sagt sig tidningen, och icke männen. Dyligt bevisande ett inom Göteborgs arbetarvärld rådande toffelregemente! Närvarande partivänner åtog sig att besöka en del av de slutade prenumeranterna." (FA).

72) Järn- och metallsvärvarna, medlemsmöten, prot. 5/8 1900, Göteborgs metallarbetarefackförening, medlemsmöte, prot. 14/10 1900, Filare- och maskinuppsättarföreningen prot., medlemsmöte 1/8 1900, Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöten, prot. 22/3 1903, 7/4 1907, Lindholmens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 2/6 1908.

73) Metalls avd. 41, styrelsen, prot. 10/10 1906.

74) Exempel: Järn- och metallsvärvarna, medlemsmöte, prot. 26/11 1899, Filare- och maskinuppsättarna, medlemsmöte, prot. 9/12 1899.

75) GAK, medlemsmöte, prot. 4/6 1902.

alla andra arbetarkategorier, inkallade samorganisationens styrelse alla avdelningar till ett extramöte. 76)

En del föreningar försökte också lägga upp system för en effektiv *prenumerantanskaffning på arbetsplatserna*. Inom SKF:s verkstadsklubb valdes t.ex. ett antal prenumerantsamlare för varje fabriksvåning vid ett klubbmöte i december 1910, ett system som kompletterades vid ett klubbmöte året därpå. 77) Vid ett möte med hela metallavdelningen år 1913 beslöts också på förslag av Ny Tids ekonomichef att prenumerantsamlare skulle tillsättas på alla verkstäder. 78)

Fackföreningsfolket hade också en viktig roll i den öppna prenumerantvärvningen, i *prenumerantanskaffningen utanför arbetsplatserna*. De krafter, som rekryterades ur fackföreningarna, utgjorde stommen i de agitationskampanjer, som med jämna mellanrum arrangerades för Ny Tid. Några exempel:

- Inför en husagitation sista veckan i september 1906 upprättades en plan, som gick ut på att 1.300 prenumerantsamlare skulle väljas i föreningarna i relation till deras storlek. 79)

- År 1909 valdes efter ett möte med arbetarekommunens styrelse och samtliga fackföreningsstyrelser en hundramannakommitté för Ny Tid. 80)

- I samband med verkstadskonflikten år 1905 utsågs 21 lockoutade medlemmar i Lindholmens verkstadsklubb att agitera för Ny Tid, medan de var utestängda från arbetsplatsen. 81)

Centralt agerande. Att medverka i prenumerantvärvningen för en lokal tidning som Ny Tid var självfallet ingen naturlig uppgift för arbetarrörelsens centrala instanser. Däremot diskuterades på ett par tidiga SAP-kongresser en eventuell generell obligatorisk prenumeration på partiets tidningar. Vid 1891 års kongress beslöts, sedan Sundsvalls arbetareklubb väckt frågan att "varje partiet tillhörande förening förpliktas prenumerera å partiorgan... samt att snarast taga frågan om obligatorisk prenumeration under behandling." 82) Vid 1897 års

---

76) Transportarbetarnas samorganisation, platsstyrelsen, prot. 8/9 1906.

77) SKF:s verkstadsklubb, medlemsmöten, prot. 11/12 1910, 3/9 1911.

78) Metalls avd. 41, medlemsmöte, prot. 21/9 1913.

79) Kampanjen torde ha genomförts i planerad omfattning, bl.a. utdelades ett mycket stort antal agitationsexemplar, 56.920 under detta år (Framåt, verksamhetsberättelse 1906). Vid ett metallmöte värdjade tidningens ekonomichef till metallavdelningen att välja 8 % av prenumerantsamlarna, d.v.s. 104 st. Ett 60-tal antecknade sig frivilligt på mötet, resten uppmanades de olika klubbmötena att välja (Metalls avd. 41, medlemsmöte, prot. 13/9 1906).

80) GAK, medlemsmöte, prot. 6/5 1909, styrelsen (plus samtliga fackföreningsstyrelser), prot. 15/4 1909.

81) Lindholmens verkstadsklubb, lockoutmöte, prot. 22/9 1905.

82) SAP, partikongress 1891, prot.

kongress förkastades tanken på ett centralt direktiv om obligatorisk prenumeration på partitidningarna: "Huru önskvärt det än skulle vara att införa obligatorisk prenumeration å partiets tidningar, beslutar kongressen av rent praktiska skäl överlämna åt partiföreningarna att när de anse tidpunkten lämplig var för sig införa sådan." 83)

V:2:2. Annonsering och annonsanskaffning

Lokalt agerande: När Ny Tid blivit daglig annonserade så gott som samtliga arbetarorganisationer i Göteborg sina möten i Ny Tid. Dessförinnan var det inte ovanligt att fackföreningarna också — eller enbart — annonserade sina möten i den borgerliga pressen (se kap. VIII).

Mötesannonseringen var ganska blygsam till formatet och icke kontroversiell till sin natur. Den tillförde inte tidningen några större intäkter. Dess viktigaste funktion för Ny Tid torde ha varit att den underströk det nära sambandet mellan tidningen och arbetarrörelsen över huvud taget.

En del organisationer försökte också hjälpa Ny Tid att få en större annonsvolym. Arbetarekommunens medlemsmöte antog således en skarpt formulerad protest år 1904 mot att Ny Tid, till skillnad från de övriga tidningarna i staden, inte fick några kommunala annonser. 84) Fyra år tidigare beslöt arbetarekommunens generalförsamling om en bojkott av Cirkus Madigan för att den vägrat annonsera i Ny Tid. 85) År 1912 erinrade ordföranden på ett typografmöte" om det oförskämda svar som innehavarinnan av Trädgårdsföreningens restaurang lämnade till Ny Tids annonsagent... och hoppades att medlemmarna i framtiden skulle ha hennes svar i hägkomst och ta det ad notam." 86)

Centralt agerande: Den centrala aktiviteten i annonsfrågor vid den här tidpunkten bestod mest av en diskussion om annonssidornas neutralitet (se V:3:3:2). Under 1890-talet ifrågasattes t.o.m. av Hjalmar Branting det riktiga i att ta emot annonser över huvud taget. Branting skrev i en artikel år 1891 att annonsväsendet var "bryggan över vilket kapitalberoendet...hållit sitt triumferande intåg i pressen." Mot den köpta tidningen ställde han en som bara hade ideella uppgifter. En sådan måste vara oberoende av annonsintäkter. Det bästa man kan önska en tidning är att den inte måtte bli någon affär, skrev Branting. 87) Detta princi-

83) SAP, partikongress 1897, prot., s. 23.

84) GAK, medlemsmöte, prot. 23/10 1904. Frågan behandlades även vid medlemsmötena 5/10 och 19/10 1904. Vid det förra tillfället väcktes förslag om att ordna ett protestmöte med stadens röstberättigade för att protestera mot att arbetarnas tidning icke erhöll dessa annonser.

85) GAK, generalförsamling, prot. 7/10 1900 (i: GAK:s handlingar, A:1, FA. Fr.o.m. 18/11 1900 ändrade mötena namn från generalförsamlingsmöten till partimöten).

86) GTF, medlemsmöte, prot. 2/5 1912.

87) Branting, Pressens Acciles-hål (Ur Dagens Krönika, januari 1891)

piella uttalande av partiordföranden fick dock knappast någon praktisk betydelse för partitidningarna. Ny Tid hade t.ex. förstasidan som annonssida ända fram till år 1917.

V:2:2:3. Civiltrycksbeställningar

Organisationerna stödde också tidningsföretaget genom att beställa trycksaker på tidningens tryckeri. Föreningarnas behov av trycksaker ökade under perioden parallellt med att tidningen fick bättre tekniska resurser. Under tioårsperioden 1907—1916 uppgick Framåts intäkter från civiltryckeriet till 132.441 kr, motsvarande 9 % av tidningsföretagets totala bruttointäkter. 88) Den klart övervägande delen av civiltryckeriets arbeten gällde beställningar från fackliga och politiska organisationer. 89)

Men föreningarna lät inte konsekvent trycka sina alster på Framåt. I Framåts verksamhetsberättelse år 1903 klagades över svårigheten att tillföra företaget inkomster på detta sätt, vilket sades bero på att det fanns tryckerier i Göteborg, som arbetade med kvinno- och barnakraft, medan Framåt betalade efter fulla tariffen. I november 1903 hotade också Framåts styrelse att lägga ner accidensavdelningen (civiltryckeriet) om fackföreningarna anlätade andra tryckerier. 90)

Av särskilt intresse är att se hur typografernas fackliga organisation ställde sig till civiltrycksbeställningarna. Vid ett tillfälle år 1913 ställdes frågan på sin spets efter en skrivelse från Ny Tids personalklubb, som protesterade mot att typografernas styrelse lagt ut civiltryck på ett företag, vars chef var en "stor motståndare till vår organisation". J. Lundberg, som öppnade debatten vid det möte där frågan kom upp, ansåg det vara skandal av styrelsen att gå kring på fyra-fem tryckerier och se var man kunde trycka billigast. "Vi bör hålla priserna uppe och inte nere i smutsen", ansåg talaren, som hävdade att Framåts priser inte var oskäligen. En annan talare, Pihl, menade att om föreningen nu fattade beslut om att trycka på Ny Tid "kunde de ju sätta vilka priser de ville" och W. Stiller (ordförande i föreningen 1913—1915) ansåg att vissa personer inom föreningen tycktes ha intresse av att styrelsen kom i ekonomiskt trångmål. Vid voteringen beslöts med 33 röster mot 19 att styrelsen skulle få handlingsfrihet angående föreningens trycksaker. Skrivelsen från Ny Tids personalklubb avvisades alltså. 91) Typogra-

---

88) Framåt, verksamhetsberättelser 1907—1916.

89) Nästan samtliga av de 50 trycksaker, som levererades från Framåts civiltryckeri år 1912 gällde t.ex. arbeten för olika organisationer (Framåts handlingar, AA).

90) Framåt, styrelsen, prot. 15/11 1903.

91) GTF, medlemsmöten, prot. 6/3, 3/4 1913.

ferna började f.ö. vid denna tid inta en kärvare attityd till Ny Tid och socialdemokratiska partiet över huvud taget. 92)

Centralt agerande: Även centrala organisationer beställde trycksaker på Framåt. Från tryckeriets synpunkt var dessa order ibland mycket attraktiva. Upplagorna var stora, arbetena gav troligen också en del prestige inom rörelsen. År 1900 beställde partiets VU 100.000 ex av partimanifestet på Framåt 93), i september 1903 lovade partisekreteraren Wickman vid ett besök i Göteborg att Framåt skulle få mer broschyrtryck 94). År 1908 sände Framåt sin faktor till Stockholm för att försöka få partitryck. Enligt verksamhetsberättelsen hade därigenom flera nya arbeten erhållits. 95) På 1910-talet fick Framåt bl.a. trycka partiets omfattande verksamhetsberättelse 96). I jämförelse med de lokala beställningarna hade dock de centrala en marginell betydelse för Framåt under denna period.

V:2:2:4. Indirekt ekonomiskt stöd — sammanfattning

Det indirekta ekonomiska stöd Ny Tid fick av organisationerna under denna period bestod framför allt av hjälp med prenumerantanskrifningen. En tanke som diskuterades på två av SAP:s partikongresser under 1890-talet — att göra partitidningarna obligatoriska för medlemmarna — blev i Göteborg delvis verklighet. Vid tre tillfällen under 1900-talets första decennium uppmanade tidningen och/eller arbetarekommunen i cirkulär fackföreningarna att prenumerera på Ny Tid för alla sina medlemmar. I flera föreningar röstades också den obligatoriska prenumerationen igenom, ibland under starkt motstånd från minoriteter. År 1906 höll cirka 1.500 av stadens arbetare Ny Tid på detta sätt. Ny Tids totala upplaga var samma år cirka 8.000 ex. Den obligatoriska prenumerationen upphörde i de flesta föreningar kring år 1909.

---

92) Vid medlemsmötet 2/4 1914 menade den nye ordf. Stiller att förstamajtågen spelat ut sin roll och att föreningen skulle vara opolitisk. Vid medlemsmötet 2/5 1914 antogs en enhällig protest mot arbetsledningen på Framåt efter en tolkningstvist om tariffen. Vid mötet 6/5 1914 beslöts att sälja aktierna i Framåt till de personalklubbar som ville köpa dem. Den 6/4 1916 beslöts efter votering (33—22) att inte deltaga i förstamajdemonstrationen. Vid samma möte avslogs ett förslag om att föreningen skulle anslutas till Göteborgs Arbetarekommun. Föreningen, bildad år 1884, hade f.ö. tidigt ställt sig avvaktande till SAP, LO och Ny Tid. Inte förrän år 1901 beslöt den deltaga i förstamajdemonstrationer. År 1905 nåddes en mycket knapp majoritet (39—35) bland göteborgarna i en central omröstning inför frågan om typografförbundet borde gå in i LO. De första andelarna i Framåt köpte göteborgstypograferna först år 1906. (GTF, medlemsmöten, prot. 1884—1916).

93) SAP, VU, prot. 18/12 1900.

94) Framåt, styrelsen, prot. 10/9 1903.

95) Framåt, verksamhetsberättelse 1908.

96) SAP, VU, prot. 2/2 1911, 12/3 1912.

Fackföreningarnas medlemmar utgjorde också ryggraden i många av de prenumerationskampanjer bland allmänheten, som genomfördes under perioden. År 1906 lyckades tidningen mobilisera cirka 1.000 fackföreningsmedlemmar i en husagitation för Ny Tid.

Organisationerna hjälpte också tidningen på ett indirekt sätt genom att beställa trycksaker på tidningens tryckeri. En tiondel av tidningsföretagets bruttointäkter kom under slutet av perioden från civiltryckeriet, vars verksamhet i huvudsak baserades på de lokala organisationernas beställningar. Föreningarna försökte i viss mån också hjälpa tidningen att få annonser.

V:3. Kontroll

V:3:1. Inledning

Ny Tid var ett erkänt organ för det socialdemokratiska partiet. Det gav tidningen en officiell status inom arbetarrörelsen, men innebar samtidigt att tidningen omfattades av den kontroll, som alla partitidningarna var föremål för från SAP:s viktigaste instanser.

Redan år 1889, tre år före Ny Tids tillkomst, hade vid SAP:s första partikongress slagits fast att partiorganens hållning skulle bestämmas av partiets program och partikongressens beslut. ⁹⁷⁾

Vid 1905 års partikongress utvidgades bestämmelserna om partipressen i partistadgan sedan en kommitté utrett förhållandet mellan partiet och pressen. ⁹⁸⁾ Bl.a. fastställdes hur tidningarna skulle vara tillkomna för att kunna anses som socialdemokratiska partiorgan ⁹⁹⁾, att partistyrrelsen måste lämna sitt bifall till större förändringar i tidningarnas utgivningsförhållanden samt informeras om eventuella kandidater till redaktörsbefattningarna (dock skulle tidningens ägare ensamma ha beslutanderätten). Vidare innehöll stadgan bestämmelser om partiets tidningsfond (se kap. V, not 26). ¹⁰⁰⁾

---

⁹⁷⁾ SAP, partikongress 1889, prot. § 4.

⁹⁸⁾ I kommittén ingick Ny Tids redaktör, A.C. Lindblad, som en av fem ledamöter (SAP, partikongress 1905, prot., s. 98 ff.).

⁹⁹⁾ Den grundläggande bestämmelsen var härvidlag att socialdemokratiska distriktsorgan bara fick utges från centralorterna i de femton tidningsdistrikt som kongressen fastställde. I Västsverige bara Göteborg "samt i den mån så kan ske" även Karlstad och Halmstad. Endast de tidningar som godkännts som partiorgan eller uppsatts enligt SAP:s stadgar ägde rätt att "vid trängande fall och i mån av tillgång" få lån ur partiets tidningsfond. Lysekils-Kuriren (grundad 1901) godkändes således inte som partiorgan vid 1905 års kongress p.g.a. distriktsindelningen. Ny Tid skulle även täcka Kurirens spridningsområde. Vid 1911 års partikongress (sid. 181 i kongressprotokollet) antogs dock Nya Lysekils-Kuriren som partiorgan — "Nya" sedan tidningen gått i konkurs några år tidigare och på auktion återköpts till den socialdemokratiska rörelsen från den ungsocialistiska, som behärskade tidningen 1907—1909. (Eriksson, s. 98 ff.)

¹⁰⁰⁾ SAP, partikongress 1905, prot., s. 98 ff.

Vid 1908 års partikongress fick också partistyrelsen rätt att "genom befullmäktigat ombud" granska partitidningarnas ekonomiska verksamhet. Tidigare hade det räckt med att tidningarna sänt över sina revisionsberättelser till partiet. 101)

Den utvidgade kontroll, som partistyrelsen härigenom kom att få över partipressen, innebar inga större förändringar för Ny Tids vidkommande. Kontakterna mellan Ny Tid och partiets centrala instanser hade, sedan tidningen blivit daglig, i stort sett följt de linjer som nu kom att gälla för hela partipressen.

Den mer fortlöpande kontrollen från ägarorganisationernas sida följde annars i huvudsak två linjer. Dels övervakades tidningsföretagets ekonomiska och administrativa skötsel (*ekonomisk-administrativ kontroll*), dels övervakades tidningens innehåll (*innehållsmässig kontroll*).

De kontrollvägar som stod till buds för organisationerna var väsentligen följande:

- Agerande på tidningsstämmorna.
- Agerande i tidningsföretagets styrelse.
- Uttalanden på möten.
- Uppvaktningar och andra besök hos tidningsföretaget.

Detta mönster gällde fr.o.m. Tryckeriföreningen Framåts bildande år 1899. Tidigare styrdes tidningen utan mellanhand av Göteborgs Arbetarekommun, vars styrelse åren 1893—1899 också fungerade som tidningsstyrelse. I praktiken rådde denna ordning även under tidningens första år, fastän Göteborgs Socialdemokratiska Tidningsförening då var formell utgivare. 102)

Tryckeriföreningen Framåt övertog ansvaret för tidningens skötsel i samband med att Ny Tid blev daglig hösten 1899. Tryckeriföreningens viktigaste organ var andelsstämman, som i april varje år skulle bestämma löner och diskutera tidningens redigering, expeditionens och tryckeriets skötsel samt välja redaktions- och expeditionspersonal. Det fastslogs också vid Framåts bildande att tidningen skulle redigeras i överensstämmelse med socialistiska principer och partikongressens beslut. 103)

---

101) SAP, partikongress 1908, prot., s. 114 ff.

102) Enligt en artikel i Ny Tids jubileumsnummer 24/3 1902 ansågs tidningsföreningen onödig, eftersom de föreningar som köpt andelar i föreningen också var med i arbetarekommunen.

103) Framåt, andelsstämma, prot. 23/8 1899.

Andelsstämmorna, liksom senare bolagsstämmorna, samlade som regel 100—150 ombud, någon gång ännu fler. 104) Ordinarie stämmor hölls varje vår; de första åren var det också vanligt att extrastämmor inkallades vid ekonomiska kriser och för att ta ställning till frågor som tidningens format, tekniska investeringar och obligatorisk prenumeration. Under perioden 1900—1904 samlades stämman 25 gånger inklusive de ajournerade mötena.

Därefter blev det glesare mellan extrastämmorna och under bolags-tiden hölls t.o.m. år 1916 enbart ordinarie stämmor. Så länge Framåt var andelsförening, valdes tidningens redaktör och expeditör av stämman. Likaså avgjordes lönefrågor i denna församling. Handläggningen av sådana ärenden flyttades över till tidningsföretagets styrelse i samband med bolagsbildningen. Däremot kvarstod, även inom bolagets ram, som en av stämmans viktigaste uppgifter, att diskutera tidningens redigering och övriga skötsel. Framåts årsstämma på vårarna förblev alltså det tillfälle, då den göteborgska arbetarrörelsen regelbundet reviderade sitt tidningsföretag. 105)

V:3:2. *Ekonomisk/administrativ kontroll*

V:3:2:1. *Lönefrågor*

En väsentlig del av organisationernas ekonomiska kontroll av tidningsföretaget bestod i att ge anvisningar om, och till en början i detalj reglera, de anställdas löner. Därigenom fick de grepp om en stor del av tidningens totala driftsutgifter. Lönekontot utgjorde en proportionellt sett växande utgiftspost under perioden, vilket framgår av tabell V:6.

Lokalt agerande: Framför allt på tidningsstämmorna påverkade organisationerna Ny Tid och Framåts lönesättning. Dels tog de ställning till den lönestat, som tidningsstyrelsen vanligen upprättat, 106) dels fastställdes företagets hållning i mer principiella lönefrågor.

104) Vid den ordinarie stämman 25/3 1905 var enl. protokollet 250 ombud närvarande. Att stämmorna var så välbesökta berodde på att organisationerna ofta lät sig representeras maximalt. År 1909 gav t.ex. Metall 41:ans 350 andelar avdelningen rätt till 70 ombud vid andelsstämman. 70 ombud valdes också (Metalls avd. 41, medlemsmöte, prot. 12/1 1909). Vid den ovan nämnda stämman, 25/3 1905, deltog enl. protokollet 57 stuveriarbetare, 39 metallarbetare, 19 skraddare, 18 murare och lika många målare. I bolaget gav varje tiotal aktier en röst (= ett stämmoombud). Vid Framåts bolagsstämma år 1916 representerades således metallavdelningen (17 aktier) av två ombud. Det totala antalet ombud höll sig likväl kring 100 även sedan Framåt blivit bolag.

105) Framåts andelsstämmor 1900—1911, Framåts bolagsstämmor 1912—1916, prot.

106) Att organisationerna inför stämmorna diskuterade Ny Tids lönesättning framgår bl.a. av protokollet från Metall 41:ans medlemsmöte 26/3 1905. Vid detta möte gjordes ett uttalande om att inte lägga några hinder i vägen för lönehöjningarna vid Framåt. Vid stuveriarbetarnas medlemsmöte 7/7 1901 drogs också en parallell mellan arbetarnas egna löner och Ny Tid-medarbetarnas. "De tjäna 40 kr per vecka och vi stuveriarbetare ha knappast 4 kr per dag", menade en talare. Något uttalande i lönefrågan gjordes dock inte på mötet (Hjern, Hamnarbetare, s. 94).

Tabell V:6. *Ny Tids/Framåts driftsutgifter 1892—1916.*

Utgiftspost	Period									
	I		II		III		IV		1)	
	1892—1899		1900—1903		1904—1910		1911—1916		Totalt	
	tusen- tal kr	%	tusen- tal kr	%	tusen- tal kr	%	tusen- tal kr	%	tusen- tal kr	%
Löner	17,4	28	42,6	23	276,8	34	379,5	42	716,3	36
Tryckning	27,5	45	92,2	51	195,2	24	233,4	26	548,3	28
Övriga utgifter	16,0	26	47,3	26	350,9	43	284,3	32	698,5	36
Summa	60,9	99	182,1	100	822,9	100	897,2	100	1963,1	100

Källa: Ny Tids kassaböcker och revisionsberättelser 1892—1903. Framåts verksamhetsberättelser 1899—1917.

Till och med år 1903 redovisas enbart Ny Tids utgifter såsom de framgår av kassaböcker och revisionsberättelser.

Från och med år 1904 redovisas Framåts utgifter, i vilka Ny Tids ingår.

Anm.: 1) På grund av att siffrorna i kassaböckerna och revisionsberättelserna är avrundade är totalsiffrorna i tabell V:5 och tabell V:6 inte exakt lika.

I november 1904 väcktes en sådan principfråga, som förblev aktuell i ett par år framåt. I ett brev uppmanade Svenska Journalistföreningens göteborgskrets Framåts styrelse att inkalla en extrastämma med anledning av journalisternas dåliga löner. Styrelsen förvånades över kravet och svarade journalistföreningen, som ville ha underhandlingar, att den skulle vänta till stämman i mars. Inför Framåts årsstämma uttalade styrelsen att såvida stämman höjde lönerna fick den också anvisa medel därtill. 107)

Tonen i journalisternas skrivelse var mycket frän. Konflikten gällde närmast två medarbetare, som inte erhöll den minimilön (2.200 kr om året för redaktionella medarbetare) som kretsen i januari 1904 genomdrivit på stadens samtliga dagliga tidningar. Journalisterna hotade i skrivelsen med blockad av Ny Tid, vars tillvägagångssätt betecknades som ett "klumpigt försök att indirekt angripa föreningsrätten och kringgå det givna löftet, ett förfarande som många gånger å det skarpaste brännmärkts i Ny Tid". 108) Av protokollet från andelsstämman framgår att journalistföreningens krav avvisades. 109) Frågan tog

107) Framåt, styrelsen, prot. 25/11, 21/12 1904, 15/3 1905.

108) Höglund, Z., s. 115 ff.

109) Framåt, årsstämma, prot. 25/3 1905. Alla medarbetare fick inte den aktuella minimilönen på 2.200 kr. Lönerna för tidningens medarbetare fastställdes till: Huvudred. 2.860 kr, medredaktör 2.600 kr, 1:e medarbetare 2.200 kr, 2:e medarbetare 2.200 kr, 3:e medarbetare 1.560 kr, expeditjonsföreståndare 2.080 kr.

därefter en ny vändning sedan de två medarbetare, som närmast berördes, förklarar sig villiga att avstå från den begärda lönen intill 1 april 1906 på grund av tidningens ekonomiska läge. Som en följd härav uteslöts de båda Ny Tid-medarbetarna ur journalistföreningen. 110)

En annan följd av denna konflikt blev att den nyanställda medarbetaren i Ny Tid, Z. Höglund, sade upp sig i protest mot tidningens agerande. Höglund berördes inte personligen av konflikten, eftersom han inte hade stadgad tid för minimilön, men han var aktiv inom den nybildade journalistkretsen. Vid Framåts årsstämma 1906 krävde Höglund att de medarbetare som accepterade att gå kvar på Ny Tid, trots att de inte erhöll minimilön, skulle åläggas att be om ursäkt i sin förening (journalistkretsen). Stämman förkastade dock med stor majoritet Höglunds förslag. 111) Även vid årsstämman 1907 kom frågan upp. A.C. Lindblad ville att stämman en gång för alla skulle klara upp saken. Lindblad hävdade att Z. Höglund konsekvent förföljt tidningen och dess medarbetare. Om inte stämman ogillade Höglunds tillvägagångssätt skulle hela redaktionen avgå. Höglund yrkade i sin tur att stämman skulle uttala sitt ogillande mot medarbetarnas ställning till journalistföreningen och beklagade att han i två år varit naiv nog att strida för en sak han ansett rättvis. Stämman beslöt i enlighet med Lindblads förslag. 112)

A.C. Lindblad var själv huvudpersonen nästa gång en lönefråga av principiell natur kom upp. I en motion till 1910 års stämma föreslogs att huvudredaktörens lön skulle sänkas med 30 kr i veckan så länge han satt i riksdagen. Lindblad reagerade negativt, menade att de fördyrade levnadsomkostnaderna i Stockholm borde kompenseras och hävdade på ett styrelsemöte att om stämman skulle bifalla motionen, stannade han hellre hemma. Styrelsen gick emot motionen, 113) men inför årsstämman 1911 aktualiserades frågan på nytt. Styrelsen föreslog nu ett

---

110) Höglund, Z., s. 115 ff.

111) Framåt, årsstämma, prot. 25/3 1906. Höglund gjorde även ett försök att ta upp frågan vid årsstämman 25/3 1905, men blev då inte insläppt p.g.a. att han inte hade några andelar i tidningen. Höglund var vid det laget alltså anställd på tidningen. Inför 1906 års stämma hade Höglund försett sig med en andel i tidningsföretaget. Anställningen hade han då inte längre kvar.

112) Framåt, årsstämma, prot. 23/3 1907. I ett brev till Framåts styrelse 7/3 1907 avskrev journalistföreningens göteborgskrets definitivt lönekonflikten med Ny Tid sedan "Journalistföreningens begäran om minimilön godkännts". (Bilaga till Framåts styrelseprot. 9/3 1907). Z. Höglund skriver i sina memoarer (Höglund, Z., s. 115 ff.) att denna konflikt kom att spela en stor roll i hans liv: "Mig kostade denna strid en lång tids arbetslöshet, mycket bestående fiendskap från den andra partens sida och ett dåligt rykte att vara 'omöjlig att samarbeta med'".

113) Framåt, styrelsen, prot. 21/3 1910. Uppenbarligen gick även stämman på avslag, eftersom frågan ånyo väcktes året därpå. Prot. saknas från årsstämman 1910 (avlägsnat ur protokolls-boken och icke påträffat).

avdrag på lönen med 10 kr per vecka, men förlorade omröstningen och stämmobeslutet blev istället att Lindblad bara skulle få 2/3 av lörens storlek, när han var i riksdagen. Stämman menade också att beslutet skulle bli prejudicerande för alla i företaget anställda redaktionsmedlemmar. 114)

Lindblads lönefråga skulle dock ta ännu en vändning. På ett styrelsemöte i september 1911 meddelade Lindblad att han blivit erbjuden ett förstakammarmandat av Malmöhus län. Han kunde dock inte åtaga sig detta, då han inte nådde upp till lönegränsen (3.000 kr/år). Flera talare menade på styrelsemötet att Lindblad borde sitta kvar i andra kammaren för Göteborg, men till slut beviljades Lindblad den lön som var stipulerad för att han skulle kunna byta kammare — och f.ö. bereda plats åt tidningsstyrelsens ordförande, Emil Kristensson, på göteborgsbänken i andra kammaren. 115) Framåts styrelse ändrade alltså denna gång ett beslut i en lönefråga, som stämman fattat. Fr.o.m. denna tid började också styrelsen avgöra löneärendena på egen hand. 116)

År 1914 ingrep emellertid stämman i en tolkningstvist med typograf-förbundet. Efter ett kritiskt inlägg av ordföranden i Göteborgs Typografiska Förening, W. Stiller, uttalade stämman att styrelsen borde tillse att den arbetskraft som användes betalades på ett sätt som kunde försvaras såväl inför stämman som offentligheten. 117)

Centralt agerande: Det hörde inte till rutinen att några centrala instanser försökte påverka de socialdemokratiska tidningarnas lönesättning vid den här tiden. Löneförhållandena vid de olika partitidningarna skiftade också starkt. 118) Vid ett tillfälle engagerade sig emellertid både

---

114) Framåt, årsstämma, prot. 23/4 1911.

115) Framåt, styrelsen, prot. 16/9 1911, 18/10 1911.

116) Vid Framåts styrelsemöte 20/10 1912 fick således medarbetaren Emil Rosén ett lönelöft på nästan 10 kr i veckan, därför att Social-Demokraten ville anställa honom. Framåts styrelse träffade också en speciell överenskommelse med den nye ekonomichefen, C.G. Lillieros den 30/11 1913. Lillieros utlovades tantiem på 5 % för den bruttovinst över 10.000 kr/år som bolaget kunde uppvisa. Lillieros fick annars exakt samma lön som huvudredaktören, 3.120 kr per år. Under dyrtiden fr.o.m. 1915 var det styrelsen som fattade beslutet om speciella tillägg till personalen etc (Ex. Framåts styrelseprot. 15/11 1915).

117) Framåt, årsstämma, prot. 26/4 1914. Tvisten gällde en sätтарlärings lön. Redan under den tid arbetarekommunen ägde tidningen hade f.ö. fastslagits att typografertariffen skulle gälla på Ny Tid. (GAK, styrelsen, prot. 9/1 1899). I anslutning till att typograför-föranden, Stiller, i sin fackförening rapporterade om stämman antogs en protest mot arbetsledningen vid Framåt. En annan typograf, E. Lindberg — som också försvarat Framåt vid tidningsstämman — anklagade dock Stiller vid samma tillfälle för att denne inte först talat direkt med Framåts styrelse innan han tog upp ärendet på stämman. (GTF, medlemsmöte, prot. 2/5 1914).

118) En bilaga till Framåts styrelseprot. 3/1 1914 visar att den högst resp. lägst betalade redaktionelle medarbetaren på Ny Tid hade 3.120 kr resp. 2.200 kr, på Arbetet 4.000 kr resp. 2.080 kr, på Social-Demokraten 5—6.000 kr resp. 2.800 kr. Även Norrskens-flammans och Östergötlands Folkblads huvudredaktörer hade bättre lön än Ny Tids.

partistyrelsens VU och socialdemokratiska redaktörer på andra håll i landet. Det var när Framåts stämma reducerade Lindblads lön till 2/3 under den tid han deltog i riksdagsarbetet (se ovan). Redaktörerna agerade genom Socialdemokratiska pressföreningen, 119) som i ett brev till Framåts styrelse ville ha klarlagt, varför Lindblads lön reducerats. 120) Partistyrelsens VU avgjorde frågan genom att anmoda Lindblad att åtaga sig kandidaturen för första kammaren. Det var med anledning härav som styrelsen garanterade Lindblad en lön, som möjliggjorde hans valbarhet. 121)

Ett stort steg mot en central samordning av hela lönepolitiken inom den socialdemokratiska pressen togs i slutet av perioden, då Arbetartidningarnas Samorganisation 122) vid sitt årsmöte år 1914 beslöt att samorganisationens styrelse skulle biträda de olika tidningarna vid förhandlingar om löneavtal. Inom Samorganisationen diskuterades också hur partitidningarna borde ordna personalens pensionsfråga. 123)

V:3:2:2. Utgivningsförhållanden

Lokalt agerande: Frågor, som rörde tidningens utgivningsförhållanden, avgjordes huvudsakligen på det lokala planet. Beslutet att göra Ny Tid till en daglig tidning togs således utan partistyrelsens hörande. Frågan initierades vid ett av arbetarekommunens styrelsemöten. 124) Lokalt avgjordes ett utgivningsärende med nästan lika stor räckvidd år 1916, då bolagsstämman (där Ny Tids redaktör, A.C. Lindblad representerade partistyrelsens aktier) avvisade ett förslag om att göra Ny Tid till morgontidning. Enligt en kommitté, som utrett frågan, skulle en övergång till morgonutgivning kosta 26.000 kr. Det ansågs för dyrt av stämman, dock efter en ganska ingående debatt. Vid samma tillfälle

---

119) Socialdemokratiska pressföreningen bildades år 1911. Det var en facklig organisation för socialdemokratiska journalister som dock upplöstes efter några år (Bråland, s. 28 ff).

120) Framåt, styrelsen, prot. 7/6 1911.

121) Framåt, styrelsen, prot. 18/10 1911.

122) Arbetartidningarnas Samorganisation bildades år 1908. Dess ändamål var enligt stadgarna att "åvägabringa samarbete mellan landets samtliga, på socialdemokratisk grund stående arbetartidningar och kooperativa tryckeriföretag, för att åt de anslutna företagen bereda... realiserbara fördelar av ekonomisk och annan art." Vid det konstituerande sammanträdet var dock de fyra största tidningarna, däribland Ny Tid, inte representerade. Ny Tid gick in i samorganisationen först år 1911. I praktiken hade organisationen till en början sin största betydelse genom att den svarade för gemensamma pappersköp. Efterhand fick den alltmer samordningsuppgifter. (Bråland, s. 61 f., Hadenius m.fl. Partipress, s. 198 ff.).

123) Bråland, s. 61.

124) GAK, styrelsen, prot. 23/1 1899, SAP. VU, prot. 6/9 1899.

blev det även, i varje fall temporärt, nej till en speciell landsortsupplaga av Ny Tid. 125)

Centralt agerande: Som en följd av centrala beslut i tidningsfrågorna, fast verkställigheten skedde på det lokala planet, kan tillkomsten av Ny Tids båda avläggare, halvveckoupplagorna Västergötlands Folkblad och Västra Sveriges Folkblad, betraktas. Västergötlands Folkblad var till en början en självständig tidning. Den fick dock inget stöd av partiet, eftersom Ny Tid, enligt partikongressens beslut, skulle vara partitidningen inom Västergötlands Folkblads spridningsområde. Framåts styrelse bevakade aktivt sitt revir, när Västergötlands Folkblad försökte förmå arbetarkommunerna kring Falköping att ta över tidningen år 1911. Framåts styrelse skickade bl.a. ut ett cirkulär till de aktuella arbetarkommunerna, där den erinrade om partikongressens beslut och direkt varnade organisationerna i falköpingstrakten för att ta över tidningen. 126)

Ett centralt direktiv, som påverkade Ny Tids utgivningsförhållanden, framförde också partisekretären C.G.T. Wickman vid en extra andelsstämma i juni 1909. Wickman presenterade en besparingsplan av ultimativ karaktär (se vidare V:3:2:3), som bl.a. gick ut på att den speciella landsortsupplaga Ny Tid utgivit sedan några år, skulle slopas. 127)

Under storstrejken år 1909 kopplades också LO:s landssekreterariat in på Ny Tids utgivningsförhållanden. Det lokala strejkskottet i Göteborg begärde då att Ny Tid åter skulle få utkomma, eftersom motståndspressen (se VIII:2:2:1) utkom i Göteborg, men fick inget svar. 128)

V:3:2:3. Övrig ekonomisk/administrativ kontroll

Lokalt agerande: Eftersom Ny Tid betraktades som en del av arbetarrörelsen ställde organisationerna ibland speciella krav på tidningsföretaget. Tidigare är skildrat hur Framåt kom i strid med de anställdas

---

125) Framåt, bolagsstämma, prot. 24/4 1916. Redan tio år tidigare diskuterades för första gången en övergång till morgonutgivning i samband med att en ny press skulle inköpas. Vid Framåts styrelsemöte 28/9 1906 framhöll Ny Tids redaktör, A.C. Lindblad "att en morgontidning vore bästa lösningen... nyheter och distributionen kunde då tillgodoses så som allmänheten fordrar". Mot detta restes ekonomiska invändningar och tanken på en morgontidning övergavs tills vidare. (Framåt, styrelsen, prot. 28/9 1906).

126) Halveckoupplagorna, som framför allt vände sig till de socialdemokratiska sympatisörerna runt om i västra Sverige utgavs 1912—1920. Deras utgivning garanterades av partiorganisationerna i de västsvenska landskapen. Inom Framåts styrelse var inställningen till dem blandad; beslutet att starta dem togs med röstsiffrorna 3—3 och ordförandens utslagsröst. Ordf. befarade att andra partitidningar annars skulle starta halvveckoupplagor i västra Sverige. (Framåt, styrelsen, prot. 4/11, 2/12 1911, 22/10 1912, 31/8, 22/10 1913).

127) Framåt, andelsstämma, prot. 13/6 1909.

128) Framåt, styrelsen, prot. 13/8 1909.

organisationer i lönefrågor; en liknande konflikt seglade upp år 1902, då tidningen skulle göra en teknisk upprustning genom att köpa sättmaskiner. Göteborgs Typografiska Förening sammankallade ett extramöte, där den protesterade mot Ny Tids sätt att "såsom arbetartidning betraktad avskeda en del av sina arbetare och intaga sättmaskiner". I ett uttalande krävdes att tidningen skulle återta de båda avskedade arbetarna och två medlemmar utsågs att referera mötet i Göteborgs samtliga dagstidningar, således även i den borgerliga pressen. 129)

Framåt gjorde emellertid en avsevärd rationaliseringsvinst och två år senare köptes ännu en sättmaskin för 6.000 kr. Inför det beslutet sammankallade Framåts styrelse andelsstämman, som ställdes inför valet: större personal eller fler maskiner. 130) Denna gång protesterade inte typograferna av protokollen att döma. Däremot ställde typografernas fackförening år 1907 krav på en plats i Framåts styrelse, sedan den ett år tidigare köpt sina första andelar i Framåt. 131) Redan innan typografernas fackförening var delägare i tidningen hade emellertid Framåts styrelse reagerat starkt instämmande på en uppvaktning från typografhåll år 1904. Det gällde en skrivelse från typografföreningen, varav framgick att nästan ingen av Ny Tids typografer betalade kontingent. Framåts styrelse ansåg detta vara en stor skam och gav en frist på tre månader till dem som ej betalade. I annat fall blev det uppsägning. 132)

En vanlig företeelse på de socialdemokratiska tidningarna vid den här tiden var att redaktionella medarbetare också hade riksdagsuppdrag. Att detta kunde vara en ömtålig fråga framgår av turerna kring A.C. Lindblads lönefråga åren 1910 och 1911 (se V:3:2:1). Ämnet blev åter aktuellt vid bolagsstämman år 1916, då en enskild aktieägare, Efraim Larsson, föreslog att bara en av tidningens redaktörer fick väljas till riksdagsman. Förslaget avslogs med 38 röster mot 11, men frågan hänköts ändå till styrelsen för vidare prövning. 133)

Centralt agerande: Det hände, fast det inte var regel under denna period, att centrala partifunktionärer uppenbarade sig på de lokala tidningsföretagens styrelsemöten och stämmor. Det mest drastiska centrala ingripandet i Ny Tids affärer under perioden gjorde partisekretären Wickman i juni 1909, då han höll räfst och rättarting på en extrainkallad andelsstämma.

129) GTF, medlemsmöte, prot. 12/4 1902.

130) Framåt, verksamhetsberättelse 1902, andelsstämma, prot. 25/4 1904. (För de två första månaderna 1902 var avlöningarna i sätteriet enl. avlöningslistorna 2.971 kr. För motsvarande tid 1903 var lönerna tusenlappen lägre, 1.973 kr).

131) GTF, medlemsmöten, prot. 5/5 1906, 6/4 1907. Dock ansåg medlemmen Hilding, som närmast drev frågan, att det var olämpligt om någon av Ny Tids anställda satt i styrelsen.

132) Framåt, styrelsen, prot. 31/8 1904.

133) Framåt, bolagsstämma, prot. 24/4 1916.

Wickman deklarerade att den enda förutsättningen för ytterligare ekonomisk hjälp från partistyrelsens sida var att stämman oförändrat antog ett besparingsförslag, som partistyrelsens VU upprättat. Det borde således betraktas som ett ultimatum. För att vara ett centralt förslag var det ovanligt detaljerat. I sin helhet såg det ut så här:

”Minskning av en man å prenumerationskontoret, ersättes med en pojke å 7 kr per vecka, besparing 21 kr	kr. 1.092:—
Slopande av expeditjonslokaler (prenumerationskontoret)	kr. 275:—
Genom slopande av nuvarande landsortsupplagan uppnåddes minskning av 1 man i sätteriet å kr 29:50 per vecka (Endast en upplaga skulle utgivas)	kr. 1.534:—
Minskning av en vikarie i sätteriet från och med 1 september 1909	kr. 447:50
Do av en man i tryckeriet å 16 kr	kr. 832:—
Sänkning av provisionen till cigarrhandlarna från 10 öre per prenumerant till 10 % å 2.000 prenumeranter.	kr. 600:—
Gasbesparing genom blott en upplaga.	kr. 400:—
Genom minskning i hembärning till avlägsnare delar av staden beräknas inbesparas 3 bud i Majorna, 1 i Olskroken och 1 å Gårda, i genomsnitt 5 kr per vecka och bud.	kr. 1.300:—
Minskning av redaktionsbidragen med 100 kr per månad.	kr. 1.200:—
Ett kvinnligt biträde anställs å expeditionen istället för en man	kr. 312:—
Minskning av en redaktionsmedlem	kr. 1.300:—
	kr. 9.292:50

Några på stämman protesterade, bl.a. menade Robert Carlsson att man först och främst borde sänka funktionärernas löner. Några instämde häri, men stämman beslöt till slut enhälligt i överensstämmelse med partisekreterarens förslag. 134)

Två år senare kallades Wickman till Göteborg för en del utredningar i och för bokslutet. Det visade sig att Framåts räkenskaper var i oordning och att något över 5.000 kr fattades, varav ekonomichefen ansågs skyldig till 3.000 kr. Affären tonades ner; bl.a. ansåg Hjalmar Branting på ett VU-möte det ”nödvändigt att allt göres för samförstånd mellan parterna i Göteborg”. 135)

134) Framåt, andelsstämma, prot. 13/6 1909. Bakgrunden till Wickmans besök i Göteborg var, enligt SAP:s partistyrelsens VU-prot. 10/6 1909, att en undersökning visat att tidningen gick med 1.000 kronors förlust per månad efter de utvidgningar som företagits fr.o.m. 1/10 1908 både beträffande personal och lokaler. Tidningens upplaga sades ha gått ner med 5.000 ex. Enligt Framåts styrelseprot. 20/5 1909 hade Wickman kontaktats av Ny Tids ekonomichef, som för Wickman ställt i utsikt sammankallandet av en extra stämma. Vid Framåts styrelsemöte 4/6 1909 accepterades Wickmans besparingsultimatum med undantag av redaktionspersonalens minskning.

135) SAP, VU, prot. 2/2, 2/3, 31/3 1911. Med parterna torde Branting menat Framåt och Folkets hus, vars kassör enligt VU-protokollet haft en del manipulationer med Ny Tids ekonomichef. Hela affären klarades upp vid Framåts fortsatta andelsstämma 23/4 1911, då Framåts styrelse fick ansvarsfrihet med undantag av ekonomichefen. Denne skulle dock täcka bristen enligt en plan, som presenterades.

Internt gick emellertid partisekreteraren till hårt angrepp vid andelsstämman i mars 1911. Han ansåg att Ny Tid alltid varit olycksbarnet inom partiet, att affärerna vuxit ekonomichefen över huvudet och att någon borde satts vid hans sida att sköta kassan. 136)

I detta sammanhang bör också påpekas att Ny Tids ledning inte var negativ till en hårdare central kontroll av partipressen. Tvärtom; vid de två tillfällen seriösa utredningar gjordes om partiet skulle överta hela partipressen, var Framåts styrelse positiv till förslaget. I ett fall var tidningens ekonomichef direkt pådrivande. 137)

V:3:2:4. Ekonomisk/administrativ kontroll — sammanfattning

Den ekonomisk/administrativa kontrollens utveckling under perioden visar hur tidningsföretagets beslutsprocess blev alltmer centraliserad. Dels förlorade andelsstämman i inflytande till tidningsstyrelsen, dels betydde de lokala organisationernas kontrollåtgärder allt mindre i jämförelse med de centrala organisationernas, framför allt det socialdemokratiska partiet.

I början av 1900-talet inkallade styrelsen andelsstämman flera gånger per år för att ta ställning till ekonomiskt och principiellt viktiga frågor. Under 1900-talets fem första år hölls 25 stämmor; ofta deltog 100—150 fackföreningsrepresentanter. Bland annat avgjordes lönefrågorna på stämmorna. Tidningens ledande funktionärer (även redaktören) valdes också. Därefter blev det glesare mellan stämmorna. När Framåt blivit aktiebolag år 1911, övertog tidningsstyrelsen så gott som alla löpande ärenden och stämman blev huvudsakligen en reviderande instans.

Partiets kontroll av tidningsföretaget ökade i takt med dess växande ekonomiska engagemang. År 1899 bestämde de lokala organisationerna utan att tillfråga partistyrelsen att Ny Tid skulle bli daglig. Tio år senare skulle ett sådant förfarande ha varit otänkbart. År 1909 dikterade partisekreteraren på en extrastämma en besparingsplan, som stämman bara hade att acceptera.

---

136) Framåt, andelsstämma, prot. 25/3 1911.

137) Den första utredningen gjordes efter ett beslut på SAP:s partikongress år 1900 (s. 40 f. i prot.). Framåts styrelse svarade att den inte skulle motsätta sig att pressen ägdes av partiet om Arbetet och Social-Demokraten accepterade detta (Framåt, styrelsen, prot. 5/9 1904). Flera tidningar var dock motståndare till tanken och partiet hade heller inte råd (SAP, partikongress 1908, prot., s. 125 f.). Inför 1913 års möte med Samorganisationen motionerade bl.a. Ny Tids ekonomichef, C.G. Lilliers, om att Samorganisationen skulle ombildas till ett för hela partipressen gemensamt aktiebolag, vilket skulle överta partipressen. I den utredning som tillsattes gick partistyrelsens representanter, Per Albin Hansson och C.G.T. Wickman emot förslaget därför att "en förtröstning av tidningspressen utgjorde en fara för det fria ordet, för respektive redaktioners självständighet och det fria meningsutbytet inom partipressen." De menade också att den eftersträlvade förbättringen av den ekonomiska organisationen kunde vinnas genom kartellbildning. Så blev också fallet. Samorganisationen ombildades till ett aktiebolag (Bråland, s. 19 ff.).

Efter Framåts ekonomiska rekonstruktion kring åren 1911 och 1912 fick dock företaget arbeta under något större självständighet igen. Partistyrelsen lät t.ex. tidningens huvudredaktör representera partistyrelsens aktier vid bolagsstämmorna i mitten av 1910-talet.

Eftersom Ny Tid var ett väsentligen fackföreningsägt tidningsföretag ställdes speciella krav av de anställdas fackliga organisationer. Vid några tillfällen blev det konflikter; år 1902 och 1914 med typografernas organisation, åren 1904 och 1905 med journalisternas. Oenigheten gällde rationaliserings- och lönefrågor. Därtill framfördes ibland klagomål på fackföreningsmöten mot att Ny Tids anställda hade för höga löner i förhållande till arbetarna.

Andelsstämman sänkte också huvudredaktörens lön år 1911 med en tredjedel under den tid redaktören var riksdagsledamot. Stämmobeslutet ändrades dock efter ett ingripande av partistyrelsens verkställande utskott, ett tydligt exempel på hur maktförhållandena försköts från det lokala planet till det centrala under perioden.

V:3:3. Innehållsmässig kontroll

V:3:3:1. Kontroll av det redaktionella innehållet

Lokalt agerande: När tryckeriföreningen Framåt bildades år 1899, fastslogs att Ny Tids redigering skulle vara en stående punkt på den ordinarie årsstämman varje år. Denna kontrollmöjlighet togs också till vara av de olika organisationernas representanter. Punkten "Ny Tids redigering" på stämman fick en närmast institutionell funktion som det tillfälle, då den lokala arbetarrörelsens ledande skikt gjorde upp räkningen med vad deras tidning hade skrivit under året. Rutinen på stämmorna var att ombuden först förde fram sina synpunkter, som där-efter bemöttes av någon eller några från redaktionen. Ibland mynnade debatten ut i ett sammanfattande omdöme om tidningens redigering, vilket under den här perioden alltid blev ett godkännande, med eller utan förbehåll.

Tabell V:7 och V:8 är en sammanfattning av stämooombudens inlägg om tidningens redigering under perioden 1901—1911. Åren 1912—1914 är diskussionerna under punkten "Ny Tids redigering" inte protokollförda; det konstateras bara att tidningens redigering godkändes. Debatten vid 1915 års stämma handlade framför allt om den tyskvänliga hållning tidningen intog under första världskriget och som fick direkta konsekvenser för huvudredaktörsfrågan (se nedan). Det beslut som togs i en innehållsfråga vid 1916 års bolagsstämma rörde ett annonsärendet och återges i avsnitt V:3:3:2. 138)

---

138) Framåt, bolagsstämmor, prot. 1912—1916.

Tabell V:7. *Antal kritiska inlägg mot Ny Tids redigering på Tryckeriföreningen Framåts ordinarie andelsstämmor 1901—1911.*

Art av kritik	Antal inlägg
1. Kritik av tidningens politiska material.	17
Allmän kritik av tidningens redigering	17
3. Kritik av tidningens nyhetsbevakning	9
4. Typografiska anmärkningar	8
5. Kritik av tidningens hållning i nykterhetsfrågan	5
Kritik av tidningens hållning i religionsfrågan	5
6. Vägran/tvekan att införa material från facklig eller politisk ägarorganisation	4
8. Kritik av tidningens fackliga material	3
9. För mycket idrott.	2
För lite fackligt/politiskt material	2
Kritik av tidningens hållning i välgörenhetsfråga	2
12. För lite landsortsmaterial	1
Önskemål om annan redaktionssammansättning.	1
Summa:	76

Källa: Protokoll från Framåts ordinarie andelsstämmor 1901—1911.

Anm.: Protokollet från 1910 års stämma saknas.

Tabell V:8. *Antal positiva inlägg om Ny Tids redigering på Tryckeriföreningen Framåts ordinarie andelsstämmor 1901—1911.*

Art av uppskattning	Antal inlägg
1. Allmän uppskattning av tidningen.	6
2. Uppskattning av tidningens behandling av religionsfrågor	2
3. Uppskattning av tidningens behandling av nykterhetsfrågor	1
Uppskattning av tidningens behandling av välgörenhetsfråga	1
Stöd för tidningens politiska linje	1
Summa:	11

Källa: Protokoll från Framåts ordinarie andelsstämmor 1901—1911.

Anm.: Protokollet från 1910 års stämma saknas.

De meningsmotsättningar, som rådde inom socialdemokratin vid denna tid, kom självfallet till uttryck även på Framåts andelsstämmor. Tabell V:7 är därför delvis en spegel av den interna partidebatten. 139)

139) I tabell V:7 och V:8 har alltså antalet kritiska inlägg registrerats, inte antalet talare. Det innebär att en och samme talare ibland har bokförts för flera inlägg på samma stämma. De flesta inlägg har varit problemfria att klassificera i "kritiska" eller "positiva". Ett problem har dock gällt att inordna speciella önskemål i mönstret, t.ex. önskemål om att tidningen borde förbättra bevakningen inom vissa områden. Sådana inlägg har registrerats som kritiska, eftersom de är symptom på att talaren saknat något i tidningen. Som positiva inlägg har noterats inte bara allmänt berömande ord utan också försvar för något som ifrågasatts av andra talare på stämman.

Kritiken av tidningens politiska hållning kom framför allt från den oppositionella ungdomsrörelsen. Ny Tid ansågs t.ex. alltför försvarsvänlig i relation till ungdomsrörelsens krav på en energisk agitation mot militärväsendet. Den tidiga arbetarrörelsens klivna hållning i nykterhets- och religionsfrågorna gav också utslag på Framåts stämmor; särskilt från var en nykterhetsvän, som på stämman år 1908 betraktade Ny Tid som ett hopplöst fall, då till och med "en redaktionsmedlem varit full på förmiddagen". Kritiken mot tidningens nyhetsbevakning bestod till stor del av att stuveriarbetarnas ombud vid flera stämmor krävde snabbare sjöfartsunderrättelser. Vid 1908 års stämman gav en av redaktörerna upplysningen att sjöfartsmeddelandena måste klippas i de borgerliga tidningarna, eftersom redarna inte gav Ny Tid några uppgifter. I den allmänna kritiken av tidningens redigering har medräknats generaliserande omdömen och allsköns kritik, som inte rymms inom de övriga kategorierna.

Organisationerna förväntade sig uppenbarligen att redigeringsdebatterna skulle fungera som kursangivelser för redaktionen. År 1906 förekom också ett direkt samband mellan redigeringsdebattens utfall och valet av redaktion. 140)

Ägarorganisationernas kritik av Ny Tids innehåll fick alltså ett koncentrerat utlopp på stämmorna. Men föreningarna försökte även på andra sätt få ett innehåll i tidningen, som svarade mot deras intentioner.

Göteborgs Arbetarekommun använde således Ny Tid som en direkt länk i organisationsarbetet även sedan Tryckeriföreningen Framåt formellt tagit över utgivningen. Det finns en rad exempel på hur arbetarekommunens styrelse, både före och efter sekelskiftet, "beslöt" införa material som stadgeförslag, partiprogram, uppprop, bojkottmaningar och kandidatförteckningar i Ny Tid. 141) Av protokollen att döma fattade alltså arbetarekommunens styrelse, och inte Ny Tids redaktion, publiceringsbesluten. År 1906 var vid ett tillfälle Ny Tids referat och arbetarekommunens mötesprotokoll exakt identiska. 142)

---

140) Framåt, styrelsen, prot. 7/4 1906. Eftersom inget klander förekommit på stämman mot medarbetarna beslöt styrelsen att återvälja redaktionen (Redaktionsvalet skedde detta år i Framåts styrelse). Redaktörs- och redaktionsvalen var inte bara en formalitet, som framgår av protokollet från Framåts årsstämma 23/4 1911. Fem kandidater föreslogs då till huvudredaktörsposten. Valet företogs med slutna sedlar. Tidningens huvudredaktör sedan drygt tio år tillbaka, A.C. Lindblad, fick 51 av 94 röster. 37 blanka sedlar gavs, sedan alla kandidater utom Lindblad av sagt sig. Två av dessa fick likväl tillsammans sju röster.

141) GAK, styrelsen, prot. 1/12 1897, 6/5, 10/10 1898, 16/4 1899, 3/6 1901, 1/4 1902, 20/4 1904, 28/12 1907.

142) GAK, medlemsmöte, prot. 29/11 1906. Ny Tids referat är inklistrat i protokolls-boken. Vid mötet, som gällde Hinke Bergregrens utslutning ur SAP, gjordes också "några utfall mot Ny Tid."

Referaten var dock inte alltid lika utförliga. Vid ett tillfälle år 1908 krävde kommunmötet fylligare referat i Ny Tid. 143)

Arbetarekommunens publiceringskrav kunde också framföras vid möten med tidningsstyrelsen. Vid ett sådant, där också SAP:s distriktsstyrelse för västra Sverige deltog, beslöts att inför kommunalvalet år 1910 "valkommittén ägde rätt att i Ny Tid få infört upprop och dylikt vad som åtfördrades för att föra valet till en lycklig utgång". 144)

Inom den fackliga rörelsen användes Ny Tid på liknande sätt i agitationen. Tidningen togs t.o.m. i bruk i bestraffningssyfte mot medlemmar, som brutit mot den fackliga solidariteten. Vid ett metallmöte år 1902 beviljades således en strejkbrytare medlemsskap mot 10 kronors avgift samt att han gjorde avbön i Ny Tid. 145) Under verkstadskonflikten år 1905 valde Eriksbergs verkstadsklubb en kommitté på tre personer, som i Ny Tid skulle försöka få in namnen på de arbetare, som betraktades som illojala. 146) Vid ett konfliktmöte på Lindholmen samma år beslöts att en medlem, som börjat arbeta "skulle insättas i tidningen i morgon kväll, vilket godkändes". 147) Likaså beslöt Götaverkens verkstadsklubb att offentliggöra namnen på de affärer man bestämt sig för att bojkotta under 1905 års konflikt. 148)

Fackliga organisationer använde också Ny Tid för att ge offentlighet åt missförhållanden på arbetsplatserna. Vid ett möte med Götaverkens verkstadsklubb år 1913 fick t.ex. styrelsen i uppdrag att påpeka för Ny Tid att färjan mellan varvet och Stenpiren var alltför hårt belastad. 149) Året därpå bestämde sig götaverkarna för att vända sig till Ny Tid och protestera mot verkstadsledningen i ett annat ärende. Paragraf 5 ur protokollet vid klubbmötet den 4 oktober 1914:

"Uptogs till behandling kungabesöket och den hutlösa åtgärd av verkstadsledningen att hålla de arbetare, som hade sin sysselsättning inomhus, instängda i två timmars tid, så att de som behövde förrätta sina naturbehov måste begära permission av vederbörande arbetsförman. Under debatten klandrades skarpt vederbörandes tilltag och det framhölls att det inte var för att vi inte fick titta på kungen; denna nyfikenheten att begäpa kungligheten har inte arbetarna numera. Men för att det inte skulle upprepas en gång till beslöt klubben att genom Ny Tid ge offentlighet åt vederbörandens dumma och oförskämda åtgärd."

Inom den nybildade Fackliga Centralförsamlingens styrelse ifrågasattes dock om Ny Tid var tillräcklig i den fackliga agitationen. Frågan

143) GAK, medlemsmöte, prot. 2/1 1908.

144) GAK, odaterat prot., sannolikt från september 1910, GAK:s handlingar A I:7, FA.

145) Metals avd. 41, medlemsmöte, prot. 8/6 1902.

146) Eriksbergs verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 1/9 1905.

147) Lindholmens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 29/9 1905.

148) Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 11/7 1905.

149) Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöten, prot. 4/5, 10/7 1913. Av det senare protokollet framgår att en "pästötning" i tidningen också gjordes.

diskuterades bl.a. vid fyra styrelsemöten år 1915 (organisationen bildades i februari 1914). Kommunalarbetarnas representant i Fackliga Centrals styrelse, Alb. Holmberg, framhöll vid ett möte, dit både representanter för Ny Tids redaktion och tryckeri var inbjudna, "att Ny Tid ej räcker till att bedriva facklig agitation, ty det drunknar i nyheter, annonser m.m." Genom Ny Tid nåddes inte stadens bortåt 20.000 oorganiserade arbetare (Ny Tid sades ha cirka 4.000 prenumeranter totalt i Göteborg); därför menade Kommunals representant att det borde startas en permanent utkommande tidning med enbart fackliga artiklar att utdelas gratis bland arbetarna. Resultatet av mötet blev en kommitté, som närmare skulle undersöka hur den fackliga agitationen kunde förbättras. Någon särskild facklig tidning kom dock inte till stånd. 150)

Vilka krav fackföreningarna ställde på tidningens innehåll framgår också av eftermälet av tidningens hållning i en konflikt på Mathiassons verkstad år 1915. På ett av Metals medlemsmöten klandrade en talare, Jon Ek, Ny Tid

"för deras skrivning om denna konflikt, som han ansåg vara mer till skada än gagn för arbetarrörelsen, häri instämde flera talare. Ek föreslog, vid kommande underhandling inom facket, att styrelsen skall lämna kortfattat meddelande till endast Ny Tid och meddela dom i tidningen att de ej inför något annat om avdelningens underhandlingar och konflikter än styrelsen anser vara lämpligt. A. Persson föreslog att styrelsen skall taga reda på alla de tillfällen som tidningen skrivit olämpligt angående våra underhandlingar och sedan framhålla detta vid lämpligt tillfälle. Båda förslagen blev antagna..." 151)

Beslutet innebar alltså att metallarbetarnas medlemsmöte ansåg det riktigt att avdelningsstyrelsen avgjorde vad som borde stå i tidningen om de förhandlingar och konflikter avdelningen var inblandad i, liksom att avdelningsstyrelsen skulle initiera en undersökning om hur Ny Tids fackliga bevakning stämde överens med avdelningens önskemål. 152)

Den mest omfattande aktionen mot tidningens innehåll under perioden gällde tidningens utrikespolitiska hållning under första världskriget. Den slutade med att tidningens huvudredaktör, A.C. Lindblad, fick lämna in sin avskedsansökan. Lindblad var tyskvänlig 153) och hans protyska inställning slog igenom i tidningens ledare. Den första protesten kom i september 1914, då Göteborgs Socialdemokratiska Ungdomsklubb uppmanade arbetarekommunens styrelse att samman-

---

150) FCF, styrelsen, prot. 2/1, 17/1, 26/10, 20/12 1915.

151) Metals avd. 41, medlemsmöte, prot. 19/9 1915.

152) Om en sådan undersökning verkligen gjordes framgår inte av metallavdelningens protokoll. Inga andra spår finns heller i källmaterialet.

153) Lindblad hade fått sin socialistiska uppfostran i Tyskland, var gift med en tyska och höll regelbunden kontakt med den tyska socialdemokratins ledande man vid denna tid, August Bebel (Hjern, Ny Tid, i: A-prensens samorganisation 1908—1958, s. 139).

Fredrik Sterky, Ny Tids förste redaktör och även LO:s förste ordförande. (Teckning ur Julfacklan 1935).

A.C. Lindblad, Ny Tids redaktör 1898—1916. (Tecknad av efterträdaren Emil Rosén vid LO-kongressen 1906).

kalla ett kommunmöte för att protestera mot Ny Tids partitagande för den ena av de krigförande makterna. 154) Styrelsen tvekade, då den befarade att icke ens ett sådant möte kunde bibehålla den neutralitet som var nödvändig. Istället skrev arbetarekommunens styrelse ett brev till Framåts styrelse, där den också sade sig ogilla tidningens protyska ledare. 155) På Framåts bolagsstämma i april 1915 klagade en del talare över den tyskvänliga hållningen, men inget uttalande gjordes. Framåts styrelse vidtog heller inga åtgärder efter en rapport i september 1915, av vilken styrelsen drog slutsatsen att den sjunkande upplagan hade samband med tidningens inställning till de krigförande parterna. 156)

154) GAK, styrelsen, prot. 26/9 1914.

155) Ibid., Framåt, styrelsen, prot. 17/10 1914.

156) Framåt, bolagsstämma, prot. 26/4 1915, styrelsen, prot. 4/9 1915. Ny Tids upplaga hade, enl. styrelseprot., minskat med 1.300 ex, halvveckoupplagornas med omkring 700 ex jämfört med ett år tidigare. Upplagenedgången berodde sannolikt också på att Ny Tid, tvärt emot vad många andra tidningar gjorde, minskade formatet och reducerade personalstyrkan i samband med krigsutbrottet. Vid Framåts styrelsemöte 17/9 1914 rapporterades också om en storm av ovilja som tidningens minskade format väckt bland läsekretsen.

På sensommaren 1916 blev frågan akut. Arbetarekommunens styrelse sammankallade styrelserna i de fackföreningar, som var anslutna till kommunen till ett speciellt möte, till vilket också Ny Tids redaktion inbjöds. 157) Avsikten var att utröna vilken omfattning missnöjet hade. 158) Till Framåts styrelse kom skrivelser från samtliga socialdemokratiska ungdomsklubbar i Göteborg, logen Morgonbris och logerna Broderskap och Frihetskämpen av NOV (Verdandi) i Göteborg, i vilka ställdes krav på en suspension av A.C. Lindblad så länge kriget pågick. I annat fall hotades med bojkott. 159) Tidningsstyrelsens ordförande, Emil Kristensson, vädjade i ett brev till arbetarekommunens styrelse att inga drastiska uttalanden skulle göras på kommunmötena mot att tidningsstyrelsen lovade handla i enlighet med vad opinionen krävde. 160) Framåts styrelse handlade också. Vid mötet den 8 september 1916 uttalade den bestämt att huvudredaktören borde avgå. Lindblad menade dock på detta möte att stämningen ingalunda var "sådan inom partikretsar att den tvingade till en åtgärd som den styrelsen nu ansåg önskvärd eller nödvändig". Framåts styrelse beslöt om ett nytt möte, till vilket även redaktionens medlemmar skulle kallas. Vid detta möte framgick att ingen i redaktionen delade Lindblads åsikter i tysklandsfrågan, men att samtliga redaktörer ställde sig solidariska med Lindblad om åtgärder vidtogs som skadade Lindblads ekonomiska eller politiska ställning. Lösningen blev att Lindblad pensionerades med i stort sett behållen lön. 161)

Centralt agerande: Partiet centralt engagerade sig inte officiellt i "Fallet Lindblad" förrän den 20 september 1916, då partistyrelsens VU beslöt infordra Lindblads bekräftelse och f.ö. bordlägga frågan. Vid VU-mötet den 17 oktober 1916 förelåg Lindblads bekräftelse och VU beslöt att uppörelsen i laga former skulle intecknas i tidningsföretaget. 162)

Partistyrelsen försökte annars få kontroll över tidningarnas innehåll vid denna tid genom att agera just i redaktörsfrågorna. Inför 1914 års partikongress försökte partistyrelsen ändra formuleringen från 1905 års stadga om att respektive tidnings ägare ensam bestämde vem som skulle

---

157) GAK, styrelsen, prot. 22/8 1916.

158) GAK, brev till samtliga fackföreningsstyrelser i de till kommunen anslutna föreningarna 28/8 1916. FA.

159) Framåt, styrelsen, prot. 31/8 1916.

160) GAK, styrelsen, prot. 7/9 1916.

161) Framåt, styrelsen, prot. 16/9 1916. Lindblad menade, enl. prot., att detta var nära nog den enda utvägen för honom att träda tillbaka utan strid.

162) SAP, VU, prot. 20/9, 17/10 1916. Fr.o.m. denna tidpunkt informerades partistyrelsens VU om — eller godkände — de redaktörsutnämningar som gjordes av Framåts styrelse (se kap. VI, not 277, kap. VII:3:3:1, centralt agerande ifråga om Ny Tid). Sterky och Lindblad hade utsetts av lokala instanser. Sterky ombads att bli redaktör av Göteborgs Socialdemokratiska Tidningsförening (föreningens prot., 24/1 1892, FA), Lindblad utsågs på Sterkys förslag av GAK:s styrelse (prot. 6/2 1898).

bli redaktör till att "tidningens ägare vid valet bör taga vederbörlig hänsyn" till partistyrelsens utlåtande. Ny Tid-redaktören Lindblad, tillika partistyrelseledamot, talade för ändringsförslaget vid kongressen. Det föll dock, med 51 röster mot 49. 163) Ifråga om Social-Demokraten fick dock partistyrelsen det avgörande inflytandet. 164)

Partistyrelsen ordnade också särskilda konferenser med partitidningarnas redaktörer, bl.a. inför valen. 165) En annan möjlighet att centralt påverka de socialdemokratiska tidningarnas innehåll gav "Presscentralen", partitidningarnas egen nyhetsbyrå, som startades under första världskriget, men som bara bestod några år. Presscentralens viktigaste uppgift var dock att hjälpa de socialdemokratiska tidningarna med nyhetsförmedlingen. 166) I den mån partiets ledande funktionärer gjorde principiella deklARATIONER om partipressens innehåll kunde detta också ha en styrande eller kontrollerande effekt. 167) Där emot yttrade sig inte de centrala partifunktionärer, som ibland deltog på Framåts stämmor under perioden, om Ny Tids innehåll.

V:3:3:2. Kontroll av annonsinnehållet

Lokalt agerande: Även om annonserna gav Ny Tid nog så behövliga intäkter accepterade inte alla ägarorganisationer att vem som helst kunde köpa sig utrymme för att annonsera om vad som helst.

På mer än var tredje årsstämma under perioden 1901—1916 kom annonsärenden upp under punkten "Ny Tids redigering" trots att det från tidningens representanter gjordes gällande att annonsfrågorna var expeditionens och inte redaktionens angelägenhet. 168) Inom tidningen ansågs det alltså råda en principiell skillnad mellan det redaktionella utrymmet och annonsutrymmet, medan åtminstone en del stämmoombud bedömde allt som stod i tidningen med samma måttstock. Hälften av de totalt åtta kritiska inläggen mot Ny Tids annonsinnehåll på stämmorna gällde rusdrycksannonser och två att tidningen, enligt talarna, tog emot annonser efter arbetare på arbetsplatser, där strejker pågick. År 1905 ville ett ombud stoppa "amerikanska humbugannonser". Vid 1916 års stämma blev det beslut på att "inga s.k. gratulationsannonser med opassande formulering fick intagas". 169)

163) SAP, partikongress 1914, prot., s. 101 ff.

164) SAP, partikongress 1914, prot., s. 222 ff.

165) Hadenius m.fl. Partipress, s. 187 f. SAP, VU, prot. 6/6 1908.

166) Bråland, s. 32 ff. Ny Tid var dock så missbelåten med Presscentralens nyhetsservice att tidningsstyrelsen sade upp abonnemanget (Framåt, styrelsen, prot. 4/10 1916).

167) I ett tal vid Ny Tids 15-årsjubileum år 1907 betonade t.ex. Hjalmar Branting särskilt arbetartidningarnas uppgift att påtala sociala missförhållanden (Ny Tid 22/3 1907).

168) Framåt, andelsstämma, prot. 23/4 1911.

169) Framåt, andels- och bolagsstämmor, prot. 1901—1916.

Rusdrycksannonseringen ansågs ekonomiskt så väsentlig att den fick fortsätta. Vid 1906 års stämma försvarade t.o.m. ett ombud, som enligt protokollet själv var nykterhetsvän, dessa annonser "emedan de inbringar mycket pengar". 170) Vid 1915 års stämma varnade tidningens ekonomichef för en inhibering av spritannonserna tills tidningen stod på bättre ekonomisk grund. 171) Den talare, som vid 1915 års stämma aktualiserade rusdrycksannonseringen, åberopade f.ö. en skrivelse från NOV till Framåt, undertecknad av en av Ny Tids redaktörer, Algot Törnqvist (som också var ordf. i Västra Sveriges distrikt av NOV). Denna skrivelse hade av Framåts styrelse lagts till handlingarna. 172)

Däremot beslöt Framåts styrelse inför starten av halvveckoupplagorna att varken preventivmedels- eller rusdrycksannonser fick förekomma i dessa. Det beslutet skulle i cirkulärform meddelas samtliga nykterhetsorganisationer i västra Sverige. 173)

Centralt agerande: Rusdrycksannonseringen i partipressen behandlades även på centralt partihåll. I en motion till partistyrelsens möte år 1908 framfördes kravet att rusdrycksannonser borde avskaffas i partipublikationer. Partistyrelsens VU biföll också detta krav, men ifråga om rusdrycksannonserna i partipressen gjordes inget uttalande, sedan bl.a. Ny Tids redaktör A.C. Lindblad i VU hävdade att detta var en sak som borde överlåtas till det lokala planet. 174) På den centrala nivån behandlades annonsärendena f.ö. inom ramen för Arbetartidningarnas Samorganisations verksamhet. År 1909 (ett par år innan Ny Tid kommit med i denna) gjordes ett principuttalande om "annonssidornas neutralitet". I detta markerades kraftigt "den vanligen förbisedda synpunkten att annonsavdelningen i tidningarna måste i görligaste mån vara ett fritt fält, där rätten till betalda hänvändelser till allmänheten icke utan trängande skäl bör förvägras någon." De församlade socialdemokratiska tidningsledningarna hade alltså ringa förståelse för sådana krav, som bl.a. framförts på Framåts stämma, att vissa annonser borde förbjudas.

170) Framåt, andelsstämma, prot. 18/3 1906.

171) Framåt, bolagsstämma, prot. 25/4 1915.

172) Framåt, styrelsen, prot. 1/6, 22/7 1914.

173) Framåt, styrelsen, prot. 2/12 1911. Preventivmedelsannonserna var också ett känsligt kapitel, men dessa annonsers förekomst diskuterades huvudsakligen internt inom Framåts styrelse. Tidningsstyrelsens ordf. Emil Kristensson var motståndare till dem, men blev nedröstad vid styrelsemötet 14/2 1911, då han försökte begränsa dem. Hösten 1913 stoppade emellertid styrelsen dessa annonser sedan Kristensson blivit dömd att betala 300 kr, i sin egenskap av tryckeriets föreståndare, för ett flygblad med bl.a. en preventivmedelsannons. Flygbladet hade utgivits av den socialdemokratiska ungdomsklubben inför den 6 november och upptog på ena sidan ett angrepp på Gustav Adolfsfirandet och på den andra en preventivmedelsannons. Flygbladet blev dock inte beivrat p.g.a. sitt innehåll utan för att inget årtal angivits. Framåts styrelse ansåg dock att den reella anledningen till åtalet var det förargelseväckande innehållet. Därför ville styrelsen inte ta några risker i fortsättningen utan beslöt häva preventivmedelsannonseringen även i tidningen. (Framåt, styrelsen, prot. 30/11 1913).

174) SAP, VU, prot. 20/2 1908, PS, 8—19/3 1908.

Denna syn återkom och förtydligades i ett nytt uttalande från Samorganisationen år 1916. 175)

V:3:3. Innehållsmässig kontroll — sammanfattning

Ägarorganisationerna försökte påverka tidningens innehåll främst genom att agera på de årliga tidningsstämmorna, där Ny Tids redigering var en ständigt återkommande punkt. Kritiken från organisationernas ombud var delvis en spegel av interna partimötsättningar; den mot den officiella partilinjens oppositionella ungdomsrörelsen klagade t.ex. över att den missgynnades i Ny Tid. Vidare kan framhållas den fräna kritik från nykterhetshåll som förekom, både mot att tidningen tog in rusdrycksannonser och i texten inte gick så hårt fram mot alkoholmissbruket som man från detta håll önskade.

Vad beträffar annonsinnehållet hävdade tidningens ledning, med stöd från centralt håll — till skillnad från en del stämoombud — att detta var en rent kommersiell angelägenhet.

Organisationerna utnyttjade även tidningen i det direkta politiska och fackliga organisationsarbetet. Under större delen av perioden begärdes således att material av ren ”medlemsbladskaraktär” skulle publiceras. Därtill kom att organisationerna använde Ny Tid för att ge offentlighet åt missförhållanden på arbetsplatser etc.

Likväl ansågs det i mitten av 1910-talet på sina håll tveksamt om tidningen räckte till i den fackliga agitationen.

Den mest uppmärksammade konsekvensen av organisationernas kritik var att tidningsstyrelsen år 1916 fick pensionera tidningens huvudredaktör sedan år 1898, A.C. Lindblad. Dennes tyskvänlighet under första världskriget hade orsakat en mycket stark opposition från de lokala ägarorganisationerna. Lindblads pensionering sanktionerades även av partistyrelsens verkställande utskott, som annars inte i detaljer försökte påverka tidningens innehåll.

V:4 Arbetarrörelsen och arbetarpressen i Göteborg 1890—1916 — sammanfattning

Det mest kännetecknande för hela perioden är den välvillighet arbetarrörelsens tidning i Göteborg mötte från både de lokala ägarorganisationerna och från socialdemokratiska partiet centralt. Utan ett så kraftigt stöd hade tidningsföretaget knappast orkat leva längre än något decennium. Generellt kan sägas att frågan bland tidningens ägare inte så mycket gällde *om* man skulle stödja Ny Tid som *om man hade råd till det*.

---

175) Uttalanden ang. annonsidornas neutralitet. Tryckt cirkulär från AB Samorganisationens styrelse 1924 (då ett tredje uttalande i samma fråga gjordes). Samorganisationens handlingar, AA.

Organisationerna var beredda att gå mycket långt i sina uppoffringar; det mest talande exemplet är att en del fackföreningar — mot många medlemmars önskan — under flera år genomförde en obligatorisk prenumeration på tidningen. Centrala och lokala organisationer upptog dessutom lån, som i sin tur gavs åt Ny Tid.

Den lokala arbetarrörelsen kunde inte klara företaget ekonomiskt, sedan Ny Tid vid sekelskiftet blivit daglig. De ekonomiska insatser det socialdemokratiska partiet centralt därmed kom att göra, innebar att den lokala kontrollen över företaget successivt reducerades till förmån för en central kontroll. Det centrala inflytandet tog sig framför allt uttryck i en ökande administrativ/ekonomisk kontroll. Däremot skedde ingen detaljerad innehållslig styrning av tidningen från centralt håll; Ny Tids innehåll förblev under hela perioden huvudsakligen en lokal angelägenhet.

Sammanfattningsvis hade tidningsföretaget under perioden ett mycket gott ekonomiskt stöd av de organisationer som ägde det, särskilt under den period då tidningen inte bar sig — därefter upphörde stora delar av det direkta stödet. Kontrollen torde inte varit av sådan karaktär att den väsentligen hämmade tidningsföretagets kommersiella utveckling.

Kapitel VI: Arbetarrörelsen och arbetarpressen i Göteborg 1917—1939

VI:1. Inledning

Medan föregående period präglats av att det bara fanns en arbetartidning och ett arbetarparti i Göteborg, kom tiden mellan de båda världskrigen att te sig betydligt mer splittrad. Sammanlagt sex arbetartidningar utgavs under denna period. Det stora antalet arbetartidningar var i sin tur ett resultat av socialdemokratins, kommunismens och syndikalismens klyvningar under perioden, närmare beskrivna i kapitel II.

Den socialdemokratiska Ny Tid var vid periodens början etablerad som en av stadens dagliga tidningar. De övriga organisationsägda tidningarna hade däremot att kämpa med samma födslovändor som Ny Tid gått igenom ett par decennier tidigare.

Tre tidningar hade likartade ambitioner och problem, nämligen Väst-Svenska Kuriren (VSK), Arbetar-Tidningen (AT) och Arbetar-Posten (AP). Alla strävade efter att utkomma dagligen, men fick nöja sig med betydligt glesare utgivning. ¹⁾ Det innebär att de som lokala halvvecko- eller veckotidningar delvis hamnade i skuggan av respektive partiets centralt utgivna, dagliga huvudorgan. De lokala kommunistiska och socialistiska organisationer, som stod bakom VSK, AT och AP, engagerade sig därmed i tidningsfrågorna på två håll.

De två övriga tidningarna, Arbetare-Kuriren och Minareten, hade inga uttalade planer på att utkomma dagligen; de var båda veckotidningar. Arbetare-Kuriren (AK) präglades av sin ställning som huvudorgan för den syndikalistiska utbrytarorganisationen, SAF. Privatägda Minareten levde sitt eget liv inom stadens arbetarrörelse och dess tidningsmarknad, existerande på de förutsättningar den själv skapade. Trots Minareten temporärt stora upplaga är dock både denna tidning och Arbetare-Kuriren av begränsat intresse jämfört med de övriga tidningarna.

Bara en av de sex tidningarna, Ny Tid, hade under perioden ambitionen att täcka så många av samhällslivets fält att dess läsare inte behövde någon annan tidning. De övriga tidningarna var komplementtidningar.

---

¹⁾ Under periodens allra sista månader, fr.o.m. oktober 1939 började dock Arbetar-Tidningen utkomma dagligen — stockholmstryckt och i samarbete med Ny Dag. Se IV:7.

Redovisningen i föreliggande kapitel följer samma mönster som i kapitel V. Analogt med ovanstående resonemang redogörs för den lokala och centrala arbetarrörelsens agerande i tidningsärendena enligt följande:

1. Frågor gällande Ny Tid.
2. Frågor gällande VSK, AT och AP.
3. Frågor gällande AK och Minareten.

VI:2. Stöd

VI:2:1. Direkt ekonomiskt stöd

VI:2:1:1. Köp av andelar och aktier.

Frånsett privatägda Minareten bildades andelsföreningar för samtliga arbetartidningar som tillkom under perioden. I Väst-Svenska Kurirens fall existerade även ett särskilt aktiebolag (efter en konkurs år 1926 en andelsförening) för det tryckeri, Göteborgstryckeriet, som inköptes inför tidningens start. Under perioden fram till år 1917 hade det ingen större praktisk betydelse om organisationerna köpte andelar/aktier i Framåt eller skänkte tidningsföretaget pengar. Andels/aktieinnehaven bestämde visserligen organisationernas röstmässiga inflytande på stämmorna, men dessa var före år 1917 tämligen lugna tillställningar.

Under den här perioden erhöll andelarna och aktierna mer än symboliskt värde. Dels hände det att de gav en liten avkastning, ²⁾ och — framför allt — kom de att brukas i politiskt syfte. Det var således inte ovanligt att kommunistiskt dominerade möten valde kommunister till de socialdemokratiska tidningsstämmorna och vice versa. ³⁾ Vid de

²⁾ Framåt gav utdelning på aktierna under nio år, som mest 7 %. Åren var 1917, 1919, 1920, 1921, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930. Det sammanlagda beloppet som utdelades var 25.250 kr. (Framåts förvaltningsberättelser). Andelarna i Väst-Svenska Kuriren gav enligt källmaterialet utdelning en gång, år 1926, 6 % (GKA, styrelsen, prot. 12/4 1926).

³⁾ Vid metallavdelningens årsmöte 1918 valdes således vänstersocialisten Robert Carlsson till ombud vid Framåts stämma. Carlsson hade tidigare föreslagit att avdelningen skulle köpa andelar i Folkets Dagblad/Politiken (Metalls avd. 41, medlemsmöten, prot. 20/1, 17/2 1918). År 1923 hade socialdemokraterna majoritet vid det möte då ombud skulle utses till kommunistiska Göteborgstryckeriets stämma. Stefan Oljelund, fast medarbetare i Ny Tid och som f.d. metallarbetare alltså medlem i avdelningen, utsågs. (Metalls avd. 41, medlemsmöte, prot. 3/3 1923). En väg att bemästra det problem som uppkom för tidningsföretagen genom att politiska motståndare uppträdde på tidningsstämmorna diskuterades på det centrala planet inom SKP år 1924. Inför en stämma med Folkets Dagblad/Politiken diskuterades då ett speciellt förnöte för de kommunistiska ombuden, eftersom SKP:s ledning inte ville blotta de interna partimöten inför "högersocialisterna", d.v.s. de socialdemokrater, som skulle närvara på FDP:s stämma. (SKP, VU, prot. 22/4 1924). Ett mer drastiskt tillvägagångssätt tillämpades av Kilbom-riktningen av SKP i Göteborg, då en talare från Komintern-kommunen nedstygades på Väst-Svenska Kurirens stämma och ett annat ombud från samma håll utslöts ur andelsföreningen 1930. (Korrespondens SKP/Socialistiska partiet, AA: Brev från Göteborgs Kommunistiska Arbetarkommun, Husargatan 1, till Anna-Stina Pripp i SKP, Stockholm, 30/4 1930).

kommunistiska partisprängningarna under 1920-talet avgjorde dessutom de stridande grupperingarnas andels- och aktieinnehav vilken kurs Väst-Svenska Kuriren skulle följa. 4)

Tidningsföretagen gick ofta ut med upprop om andels- och aktieteckning som en förstahandsåtgärd när de ville ha stöd av organisationerna. Inför starten av VSK år 1918 satte tryckeriföretaget sitt hopp till aktieförsäljningen för att få in de 9.000 kr som fattades. 5) När tryckeriet var konkurshotat år 1921 föreslogs en kampanj för aktieteckning som en väg ur krisen. 6) Likaså var ett aktieteckningsupprop för tryckeriet ett led i förberedelserna för en daglig utgivning av VSK år 1929. 7) I Arbetar-Tidningens fall bildades dock ingen andelsförening förrän nästan tio år efter tidningens start. Andra insamlingsbehov bedömdes nämligen som väsentligare vid tiden för tidningens tillkomst. 8) Att organisationerna tecknade andelar och aktier i tidningsföretagen var emellertid inte liktydigt med att beloppen inbetalades. Flera exempel finns bland protokollen på hur föreningar, särskilt under ekonomiskt kärva tider, inte förmådde infria löften om andels- och aktieköp. 9)

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: Alldeles i periodens början, år 1918, fördubblades Tryckeri AB Framåts aktiekapital från 25.000 kr till 50.000 kr genom en nyemission 1:1. Långt från alla organisationer utnyttjade sin teckningsrätt. En del föreningar ställde sig direkt avvisande; andra överlät teckningsrätten på enskilda föreningsmedlemmar. 10) Företaget lyckades dock uppnå det stipulerade målet, sedan bl.a. ett flertal organisationer inom tidningens spridningsområde, som tidigare inte haft några aktier i Framåt, deltagit i nyemissionen. 11)

Nästa höjning av aktiekapitalet, till 100.000 kr år 1924, berörde inte föreningarna direkt, eftersom den skedde genom en överföring från dispositionsfonden, d.v.s. fondemission. 12)

---

4) GKA, styrelsen, prot. 20/4 1925. VSK 23/10 1929.

5) Göteborgs vänsterkommun, medlemsmöte, prot. 27/8 1918.

6) GKA, medlemsmöte, prot. 19/3 1921. Det belopp som skulle anskaffas av partivänner-
na var 10.000 kr.

7) SKP, AU, prot. 9/9 1929. GKA, tryckt upprop, daterat 1/6 1929, FA (i: GKA, Göta-
verkens kommunistiska fackklubb, avg. skrivelser 1929—30, B I:1).

8) GKA, styrelsen, prot. 5/7 1930. Brev från GKA och AT till Chaufförernas driftscell 7/7
1930 (GKA:s handlingar, FA, B I:1). Andelsföreningen Arbetar-Tidningen, konstitue-
rande sammanträde 8/1 1938, AT:s arkiv, FA.

9) Exempel: Göteborgs vänsterkommun, medlemsmöte, prot. 27/8 1918.

10) Exempel: GTF, medlemsmöte, prot. 4/5 1918.

11) Framåt, bolagsstämmor, prot. 28/4 1918, 18/4 1919.

12) Framåt, bolagsstämma, prot. 17/4 1924.

Företaget hade heller inget akut behov av stora kapitaltillskott förrän i början av 1930-talet, då investeringar i bl.a. ny teknik skulle göras i samband med inflyttningen i ett par fastigheter, som företaget köpt i slutet av 1920-talet. Dessa fastigheter, liksom en ny tryckpress som inköpts år 1925 (och som tryckte tidningen ända in på 1950-talet), hade företaget finansierat med egna medel. 1920-talets senare hälft var en särskilt lyckosam ekonomisk period för Framåt, till stor del beroende på att den nya pressen medverkat till att ge Framåt en verklig storkund på civiltrycksidan, Kooperationens medlemstidning Konsument-bladet (se vidare VI:2:2:3).

Före inflyttningen i de nya fastigheterna år 1932 hade också företagens inventarier nedskrivits till 0 kr. Framåt visade vid denna tid det bästa ekonomiska resultatet av samtliga socialdemokratiska tidningsföretag. 13)

Från 1930-talets mitt skedde en förhållandevis hastig och mycket kraftig resultatförbättring. Företagets reella vinst krympte väsentligt när Konsument-bladets tryckning flyttades till Stockholm under år 1929. Det bidrog till att företaget på egen hand inte kunde finansiera de tekniska investeringar och ombyggnadsarbeten, som gjordes inför inflyttningen i de nya lokalerna.

En ännu större och sannolikt avgörande påfrestning för tidningsföretagets ekonomi innebar omläggningen till morgonutgivning den 1 mars 1936. Från att ha varit den socialdemokratiska pressens mest vinstgivande företag blev Framåt i slutet av 1930-talet det särklassigt mest förlustbringande. Utvecklingen i slutet av 1930-talet blev därmed början till slutet för Ny Tid. 14)

Framåts bolagsstämma år 1936 beslöt att aktiekapitalet skulle höjas från 100.000 kr till 300.000 kr för att möta de kostnadsökningar som

---

13) I Framåts förvaltningsberättelser redovisas vinst för samtliga år under perioden 1917—1935 med undantag av 1918 (förlust 6.841 kr). Sammanlagt gav perioden ett nettoöverskott efter avskrivningar på 259.616 kr. Som framgår av kap. VI, not 2, delade Framåt under dessa år ut drygt 25.000 kr på aktierna. Till partiets tidningsfond betalade Framåt in 18.017 kr i vinstmedel åren 1921—1935, varav under perioden 1924—1933: 15.918 kr, motsvarande 29 % av alla vinstmedel fonden fick in under dessa år. (Framåts förvaltningsberättelser 1917—1935, Kohlström, s. 15 ff.).

14) Enligt Framåts förvaltningsberättelser uppgick den totala driftsförlusten till 361.998 kr under åren 1936—1939. Enligt en intern promemoria, upprättad av Arbetarpressens Förlagsaktiebolag 7/11 1938, hade Ny Tid fr.o.m. övergången till morgonutgivning 1/3 1936 gått med nästan 15.000 kr i månaden i förlust, väsentligt mer än vad som redovisades i de officiella boksluten. Enligt samma promemoria skulle Framåt detta år fått träda i likvidation om företaget inte haft en dold tillgång i den egna fastigheten. År 1937 redovisade 6 av 31 partitidningar förlust: Ny Tid 135.972 kr, Skånska Social-Demokraten 16.009 kr, Värmlands Folkblad 11.161 kr, Nya Älvsborgaren 10.076 kr, Östergötlands Folkblad 7.777 kr, Kuriren 7.375 kr. (Handlingar om Ny Tid, ApA. Sammandrag å partitidningarnas berättelser år 1937, AA).

var betingade av omläggningen till morgontidning. 15) Detta belopp tecknades och inbetalades, men i betydligt större utsträckning av de centrala fackliga och politiska organisationerna än de lokala (se nedan).

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: De största insatserna vid nyteckningen i slutet av 1930-talet gjordes av Landsorganisationen, Socialdemokratiska Partistyrelsen och det av dessa insatser gemensamt bildade Arbetarpressens Förlagsaktiebolag. 16) Landsorganisationens ekonomiska engagemang i den socialdemokratiska pressen ökade kraftigt vid den här tiden. Dittills hade LO bara vid några enstaka tillfällen engagerat sig för den socialdemokratiska pressen. 17) Förlagsaktiebolaget hade bildats år 1936, då den definitiva vändpunkten i LO:s tidningspolitik inträffade. LO-kongressen detta år gav Landssekreteriatet i uppdrag "att i samråd med Representantskapet och berörda partiinstanser undersöka på vad sätt och i vilken form den socialdemokratiska arbetarepressen kan lämnas understöd genom en på lämpligt sätt organiserad låneverksamhet." 18)

Framåts och Ny Tids tämligen hastigt uppkomna svårigheter i slutet av 1930-talet råkade alltså tidsmässigt sammanfalla med strategiförändringen inom LO beträffande ekonomiskt stöd till den socialdemokratiska pressen. Det blev av stor betydelse för Ny Tids möjligheter att kunna fortsätta som daglig morgontidning.

En konsekvens av att en del av det stora centrala stödet till Ny Tid utgick i form av aktieköp blev att ägarmajoriteten i Framåt gled över till de centrala instanserna. Vid tiden för Framåts bolagsstämma år 1938 hade de centrala fackliga och politiska organisationerna 1.699 (59 %) av de totalt 2.795 aktierna som fanns i företaget. De lokala organisationerna hade 975 aktier (35 %) och enskilda personer 201 aktier (7 %). De centrala organisationerna hade dock bara 33,5 % av rösterna vid stämman, de lokala organisationerna hade 43,5 % och de enskilda personerna 23 %, vilket berodde på att varje påbörjat tiotal aktier gav en röst och att företaget hade ett stort antal aktieägare med bara en eller

---

15) Framåts förvaltningsberättelse år 1937.

16) Arbetarpressens Förlagsaktiebolag bildades 20/4 1937. Dess verksamhet inriktades till en början på att förmedla lån till den socialdemokratiska pressen. Redan under bolagets första verksamhetsår gjordes dock ett omfattande aktieköp i Framåt. (Nilsson, s. 11 f., Framåt, bolagsstämma, prot. 23/4 1938)

17) Bl. a. genom att låna ut 150.000 kr till den socialdemokratiska tidningsfonden år 1923 och ge Norrländska Socialdemokraten 50.000 kr i stöd vid 1926 års LO-kongress (LO, kongress 1926, prot., s. 418 ff, Kohlström, s. 23 f.).

18) LO, kongress 1936, prot., s. 495 ff. I en motion hade föreslagits en fond på 400.000 kr, men varken landssekreteriatet eller kongressen ville fixera något belopp.

ett par aktier. 19) De tio största aktieägarna i Tryckeri AB Framåt vid periodens slut framgår av tabell VI:1. Som tabellen visar hade även ett flertal fackförbund stora aktieposter i Framåt år 1938 20), aktier som förvärvats i samband med nyemissionen år 1937 och 1938.

Tabell VI: 1. *De tio största aktieägarna i Tryckeri AB Framåt år 1938.*

	Antal aktier
1. Landsorganisationen	375
Socialdemokratiska partistyrelsen	375
3. Arbetarpressens Förlagsaktiebolag	360
4. Kommunalarbetarnas samorganisation, Stockholm	200
5. Svenska Sjöfolksförbundet	104
6. Svenska Typografförbundet	100
7. Kommunalarbetareförbundets avdelning 8	72
8. August Åkesson (Framåts f.d. direktör)	57
9. Göteborgs Typografiska Förening	52
10. Handelsarbetarnas förbund	50
Kommunalarbetarnas samorganisation, Göteborg	50
Livsmedelsarbetarnas förbund	50
Transportarbetareförbundets avdelning 110	50

Källa: Tryckeri AB Framåt. Prot., bolagsstämma 23/4 1938 (FA).

Lokalt agerande ifråga om VSK, AT, AP: De kommunistiska och socialistiska tidningarnas tillkomst innebar att tidningsärendena blev politiskt kontroversiella. Huruvida fackföreningarna skulle teckna andelar eller aktier i tidningsföretagen berodde på det politiska styrkeförhållandet i föreningarna. Socialdemokraterna i fackföreningarna motsatte sig att andelar/aktier köptes i de kommunistiska eller socialistiska tidningsföretagen. Kommunisterna och socialister bekämpade varandra också inbördes. Bara de organisationer, som någon gång hade kommunistiskt eller socialistiskt flertal, blev därmed genom andels- eller aktieköp delägare i VSK, AT och/eller AP.

Den kommunistiska ställningen var särskilt stark bland metallarbetarna i Göteborg, speciellt bland varvsarbetarna. Som framgår av tabell VI:2 hade också Eriksbergs och Götaverkens verkstadsklubbar flest andelar bland Väst-Svenska Kùrrens andelsinnehavare.

19) Detta var också förklaringen till det förhållande som Torsten Henrikson påpekade i sitt upprop för Arbetar-Posten (sid. 155) att herr och fru Dahlström med var sin aktie hade lika stort inflytande på bolagsstämman som Metalls avd. 41 med 17 aktier.

20) Att år 1938 valts istället för periodens slutår, 1939, beror på att en fullständig redovisning av Framåts aktieägare återges i stämmoprotokollet från år 1938. I protokollet från 1939 års stämma upptas endast de aktieägare, som var närvarande på stämman.

Tabell VI:2. De tio största andelsinnehavarna i Väst-Svenska Kurirens ¹⁾ Andelsförening år 1934.

	Antal andelar ²⁾
1. Eriksbergs verkstadsklubb	40
2. Götaverkens verkstadsklubb	25
3. Göteborgs Kommunistiska Arbetarkommun ³⁾	14
4. Borås Kommunistiska Arbetarkommun ³⁾	14
5. Måleriarbetarnas avdelning 3, Göteborg	8
6. Textilarbetarnas avdelning 50, Skene	6
7. Göteborgs Kommunistiska Ungdomsklubb ³⁾	5
Original Odhners verkstadsklubb	5
Rese- och sadelmakarefackföreningen	5
Västra Sverges partidistrikt av SKP ³⁾	5

Källa: Väst-Svenska Kurirens Andelsförening, årsmöte, prot. 21/1 1934. Robert Johanssons handlingar (FA).

Anm.:

1) Någon förteckning över aktieägarna i AB Göteborgstryckeriet, det bolag som svarade för utgivningen av tidningen fram till bildandet av VSK:s andelsförening, har inte påträffats.

2) Andelarnas värde: 25 kr. Det sammanlagda värdet av de bokförda andelarna vid årsmötet 1934 var 7.025 kr.

3) Avser "Kilbom-riktningen" av SKP, som fr.o.m. partisprängningen år 1929 behärskade VSK.

Metall 41:ans styrelse deklarerade år 1920 som princip att lika stort aktiekapital skulle placeras i Väst-Svenska Kuriren som redan innehades i Framåt. ²¹⁾ Styrelsens förslag blev dock nedröstat på ett medlemsmöte. Detta beslöt teckna aktier för 2.000 kr i Väst-Svenska Kurirens tryckeriföretag, Göteborgstryckeriet ²²⁾ istället för föreslagna 850 kr, som avdelningens aktieinnehav i Framåt uppgick till. ²³⁾

Metallavdelningens, fem metallklubbars, typografernas och tidningsbudens andels- och aktieköp i arbetartidningsföretagen under perioden framgår av tabell VI:3. Den därpå följande tabellen, VI:4, är en

21) Metalls avd. 41, medlemsmöte, prot. 16/5 1920.

22) Göteborgstryckeriet inköptes av den nya arbetarkommunen år 1918 och var aktiebolag till år 1926, då företaget gick i konkurs. Därefter existerade Andelsföreningen Göteborgstryckeriet fram till en ny konkurs år 1931, varefter tidningen började tryckas på annat håll. Den särskilda andelsföreningen för tidningen, Väst-Svenska Kurirens Andelsförening, bildades år 1922. Den existerade även efter tidningens nedläggning år 1933. En andelstämman hölls t.ex. i januari 1934. Aktierna/andelarna i Göteborgstryckeriet löd på 25 eller 50 kr, andelarna i VSK till en början på 5 kr, efter år 1928: 25 kr. (Götaverkens verkstadsklubb medlemsmöten, prot. 24/9 1918, 14/12 1919, 12/9 1920. Eriksbergs verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 17/4 1928, GKA, styrelsen, prot. 23/10 1926, SKP (Kilbom), AU, prot. 17/11 1931. Metalls avd. 41 och Eriksbergs verkstadsklubb, verksamhetsberättelser 1921. Robert Johanssons handlingar, FA).

23) Metalls avd. 41, medlemsmöte, prot. 16/5 1920.

Tabell VI:3. *Åtta fackliga organisationers andels- och aktieköp i arbetarrörelsens tidningsföretag 1917—1939 (kr).*

År	Metall avd. 41	Typogra- fiska fören.	Trans- port, avd. 123	Eriks- bergs v.kl.	Göta- verkens v.kl.	Lind- holmens v.kl.	SKF:s v.kl.	Volvos v.kl.
1917								
1918	FDP 100	VSK 50			NT 250 VSK 125			
1919								
1920	VSK 2000			VSK 100	VSK 125			
1921								
1922								
1923					VSK 25			
1924					VSK 150			
1925				VSK 200	VSK 125			
1926				VSK 150				
1927								
1928				VSK 700	VSK 325 HG 200			
1929								
1930								
1931								
1932								
1933								
1934								
1935								
1936								
1937		NT 5000	NT 400					
1938	AT 5000			AT 100	AT 250	AT 100	NT 300	
						NT 100		
1939								

Källa: Mötes- och styrelseprotokoll, års- och revisionsberättelser för respektive avdelningar och verkstadsklubbar.

Förkortningar: Andels/aktieköp i:

FDP (Folkets Dagblad/Politiken)

NT (Tryckeri AB Framåt)

VSK (Väst-Svenska Kuriren/Göteborgstryckeriet)

HG (Hyresgästen)

AT (Arbetar-Tidningen)

Tabell VI:4. *Avvisade förslag om andels- och aktieköp i arbetarrörelsens tidningsföretag i Göteborg av åtta fackliga organisationer 1917—1939.*

År	Metall avd. 41	Typogra- fiska fören.	Trans- port avd. 123	Eriks- bergs v.kl.	Göta- verkens v.kl.	Lind- holmens v.kl.	SKF:s v.kl.	Volvos v.kl.
1917								
1918	NT FDP (2 ggr)	NT					NT (2 ggr)	
1919								
1920	FDP	VSK					VSK	
1921					VSK			
1922								
1923								
1924								
1925						VSK		
1926		VSK						
1927								
1928	VSK						VSK	
1929					VSK		VSK	
1930								
1931								
1932								
1933								
1934	AP	AP	AP	AP	AP	AP		AP
1935								
1936								
1937	FDP							
1938							AT	AT
1939					AT		AT	AT

Källa: Protokoll från resp. avdelningars och verkstadsklubbars medlemsmöten.

Förkortningar: Se tabell VI:3.

sammanställning av de tillfällen, då samma organisationer avvisade väckta förslag om andels- och aktieköp i tidningsföretagen.

Avslagen hade inte bara politiska orsaker. Även ekonomiska skäl åbe-ropades. 24)

24) Bland typograferna, där den nya kommunens anhängare för det mesta hade majoritet på klubbmötena åren närmast efter 1918, avlogs år 1920 ett förslag om aktieteckning i Göteborgstryckeriet av ekonomiska skäl (GTF, medlemsmöte, prot. 3/1 1920). I den nya arbetarkommunen, som stod bakom VSK:s start, rådde också tveksamhet på ekonomiska grunder till en aktieteckning i maj 1918. Med bara några få rösters marginal tecknade således den nya kommunen 20 aktier à 25 kr vid medlemsmötet 21/5 1918. Voteringssiffrorna blev 24—20. Kommunens besvärliga ekonomiska läge framgår av protokollet från samma möte. Bl.a. hade den fått låna för att kunna betala expeditiionshyran.

Arbetar-Tidningens Andelsförening bildades år 1938, under en tid då den kommunistiska strategin gick ut på ett närmande till socialdemokratin (se II:4:4). I tidningsärendena blev den kommunistiska linjen ibland att både den egna pressen och den socialdemokratiska skulle få stöd. När andelsteckning i AT diskuterades på ett avdelningsmöte bland metallarbetarna år 1938, menade kommunisten Bertil Kristiansson: "Den riktning jag företräder är i majoritet och kan mycket väl avgöra frågan för oss i önskvärd riktning, men då vi anser att även Ny Tid för arbetareklassens talan, ehuru ej i överensstämmelse med vår uppfattning, föreslår jag ett anslag på 5.000 kr till vardera Arbetar-Tidningen och Ny Tid." Så beslöts också; i AT:s fall gällde det andelar, i Ny Tids fall ett direkt penningbidrag. En företrädare för det socialistiska partiet ansåg att även Arbetar-Posten borde få bidrag, men röstades ner. 25)

En andel i AT kostade 50 kr. För enskilda personer var dock priset 10 kr. 26) Även Arbetar-Posten tillämpade systemet med "personliga" andelar. AP:s tidningsstyrelse rapporterade år 1936 att den startat en kampanj för andelsteckning under parollen: "Varje socialist en andel, varje socialist inflytande på tidningen". Kampanjen hade dock fått en trög start; enligt Torsten Henrikson, som rapporterade vid den socialistiska arbetarkommunens årsmöte år 1936, hade en "löjligt låg" summa tecknats. 27)

Den andelsteckning, som genomfördes för Arbetar-Posten i samband med tidningens start i januari 1934, blev också ett misslyckande. Uppropet till föreningarna är återgivet på sid. 155. De fackliga organisationer, som tabell VI:4 upptar, avvisade samtliga uppropet för Arbetar-Posten. Vid den socialistiska arbetarkommunens första medlemmöte framhöll också Albin Ström att "på grund av den energiska samverkan mellan socialdemokratiska och sillénska element i fackföreningarna har andelsteckningen gått mindre bra". 28) En särskild missträkning var att metallarbetarna sa nej. 29)

25) Metalls avd. 41, medlemmöte, prot. 4/3 1938. Metalls avd. 41 årsberättelse år 1938. Att det kommunistiskt dominerade medlemmötet motsatte sig andelsteckning i socialistiska Arbetar-Posten låg i linje med ett beslut i SKP:s politbyrå år 1937 "att i allmänhet gå mot anslag till Folkets Dagblad", det socialistiska partiets rikstidning. SKP, politbyrå, prot. 5/2 1937.

26) AT:s andelsförening, stadgar år 1939 (FA).

27) GSA, årsmöte, prot. 1936. De personliga andelarna i AP löd på 10 kr och kunde betalas in i omgångar.

28) GSA, medlemmöte, prot. 4/3 1934.

29) Vid Metall 41:ans representantskap 26/1 1934 föll ett förslag om andelsteckning i AP för 2.000 kr med röstsiffrorna 107—76. Uppenbarligen hade den nybildade socialistiska arbetarkommunen hoppats på ett större stöd bland metallarbetarna. Av Torsten Henriksons yttrande i organisationsfrågan på den socialistiska samlingskonferensen i Göteborg 14—15/4 1934 framgår att den nya kommunen hoppats erövra Fackliga Central med hjälp av Metalls representantskap. Genom "bristande personlig ansvarskänsla" försummade, enligt Henrikson, ett tiotal av de socialistiska ombuden att infinna sig till det möte, där frågan avgjordes.

Till

**Fackföreningar, verkstadsklubbar, ungdoms- och
kvinnoklubbar, hyresgäst- och nykterhets-
föreningar m. fl.**

Behovet av en tidning, som kan föra arbetareklassens talan i alla de strider som föras på de politiska, fackliga och allmänt sociala områdena torde vara klart för var och en. Göteborg saknar för närvarande en sådan tidning. Ny Tid, som arbetarna en gång startade, äges och kontrolleras icke längre av arbetarna och följden har blivit att den numera icke är ett organ för arbetareklassen utan för herrar Rickard Lindström, Aug. Åkeson, Hugo Höglund, Fagerberg m. fl. Det är deras meningar tidningen nu företräder och i stället för att försvara arbetareklassen, försvarar den allt vad dessa herrar företaga sig. Som exempel på vilket ringa inflytande arbetarna ha på tidningen och vilket stort inflytande enskilda ha, kan anföras att Göteborgs Metallarbetarefackförening som har 17 aktier har 2 röster på bolagsstämman medan hr och fru Dahlström, som ha 1 aktie vardera, också ha 2 röster. Familjen Dahlström har således lika mycket att säga till om på stämman som metallarbetarefackföreningen med omkring 10,000 medlemmar. Snygg demokrati och arbetareinflytande. Tidningens hållning i de senaste årens sociala strider, då den många gånger bekämpat arbetarnas krav, torde bero på detta inflytande. Alla försök som gjorts att få en ändring till stånd ha emellertid misslyckats.

Den enda utväg som nu återstår är att starta en ny arbetartidning. Därför ha en del intresserade fackföreningsmän, ungdoms- och kvinnoklubbister samt ledande hyresgästmän beslutat starta en ny arbetartidning, under loppet av denna månad, och för detta ändamål bildat en andelsförening. Avsikten är att tidningen, till att börja med, skall utkomma 2 gånger i veckan för att senare utgå som daglig morgontidning. Ju större stöd vi få från föreningarna, desto förr kan tidningen bli daglig.

Kamrater! Sätt därför fart på andelsteckningen. Andelarnas pris, redovisning m. m. framgår av medföljande teckningslista. Föreningens namn är Andelsföreningen Arbetar-Posten och uppgiften är att få till stånd en tidning med samma namn. Hjälp till att skapa ett organ för socialistisk politik i Göteborg. Stöd Arbetar-Posten!

Göteborg i jan. 1934.

Enligt uppdrag
TORSTEN HENRIKSON.
Riksdagsman.

Endast Grov- och Fabriksarbetareförbundets avd. 49, sektion 2 — Albin Ströms egen förening — gav Arbetar-Posten ett rejält stöd. Sektionen tecknade andelar i AP för 2.000 kr. Beslutet överklagades, upphävdes, men förnyades senare av sektionen. ³⁰⁾ Avdelningen i sin tur beslöt vid årsmötet 1934 att försöka sälja de aktier den hade i Framåt och placera de medel som inflöt i Arbetar-Posten. ³¹⁾

Det enda större andelsköpet i Arbetar-Posten under 1930-talets senare del gjordes av Göteborgs Socialistiska Arbetarkommun, som ökade sitt andelsinnehav från tre andelar vid årsskiftet 1936/37 till 57 andelar två år senare. ³²⁾

Centralt agerande ifråga om VSK, AT, AP: De centrala kommunistiska och socialistiska partiinstanserna köpte knappast alls några andelar eller aktier i de göteborgska partitidningarna. ³³⁾ Skillnaden jämfört med SAP:s engagemang för Ny Tid är påtaglig. Sannolikt berodde den på att SKP och SP centralt koncentrerade sig på att hjälpa de stockholmstryckta, dagliga, partiorganen Folkets Dagblad/Politiken (FDP) och Ny Dag. ³⁴⁾ De lokala tidningarna kom därvid i andra hand.

Från centralt håll uppmanades också de lokala organisationerna i Göteborg att köpa andelar i stockholmstidningarna. I synnerhet gällde detta under 1910-talets sista och 1920-talets första år. Vid flera tillfällen diskuterades i den vänstersocialistiska/kommunistiska arbetarkommunen vilken tidning som skulle stödjas i första hand: FDP eller VSK. (Se vidare VI:2:1:1 och VI:2:2:1). År 1917 gjordes t.o.m. en utdebitering för Politiken bland alla vänstersocialistiska partiorganisationer ³⁵⁾. År 1923 kallade kommunstyrelsen i Göteborg till extramöte för att ta ställning till en ny utdebitering för den centrala tidningen. ³⁶⁾ I båda

---

³⁰⁾ Hjern, Grovarbetare, s. 162.

³¹⁾ Grov- och Fabriks avd. 49, medlemsmöte, prot. 24/1 1934.

³²⁾ GSA; revisionsberättelser 1936 och 1938. De 57 andelarna noterades till 10 kr/st i revisionsberättelsen för 1938.

³³⁾ Bara ett par enstaka exempel har påträffats. SKP:s AU tecknade den 9/3 1926 100 kr i VSK för att undvika en "katastrof för tryckeriet". Kilbom-partiets AU omvandlade den 30/1 1930 ett 500-kronorslån från partiet till andelar i Göteborgstryckeriet.

³⁴⁾ Folkets Dagblad Politiken (fr.o.m. år 1930 Folkets Dagblad) grundades år 1916 som den socialdemokratiska vänsterns organ och var huvudorgan för vänstersocialisterna/SKP fram till partisprängningen år 1929. Då blev tidningen ett språkrör för Kilbom-riktningen av SKP, sedermera SP. Den lades ner år 1940. De göteborgstidningar som hade samma politiska kurs som FDP var VSK och AP. Ny Dag, grundad 1930, var SKP:s (Komintern-riktningen) huvudorgan. Den hade därmed samma politiska inriktning som AT.

³⁵⁾ Göteborgs vänsterkommun, medlemsmöte, prot. 20/6 1917.

³⁶⁾ GKA, medlemsmöte, prot. 21/9 1923.

fallen skulle de utdebiterade medlen kvitteras med andelar och aktier. Vid mötet år 1923 blev beslutet, sedan flera talare menat att krafterna borde sparas till VSK och Göteborgstryckeriet, att de begärda pengarna om möjligt skulle samlas in bland parti- och arbetskamrater 37).

Inom Komintern-riktningen av SKP undveks den här typen av konflikter genom att stöd lämnades till ett tidningsföretag i sänder. Anledningen till att den planerade andelsföreningen för AT inte tillkom år 1930 var således att komintern-kommunen i Göteborg prioriterade en större ekonomikampanj för Ny Dag. 38)

Lokalt agerande i fråga om övriga tidningar: Den lokala syndikalistiska rörelsens andelsköp i Arbetare-Kuriren (vars andelsförening bildats i slutet av 1930-talet) var tämligen obetydligt. Den syndikalistiska lokalorganisationen i Göteborg hade vid årsskiftet 1938—1939, efter återföreningen SAF-SAC, bara 10 andelar å 10 kr i AK. 39)

I Minareten såldes inga andelar. Däremot fanns en speciell andelsförening för Hyresgästen (se IV:9). Trots att bara hyresgästföreningar skulle få inneha andelar köpte Götaverkens verkstadsklubb vid ett klubbmöte år 1928, efter votering, fyra andelar å 50 kr. Opponenterna mot köpet framhöll att hyresgäströrelsen borde kunna stå på egna fötter. 40)

Centralt agerande i fråga om övriga tidningar: Från att ha varit SAF:s huvudorgan blev Arbetare-Kuriren efter SAF:s och SAC:s återförening en av den syndikalistiska rörelsens landsortstidningar. Av källmaterialet att döma tecknade inte SAC:s centrala organ några andelar i AK:s andelsförening. Den lokala syndikalistiska rörelsen hade dessutom väsentligt större aktie/andelskapital i de centrala tidningsföretagen än i det lokala i slutet av 1930-talet. 41)

VI:2:1:2. Kontanta bidrag.

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: De lokala organisationerna genomförde inga organiserade insamlingar till förmån för Ny Tid under perioden; tvärtom gav tidningsföretaget t.o.m. år 1930 en del av sina vinster till de organisationer som hade aktier i Framåt (se kap. VI, not 2). Sedan tidningens ekonomi starkt försämrats i slutet av 1930-talet fick dock tidningen enstaka bidrag av lokala föreningar. År 1939 skänkte

37) Ibid.

38) GKA:s handlingar, B I:1, FA. Brev från GKA och AT till Chaufförernas driftscell 7/7 1930.

39) Göteborgs LS av SAC, revisionsberättelse 1938. Göteborgs LS handlingar, B I:1, FA.

40) Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 5/6 1928.

41) Göteborgs LS hade enl. revisionsberättelsen 1938 (se not 39, kap. VI) 14 aktiebrev i Federativ — motsv. 700 kr. — 40 andelar i tidningen Syndikalisten — motsv. 200 kr — och 10 andelar i Arbetare-Kuriren — motsv. 100 kr.

t.ex. typograferna 1.000 kr ⁴²⁾ och tidningsbuden 500 kr. ⁴³⁾ Metallavdelningens och de fem stora metallklubbarnas bidrag till de olika arbetstidningarna framgår av tabell VI:5. Anslaget på 5.000 kr från Metalls avd. 41 till Ny Tid år 1938 gavs samtidigt som andelar tecknades i Arbetar-Tidningen för samma belopp. Anslaget på 2.500 kr året före beslöts trots att en ledande socialdemokrat, Henry Berntsson, yrkat avslag i Metalls representantskap. Ärendet är ett tydligt exempel på den förändrade kommunistiska inställningen i anslagsfrågor i slutet av 1930-talet. Upprinnelsen var en bidragslista från Ny Dag, som avdelningsstyrelsen lämnat därhän. Debatten kom att omfatta en lång rad inlägg, varvid de kommunistiska talarna yrkade på ett anslag till både Ny Dag och Ny Tid, medan de socialdemokratiska motsatte sig denna konstruktion. Representantskapets majoritet beslöt om 2.500 kr till både Ny Dag och Ny Tid. 17 ledamöter, bl.a. flera ledande socialdemokrater i Metall 41:an, reserverade sig. ⁴⁴⁾

Tabell VI:5. *Kontanta bidrag till arbetarrörelsens tidningsföretag från Metalls avd. 41 och fem verkstadsklubbar 1934—1939. (Kr). 1)*

År	Metalls avd. 41	Eriksbergs verkstads- klubb	Götaverkens verkstads- klubb	Lindhol- mens verk- stadsklubb	SKF:s verkstads- klubb	Volvo's verkstads- klubb
1934	AT 100	AT 15	AT 25	AT 10	AT 50	
1935	AP 50	AP 10	AP 25			
1936						
1937	NT 2.500 Ny Dag 2.500					
1938	NT 5.000					
1939		Ny Dag 200		Ny Dag 200		

Källa: Mötesprotokoll, års- och revisionsberättelser för berörda organisationer.

Anm.:

1) För perioden 1917—1933 finns bara två bidragsnoteringar till tidningsföretag i ovan nämnda organisationers handlingar. År 1925 gav Götaverkens verkstadsklubb 100:— till Folkets Dagblad/Politikens åtalsfond, år 1931 gav Metalls avd. 41 25:— till Social-Demokraternas åtalsfond.

⁴²⁾ GTF, medlemsmöte, prot. 13/4 1939.

⁴³⁾ Transport avd. 123, medlemsmöte, prot. 23/5 1939.

⁴⁴⁾ Metalls avd. 41, representantskapet, prot. 4/6 1937. Kommunisten Hilding Sahlström hänvisade i debatten till LO-kongressens beslut år 1936 att anslå en större summa till den socialdemokratiska pressen, vilket han ansåg vara riktigt under förutsättning att även den övriga arbetarpressen stöddes. Berntsson, som yrkade avslag, "stälde sig tvivlande till Sahlströms tal om enhet" och ansåg att Ny Dag "vid vissa tillfällen fallit arbetarna i ryggen".

Den stora metallavdelningen gav något över 10.000 kr i kontant stöd till de olika arbetartidningarna under perioden 1925—1939. Detta var inte ens två procent av de totala anslagen ur avdelningskassan under samma period som framgår av tabell VI:6.

Tabell VI:6. *Anslag ur Metalls avd. 41:s avdelningskassa 1925—1939. (Kr.)*

År	Ändamål							Summa		
	Fackföreningar, arbetare i strid	Hjälptill lösning	Gåvortill sjuka och pensionärer	Politiska anslag (SAP) (SKP) (SP)			Internationell hjälp ¹⁾		Tidningsstöd	Övrigt
1925	575	3.627	200		50				275	4.727
1926	2.423	1.400	698	1.000	1.400		4.000		750	11.671
1927	1.350	14.187	475				300		1.185	17.497
1928	4.991	23.951	865	1.000	1.000		2.020		2.839	36.666
1929	3.371	28.763	1.612				1.300		2.140	37.186
1930	2.090	9.420	1.568		525				1.778	15.381
1931	5.150	9.510	1.138				600	25	1.289	17.712
1932	900	19.685	885	2.000			100		1.046	24.616
1933	8.598	16.723	1.070						1.789	28.180
1934	1.250	20.015	1.459				970	100	1.859	25.653
1935	1.800	37.037	1.781	50		25	620	50	3.556	44.919
1936	1.100	45.873	2.316	2.000	2.000	2.000	2.408		2.235	59.932
1937		29.900	2.442		25		18.500	5.000	7.998	63.865
1938	250	36.243	2.897	10.000			23.590	5.000	10.780	88.760
1939		42.889	3.084	10.150			16.860		7.091	80.074

S:a	33.848	339.223	22.490	26.750	4.450	2.025	71.268	10.175	46.610	556.839
I %:	6,1	60,9	4,0	6,0			12,8	1,8	8,4	100,0

Källa: Metall, avd. 41. Års- och revisionsberättelser, mötesprotokoll 1925—1939.

Anm.:

1) Av de 71.268 kronor som anslogs till internationella ändamål uppgick avdelningens anslag till Spanien-hjälpen, stridande i spanska inbördeskriget m fl ändamål i samband med detta krig till 54.420:—.

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: De centrala organisationerna (främst SAP och LO genom Arbetarpressens Förlagsaktiebolag) lämnade i slutet av 1930-talet betydande kontanta bidrag till Ny Tid. Till en början bokfördes dessa som lån eller doldes på andra sätt i de offentliga räkenskapshandlingarna. Av det interna materialet framgår dock att det rörde sig om direkta subventioner för att täcka de stora driftsförlusterna. 45)

Redan i slutet av 1930-talet var Ny Tid beroende av dessa bidrag för sin existens. Det var emellertid inte någon självklarhet att tidningen skulle få dessa bidrag från parti och landsorganisation. Vid ett möte i Göteborg dagen före julafton 1938 mellan ledningen för förlagsaktiebolaget och Framåts styrelse poängterade t.ex. Axel Strand, den blivande LO-ordföranden, då kassör i Arbetarpressens Förlagsaktiebolag:

”I Göteborg har såväl fackföreningsrörelsen som socialdemokratiska partiet stora intressen att bevaka, men det betyder icke, att huvudorganisationerna till varje pris kunna garantera att en socialdemokratisk tidning skall upprätthållas här. Man kan få pengar för att förbättra tidningen, men man skall icke räkna på att år från år få medel för att täcka stora förluster.” 46)

Ny Tids höga förlustsiffra diskuterades också i SAP:s partistyreelse i april 1939 i samband med den årliga rapporten om partitidningarnas resultat. Karl Hovberg från Arbetarpressens Förlagsaktiebolag sade att bolaget ”försökt komma med uppslag och anvisningar... men tidningens styrelse har inte velat lyssna på oss” 47), ett uttalande som kan tyda på att Ny Tid alltjämt hade kvar en viss självständighet trots att tidningen var beroende av centrala ekonomiska tillskott för att fortleva.

Lokalt agerande ifråga om VSK, AT, AP: De kommunistiska/socialistiska tidningarna erhöll under denna period lokala bidrag av samma karaktär som Ny Tid fått under den förra perioden. De kontanta bidragen kom till stor del via uttaxeringar, överskott från festarrangemang och insamlingar vid åtal. Liksom ifråga om aktie- och andelsköpen rådde dock en viss konkurrens mellan de lokala och centrala tidningsföretagen om de lokala organisationernas bistånd.

Göteborgskommunisterna samlade t.ex. in en summa, motsvarande två pappersrullar, till Folkets Dagblad/Politiken år 1925, parallellt med

45) I en intern promemoria, upprättad av Arbetarpressens Förlagsaktiebolag 7/11 1938, sägs t.ex. ”att av förlusten år 1936, kr. 146.488 kr, 90.000 kr täckts genom organisationsbidrag från partiet”. Framåts, i förvaltningsberättelsen, redovisade förlust för år 1936 är 56.488 kr. (PM 7/11 1938, ang. Tryckeri AB Framåt, handlingar om Ny Tid, ApA. Framåt, förvaltningsberättelse 1936).

46) Prot. från möte mellan ledningen för Arbetarpressens Förlagsaktiebolag och styrelsen för Tryckeri AB Framåt, 23/12 1938 i Göteborg (ApA).

47) SAP, PS, prot. 16/4 1939. Vid detta möte meddelade också Hovberg att Ny Tids verkliga förlust år 1938 var 123.000 kr och inte det bokförda beloppet, 86.000 kr.

att den egna tidningen, VSK, kontinuerligt gavs stöd. 48) Samtidigt som Arbetar-Tidningen byggdes upp samlade komintern-kommunen in över 2.000 kr till Ny Dag både under år 1930 och år 1931. 49) Vid ett möte, där en "tvåkronorsrullning" för AT planerades, klagades från göteborgskommunistiskt håll över att SKP hade för dåligt tempo i kampanjen för att göra Ny Dag till morgontidning. 50)

Uttaxeringar tillämpades i den kommunistiska rörelsen främst under Väst-Svenska Kurirens etableringsperiod. I oktober 1917 beslöts att varje medlem i den nya arbetarkommunen skulle betala 25 öre per kvartal till partiets tidningsfond, medel som skulle användas till en blivande tidning i Göteborg. 51) Vid ett möte år 1920, där en daglig VSK diskuteras, beslöts om en frivillig uttaxering på 10 kr bland partimedlemmarna i Göteborg, varav 5 kr skulle vara inne samma månad. 52) I juni 1930 bildades en tillfällig stödorganisation, som skulle ge VSK 200 kr i veckan i nio veckor. 53)

De lokala partiorganisationerna ordnade också särskilda arrangemang till förmån för tidningarna. Ett betydande tillskott i ett ekonomiskt mycket känsligt läge fick Göteborgstryckeriet på hösten 1926 efter några offentliga visningar av Potemkinfilmen i GKA:s regi. Visningarna inbringade 3.600 kr netto, som bl.a. användes för att betala hederskulder till f.d. borgenärer i det konkursdrabbade tryckeriet. Dessutom föreslogs att 1.000 kr skulle placeras i bank på tryckeriets andelsförenings konto för att stärka tryckeriets anseende hos eventuella kreditgivare. 54)

Det var sällsynt att de fackliga organisationerna lämnade direkta bidrag till VSK, AT och AP (se t.ex. tabellerna VI:5 och VI:6). Från en rad organisationer, även från sådana som normalt inte stödde Arbetar-Tidningen och Arbetar-Posten, fick emellertid AT och AP i mitten av 1930-talet bidrag till sina åtalsfonder. Bakgrunden var att AT:s ansvarige utgivare dömts till fängelse (se kap, IV, not 50) och AP:s utgivare, Torsten Henrikson, till böter i ett tryckfrihetsmål. De anslag

---

48) GKA, medlemsmöte, prot. 6/7 1925.

49) GKA, styrelsen, prot. 19/6 1930, medlemsmöte, prot. 13/12 1931.

50) GKA, medlemsmöte, prot. 12/8 1931.

51) Göteborgs vänsterkommun, medlemsmöte, prot. 21/10 1917.

52) Möte med samtliga vänstersocialistiska organisationer och partimedlemmar i Göteborg anordnat av kommunstyrelsen och tidningsstyrelsen. Exakt datum framgår ej av protokollet, som återfinns i den handskrivna protokolls-boken mellan ett medlemsmöte 23/9 och ett den 8/11 1920. (I: GKA, mötesprotokoll 1917—1922. A I:1. FA).

53) SKP (Kilbom), AU, prot. 17/6 1930.

54) GKA, styrelsen, prot. 28/11 1926. AB Göteborgstryckeriet hade gått i konkurs tidigare samma år. I juni hade en särskild tryckerifond bildats för att tryckeriet skulle kunna återköpas. Det lyckades. Tryckeriet drevs därefter i form av en andelsförening.

till AT och AP, som redovisas i tabell VI:5 för åren 1934 och 1935, gällde i samtliga fall åtalen. 55)

Alldeles i slutet av perioden intensifierade kommunisterna i fackföreningarna sina ansträngningar till förmån för AT i samband med den dagliga utgivningens start. I likhet med vad som skedde i metallavdelningen väckte kommunistiska medlemmar förslag om anslag till både AT och Ny Tid i ett flertal fackföreningar. 56) Därtill samlades stora belopp in på partimöten etc. 57)

Grov- och Fabriks avdelning 49 gav i april 1934 ett anslag av det mer kuriösa slaget till Arbetar-Posten. På förslag av Frans Lundgren fick således fru Margit Ström 200 kr ur avdelningskassan, eftersom herr Ström (Albin) sades lägga ner så mycket pengar han kunde komma över på Arbetar-Posten. 58) Grov- och fabriksavdelningen var den mest "Ström-vänliga" av Göteborgs fackföreningar.

Centralt agerande ifråga om VSK, AT, AP: De centrala politiska eller fackliga organisationerna gav inga bidrag av betydelse till de lokala kommunist- och socialisttidningarna i Göteborg. Vid 1936 års LO-kongress, då LO:s strategi i tidningsfrågorna ändrades (se VI:2:1:1), opponerade sig kommunistiska och socialistiska kongressombud från Göteborg förgäves mot att bara den socialdemokratiska pressen stöddes. 59)

Ett på sin tid uppmärksammat stödärende, som behandlades på högsta nivå inom det nya vänstersocialistiska partiet, rörde ett brev som Väst-Svenska Kurirens förste redaktör, Richard J:son Fjeldstad, år 1918 skrev till ryske ministern i Stockholm. I detta begärde Fjeldstad understöd till sin tidning. Vid ett AU-sammanträde rapporterade Karl Kilbom, som tidigare fått i uppdrag att undersöka VSK:s ekonomi, att "varken partiet, partiets tidningar eller några andra partimedlemmar haft eller har några affärer med ryska regeringen eller några

---

55) Metalls avd. 41 gav 100 kr direkt till AT:s åtalsfond medan klubbarnas anslag var avsedda som humanitär hjälp till AT:s ansvarige utgivares moder. Bidragen till AP gällde hjälp till Henriksens böter.

56) Exempel: Grov- och Fabriks avd. 49, medlemsmöte, prot. 24/8 1939. Styrelsen hade ställt sig bakom ett förslag att ge 3.000 kr i anslag till både AT och Ny Tid. Efter sluten votering föll styrelseförslaget med 77 röster mot 70.

57) På ett av GKA:s medlemsmöten i slutet av år 1939 samlades t.ex. in 2.000 kr till AT (artikel av Nils Holmberg i AT 11/11 1954). Insamlingen torde ha kommit till efter ett politbyråbeslut, i vilket det hette att det skulle upprepas för göteborgarna att förutsättningen för tidningens dagliga utgivning från Stockholm var att 2.000 kr betalades. (SKP, politbyrå, prot. 27/8 1939)

58) Grov- och Fabriks avd. 49, medlemsmöte, prot. 19/4 1934.

59) LO, kongress 1936, prot., s. 495 ff. Hugo Gustavsson, Grov- och Fabriks, Göteborg, yrkade således att stöd skulle kunna lämnas även till den kommunistiska och socialistiska tidningspressen, "vars ekonomiska resurser äro... ännu mindre än den socialdemokratiska pressens."

av dess institutioner”, fränsett ett inköp av tenn för tidningarnas egna behov. Kilbom ansåg dock att det inte kunde gå för sig att partivänner handlade som Fjeldstad gjort och yttrade i sammanhanget, att ”i framtiden bör utskottet ha yttrande- och förslagsrätt vid tillsättandet av redaktörs- och ekonomichefsplatser.” Rent principiellt ansåg dock en annan AU-ledamot, Hedén, att partiet eller någon av dess avdelningar kunde ha affärsförbindelser med Ryssland utan att det kunde betraktas som något ohederligt. 60)

Lokalt och centralt agerande ifråga om övriga tidningar: Den organisation, som stod bakom Arbetare-Kuriren, Syndikalistiska Arbetarefederationen (SAF), genomförde i början av 1930-talet ett flertal uttaxeringar bland sina medlemmar till förmån för AK. Dessa ägde rum två till fyra gånger om året. 61) SAF var därmed den organisation, som mest konsekvent tillämpade systemet med uttaxeringar under denna period. SAF (se II:4:5) hade sin tyngdpunkt i Göteborg och övriga Väst-sverige.

VI:2:1:3. Lån.

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: Den väsentligaste lokala ekonomiska hjälpinsatsen för Ny Tid under perioden utgjordes av de lån en rad föreningar beviljade ”Garantiföreningen Ny Tid”. Denna bildades år 1934 med sikte på morgonutgivningen och de förestående byggnadsarbetena och maskinköpen. 62) Föreningen, som formellt var fristående från Tryckeri AB Framåt, förband sig att betala en årlig ränta å 4 % på de belopp, som tecknades samt efter tio år återbetala insatserna med en tiondel årligen. 63) Sammanlagt betalades till garantiföreningen knappt 100.000 kr, huvudsakligen under åren 1935 och 1936. 64) Större delen av detta belopp återbetalades inte utan omvandlades till aktier i Framåt eller avskrevs helt enkelt under 1940-talet. 65) Den flora av smålån från de lokala organisationerna till Framåt, som existerade under perioden fram till 1917, förekom inte längre.

60) Vänstersocialistiska Partiet, AU, prot. 7/11 1918 (AA). Datum något osäkert, prot. är daterat 7/8 1918, men det rör sig sannolikt om en felskrivning, eftersom ett tidigare protokoll, från 31/10, upplästes och godkändes, liksom en kassarapport för oktober månad.

61) Berättelse över SAF:s verksamhet 1932—1935. Göteborgs LS’handlingar, FA.

62) Framåt, styrelsen, prot. 27/10 1934.

63) Kapitalbehovet angavs approximativt till 500.000 kr i ett upprop, varav hälften för byggnadsarbeten och hälften för maskinanskaffning. För övergången till morgonutgivning krävdes dessutom ett tillskott på 125.000 kr för att möta det första årets ökade driftsutgifter. (”Ett krafttag för Ny Tids utveckling”. Upprop från år 1935. Handlingar ang. Ny Tid/Framåt. AA.)

64) Kommunal, avd. 41, medlemmöten, prot. 14/5 1936, 11/2 1937, 12/11 1938. Enligt det sistnämnda prot. hade 88.213 kr inbetalts till garantiföreningen. Kommunalarbetarna svarade för över 30.000 kr av detta belopp.

65) Framåt, styrelsen, prot. 20/3 1946, 14/2 1947. Vid styrelsemötet 14/2 1947 rapporterades att föreningen beslutat om likvidering. Olösta andelar återstod då för 1.315 kr.

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: Från centralt håll beviljades inga lån till Ny Tid under perioden 1917—1935. Det var heller aldrig aktuellt, eftersom tidningsföretaget klarade sig på egen hand under denna tid. Under 1930-talets fyra sista år engagerade sig SAP, LO och Arbetarpressens Förlagsaktiebolag desto mer för tidningen. Den övervägande delen av de tillskott Ny Tid erhöll från de centrala instanserna betraktades formellt som lån. Framåts ackumulerade förlust den 31 december 1939 (314.000 kr) och skulder till "främmande personer" (391.000 kr) torde ha motsvarat de "lån" tidningsföretaget erhållit från de centrala organen. Tillsammans med de aktieköp som arbetarrörelsens centrala organisationer gjorde i Framåt under 1930-talets sista år uppgick därför det centrala stödet till Ny Tid under perioden 1936—1939 till cirka en miljon kronor. 66)

Lokalt agerande ifråga om VSK, AT, AP: Väst-Svenska Kurirens/Göteborgstryckeriets låneverksamhet hade många paralleller med Ny Tids/Framåts vid sekelskiftet. VSK och Göteborgstryckeriet levde ibland ur hand i mun. Nya lån fick tas upp för att gamla skulle kunna amorteras.

Inom de fackliga organisationerna ledde låneärendena beträffande VSK/Göteborgstryckeriet till politiska voteringar. Tidningsföretagets lånemarknad var alltså begränsad till de fackliga organisationer, där tidningens politiska sympatisörer var i majoritet.

Av de tre avdelningar och fem verkstadsklubbar, vars protokoll i sin helhet granskats i denna undersökning, fick VSK/Göteborgstryckeriet tre större lån: År 1922 av typografiska föreningen (1.000 kr), 67) år 1925 av Metalls avd. 41 (2.000 kr) 68) och år 1926 av Götaverkens verkstadsklubb (1.500 kr). 69) I samtliga fall blev det problem med amorteringarna. Typograferna gjorde upp en speciell avbetalningsplan för att få tillbaka sina pengar, eftersom tryckeriet inte återbetalade lånet inom

---

66) Totalt lånade Arbetarpressens Förlagsaktiebolag ut 5,8 miljoner till de socialdemokratiska tidningarna åren 1937—1939, att jämföras med de totalt 1,5 miljoner som partiets tidningsfond lånat ut under perioden 1906—1935. Av de 5,8 miljonerna förlagsaktiebolaget lånade ut 1937—1939 avsåg 61 % fastighetslån, 16 % maskinlån och 23 % lån till rörelsekapital. Större delen av kapitalet anskaffades genom att fackförbunden gav förlagsaktiebolaget lån mot reverser, för vilka LO och socialdemokratiska partiet tecknat borgen. (Nilsson, s. 7 ff., Kohlström, s. 15 ff.)

67) GTF, medlemsmöte, prot. 16/1 1922. GTF:s styrelse hade rekommenderat lånet och menade i ett uttalande att om företaget måste stoppa driften innebar detta att förbundet måste betala de anställda 10.000 kr i understöd om de inte kunde beredas arbete på annat håll. Styrelsemedlemmen Filip Börjesson invände och menade att företaget ändå skulle gå omkull.

68) Metalls avd. 41, medlemsmöte, prot. 20/8 1925.

69) Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 14/1 1926. Vid medlemsmötet 10/1 1926 hade beslutats att låna ut 3.500 kr med 45 röster mot 27, men vid medlemsmötet fyra dagar senare meddelade styrelsen att den beslutade summan ej kunnat skaffas, varför lånet nedbringats till 1.500 kr.

utsatt tid. 70) Lånet från götaverksklubben var aktuellt flera år efter det att tidningen lagts ner. År 1936 avskrevs ärendet utan att klubben hade fått tillbaka hela summan. Klubben ville inte kräva de klubbmedlemmar som gått i borgen för lånet. 71) På samma sätt hade tjugo metallmedlemmar tecknat borgen för 2.000-kronorslånet från avdelningen år 1925. Detta lån, som skulle ha amorterats inom två år, diskuterades alltjämt vintern 1930, då ett uppskov med sista inbetalningen beviljades. 72) Vid flera tillfällen sökte f.ö. tidningsföretaget efter fackföreningsmedlemmar, som kunde skriva på växlar i ekonomiskt kritiska skeden. 73)

Den kommunistiska arbetarkommunen var annars den vanligaste långgivaren till VSK. Kommunens och tidningsföretagets affärer gick ibland i varandra; smålån beviljades för några veckor. 74) kommunen fick ta ut trycksaker för smärre skulder. 75) De belopp, som kommunen lånade tidningsföretaget, var inte särskilt stora. Det berodde på att även kommunen ofta hade dålig ekonomi. För att rädda tryckeri och tidning fick därför den kommunistiska arbetarkommunen ibland göra synnerligen stora ansträngningar. 76)

Väst-Svenska Kurirens låneaffärer överlevde alltså tidningen. Affärerna gick i arv till den socialistiska arbetarkommunen, som också hade Arbetar-Posten att ansvara för. I juli 1935 rapporterade således den

---

70) GTF, medlemsmöte, prot. 13/9 1922.

71) Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 14/1 1936.

72) Metalls avd. 41, medlemsmöte, prot. 6/1 1930.

73) Exempel: GKA, styrelsen, prot. 22/5 1923. Från tryckeristyrelsens möte rapporterades att en kommitté fått i uppdrag att anskaffa några kommunalarbetare, som var villiga att skriva på en växel på 3.000 kr för att rädda tryckeriet.

74) GKA, styrelsen, prot. 17/3 1924.

75) GKA, styrelsen, prot. 27/12 1922. Vid ett tillfälle inträffade dock en rejäl konfrontation mellan företrädare för kommunstyrelsen och tryckeristyrelsen med anledning av att kommunstyrelsen krävde att tryckeriet skulle betala en skuld till Rysslandskommittén, samtidigt som tryckeriet krävde kommunen på en gammal aktieskuld. Tvisten ledde till ett centralt ingripande, varvid partiordf. Z. Höglund starkt brännmärkte det sätt varpå kommunens och tryckeriets affärer fördes. (GKA, sammanträde mellan kommunstyrelsen och ordf. i Göteborgstryckeriets styrelse, prot. utan datumangivelse, troligen från slutet av år 1922 eller början av år 1923. GKA:s handlingar, A II:1, FA).

76) Ett sådant tillfälle inträffade på hösten 1926, då tryckeriet återköpts av konkursförvaltningen för 7.800 kr, varav 6.000 kr var ordnade, men resten måste fram på tre dagar för att inte köpet skulle gå ifrån kommunen. Planen gick ut på att låna 1.000 kr av Mölndals Folkets Park (som kommunen ägde tillsammans med Mölndals Kommunistiska Arterkommun) och att tre partimedlemmar personligen lånade 1.000 kr. (GKA, styrelsen, prot. 23/10 1926). Uppenbarligen var det kapitalkostnaderna som orsakade de största problemen för VSK/Göteborgstryckeriet. Själva driften orsakade inte så stora problem. Vid VSK-stämmorna år 1924 och 1925 rapporterades t.o.m. att tidningen gått med vinst, år 1925 såsom enda partitidning. Göteborgstryckeriet lämnade också ett överskott på 2.000 kr år 1924. Samma år som Göteborgstryckeriet gick i konkurs, 1926, gav VSK en aktieutdelning på 6 %. (GKA, medlemsmöten, prot. 22/4 1924, 20/4 1925, styrelsen, prot. 12/4 1926).

socialistiska arbetarkommunen i ett brev till partiet i Stockholm att den fått ta ett lån för att "undvika skandal i samband med avvecklingen av Väst-Svenska Kuriren mm". 77)

Arbeter-Tidningen och Arbetar-Posten hade inte alls samma mängd låne- och växelförbindelser som VSK/Göteborgstryckeriet. Varken AT eller AP etablerade heller egna tryckerier — med vidhängande investeringskostnader — under perioden.

Centralt agerande ifråga om VSK, AT, AP: Inom det vänstersocialistiska partiet bildades tämligen omgående efter partiets tillkomst en tidningsfond. Vid årsskiftet 1921/1922 var nästan 70.000 kr utlånade till partitidningarna. 78) Det var dock många tidningar, som konkurrerade om lånen, flera med både större upplaga och tätare utgivning än Väst-Svenska Kuriren. 79)

När VSK/Göteborgstryckeriet vädjade till partiet om lån, befann sig företaget i mycket krisartade situationer. De begärda beloppen var därför inte så stora utan anpassade för att klara tillfälliga kriser. 80) På det hela taget fick låneansökningarna från Göteborg en ganska välvillig behandling. Av sex låneansökningar under åren 1918—1921 beviljades fyra. 81)

En särskild aktivitet utvecklades på centralt håll år 1926, då Göteborgstryckeriet var konkurshotat till följd av skulder på 20.000 kr. En del skuldförbindelser var undertecknade av f.d. partimedlemmar, som vid klyvningen år 1924 gått med Höglund-partiet. För att rädda tryckeriet beviljades två lån på sammanlagt 1.500 kr, men därefter ändrade SKP:s AU linje och menade att tryckeriet borde göra konkurs, "i varje fall vore detta ett verkligt slag för höglundarna", som hade stora krav på tryckeriet. Emellertid hann en av fordringsägarna, f.d. tryckeristyrrelseledamoten Magnus Bengtsson, före med att begära tryckeriet i konkurs. De försök, som gjorts till likvidering av företaget genom bjudande av ackord, gick därmed i stöpet. Tryckeriet fick återköpas för

---

77) GSA:s handlingar, B I:1, FA. Brev, daterat 22/7 1935.

78) SKP, verksamhetsberättelse 1921, AA.

79) De olika SKP-tidningarnas upplagor och utgivningstäthet var, enligt SKP:s verksamhetsberättelse 1/1 1922—31/3 1923 (AA.) följande: Folkets Dagblad/Politiken 17.400 ex (daglig), Norrskensflamman 8.200 ex (daglig), Dalarnas Folkblad 3.200 ex (3 ggr/v), Norrlands-Kuriren 2.500 ex (3 ggr/v), Nya Värmland 2.300 ex (3 ggr/v), Norra Småland 2.600 ex (1 g/v), Kalmar Läns Kuriren 2.400 ex (1 g/v), Östgöta-Folket 2.200 ex (1 g/v), Väst-Svenska Kuriren 2.100 ex (1 g/v).

80) Som mest begärdes från göteborgshåll 15.000 kr. Ärendet behandlades i SKP:s AU 4/1 1921. Eftersom tidningsfonden var fullständigt tom blev det avslag, men det skulle undersökas om tryckeriet kunde få hjälp att i någon bank få diskontera en växel på 10.000 kr eller erhålla ett lån på samma belopp. (SKP, AU, prot. 4/1 1921).

81) Falk, s. 27.

7.800 kr, sedan SKP:s AU godkänt att bl.a. ett riksbankslån fick tas upp. 82)

Liknande problem tornade upp sig för Göteborgstryckeriet efter nästa kommunistiska partisprängning, år 1929. Tidningen togs om hand av Kilbom-anhängarna, medan några som tillhörde Komintern-falangen stod som borgensmän på ett 5.000-kronorslån i Göteborgs Handelsbank för Göteborgstryckeriet. Kilbom-partiets AU beviljade i det läget Göteborgstryckeriet ett lån på 400 kr för att klara det mest överhängande behovet. 83)

Därefter fick Göteborgstryckeriet och Väst-Svenska Kuriren praktiskt taget ingen ekonomisk hjälp från Stockholm. En lånebegäran på 5.000 kr avslogs av Kilbom-partiets AU den 14 juni 1930, samtidigt som en av de ledande partimännen, Oskar Samuelsson, talade för att Väst-Svenska Kuriren borde läggas ner och Folkets Dagblad ta över västra Sverige. År 1931 förekom bara sporadiska rapporter om VSK/Göteborgstryckeriet i Kilbom-partiets AU, år 1932 och 1933 berördes inte tidningen i AU. Det socialistiska partiets AU engagerade sig heller inte i några låneärenden, avseende Arbetar-Posten. 84)

Några centrala lån till Arbetar-Tidningen har heller inte påträffats i materialet.

Lokalt och centralt agerande ifråga om övriga tidningar: Syndikalistiska Arbetarefederationen gjorde också stora insatser på lånesidan för att klara Arbetare-Kuriren. Organisationens kassör lånade t.o.m. medel ur SAF:s stridsfond för att hjälpa tidningen. Denna åtgärd kritiserades dock av revisorerna. 85)

VI:2:1:4. Direkt ekonomiskt stöd — sammanfattning

Den lokala och centrala arbetarrörelsen gav fram till 1930-talets mitt ett förhållandevis litet ekonomiskt stöd till arbetarpressen i Göteborg. Det hade flera orsaker:

En är tidigare inte berörd i kapitlet, men framgår av kapitel II. Det fanns andra ändamål, som var viktiga att stödja för arbetarrörelsens organisationer i en tid av djupgående ekonomiska kriser och stor arbets-

---

82) SKP, AU, prot. 14/1, 9/3, 18/3, 30/3, 4/5, 7/5, 20/5, 9/9 1926, 7/1 1927. Magnus Bengtsson var en av tidningsstyrelsens medlemmar år 1918 (AU-prot. 20/11 1918). Han hjälpte vid flera tillfällen företaget och invaldes på nytt i styrelsen år 1924 efter att ha stått utanför en tid. Bengtssons val år 1924 orsakade en schism mellan partimajoriteten och partiminoriteten. Han var då icke partimedlem (AU-prot. 10/6 1924). I slutet av 1920-talet deltog Bengtsson i den socialdemokratiska arbetarekommunens möten.

83) SKP (Kilbom), AU, prot. 30/1 1930.

84) SKP (Kilbom) SP, AU, prot. 1931—1940, AA.

85) Göteborgs LS-handlingar, B I:1, FA, kamratmöte i Lagan, prot. 1/11 1936.

löshet. Arbetarna i Göteborg gav t.ex. via sina organisationer, de arbetslösa i staden en miljon kronor i ekonomisk hjälp åren 1926—1938.

För det andra var behoven inte uppenbara. Ny Tid, som hade den särklassigt största omsättningen och var den enda dagliga tidningen dessutom, var vinstgivande t.o.m. år 1935. Ny Tid behövde alltså inget stöd för att överleva så långt. Tre av de rörelseägda tidningar, som startade under perioden, undvek också att etablera egna tryckerier och behövde därför inte göra några större investeringar.

De politiska motsättningarna var därtill mycket stora. De politiska fraktionerna i fackföreningarna bekämpade varann så att bara en tidning åt gången, eller ingen, fick stöd. Arbetarpressen betraktades inte som någon enhet, utan varje tidning sågs mera som en utlöpare av det parti, som stod bakom den.

För de kommunistiska och socialistiska tidningarna komplicerades också bilden av att respektive partier från Stockholm gav ut dagliga tidningar, som konkurrerade med de lokala om organisationernas ekonomiska bistånd.

En markant förändring inträffade, både vad gällde behov och politiska motsättningar, i mitten av 1930-talet. För det första försämrades Ny Tids ekonomiska ställning drastiskt från och med övergången till morgonutgivning år 1936. Från att ha varit den mest vinstgivande tidningen i hela den socialdemokratiska pressen blev Ny Tid på bara några år den mest förlustbringande. Tidningen räddades av centrala bidrag och lån, i sin tur en följd av att LO fr.o.m. år 1936 började stödja den socialdemokratiska pressen med stora belopp. Ny Tid erhöll cirka en miljon kronor i ekonomisk hjälp från de centrala instanserna under 1930-talets sista år. I kronor räknat gjorde också den lokala arbetarrörelsen sin dittills största insats för tidningen genom att samla in nästan 100.000 kr till en garantifond.

Det var dock enbart den socialdemokratiska pressen, som fick centralt fackligt stöd. På kommunistiskt håll opponerade man sig häremot. Kommunisternas förändrade taktik i umgänget med socialdemokraterna efter Kominterns sjunde kongress år 1935 — vänstersamling och största möjliga enhet inom arbetarklassen ⁸⁶⁾ — ledde till att partiets företrädare i de göteborgska fackföreningarna hävdade att både Ny Tid och Arbetar-Tidningen (eller Ny Dag) skulle stödjas. Från socialdemokratiskt håll ställde man sig kallsinnig till kommunisternas linje. Det hindrade dock inte kommunistiskt dominerade församlingar att ekonomiskt stödja *både* kommunistisk och socialdemokratisk press.

---

⁸⁶⁾ Zennström, s. 195 ff. Se även sid. 58.

VI:2:2. Indirekt ekonomiskt stöd

VI:2:2:1. Prenumerantanskaffning.

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: Av de lokala organisationerna kände Göteborgs Arbetarekommun det största ansvaret för Ny Tids upplaga under perioden. Arbetarekommunens distriktsstyrelser bildade således stommen i den agitation, som planerades inför tidningens omläggning till morgonutgivning.⁸⁷⁾ De lokala partiorganisationerna gick också i bräschen för en Ny Tid-kampanj bland de arbetslösa år 1934.⁸⁸⁾

Den lokala fackföreningsrörelsen medverkade, jämfört med den förra perioden, i en mycket begränsad skala i prenumerationskampanjerna för Ny Tid. Det berodde på att den självklara uppslutningen kring Ny Tid som den enda arbetartidningen inte längre existerade. En del föreningar gav dock tidningen en rejäl assistans. Kring årsskiftet 1917—1918 gav således en kampanj, baserad på fackföreningarnas bistånd, cirka 550 nya prenumeranter.⁸⁹⁾ Kommunalarbetarnas avd. 41 lät år 1934 sina medlemmar tävla om tre penningpriser i en prenumerantanskaffningstävling till förmån för Ny Tid.⁹⁰⁾ I Typografiska föreningen föreslog år 1931 en medlem, Karl Johnsson, att föreningen borde prenumerera på Ny Tid åt alla sina medlemmar, d.v.s. införa en obligatorisk prenumeration. Föreningens ordförande, Filip Börjesson (som i sin dagliga gärning hade en viktig roll på Göteborgs-Posten — se VIII:3:2:1.), sade i en kommentar att det var nödvändigt att varje arbetare höll sig med en arbetartidning, ”även om man har en aldrig så bra borgerlig tidning.” Förslaget avlogs.⁹¹⁾

En modifierad kollektiv prenumeration genomfördes dock i en del andra föreningar genom att medlemmarna betalade prenumerationsavgiften via intressekassor. Så gjorde t.ex. spårvägsmännen⁹²⁾ och renhållningsarbetarna i slutet av 1930-talet. Men det var ett omstritt system. Intressekassans kassör bland renhållningsarbetarna, Ernst

87) GAK, sammanträde med valledningen, prot. 3/1 1936. I GAK:s handlingar, A I:17, FA.

88) Framåt, styrelsen, prot. 16/3 1934. Ny Tids spridning diskuterades f.ö. på ett flertal av GAK:s styrelsemöten, t.ex. 20/4 1917, 7/8, 28/11 1924, 21/1 1929, 12/1 1931, 16/11 1934, 7/8 1935, 24/11 1938.

89) Framåt, styrelsen, prot. 17/1 1918.

90) Kommunal avd. 41, medlemsmöte, prot. 12/4 1934. Själva tävlingen blev dock fiasko, bara två nya prenumeranter skaffades. (Kommunal, avd. 41, medlemsmöte, prot. 15/12 1934).

91) GTF, medlemsmöte, prot. 8/10 1931.

92) Framåt, bolagsstämma, prot. 28/4 1935.

Lindh, rapporterade på ett avdelningsmöte i december 1938 att 200 nya läsare anskaffats och i en applåderad rapport på årsmötet någon månad senare att 247 medlemmar nu var prenumeranter. "Emellertid var arbetet icke alltigenom angenämt." 93)

Intressekasseprenumerationen gav ett visst eko även i fackföreningar, som inte omfattades av den. Vid ett extramöte med Grov- och Fabriks avd. 49 år 1938 om arbetarpressens svårigheter vände sig en talare mot att "Ny Tid påtvingas medlemmarna i vissa fackföreningar" och anförde renhållningsarbetarna som exempel. En annan talare replikerade att detta var en "ynklig" kritik mot tidningen. 94)

Tidningsbudens ordförande, Theres Svensson, tog också upp systemet vid Framåts bolagsstämma år 1938, men från en annan utgångspunkt: De som har det bra ställt får tidningen billigare, menade Theres Svensson; kommunal- och statsanställda som har intressekassor får tidningen genom dessa för 2 kr per månad, medan övriga måste betala 2 kr och 40 öre. Från tidningsledningen svarades att prenumerationsavgiften togs upp av intressekassorna på tidningens initiativ. Om alla fackföreningar gjorde likadant, skulle tidningen tjäna på det. I de föreningar, där prenumerationsavgifterna betalades av intressekassorna, var 50 % av medlemmarna prenumeranter på Ny Tid, i övriga fackföreningar endast 7—15 %. 95)

Kritiken från tidningsbudens ordförande hade knappast politiska grunder. Budens organisation, Transports avd. 123, hade kompakt socialdemokratisk dominans. Ordföranden var dessutom politiskt mycket aktiv inom SAP, bl.a. stadsfullmäktigeledamot. 96) Kritiken berodde uppenbarligen på att budens provision gick förlorad om prenumerationsavgiften inkasserades genom intressekassorna. Ny Tids upplageframgångar var härvidlag ett andrahandsintresse.

---

93) Kommunal avd. 41, medlemsmöten, prot. 13/10 1938, 8/12 1938, 22/1 1939. Hur prenumerantinsamlingen i praktiken gick till, framgår av protokollet den 13/10 1938: Intressekassans kassör föreslog att personer skulle utses som med listor i händerna skulle besöka varenda medlem, som inte hade tidningen och omtala för dessa att intressekassan betalade kvartals- eller månadsavgifterna för tidningen. Vid renhållningsarbetarnas decembermöte 1937 (odaterat prot.) hade dessutom väckts förslag om att "reservanterna" — de som inte var SAP-medlemmar i den kollektivanslutna föreningen — skulle få Ny Tid genom avdelningens försorg. Förslagsställaren, Henning Carlsson, ansåg att en sådan utgift gott kunde bäras, "det kunde ju även lända till att ögon kom upp på dessa medlemmar så att de med tiden insåg vad betydelse en verklig arbetartidning har." Efter en rad inlägg, för och mot "tvångsprenumeration", avslogs förslaget.

94) Grov- och Fabriks avd. 49, extra medlemsmöte, prot. 15/11 1938.

95) Framåt, bolagsstämma, prot. 23/4 1938.

96) Göteborgs stadsfullmäktige, 1863—1962, II, s. 334.

Även i socialdemokratiskt dominerade organisationer hände det alltså att upplagekampanjerna för Ny Tid bemöttes negativt. Detta var allra vanligast i slutet av 1920-talet och i början av 1930-talet, men hade sin speciella orsak i de interna motsättningar som då fanns inom Göteborgs Arbetarekommun. Ny Tid tog ställning mot den falang, som leddes av Albin Ström, och tidningens cirkulär till de sammanslutningar som Ström-anhängarna behärskade blev ibland mycket kallsinnigt bemötta. Ström var bl.a. i flera år ordförande i den i insamlings- och kampanjärenden strategiskt viktiga Fackliga Centralförsamlingen. Ström kommenterade t.ex. en skrivelse från Ny Tid år 1932 i Fackliga Centrals styrelse med att tidningen hade sig själv att skylla om den inte gick bättre. 97) Den interna splittringen inom SAP var sannolikt också anledningen till att en del av det aktiva partifolket inte var prenumeranter på tidningen. 98)

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: Prenumerantanskaffningen var en utpräglad lokal angelägenhet. Det centrala agerandet för att hjälpa Ny Tid och övriga socialdemokratiska tidningar i prenumerationsarbetet bestod huvudsakligen i att SAP:s partistyreelse sände ut cirkulär och andra uppmaningar till lokalorganisationerna. Ett sådant cirkulär återges på sid. 172.

Lokalt agerande för VSK, AT, AP: Det var ännu mera sällsynt att enskilda fackföreningar engagerade sig i upplagearbetet för de kommunistiska och socialistiska tidningarna än i arbetet för Ny Tid. Vid enstaka tillfällen hände det dock att upprop gjordes till förmån för arbetarpresen, som även inbegrep någon eller några av de mindre tidningarna. 99)

VSK, AT och AP hade alltså nästan bara partiorganisationerna att lita till i upplagekampanjerna. En VSK-kampanj hade som mål att varje partimedlem skulle skaffa fem prenumeranter, 100) en annan kallades för "snöbollskastning", 101) en tredje genomfördes på en långfredag, då inga andra tidningar kom ut. 102) AT:s kampanjer hade ofta ett

---

97) FCF, styrelsen, prot. 28/6 1932.

98) Att det återstod en del att göra för Ny Tid bland det aktiva partifolket framgår av arbetarekommunens styrelseprotokoll 16/9 1930, enligt vilket arbetarekommunen skulle göra en framställning hos Ny Tids ledning om att "varje valkommitterad som inte var prenumerant på tidningen skulle erhålla densamma under agitationsperioden."

99) År 1920 hotade t.ex. transportarbetarnas samorganisation en cafeinnehaverska med blockad om hon inte såg till att hålla "arbetarnas tidningar Ny Tid, Väst-Svenska Kuriren och Syndikalisten." (Transportarbetarnas samorganisation, styrelsen, prot. 19/5 1920).

100) Göteborgs vänsterkommun, medlemsmöte, prot. 21/2 1919.

101) GAK, medlemsmöte, prot. 6/12 1924.

102) GKA, styrelsen, prot. 8/4 1927.

Partipressens spridning. Till arbetarekommunernas styrelser!

Partivänner!

Med hänvisning till bilagda konferensuttalande, punkt 12, rörande partipressen vill Partistyrelsen ytterligare understryka nödvändigheten av ett energiskt och uthålligt arbete för partipressens ökade spridning och ställer därför en enträgen maning att *vid nu förestående kvartalsskifte* realisera konferensens uttalande att *varje fackligt organiserad* tillhålls att *prenumerera å arbetarpressen*.

Det *fullständigt abnorma förhållandet* att det ännu i dag finnes arbetare, som understödja och prenumerera på den borgerliga pressen, med förbigående av arbetarpressen, *kan ej få fortfara*.

En press, som vid alla tillfällen då det verkligen gäller intressen av betydelse för arbetarklassen, bekämpar denna klass och dessemellan planmässigt förvanskar och förvränger allt, som rör arbetarnas kamp, förtjänar icke att omhuldas så som nu sker. Det måste bli allvar i kampen och plan i arbetet för att bringa oförnuftiga kamrater till förståelse för det i högsta grad klandervärda uti att lämna den press, som kämpar deras kamp, ej allenast utan stöd utan därejämte på allt sätt genom prenumeration och annorledes gynna och stärka motståndarepressen.

För att skapa bättre och rimligare förhållanden härvidlag föreslå vi, att Eder kommun tillsätter en *presskommitté* på exempelvis tre personer, som får sig ålagt att planera och leda agitationen under hela innevarande år, varvid arbetet koncentreras särskilt *vid kvartalsskiftena*, ehuru givetvis där månadsprenumeration förekommer även då göres vad som är möjligt för ersättandet av borgarpressen med arbetartidningen på platsen.

De sålunda arbetande kommittéerna böra rapportera ärekt till partistyrelsen, Barnhusgatan 16, 1 tr., Stockholm, rörande resultatet av sitt arbete.

Stockholm i mars 1923.

Med partihälsning
För Socialdemokratiska Partistyrelsen:
Gustav Möller.

Cirkulär från partistyrelsen till de socialdemokratiska lokalorganisationerna i mars 1923. Cirkuläret mynnade ut i en rekommendation till arbetarkommunerna att bilda särskilda presskommittéer. Någon sådan kom dock inte till stånd i Göteborg av arbetarekommunens protokoll att döma.

fixerat mål, 103) medan Arbetar-Posten bl.a. tillämpade en form av kollektiv prenumeration. Den socialistiska arbetarkommunen förändrade år 1935 uppbördssystemet så att veckoavgifterna inkluderade både partikontingenten och prenumerationsavgiften på Arbetar-Posten. 104) Någon större upplagehöjande effekt hade dock inte denna åtgärd, eftersom kommunen bara hade något tusental medlemmar. Många av dessa hade troligen tidningen förut.

Det utmärkande för Arbetar-Postens kampanjer är annars den besvikelse resultatet framkallade. Arbetet har "försumrats i rent brottslig grad", "de flesta gör ingenting alls" var omdömen som fälldes i rapporterna. 105)

Ifråga om prenumerantanskaffningen förekom ibland tvekan om lokala eller centrala kommunist/socialisttidningar skulle stödjas. Arbetar-Postens redaktör, Torsten Henrikson, såg t.ex. Folkets Dagblad som ett hot i Göteborgs omgivning. 106) Ibland försökte de kommunistiska och socialistiska arbetarkommunerna att samtidigt agitera för den centrala och lokala tidningen. Kampanjer startades t.ex. med tre mål: att värva partimedlemmar, att värva prenumeranter för den centrala tidningen och att värva prenumeranter för den lokala. 107) De lokala partiorganisationerna gjorde också till synes helhjärtade insatser, när de centrala tidningarna gav ut särskilda göteborgsnummer. 108) Under 1930-talet tycks också de lokala kommunist- och socialistkommunerna ha tävlat om vilken av respektive partiets huvudorgan som hade den största göteborgsupplagan. I båda kommunernas interna handlingar har påträffats statistik, som gällt både Ny Dags och Folkets Dagblads spridning i Göteborg. 109)

---

103) GKA, styrelsen, prot. 22/11 1929, 13/5 1931.

104) GSA, verksamhetsberättelse 1935.

105) Socialistiska partiets lokalorg., styrelsekonferens, prot. 20/11 1936. Socialistiska partidistriktet, VU:s och ombudsmannens berättelse 1936. (FA).

106) Västra Sveriges socialistiska partidistrikt, årskonferens 20—21/3 1937, distriktskonferens 4—5/4 1936, prot. (FA).

107) GKA, medlemsmöte, prot. 6/12 1924. Av "offensivkommitténs" slutredovisning framgick att kommunen fått 125 nya medlemmar, VSK 300 prenumeranter och FDP 70 prenumeranter. GKA, styrelsen, prot. 22/11 1929. Den nybildade kominternkommunen ställde upp följande mål för verksamheten fram till årsskiftet: 1.000 abonnenter på AT, 300 på Stormklockan (Ny Dag hade ännu inte startat) och 350 nya partimedlemmar.

108) Exempel: GKA, styrelsen, prot. 31/7 1922. I en rapport angavs att 2.100 ex av Politikens göteborgsnummer hade sålts. Året därpå beställde den lokala arbetarkommunen 2.000 ex av FDP:s göteborgsnummer och annonserade också i VSK efter försäljare för den centrala tidningen. (GKA, styrelsen, prot. 30/7 1923).

109) Exempel: Ny Dag hade i maj 1931: 312 ex i Göteborg, Folkets Dagblad 333 ex, i juni samma år hade ND 394 ex, FD 294 ex (GKA, styrelsen, prot. 1/7 1931). I december 1937 hade Ny Dag 483 ex och Folkets Dagblad 41 ex (GSA, brev och cirkulär, B I:1, FA).

Dessa insatser för de centrala tidningarna tedde sig förmodligen naturliga för de lokala organisationerna. Det var viktigt för varje parti att ha en stor daglig tidning. Men upplagearbetet för VSK, AT och AP kunde bli ganska splittrat till följd av denna ambition.

Centralt agerande ifråga om VSK, AT, AP: Liksom i Ny Tids fall tycks det bara ha varit de lokala organisationerna som medverkade i det direkta upplagearbetet för VSK, AT och AP.

Lokalt agerande ifråga om övriga tidningar: Även Arbetare-Kuriren drog nytta av en kollektiv medlemsprenumeration. I januari 1939 beslöt Göteborgs Lokala Samorganisation att en obligatorisk medlemsprenumeration skulle införas på AK. De medlemmar, som så önskade, kunde emellertid betala mellanskillnaden och istället prenumerera på Arbetaren. 110)

Minareten såldes inte med organisationernas hjälp, men tidningens försäljning diskuterades ändå i den kommunistiska arbetarkommunen år 1924, eftersom Minareten — enligt VSK-styrelsens mening — såldes på bekostnad av VSK. Flera f.d. försäljare av VSK hade börjat sälja Minareten istället, uppgavs det. Frågan debatterades, men inget beslut fattades. 111)

VI:2:2:2. Annonsering och annonsanskaffning

Annonsärendena blev från och med den här perioden kontroversiella. Fram till år 1917 hade organisationernas annonsering i Ny Tid styrts av organisationernas ekonomi. Nu blev även annonsfrågorna politiska.

Organisationernas annonsering i arbetarpressen kan grovt indelas i:

- 1) meddelandeannonser (mötes-, blockad-, prickningsannonser etc),
- 2) stödannonser (val-, första maj-, jul- och nyårsannonser etc).

Organisationerna var, ur politiskt perspektiv, generösare ifråga om meddelandeannonseringen än stödannonseringen. I vissa fall kunde meddelandeannonser t.o.m. införas i borgerlig press. 112)

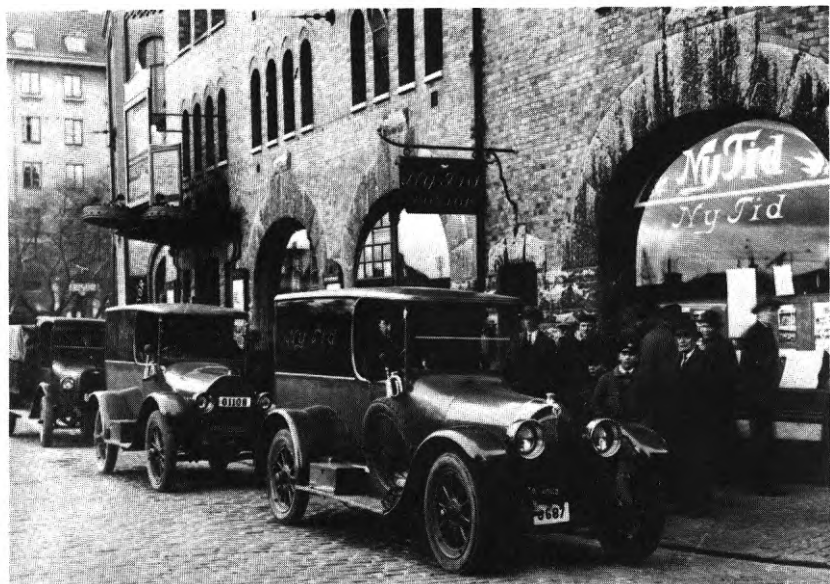
Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: De lokala fackföreningarna placerade praktiskt taget alltid sina meddelandeannonser i Ny Tid — antingen i bara Ny Tid eller i Ny Tid som en av flera tidningar. Om någon fackförening inte annonserade sina möten etc i Ny Tid — och detta inte berodde på ekonomin — låg vanligen en protestaktion

---

110) Göteborgs LS, medlemsmöten, prot. 22/1, 26/1 1939, verksamhetsberättelse 1939.

111) GKA, styrelsen, prot. 10/3 1924.

112) Exempel: Kommunalarbetarnas samorganisation, styrelsen, prot. 1/2 1926. Förutom de återkommande annonserna i Ny Tid beslöt samorganisationen att även annonsera i GT (en gång) om att de som sökte anställning vid kommunens verk först kontaktade kommunalarbetarnas expedition.

Del av Ny Tids bilpark i slutet av 1920-talet. En av tidningens bilar — dock ej med på bilden — inköptes år 1928 för att få fart på bilannonseringen. Halva bilen betalades kontant, återstoden utgick i form av annonser. Bilen såldes sedan till Framåts direktör, August Åkesson. (Framåt, styrelsen, prot. 5/3 1928).

bakom. 113) Tidningen var därmed i ett ganska gynnat läge, när det gällde fackföreningsannonseringen. Ny Tid var å andra sidan den enda dagliga arbetartidningen i Göteborg och dess upplaga betydligt större än kommunisternas och socialisternas tidningar.

Däremot klagade tidningsledningen på att arbetarrörelsens folk inte placerade sina småannonser i tidningen. Vid bolagsstämman år 1925 avslöjade Framåts ekonomichef, August Åkesson, att Ny Tid klippte småannonser från borgerliga tidningar och införde dessa i söndagstidningen för att visa "att dessa även kunde beredas plats i Ny Tid." 114) Enskilda partimedlemmars familjeannonser kunde t.o.m. diskuteras på arbetarekommunens möten, såsom framgår av paragraf 5 i protokollet från Göteborgs Arbetarekommuns medlemsmöte den 5 maj 1936:

113) Grov- och fabriks avd. 49 drog således in all annonsering i Ny Tid vid årsmötet 1934 till förmån för Arbetar-Posten. Det skedde ett par veckor efter det att Albin Ström utesluts ur SAP. (Grov- och Fabriks avd. 49, medlemsmöte, prot. 24/1 1934).

114) Framåt, bolagsstämma, prot. 13/4 1925.

”Med anledning av att partivän Viktor Wångfelt annonserat en familjeangelägenhet i en borgerlig tidning, men ej i Ny Tid, beslöt kommunmötet, efter en stunds debatt, att uppdraga åt kommunstyrelsen att på lämpligt sätt meddela partivännerna att vanlig enkel solidaritetsplikt bjuder, att i de fall då partivännerna äro i behov av annonsering, där ej speciella motiveringar finnas för att detta sker i viss tidning, t.ex. av borgerlig färg, sådan annonsering sker i ortens partitidning.”

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: De centrala organisationerna spelade en mycket begränsad roll som annonsörer och i annonsanskaffningsarbetet för Ny Tid och de övriga göteborgska arbetartidningarna. Vad beträffar den centrala meddelandeannonseringen var fackförbundspressen sannolikt en mer ändamålsenlig kanal än den lokala arbetarpresen. Någon märkbar stödannonsering förekom inte heller från centralt håll.

En principiellt intressant framställning gjorde Ny Tid år 1933 till den socialdemokratiska AB Samorganisationen, då tidningen ville ha en garanti från LO för eventuellt annonsbortfall i samband med LO:s köpblockad mot tyska varor. Frågan föranledde dock inget beslut i samorganisationens styrelse. 115)

Lokalt agerande ifråga om VSK, AT, AP: Någon alltigenom konsekvent linje går inte att skönja, när det gäller organisationernas annonsering i den kommunistiska eller socialistiska pressen.

Om en kommunistisk eller socialistisk riktning hade majoritet på ett fackligt möte, där ett annonsärende avgjordes, fick självfallet respektive partis tidning del av (eventuellt hela) annonseringen. Men om motsvarande riktning var i minoritet var resultatet svårare att förutsäga. Minoritetens numerära styrka, organisationens ekonomi, men framför allt det aktuella politiska klimatet spelade in.

I Grov- och Fabriks avd. 49 blev t.ex. annonseringen föremål för ett triangeldrama mellan socialister, kommunister och socialdemokrater på 1930-talet:

Det började på årsmötet den 24 januari 1934, då den socialistiska majoriteten gjorde rent hus med all annonsering i Ny Tid (som dittills ensam fått avdelningens annonsering).

Vid årsmötet den 23 januari 1935 anklagade både kommunister och socialdemokrater den socialistiska styrelsen för en överdriven annonsering i Arbetar-Posten, vilket bl.a. ledde till att revisionsberättelsen bordlades med 136 röster mot 118.

Vid det fortsatta årsmötet den 27 mars 1935 enades emellertid kommunisterna och socialisterna om att avdelningens annonsering skulle ske i Arbetar-Posten och Arbetar-Tidningen och att när det behövdes — som exempel angavs blockadannonser — även i Ny Tid.

---

115) AB Samorganisationen, styrelsen, prot. 2/12 1933. AA.

Vid årsmötet den 23 januari 1936 var det socialdemokraternas tur att ensamma klaga över de höga annonskostnaderna.

Vid det ordinarie mötet den 25 november insattes avdelningens julhälsning i samtliga tre tidningar och vid årsmötet den 20 februari 1938 beslöt det kommunistiskt/socialdemokratiskt dominerade mötet att upphöra med annonseringen i Arbetar-Posten (och att utlysa ett extramöte i tidningsfrågan till vilket bara representanter för AT och Ny Tid inbjöds — se VI:2:2:4). Socialisterna protesterade förgäves. 116)

I andra föreningar vållade annonsärendena inga kontroverser alls. Eriksbergs verkstadsklubb, som inte köpte någon andel i Framåt eller AP under hela perioden och där SKP (Komintern) hade egen majoritet under hela perioden, beslöt t.ex. vid ett medlemsmöte i november 1934 att kyrkovalsannonsera i "alla tre tidningarna". 117)

Fackföreningsannonseringen var åtråvärd för VSK, AT och AP. Ekonomiskt betydde den inte så mycket, men frekvensen av organisationsannonser var en mätare på tidningens ställning inom den göteborgska arbetarrörelsen. Väst-Svenska Kuriren tog till och med, oombedd, in mötesannonser gratis. 118) Mötesannonsernas betydelse underströks också i ett upprop till "varje vänstersocialist", som skickades ut inför Väst-Svenska Kurirens start år 1918: 119)

"För all rörelsens livaktighet och framgångar gäller som första villkor — ett kraftigt framträdande inför offentligheten... Därför bör vi alltid ha i sikte, att varje möte, enskilt eller offentligt, fäster, föreläsningar o. d. på ett kraftigt och målmedvetet sätt, och även i tid, annonseras i pressen. Som Västra Sveriges Dagblad skall bli ett organ för hela Västra Sverige, så blir det även det bästa annonsorganet för samma landsända. Vi bör ju då — om än aldrig så liten energi nedlägges för annonsupptagning — förutom föreningsannonser o. d. även erhålla annonser från varje plats, olika affärsmän."

Tidningarna ville alltså ha organisationernas hjälp i annonsupptagningen på den öppna marknaden. Ny Tid hade fått sådan assistans av flera föreningar under sin etableringsperiod. I samma utvecklingsskede befann sig nu de övriga tidningarna.

Vid den kommunistiska arbetarkommunens extramöte i tidningsfrågan den 14 januari 1924 uppmanades de kamrater, som tillhörde sjuk-kassorna eller hyresgästföreningarna, att förmå dessa att annonsera i

---

116) Grov- och Fabriks avd. 49, medlemsmöten, prot. 1934—1938. Avdelningens kostnader för annonser var, enligt revisionsberättelserna, de aktuella åren: 1934: 1.214 kr, 1935: 1.378 kr, 1936: 896 kr, 1937: 1.598 kr, 1938: 775 kr. 1934 års siffra gällde alltså enbart Arbetar-Posten.

117) Eriksbergs verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 15/11 1934.

118) Kommunalarbetarnas samorg., årsmöte, prot. 13/2 1924.

119) GKA:s handlingar, A II:1, FA. I uppropet kallas den nya tidningen Västra Sveriges Dagblad, men det slutgiltiga namnet blev alltså Väst-Svenska Kuriren.

VSK. Året dessförinnan hade hela annonsackvisitionen för VSK, åtminstone temporärt, överlåtits på frivilliga krafter. 120)

Även inom annonsanskaffningen sammanföll de centrala och lokala kommunist/socialisttidningarnas önskemål, särskilt i samband med de speciella göteborgsnummer Folkets Dagblad/Politiken och Ny Dag gav ut. Vid ett tillfälle fick t.o.m. Arbetar-Tidningens tidningskommitté i uppdrag av den kommunistiska arbetarkommunen att lösa annonsfrågan inför en platssida i Ny Dag. 121)

Lokalt agerande ifråga om övriga tidningar: Någon större föreningsannonsering från icke syndikalistiska organisationer förekom inte i Arbetare-Kuriren. Däremot fick AK annonser från kommittéer etc, som bildats för speciella ändamål och i vilka den syndikalistiska rörelsen samarbetade med arbetarrörelsens övriga organisationer. 122)

I privatägda Minareten placerade flera partiorganisationer annonser inför valen. Det gällde inte bara arbetarpartierna utan även liberalerna och högern. 123)

VI:2:2:3. Civiltrycksbeställningar

Två tidningar hade egna tryckerier, Ny Tid (Framåt) och Väst-Svenska Kuriren (Göteborgstryckeriet). Det sistnämnda tryckeriet inköptes av den vänstersocialistiska, sedermera kommunistiska arbetarkommunen år 1918 och tryckte VSK fram till hösten 1931. Inte bara anbudens storlek utan också den aktuella politiska ställningen i föreningarna avgjorde vilket av dessa tryckerier som fick föreningsbeställningarna (om de inte gick till privata tryckerier).

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: Ny Tids tryckeri, Framåt, drog särskild nytta av att föreningarnas trycksaksbeställningar delvis ändrade karaktär under perioden. Tidigare hade det mest gällt accidenstryck; nu beställde ett flertal föreningar även omfångsrika jubileumsskrifter. När dessa beställningar började komma under 1930-talet, var Framåt det enda kvarvarande arbetarrörelseägda tryckeriet. Framåt fick därmed trycka så gott som alla dessa böcker. 124) Ett undantag var

120) GKA, styrelsen, prot. 3/9 1923.

121) GKA, styrelsen, prot. 21/1 1931.

122) Göteborgs Sacco-Vanzettikommitté beslöt t.ex. 1/8 1927 att annonsera i stadens tre arbetartidningar och Göteborgs-Posten... "Vidare skulle samtliga tidningar vidtalas för mesta möjliga gratisreklam". Av en revisionsberättelse framgår att kommittén t.o.m. 1/10 1927 annonserat för 111 kr i Ny Tid, 68 kr i G-P, 50 kr i Arbetare-Kuriren och 40 kr i VSK. Annonseringen i Ny Tid upphörde under kommitténs fortsatta verksamhet år 1928 och 1929 efter en protestskivelse från kommittén. (Göteborgs LS. Brev och cirkulär 1919—1939. B 1:1. FA).

123) Minareten 6/9 1928, 13/9 1928 innehöll valannonser för tre partier: kommunisterna, högern och liberalerna.

124) Samtliga jubileumsskrifter, som Harald Hjern författade (se käll- och litteraturförteckningen) trycktes t.ex. på Framåt.

Tabell VI:7. Tryckeri AB Framåts driftsintäkter 1917—1939. (Avrundade tusental kr. Procentuell fördelning på intäktskategorier för varje år).

År	Intäktskategorier									
	Tidningsförsäljning		Annonser		Civiltryck brutto		Övriga intäkter		Summa	
	tusen-tal kr	(%)	tusen-tal kr	(%)	tusen-tal kr	(%)	tusen-tal kr	(%)	tusen-tal kr	(%)
1917	85	(34)	134	(54)	30	(12)	0	(0)	250	(100)
1918	114	(35)	153	(47)	53	(16)	8	(2)	327	(100)
1919	233	(41)	278	(49)	61	(11)	0	(0)	572	(101)
1920	269	(34)	395	(51)	116	(15)	0	(0)	780	(100)
1921	299	(41)	348	(47)	90	(12)	0	(0)	737	(100)
1922	310	(47)	299	(45)	59	(9)	2	(0)	663	(101)
1923	295	(43)	335	(49)	54	(8)	3	(0)	686	(100)
1924	284	(40)	356	(50)	65	(9)	3	(0)	709	(99)
1925	293	(37)	374	(47)	134	(17)	0	(0)	801	(101)
1926	252	(34)	350	(47)	149	(20)	1	(0)	752	(101)
1927	266	(34)	346	(44)	163	(21)	2	(0)	778	(99)
1928	283	(33)	374	(44)	193	(23)	2	(0)	852	(100)
1929	318	(35)	405	(45)	181	(20)	5	(1)	910	(101)
1930	354	(40)	429	(49)	90	(10)	6	(1)	878	(100)
1931	347	(40)	423	(49)	88	(10)	5	(1)	864	(100)
1932	337	(37)	421	(46)	161	(17)	3	(0)	921	(100)
1933	344	(37)	418	(45)	168	(18)	2	(0)	932	(100)
1934	329	(36)	419	(46)	160	(18)	1	(0)	909	(100)
1935	326	(35)	416	(44)	188	(20)	13	(1)	944	(100)
1936	415	(35)	511	(43)	193	(16)	81	(7)	1.200	(101)
1937	484	(37)	510	(39)	151	(12)	169	(13)	1.314	(101)
1938	480	(32)	548	(37)	202	(14)	265	(18)	1.495	(101)
1939	497	(32)	558	(36)	177	(11)	323	(21)	1.555	(100)

Källa: Tryckeri AB Framåt. Förvaltningsberättelser 1917—1939.

typografernas 450-sidiga 50-årsskrift, som framställdes på ett privat tryckeri. Typografernas fackförening vidhöll därmed den linje, som avdelningsmötet beslutat om på 1910-talet (se V:2:2:3), nämligen att föreningens trycksaker lika gärna kunde beställas på privata tryckerier som på arbetarägda. 125)

125) Typografiska föreningens revisionsberättelser trycktes t.ex. på Lundbergs boktryckeri 1917—1918, Göteborgstryckeriet 1919—1923, Handelstryckeriet 1924—1936, Framåt 1937—1939. Typografernas strejktidning, Typografen, trycktes på Framåt år 1919, jubileumsboken på Wald. Zachrissons boktryckeri år 1935.

Framåt etablerade sig under perioden som ett betydande civiltryckeri till allra största delen baserat på organisationernas beställningar. 126) Bruttointäkterna av civiltryckeriet, som under förra perioden aldrig översteg 25.000 kr, per år ökade mycket kraftigt i slutet av 1910-talet och början av 1920-talet (se tabell VI:7). Till Framåts konkurrenskraft bidrog den tekniska upprustningen av tryckeriet; den 48-sidiga rotationspress som inköptes år 1925 gav företaget särskilda möjligheter att trycka andra tidningar.

En stor lokal tidning som trycktes på Framåt var Hyresgästen (se IV:9). Mellan Hyresgästens tidningsstyrelse och Framåt rådde ett spånt förhållande under några år på 1920-talet, då Hyresgästen fått en ny kommunistisk ledning och Framåts direktör sade sig sakna förtroende för denna. 127) Tidningen förblev dock kund.

Göteborgs Arbetarekommun gav Framåt ett visst stöd i konkurrensen om de kommunala trycksaksbeställningarna år 1938 genom att sammankalla socialdemokratiska representanter från de större kommunala styrelserna till en diskussion om tryckning av kommunala handlingar hos Framåt. 128)

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: Den nya rotationspressen bidrog till att Framåt fick en verklig storkund under ett halvt decennium. Det var Kooperativa Förbundet, som från och med hösten 1924 och fem år framåt tryckte sin medlemstidning, Konsumentbladet (föregångaren till Vi) på Framåt. Den offert, som antogs i november 1924 innebar att Framåt för 850 kr i veckan skulle framställa 125.000 ex av Konsumentbladet. 129) Denna beställning var främsta orsaken till att civiltryckeriets bruttoomsättning fördubblades från ett år till ett annat, liksom att omsättningen senare halverades, när KF flyttade tryckningen till Stockholm (tabell VI:7).

Att Kooperativa Förbundet lät trycka sin tidning på Framåt, liksom det åren 1913—1920 tryckt tidningen på Arbetet i Malmö, hade enligt Gunnar Elveson, mindre ideologiska än ekonomiska skäl. 130) Men sannolikt invercade det att Framåts direktör, August Åkesson var förvaltningsrådets ordförande i Konsum i Göteborg. 131) Tryckningen flyttades år 1924 mycket hastigt över till Framåt i samband med en

---

126) Av sammanlagt 155 tryckalster, som framställdes på Framåt första halvåret 1939, avsåg således 135 beställningar från någon av arbetarrörelsens organisationer. (Tryckeri AB Framåts handlingar, AA).

127) Lindström, s. 75 f.

128) GAK, styrelsen, prot. 24/11 1938.

129) Framåt, styrelsen, prot. 4/11 1924.

130) Elveson, s. 289 f.

131) Sjölin m.fl., s. 185. Även Ny Tids chefredaktör vid denna tid, Emil Rosén, var aktiv inom den lokala kooperationen och hade också varit förvaltningsrådets ordförande under en tid.

omfattande omläggning av KF-tidningen; så snabbt att det stockholmstryckeri som framställt Konsumentbladet tiden närmast före omläggningen beskyllde KF för kontraktsbrott. 132) Att tryckningen år 1929 flyttades från Göteborg berodde i sin tur på att KF köpte en egen tryckpress. 133)

En central tryckeribeställning, som delvis kompenserade förlusten av Konsumentbladet fick Framåt under 1930-talets första år, då socialdemokratiska partiets nystartade tidning, Folkbladet, trycktes i Göteborg. Eftersom Framåt inte kunde erbjuda det format partiet önskade, upphörde emellertid tryckningen under år 1933. 134)

Lokalt agerande ifråga om VSK: Liksom en del socialdemokratiskt dominerade fackföreningar beställde trycksaker hos Framåt utan att ens begära in anbud från Göteborgstryckeriet 135), hände det att kommunistiska mötesmajoriteter på samma sätt favoriserade det egna tryckeriföretaget.

Styrelsen för Metalls avd. 41 placerade således en beställning på Göteborgstryckeriet år 1921 utan att några alternativ diskuterades. På ett senare medlemsmöte motiverade styrelseledamoten Ernst Ohlsson åtgärden med att Ny Tid hade sökt misstänkliggöra styrelsen. På mötet antogs också en protest mot Ny Tid och dess "ovederhäftiga" artiklar om avdelningen. 136)

Ett av de större objekt, om vilket det förekom öppen konkurrens mellan Göteborgstryckeriet och Framåt, var den årliga adresskalender Fackliga Centralförsamlingen började ge ut under 1920-talet. Göteborgstryckeriets anbud var lägre under de första åren. 137) Efter några år övergick dock tryckningen, för gott, till Framåt.

Göteborgstryckeriets omsättning var år 1924, inklusive tryckningen av VSK, 85.634 kr. 138) Själva tidningen betalade år 1927 cirka 25.000 kr för tryckningen. 139) I mitten av 1920-talet torde alltså civildelen av Göteborgstryckeriets verksamhet ha uppgått till 50.000—70.000 kr, en siffra i nivå med Framåts civilomsättning under 1920-talets första år (se tabell VI:7). Efter den kommunistiska partisprängningen år 1929 sjönk

---

132) Elveson, s. 28.

133) Elveson, s. 289 ff. Framåt, styrelsen, prot. 21/8 1929.

134) Framåt, bolagsstämma, prot. 22/4 1934.

135) Exempel: Kommunalarbetarnas samorg., styrelsen, prot. 3/2 1924.

136) Metalls avd. 41, medlemsmöte, prot. 20/2 1921.

137) FCF, styrelsen, prot. 28/3 1926, 5/4 1927. Däremot trycktes FCF:s årsberättelse alltså på Framåt.

138) GTF, medlemsmöte, prot. 8/4 1925.

139) VSK, revisionsberättelse 1927. I Robert Johanssons handlingar, FA.

tryckeriets omsättning till 37.000 kr (inkl. tryckningen av tidningen) år 1930. 140)

Centralt agerande ifråga om VSK: Det kommunistiska partiets centrala instanser fick i slutet av 1920-talet ingripa i och avgöra en segsliten tryckerifråga på det lokala planet. Det gällde tryckningen av Minareten (se IV:5), vars redaktör och utgivare, Martin Andersson, hade en mycket framträdande roll inom den lokala kommunistiska rörelsen. Till en början tryckte Martin Andersson sin tidning på Göteborgstryckeriet, men fr.o.m. nr 5 1925 flyttade han tryckningen till privatägda Handelstryckeriet. 141)

Den kommunistiska arbetarkommunens ombudsman, Axel Th Andersson, föreslog på ett styrelsemöte i februari 1926 att kommunstyrelsen skulle begära att partiets arbetsutskott tvingade Martin Andersson att omedelbart låta trycka sin tidning på Göteborgstryckeriet. Mötet beslöt dock att först inkalla ett extra styrelsemöte för att försöka avgöra frågan på det lokala planet. 142) Vid detta extramöte ansåg Ernst Hansson att det var Martin Anderssons plikt att komma tillbaka till Göteborgstryckeriet, "särskilt som det kommunistiska tryckeriet har lite att göra", Elma Adamson, på vars förslag extramötet kommit till, vädjade till Martin Andersson att låta partiets intressen gå i första hand. Denne ansåg dock, enligt protokollet, att "man måste se skillnad på ett affärsföretag och ett partiintresse, ville bl.a. påtala att när det gäller affärer så låter kamraterna Augustsson och Adamson klichébeställningarna inte gå genom Göteborgstryckeriet och undandrar på så sätt förtjänster för tryckeriet." Martin Andersson menade också, och på den punkten fick han instämmanden, att Göteborgstryckeriet inte hade kapacitet att varje vecka leverera en så stor upplaga som Minareten då hade. Resultatet av det extra styrelsemötet blev att partiet skulle meddela om ställningen. 143)

Vid partiets AU-möte några dagar senare behandlades så en skrivelse från Axel Th Andersson, vari denne föreslog att arbetsutskottet måtte ingripa och ålägga Martin Andersson att överflytta Minareten till Göteborgstryckeriet, som hade arbetsbrist. Karl Kilbom ansåg att tryckeriet borde få annat tryck än just Martin Anderssons tidning: "Det är ju svårt att ålägga Martin Andersson att trycka tidningen å Göteborgstryc-

---

140) SKP (Kilbom), korrespondens, AA.

141) GKA, styrelsen, prot. 11/5 1925. Enligt prot. ansåg sig Martin Andersson "uppkörd" av Göteborgstryckeriet.

142) GKA, styrelsen, prot. 1/2 1926.

143) GKA, styrelsen, prot. 4/2 1926. (Augustsson var VSK:s ekonomichef, Adamson dess redaktör. Ang. Göteborgstryckeriets kapacitet hade Ernst Hansson uttalat vid styrelsemötet 1/2 1926 att det skulle gå att trycka Minareten om den kom ut på lördagar istället för på onsdagar, men att det kunde hända att inte hela upplagan kunde levereras på en gång.)

Martin Andersson, ledande kommunist i Göteborg på 1920-talet, utgivare av Minareten 1924—1930, därefter redaktör för Hyresgästen.

keriet." Anna-Stina Pripp ville ifrågasätta om inte Martin Andersson kunde anställas i VSK "för att på så sätt slippa de ständiga slitningarna med honom." AU-beslutet blev att Oskar Samuelsson fick i uppdrag att lösa frågan på lämpligaste sätt, eventuellt genom att resa till Göteborg. 144) Samuelsson rapporterade inför AU en dryg månad senare från sitt göteborgsbesök att Axel Th Andersson hade ställt ultimatum: om inte Minareten återfördes till Göteborgstryckeriet skulle han avgå från sin befattning som ombudsman inom kommunen. På kommunmötet hade denna hotelse satts i verket. På grund härav ville inga andra kamrater heller gå in i kommunstyrelsen, där de ansåg Axel Th Andersson absolut nödvändig. "Atmosfären i Göteborg var icke vidare god", rapporterade Samuelsson. Kamraterna rivaliserade och ingen solidaritet fanns mellan de olika företagen. Olycksbarnet var framför allt Göteborgstryckeriet. Konflikten om Minareten tryckning hade till slut lösts genom att Martin Andersson förklarade sig villig "att under betryggande former för tryckning etc" åter flytta över till Göteborgstryckeriet fr.o.m. 1 augusti samma år. Axel Th Andersson hade då tagit tillbaka sitt ultimatum. 145)

144) SKP, AU, prot. 10/2 1926.

145) SKP, AU, prot. 18/3 1926.

Emellertid flyttades inte tryckningen till Göteborgstryckeriet (som f.ö. gick i konkurs sommaren 1926). Martin Andersson föreslog istället att en av partiets organisationer, Arbetarbarnens förbund (Pionjärerna), skulle överta Minareten. ¹⁴⁶⁾ Detta förslag accepterades inte partiets AU. Istället föreslog en kommitté att Minareten skulle utgivas av VSK och utkomma som speciell söndagstidning. Vinsten skulle tillfalla den partiorganisation, som var i mest behov av pengarna. Martin Andersson accepterade detta förslag under förutsättning att hans bror garanterades fortsatt anställning på Minareten. Något sådant löfte gavs aldrig. Därmed blev det heller inte något avgörande. ¹⁴⁷⁾

I februari 1927 rapporterades på den kommunistiska arbetarkommunens styrelsemöte att Karl Kilbom och Martin Andersson "gjort upp" Minareten-historien på så sätt att Martin Andersson i fortsättningen var ansvarig inför partiet angående redigeringen av tidningen. Därmed var det inte längre ett tryckeriärende. ¹⁴⁸⁾

VI:2:2:4. Övrigt indirekt ekonomiskt stöd

Organisationer och sympatisörer stödde också tidningarna indirekt genom att förbättra tidningarnas good-will inom och utom arbetarrörelsen. Bl.a. gjordes olika reklaminsatser. Ett lokalt exempel härpå är hur Göteborgs Arbetarekommun år 1926 engagerade sig för att ordna en fotbollsturnering mellan göteborgsalliansens klubbar om Ny Tids vandringspris. ¹⁴⁹⁾ På det centrala planet beslöt t.ex. A-prensens samorganisation år 1919 om en samfällad reklaminsats för hela partipressen "eventuellt med anlåtande av extra betald arbetskraft." ¹⁵⁰⁾

Samfällda aktioner för arbetarpresen i Göteborg är dock mycket sällsynta i källmaterialet. Det tidigare nämnda extramötet om arbetarpresen, som Grov- och Fabriks avd. 49 ordnade i november 1938 (se VI:2:2:2) är därför värt att beröra ytterligare. Socialdemokrater och kommunister förenades vid detta tillfälle i kampen mot en gemensam fiende, den borgerliga pressen.

En representant för Arbetar-Tidningen, Nils Holmberg, och en för Ny Tid, Sven Söderberg, inledde. Holmberg varnade speciellt för den typ av borgerliga tidningar, som Göteborgs-Posten representerar, "som hånglar med arbetarrörelsen för att tjäna pengar, men vars politiska inställning mot arbetarklassen ständigt är klar... Till denna senare typ hör även veckotidningarna, som försöker hålla tillbaka arbetarna i det fackliga arbetet och som löser de sociala frågorna med romantik..."

¹⁴⁶⁾ GKA, styrelsen, prot. 22/12 1926.

¹⁴⁷⁾ GKA, styrelsen, prot. 8/1 1927.

¹⁴⁸⁾ GAK, styrelsen, prot. 7/2 1927.

¹⁴⁹⁾ GAK, styrelsen, prot. 19/5, 8/9, 1/10 1926.

¹⁵⁰⁾ Bråland, s. 62.

Borgartidningarna försöker ofta vända arbetarna mot sina egna organisationer, fortsatte Holmberg, vars anförande Söderberg instämde i. Denna fortsatte angreppet på G-P, "som vädjar till allmänheten med en och annan utflykt om året, där det bjuds på lite kaffe med dopp... G-P visar ju klart sin egen inställning genom att neka införa t.ex. en blockadannons..."

Någon kritik av Göteborgs-Posten hördes dock inte, enligt det tolv-sidiga diskussionsprotokollet, från representanterna för det vid denna tid starkt decimerade socialistiska partiet. Socialisten Ivar Karlsson menade tvärtom att "i G-P behandlas även saker för småfolket". Karl Karlsson frågade varför G-P fördömdes starkt, "när man samtidigt använder den till att införa sina fotografier, för att därigenom bliva känd inom arbetarrörelsen." För övrigt var de socialistiska talarna besvikna över att ingen representant för Arbetar-Posten inbjudits och vidare ironiserade de över socialdemokraternas och kommunisternas samförstånd. 151)

VI:2:2:5. Indirekt ekonomiskt stöd — sammanfattning

Prenumerant- och annonsanskaffningskampanjer baserades framför allt på de politiska organisationernas medverkan. Fackföreningarna, som under förra perioden i stor utsträckning mobiliserats för Ny Tids kampanjer, hade nu en underordnad roll i tidningsagitationen. I en del fackföreningar, främst bland kommunalarbetarna, infördes dock en modifierad kollektiv prenumeration på Ny Tid. Denna kritiserades fränt på sina håll. Bland det socialistiska partiets medlemmar och bland syndikalisterna genomfördes för en tid en obligatorisk prenumeration på Arbetar-Posten respektive Arbetare-Kuriren.

De socialistiska/kommunistiska tidningarnas frivilliga krafter sattes också in för att tjäna respektive partiets centrala, dagliga tidningar. Prenumerant- och annonsanskaffningsstödet till VSK, AT och AP, kunde därför bli något splittrat.

Organisationernas annonsering blev under perioden politiskt kontroversiell. Ny Tid fick visserligen i kraft av sin dagliga utgivning del av nästan all föreningsannonsering. Men om de övriga tidningarna skulle få några annonser från fackföreningarna berodde på den numerära styrkan bland tidningens anhängare, fackföreningarnas ekonomi och det rådande politiska klimatet.

Civiltrycksbeställningarna var viktiga för både Ny Tids och Väst-Svenska Kurirens totala ekonomi. I VSK:s fall hade civiltryckeriet t.o.m. en högre omsättning än själva tidningen. I Ny Tids fall gav en beställning från Kooperativa Förbundet, den tekniska framställningen

---

151) Grov- och Fabriks avd. 49, medlemsmöte, prot. 15/11 1938.

av Konsumentbladet, ett betydande uppsving för tryckeriverksamheten under ett halvt decennium. De flesta av de fackföreningar, som gav ut jubileumsböcker under perioden, tryckte också dessa på Framåt. VSK:s tryckeri, Göteborgstryckeriet, gick år 1925 miste om Minareten tryckning, vilket ledde till en splittring av den kommunistiska arbetarkommunen med centralt partiingripande som följd.

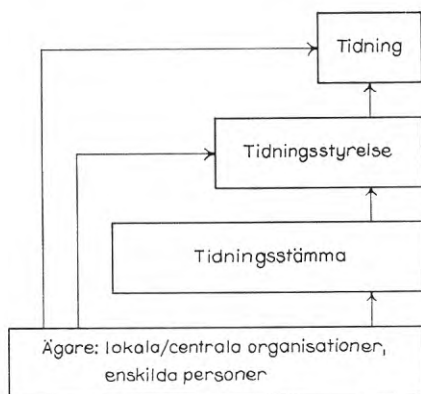
Liksom ifråga om de direkta ekonomiska stödåtgärderna gynnade organisationerna för det mesta bara en tidning åt gången. I slutet av 1930-talet genomfördes dock samtidiga aktioner till förmån för flera tidningar i det förändrade politiska klimat som då rådde.

VI:3. Kontroll

VI:3:1. Inledning

De organisationsägda tidningar som startades under perioden var i princip uppbyggda på samma sätt som Tryckeri AB Framåt. Basen utgjordes av en andelsförening eller ett aktiebolag i vilken(t) organisationer och enskilda hade andelar/aktier. Det högsta beslutande organet var tidningsstämman, som vanligen samlades en gång om året. För den löpande skötseln svarade tidningsstyrelsen, som utsågs av stämman. 152) Kontrollvägarna var därmed desamma som gällde för Framåt under förra perioden.

Figurativt kan ägarnas kontroll av tidningsföretagen beskrivas enligt följande: ägarna kunde *dels* agera i kedjan: stämman—styrelsen—tidningen, *dels* (via mötesuttalanden, uppvaktningar etc) direkt hos tidningen eller tidningsstyrelsen:

152) För AT och AK fanns de första åren inga stämmor, eftersom inga andelsföreningar till en början existerade för dessa tidningar.

VI:3:2. Ekonomisk/administrativ kontroll

VI:3:2:1. Lönefrågor

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: Trots att lönernas relativa andel av Framåts driftskostnader ökade till över 50 % under perioden 153) hade de lokala organisationerna sällan några synpunkter på tidningsföretagets lönekostnader. De löpande löne- och anställningsärendena sköttes av företagsledningen; ibland kopplades tidningsstyrelsen in.

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: De allmänna riktlinjerna för lönepolitiken inom den socialdemokratiska pressen formulerades av A-pressens samorganisation. Flera initiativ togs inom A-pressen för att koordinera löne- och anställningspolitiken under perioden. År 1929 debatterades t.ex. på samorganisationens ordinarie bolagsstämma överbetalningar utöver typografavtalet. Det beslöts att alla företag skulle sända in uppgifter över vilka extraförmåner som utgick till de anställda. Även vid samorganisationens stämma år 1934 kritiserades överbetalningarna och extraersättningarna vid sidan om avtalen. Över huvud taget utvecklades samorganisationen alltmer till en central arbetsgivarorganisation för de socialdemokratiska tidningarna, även om steget inte togs fullt ut under perioden. 154)

Vem som skulle bestämma lönerna inom partipressen behandlades också på ett partistyrelsemöte år 1938; frågan var då närmast föranledd av typografernas lönerörelse och LO:s ökade engagemang i den socialdemokratiska pressen. K.J. Olsson, som skulle bli redaktör för Ny Tid ett par år senare, yttrade därvid att han ej var beredd "att låta LO bestämma lönerna vid våra tidningsföretag. LO är en arbetareorganisation, ingen arbetsgivareorganisation och det kan vara bara att den distinktionen hålles klar." Per Albin Hansson menade att "det räcker med att vi säger ifrån, att vi vill ej vara med om någon utpressning" (från typograf-håll). Det blev också beslutet. 155)

Lokalt agerande ifråga om VSK, AT, AP: I källmaterialet har inga noteringar påträffats, som tyder på att de lokala organisationerna försökt påverka VSK:s, AT:s eller AP:s lönesättning.

---

153) A-pressens revisions-PM för Ny Tid (ApA). Framåt förvaltningsberättelser. 1918 var löneandelen 42 %, 1938 53 %.

154) Bråland, s. 63 ff. Att samorganisationen redan i början av perioden i praktiken tagit över lönefrågorna framgår av Framåts styrelseprot. 14/7 1919. Under typografkonflikten detta år undertecknade således Framåts direktör ett avtal som bara skulle gälla till dess skriftlig uppgörelse träffades mellan typograförbundet och AB Samorganisationen.

155) SAP, PS, prot. 23/1 1938.

Centralt agerande ifråga om VSK, AT, AP: För den tidiga vänstersocialistiska/kommunistiska pressen upprättades centrala löneförslag av Samköp, en motsvarighet till de socialdemokratiska tidningarnas samorganisation. Vid åtminstone ett tillfälle erhöll partiets AU förslaget för godkännande. 156) De anställda redaktionella medarbetarna i VSK m fl tidningar tycks alltså, i lönehänseende, ha betraktats som partitjänstemän.

Frågan om redaktionspersonalen vid de kommunistiska tidningarna i första hand var att se som partitjänstemän eller som journalister ställdes på sin spets några år senare. I februari 1924 rapporterade partiordföranden, Z. Höglund, i SKP:s AU att Folkets Dagblads/Politikens medarbetare, liksom flera av partiets övriga journalister, var fackligt organiserade i Svenska Journalistföreningen. Frågan gällde nu om dessa skulle få löneförhandla genom sin fackorganisation. Z. Höglund var själv positiv (jrf hans agerande vid den uppmärksammade lönetvisten på Ny Tid i början av 1900-talet, se V:3:2:1), medan Oskar Samuelsson ansåg att journalistföreningen inte kunde betraktas som en fackförening i vanlig bemärkelse: "dess majoritet utgjordes av borgerliga journalister... de kommunistiska journalisterna voro partiets förtroendemän och deras lönefrågor skulle därför avgöras av partiets instanser."

Höglund ansåg "att vi ej kunna resonera som de kapitalistiska arbetsgivarna, som ibland förklara, att de ej vilja godkänna sina arbetares föreningsrätt då det hindrar dem att sänka lönerna. Våra journalister kunna vara fackligt organiserade lika väl som våra kontorsanställda, typografer etc. Även inom dessa föreningar finns borgerliga element."

Karl Kilbom ansåg att frågan inte gällde föreningsrätten, "ty de kommunistiska journalisterna kunna bilda en egen förening". Samuelsson hävdade i ett nytt inlägg att "journalistföreningen närmast vore en syförening och ej en kamporganisation som typografernas och handelsarbetarnas organisationer".

AU beslöt till slut, med fyra röster mot tre, att de kommunistiska journalisterna ägde rätt att tillhöra journalistföreningen samt att erkänna denna organisation som underhandlingspart. 157)

Beslutet revs emellertid upp ett halvår senare sedan partiet splittrats och Z. Höglund och hans anhängare bildat ett eget parti (se II:3:2). Arbetsutskottet i den SKP-falang, som kom att bära partiets namn vidare, beslöt i september 1924 att förbjuda de kommunistiska journalisterna att tillhöra Svenska Journalistföreningen. Beslutet stöddes av bl.a. Kilbom och Oskar Samuelsson, medan Otto Grimlund var emot det "under motivering att de radikala elementen inom Journalistföreningen kunde få densamma att samarbeta med Typograförbundet". 158)

156) SKP, AU, prot. 2/11 1920.

157) SKP, AU, prot. 19/2 1924.

158) SKP, AU, prot. 10/9 1924.

VI:3:2.2. Utgivningsförhållanden.

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: Det var ingen plötslig ingivelse, som låg bakom Ny Tids övergång till morgonutgivning den 1 mars 1936. Frågan hade varit aktuell i flera decennier. Inte minst hade organisationerna runt om i Västsverige försökt förmå tidningen att ändra utgivningstid. 159) Allt var också klart för en omläggning redan år 1919. Framåts styrelse beslöt i januari detta år, under förutsättning av bolagsstämmans godkännande och att nödvändigt kapital kunde anskaffas, att ge ut Ny Tid som åttasidig morgontidning senast från den 1 mars 1919. 160) Styrelsen gjorde dock en helomvändning på bara några veckor, bl.a. påverkade av typografernas nya tarifförslag från den 1 juli 1919. Detta innehöll stora ökningar för nattarbete och enbart härigenom skulle utgifterna för morgonutgivning stiga med 9.000 kr i halvåret utöver tidigare beräknad ökning. 161) Styrelsen beslöt därför i februari att föreslå stämman fortsatt eftermiddagsutgivning. 162)

För att i viss mån tillgodose önskemålen från landsorten utgavs en särskild, postdistribuerad landsortsupplaga fr.o.m. den 1 oktober 1923 och ett par år framåt. Den kom till abonnenterna på förmiddagen, men blev inte den framgångsrika tidningen räknat med, trots ett kraftigt stöd från Västgöta-Dals partidistrikt. 163)

Det dröjde alltså ända till 1930-talets mitt innan morgontidningsdiskussionen kom igång på allvar igen. 1934 års bolagsstämma gav styrelsen i uppdrag att allsidigt utreda frågan om Ny Tids utgivningstid. G-P:s framgångar hade påverkat stämмоombuden. Sven Pettersson, Kommunals avd. 53, sade att man med grämelse såg hur arbetarna köpte G-P: "De vakna arbetarna vilja ha sin tidning på morgonen när de åka till arbetet." 164) Ny Tids eventuella omläggning till morgontidning diskuterades därefter i flera lokala organisationer. Bl.a. arrangerade Göteborgs Arbetarekommun en konferens i juni 1934, där morgontidningen Ny Tids uppgifter i agitationen diskuterades. 165)

---

159) Exempel: Framåt, styrelsen, prot. 26/3 1918 (brev från Tidaholms Arbetarekommun).

160) Framåt, styrelsen, prot. 8/1 1919.

161) Framåt, styrelsen, prot. 30/1 1919.

162) Framåt, styrelsen, prot. 8/2 1919.

163) Framåt, styrelsen, prot. 31/8 1923. Bl.a. bekostade partidistriktet halva prenumrationsavgiften under en etableringsperiod. Enligt Framåts sty. prot. 12/10 1923 var morgonupplagan spridd i 3.062 ex på 248 platser (dock ej Trollhättan, som erhöll den ordinarie eftermiddagsupplagan). Till morgonupplagans slopande bidrog att Västgöta-Demokratens start låg inom räckhåll. Det upplagemål som uppställts för landsortsupplagan (7.000 ex inom "rimlig tid") var också mycket avlägset efter ett och ett halvt år. (Framåt, styrelsen, prot. 17/5 1925).

164) Framåt, bolagsstämma, prot. 22/4 1934.

165) GAK, styrelsen, prot. 6/6 1934.

Den mest negativa reaktionen på morgontidningsplanerna kom från tidningsbuden, vars fackförening gjorde ett uttalande med förhoppningen att Ny Tid inte skulle läggas om till morgontidning. 166)

Framåts styrelse fattade principbeslutet om en övergång till morgonutgivning i oktober 1935. 167) Vid styrelsens möte den 14 november 1935 rapporterades resultatet från en brevomröstning bland prenumeranterna. 3.020 svar hade inkommit. 1.783 hade uttalat sig för omläggning, 1.217 mot och 20 hade ställt sig neutrala. På detta möte fixerades dagen för omläggningen till den 1 mars 1936.

Frågan om tidningens förändrade utgivningstid avgjordes alltså på det lokala planet. Framåts styrelse var den verkställande instansen, organisationerna (var för sig och/eller genom bolagsstämman) samt prenumeranterna var förberedelse- och remissinstanser.

Lokalt fattades också besluten om de andra stora förändringarna i Ny Tids utgivningsförhållanden under perioden: söndagstidningens start och nedläggning. Dessa beslut berodde dock mer på företagsekonomiska överväganden än önskemål från organisationerna. 168)

Tidningsbuden motsatte sig alltså Ny Tids morgonutgivning. Buden ointetgjorde också tidningens planer på att mer systematiskt utnyttja söndagsupplagan i konkurrenssyfte, dels år 1924, dels inför morgontidningsstarten ett drygt decennium senare. Tidningsledningen ville införa sjudagarsprenumeration, ett arrangemang som ingen annan göteborgstidning hade och som åtminstone i ett initialskede kunde ha gett Ny Tid vissa fördelar. I februari 1924 skickade Ny Tid ut ett cirkulär för att få söndagsprenumeranter, men tidningsbudens fackförening protesterade bestämt och menade att Ny Tid inte borde föregå med dåligt exempel. 169) Det blev en rejäl tvist mellan Framåts ledning och budens organisation; till och med skiljedom diskuterades som en utväg vid ett möte mellan transportarbetareförbundets platsstyrelse och Framåts styrelse den 20 mars 1924. Vid ett nytt möte en vecka senare deklarerade budens ordförande, Theres Svensson, att hon befarade att övriga tidningar skulle komma med krav på söndagsutbärning om Ny Tid började. Hon ville inte heller att förbundsstyrelsen skulle slita tvisten, ”ty i Stockholm har det visat sig att förbundsstyrelsen ställt sig på Social-Demokraternas sida gentemot fackföreningen.” Tidningsbuden hade heller inte fått det svar de önskade i ett brev från förbundsstyrelsen angående tvisten i

166) Transport, avd. 123, medlemsmöte, prot. 28/5 1935.

167) Framåt, styrelsen, prot. 2/10 1935.

168) Söndagstidningen kom till som en extraupplaga inför valet år 1919, men lämnade ett sådant överskott att utgivningen fortsatte. (Framåt, styrelsen, prot. 8/2, 28/3, 17/4 1919). Indragningen av söndagstidningen beslöts av Framåts styrelse 16/11 1937.

169) Framåt, styrelsen, prot. 15/2 1924.

Göteborg. Den uppgörelse, som så småningom träffades, innebar att tidningsbuden inte bar ut Ny Tid på söndagarna, men tillät att tidningens lösnummerförsäljare delade ut Ny Tid efter adresslistor, bara det inte skedde som prenumeration. 170)

Även inför morgontidningsstarten år 1936 resulterade tidningsbudens avvisande hållning i att Ny Tid övergav tankarna på sjudagarsprenumeration i Göteborg. Vid tidningsbudens avdelningsmöte i slutet av november 1935 rapporterade Theres Svensson, alltjämt ordförande i föreningen, att hon uppkallats till Ny Tids direktör, som föreslagit henne att tidningen skulle bäras ut även på söndagarna. Ordföranden hade enligt protokollet svarat "att det kommer inte att ske, för det går nog inte föreningen med på". 171)

Ny Tids planer på att dra fördel av söndagsupplagan inför den förestående kraftmätningen med G-P på morgontidningsmarknaden hade emellertid spritt sig till konkurrenten, enligt tidningsbudens protokoll från den 30 december 1935: "Ordföranden rapporterade att G-P håller mycket starkt på att få tidningen utburen om söndag, men ordf. har sagt ifrån att de får vänta i två år tills avtalet löper ut." 172) Göteborgs-Posten var alltså beredd att omgående starta en söndagstidning om buden trots allt skulle bära ut Ny Tids söndagsupplaga.

Hur kompromisslöst tidningsbudens fackföreningsledning såg på denna fråga framgår också av protokollet från ett möte några dagar före Ny Tids morgontidningspremiär. Ordföranden rapporterade att hon fått en fråga i telefon från Ny Tid om buden fick sälja tidningen kommande söndag. Enligt protokollet hade hon svarat att det fick de, men inte till sina prenumeranter... 173)

Tidningsbudens företrädare prioriterade alltså även i detta sammanhang de enskilda budens fackliga önskemål framför Ny Tids eventuella framgång (jfr VI:2:2:1). Det tycktes också ha rätt ett ganska spánt förhållande mellan tidningsbudens ordförande och Ny Tids ledning vid tiden för Ny Tids omläggning till morgontidning. 174)

---

170) Framåt, styrelsen, prot. 15/4 1924 (rapport om den bilagda tvisten med tidningsbuden). Transportarbetarnas samorganisation, platsstyrelsen, prot. 20/2 1924.

171) Transport, avd. 123, medlemsmöte, prot. 26/11 1935.

172) Transport avd. 123, medlemsmöte, prot. 30/12 1935. Av rapporten framgår också att Handelstidningens direktör inte önskade att tidningsbuden bar ut några söndagstidningar. (Handelstidningens AB utgav den upplagemässigt största söndagstidningen, den på morgnarna lösnummersålda GT. Denna tidnings position skulle sannolikt hotas om morgontidningarna G-P och Ny Tid införde söndagsprenumeration).

173) Transport avd. 123 medlemsmöte, prot. 25/2 1936.

174) I en rapport om transportarbetarnas platsstyrelses verksamhet 12/12 1935-15/1 1936 (i: Transportarbetarnas samorganisations handlingar, A I:15, FA) hette det att vissa rykten utsprits om att tidningsbudens fackföreningsordföranden motarbetade Ny Tid. Förhandlingar skulle upptas med tidningsstyrelsen för att få klarhet i frågan.

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: Indragningen av Ny Tids söndagsnummer skedde visserligen efter ett lokalt beslut, men under ekonomiskt tryck från centrala instanser. En förutsättning för att Ny Tid skulle få centralt ekonomiskt stöd i slutet av 1930-talet var att tidningsföretaget vidtog kraftiga åtgärder för att hålla kostnaderna nere. Söndagstidningens indragning framhävdes särskilt i en besparingsplan, som upprättades hösten 1937. Denna plan åberopades direkt, när Framåt i slutet av år 1937 begärde att partistyrelsen och LO skulle teckna ytterligare aktier. 175)

Inom partistyrelsen diskuterades år 1939 tanken på att Ny Tid borde återgå till eftermiddagsutgivning, men ingen åtgärd vidtogs. 176) Partistyrrelsens VU tillstyrkte också den planerade morgontidningsutgivningen år 1919 mot att en av tidningen föreslagen garantiförening å 40.000 kr också bildades. 177)

Lokalt agerande ifråga om VSK, AT, AP: De lokala politiska organisationer, som stod bakom VSK, AT och AP, strävade alla efter att göra sina tidningar till dagliga organ. Den lokala styrningen av dessa tidningars utgivningsförhållanden hade alltså en offensiv karaktär.

I två omgångar diskuterades på allvar att Väst-Svenska Kuriren skulle bli daglig, åren 1919—1920 och 1927—1929. I båda fallen planerades en allmän mobilisering bland partiorganisationerna för att förverkliga målet. De möten som hölls hade en mycket bred bas. År 1919 var entusiasmen stor. Den årliga förlusten beräknades bli cirka 5.000 kr, förutsatt att drygt 50.000 kr nytecknades för maskininköp m.m. År 1929 rapporterades på ett styrelsemöte, bara någon månad innan partiet sprack, att de flesta cellerna behandlat ett cirkulär om en daglig VSK och även godkänt detsamma. Cellstyrelserna och uppboordsmännen skulle kallas till ett speciellt möte. 178) Partiklyvningen satte ett tvärt stopp för planerna på en daglig VSK, som istället blev veckotidning efter något år.

Kominternkommunen började planera för en daglig AT redan år 1933. 179) Planerna bromsades emellertid på central nivå (se nedan). Kominternkommunen fungerade som AT:s tidningsstyrelse under 1930-talet och fattade som sådan beslut i ganska detaljerade utgivningsfrågor. Bl.a. bestämde kommunstyrelsen sådana frågor som om Arbetar-Tidningen skulle trycka särskilda Orts- och stadsdelsnummer. 180)

175) PM ang. Tryckeri AB Framåt 7/11 1938 (ApA).

176) SAP, PS, prot. 16/4 1939.

177) SAP, VU, prot. 18/12 1918.

178) Göteborgs vänsterkommun, medlemsmöte, prot. 23/10 1919, styrelseberättelse 1919, GKA, styrelsen, prot. 29/5 1927, 30/8, 13/9 1929.

179) Offert 1/11 1933 från Örtenblad & Möllers boktryckeri, AT:s arkiv, FA. (Upplagan beräknades till 5.000 ex).

180) GKA, styrelsen, prot. 6/5 1931.

Centralt agerande ifråga om VSK, AT, AP: De upprepade förslagen om att göra Väst-Svenska Kuriren daglig behandlades också på det centrala planet:

● När frågan var högaktuell för första gången år 1919 deklarerade partiets AU att förutsättningen för att man skulle skjuta till pengar ("6—8.000 kr i aktier") var att 50.000 kronor insamlades inom distriktet under loppet av år 1920. 181)

● År 1925 diskuterades en daglig VSK mellan representanter för SKP:s AU och den lokala arbetarkommunen vid ett par sammanträden i Göteborg. AU-delegationen sa att den "ingenting hade emot en daglig tidning i Göteborg, men i första hand måste partiet nu klara de tidningsorgan vi allaredan har". Först när dessa stod på en säker ekonomisk grund kunde AU-delegationen vara med om en daglig tidning i Göteborg. 182)

● Inför AU-mötet den 20 maj 1927 hade tidningsstyrelsen i Göteborg begärt att partiets AU skulle ta ställning till en daglig VSK. Sedan ett par ledamöter påpekat att den lokala partiorganisationen i Göteborg först måste stabiliseras, någon att VSK:s upplaga först måste höjas med 100 % och någon att Folkets Dagblad/Politiken kunde vara ett bra organ även för Göteborg, beslöt AU meddela tidningsstyrelsen "att innan en kampanj igångsättes för en daglig tidning, skall en energisk kampanj bedrivas för att öka Väst-Svenska Kurirens upplaga samt stärka och utveckla partiorganisationerna." 183)

● I september 1929 ville göteborgskommunisterna på nytt få partiets välsignelse inför kampanj för en daglig tidning. En detaljerad kalkyl presenterades bl.a. vid SKP:s AU-möte den 9 september 1929.

Planerna skrinlades emellertid på grund av partisplittringen några veckor senare. I Kilbom-partiets arbetsutskott undrade Oskar Samuelsson sedan, bara ett halvår efter partiklyvningen, "om det icke vore klokast att lägga ner tidningen och få till stånd ett energiskt arbete för Folkets Dagblad." 184) Likaså föreslogs i ett brev år 1933 från Kilbom-partiets arbetsutskott att VSK nedlades till förmån för Folkets Dagblad. 185) Den centrala omsorgen om Folkets Dagblad kom också till uttryck i Emil Anderssons omfattande rapport om förhandlingarna

---

181) Vänstersocialistiska partiet, AU, prot. 16/12 1919 (AA).

182) SKP, AU, prot. 13/10 1925. Göteborgsrapport av Sillén, A.Olsson och Eriksson.

183) SKP, AU prot. 20/5 1927.

184) SKP (Kilbom), AU, prot. 14/6 1930.

185) SKP (Kilbom), korrespondens, AA. Odaterat brev från år 1933. I ett svarsbrev, daterat 22/6 1933, skrev tidningskommitténs ordf. Vilh. Johansson att VSK:s nedläggning diskuterats på två möten, men att utgivningen skulle fortsätta.

med Albin Ström (se även kap II, not 53) i början av år 1934: "Folkets Dagblad måste ha en man i Göteborg som helt arbetar för FD. Hundratal av Ström-oppositionens ledande män kan vi få till prenumeranter. Ny Tid är djupt föraktad och hatad av många arbetare i Göteborg. De politiskt mest medvetna måste emellertid ha en daglig tidning och då Arbetar-Posten endast utkommer två gånger i veckan har vi stora möjligheter att få dem till prenumeranter å FD." 186)

Ingenting nämndes alltså om de lokala förhoppningar som fanns om en daglig A-P. Officiellt deklarerades dock något år senare att det var partiets önskan att utveckla Arbetar-Posten till en daglig tidning "så snart de organisatoriska och ekonomiska möjligheterna finnas." 187) SKP:s centrala instanser hejdade vid åtminstone två tillfällen under 1930-talet de lokala planerna på en daglig utgivning av Arbetar-Tidningen, dels i november 1933, dels i augusti 1936. Vid det senare tillfället hade ett lokalt beslut om en daglig AT redan fattats av politbyråns protokoll att döma. 188)

Lokalt agerande ifråga om övriga tidningar: Medan socialdemokraternas, kommunisternas och socialisternas lokalorganisationer starkt värnade om de lokala tidningarna, togs ett lokalt initiativ bland syndikalisterna att lägga ner Arbetare-Kuriren år 1938. Lokala samorganisationens medlemsmöte ställde sig bakom en motion till SAC-kongressen med detta innehåll. Någon total enighet fanns dock inte bakom förslaget. Den som väckt motionen attackerades också fränt i tidningen. Förslaget väcktes samma år som den syndikalistiska rörelsen återförenats. Vad frågan ytterst gällde var om göteborgssyndikalisterna skulle nöja sig med centralt utgivna Arbetaren eller om det var mödan — och pengarna — värt att komplettera Arbetaren med Arbetare-Kuriren på det lokala planet. 189)

Den kommunistiska arbetarkommunens agerande i fråga om Minareten utgivningsförhållanden är tidigare berört (VI:2:2:3). Även den socialdemokratiska arbetarkommunen agerade vis-à-vis Minareten under tidningens sista skede. En förutsättning för att Minareten redaktör, Einar Adamson, skulle beviljas inträde i det socialdemokratiska partiet var nämligen att han lovade att lägga ner tidningen. 190)

VI:3:2:3. Övrig ekonomisk/administrativ kontroll.

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: De organisationer, som ägde arbetartidningarna, ställde speciella krav på dessa i frågor som rörde t.ex. anställningsärenden, personalpolitik och företagsdemokrati.

186) SKP, (Kilbom), AU, prot. 19/1 1934.

187) Socialistiska Partiets verksamhetsberättelse 1932—1935, AA.

188) SKP, politbyrån, prot. 9/11 1933, 3/8 1936.

189) Göteborgs LS, medlemsmöten, prot. 24/3, 22/9 1938.

190) GAK, styrelsen, prot. 24/11 1938.

Demokratin på arbetsplatserna var en fråga, som blev högaktuell inom det socialdemokratiska partiet kring år 1920. Initiativet kom delvis från Göteborg, det s.k. göteborgsprogrammet från år 1919 — med Ernst Wigforss som närmaste upphovsman — medverkade till att partiet i regeringsställning initierade en särskild kommitté, som skulle utreda den industriella demokratis förutsättningar. 191)

Ett särskilt intresse väckte frågan hos typograferna. Lokalt höll t.ex. Ny Tid-medarbetaren Stefan Oljelund ett föredrag om "gillessocialismen" och "industrisocialismen" vid ett möte år 1923. 192) Centralt började typografförbundet driva frågan i förhandlingar med A-pressens samorganisation. De socialdemokratiska tidningarna var emellertid motsträviga och enligt göteborgstypografernas mötesprotokoll sade förbundet upp avtalet med samorganisationen år 1925 "icke för att ernå löneförhöjning utan för att söka få infört industriell demokrati och på så sätt... tvinga frågan till realbehandling." 193) Senare samma år hotade typografförbundet med strejk för att få igenom ett samrådsavtal. 194) Avtalet blev verklighet några veckor senare. Det stadgade bl.a. att arbetsgivaren ägde "samråda rörande ledning och fördelning av arbetet" med 1—3 personaldelegerade som personalklubbarna utsåg. Arbetsgivaren hade alltså fortfarande bestämmanderätten, men skulle "inhämta personaldelegerades råd" i frågor som gällde:

1. Större förändring eller utvidgning av driften;
2. Hygieniska förhållanden å arbetsplatsen;
3. Antagande och avskedande av arbetare;
4. Tillsättande av arbetsledare;
5. Omläggning av arbetstiden;
6. Förläggning av semesterledighet."

Överenskommelsen föreskrev bl.a. också att de personaldelegerade skulle verka för bästa möjliga ekonomi i driften och för ett gott förhållande mellan företagets arbetare och ledning.

Så snart avtalet var klart kallade typografiska föreningen Ny Tids personalklubb till ett möte, dit även Göteborgstryckeriets anställda inbjöds 195), eftersom förbundet räknade med att liknande avtal skulle slutas med kommunistiska och syndikalistiska tryckeriföretag. 196)

---

191) Wigforss, s. 210 ff.

192) GTF, medlemsmöte, prot. 3/1 1923.

193) GTF, medlemsmöte, prot. 11/3 1925. Enl. Bråland, s. 63 hade samorganisationens stämma uppdragit åt styrelsen att lämna ett avböjande svar på typografförbundets begäran om att ett samrådsförfarande skulle skrivas in i avtalet.

194) GTF, medlemsmöte, prot. 9/12 1925.

195) GTF, medlemsmöte, prot. 13/1 1926.

196) GTF, meddelanden från förbundet, stencilerat cirkulär nr 2 1926 (i:GTF:s handlingar, E II:1, FA).

De förväntningar, som avtalet väckt bland typograferna, förbyttes emellertid i besvikelse på Ny Tid och på flera andra socialdemokratiska tidningsföretag. I göteborgstypografernas verksamhetsberättelse år 1926 hette det något försiktigt att "ett driftsråd varit till finnandes å Ny Tid, om vars resultat styrelsen ännu så länge icke våga göra något definitivt uttalande. Dock vill det synas, som om det önskade och beräknade inflytandet icke kommit driftsrådet till del."

Vid förbundsmötet året därpå rapporterade en kommitté om hur överenskommelsen fungerat i praktiken. Berättelsen var så nedslående att den i sin helhet inte kunde inflyta i protokollet. I åtskilliga fall hade avtalet, enligt Wessel i göteborgstypografernas 50-årsbok, rent av saboterats av ledningarna för arbetarföretagen. Wessel skrev också: "Det förefaller... som om den konsekventaste tillämpningen av industriell demokrati, som hittills ägt rum i detta land, har skett — icke på något arbetarföretag, där saken vore självklar — utan på ett borgerligt företag, nämligen Göteborgs-Posten i Göteborg." 197)

Att den interna stämningen på Ny Tid inte alltid var den bästa omvittnas också, mer eller mindre öppet, i en del andra handlingar från denna tid. I en diskussion i Typografiska agitationsklubben (de socialdemokratiska typografernas förening) sa t.ex. Oskar Olsson inför Ny Tids övergång till morgonutgivning att "typerna har haft många strider med Ny Tid i mera interna frågor och en ny anda måste in om företaget skall lyckas." 198) Enligt Wessel "var det så och så med arbetsglädjen å tryckeriet" redan i början av perioden. 199)

Om det hade gått som typografiska föreningen önskat hade dock föreningens ordförande, Filip Börjesson, år 1935 blivit ny direktör för Ny Tid. August Åkesson hade bestämt sig för att avgå för att bli chef för Göteborgssystemet, platsen utannonserades och 17 ansökningar kom in. Filip Börjesson, som då var faktor på Göteborgs-Posten och typografiska föreningens ordförande sedan år 1927, hade inte sökt platsen, men från åtminstone två håll agerade tidningens lokala ägare för att Börjesson skulle få den.

Vid Framåts styrelsesammanträde den 9 mars 1935 yrkade Julius Hedvall att Börjesson skulle kallas till befattningen, trots att han inte tillhörde de sökande. Göteborgs Typografiska Förening agerade

---

197) Wessel, s. 323. Om den industriella demokratin på Göteborgs-Posten, se vidare VIII:3:2:1.

198) Typografiska agitationsklubben, medlemsmöte, prot. 31/1 1936 (i GTF:s handlingar, FA). En konflikt om fick externa konsekvenser inträffade i mars 1925, då ett av tidningens söndagsnummer inställdes p.g.a. oenighet om övertidsersättningen. (Framåt, styrelsen, prot. 15/4 1925).

199) Wessel, s. 375.

Torsten Henrikson och Ernst Wigforss vid en förstamajdemonstration på Götaplatsen i Göteborg. Henrikson var i början av 1930-talet en av "Ström-oppositionens" ledande krafter, bl.a. Arbetar-Postens förste redaktör. Han återvände till SAP år 1937 och blev ordförande i den socialdemokratiska arbetarekommunen knappt tio år senare. Ernst Wigforss har indirekt haft stor betydelse för tidningskonkurrensen i Göteborg. Hans idéer om den industriella demokratin slog tidigt rot hos de fackligt medvetna typograferna, som också drev igenom ett samrådsavtal efter Wigforss modell på de socialdemokratiska tidningarna, bl.a. Ny Tid. Avtalet fick dock inte den effekt typograferna önskade. Men på borgerliga Göteborgs-Posten, som typograferna förmådde skriva under ett liknande avtal, fungerade Wigforss idéer desto bättre och bidrog till denna tidnings snabba genombrott (se VIII:3:2:1).

genom förbundsordföranden Sigvard Cruse, som på uppdrag av föreningen förhandlade med partiledningen (Per Albin Hansson och Gustav Möller) om Börjessons anställning.²⁰⁰ I göteborgstypografernas förutvarande ordförandes, Hugo Höglund, regi skedde också en överläggning mellan Börjesson och fyra styrelseledamöter i Framåt, bl.a. tidningsstyrelsens ordförande Axel Dahlström, som alla var positiva till

²⁰⁰ Framåt, styrelsen, prot. 30/3 1935. Hjern, Ny Tid, i: A-prensens samorganisation 1908—1958, s. 141. Intervju med Sigvard Cruse, 26/10 1977.

Börjessons kandidatur. Enligt Hugo Höglund föll frågan på att "August Åkesson, som hade goda försänkningar på 'högre ort' var emot den Börjessonska kandidaturen." 201) Enligt Framåts styrelseprotokoll den 3 april 1935 hade Börjesson efter betänketid avstått från att stå som kandidat, då han icke kunde förutsätta enighet inom styrelsen för sitt eventuella utseende till posten. Enligt Sigvard Cruse var lönefrågan avgörande. Om Börjesson fått samma ekonomiska villkor på Ny Tid som han hade på Göteborgs-Posten skulle han ha blivit den särklassigt bäst betalde medarbetaren i hela den socialdemokratiska pressen, chefredaktören för partiets huvudorgan inräknad. Partiledningen kunde inte acceptera ett sådant arrangemang. 202)

Posten gick istället till Joel Ljungqvist, SSU:s dåvarande sekreterare. (Börjessons roll på Göteborgs-Posten behandlas vidare i VIII:3:2:1).

Typografiska föreningen var aktiv även i andra tillsättningsfrågor på Framåt. I november 1918 protesterade medlemsmötet mot att tidningen annonserat efter en sättare, eftersom det menade att föreningens egen platsförmedling förbigåtts. Styrelsen fick i uppdrag att i en skarp skrivelse gå tillrätta med tryckeristyrelsen och skicka ut ett cirkulär till alla fackföreningar i Göteborg för att upplysa om tidningsföretagets agerande. 203)

Vid typografernas medlemsmöte den 1 augusti 1923 rapporterade styrelsen att "å Ny Tid inträffat en tråkig och på samma gång sorglig historia i och med att tryckeriledningen har annonserat i borgerliga tidningar efter en andre faktor." Styrelsen åberopade föreningens aktieinnehav i Framåt och menade att detta borde nyttjas så att personalen först hördes innan någon faktor utnämndes.

År 1925 blockerade föreningen en ombrytarplats på Framåt sedan förste ombrytaren blivit förflyttad till en lägre avlönad befattning. 204)

Men det var inte bara typograferna som reste invändningar mot Framåts personal- och anställningspolitik. År 1929 protesterade transportarbetarnas platsstyrelse mot att tidningen som vikarier eller avlösare anlita chaufförer, anställda vid privata åkerier. I ett brev skulle man kräva att tidningen vid behov anställde arbetslösa chaufförer eller vände sig till chaufförernas fackföreningsexpedition. 205)

---

201) Höglund, H., s. 24 ff.

202) Intervju med Sigvard Cruse, 26/10 1977.

203) GTF, medlemsmöte, prot. 2/11 1918.

204) GTF, medlemsmöte, prot. 14/10 1925.

205) Transportarbetarnas samorganisation, platsstyrelsen, prot. 16/10 1929.

August Åkesson, Ny Tids direktör 1918—1935.

Arbetarekommunens styrelse ingrep år 1937, sedan modern till en springpojke på Ny Tid skrivit till kommunen och klagat på att hennes son blivit förbigången vid en lärlingsintagning. Styrelsen beslöt ogilla Ny Tids tillvägagångssätt och två ledamöter fick i uppdrag att "rätta till historien, så att den icke skadar Ny Tid och arbetarekommunen." 206)

Arbetarekommunen engagerade sig alltså i detaljfrågor när det gällde Ny Tid. Kanalerna mellan tidningen och kommunen hade i mitten av 1930-talet breddats genom att "Göteborgs arbetarrörelses samarbetskommitté" bildats. Denna tillkom efter de inre stridigheterna i Göteborgs Arbetarekommun i början av 1930-talet. Avsikten var att de "utslagsgivande grenarna av arbetarrörelsen" i Göteborg — med vilka avsågs FCO, Arbetarekommunen, socialdemokratiska stadsfullmäktige-gruppen och Ny Tid — skulle samordna sitt agerande i viktiga frågor så att inte "allvarlig dualism inom rörelsen" uppstod. 207)

---

206) GAK, styrelsen, prot. 8/3 1937.

207) FCO, verksamhetsberättelse 1934.

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: Det socialdemokratiska partiets stadga, § 11, gav partistyrelsen rätt att granska tidningarnas verksamhet ganska ingående. Tidningsföretagen skulle bl.a. hålla partistyrelsen underrättad om den ekonomiska ställningen och meddela vilka som kandiderade vid redaktörsvalet.

Partikongresserna kunde med tre fjärdedels majoritet ta ifrån en tidning rätten att vara partiorgan. Paragrafen, som antogs vid kongressen år 1914, förblev i stort sett oförändrad under hela perioden. Endast smärre omredigeringar gjordes. 208)

August Åkesson, som var direktör för Framåt, och Richard Lindström, som skulle bli redaktör för Ny Tid, fick år 1921 i uppdrag av partistyrelsens VU att utarbeta en plan för socialdemokratiska partiets förbindelser med partitidningarna. Förslaget gick ut på en utveckling av AB Samorganisationens verksamhet, som bl.a. innebar att denna noggrant skulle kontrollera varje enskilt företags kostnader, kontrollera annons- och prenumerationsupptagningen, ge anvisningar vid inköp av maskiner, papper m.m. Ingen lokal tidningsstyrelse skulle mot samorganisationens styrelses råd få göra inköp för högre belopp än 2.000:—. Ingen lokal styrelse skulle heller ha rätt att mot samorganisationens styrelses råd öka företagens omkostnader. Vidare skulle en direktör anställas i Stockholm och samorganisationen överta förvaltningen av partiets tidningsfond.

Framåts direktör föreslog alltså, som en av två utredare, en stark centralisering av besluten för de socialdemokratiska tidningarna. Åkesson och Lindström motiverade förslaget med att man härigenom skulle kunna ta i anspråk den största samlade tidnings- och tryckeriekonomiska erfarenheten inom partiet.

Partistyrelsen accepterade dock inte hela förslaget. Invändningarna gällde både att de lokala tidningsstyrelsernas befogenhet inskränktes och att partistyrelsen lämnade tidningsfrågorna ifrån sig. Partistyrelsen beslöt att VU skulle arbeta vidare på förslaget. 209)

En åtgärd genomfördes dock omedelbart. Partistyrelsen anställde en sakkunnig i tidningsekonomiska frågor (J.G. Waller) 210), som vid partistyrelsens möte i april 1923 ansåg att ett lån på 200.000 kr skulle upptas för pressen för att möjliggöra snabba uppgörelser på goda villkor. Förslaget bifölls efter en debatt, där en av partiets ledande män, F.V. Thorsson sade att "ett oeftergivligt krav är att kontrollen över partitidningarna blir fullständig om hjälp skall lämnas." 211)

---

208) SAP, partikongress 1948, prot., s. 41 ff.

209) SAP, PS, prot. 23/4 1922.

210) Bråland, s. 63.

211) SAP, PS, prot. 22/4 1923.

Denna mer eller mindre fullständiga kontroll blev verklighet i ekonomiskt/administrativt avseende i samband med Arbetarpressens Förlagsaktiebolags bildande år 1937. I riktlinjerna för bolagets verksamhet hette det att bolagets anställda funktionär vid regelbundna inspektioner skulle "förvissa sig om att revisionen av företaget är betryggande och att den ekonomiska ledningen äger insikt, kapacitet och initiativförmåga." Bolagets tjänsteman skulle också ta initiativ till omflyttningar av de anställda, "att med klokhets och varsamhet söka borteliminera ev. missförhållanden och slitningar inom företagen" och bistå med råd och anvisningar rörande företagets organisation och lämpliga skötsel. 212) I en tidigare berörd promemoria (se kap. VI, not 14) av förlagsbolagets förste direktör, Karl Hovberg, kritiserades Framåts ledning skarpt för att den inte förmått hålla förlusterna nere, en rapport som sannolikt utlöste det besök LO:s kassör, partisekreteraren och redaktör Ragnar Casparsson från förlagsbolaget gjorde i Göteborg dagen före julafton år 1938 (se VI:2:1:2). Ny Tid blev alltså föremål för en extra omsorg, beroende på att tidningen började gå med stora förluster samtidigt som partiet och LO mer systematiskt började kontrollera (och stödja) pressen.

Några år tidigare, medan Ny Tid alltjämt var en lönsam tidning, hotade partistyrelsen med att ta ifrån den dess status som partiorgan. Det var en gammal tvistefråga som var orsaken: de vinstgivande partitidningarnas plikt att betala in en viss procent av nettovinsten till partiets tidningsfond. Redan under förra perioden hade Framåts ledning opponerat sig mot att behöva betala in 20 % av nettovinsten till partiet; nu var procentsatsen 10, men Ny Tids ledning, liksom Arbetets i Malmö, hade tolkat partistadgan (§ 11, moment 10) så att det var tillräckligt om 10 % av vinsten på själva tidningsdriften och inte på företagets totala (inkl. civiltryckeriernas) vinst betalades in.

Partisekreteraren Möller tyckte att det var upprörande att "förmögna partitidningar" försökte vrida sig undan sina förpliktelser och vid partistyrelsens möte i april 1925 utformades en skrivelse som tillställdes Ny Tid och Arbetet. 213) Vid partistyrelsemötet den 15 november 1925 framgick det att Arbetet likväl bara skickat vinsten av tidningsrörelsen, medan Ny Tid sänt ett brev där man förklarade hur man tolkat stadgarna. Möller framhöll vid detta tillfälle ett tolkning av stadgarna tillkom partistyrelsen. Partistyrelsen beslöt att ännu en gång fästa Ny Tids och Arbetets uppmärksamhet på stadgarnas ordalydelse, "annars skulle man ompröva deras ställning som socialdemokratiska partiorgan". 214)

---

212) Nilsson, s. 10.

213) SAP, PS, prot. 19/4 1925.

214) SAP, PS, prot. 15/11 1925.

Ny Tids medlemskap i Samorganisationen innebar också en sorts central reglering av tidningsföretagets skötsel. De beslut Ny Tids representanter fattade tillsammans med de övriga socialdemokratiska tidningarnas vid Samorganisationens regelbundna sammankomster kunde beskära den lokala handlingsfriheten. I många fall underlättades å andra sidan det lokala arbetet genom möjligheten att hänvisa till centralt antagna principer. Två beslut som fattades vid Samorganisationens ordinarie stämma år 1925 kan illustrera denna problematik. Dels beslöt de socialdemokratiska tidningarna om ett gemensamt uppträdande mot "kooperationens försök att genom sammanförande av konsumtionsföreningarnas annonsering tilltvinga sig större rabatter". Ingen tidning fick lämna något medgivande, som kunde verka prejudicerande. Dels uppmanades företagen att inte ingå några bindande avtal med Annonserernas förening, som börjat kontrollera tidningarnas upplageuppgifter vid denna tid. 215)

Lokalt agerande ifråga om VSK, AT, AP: De arbetarkommuner, som stod bakom VSK, AT och AP, hade långa perioder särskilda möjligheter att kontrollera respektive tidningsföretag genom att de delade på avlönade tjänstemän med tidningarna. Ett par av Väst-Svenska Kurirens expeditörer var således till hälften partiombuds män. 216) Likaså bidrog Arbetar-Tidningen med knappt hälften av den kommunistiska arbetarkommunens expeditörs lön. 217) Torsten Henrikson var samtidigt redaktör för Arbetar-Posten och ombudsman för det socialistiska partidistriktet. 218) Många smärre ärenden hamnade sannolikt aldrig på papper utan verkställdes av en och samme funktionär å både kommunens och tidningens vägnar. Ibland markerade dock arbetarkommunerna överhögheten över tidningsföretagen. Den kommunistiska arbetarkommunen prickade t.ex. Göteborgstryckeriets styrelse i juni 1929 för att den sänt ut ett cirkulär om andelsteckning utan kommunstyrelsens välsignelse. 219)

Centralt agerande ifråga om VSK, AT, AP: Den tydligaste centrala kontrollen av de kommunistiska/socialistiska tidningarna utövades genom de göteborgsbesök de centrala partitjänstemännen gjorde. Särskilt livlig var denna trafik i mitten av 1920-talet, då SKP:s partiorganisation i Göteborg (inklusive Väst-Svenska Kuriren och Göteborgstryckeriet) uppfattades som ett sorgebarn i organisatoriskt avseende. 220)

---

215) Bråland, s. 63.

216) Göteborgs vänsterkommun, verksamhetsberättelse 1919, SKP, AU, prot. 18/12 1926.

217) GKA, styrelsen, prot. 11/3 1931.

218) SP, västra Sveriges distrikt, VU:s och ombudsmannens berättelse 1935, FA.

219) GKA, styrelsen, prot. 28/6 1929.

220) SKP, AU prot. 13/10 1925, 18/3, 4/5, 7/5 1926, 7/1 1927.

Hösten 1926 skickade SKP t.o.m. en partitjänsteman, Einar Olsson, till Göteborg för en flera månader lång tjänstgöring. Enligt den lokala kommunens styrelseprotokoll skulle han organisera upp kommunen och under den tid han vistades i Göteborg räknas som styrelseledamot. Av protokollen att döma var Olsson mycket aktiv på styrelsemötena, agerade t.ex för att bostadscellerna skulle utse fler kommissionärer för VSK, att tidningens prenumerationspris skulle sänkas, att den f.d. expeditören skulle återta platsen vid tidningen och föreslog åtgärder för att stärka Göteborgstryckeriets anseende. Uppenbarligen gjorde partiets nedsända kontrollant ett arbete, som även den lokala partiledningen uppskattade. Kommunstyrelsen begärde t.o.m. hos partiet att få behålla Olsson ytterligare en och en halv månad, vilket beviljades mot att hans kostnader betalades. 221) Einar Olsson betonade i en längre rapport inför SKP:s AU om läget i Göteborg — sedan han återvänt — att tidningen borde och kunde uppräckas. 222)

Vid flera tillfällen litade den lokala VSK-ledningen till central expertis. Inför köpet av Göteborgstryckeriet bedömde faktorn på Fram (Politikens tryckeri) om priset — 25.000 kr — var skäligt. 223) Partiordföranden, Z. Höglund, fullbordade år 1924 försäljningen av den fastighet, där tidningen och tryckeriet inrymdes. 224)

Partiets arbetsutskott engagerade sig också i en tvist mellan VSK:s styrelse och tidningens annonsagent, Ester Hagberg, år 1924. Ester Hagberg hade, samtidigt som hon var medlem av VSK:s styrelse, antagit en plats som Politikens annonsagent i västra Sverige. Det blev upprinnelsen till en intern strid som pågick i flera veckor med kommunstyrelsen, tidningsstyrelsen, distriktsstyrelsen och partiets arbetsutskott inblandade. Resor gjordes till Stockholm för att bilägga tvisten, partiets AU ålade VSK att ta in artiklar i frågan, men tidningen vägrade — trots att AU hotade med att upphäva tidningens rätt att vara partiorgan. I själva verket var denna konflikt ett direkt led i den interna partistrid som blossade upp inom SKP vid denna tidpunkt. Folkets Dagblad/Politiken stödde alltjämt gruppen kring partiordföranden Z. Höglund, medan större delen av göteborgskommunen, liksom VSK, hade sina sympatier i det andra lägret. Det förklarar hur en annonsagent, som

---

221) GKA, styrelsen, prot. 8/10, 8/11, 28/11, 8/12, 22/12 1926.

222) SKP, AU, prot. 7/1 1927.

223) Göteborgs vänsterkommun, medlemsmöte, prot. 21/5 1918.

224) SKP, AU, prot. 3/4 1924. Fastigheten, Postgatan 41, såldes för 100.000 kr, 3.000 kr mer än ett bud som lämnats tidigare. Huset var intecknat för 75.000 kr. I samband med köpet fick både tryckeriet och tidningen ett femårigt hyreskontrakt. Partiets AU godkände enhälligt försäljningen.

Robert Johansson, Väst-Svenska Kurirens sista redaktör, en kort period även Arbetar-Postens ansvarige utgivare. Bilden från VSK:s lokalredaktion i Mölndal, som Johansson förestod under 1920-talet.

bytte uppdragsgivare inom partipressen, från VSK till FDP, kunde bli ett slagträ inom partiet. 225)

Partiets centrala organ agerade även när Göteborgstryckeriets faktor avskedades på hösten 1925. 226)

VSK fick fortsätta att leva med en flitig central uppvaktning även sedan partiet splittrats år 1929. Kulmen nåddes våren 1931, då — visserligen efter en lokal begäran om ”placering av en ledande kamrat i Göteborg” — partiet sände ner en representant (Sigfrid Suhr) med hur stora befogenheter som helst vad gällde tidning och tryckeri. ”I hans händer skall hela den ekonomiska ledningen koncentreras. Detta är förutsättningen för att partiet skall i fortsättningen engagera sig ekonomiskt för företagen”, hette det i ett brev från partiet till kommunexpeditionen 1931. I brevet förklarades också att ”de personaländringar, omplaceringar, avskedanden, omläggning av företagens administration o.s.v. som kamrat Suhr anser vara av behovet påkallat har han fullmakt av A.U. att genomföra.” Ett par sådana åtgärder var redan beslutade

225) Ester Hagberg-affären behandlades bl.a. på GKA:s styrelsemöte 10/6 1924 och medlemsmöte 16/6 1924 och i SKP:s arbetsutskott 13/5 1924 och 3/6 1924. Göteborgskommunens hållning i den interna partistriden år 1924 framgår bl.a. av kommunens styrelseprotokoll 7/8 1924.

226) SKP, AU, prot. 13/10 1925.

av samma brev att döma: ”Kassörskan på tidningen avskedas... Kamrat Robert Johansson fortsätter att redigera tidningen, men kommer att åläggas... en del andra arbetsuppgifter av kamrat Suhr, som motiveras av läget.” 227)

Suhr skulle ha stannat i Göteborg till årsskiftet 1931—1932, men begärde i november 1931 att få åka hem. 228) Göteborgstryckeriet gick i konkurs under hösten; tidningen hade också lagts ner om inte den lokala partiorganisationen helt övertagit ansvaret för den. 229)

VI:3:2:4. Ekonomisk/administrativ kontroll — sammanfattning

Den största utgiftsposten för de tidningar som hade egna tryckerier — Ny Tid och Väst-Svenska Kuriren — var lönekostnaderna. Lönekontrollen kom under perioden helt att hamna på central nivå inom den socialdemokratiska och kommunistiska pressens samorganisationer.

Vad beträffar utgivningsförhållandena var huvudregeln den, att de lokala tidningsstyrelserna och ägarorganisationerna önskade tätare utgivning och konkurrenskraftigare utgivningstider än de centrala instanserna, som ofta bromsade av ekonomiska skäl.

De restes dock inga centrala invändningar mot Ny Tids övergång till morgonutgivning, trots att betydande merkostnader var förknippade med omläggningen. Däremot var en av de lokala fackföreningarna missbelåten med att Ny Tid blev morgontidning, nämligen tidningsbudens förening, som också omintetgjorde Ny Tids planer på en söndagsutburen tidning. Tidningsbudens omsorg om sina arbetstider ströp därmed Ny Tids ambition att stärka sin konkurrenskraft.

Väst-Svenska Kuriren hade flera gånger avancerade planer på en daglig utgivning, till och med veckorna före den kommunistiska parti-sprängningen år 1929, men hejdades varje gång av centralt motstånd.

De lokala ansträngningarna att göra Arbetar-Tidningen daglig kröntes i slutet av perioden med framgång.

Syndikalisternas lokala organisation skilde sig från de övriga lokala föreningarna genom att inte konsekvent värna om den egna lokala tidningen. En majoritetsriktning inom den syndikalistiska rörelsen förespråkade i slutet av 1930-talet en nedläggning av Arbetare-Kuriren till förmån för rörelsens centrala tidning.

227) SKP (Kilbom), korrespondens, AA. Brev till GKA, Husargatan 1, 19/3 1931.

228) SKP (Kilbom), AU, prot. 3/11 1931.

229) SKP (Kilbom), AU, prot. 17/11 1931. Kilbom-kommunens svåra situation i Göteborg vid denna tid framgår av att kommunens medlemsantal sjönk med två tredjedelar under år 1931 (Kennerström, s.33). I en rapport till Kilbom-partiets AU 19/1 1934 hävdade Emil Andersson (partisekr.) att svårigheterna i Göteborg bottnade i att de ekonomiska företagen (tidning och tryckeri) inte avvecklats i samma takt som rörelsen gick tillbaka organisatoriskt och ekonomiskt.

Under denna period började också företagsdemokratiska strävanden göra sig gällande på de arbetarägda företagen. Särskilt aktiva var typograferna, som år 1926 — efter strejkhot — fick igenom ett samrådsavtal med de socialdemokratiska tidningarnas samorganisation. Avtalet föreskrev bl.a. att företagsledningarna skulle samråda med de anställdas representanter i frågor som gällde antagande och avskedande av arbetare och tillsättning av arbetsledare. Tillämpningen av avtalet blev dock en besvikelse på många socialdemokratiska tidningar, bl.a. på Ny Tid. Typograferna menade att en del arbetsgivare medvetet saboterade avtalet. Över huvud taget rådde en irriterad stämning mellan arbetsledningen och den tekniska personalen på Ny Tid vid flera tillfällen under perioden.

Typografernas organisation var också en av de lokala föreningar som var aktiva i anställningsärendena på Ny Tid. Således försökte den, med hjälp av sin förbundsordförande, få föreningens ordförande — faktorn på Göteborgs-Posten — Filip Börjesson till ny direktör år 1935. Trots att det fanns ett brett stöd för Börjesson i flera organisationer och i Framåts styrelse gick posten till en annan. Ingen fullständig enighet kunde nås om Börjessons kandidatur. Möjligen inverkade också ekonomiska skäl.

De kommunistiska och socialistiska arbetarkommunernas möjligheter att kontrollera sina tidningsföretag i ekonomiskt/administrativt avseende var speciellt goda, eftersom kommunernas fast anställda tjänstemän långa perioder arbetade deltid på tidningarnas expeditioner. På Ny Tid förekom inga motsvarande konstruktioner, men sambandet mellan tidningen och den socialdemokratiska arbetarekommunen förstärktes formellt under perioden, då Arbetarrörelsens samarbetskommitté bildades med FCO, Ny Tid, den socialdemokratiska arbetarekommunen och stadsfullmäktigegruppen som medlemmar. Dennas mål var ett mer samordnat agerande i olika frågor.

Den centrala kontrollen av Ny Tid skärptes markant i slutet av perioden, då Arbetarpressens Förlagsaktiebolag inledde systematiska revisioner av tidningsföretagen. Ny Tid omfattades med särskilt intresse, eftersom den var den särklassigt mest förlustbringande A-presstidningen.

Den centrala kontrollen av Väst-Svenska Kuriren var också mycket påtaglig. Även denna bottnade i tidningens svaga ekonomi. Centrala partirepresentanter gjorde täta besök i Göteborg för att stabilisera partiorganisation, tidning och tryckeri. År 1926 och 1931 verkade centrala ombudsmän flera månader i Göteborg med mycket stora befogenheter gentemot Väst-Svenska Kuriren och Göteborgstryckeriet.

Samma hårda centrala kontroll bestods inte Arbetar-Tidningen eller Arbetar-Posten. Dessa företag hade dock en förhållandevis liten ekonomisk omsättning, eftersom de inte drev egna tryckerier.

VI:3:3. Innehållsmässig kontroll

VI:3:3:1. Kontroll av det redaktionella innehållet.

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: Det socialdemokratiska partiets splittring år 1917 innebar att Ny Tid fick en ny roll. Tidigare hade tidningen varit den göteborgska arbetarrörelsens enda språkrör med udden riktad mot borgerlig press och borgerliga partier. Nu vände den sig även mot de nya arbetarpartier, som uppkom och deras press. Tidningens innehåll blev därmed mer kontroversiellt inom arbetarrörelsens organisationer.

Men Ny Tid tog inte bara ställning mot de kommunistiska, socialistiska och syndikalistiska rörelser, som konkurrerade med socialdemokratin om herraväldet inom arbetarrörelsen. I den intensiva inbördesstrid som pågick inom Göteborgs Arbetarekommun under nästan ett decennium (se II:3:1) mellan Dahlström-anhängare och Ström-anhängare tog Ny Tid konsekvent Dahlström-riktningens parti. Det ledde till att tidningen utsattes för mycket fräna attacker från den motsatta sidan. Med tanke på stridens intensitet och konsekvenser för hela arbetarrörelsen i Göteborg — och därmed tidningsförhållandena — finns det anledning att något utförligare skildra Albin Ströms, och gruppen kring honom, relationer till Ny Tid. Vanligen gällde tvisterna just tidningens innehåll.

Albin Ström agerade under sin SAP-tid från i huvudsak två plattformar: Fackliga Centralförsamlingen, vars ordförande han var perioden 1927—1934 och Göteborgs Arbetarekommun, i vars styrelse han ingick 1924—1928 och år 1933 (då gruppen kring Ström hade majoritet i kommunstyrelsen under en del av året). Efter utslutningen ur SAP i januari 1934 agerade Ström främst genom den socialistiska arbetarkommunen, dess tidning Arbetar-Posten och — en kort tid — genom Grov- och fabriksarbetarefackföreningen. 230)

De tydliga motsättningarna mellan Ny Tid och Ström börjar skönjas i Fackliga Centralförsamlingens protokoll år 1928. Konflikterna gällde inte alltid politiska eller fackliga sakfrågor:

”Ström meddelade att Ny Tid tillåtit sig att begagna den anledningen att han av lotteristyrelsen utsetts till lotteriföreståndare till att i ett referat söka komma honom till livs genom att titulera honom lotteriföreståndare. Den som gjort detta var red. Valles, som var närvarande vid sammanträdet. Lundquist fann Valles tilltag i högsta grad pojkaktigt och dumt samt föreslog att styrelsen till tidningsstyrelsen skulle uttala sitt bestämda ogillande av tilltaget. Sedan Dahlström och Viking Pettersson instämt beslöts enligt Lundquists förslag.” 231)

230) Som tidigare framgått var Ström också riksdagsledamot 1929-1936 och stadsfullmäktigeledamot 1927-1928.

231) FCF, styrelsen, prot. 2/3 1928.

Nästa gång det var aktuellt att ingripa mot Ny Tid anslöt sig dock inte Dahlström. Han motsatte sig det beslut som fattades vid Centralförsamlingens styrelsemöte den 13 september 1929 om att en kommitté skulle tillsättas för att undersöka omständigheterna kring en insändare i Ny Tid. Insändaren gällde Sacco-Vanzettikommittén, Ström hade försökt utröna vem som skrivit den och på mötet uttalades klander mot Ny Tid för att man inte satt sig i förbindelse med de personer, som angreps i insändaren. Dahlström ansåg inte saken ha någon vidare betydelse.

En kommitté, med uppgift att förhandla med Framåt's styrelse, tillsattes även vid FCF:s ombudsmöte den 3 mars 1930 med anledning av Ny Tids hållning i den s.k. ringvägskonflikten i Stockholm. 232) Förhandlingsresultatet blev, enligt FCF:s handlingar, att tidningsstyrelsen accepterade att tidningen, innan den skrev något om konflikter av denna art, först skulle sätta sig i förbindelse med de ledande fackföreningsmännen. Dahlström försökte även denna gång tona ner Fackliga Centrals agerande mot Ny Tid. 233)

Till FCF:s styrelsemöte den 29 december 1931 hade kallats en representant för Ny Tid "med anledning av dess skrivelser i samband med partikongressvalet". 234) På mötet krävdes att Ny Tid offentligt måste avge en förklaring och antogs enhälligt 235) ett uttalande som skulle sändas till Ny Tid för publicering. 236) En rad likartade fall, där FCF:s styrelse vände sig mot Ny Tids innehåll, återfinns i protokollen även åren 1932 och 1933. 237) Vid ett tillfälle, då arbetarekommunens ombudsman Sven Söderberg var till synes ensam om att försvara Ny Tid i FCF:s styrelse, yttrade denne, enligt protokollet, "att krig är krig, och vid sådana tillfällen tar man till de tillhyggen som finns." 238)

En särskilt spänd situation mellan Ström och Ny Tid uppstod i anslutning till den köpbojkott av tyska varor, som proklamerades från fackligt håll år 1933. Fackföreningsinternationalens kongress i Bryssel sommaren 1933 hade riktat en uppmaning till världens arbetare att

---

232) Ringvägskonflikten gällde demonstrationer vid ett bygge på Ringvägen i Stockholm. Frågan föranledde bl.a. en viss polemik mellan de socialdemokratiska tidningarna. Bl.a. skickade SAP:s partistyreelse ut ett cirkulär (nr 7, 1930), i vilket den uppmanade partitidningarna att tona ner den inbördes polemiken. Styrelsen för Fackliga Central i Stockholm hade antagit ett uttalande mot en del av den socialdemokratiska pressen; bl.a. avsågs Ny Tid. Ström instämde i denna kritik. (FCF, styrelsen, prot. 21/2 1930).

233) FCF, styrelsen, prot. 21/2 1930, odaterat prot. placerat i protokollsboken mellan 27/3 och 19/5 1930.

234) FCF, styrelsen, prot. 29/12 1931. Enligt en rapport av Ström hade tidningen beskyllt centralförsamlingen för att ha manipulerat med listorna inför kongressvalet.

235) Dahlström var frånvarande.

236) FCF, styrelsen, prot. 29/12 1931.

237) Exempel: FCF, styrelsen, prot. 30/1, 28/6, 16/12 1932, 15/5, 25/7 1933.

238) FCF, styrelsen, prot. 8/8 1933.

medverka i en allmän bojkott av tyska varor och produkter. LO:s representantskap hade instämt och sänt ut ett cirkulär till sina organisationer. 239) I Göteborg hade Fackliga Central dessutom utarbetat ett eget cirkulär, som bl.a. tillställts affärsmännen. Detta hade offentligen angräpts av Göteborgs handelskammare och, enligt ett anförande av Ström, anmälts till regeringen. 240) Den egentliga konflikten utlöstes av ett föredrag, som utrikesminister Sandler höll på Stora teatern, där han tog avstånd från det lokala göteborgsformuläret. 241) Det föranledde den Ström-dominerade arbetarekommunens styrelse att distribuera ett meddelande till samtliga socialdemokratiska organisationer i Göteborg att mötet inte var anordnat av arbetarekommunen utan av Ny Tid och ABF. I samma cirkulär sades att Ny Tid vägrat införa ett uttalande, där styrelsen tog avstånd från Sändlers tal. 242) Frågan diskuterades ingående vid Fackliga Centrals ombudsmöte den 27 november 1933. I sak föreföll skiljelinjen gå mellan dem som förespråkade en organiserad köpbojkott (Ströms linje) och en frivillig bojkott (Ny Tids linje). Lindström hade tolkat Sandler så, att det var en väsentlig skillnad mellan LO:s cirkulär och det Fackliga Central givit ut, något som Ström energiskt bestred. Enligt Lindström var frågan så allvarlig att Sandler kunde komma att avgå. Lindström hänvisade till risken för en annonsbojkott mot de socialdemokratiska tidningarna. Ström krävde att Ny Tid icke endast skulle föra Lindströms talan "utan de organiserade arbetarna bör även ha ett ord med i laget." 243)

Däremot agerade inte Ström, då Ny Tid vid ett annat tillfälle år 1933 tog en bland stora arbetargrupper impopulär ställning. Det var när tidningen försvarade den socialdemokratiska regeringens ingripande i den segslitna byggnadskonflikten (se II:4:7). Ny Tid-redaktören Sven Söderberg sade t.o.m. några år senare på ett av Grov- och Fabriks avdelningsmöten: "En del byggnadsarbetare förfasar sig ännu över Ny Tid för en artikel som stod införd under byggkonflikten 1933, men det får ej läggas sådan stor vikt vid denna, ty ordern om dess införande kom från Stockholm." 244) Byggnadsträarbetareförbundets avd. 24 krävde sommaren 1933 att Fackliga Central skulle ordna ett upplysningsmöte sedan "Ny Tid på ett synnerligen anmärkningsvärt sätt behandlat denna konflikt." 245) Mötet kom också till stånd, men inför

---

239) Cirkulär nr 823 från LO 5/9 1933.

240) FCF, möte med ombuden och fackföreningsstyrelserna, prot. 27/11 1933. I FCF:s handlingar, A II:1, FA.

241) Ny Tid 30/10 1933.

242) Cirkulär till samtliga föreningar anslutna till GAK (GTF, medlemsmöte, protokolls-bilaga 9/11 1933).

243) FCF, möte med ombuden och fackföreningsstyrelserna, prot. 27/11 1933.

244) Grov- och Fabriks avd. 49, medlemsmöte, prot. 15/11 1938.

245) FCF, styrelsen, prot. 25/7 1933 (bilaga, brev från Träindustriarbetareförbundets avd. 24, daterat 22/7 1933).

detta förband sig FCF:s styrelse på förslag av (Ström-anhängaren) Bror Nilsson m fl att gå emot ett protestuttalande mot Ny Tid i händelse av att ett sådant framlades. 246) Albin Ström hävdade också vid mötet att byggnadsarbetarna själva kunde klara upp konflikten med tidningen. Komintern-kommunisten Anton Norling menade att tidningen inte brygge sig om arbetarna utan förde regeringens och borgarnas talan, men föreslog förgäves ett uttalande mot Ny Tid. Frågan om Ny Tid hänsköts istället till Fackliga Centrals styrelse. 247)

Ström ingick här i en samlad socialdemokratisk front mot kommunisterna. Inför valet år 1930 hade Ström också, i samråd med FCF:s verkställande utskott, infört en maning till fackföreningsfolket i Ny Tid att se upp med den kommunistiska agitationen. 248) FCF använde, även under Ströms ledning, Ny Tid i praktiska organisationsarbetet genom att publicera kallelser, uttalanden etc. 249)

På arbetarekommunens möten var Ny Tid stridsämnet i flera av de uppgörelser som skedde mellan Ström-anhängare och Dahlström-anhängare. Ny Tids sätt att kalla medlemmarna till mötet föranledde t.ex. en votering vid medlemsmötet den 17 oktober 1929, i vilken nästan 600 medlemmar deltog. 250) Ett förslag, som biträdades av Ström, om att Ny Tid skulle åläggas att vara neutral inför provvalet av riksdagskandidater år 1928, avslogs av kommunens medlemsmöte. 251) Däremot drev Ström, mot Dahlströms vilja, igenom att en särskild kommitté skulle överlägga med Ny Tid om tidningens redigering under valrörelsen år 1932. 252)

Även om Ström-falangen hade majoritetet i GAK:s styrelse år 1933 fortsatte Ny Tid att stödja den andra riktningen. Arbetarekommunens styrelse föreslog också ett uttalande mot Ny Tids innehåll inför medlemsmötet den 12 juni 1933. Anledningen härtill var tidningens artiklar om Albin Ströms agerande inför krisuppgörelsen (den s.k. kohandeln) mellan socialdemokraterna och bondeförbundet sommaren 1933. Albin Ström motsatte sig denna riksdagen. Enligt hans anhängare hade Ny Tid orättmätigt tilldelat honom rollen som ledare för en organiserad

---

246) FCF, styrelsen, prot. 3/8 1933.

247) FCF, möte med ombuden och fackföreningsstyrelserna, prot. 3/8 1933. I FCF:s handlingar, A II:1, FA.

248) FCF, styrelsen, prot. 30/10 1930.

249) FCF, styrelsen, prot. 6/5 1929, 16/5 1931.

250) Ström-anhängaren Olof Nilsson föreslog att ett uttalande skulle göras mot Ny Tid, men hans förslag förlorade i voteringen med 302 röster mot 273.

251) GAK, medlemsmöte, prot. 24/7 1928.

252) GAK, valledningen 24/8 1932, prot. I GAK:s handlingar, A I:16, FA. Till kommitterade utsågs J.A. Fagerberg (Strömanhängare) och kommunens ombudsman Sven Söderberg.

opposition mot krisuppgörelsen. Mötet blev dock en seger för Ströms motståndare. Inget uttalande gjordes mot Ny Tid; däremot instämde mötet i Stockholms Arbetarekommuns uttalande till förmån för regeringsförslaget. I samband med mötet bytte också fyra ledande Ström-anhängare sida i den interna partistriden (riksdagsmännen Olof Nilsson och Evert Frankenberg, arbetarekommunens ordförande J.A. Fagerberg och Bror Westergren) genom att sända kommunmötet ett telegram: "Samling kring arbetarregeringen. Leve socialdemokratien." 253) Däremot antog kommunens medlemsmöte den 15 november 1933 ett uttalande mot Ny Tid för att tidningen vägrat publicera kommunstyrelsens cirkulär i tyskbojkottfrågan (se ovan).

Vid de slutliga uppgörelserna mellan arbetarekommunens två falanger i december samma år, handlade debatten till stor del om Ny Tids agerande under årens lopp.

Den tändande gnistan blev en artikel i Ny Tid, där Ström anklagades för att ha smugglat in en kommunist på ett av arbetarekommunens möten. 254) Ny Tids redaktör, Richard Lindström, ansåg vid kommunmötet den 12 december 1933 att Albin Ström måste uteslutas ur partiet: "Ström är icke lojal mot partiet och dess ledande män." Torsten Henrikson replikerade: "Det är icke nog med att en syndare utpekas och hänges, utan provokation bör även näpas och i detta fall är det Ny Tid, som genom en hets- och förtalskampanj mot Albin Ström, söker bli kvitt en ärlig och kunnig kritiker. Albin Ström kommer icke att vara ensam om han uteslutas..." Alarik Bengtsson yttrade: "Det har på stora hyresgästmöten diskuterats om att protestera mot Ny Tid och även sluta med prenumeration. Hitintills har vi lyckats avvärja detta. Skall Albin Ström uteslutas, är detta detsamma som att splittra arbetarekommunen i Göteborg". Hjalmar Lundgren menade: "Det är redan splittring... Ström har saboterat partiets och kommunens beslut i krisfrågan och är alltså illojal." Hugo Höglund uppläste ett protokollsutdrag från stadsfullmäktigegruppen, som enhälligt begärt att partistyrelsen skulle utesluta Ström. 255)

Vid samma mötes fortsättning den 18 december 1933, då Ström-anhängarna var i klart flertal, avvisades kravet på Ströms uteslutning och föreslogs istället med stor majoritet att Richard Lindström, Th. Magnusson (båda Ny Tid-medarbetare), Axel Dahlström, J.A.

253) GAK, medlemsmöte, prot. 12/6 1933. Henrikson, s. 14 ff.

254) Enligt Henrikson, s. 9 hade (Kilbom)kommunisten ifråga partimärken i sin fackföreningsbok för åren 1930, 1931 och 1933, "varför Ström icke ansåg det riktigt att köra ut honom... Att det sedan visade sig eller åtminstone påstods" att denne "orättmätigt tillägnat sig partimärkena i sin hyresgästförening kan väl i herrans namn inte Albin Ström hjälpa". Vid kommunens medlemsmöte 12/12 1933 hävdade å andra sidan riksdagsmannen Olof Nilsson att partimärkena för 1930 och 1931 kommit in i partiboken efter mötet ifråga.

255) GAK, medlemsmöte, prot. 12/12 1933.

Fagerberg, Hugo Höglund och John Christensson (transportombudsman) skulle uteslutas. Angreppen på Ny Tid hade fortsatt på detta möte: Det är tidningen Ny Tid, som står i stor skuld till att det ute i landet talas så illa om Göteborgs arbetare, sade Bror Nilsson. Sluta att prenumerera, uppmanade K. Johansson. 256) Albin Ström uteslöts ur partiet den 9 januari 1934. 257) I samband härmed tog Ny Tid ut skingringsförbud för kommunens egendom. 258)

Ström-falangen lyckades alltså aldrig få kontroll över Ny Tids innehåll, inte ens när den under år 1933 samtidigt behärskade Fackliga Centralförsamlingens och arbetarekommunens styrelser och den socialdemokratiska göteborgsrepresentationen i andra kammaren. 259)

Det berodde på Ny Tids ägarstruktur. Även om flertalet av ombuden på en bolagsstämma var Ström-anhängare var de chanslösa i voteringarna, eftersom en stor del av tidningsföretagets aktier låg i händerna på partistyrelsen och andra organisationer, där Ström och hans anhängare saknade stöd. Vid bolagsstämman år 1928 beslöts t.o.m. om en tidsbegränsning på två minuter för samtliga talare (inklusive partiordföranden Per Albin Hansson) utom för Albin Ström, som fick hålla på i tio. Han lyckades ändå inte få något inflytande över tidningens led-

---

256) GAK, fortsatt medlemsmöte, prot. 18/12 1933.

257) SAP, PS, prot. 9/1 1934. Frågan om Ströms uteslutning hade väckts av socialdemokratiska stadsfullmäktigegruppen i Göteborg, Kommunals avd. 53 och 149 medlemmar i GAK. Per Albin Hansson inledde partistyrelsens behandling av frågan genom att hävda att åtskilliga omständigheter anförts i akterna, "som var för sig icke utgör motiv för uteslutning av en partivän, men som sammantagna än dock visa hur Ström under årtal bedrivit en politik, som lett till splittring och söndring samt till sist framkallat ett fullkomligt olidligt tillstånd." Att Ström ansågs ligga bakom uppropet för Arbetar-Posten ingick också i Per Albin Hanssons anklagelsepunkter: "Redan detta att starta en tidning som direkt skall konkurrera med partiorganet på orten, är en mycket allvarlig historia". "Vad som än händer, så kan situationen dock inte bli värre än den nu är", sammanfattade Per Albin Hansson sitt inlägg och förordade uteslutning. Han fick instämmanden av de flesta partistyreledamöterna. Erik Fast ansåg det "nödvändigt att utesluta honom genast, inte av politiska skäl utan för hans demagogiska lymmelaktighet", Ernst Wigforss menade att han "sökt att föra ihop de stridande parterna därnere. Man måste emellertid konstatera att en försoning inte längre är möjlig". Efter långt övervägande anslöt sig Wigforss till ordförandens förslag. Åtta av partistyrelsens ledamöter var dock tveksamma till ett omedelbart uteslutningsbeslut, bl.a. Z. Höglund, som menade att "initiativet till Arbetar-Postens startande tagits först sedan hela partipressen tagit ställning mot Ström." Bland dem som ville skjuta på beslutet anfördes också att Richard Lindströms placering som chefredaktör för Ny Tid förvärrat situationen i Göteborg. Uteslutningen skedde med siffrorna 23—3, sedan ett förslag om en undersökningskommision avslagits med 29 röster mot 6 och ett förslag om suspension istället för uteslutning med 22 röster mot 2.

258) GAK, styrelsen, prot. 23/1 1934. Av protokollet framgår också att kommunexpeditionen var stängd två timmar den 8 januari och hela dagen den 9 januari "för undvikande av kupper".

259) Fram till krisuppgörelsen år 1933 var Ernst Wigforss den ende "icke-Strömmaren" av de fem socialdemokraterna från Göteborg i andra kammaren. I juni 1933, bytte som ovan framgått, två av riksdagsmännen sida. Den socialdemokratiska stadsfullmäktigegruppen behärskades däremot av Dahlström-riktningen.

ning. 260) Däremot begagnade Ström bolagsstämmorna till häftiga attacker mot Ny Tids redigering. Ström strävade också efter en ändring i äganderätten till Ny Tid så att partistyrelsens inflytande avkopplades, alla enskilda aktieägare kom bort och enbart fackföreningarna blev ägare till företaget. 261)

I tidningens styrelse diskuterades Ny Tids hållning till Ström framför allt vid ett tillfälle, den 15 december 1933, då nästan hela mötet handlade om striderna inom arbetarekommunen. Åkesson ansåg att Ny Tid borde ta ställning för kravet på Ströms uteslutning ur partiet. Han avvisade också ett krav på att en extra bolagsstämma skulle kallas in. Richard Lindström yttrade, enligt protokollet, att Torsten Henriksons oförskämda angrepp på Ny Tid vid kommunmötet 12 december 1933 begicks av fruktan för Ny Tids inflytande över opinionen inom arbetarekommunen. Hela styrelsen instämde i att Ny Tid skulle fortsätta i klar motsatsställning till Ström. 262)

Efter uteslutningen fortsatte Ström och hans anhängare attackerna på Ny Tid i främst Arbetar-Posten. Den försvarsskrift som Torsten Henrikson författade för Ström 263) formades också i stor utsträckning till en anklagelse mot Ny Tid, "SPLITTRAREN framför andra". 264) För en tid hade också Ström kvar en plattform i Grov- och Fabriksarbetareförbundets avdelning 49, vars årsmöte den 24 januari 1934 formades till ett generalangrepp på Ny Tid. 265) Ström blev under våren 1934 även utesluten ur Grov- och Fabriksarbetareförbundet, trots starka lokala protester. 266)

260) Framåt, bolagsstämma, prot. 8/4 1928. Partistyrelsen, representerad av P A Hansson, hade 33 av 163 röster vid stämman. Ström kandiderade som revisor, men fick bara 40 röster. De som valdes erhöll 101 resp. 85 röster. Inför 1929 års stämma föreslog Z. Höglund i SAP:s verkställande utskott att P A Hansson inte borde utnyttja partistyrelsens röster vid Framåts förestående bolagsstämma, men fick inget gehör för denna synpunkt. (SAP, VU, prot. 11/4 1929).

261) Framåt, bolagsstämmor, prot. 1925-1928, 1930.

262) Framåt, styrelsen, prot. 15/12 1933.

263) Henrikson, Episoden Ström. Skriften bestod av 20 sidor och kostade 25 öre.

264) Henrikson, s. 18.

265) Alla affärer med tidningen uppsades (se kap. VI, not 113) vid detta tillfälle. Ström tyckte f.ö. det var egendomligt att avdelningens protest mot Ny Tid under byggnadsarbetarstrejken inte fanns med i årsberättelsen — den protest som Ström bidragit till att moderera i Fackliga Centralförsamlingen (se VI:3:3:1).

266) Skälet till uteslutningen var enligt en 32-sidig anklagelseakt att Ström orättmätigt hade uppburit understöd och hyresbidrag. Han skulle vidare ha lämnat vilseledande eller falska rapporter från förbundsstyrelsens sammanträde samt även blottat interna förbundsangelägenheter för utomstående och, enligt förbundsstyrelsens mening, därvid uppträtt illojalt. Avdelningen protesterade mot Ströms uteslutning genom att göra honom till "facklig rådgivare". Förbundsstyrelsen ålade då avdelningen att genomföra en s.k. lojalitetsomröstning. Inför hotet att avdelningen skulle sprängas rekommenderade då den socialistiska styrelsen medlemmarna att acceptera förbundsstyrelsens beslut. Ström frånträdde även sitt uppdrag som facklig rådgivare. (Grov- och Fabriks avd. 49, styrelse- och medlemsmöten, prot. 1934. Hjern, Grovarbetarnas avd. 49, Göteborg 1889—1949, s. 54 ff).

Fr.o.m. våren 1934 "normaliserades" förhållandena mellan Ny Tid och arbetarekommunen/Fackliga Central. Ingen organiserad eller permanent opposition fanns längre mot tidningen inom dessa samman slutningar. Detta hindrade dock inte att från kritik riktades på enskilda möten mot Ny Tids innehåll. Både före och efter Ström-striderna an greps t.ex. tidningens politiska material på arbetarekommunens styrelsemöten. 267) Vid ett gemensamt sammanträde med arbetarekommunens och Framåts styrelser i april 1928 ansåg Ernst Jungen att "Ny Tid icke tillräckligt kraftigt gripit in för att förbereda årets valrörelse... Per Albin Hansson artiklar verka ofta hopradsade. Den politiska ledningen borde ligga hos redaktionen." Hilding Pettersson menade att nyhetsförmedlingen på det fackliga området kunde förbättras: "Göteborgs-Posten har vunnit på Ny Tids bekostnad." 268)

I koncentrerad och ovägd form kom ägarorganisationernas kritik av tidningens innehåll fram på de ordinarie bolagsstämmorna. Även under denna period fanns en stående punkt på dagordningen, varunder tidningens redigering behandlades. I tabell VI:8 och VI:9 har en sammanställning gjorts av de synpunkter som framfördes på Ny Tids innehåll på bolagsstämmorna under perioden.

Tabell VI:8. *Antal kritiska inlägg mot Ny Tids redigering på Tryckeri AB Framåts bolagsstämmor 1917—1939.*

Art av kritik	Antal inlägg
1. Kritik av tidningens politiska material	54
2. Kritik av tidningens fackliga material	26
3. Vägran/tvekan att införa material från facklig eller politisk ägarorganisation	21
4. För mycket idrott	16
Kritik av tidningens nyhetsbevakning	16
6. Allmän kritik av tidningens redigering	14
För lite fackligt/politiskt material	14
8. Önskemål om annan redaktionssammansättning	12
9. För lite landsortsmaterial	8
Typografiska anmärkningar	8
11. För mycket (för dålig) underhållningsläsning	7
12. För mycket religiöst material	3
Summa	199

Källa: Tryckeri AB Framåt, bolagsstämmor, prot. 1917—1939. (FA).

267) GAK:s styrelse begärde således i en framställning till Ny Tid "ordentliga ledare" (Prot. 15/9 1919). Vid styrelsemötet 28/10 1936 ansåg Sven Andersson att "kommunalpolitiken måste populariseras genom Ny Tid."

268) Prot. GAK:s och Framåts styrelser. Gemensamt möte 6/4 1928 (i GAK:s handlingar, A 1:15,FA). Ström var då inte längre med i GAK:s styrelse. Han hade blivit utslagen vid styrelsevalet samma år.

Tabell VI:9. *Antal positiva inlägg om Ny Tids redigering på Tryckeri AB Framåts bolagsstämmor 1917—1939.*

Art av uppskattning	Antal inlägg
1. Allmän uppskattning av tidningen.....	25
2. Stöd för tidningens fackliga linje	13
3. Stöd för tidningens politiska linje	12
4. Uppskattning av tidningens underhållningsläsning (inkl. idrottsmaterialet)	10
5. Övriga positiva inlägg	4
Summa	64

Källa: Tryckeri AB Framåt, bolagsstämmor, prot. 1917—1939. (FA).

De vanligaste anmärkningarna på bolagsstämmorna gällde tidningens politiska och fackliga innehåll. Det var i sin tur bl.a. en följd av att tidningen nästan alltid följde partiledningen, inklusive i de interna partistriderna i Göteborg. 269)

En fråga som bröt den gängse frontlinjen mellan tidningens kritiker och sympatisörer i politiska och fackliga sammanhang var förbudsfrågan (10 kritiska inlägg vid bolagsstämmorna 1922 och 1923). Ny Tids hållning i spritförbudsfrågan gav också ett visst eko i tidningsstyrelsen och arbetarkommunen. 270)

Punkten "vägran/tvekan att införa material från facklig eller politisk ägarorganisation" är principiellt intressant. Den omfattar kollisionerna mellan de journalistiska integritetsambitionerna och de innehållsmässiga förväntningarna från ägarhåll. Under tidningens första decennier var det vanligt att fackföreningarna använde Ny Tid som ett led i agitationen, i medlemsvärvningen etc. Likaså begagnade föreningarna Ny Tid på andra sätt för sina syften. Fr.o.m. 1920-talet blev tidningen

269) Under perioden 1926-1932 betraktades Ny Tid som ett mer officiellt partiorgan än Social-Demokraten, eftersom partiordföranden Per Albin Hansson svarade för Ny Tids politiska innehåll. I Social-Demokraten tilläts han inte medarbeta. P A Hansson hade, enligt vad han själv meddelade vid SAP:s partistyrelsesammanträde 9—14/11 1931 (§ 8), år 1926 erbjudit sig att skriva politik i Social-Demokraten, men Engberg (tidningens chefredaktör, Arthur E.) hade motsatt sig detta. Engberg yttrade vid samma möte 1931: "Det är ju ingen skriven lag, att partiets ordförande också skall vara journalist".

270) Vid arbetarekommunens medlemsmöte 4/9 1922 antogs ett uttalande mot Ny Tids hållning i förbudsfrågan med 108 röster mot 93. Det hade kompromissens karaktär. Ett ursprungligt förslag var betydligt spetsigare mot Ny Tid. Vid Framåts styrelsemöte 2/10 1922 hävdade Axel Dahlström (en av dem som kritiserade tidningen för dess inställning i förbudsfrågan vid bolagsstämman år 1923) att GAK hade svårigheter med pengar till valfonden p.g.a. Ny Tids hållning i förbudsfrågan. Det rapporterades också att en nykterhetsloge uppmanat till fullständig bojkott av tidningen och uppmanat andra loger att följa efter.

restriktivare med sådant material. Föreningsfolket klagade t.ex. på utebliven reklam för möten, lotterier m.m. Sex talare opponerade sig på bolagsstämman år 1923 mot att tidningen debiterade fackliga meddelanden enligt annonstaxan. 271) Ny Tid-redaktören Stefan Oljelund försökte också stoppa en speciell form av fackliga meddelanden, de s.k. prickningsnotiserna, genom ett brev till Fackliga Centralförsamlingen. 272) FCF:s ombudsmöte anslöt sig också till Oljelunds linje genom att sända ut ett cirkulär till de olika fackföreningarna, där bl.a. hette:

”Det motstånd mot fackföreningarna och deras verksamhet som vi dagligen ser växa får ökad näring genom att man kan peka på att fackföreningarna använda tvångsmedel och offentlig skandalisera dem som icke vilja tillhöra organisationen... Det skulle säkerligen gå att finna ut andra lika effektiva medel utan att så öppet tillgripa det offentliga brännmärket. Centralförsamlingen, som anslöt sig till hr Oljelunds ståndpunkt, beslöt uttala sig för att offentlig prickning i tidningarna bör undvikas. Fall kunna dock tänkas förekomma då dylika prickningar kunna vara lämpliga och få avsedd verkan, varför Centralförsamlingen icke anser sig kunna förorda ett absolut fördömande av nämnda förfaringssätt men tillråder att allra försiktighet iakttages.” 273)

Många stämooombud ville också ha ett större utrymme för det politiska och fackliga materialet, uppenbarligen på bekostnad av idrottstext och övrig underhållningsläsning. Men på stämmorna fanns också de, som uppskattade att tidningen började ägna sig åt idrotten.

Arbetsarekommunens ordförande, Axel Dahlström, menade på bolagsstämman år 1924 att idrottsavdelningen kunde tjäna som inkörsport till andra sidor i tidningen:

”Om idrotten avlägsnas ur tidningen så torde vi därmed avsäga oss möjligheterna att indrypa ’socialistiskt gift’ hos en stor mängd folk, som i första hand köpa tidningen för idrottsavdelningens skull...”

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: Ur kommersiell synpunkt försvarade även partistyrelsens representant, Gustav Möller, idrottens plats i tidningen vid bolagsstämman år 1937. Först drog han en parallell med tidningssituationen i Stockholm:

”Om Social-Demokraten lytt de energiska stämmorna mot idrotten skulle Social-Demokraten ha varit en tidning, som haft sämre upplaga än nu är fallet. Värdet av fackföreningsreferat skifta. Viktiga frågor bör ha företrädare, men det händer att fackföreningsmeddelandena äro innehållslösa utom för den som saken gäller. Om fackföreningarna sätta sådant värde på referaten så skulle Ny Tid ha haft den största upplagan i Göteborg.”

---

271) Stämman gjorde också ett uttalande i denna fråga, som gick ut på att tidningsstyrelsen ånyo borde ta upp frågan om priset för införande av fackliga meddelanden, f.ö. det enda stämmouttalande som gjordes under hela perioden i anslutning till redigeringsdebatterna.

272) FCF, styrelsen, prot. 3/11 1924.

273) FCF, ombudsmöte, prot. 21/12 1924, styrelsen, prot. 26/1 1925.

Möller var över huvud taget skeptisk till den typ av innehållskritik, som framfördes på stämman. Enligt protokollet yttrade han: "Låt redaktionen sköta redigeringen. Stämman är ej kapabel därtill". 274) Yttrandet är intressant, eftersom det fölls av en av partiets ledande män vid en tidpunkt, då Ny Tids existens hade blivit en angelägenhet för arbetarrörelsens centrala instanser. Det kontrollinstrument, som innehållsdebatterna utgjort för de lokala organisationerna, hade uppenbarligen blivit mindre brukbart. Samtidigt markerar det att partiets centrala instanser inte hade någonting emot en större "professionalisering" av redaktionens verksamhet.

Tidigare har lämnats exempel på hur tidningen agerade på direkt order "från Stockholm" för att försvara en socialdemokratisk regerings åtgärder (i samband med byggnadskonflikten år 1933). Även på centralt håll insåg man att sådana artiklar kunde innebära kommersiella handikapp. LO-kassören Axel Strand, yttrade t.ex. vid det krismöte, som hölls på Framåts kontor, dagen före julafton år 1938:

"Arbetarna reagera ofta skarpt mot arbetartidningarna, då dessa försvara de åtgöranden som arbetarrörelsens beslutande instanser finna vara riktiga och nödvändiga. Detta drabbar vår press och hindrar dess spridning. Våra tidningar äro icke bättre utan snarare sämre än de borgerliga, då det gäller nyhetsförmedling..." 275)

Partiet försökte annars, liksom under förra perioden samordna och kontrollera tidningarnas innehåll genom att sammankalla redaktörskonferenser 276), påverka redaktörstillsättningar 277), ordna särskilda kurser för partitidningarnas journalister 278) m.m. I riktlinjerna för Arbetarpressens Förlagsaktiebolags verksamhet hette det också att den funktionär som skulle kontrollera partipressen även skulle "göra sig underkunnig om att tidningen i redaktionellt hänseende är väl tillgodosedd." 279)

---

274) Framåt, bolagsstämma, prot. 25/4 1937.

275) Se kap. VI, not 46.

276) Vid dessa kunde mycket interna, centrala partiproblem behandlas. I augusti 1919 hölls sålunda en överläggning med partistyrelsen, riksdagsgruppens förtroenderåd, de socialdemokratiska riksdagsledamöterna och partitidningarnas redaktörer, där dagordningen bl.a. upptog: val av kommitté för uteslutningsfrågor, samverkan med liberalerna. (SAP, PS, prot. 18-19/8 1919).

277) Partistyrelsens VU informerades således om (utan att invända) eller godkände samtliga redaktörsutnämningar som gjordes på Ny Tid under perioden: Rickard Sandler (VU-prot. 5/3 1917), Emil Rosén (VU-prot. 16/8 1918), Richard Lindström (VU-prot. 3/12 1932).

278) De socialdemokratiska journalisternas vidareutbildning aktualiserades inför 1928 års partikongress av GAK, vars motion bifölls. Den innebar bl.a. att kurser skulle ordnas, ev. i samverkan med LO och ABF, "vid vilka arbetarrörelsens fackliga och politiska problem göras till föremål för kunskapsgivande behandling." (SAP, partikongress 1928, prot., s. 462 f.)

279) Nilsson, s. 10.

Lokalt agerande ifråga om VSK, AT, AP: 280) De kommunistiska och socialistiska tidningarna ingick i ännu större grad än Ny Tid i de lokala partiapparaterna. Tidningarna var direkta språkrör för respektive arbetarkommuner och användes i agitationen på ungefär samma sätt som den socialdemokratiska arbetarkommunen brukat Ny Tid under förra perioden. År 1924 beställde t.ex. den kommunistiska arbetarkommunens styrelse ett särskilt fredsnummer av VSK (tio år efter världskrigets utbrott) 281), i januari 1931 skulle Arbetar-Tidningen utkomma med ett speciellt textilnummer som ett led i arbetet att få ut så många arbetare som möjligt i textilstrejken samma år. 282) Kontakterna mellan Arbetar-Posten och den socialistiska arbetarkommunen var extra intima genom att samme person (Torsten Henrikson) en period var både partiombudsman och redaktör för AP. Henrikson gav också detaljerade instruktioner till redaktionen hur tidningen skulle redigeras, medan han befann sig i riksdagen. 283)

VSK:s, AT:s och AP:s innehåll granskades fortlöpande i de lokala partiorganisationerna. I slutet av år 1924 och i början av år 1925 diskuterades således, på flera kommunmöten, VSK:s artiklar i samband med textilarbetarkonflikten. Till slut uttalade ett möte sitt gillande av VSK:s redigering samt uppmanade medlemmarna att mer än dittills medarbeta i tidningen. 284) Ett par år senare gjorde kommunmötet ett fränt uttalande mot en artikel av Martin Andersson i VSK, där denne uppmanade till mer militanta åtgärder i det politiska arbetet. 285) Efter kommunisternas mindre lyckade val år 1928 gjordes Väst-Svenska Kuriren (och dess redaktör, Einar Adamson) delvis till syndabock. Adamson avsattes också med sex röster mot fyra i kommunstyrelsen. 286)

På ett styrelsemöte med den (komintern) kommunistiska kommunen framfördes t.ex. detaljkritik som "att det klipptes för mycket och in-

---

280) I fråga om dessa tidningar är källmaterialet inte lika rikt som i Ny Tids fall. Inga protokoll har således påträffats från Väst-Svenska Kurirens eller Arbetar-Postens andelsstämmor. (AT:s andelsförening bildades först år 1938). Därför kan inga jämförelser med t.ex. tabell VI:8 och VI:9 göras.

281) GKA, styrelsen, prot. 7/7 1924.

282) GKA, styrelsen, prot. 7/1 1931.

283) GSA:s handlingar, G IV:1, FA. Av ett odaterat brev, troligen från år 1936 i Robert Johanssons handlingar (FA) framgår att Torsten Henrikson till denne — som redigerade tidningen medan Henrikson satt i riksdagen — ville framhäva det politiska materialet vid ett tillfälle, trots att en med "en grövre stämma" (Albin Ström) sagt att "vi måste ha sensationsstoff i tidningen".

284) GKA, medlemsmöten, prot. 10/11 1924, 19/1, 20/1 1925.

285) SKP, AU, prot. 2/9, 8/9 1927.

286) GKA, styrelsen, prot. 19/9 1928. Adamson kom dock att fortsätta som redaktör.

fördes för få originalartiklar” i AT. 287) På ett socialismöte önskades bl.a. bättre arbetsplatsbevakning och fullständigare stadsfullmäktige-referat i Arbetar-Posten. 288)

Den (komintern)kommunistiska arbetarkommunens styrelse beslöt också — för att förebygga icke önskade artiklar — att partiets fackliga ledare på arbetsplatserna skulle granska all korrespondens till Arbetar-Tidningen. 289) Ett beslut i samma anda fattade f.ö. även SKF:s verkstadsklubb vid ett möte år 1932. En artikel i AT om ett slagsmål mellan en socialdemokrat och en kommunist klandrades och medlemmarna uppmanades att inte gå till tidningarna med dylika uppgifter. Efter några artiklar i AT och VSK om s.k. ”inre frågor” skärptes formuleringen vid ett klubbmöte senare samma år. 290) Tidningsbunds fackförening begärde också vid ett tillfälle att en medlem skulle uteslutas, som ”mitt under” ett förhandlingsskede ”gått in till en kommunisttidning med en artikel om en ren lögn om föreningen och dess ordförande.” 291)

Central agerande ifråga om VSK, AT, AP: De kommunistiska och socialistiska partierna kontrollerade sina göteborgstidningar på i stort sett samma sätt som socialdemokraterna övervakade Ny Tid. Partitidningsredaktörerna kallades till gemensamma möten, centrala order gavs om att vissa artiklar skulle publiceras.

Väst-Svenska Kuriren fick också direkt kännning av de interna partistriderna inom SKP på 1920-talet. Partiets arbetsutskott och representantskap krävde således i fråna ordalag år 1923 att arbetsutskottets syn på den norska frågan skulle publiceras i samtliga partitidningar, även VSK. 292) SKP:s AU krävde också vid upprepade tillfällen att VSK skulle publicera genmälen i den s.k. Ester Hagberg-affären (se VI:3:2:3 och kap. VI, not 225). Partiledningen noterade även ibland, när VSK var så lojal som den önskade. 293)

Några enskilda artiklar i Väst-Svenska Kuriren (och Minareten) diskuterades även i SKP:s arbetsutskott den 12 oktober 1927 i anslutning till att AU tog ställning till om Martin Andersson skulle uteslutas ur partiet eller ej. Från kommunmötet i Göteborg hade anlånt en

---

287) GKA, styrelsen, prot. 18/11 1931.

288) GSA, styrelsekonferens, prot. 20/11 1936. (I GSA:s handlingar, A II:1, FA).

289) GKA, styrelsen, prot. 6/9 1931.

290) SKF:s verkstadsklubb, medlemmöten, prot. 8/10, 4/12 1932.

291) Transport avd. 123, medlemmöte, prot. 30/8 1932.

292) SKP, korrespondens, AA. Brev till VSK:s redaktion från SKP:s AU 6/12 1923. Utdrag ur SKP:s representantskapsprotokoll 10/12 1923, tillställt VSK och Norrskensflamman i brev, 14/12 1923.

293) SKP, AU, prot. 16/4 1925. VSK hade som enda partitidning anmält en bok om Lenin, utgiven på partiets förlag.

skrivelse, i vilken det hette att "kamrat Martin Anderssons artiklar i Minareten ang. stadsfullmäktigegruppen samt i Väst-Svenska Kuriren den 6 aug. var ur kommunistisk synpunkt fullständigt oriktiga. Artikeln i Väst-Svenska Kuriren var därtill med hänsyn till den allvarliga situation, varunder den skrevs, mycket skadlig för partiet. Att densamma inte blev mer uppmärksammas eller fick några större konsekvenser, får betraktas om ren tur". 294) För uteslutning talade tre AU-ledamöter 295), mot uteslutning fem. 296) En av dem som argumenterade för uteslutning, Arvid Olsson, framhöll ytterligare en artikel (i Minareten), där Martin Andersson "höjer en borgartant till skyarna och samtidigt polemiserar han mot våra kamrater... Hela artikeln är det mest galna som hittills har skrivits av Martin Andersson." De som försvarade Martin Andersson menade att han var en revolutionär kraft (Samuelsson), att han hade ett stort inflytande genom sin advokatverksamhet bland de fattiga (Einar Olsson) och att det var farligt att skapa martyrer (Gustav Johansson). AU beslöt att Martin Andersson skulle "erkänna sina fel beträffande tidningsartiklarna i Minareten och Väst-Svenska Kuriren". Om han inte erkände dessa skulle han uteslutas ur rörelsen. 297)

Även VSK:s redaktör, Einar Adamson, kritiserades i samband med denna affär. AU bestämde t.o.m. att han skulle ersättas, 298) men till någon verkställighet kom det inte. Som redan framgått beslöt den lokala SKP-kommunens styrelse att än en gång avsätta Adamson i samband med 1928 års val, men inte heller detta beslut verkställdes. Adamson satt kvar som tidningens redaktör, även efter partisplittringen år 1929.

Kontroverserna mellan VSK/Adamson och partiledningen följde dock med in i det (kilbom)kommunistiska partiet. Beskyllningar och motbeskyllningar, delvis av personlig art, förekom mellan Adamson och Kilbom. Kring årsskiftet 1930—1931 försökte AU flytta Adamson till Folkets Dagblad, då VSK skulle bli veckotidning. Adamson övertog

---

294) SKP, AU, prot. 8/9 1927, bilaga till protokollet. I artikeln, i anslutning till dödsdomarna mot Sacco och Vanzetti (se II:4:5) uppmanade Martin Andersson till fönsterkrossning vid de amerikanska beskickningarna. I en lägesrapport från Göteborg av Albert Forsman vid SKP:s AU den 2/9 1927 hette det att Martin Anderssons artikel i VSK åstadkommit att personstriden blossat upp för fullt. "Vid senaste kommunmötet diskuterades Martins artikel. Smålan inledde och gick emot densamma. Martin brusar då upp och förklarar att är icke innehållet i artikeln kommunism så struntar han i kommunismen ... Därtill framfördes på kommunmötet från Martins anhängare att vi skulle som dagsaktuellt krav ställa: arbetarnas beväpning."

295) Arvid Olsson, Ivan Engkrantz och Sven Linderot.

296) Nils Flyg, Einar Olsson, Oskar Samuelsson, Karl Kilbom, Gustav Johansson.

297) SKP, AU, prot. 12/10 1927.

298) SKP, AU, prot. 2/9 1927.

Einar Adamson, redaktör för Väst-Svenska Kuriren 1922—1930 och för Minareten 1931—1937. Adamson avsattes två gånger på 1920-talet som redaktör för Väst-Svenska Kuriren, en gång av centrala partiinstanser, en gång av lokala men kvarstod likväl som tidningens redaktör, även efter SKP:s partisplittring år 1929.

istället Minareten. Under efterspelet till dessa händelser blev Adamson utesluten ur det (kilbom)kommunistiska partiet. 299)

Komintern-partiets centrala organ gav vid flera tillfällen anvisningar om hur partiets tidningar skulle agera i aktuella frågor. Politbyrån deklarerade således i december 1935, efter en arbetareidrottskonferens i Köpenhamn, att idrotten skulle ägnas mer uppmärksamhet. 300) Inför ungdomsförbundets kongress år 1938 skulle en intervju med Filip Forsberg publiceras i alla partitidningar. 301) Politbyrån agerade även direkt gentemot Arbetar-Tidningen. I maj 1933 ansåg politbyrån att AT haft fel taktik i nazist-frågan 302) och i januari 1934 bestämde politbyrån att Arbetar-Tidningen och den lokala partiorganisationen skulle göra en kursändring i frågan om Ström-oppositionen. Ur ett brev till medlemmarna i partiets centralkommitté i januari 1934:

---

299) SKP (Kilbom), korrespondens, AA. Brev från Adamson till Emil Andersson, dat. 9/12 1930. Brev från partiexp. till kommunexp. i Göteborg 31/12 1930. Brev från kommunexp. i Göteborg till partiets AU, 29/12 1930. SKP (Kilbom), AU, prot. 4/8 1931.

300) SKP, politbyrån, prot. 6/12 1935.

301) SKP, sekretariatet, prot. 1/4 1938.

302) SKP, politbyrån, prot. 9/5 1933.

”I Göteborg hade Arbetar-Tidningen infört en artikel med en felaktig värdering av den Strömska oppositionen. AT:s värdering var följande: den Strömska oppositionen är helt naturligt en följd av radikaliserings inom det socialdemokratiska partiet. Objektivt verkar den dock befrämjande på radikaliserings av den svenska arbetarklassen. Ty Ström kan, tack vare sin ställning som socialdemokratisk ledare, få många arbetare att lyssna på sig och att ställa sig i opposition mot den socialdemokratiska partiledningen, vilka vi ännu inte kan nå eller övertyga. Polit-Byrån fann denna värdering fullständigt felaktig och beslöt att korrigeras den. Offentligt hade detta redan skett genom en artikelserie i Ny Dag, vilken PB enhälligt beslöt ställa sig bakom. Emellertid beslöts vidare att utarbeta ett brev till kamraterna i AT och Göteborgs distriktsledning där frågan ställdes utförligare. PB varnar i detta brev från att betrakta oppositionen inom socialdemokratien på det sätt som skett i AT. Oppositionen är betingad av radikaliserings bland de socialdemokratiska arbetarmassorna och missnöjet med regeringens politik, men den syftar att samla upp detta missnöje, leda in det på banor som flyter samman med socialdemokratins politik överhuvudtaget, och fyller därför rollen av barriär gentemot det kommunistiska partiet, söker hindra de missnöjda och radikaliserade arbetarna att ta steget över till den revolutionära fronten. Efter behandlingen av brevet i DL i Göteborg har kamraterna där också förklarat sig inse sin tidigare felaktiga värdering och korrigerat densamma i Arbetar-Tidningen... Självklart skall vi dock utnyttja Ströms kritik av den socialdemokratiska ledningen, fördjupa densamma och gå till anfall mot socialfascismen också med de argument den strömska oppositionen använder, att Richard Lindström uppträder som fascist o.s.v.” 303)

I det socialistiska partiets centrala handlingar är det glest med synpunkter på Arbetar-Postens innehåll. Det enda centrala ”ingripande” som kan spåras i källmaterialet är ett brev till Torsten Henrikson från partiexpeditionen. En ”förfärlig” teckning hade publicerats i A-P av en talare som skulle medverka vid ett möte i Kinna. Ett foto skickades över i stället. 304)

Lokalt agerande ifråga om övriga tidningar: På samma sätt som de övriga tidningarna behandlades i respektive arbetarkommuner, granskades Arbetare-Kurirens innehåll på syndikalistiska möten. Vid ett möte önskade en talare att tidningen skulle dra fram ”olika exempel av kommunalpolitik, rofferi m.m.”, medan en annan sade att detta inte var särskilt lämpligt, eftersom de politiska arbetartidningarna i staden tagit detta till käpphäst. 305) Grov- och Fabriks avd. 49 protesterade år 1927 mot A-K för en artikel om avdelningens ombudsman. Protesten antogs på fackföreningsmötet trots att (f.d. syndikalisten) Albin Ström var emot den. Han ville att fallet först skulle undersökas närmare. 306)

---

303) Brev till SKP:s centralkommittémedlemmar, januari 1934 (Vpk:s arkiv).

304) SKP (Kilbom), korrespondens, AA.

305) Göteborgs LS, medlemsmöte, prot. 26/1 1937.

306) Grov- och Fabriks avd. 49, medlemsmöte, prot. 20/6 1927.

Minaretens innehåll behandlades då och då på den kommunistiska arbetarkommunens möten under 1920-talet. Det berodde oftast på att Martin Andersson berört de interna partistriderna i tidningen. År 1924 krävde två ledamöter att åtgärder skulle vidtagas mot Martin Andersson för att han medarbetade i andra tidningar än den kommunistiska pressen. Frågan bordlades dock. 307) Tre år senare attackerades Martin Andersson för en artikel, där han skrivit "att jämte honom är det fyra man i stadsfullmäktige som för partiets talan." En styrelseledamot ansåg det i högsta grad indisciplinerat att framföra ett sådant uttalande. Styrelsen beslöt att skicka ett exemplar av tidningen till arbetsutskottet i Stockholm. 308) Under Adamsons redaktörstid protesterade även den socialdemokratiska arbetarkommunen mot en artikel i Minareten varigenom polisen angreps. 309)

VI:3:3.2. Kontroll av annonsinnehållet

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: Kontroverserna om Ny Tids annonsinnehåll gällde nästan alltid tidningens inställning till blockad- och prickningsannonser. Ström och Dahlström drabbade samman på FCF:s styrelsemöte den 20 augusti 1931:

"Om alla personer som ej tillhör fackföreningarna skulle offentliggöras skulle tidningen få ett egendomligt utseende", sa Dahlström.

"Tidningens annonsspalter skall vara fria, tidningen skall ej diktera fackföreningarnas annonsavdelning", sa Ström.

Mötet behandlade frågan med anledning av en skrivelse från ett par fackföreningar, som inte fått in prickningsannonser i Ny Tid. Tidningen hade vägrat med motiveringen att den riskerade åtal. 310) Beslutet blev att en kommitté skulle underhandla med tidningsstyrelsen. Samtalen kom också till stånd och resulterade i en uppgörelse, som föreskrev vilka formuleringar som skulle användas i blockadannonserna i

307) GKA, styrelsen, prot. 27/10 1924.

308) GKA, styrelsen, prot. 7/5 1927.

309) GAK, medlemmöte, prot. 14/12 1937. Protesten gällde även Arbetar-Posten. Vid arbetarekommunens möte höll polismästare Ernst Fontell och poliskonstapel Karl Persson var sitt anförande. Fontell sade att Minareten och Arbetar-Posten medvetet skandaliserat poliskåren efter att ha fått "vilseledande uppgifter" av vissa tjänstemän inom poliskåren, som "blivit missnöjda på grund av ev. utebliven befordran." Polismästaren uppmanade de närvarande "att ej köpa eller annonsera i dessa tidningsorgan." Kommunmötet antog också ett uttalande "mot de illvilliga och ovederhäftiga skrivelser om förhållandena inom poliskåren i Göteborg, som förekomma i ett par här i staden utkommande tidningar."

310) FCF, ombudsmöte, prot. 16/10 1931. Ström beklagade att Göteborgs fackföreningar inte ensamma ägde Ny Tid vid detta tillfälle (liksom vid FCF:s styrelsemöte 20/8 1931).

fortsättningen. 311) Ny Tid vann f.ö. sedan år 1936 en process, som gällde en blockadannons från typografiska föreningen. 312)

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: Hur de socialdemokratiska tidningarna skulle ställa sig till blockad- och prickningsannonserna diskuterades på flera av samorganisationens möten. Vid 1923 års stämma i Göteborg beslöts att blockad- och bojkottförklaringar m.m. "skola betraktas som annonser och betalas efter vanlig taxa." Ett cirkulär sändes också ut med detta innehåll, där även samorganisationens uttalande om annonsidornas neutralitet från år 1909 och år 1916 upprepades. Av cirkuläret framgår att den princip Ny Tid tillämpat ifråga om blockadannonserna varit vägledande för organisationens beslut. 313)

Vid organisationens bolagsstämma år 1927 beslöts att "alla blockadmeddelanden i tidningarna skola försees med vederbörande fackförbundsstyrelsens godkännande". Vid 1933 års stämma beslöts att eventuella böter eller skadestånd till följd av dessa annonser skulle betalas av respektive fackförbund. 314)

Lokalt och centralt agerande ifråga om övriga tidningar: Huruvida det var riktigt att annonsinnehållet gick stick i stäv mot tidningens övriga innehåll diskuterades i den kommunistiska arbetarkommunens styrelse i maj 1928. Tidningen det gällde var denna gång Folkets Dagblad/Politiken. Bertil Burge meddelade att han tillskrivit tidningens redaktion och påpekat det enligt hans mening oriktiga i att annonser för insamlingen till kungens 70-årsdag dagligen infördes i tidningen. Från redaktionen hade svarats att det var ett ekonomiskt intresse att taga in dessa annonser. Ivar Olsson ansåg "att man genom ett sådant tillvägagångssätt förlorar mera moraliskt än man tjänar ekonomiskt. Detta är en politiskt färgad fråga. Vi skulle ha stått starkare i vår kritik om dessa annonser icke tagits." Bertil Jansson ansåg "att om man skall dra ut konsekvenserna allt för långt så är det principiellt oriktigt att ta in vanliga affärsannonser... det är omöjligt att hålla alltför mycket på principer i detta fall." Klas Ivar Olsson instämde med Jansson "och ansåg vidare att vi som ha så ont om pengar måste tillvarata de chanser som givas att tjäna pengar på tjuvsamhället." Beslutet blev att tidningens redaktion skulle meddelas styrelsens syn på saken. 315)

---

311) FCF, styrelsen, prot. 30/1 1932.

312) GTF, medlemsmöte, prot. 10/9 1936. Den som hade rest målet mot Ny Tid var red. Helge Andersson, som enligt typografernas medlemsmötesprotokoll 15/4 och 10/9 1936 var en bulvan för Vestsvenska Dagbladets redaktör, Malte Welin.

313) AB Samorganisationen, uttalanden ang. annonsidornas neutralitet (i: Samorganisationens handlingar, AA).

314) Bråland, s. 64 f.

315) GKA, styrelsen, 25/5 1928.

VI:3:3.3. Innehållsmässig kontroll — sammanfattning

De politiska och fackliga organisationerna i Göteborg diskuterade ofta innehållet i de olika arbetartidningarna under perioden. Den politiska kampen fördes till stor del genom — och i viss mån även om — de olika arbetartidningarna.

Ny Tid spelade en huvudroll i den intensiva strid som under ett decennium pågick mellan Dahlström- och Strömanhängarna i Göteborgs Arbetarekommun. Ny Tid tog konsekvent ställning för Dahlström-gruppen. Tidningens redaktör var också en av dem, som tog initiativet till att den andra gruppens ledare, Albin Ström, uteslöts ur SAP.

Albin Ström lyckades aldrig få kontroll över Ny Tids redigering, trots att han och hans anhängare i flera år behärskade Fackliga Centralförsamlingen och en kort tid även arbetarekommunens styrelse. Från dessa plattformar drev emellertid Ström en frän opposition mot Ny Tids linje i flera riks- och kommunalpolitiska frågor. Tidningen följde under dessa år strikt partiledningens linje. Det berodde bl.a. på att den från Social-Demokraten utestängde partiordföranden Per Albin Hansson var Ny Tids politiske redaktör.

Efter uteslutningen ur SAP fortsatte Ström och hans anhängare angreppen på Ny Tid, bl.a. i den nystartade Arbetar-Posten.

Inbördesstriderna i den göteborgska socialdemokratin präglade också innehållsdebatterna på Framåts bolagsstämmor. I slutet av 1930-talet ifrågasatte partistyrelsens representant, Gustav Möller, stämmoombudens kompetens att diskutera tidningens redigering. Bolagsstämmornas betydelse som innehållsmässiga kontrollinstrument reducerades sannolikt efter detta.

En del kontroverser uppstod också mellan fackföreningar och Ny Tid angående annonser och notiser kring blockader och prickningar. Dessa frågor reglerades emellertid under perioden efter centrala och lokala överenskommelser.

Några fackföreningar försökte också hindra sina medlemmar att berätta föreningsinterna frågor för arbetartidningarna.

Den centrala kontrollen av de göteborgska arbetartidningarna kunde vara rigorös. Ny Tid ålades t.ex. att följa en lokalt impopulär linje i samband med byggnadskonflikten år 1933. Väst-Svenska Kurirens redaktör avsattes av SKP:s partiledning år 1927 efter att ha släppt igenom en artikel (fast beslutet aldrig verkställdes). Arbetar-Tidningen anmodades av SKP:s politbyrå att göra en kraftig kursändring ifråga om Ström-oppositionen år 1934. Ingen av tidningarna fronderade å andra sidan mot partiledningarna med undantag av att VSK tog en klar ställning mot den s.k. majoriteten (Höglund-gruppen) inom SKP år 1923 och 1924.

VI:4. Arbetarrörelsen och arbetarpressen i Göteborg 1917—1939 — sammanfattning

Arbetartidningarna i Göteborg fick ett mycket blygsamt ekonomiskt stöd av de fackliga och politiska organisationerna fram till 1930-talets mitt.

Det berodde på att det lokalt fanns angelägnare ändamål att stödja, t.ex. de arbetslöshetsdrabbade, att den mest resurskrävande tidningen, Ny Tid, klarade sig på egen hand och att de politiska motsättningarna var mycket stora. De politiska fraktionerna i fackföreningarna bekämpade varandra så att bara en tidning åt gången — eller ingen — fick stöd.

En förändring inträffade i mitten av 1930-talet. Dels försämrades Ny Tids ekonomi drastiskt. Tidningen överlevde perioden endast med hjälp av stora centrala tillskott. Dels tonades de politiska motsättningarna ned. Det innebar att fackföreningarna kunde stödja flera tidningar samtidigt.

Generellt sett var kontrollen, både av tidningarnas ekonomi och redigering, betydande. Intensiteten i den ekonomiska/administrativa kontrollen berodde främst på tidningsföretagens ekonomiska resultat. Den innehållsmässiga kontrollen påverkades av de politiska motsättningarna och det rådande politiska klimatet.

De två stridande riktningarna inom den lokala socialdemokratin försökte således båda få kontroll över Ny Tids innehåll. Eftersom tidningen konsekvent tog parti för den ena av dessa grupperingar, granskades och kritiserades tidningens innehåll i detalj av den andra. Detta skapade en speciell kontroll-situation för Ny Tid under det knappa decennium inbördesstriderna pågick. Tidningen var utomordentligt påpassad. Om organisationernas kritik och kontroll av tidningens innehåll under förra perioden ibland hade en konstruktiv underton, var situationen i slutet av 1920-talet och i början av 1930-talet snarast destruktiv för Ny Tid.

När den lokala innehållsmässiga kontrollen därefter avtog, ökade den centrala ekonomiska/administrativa markant. Det berodde inte bara på tidningsföretagets stora förluster. Kontrollen av de socialdemokratiska tidningarna systematiserades över huvud taget i samband med Arbetarpressens Förlagsaktiebolags tillkomst.

Kontroll i olika former, t.ex. av tidningarnas innehåll, var en naturlig följd av de kommunistiska och socialistiska tidningarnas funktioner. Det var officiella språkrör och agitationsorgan för respektive partier och arbetarkommuner. Det nära sambandet mellan de kommunistiska och socialistiska arbetarkommunerna och respektive rörelser lokala

tidningar tog sig bl.a. uttryck i att organisationerna och tidningarna delade på anställda funktionärer.

Av dessa tidningar var Väst-Svenska Kuriren föremål för den mest intensiva centrala kontrollen i ekonomiskt avseende. Det berodde på att VSK:s ekonomi ofta var mycket ansträngd till följd av de kostnader tidningens tryckeri drog.

Den privatägda tidningen, Minareten, fick inget ekonomiskt stöd. Däremot försökte SKP, både lokalt och centralt, att påverka tidningens innehåll och utgivningsförhållanden under 1920-talet.

Kapitel VII: Arbetarrörelsen och arbetarpressen i Göteborg 1940—1965

VII:1. Inledning

Det göteborgska arbetarpressens mest framgångsrika decennier ifråga om upplagestorlek och utgivningstäthet var 1940- och 1950-talen. Under denna period utkom två dagliga arbetartidningar, Ny Tid och Arbetar-Tidningen.

Ären närmast efter krigsslutet var i vissa avseenden extra positiva. Ny Tids upplaga fördubblades i det närmaste mellan åren 1944 och 1950 (se appendix I). Söndagsutgivningen återupptogs år 1949. För Arbetar-Tidningen förverkligades ett länge eftersträvat mål: ett eget tidningstryckeri i Göteborg.

Den i dessa stycken positiva trenden för de socialdemokratiska och kommunistiska tidningsföretagen i Göteborg sammanföll med en politiskt mycket stark period för SAP och SKP i Göteborg. Både vid 1942 års och 1946 års stadsfullmäktigeval fick de båda arbetarpartierna tillsammans över 60 % av rösterna.¹⁾

Situationen för de båda tidningarna försämrades dock under 1950-talet. Ny Tids positiva upplageutveckling bröts. Söndagstidningen indrogs till följd av ekonomiska svårigheter år 1959. AT:s upplaga stagnerade också. I slutet av 1950-talet flyttades tryckningen ånyo till Stockholm, och AT blev en avläggare till Ny Dag.

Ny Tid lades ner som daglig tidning vid årsskiftet 1963—1964, fortsatte som veckotidning år 1964, blev åter daglig år 1965 för att helt försvinna året därpå.

Övriga arbetartidningar, som existerade under perioden, var Arbetare-Kuriren och Arbetar-Posten. Den förstnämnda tidningen lades ner vid årsskiftet 1942—1943, den senare fortsatte som veckotidning t.o.m. år 1960. Dessa tidningar hade dock en marginell betydelse i jämförelse med Ny Tid och AT. Upplagan var ringa, utgivningen gles. Arbetare-Kuriren och Arbetar-Posten behandlas därför mycket kortfattat.

---

¹⁾ SAP och SKP fick vid 1942 års stadsfullmäktigeval tillsammans 65,4% av rösterna, vid 1946 års val 60,5%.

VII:2. Stöd

VII:2:1. Direkt ekonomiskt stöd

VII:2:1:1. Köp av aktier

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: De lokala organisationerna deltog aktivt i de nyemissioner som gjordes i Tryckeri AB Framåt under 1940-talets första år. Företagets aktiekapital ökade från 300.000 kr år 1939 till 959.400 kr år 1945, varefter det var oförändrat fram till tidningens nedläggning den 31 december 1963. De lokala organisationerna svarade för drygt 100.000 kr av detta kapitaltillskott. ²⁾

Många fackföreningar utökade sitt aktieinnehav i Framåt utan någon egentlig debatt. Det berodde delvis på att kommunisternas fackliga styrka var kraftigt reducerad. Under denna tid var kommunisterna i praktiken förbjudna att ha fackliga uppdrag (se II:4:4). Metall 41:ans representantskap "utjämnade" således avdelningens aktieinnehav i Framåt till 25.000 kr, enhälligt och utan debatt, i april 1940. Det tillskott som behövdes var 23.300 kr, eftersom Metall 41:ans dittills bara haft 17 aktier i Framåt, alla förvärvade före år 1917. ³⁾

Kommunals avd. 41 beslöt vid årsmötet 1940 att medlemmarna skulle kunna gå samman och köpa aktier i Framåt via avdelningens intressekassa, genom vilken medlemmarna redan tidigare kunde prenumerera på Ny Tid. Dessutom köptes nya aktier, i avdelningens namn, för 1.000 kr. Ett par år senare omvandlades även de 5.000 kr, som avdelningen betalat in till Ny Tids garantifond i mitten av 1930-talet — och som den nu skulle få igen — till aktier. ⁴⁾

Göteborgs Arbetarekommun och FCO svarade vardera för halva aktiekapitalet i "AB Ny Tid", som åren 1964—1966 gav ut tidningen. Aktiekapitalet var till en början 5.000 kr, men höjdes vid bolagsstämman den 19 oktober 1964 till 100.000 kr inför tidningens övergång från veckoutgivning till daglig utgivning. Besluten om att skjuta till ytterli-

---

²⁾ Den särklassigt störste aktieägaren i Framåt fr.o.m år 1945 var Arbetarpressens Förlagsaktiebolag med cirka 75% av aktiekapitalet (712.500 kr). Arbetarpressens Förlagsaktiebolag, förvaltningsberättelse 1946 (ApA).

³⁾ Metalls avd. 41, representantskapet, prot. 12/4 1940.

⁴⁾ Kommunals avd. 41, medlemmöten, prot. 4/1 1940, 8/5 1941, 12/3 1942. Avdelningens ordförande, socialisten Thelander, reserverade sig dock mot styrelseförslaget att köpa aktier i Framåt inför årsmötet 1940. Han hade inte ens tidningen, framgår av protokollet från medlemmötet 8/5 1941, men fick den sedan avdelningen vunnit en kvartalsprenumeration på ett lotteri och "med acklamation" givit tidningen till ordföranden som gåva.

gare kapital fattades enhälligt av GAK:s styrelse resp. FCO:s ombudsstämma. 5)

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: Även om de lokala organisationernas medverkan i nyemissionerna i början av 1940-talet var betydande, svarade de centrala organisationerna (genom Arbetarpressens Förlagsaktiebolag) för den övervägande delen. Under 1940-talets första hälft köpte förlagsaktiebolaget aktier för cirka 500.000 kr i Framåt. Detta disponerade därmed över tre fjärdedelar av det totala antalet aktier i Framåt, som framgått av kap. VIII, not. 2.

Lokalt agerande ifråga om AT: De kommunistiska lokalorganisationerna finansierade till stor del Arbetar-Tidningens tryckeri i Göteborg genom aktieköp i det nya tryckeriföretaget (Västan Tryckeri AB). 6) Enligt ett beslut på ett av den kommunistiska arbetarkommunens medlemsmöten den 27 augusti 1947 skulle 300.000 kr anskaffas för att AT:s egen officin skulle bli verklighet; de första 100.000 kronorna i form av aktier i Västan. Etappmålet nåddes i början av år 1948. Beloppet hade uteslutande samlats in på lokalplanet. Den 5 januari 1948 redovisade 42 kommunistiska fackklubbar och 19 stadsdelsföreningar aktieköp för 99.000 kr. Följande organisationer svarade för de största beloppen: Götaverkens kommunistiska fackklubb (9.198 kr), Eriksbergs fackklubb (5.640 kr), Grovarbetarnas fackklubb (4.601 kr), Masthuggets stadsdelsförening (4.310 kr), Hisingstads stadsdelsförening (3.650 kr), Lundens stadsdelsförening (3.045 kr), Lindholmens fackklubb (3.000 kr) och SKF:s fackklubb (2.945 kr). 7)

Centralt agerande ifråga om AT: De centrala organisationerna köpte inga aktier i Västan. 8)

---

5) GAK, styrelsen, prot. 4/1 1965. FCO, styrelsen, prot. 23/10, 7/12 1964, ombudsmöte, prot. 21/12 1964.

6) Under perioden 1938-1947 registrerades tre ekonomiska föreningar/bolag med anknytning till Arbetar-Tidningen. Den speciella andelsföreningen för AT hade bildats år 1938 (se VI:2:1:1), i mars 1945 registrerades Fastighetsföreningen Andra Långgatan 20, i december 1947: Tryckeri AB Västan. Fastighetsföreningen tillkom sedan den kommunistiska arbetarkommunen köpt ett hus, där både kommunen och tidningen fick sina lokaler. Fastigheten iordningsställdes till stor del av frivilliga krafter. AT/Ny Dag nr 22 1978. Protokoll från konstituerande bolagsstämma med aktieägarna i Västan Tryckeri AB, 16/12 1947 (GKA:s arkiv).

7) Redovisning av aktieinsamlingen till Västan 5/1 1948, GKA:s arkiv.

8) Däremot överfördes 50.000 kr av de insamlade medlen bland de lokala fackföreningarna till Vänsterpress Förlags AB, partiets centrala tidningsförlag, som köpte andelar i AT:s andelsförening för detta belopp. Tidningen använde sedan de 50.000 kronor, som den på detta sätt återfick till aktieköp i Västan. (GKA, verksamhetsberättelse 20/3 1948, GKA:s arkiv). Transaktionerna genomfördes sannolikt för att säkra partiets intressen i AT.

VII:2:1:2. Lån

Lånen från organisationerna hade, jämfört med andra stödformer och tidigare perioder, ganska begränsad betydelse. Ny Tid fick visserligen låna betydande belopp av Arbetarpressens Förlagsaktiebolag, men dessa lån bör snarare betraktas som direkta bidrag. De avskrevs i samband med tidningens nedläggning. Fortfarande hände det emellertid att lån från organisationerna räddade tidningsföretagen ur akuta likviditetssvårigheter. I många organisationer betraktades dock lånen till arbetartidningarna mer som normala affärstransaktioner än som bistånd. När Ny Tid år 1963 värdjade till de föreningar/förbund som lånat tidningen pengar att efterskänka räntan, svarade t.ex två tredjedelar (26 organisationer av 39) nej. ⁹⁾

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: Lånen till Ny Tid gällde i stor utsträckning tidningsföretagets dotterbolag, Fastighets AB Järntorgskvarteret, som bildades inför det nybygge som planerades i många år och som stod färdigt 1959. Fastigheten erbjöd en realsäkerhet, som var förutsättningen för att tidningsföretaget över huvud taget skulle få några lån. En målmedveten kampanj för att tillföra tidningsföretaget och fastigheten lån genomfördes år 1961 i arbetarekommunens och FCO:s regi. Målet var satt till 500.000 kr, vilket också i det närmaste nåddes, sedan FCO i kampanjens slutskede flyttat sin pensionsfond på 60.000 kr från en bank till Ny Tid. ¹⁰⁾

Metalls avd. 41, som år 1963 hade 350.000 kr utlånade till tidning och fastighet, lånade annars Ny Tid de största beloppen av de lokala organisationerna. Metall-avdelningen var f.ö. en av de föreningar, som vägrade att efterskänka räntan år 1963 (se ovan). I avdelningens fall rörde det sig om cirka 12.000 kr under ett år. I gengäld beslöt dock avdelningens representantskap att skänka tidningen 50.000 kr till en prenumerationskampanj. ¹¹⁾

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: Den stora långgivaren till Ny Tid var, som ovan nämnts, Arbetarpressens Förlagsaktiebolag. Under åren 1962 och 1963 avskrev A-pressen lånen till Framåt, totalt över fyra miljoner kronor. Summan motsvarade ungefär det bokförda värdet av Framåts anläggningstillgångar. ¹²⁾ En rad fackförbund beviljade också

---

9) Handlingar om Ny Tid, ApA.

10) FCO, ombudsmöte, prot. 21/11 1961.

11) Metalls avd. 41, representantskapet, prot. 4/9 1963. I avdelningens årsberättelse för år 1963 bokförs emellertid enbart 38.307 kr som bidrag till NT. 30.123 kr avsåg "prenumerationskampanj", 8.184 kr "lysningsprenumeration". Resterande belopp upp till 50.000 kr motsvarade den begärda ränteeftergiften.

12) A-pressens revisions-PM för Ny Tid 1961-1963 (ApA), Framåts förvaltningsberättelser. År 1962 avskrevs 1,9 miljoner kr, år 1963: 2,3 miljoner kr. Framåts anläggningstillgångar var 31/12 1961: 4,7 miljoner kr, 31/12 1963: 3,8 miljoner kr.

tidningsföretaget (främst fastigheten) lån. Av de 39 organisationer som tidningsledningen uppvaktade om ränteeftergifter sommaren 1963 var således nio centrala förbund och 30 lokala organisationer. Tre av de centrala organisationerna efterskänkte räntan. 13)

Lokalt agerande ifråga om AT: Arbetar-Tidningen hade betydligt svårare än Ny Tid att få lån av de fackliga organisationerna. Tidningen var i stort sett hänvisad till de kommunistiska partiorganisationerna. Socialdemokratiska mötesmajoriteter beviljade inga lån till AT. Det blev t.ex. nej på kommunisten Bror Bodins förslag att Metalls avdelning 41 år 1953 skulle överta en inteckning på 25.000 kr som Byggnadsgillet hade i kommunistiska arbetarkommunen/AT:s fastighet. Däremot placerade vid samma tillfälle avdelningens representantskap 100.000 kr i Ny Tids fastighet mot 3,75 % ränta. 14)

De säkerheter AT (Västan) hade i tryckeriutrustningen medförde å andra sidan att tidningen också kunde få konventionella banklån. År 1950 hade således AT lån i både Göteborgs Bank och Jordbrukarbanken. 15)

Centralt agerande ifråga om AT: I samband med tryckeriets etablering i Göteborg önskade den kommunistiska arbetarkommunen år 1947 få hjälp med 50.000 kr av partiets AU. Det blev avslag; AU skulle försöka bistå göteborgarna på annat sätt. 16) Några fler låneärenden beträffande AT behandlades inte i SKP:s centrala organ.

VII:2:1:3. Kontanta bidrag.

Både Ny Tid och Arbetar-Tidningen kom under perioden att kräva så mycket ekonomisk hjälp att de mer tillfälliga stödformerna aktieköp och lån inte alls förslog. Båda tidningarna behövde stora, regelbundna anslag för att driften skulle gå ihop. Även en del investeringar finansierades genom anslag och insamlingar.

I Ny Tids fall kom pengarna till och med år 1963 från de centrala instanserna. "Nya" Ny Tid, 1964—1966, bars emellertid upp av den lokala socialdemokratin och fackliga rörelsen, eftersom inga centrala bidrag utgick till denna tidning. Arbetar-Tidningen förlitade sig så gott som helt på stödet från lokala partiorganisationer, fackföreningar och sympatisörer.

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: De bidrag, som Ny Tid krävde för att leva vidare, kom nästan uteslutande från centrala organisationer. Några av försöken att komplettera dessa bidrag med lokala insatser

13) Handlingar om Ny Tid, ApA.

14) Metalls avd. 41, representantskapet, prot. 4/12 1953.

15) AT:s tidningsstyrelse, prot. 11/3, 3/4 1950, FA.

16) SKP, AU, prot. 2/9 1947.

kom delvis av sig. År 1941 förelåg t.ex. förslag om en särskild stödorganisation för Ny Tid i FCO:s regi. Fackföreningarna skulle anslå två öre per helbetalande och ett öre per halvbetalande medlem och vecka till Ny Tid. FCO:s styrelse var välvillig till förslaget, som skulle ge Ny Tid omkring 75.000 kr per år, men beslutet skulle först underställas LO:s landssekreteriat för prövning. Detta avrådde och därmed föll saken. 17) Tidningsbudens fackförening föreslog år 1952 att FCO skulle göra en uttaxering för att stödja Ny Tid, men en enig FCO-styrelse ansåg att en sådan var omöjlig att genomföra, "enär Landsorganisationen varje år anslår mycket stora belopp till tidningen." 18) År 1959 ställde sig både arbetarekommunens och FCO:s styrelser negativa till en lokal insamling för Ny Tid, eftersom de misströstate den resultatet. Upprinnelsen var att A-pressens Förlagsaktiebolag krävde en mer aktiv lokal insats för Ny Tid. Göteborgs Arbetarekommuns ordförande, Torsten Henrikson, yttrade vid ett möte med Arbetarrörelsens samarbetskommitté den 14 januari 1959 att det var

"förvånansvärt att Förlags AB i en situation, när Ny Tid nu flyttar in i ett nytt modernt tidningshus, inte är beredda att ge tidningen det ekonomiska stöd, som är nödvändigt. En nedbantning av tidningen i dagens situation ger näring åt talet om planlöshet i arbetarrörelsens tidningsaffärer."

Henrikson ansåg det vara opsykologiskt att i detta läge starta en insamling för Ny Tid:

"En summa av den storleksordning, som Ny Tid för tillfället behöver, är det orealistiskt att tro att man skall kunna uppnå genom en lokal insamling, och ett dåligt insamlingsresultat skulle vara en prestigeförlust för tidningen." 19)

Det enda lokala anslag av format till Ny Tid under 1940- och 1950-talen tillkom efter en insamling, som inte primärt var avsedd för Ny Tid. Anslaget kom från den stridsfond som partiet, centralt och lokalt, hade samlat in under 1953. I Göteborg inbringade insamlingen drygt 70.000 kr. Sedan insamlingen slutförts utlovade partistyrelsen 50.000 kr till Ny Tid från riksinsamlingen under förutsättning att det lokalt insamlade beloppet också gick till tidningen. Ny Tid fick på så sätt 30.000 kr av arbetarekommunen år 1954 och 10.000 kr per år de närmaste fyra åren. Det var dock ingen entusiasm i arbetarekommunens styrelse över beslutet, eftersom den räknat med att få använda hela beloppet i det lokala partiarbetet. Sedan kommunstyrelsen accepterat att ge Ny Tid 70.000 kr ur insamlingen, höjde även partistyrelsen bidraget från riksinsamlingen till motsvarande belopp. 20)

17) FCO, styrelsen, prot. 24/2 1941.

18) FCO, styrelsen, prot. 26/11 1952.

19) Arbetarrörelsens samarbetskommitté, prot. 14/1 1959, GAK:s arkiv.

20) GAK, styrelsen, prot. 18/12 1953, 26/2, 9/8 1954.

På det lokala planet fanns alltså ett synnerligen svagt intresse för att lämna ekonomiska bidrag till Ny Tid under 1940- och 1950-talen. Inte förrän nedläggningsshotet vilade över tidningen togs några reella initiativ för att komplettera de centrala anslagen med lokala. På centralt håll efterlystes direkt, från slutet av 1950-talet, lokala insatser. A-prensens direktör, Bertil Nilsson, vände sig vid ett tillfälle år 1959 mot att det "ideliggen" i Göteborg sades att "det är Stockholm som ska klara oss." Det är inte fråga om vad Stockholm förmår, utan vad Göteborg och Västsverige förmår, menade Nilsson. Han ville tro att Ny Tid hade en sådan förankring att den lokala arbetarrörelsen kunde få fram lika mycket pengar till Ny Tid som den satsade på Folkets hus. 21)

När uttaxeringarna till Folkets hus upphörde, startade också en liknande uttaxering till förmån för Ny Tid. Denna beräknades ge tidningen 150.000 kr per år. Detta beslut fattades dock först i mars 1963. 22)

Nedläggningsbeslutet i november 1963 utlöste en debatt, som skapade en mer positiv attityd till Ny Tid än på länge inom den lokala arbetarrörelsen. Denna manifesterades ekonomiskt i att 205.000 kr anslogs av fackföreningarna till en stödfond till tidningens fortsatta utgivning. 23) Det var en god grundplåt för den veckotidning med Ny Tids namn, som startade år 1964, men när Ny Tid åter började utkomma dagligen året därpå krävdes väsentligt större stödinsatser. Cirka en halv miljon kr anslogs i startkapital av de lokala fackliga och politiska organisationerna 24) och vid ett av FCO:s ombudsmöten i slutet av år 1964 beslöts också om en uttaxering på 10 öre per medlem och vecka till den återuppståndna, dagliga Ny Tid. Åtgärden skulle ge Ny Tid en halv miljon kr årligen. Beslutet föregicks dock av en intensiv debatt. Två ledamöter av FCO:s styrelse ville bordlägga frågan och en tredjedel av de drygt trettio talare, som yttrade sig på ombudsmötet, instämde i detta krav. Några menade att Aftonbladet eventuellt kunde fylla tomrummet efter den dagliga Ny Tid. En del protesterade mot att den nya dagliga Ny Tid skulle tryckas på en borgerlig tidning (GHT). Ett par representanter

---

21) Prot. Överläggningar den 18/9 och 22/9 1959 mellan representanter för olika avdelningar inom Framåt och bolagets styrelse. (Handlingar om Ny Tid, ApA). I FCO:s regi hade sedan år 1948 regelbundet insamlats pengar till Folkets hus (åren 1948—1957 cirka 75—80.000 kr årligen, år 1958: 144.000 kr, därefter cirka 200.000 kr/år t.o.m. första halvåret 1963) i form av uttaxeringar bland fackföreningarna. (FCO, verksamhetsberättelser, 1948—1963).

22) FCO, ombudsmöte, prot. 25/3 1963, styrelsen, prot. 5/4 1963.

23) FCO, styrelsen, prot. 3/1 1964.

24) Hösten 1964 genomfördes en engångsinsamling i FCO:s regi, som inbringade 300.000 kr. En annan insamling under arbetarekommunens ledning gav 70.000 kr. På så sätt bildades en tidningsfond på 370.000 kr, som förvaltades av FCO:s och GAK:s styrelser gemensamt. I dec. 1964 anslogs 95.000 kr till aktier ur fonden och 100.000 kr till ett förlagslån, i praktiken ett direkt bidrag. (FCO, ombudsmöte, prot. 21/12 1964). Sedan år 1963 hade Ny Tid dessutom fått cirka 150.000 kr årligen genom de uttaxeringar som genomfördes i FCO:s regi.

från Handels avd. 24 reserverade sig skriftligt mot beslutet. 25) Ytterligare några organisationer protesterade skriftligen och några vägrade också acceptera den särskilda uttaxeringen till Ny Tid. Det ifrågasattes också om beslutet var stadgeenligt. 26) Ombudsmötets beslut ändrades också, efter en överläggning med LO-ordföranden, Arne Geijer, till en *rekommendation* till avdelningarna att stödja Ny Tid med 10 öre per medlem och vecka. 27)

De anslag den nya dagliga Ny Tid fick av den lokala arbetarrörelsen var emellertid otillräckliga. Redan sommaren 1965 blev läget krisartat, att döma av FCO:s styrelseprotokoll den 5 augusti 1965, § 80:

”Behandlades de bordlagda ärendena betr. utredning om Ny Tids ekonomi. Styrelsen beslöt att bordlägga ärendet tills vidare med tanke på att det inte är klart med det s.k. presstödet och att en utredning med tanke på nästa års val, om den kom till pressens kännedom, skulle kunna skada både tidningen och partiarbetet...”

I början av år 1966 tog representanter för den göteborgska socialdemokratins kontakt med Arbetet i Malmö för att undersöka möjligheterna av en västsvensk upplaga av Arbetet. Huvudskälet var Ny Tids ekonomiska svårigheter. 28) I juni 1966 övertog också Arbetets västsvenska upplaga Ny Tids prenumeranter. Därmed var Ny Tid definitivt nedlagd.

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: Mer än 99 % av de kontanta bidragen (i löpande priser) till Ny Tid under perioden 1941—1963 härstammade från centrala organisationer, som tabell VII:1 visar. Med centralt håll avses nästan uteslutande Arbetarpressens Förlagsaktiebolag, som i sin tur fick medel av LO:s tidningsfond. Knappt 200.000 kr kom från annat centralt håll, företrädevis SAP. Bidragen motsvarar i stort sett skillnaden mellan Ny Tids driftskostnader och driftsintäkter under perioden (se diagram VII:1). Att bidragen åren 1962 och 1963 var särskilt höga beror på att förlagsaktiebolaget under dessa år skrev av lån till tidningsföretaget på drygt fyra miljoner kr. Detta belopp bör alltså slås ut på en längre period.

Frånsett kommunistiska protester mot att enbart den socialdemokratiska pressen fick stöd av LO:s tidningsfond, var bidragen till Ny Tid under 1940-talet inte särskilt kontroversiella. Vissa år klarade sig också tidningen utan stöd. Det berodde delvis på att tidningsföretaget hade en dold tillgång i sin fastighet Järntorget 6, som år 1946 såldes för över

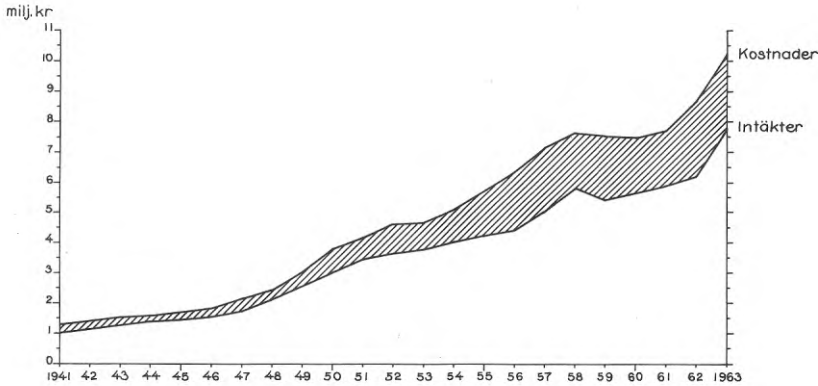
25) FCO, ombudsmöte, prot. 27/11 1964.

26) FCO, styrelsen, prot. 1/2 1965. De organisationer som protesterade var enligt en rapport till detta möte: Bleck- och plåt, Hotell- och restaurang, Transports avd. 2, Handels avd. 24, Transports avd. 3, Kommunals avd. 635 och Livsmedels avd. 1.

27) FCO, styrelsen, prot. 5/4 1965.

28) FCO, styrelsen, prot. 7/2 1966.

Diagram VII:1. *Ny Tids driftskostnader och driftsintäkter 1941—1963. (Löpande priser).*

Källa: A-pressens revisions-PM för Ny Tid (ApA).

900.000 kr. Detta år redovisade Tryckeri AB Framåt formellt en vinst på 694.279:—, som användes för att avskryva de tidigare förlusterna. 29)

Inför 1951 års LO-kongress var tidningsstyrelsen bekymrad över att anslagen till den socialdemokratiska storstadspressen skulle minska. Anledningen var en motion om att LO:s tidningsfond borde fördelas på de olika tidningarna i landet i relation till inbetalningarna från varje region. Framåts styrelse ansåg att detta skulle missgynna Ny Tid och menade i en skrivelse till göteborgsombuden vid LO-kongressen att Ny Tid "får väl det belopp, som uttaxeras i Göteborg och tidningens spridningsområde i övrigt." Styrelsen var också oroad över att Ny Tid, "lik-som andra tidningar fått föreläggande från Arbetarpressens Förlags AB att skära ned den för 1951 beräknade förlusten med väsentligt belopp. Detta kan inte ske utan ytterligt svåra ingripanden, som kommer att medföra oöverskådliga konsekvenser..." 30)

29) A-pressens revisions-PM för Ny Tid (ApA), Framåts förvaltningsberättelse 1946.

30) Brev från Framåts styrelse till göteborgsombuden vid LO-kongressen, 6/9 1951. Bilaga till Framåts styrelseprot. 26/9 1951.

Tabell VII:1. *Kontanta bidrag till Ny Tid (Tryckeri AB Framåt) 1941—1963. (Kr. Löpande priser).*

År	Bidrag från centrala organisationer	Bidrag från lokala organisationer	Summa kr.
1941	205.000		205.000
1942			
1943	175.000		175.000
1944	115.000		115.000
1945			
1946			
1947	365.000		365.000
1948	212.000		212.000
1949	350.000		350.000
1950	679.700		679.700
1951	563.000		563.000
1952	855.000		855.000
1953	500.000	3.000	503.000
1954	844.600	30.000	874.600
1955	1.230.500	10.300	1.240.800
1956	1.780.700	10.000	1.790.700
1957	1.638.000	10.000	1.648.000
1958	1.772.000	10.000	1.782.000
1959	2.207.472		2.207.472
1960	2.010.428		2.010.428
1961	1.978.573	5.000	1.983.573
1962	4.004.871	5.000	4.009.871
1963	5.160.094	128.750	5.288.844
Summa kr:	26.646.938	212.050	26.858.988
%:	99,2	0,8	100,0

Källa: A-pressens revisions-PM för Ny Tid 1941—1963 (ApA), Tryckeri AB Framåt, förvaltningsberättelser 1941—1964, Göteborgs Arbetarekommun, mötes- och styrelseprotokoll 1940—1964.

Anm.: Enbart kontanta bidrag till Ny Tid har medtagits, ej beredskapsprenumerationer etc. De anslag som Metalls avd. 41 åren 1940—1945 beviljade Ny Tid (tabell VII:2) utgjordes sålunda av beredskapsprenumerationer.

Någon större förändring av subventionspolitiken beslutade inte LO-kongressen om. Landssekreteriatets talesman, Ragnar Casparsson, gjorde också en klar markering i den aktuella frågan om landsortspressen skulle få ökat stöd på storstadspressens bekostnad. Han antydde också en kommande upprustning av Ny Tid:

”...Ny Tid har sina egna och mycket svårlösta prolem. Skall tidningen vidmakthållas, så måste den subventioneras. Den kan inte balansera på sina egna inkomster av annonser och försäljning. Göteborgs arbetare företräda folkpartitidningen Göteborgs-Posten på samma sätt som arbetarna i Stockholm hellre understödja Bonnier- och Kreugerbladen än sina egna tidningar. Vi kunna inte tvinga dem att köpa vår press, men om vi inte vilja ge hela saken förlorad, så måste vi genom nya investeringar sätta företagen i stånd att möta upp i konkurrensen med bättre tidningar, med tidningar sådana som den breda allmänheten vill ha dem. Det påstås i en av motionerna, att vi ha missbrukat vår uppgift genom att icke lämna landsortspressen tillräckligt stöd. Detta är fel. Vi ha byggt hus och installerat nya maskiner i alla våra landortstidningar. I Stockholm och Göteborg ha vi icke haft möjligheter till en välbehövlig sanering och modernisering... Ny Tid kan vinna en bättre position inom sitt spridningsområde endast under förutsättning att företaget får medel att framställa en bättre, större och mera populär tidning...”. 31)

Vid SAP:s kongress år 1956 diskuterades också frågan om fördelningen av tidningsfondens pengar. Partistyrelsens föredragande, Axel Strand, signalerade en framtida koncentration av partipressen och målade upp en pessimistisk framtidsbild. Vad beträffar Ny Tid föreföll han ha resignerat:

”...Är det någon som vågar sig på att över huvud taget gissa vilka ekonomiska resurser som skulle behövas för att göra våra båda tidningar i Stockholm och Ny Tid i Göteborg konkurrenskraftiga mot de stora tidningarna?...” 32)

Strand fick tillfälle att utveckla detta resonemang, när han på Göteborgs FCO:s ombudsmöte i november samma år redogjorde för LO:s köp av Stockholms-Tidningen och Aftonbladet, en affär på 25 miljoner kr. Ett ombud frågade om man inte bort satsa dessa pengar på Afton-Tidningen och Ny Tid istället, men Strand svarade att 25 miljoner i Afton-Tidningen och Ny Tid inte skulle ha gjort mycket. ”En miljon kronor i en tidning skulle inte märkas om man inte talade om det. Det skulle ha varit under 20- och 30-talet som vi hade haft detta belopp, då skulle vi kunnat haft den press som borgarna nu har”. Någon direkt oro för Ny Tid med anledning av LO:s köp av de båda Kreuger-tidningarna kom annars inte fram på detta FCO-möte. Strand försäkrade också att Stockholm inte skulle ta mer pengar av tidningsfonden än förut. 33)

Ett par år senare hade dock ringverkningarna av den stora tidningsaffären i Stockholm nått Göteborg. Ungefär samtidigt som tidningens nya fastighet stod klar, meddelade förlagsaktiebolaget att det inte var berett att täcka en större årsförlust än en och en halv miljon kr. 34) Som en följd därav lades Ny Tids söndagstidning ner. Men inte ens denna åtgärd förslog för att hålla förlusten inom den stipulerade ramen. Förlagsaktiebolaget fick år 1959 betala ut över två miljoner kr till Ny Tid (se tabell VII:1).

31) LO, kongress 1951, prot., s. 462 ff.

32) SAP, partikongress 1956, prot., s. 520 ff.

33) FCO, ombudsmöte, prot. 16/11 1956.

34) Arbetarrörelsens samarbetskommitté, prot. 14/1 1959, GAK:s arkiv.

Vid denna tid berodde tidningens existens helt och hållet på om förlagsbolaget kunde och ville subventionera den. Förmågan, eller viljan, tog slut hösten 1963. Men förberedelser för nedläggningen hade då pågått i nästan ett år. Redan vid Framåts styrelsemöte den 19 december 1962 förordade förlagsbolagets direktör, Bertil Nilsson, en omedelbar nedläggning. Personallistor upprättades och en utredning påbörjades om vad en nedläggning skulle kosta. Arbetshypotesen var att nedläggningen skulle ske den 1 mars 1963. Innan definitivt beslut fattades skulle LO:s landssekreterariat ta upp frågan. Även partiledningen skulle få yttra sig. 35)

Landssekreterariatet sammanträdde 9 januari 1963. Den 11 januari meddelade ordföranden i förlagsbolagets styrelse, Arne Geijer, vid ett möte med styrelserna för Framåt och förlagsbolaget:

”Vad det gäller Ny Tid är vårt besked att vi i dag icke kommer att fatta något beslut. Ni får fortsätta tills vidare. Hur länge vet vi ej. Inga garantier kan lämnas. Detta innebär att ni får ett andrum...” 36)

Andrummet varade till hösten samma år. Vid Framåts styrelsemöte den 14 oktober 1963 meddelade förlagsbolagets direktör, Bertil Nilsson, att LO:s sekretariat inte kunde anslå de medel som behövdes för förlagsbolaget och Stockholms-Tidningen om dessa uppgick till så stora belopp som 23—25 miljoner. Vad beträffar Ny Tid skulle tidningen få fortsätta i första hand till Aftonbladet började tryckas i Göteborg den 1 januari 1964 eller i andra hand tills efter valet år 1964. 37)

Den 5 november 1963 förvarnade Bertil Nilsson den socialdemokratiska partistyrelsens verkställande utskott om att Ny Tid måste läggas ner. Det skulle behövas ett tillskott på 3 1/4 miljon år 1964 för att bibehålla Ny Tid, enligt Nilsson. I den efterföljande diskussionen framhöll bl.a. partiordföranden Tage Erlander i ”vilken propagandistiskt ohållbar situation partiet skulle komma i Göteborg inför 1964 års val”. VU beslöt också att uppdra åt partisekreteraren och övriga partirepresentanter i förlagsbolagets styrelse att verka för att nedläggningen av Ny Tid inte skulle ske före riksdagsvalet år 1964. Partiledningens protester hjälpte dock inte. Den 8 november fick Framåts styrelse besked från förlagsbolaget att det inte fanns några pengar och den 10 november fattade Framåts styrelse nedläggningsbeslutet. 38)

---

35) Framåt, styrelsen, prot. 19/12 1962. Brev från Bertil Nilsson till LO-ordf. Arne Geijer (ApA). Nilsson hävdade att Ny Tids styrelse i princip accepterat att tidningen skulle läggas ner.

36) PM ang. sammanträde på LO med styrelserna för Tryckeri AB Framåt och Arbetarpressens Förlagsaktiebolag 11/1 1963. (ApA). Vid samma tillfälle meddelades att Kuriren i Uddevalla skulle läggas ned och att Aftonbladet planerade att trycka en del av sin upplaga i Göteborg.

37) Framåt, styrelsen, prot. 14/10 1963.

38) SAP, VU, prot. 5/11 1963. Framåt, styrelsen, prot. 10/11 1963.

Tidningens nedläggning vållade en häftig reaktion. Inte minst debatterades LO:s anslagspolitik. En skur av protester riktades mot förlagsbolaget och LO från partiorganisationer och fackföreningar i Västsverige. 39) Ny Tid hade flera fräna ledare 40) och på partikongressen år 1964 tog tidningens chefredaktör under åren 1956—1963, Kaj Björk, upp en synpunkt som gick igen i många av protesterna hösten 1963: centraliseringen av besluten:

”...Min sista reflexion gäller den starka centraliseringen av arbetarrörelsens resurser för pressändamål och den därav följande maktkoncentrationen. Denna ordning var omstridd när den växte fram och har senare också varit omstridd... En stark centralisering av besluten innebär ingen garanti för en sådan avvägning, som bäst gagnar A-pressens syfte. Tvärtom kan den försvåra uppgiften... Den nuvarande ordningen är knappast heller ägnad att stimulera intresset för lokala ansträngningar...” 41)

En annan genomgående synpunkt var att LO-ledningen lämnade de västsvenska medlemmarna i sticket. De medel som betalades in till LO:s tidningsfond skulle nu främst gå till en stockholmstidning. Bertil Nilsson bemötte denna kritik genom att hävda att de västsvenska a-presstidningarna, inom vars område en sjundedel av LO:s medlemmar bodde, fått minst en femtedel av anslagen sedan år 1950. Ny Tid hade tvingats lägga ner allra senast år 1950 utan hjälp från den fackliga rörelsen i andra delar av landet, menade Bertil Nilsson. 42)

Lokalt agerande ifråga om AT: De lokala insamlingarna till Arbetar-Tidningen hade en annan karaktär än insamlingarna till Ny Tid. AT fick vanligtvis lita till de egna partiorganisationerna d.v.s. arbetsplatsklubbarna och stadsdelsföreningarna. Insamlingarna drevs i gengäld på ett mycket planmässigt sätt. Precisa mål ställdes upp. Varje organisation fick i uppdrag att samla in en bestämd summa. Hur de olika föreningarna sedan följde planen kunde avläsas i tidningen.

Det insamlingsmål som fixerades i samband med beslutet om den egna officinen var 300.000 kr. Etapp I (100.000 kr till aktier — se ovan) var fullbordad i början av 1948, etapp II (200.000 kr) rapporterades klar i december 1949. De kommunistiska fackklubbarna vid Götaverken och Eriksberg toppade insamlingslistorna i båda fallen. 43)

Insamlingsverksamheten fortsatte på samma systematiska sätt under 1950-talet, i ”AT:s fasta försvar”. Deltagarna i detta lämnade regelbundet bidrag till tidningen. Själva inkasseringen sköttes av partiföreningarna. 44) Under 1950-talets första år inbringade det fasta försvaret

39) Se t.ex. insändarspalterna i Ny Tid 16/11 och 20/11 1963.

40) Ny Tid 13/11, 20/11, 7/12 1963.

41) SAP, partikongress 1964, prot., s. 678.

42) Fackföreningsrörelsen nr 24, 1963.

43) AT, 10/12, 29/12 1949. AT/Ny Dag nr 22, 1978.

44) Om en medlem inte betalade kunde den partiorganisation medlemmen tillhörde bli betalningsskyldig. (GKA:s årskonferens, prot. 5/2, 7/2 1954).

Kombinerad rast och kampanjmöte för Arbetar-Tidningen på Lindholmens varv år 1949. Längst t.h. ombudsman Östen Johansson från den kommunistiska arbetarkommunen.

cirka 100.000 kronor per år; under senare delen av 1950-talet sjönk summan till cirka 75.000 kr. Det "fasta försvaret" fortsatte även efter det att AT:s tryckning åter flyttats till Stockholm. År 1963 insamlades t.ex. i runt tal 50.000 kronor. 45)

Under vissa omständigheter fick AT även anslag från lokala fackföreningar. Kring år 1950 fick således AT de i särklass största tidningsanslagen som enskilda lokala fackföreningar dittills delat ut. Det hängde samman med att enbart socialdemokratiska tidningar fick anslag ur LO:s tidningsfond, vilket ansågs orättvist i kommunistiskt dominerade fackföreningar. Flera föreningar beslöt därför att ge lika mycket till AT, som medlemmarna redan betalade till LO-fonden; i slutet av 1940-talet 2:40 per helbetalande medlem och år, 1:20 per halvbetalande. 46) Bl.a. gav Metalls avdelning 41 bidrag till AT enligt denna prin-

45) Kvittensblock, AT:s fasta försvar. Ekonomiska sammanställningar för AT. AT:s arkiv, FA.

46) Beslutet om att inrätta en tidningsfond, baserad på en bestämd avgift för varje LO-medlem, fattades vid LO-kongressen år 1946. (LO, kongress 1946, prot., s. 319 ff) Se även avsnitt VII:2:1:3: Centralt agerande ifråga om AT.

cip. Under perioden 1947—1951 fick AT cirka 200.000 kr av metallavdelningen (tabell VII:2). År 1948 var beloppet lägre än övriga år, men detta år fick å andra sidan den kommunistiska arbetarkommunen 25.000 kr i politiskt anslag.

Tabell VII:2. *Anslag ur Metalls avd. 41:s avdelningskassa 1940—1965. (Kr.).*

År	Ändamål				
	Arbetslösa, sjuka, pensionärer	Politiska anslag	Tidningsanslag	Övriga anslag	Summa kr.
1940	48.936	20.000 (s)	900 (NT)	11.825	81.661
1941	56.826	20.000 (s)	1.170 (NT)	1.198	79.194
1942	25.221	25.050 (s)	1.080 (NT)	1.375	52.726
1943	26.124	25.050 (s)	1.080 (NT)	3.875	56.129
1944	19.902	25.000 (s) 25.000 (k)	1.080 (NT)	13.375	84.357
1945	22.041		540 (NT)	15.909	38.490
1946	20.675	25.000 (s) 25.000 (k)		3.154	73.829
1947	31.479		46.000 (AT)	2.280	79.759
1948	34.303	25.000 (k)	10.000 (AT)	10.679	79.982
1949	42.269		47.500 (AT)	2.862	92.631
1950	49.074	10.000 (k)	47.958 (AT)	7.068	114.100
1951	59.223		47.661 (AT)	3.249	110.133
1952	68.386	35.000 (s)		5.903	109.289
1953	70.670	32.000 (s)		13.143	115.813
1954	77.263	79.000 (s)		16.092	172.355
1955	95.417	50.000 (s)		12.020	157.437
1956	96.992	100.000 (s)		4.611	201.603
1957	104.583	60.000 (s)		91.378	255.961
1958	112.621	140.000 (s)		61.355	313.976
1959	122.345	75.000 (s)			197.345
1960	135.382	100.000 (s)		53.734	289.116
1961	144.360	105.000 (s)		35.200	284.560
1962	152.430	125.000 (s)	5.000 (NT)	50.749	333.179
1963	161.625	100.000 (s)	38.307 (NT)	70.791	370.723
1964	178.855	150.500 (s)		59.622	388.977
1965	236.141	125.000 (s)	20.000 (NT)	35.215	416.356

Källa: Metall avd. 41. Års- och revisionsberättelser, representantskapsprotokoll 1940—1965.

Anm.: (s) = politiskt anslag till socialdemokratisk organisation, (k) = politiskt anslag till kommunistisk organisation.

Posten "övriga anslag" rymmer fr.o.m. år 1957 till stor del också politiska anslag, även om de inte var särskilt destinerade till någon partiorganisation. 1957 anslogs 87.927 kr till "linje 1" i pensionsvalet, 1960—1964 över 150.000 kr i "valkostnader" etc.

Anslagen var emellertid omstridda. De socialdemokratiska ombuden i metallavdelningens representantskap protesterade. Anslagen till AT beslutades efter voteringar med följande röstetal: 131—80 (1947), 109—88 (1948), 130—84 (1949), 138—122 (1950), 124—101 (1951).⁴⁷⁾ År 1952 var socialdemokraterna i majoritet i representantskapet. Förutom att AT inte fick några pengar placerades även en socialdemokrat, Arthur Ek, som avdelningens ombud på AT:s stämma, något som Ek, när han blev omvald, 1953, hälsade med "vilket innebär att jag får tillfälle komma bakom järnridån."⁴⁸⁾ Över huvud taget föregicks besluten om AT-anslagen av fräna debatter mellan socialdemokrater och kommunister på Metalls representantskapsmöten.⁴⁹⁾ Några inlägg ur protokollen kan belysa vilka argument som förekom:

—Det behövs inte vara någon arbetarpress vid sidan av den socialdemokratiska. (Bengt Hedlund, s, 2/6 1949)

—Är det inte förenat med demokrati att bägge parter erhåller samma anslag? (Ivar Lindh, k, 27/4 1950).

—LO äger inte AT, har därför ingen insyn i skötseln. (Holger Olsson, s, 27/4 1950).

—AT kan bli en konkurrent till de borgerliga eftermiddagstidningarna om den får stöd. (Gunnar Dahlgren, k, 9/4 1947).

—Avdelningens ekonomi tål inte ett så stort anslag efter konflikten 1945. (Hjalmar Ohlsson, s, 9/4 1947).

—Ni fruktar den kommande krisen för kapitalismen och därför angriper ni den radikala arbetarpressen. (Ivar Lindh, k, 2/6 1949).

—De flesta kommunister stödjer ju GP. Skall vi vara konsekventa skall vi ge samma anslag till GP. (Arthur Ek, s, 27/4 1950).

—Det är orimligt att medlemmarna skall betala 5—6 miljoner kr till socialdemokratiska tidningar som går med förlust. (Gunnar Dahlgren, k, i anslutning till en debatt om LO:s presspolitik i stort, 21/2 1947).

De särklassigt största fackföreningsanslagen till AT kom från metallavdelningen; år 1947 utgjorde t.ex. metallanslaget två tredjedelar av de totalt 70.000 kr tidningen fick i anslag från fackliga organisationer i

---

47) Metalls avd. 41, representantskapet, prot. 9/4 1947, 4/6 1948, 2/6 1949, 27/4 1950, 2/3 1951.

48) Metalls avd. 41, representantskapet, prot. 6/3 1953. (Ek klagade över att han inte fått någon kallelse till stämman år 1952).

49) Det var en uttalad linje från centralt socialdemokratiskt håll inom Metall, att ställa sig avvisande till den kommunistiska pressen. I samband med att förbundets överstyrelse 24/1 1944 beslöt återkalla cirkulär 3 1941 uppmanade den t.ex. "förbundets underorganisationer att icke genom organisationerna stödja det kommunistiska partiet och dess press genom gåvor, anslag, annonser, prenumeration, aktie- eller andelsteckning eller dylikt." (Back, s. 161).

Göteborg och övriga Västsverige. 50) Grov- och fabriks avd. 49, var en annan fackförening som gav AT ett betydande stöd, bl.a. genom att åtminstone ett år (1949) skänka lika mycket per medlem som LO:s tidningsfond fick av avdelningen. 51) Grov- och fabriksavdelningen stödde under 1950- och 60-talen både AT och socialdemokratiska ändamål, bl.a. Ny Tid. 52)

Generellt stod emellertid anslagen till AT i direkt relation till kommunisternas fackliga styrka. I takt med att kommunisternas fackliga positioner började försvagas på 1950-talet reducerades anslagen till AT. Förutsättningen för att AT skulle få några fackliga anslag var, nästan undantagslöst, att kommunisterna hade majoritet i de anslagsgivande församlingarna. En något mjukare inställning till AT i fackföreningar, där socialdemokraterna oftast var i flertal, kan spåras under åren 1964 och 1965, då den lokala fackföreningsrörelsen anslög stora belopp till "nya" Ny Tid. I Kommunals avdelning 41 blev således ett styrelseförslag om en uttaxering på 10 öre per medlem och vecka till förmån för Ny Tid nedröstat. Istället beslöts att en uttaxering av denna storleksordning skulle göras till förmån för både Ny Tid och AT. 53) Likaså fick styrelsen för Byggnads avd. 49 ett bakslag i ett parallellt ärende. Efter en sluten omröstning föll styrelsens förslag om uttaxering enbart till Ny Tid. 116 mötesdeltagare röstade för anslag till både AT och NT, 83 mot. 54) AT blev också indirekt delaktig av smärre ekonomiska anslag, mera av principiell än ekonomisk betydelse i samband med de åtal som drabbade den kommunistiska pressen under krigsåren. 55)

---

50) Brev till fackföreningar och övriga arbetarorganisationer i Göteborg och västra Sverige, daterat december 1947. AT:s arkiv, FA.

51) Grov- och Fabriks avd. 49, medlemsmöte, prot. 18/5 1949. Totalt gav avdelningen 8.601 kr och 60 öre till AT vid detta tillfälle. Två år tidigare, vid medlemsmötet 22/5 1947, fick AT:s tryckeri ett engångsanslag på 10.000 kr.

52) Exempel: Vid medlemsmötet 25/10 1955 fick Västan 10.000 kr, Göteborgs Arbetarekommun lika mycket. Upprinnelsen var en begäran från Västan om ett lån på 15.000 kr. Vid medlemsmötet 24/10 1961 fick Ny Tid och AT vardera 5.000 kr efter votering (80-30).

53) Kommunals avd. 41, medlemsmöte, prot. 22/4 1965.

54) Byggnads avd. 49, medlemsmöte, prot. 26/1, 23/2 1965.

55) Huruvida SKP:s åtalsfond (för dömda kommunistiska redaktörer) skulle få 50 kr eller ej föranledde t.ex. en lång diskussion på Götaverkens verkstadsklubbs medlemsmöte 10/12 1940. Einar Öberg, socialdemokrat, talade enligt protokollet mot anslag: "De kommunistiska redaktörer som blivit ådömda fängelsestraff har vetat på förhand att de skulle få straff. Dessa skrivelser mot vårt svenska rättsamhälle gagnar inte de svenska arbetarna. Det är endast agitationsmoment i den kommunistiska propagandan." Nils Hansson, kommunist och förslagsställare: "Ingen tidningsredaktör har någonsin dömts till straffarbete, detta är en skamfläck för den svenska demokratin". Liknande argument återkom i flera inlägg. Kommunisterna och socialdemokrater anklagade varann för att äventyra landets säkerhet. Beslutet blev att anslå 50 kr till SKP:s åtalsfond.

Centralt agerande ifråga om AT: Arbetar-Tidningen fick inga pengar av LO:s tidningsfond. Frågan om stöd till både den kommunistiska och socialdemokratiska pressen diskuterades på kommunistiskt initiativ vid såväl 1946 års som 1951 års LO-kongress, men de kommunistiska ombuden var i klar minoritet. Därmed föll frågan om anslag till de kommunistiska tidningarna. Likaså avvisades de kommunistiska förslagen om reservationsrätt för de LO-medlemmar, som istället önskade stödja den kommunistiska pressen.

Vid 1946 års kongress talade bl.a. göteborgaren Hugo Gustafsson (Grovs- och Fabriks) för anslag till den kommunistiska pressen. Inför 1951 års kongress hade bl.a. Fabriks avd. 151 och Byggnads avd. 49, båda i Göteborg, väckt motioner i samma ärende. Motionen från Fabriks innehöll dessutom en frän attack på Ny Tid för en del artiklar om Sovjetunionen. I motionen från Byggnads hette det att "även om vi anse det principiellt riktigt att de fackligt organiserade medlemmarna skola stödja arbetarpressen mena vi dock att detta stöd skall lämnas åt de organ vilka den enskilde medlemmen anser bäst främja hans intressen." 56) Det socialdemokratiska motståndet mot de kommunistiska förslagen var emellertid kompakt. Arbetar-Tidningen fick lita till det stöd tidningen kunde få på det lokala planet för att täcka sina förluster. 57)

Lokalt agerande ifråga om övriga tidningar: En del fackföreningar gav även symboliska bidrag till en annan åtalsdrabbad redaktör, Arbetar-Postens Albin Ström, som i början av 1940-talet avtjänade ett tre månader långt fängelsestraff på Härlanda, dömd för tryckfrihetsbrott. 58) Arbetare-Kuriren, som nedlades vid årsskiftet 1942—1943, baserade bl.a. sin utgivning de sista åren på uttaxeringar bland den lokala syndikalistorganisationens medlemmar. Det var en dryg utgift för dessa. 59)

VII:2:1:4. Direkt ekonomiskt stöd — sammanfattning

Både Ny Tid och Arbetar-Tidningen blev under perioden beroende av ständig — och i Ny Tids fall successivt växande — ekonomisk hjälp. Denna utgick till slut enbart i form av kontanta bidrag. Mer tillfälliga stödsatser som aktieköp eller lån förlorade i betydelse.

56) LO, kongress 1946, prot., s. 319 ff, kongress 1951, prot., s. 450 ff.

57) SKP:s partistyrelse beslöt år 1951 att skapa en tidningsfond på 500.000 kr (100 kr per partimedlem). SKP, centralstyrelsen, prot. 8/9 1951. Någon överföring av belopp från denna till AT har inte påträffats. Å andra sidan torde inte göteborgarna ha betalt in några medel till partiets tidningsfond utan de lokala insamlingsmedlem gick oavkortade till AT.

58) Exempel: Eriksbergs verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 24/4 1941.

59) Föreningens underskott var år 1942: 15.000 kr. Samma år höjdes Göteborgs LS' medlemskontingent med 25 öre, som oavkortade skulle gå till tidningsagitation (Göteborgs LS, årsmöte, prot. 8/2 1942, verksamhetsberättelse 1942).

Tabell VII:3. Tryckeri AB Framåts intäkter. Perioderna 1940—1949, 1950—1959, 1960—1963. (Tusental Kr).

Period	Intäktslag				Summa
	Tidnings- försäljning	Annonser	Civiltryck	Övriga intäkter	
1940—1949	6.837 (28 %)	8.377 (35 %)	2.814 (12 %)	5.978 (25 %)	24.006 (100 %)
1950—1959	19.577 (31 %)	23.441 (37 %)	5.594 (9 %)	14.953 (24 %)	63.565 (101 %)
1960—1963	9.434 (23 %)	14.535 (36 %)	4.219 (10 %)	12.285 (30 %)	40.474 (99 %)
Summa:	35.847 (28 %)	46.353 (36 %)	12.627 (10 %)	33.216 (26 %)	128.044 (100 %)

Källa: Tryckeri AB Framåt förvaltningsberättelser 1940—1963. A-pressens revisions-PM för Ny Tid 1940—1963 (ApA).

Anm.: Tabellen bygger i första hand på de officiella förvaltningsberättelserna. Den låneavskrivning på 1,9 miljoner som A-pressens Förlags AB gjorde år 1963 (och som ingår i bidragssammanställningen, tabell VII:1) är därför ej medräknad i ovanstående tabell. Det totala bidragsbeloppet i tabell VII:1 för perioden 1960—1963 är därför högre än i tabell VII:3.

Tabell VII:4. En jämförelse mellan Ny Tids och Arbetar-Tidningens intäkter 1950—1955. (Tusental kr.).

Intäktslag	Tidning	
	Ny Tid	Arbetar-Tidningen ¹⁾
Tidningsförsäljning	10.112 (35 %)	2.009 (54 %)
Annonser	12.281 (43 %)	1.186 (32 %)
Anslag, insamlingar	4.716 (16 %)	510 (14 %)
Övriga intäkter ²⁾	1.646 (6 %)	43 (1 %)
Summa	28.754 (100 %)	3.748 (101 %)

Källa: Tryckeri AB Framåt, förvaltningsberättelser 1950—1956. A-pressens revisions-PM för Ny Tid 1950—1956 (ApA). Arbetar-Tidningen, räkenskaper, AT:s arkiv (FA).

Anm.:

1) Exklusive Borås Folkblad.

2) Exklusive civiltryck

Ny Tids ökande beroende av stöd framgår av tabell VII:1, tabell VII:3 och diagram VII:1. En tredjedel av tidningsföretagets intäkter under perioden 1960—1963 var stöd från Arbetarpressens Förlagsaktiebolag. Under 1950-talets första hälft utgjorde anslag och insamlingar cirka 15 % av både Ny Tids och Arbetar-Tidningens intäkter (tabell VII:4).

Nästan hela det belopp Ny Tid erhöll i kontanta bidrag till och med år 1963 kom från Arbetarpressens Förlagsaktiebolag, som i sin tur finansierades av LO:s tidningsfond. Bidragen till Arbetar-Tidningen härstammade däremot från lokala insamlingar och anslag. Lokalt, främst via den fackliga centralorganisationen, finansierades även "nya" Ny Tid, som utkom 1964—1966. Det miljonbelopp den erhöll räckte emellertid inte för att täcka förlusterna.

De centrala bidragen till Ny Tid utgick med en viss automatik fram till 1950-talets slut. Då lät Arbetarpressens Förlagsaktiebolag förstå att kompletterande lokala insatser krävdes, men några lokala anslag av betydelse gavs inte förrän år 1963, då den lokala fackföreningsrörelsens uttaxeringar till Folkets hus upphörde och delvis fortsatte till förmån för Ny Tid.

Arbetar-Tidningen tog år 1949 i bruk den egna officinen i Göteborg efter en insamling som givit cirka 300.000 kr. Insamlingarna till AT skedde mycket systematiskt i det kommunistiska partiets lokalorganisationer. De inbringade under 1950-talet cirka 100.000 kr per år. Arbetar-Tidningen fick också i slutet av 1940-talet och ytterligare något år betydande fackliga anslag från SKP-dominerade fackföreningar som kompensation för att enbart socialdemokratiska tidningar gynnades av LO:s tidningsfond. I takt med att kommunisternas numerära styrka i fackföreningarna reducerades under 1950- och 1960-talen, minskade och försvann också så gott som helt de fackliga anslagen till AT.

VII:2:2. *Indirekt ekonomiskt stöd*

VII:2:2:1. *Prenumerantanskaffning*

I första hand var det de kommunistiska och socialdemokratiska partiorganisationerna, som hjälpte AT resp. Ny Tid att få prenumeranter. När de fackliga organisationerna engagerade sig i detta arbete, var det nästan alltid till förmån för Ny Tid, eftersom socialdemokratiska mötesmajoriteter konsekvent motsatte sig stöd till den kommunistiska pressen. Vid några enstaka tillfällen förekom dock samtidiga aktioner för både AT och Ny Tid. På hösten 1946 utarbetade t.ex. Grov- och Fabriks avd. 49 ett propagandabladd för stöd åt arbetarpressen, i vilket Ny Tid och AT fick förfoga över var sin sida. Bladet skickades ut på

posten till avelningens drygt 4.000 medlemmar. 60) Vid FCO:s ombudsmöte den 11 november 1946 antogs ett uttalande med klämman: "Stöd åt arbetarpressen, sluta upp med prenumeration på den press, som är motståndare till vår rörelse och våra strävanden. Sätt igång en allmän prenumerationskampanj för våra egna tidningar." Uttalandet, som alltså var ett stöd för både Ny Tid och AT, gjordes efter ett föredrag av Ny Tid-redaktören Rolf Edberg med rubriken: "Handelsavtalet med Sovjet och den borgerliga pressen." 61) Lindholmens klubbmöte beslöt vid ett tillfälle år 1956 att begära propagandamaterial från både AT och Ny Tid för att sprida detta på arbetsplatsen. 62) Ytterligare några exempel finns i materialet. 63)

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: En rad organisationer gav under krigsåren Ny Tid ett välkommet stöd genom att prenumerera på tidningen och skicka ut den till förläggningar, där medlemmar fanns. Metalls avdelning 41 prenumererade således under hela kriget för 1.000 kr årligen. Det motsvarade 50 fullt betalda årsprenumerationer. 64) Även enskilda klubbar inom avdelningen tecknade egna beredskapsprenumerationer. 65) FCO använde i två år ett anslag från LO:s landssekreterariat för "underhållningsverksamhet bland de arbetslösa" till prenumerationer på Ny Tid till de cirka 100 skogsarbetarkurser, där arbetslösa FCO-medlemmar befann sig. 66) Totalt betydde fackföreningarnas beredskapsprenumerationer ett upplagestöd på cirka 200—300 årsexemplar under krigsåren.

Den mest lyckade kampanjen för Ny Tid bland fackföreningsmedlemmarna ägde rum i samband med Metall-strejken första halvåret 1945. Initiativet kom sannolikt från tidningen, men kampanjen kan knappast ha genomförts utan samarbete med metallarbetarnas fackliga organisationer. Den gick ut på att alla strejkande metallarbetare fick tidningen gratis om de samtidigt anmälde sig som prenumeranter för en tid av tre månader efter konfliktens slut. Omkring 5.000 metallarbetare, som tidigare inte hade tidningen, accepterade erbjudandet. De cirka 2.000 metallarbetare, som redan prenumererade på Ny Tid, behövde

---

60) Grov- och Fabriks avd. 49, medlemsmöte prot. 28/11 1946. Socialisten Hulthén ansåg att bladet även borde omfattat Arbetar-Posten och syndikalistiska tidningar, men fick inget gehör.

61) FCO, ombudsmöte, prot. 11/11 1946.

62) Lindholmens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 26/1 1956.

63) Metalls avd. 41, representantskapet, prot. 6/12 1946, Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 10/12 1946.

64) I Metall-avdelningens årsberättelser betecknas dessa beredskapsprenumerationer som direkta anslag till tidningen.

65) Exempel: Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöten, prot. 11/6, 10/12 1940, 11/11 1941, 9/11 1943.

66) FCO, styrelsen, prot. 12/2 1945.

samtidigt inte betala prenumerationsavgiften under den fem månader långa strejken. 67) Enligt en intern utredning kostade metallstrejken 118.000 kr för Ny Tid. 55.000 kr av dessa avsåg emellertid ett skattat annonsbortfall. 68) I gengäld markerade metallstrejken startpunkten för en upplagemässigt mycket gynnsam period för Ny Tid. Samtidigt avslöjar materialet kring denna kampanj vilken svag ställning Ny Tid hade bland metallarbetarna. Bara 1.500 av de cirka 15.000 medlemmar i Metalls avd. 41, som deltog i strejken, var vid konfliktens början prenumeranter på Ny Tid. I tidningens övriga spridningsområde prenumerade 500 metallarbetare. 69)

Den socialdemokratiska arbetarekommunen kände även under denna period ett stort ansvar för Ny Tids upplaga, åtminstone till en början. Under senare delen av 1940-talet genomfördes flera stort upplagda kampanjer med dubbla syften: att värva prenumeranter till Ny Tid och medlemmar till partiet. 70) Inför söndagstidningens start engagerade sig arbetarekommunens husagitorer på ett sätt som tidningen var "synnerligen nöjd" med. 71) I början av 1940-talet kontrollerades också att alla, som hade kommunala uppdrag för partiet, även prenumererade på Ny Tid. Den som inte var prenumerant riskerade att förlora sina förtroendeuppdrag. 72)

År 1951 föreslog arbetarekommunen FCO att delta i en kampanj för Ny Tid. FCO accepterade och anslag 500 kr till priser. Samma summa

67) Framåt, styrelsen, prot. 12/2 1945.

68) Promemoria, daterad 31/8 1945. Handlingar om Ny Tid, ApA: "Försök att utreda metallstrejkens inverkan på Ny Tids resultat första halvåret 1945". Före strejken, under januari månad, ökade tidningens annonsintäkter med 10.000 kr. Trenden bröts i samband med konfliktens utbrott. Mot en förväntad annonsökning på 35.000 kr under första halvåret, minskade annonsintäkterna med cirka 20.000 kr. I promemorian diskuteras dock inte orsakerna till det försämrade annonsresultatet.

69) Ibid.

70) GAK, styrelsen, prot. 22/11 1946, 28/8 1947.

71) GAK, styrelsen, prot. 7/6, 24/11 1949.

72) Vid ett möte med beredningen för behandlingen av de kommunala uppdragens fördelning 18/12 1942 diskuterades bl.a. hur gruppen skulle ställa sig till sådana partivänner, som inte prenumererade på någon partitidning. Enligt protokollet fattades inget beslut. Av GAK:s styrelseprotokoll 5/3 1943 framgår emellertid att en av partiets taxeringsnämndsledamöter inte blivit föreslagen till återval, eftersom han inte var Ny Tid-prenumerant. I en skrivelse till arbetarekommunens styrelse klagade denne (partimedlem sedan 40 år tillbaka) över att han blivit orättvist behandlad, eftersom han, född i Skåne, höll en annan partitidning, Arbetet. Efter denna upplysning ansåg kommunstyrelsen att ett fel begåtts och lovade att vid tillfälle ge den klagande ett nytt kommunalt förtroendeuppdrag. Hur — å andra sidan — alla som prenumererade på Ny Tid betraktades som "säkra" partivänner, framgår av ett protokoll 8/12 1941 från ett möte med de socialdemokratiska distriktsföreningarnas styrelser. Ombudsmannen Sven Andersson uppmanade till skärpt strid mot kommunisterna och upplyste om att distriktet kunde erhålla "hjälp med anskaffande av adresser, t.ex. avskrifter på Ny Tids prenumerationslistor. Nästa år är valår och vi måste sätta in hela vår kraft på att förhindra kommunisterna från att få inflytande i hyresgästföreningarna". (GAKs handlingar, A 1:18, FA).

satsade arbetarekommunen. 73) FCO:s representantskap antog också ett uttalande med slutklämmen: "Intet får eftersättas, när det gäller att föra Ny Tid till den främsta platsen, när det gäller tidningspressen." Från kommunistiskt håll protesterades mot att FCO på detta sätt engagerade sig för Ny Tid. Metall-ombudet Björk föreslog också att mötet skulle uppmana Ny Tid "att inrikta sin fackliga politik på en nivå, som svarar mot arbetarnas intressen..." för att därigenom få större spridning. Det fanns dock ingen majoritet för ett sådant förslag. 74) Själva kampanjen blev ganska misslyckad. Målsättningen var att Ny Tid skulle få 1.200 nya prenumeranter. Resultatet blev 503. Hela prissumman blev heller inte utdelad. FCO lät 250 kr stå kvar till en kommande kampanj. 75)

Under resten av 1950-talet avtog både arbetarekommunens och FCO:s intresse för Ny Tids upplaga. Om detta hade någon konkret orsak framgår inte av materialet. Det är möjligt att prenumerationsförsäljningen skedde på alltmer professionell och mindre frivillig basis. De centrala anslagen till Ny Tid kom också regelbundet och automatiskt. Varken arbetarekommunens eller FCO:s ledning bekymrade sig sannolikt på allvar för Ny Tids fortbestånd.

Men under 1960-talet, när det började stå klart för de lokala organisationerna att de centrala anslagen till Ny Tid inte längre var självklara, gjorde arbetarekommunen och FCO nya ansträngningar för att höja tidningens upplaga. En "kraftig" kampanj beslutades vid arbetarekommunens möte den 12 oktober 1960, om möjligt i samverkan med FCO. 76) En särskild kommitté från arbetarekommunen, FCO och Ny Tid började också diskutera olika vägar att hjälpa tidningen. 77)

Ett särskilt problem var tidningens dåliga täckning bland de yngsta fackföreningsmedlemmarna. FCO-ombudsmannen Ossian Kristensson hade bl.a. gjort en gallup på olika FCO-träffar och kommit fram till att bara en av trettio ungdomar hade tidningen. För att hjälpa tidningen att göra en inbrytning i denna kategori rekommenderade också FCO:s ombudsmöte i mars 1961 att avdelningarna skulle ge alla medlemmar som gifte sig en halvårsprenumerations på Ny Tid i "bröllopsgåva". 78) En hel del avdelningar följde rekommendationen, bl.a. Metalls avd. 41, som år 1962 anslog medel till 200 halvårsprenumerationer och år 1963 betalade 8.184:—, motsvarande cirka 300 halvårsprenumerationer, för samma ändamål. 79)

73) GAK, styrelsen, prot. 24/9, 16/10 1951.

74) FCO, ombudsmöte, prot. 10/10 1951.

75) GAK, styrelsen, prot. 21/4 1952. FCO, styrelsen, prot. 22/4 1952.

76) GAK, medlemsmöte, prot. 12/10 1960.

77) FCO, styrelsen, prot. 30/1 1961.

78) FCO, ombudsmöte, prot. 27/3 1961.

79) Metalls avd. 41, representantskapet, prot. 12/10 1961, 4/9 1963, årsberättelse 1963.

När tidningen år 1963 hade kniven på strupen planerades också en mycket omfattande prenumerationskampanj, som baserades på fackföreningarnas medverkan. Kampanjen skulle vända sig till alla fackföreningar i tidningens spridningsområde. Ett avgörande moment var att fackföreningarna accepterade att prenumerationsen skedde genom spar-klubbarna eller enligt kontingentreglerna. Tidningens pris skulle bli 1 krona i veckan, d.v.s. något mindre än vad Ny Tid kostade i årsprenumeration. I en promemoria hette det:

...”Äganderätsfrågan är av stor betydelse i kampanjen. Om vi lyckas, vilket vi utgår ifrån, kommer mycket kraftigt motstånd att mobiliseras från GP och andra göteborgstidningar och så måste vi vara klara över att varje fackföreningsfunktionär, styrelse och andra, är införstådda med att de äger Ny Tid, men de har ingen äganderätt varken i GP, HT eller AT. Dessa tidningar kan alltså icke få någon chans att utnyttja detta prenumerationssystem. Vi får heller inte glömma att Ny Tid är impopulär, främst bland Göteborgs arbetare. Man skämtar om den, man skapar vitsar omkring den och tidningen har långt ifrån den good-will den borde ha. Det gäller därför för oss att vända på steken och få människorna att förstå att de spottar på sig själva...” 80)

Företagets direktör beskrev i en rapport till tidningsstyrelsen den närmare upplägningen. Ur § 219 vid Framåts styrelse den 30 augusti 1963:

”VD redogjorde för den prenumerationskampanj, som påbörjats med Metalls hjälp, där Ny Tid skall säljas på arbetsplatserna till 1:— kr/veckan och avgiften dras genom kontingentuppbörd. Metall har visat stort intresse för denna form av prenumeration och anslagit 50.000 kronor för genomförandet av kampanjen. Prenumerationsavgiften skulle inkasseras genom Postsparbanken och Göteborgs Sparbank på samma sätt som bl.a. fackföreningsavgifterna. Förhandlingarna med Postsparbanken var klara medan de pågår med Göteborgs Sparbank. Även Kommunalarbetareförbundet i Göteborg har kontaktats och om försöket med Metall lyckas följer Kommunal i samma spår. Om denna linje för prenumerationsförsäljningen lyckas skall den nuvarande försäljningsorganisationen omorganiseras och i stället skall detta nya försäljningssätt slås ut i hela spridningsområdet...”

Vilka förhoppningar som knöts till denna kampanj framgår av ett budgetförslag som presenterades för A-pressens Förlagsaktiebolag. Enligt detta skulle Ny Tid/Kuriren år 1964 få en gemensam upplaga på 67.000 ex, motsvarande en upplageökning på 12.000 exemplar. 81)

Förlagsbolagets direktör, Bertil Nilsson, ställde sig dock frågande till den förväntade upplagehöjningen vid Framåts styrelsemöte 14 oktober 1963. Entusiasmen för hela kampanjen torde också ha svalnat, när företagets VD vid samma tillfälle inte kunde få ett klart svar på om tidningen skulle få fortsätta. 82)

80) PM om prenumerationskampanj fr.o.m 15/10 till årets slut. Handlingar om Ny Tid, ApA.

81) Ny Tid med Kuriren, budget för år 1963 och 1964, presenterad 24/9 1963. Handlingar om Ny Tid, ApA.

82) Framåt, styrelsen, prot. 14/10 1963.

Denna sista prenumerationskampanj — på papperet den kanske mest omfattande i tidningens historia — byggde alltså på att fackföreningsmedlemmarna skulle betala prenumerationsavgiften på Ny Tid samtidigt som de betalade medlemsavgiften. Därigenom hade uppläggningsdrag av den obligatoriska prenumeration, som var i bruk i en del fackföreningar under 1900-talets första år. (Se V:2:2:1).

Obligatorietanken aktualiserades ännu en gång i samband med den stämning som skapades i samband med tidningens nedläggning. Hjo Socialdemokratiska Arbetarekommun uttalade t.ex. vid ett möte den 15 november 1963 att tiden var mogen att göra Ny Tid till ett obligatoriskt tidningsorgan för partianslutna och fackföreningsmedlemmar, tillhörande Landsorganisationen inom tidningens spridningsområde. "Någon större svårighet att taga ut prenumerationsavgiften i samband med fackföreningskontingenten torde inte föreligga", menade Hjomötet. 83) Men när ett konkret förslag om en obligatorisk prenumeration på Ny Tid behandlades på Göteborgs FCO:s ombudsmöte i december 1963 var majoriteten negativ. Den ville inte ens att arbetarekommunen och FCO utredde frågan, som förslagsställaren, John Larsson från Handels avd. 90, önskade. 84) Förslaget gällde närmast den veckotidning, som skulle börja utkomma vid årsskiftet 1963—1964 och för vilken den lokala fackföreningsrörelsen var ekonomisk garant.

Inför den återupptagna dagliga utgivningen år 1965 gjordes i några fackföreningar särskilda ansträngningar för att få medlemmarna att prenumerera. I lokförarnas organisation genomfördes t.ex. en kampanj, som resulterade i att 70 % av medlemmarna prenumererade på Ny Tid. 85) Inom Götaverkens verkstadsklubb aktualiserades också på hösten 1965 den två år tidigare väckta tanken på ett prenumerationssystem, baserat på löneavdrag. 86)

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: Några centralt initierade prenumerationskampanjer kom inte till stånd under perioden. Däremot diskuterades på flera SAP- och LO-kongresser hur de socialdemokratiska tidningarnas upplagor skulle kunna höjas. Även om frågan inte direkt berörde Ny Tid utan A-pressen generellt, kan det vara värt att notera att LO-kongressen 1956 ställde sig negativ till ett prenumerationssystem, som hade vissa drag av det som Ny Tid planerade sommaren 1963. Det var Metall-avdelningen i Lindås som motionerade om att

---

83) Brev från Hjo Socialdemokratiska Arbetarekommun till Ny Tids chefred. Kaj Björk. Handlingar om Ny Tid, ApA.

84) FCO, ombudsmöte, prot. 2/12 1963.

85) FCO, ombudsmöte, prot. 27/11 1964.

86) Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 18/10 1965.

LO skulle medverka till ett prenumerationsystem, baserat på kollektiva inbetalningar och särskilda rabatter för LO:s medlemmar. Landssekretariatet menade i sitt svar att förslaget var mera välvilligt än välbetänkt. 87)

Lokalt agerande ifråga om AT: Även om det fanns fackföreningar som ville teckna beredskapsprenumerationer på AT, likaväl som på Ny Tid, var detta omöjligt under större delen av kriget. Till följd av transportförbudet fick AT inte distribueras per post. Den kunde alltså inte nå militärförläggningarna den vanliga vägen. När transportförbudet var hävt hände det dock att även AT fick den här typen av upplagestöd. Götaverkens verkstadsklubb tecknade således 10 kvartalsprenumerationer på AT (liksom på Ny Tid) så snart AT fick distribueras fritt. 88)

För övrigt fick AT endast sporadisk hjälp med prenumerantanskaffningen av fackföreningarna.

Vid de tillfällen, då fackliga organisationer deltog i kampanjer för Ny Tid, fanns annars ofta förslag om att engagemanget skulle utsträckas till att gälla även AT. En förutsättning för att AT skulle få stöd var emellertid, även i detta sammanhang, kommunistiska mötesmajoriteter. 89) Den socialdemokratiska inställningen till AT var konsekvent negativ.

Den klart viktigaste hjälpen med upplagan fick AT av de lokala partiorganisationerna. Särskilt effektiv var denna i slutet av 1940-talet. I varje grundorganisation utsågs minst ett AT-ombud, vars huvudsakliga partiarbete bestod i att organisera och bedriva prenumerantvärvningen. Detta system infördes år 1946 och ansågs ha stor del i att AT:s postprenumerationsupplaga i Göteborg steg från 6.593 ex 1:a kvartalet 1946 till 9.652 ex 1:a kvartalet 1947. 90) Inte ens denna kader av frivilliga AT-arbetare kunde emellertid hejda att AT:s upplaga stagnerade och sakta sjönk på 1950-talet. AT-ombuden skaffade alltjämt många prenumeranter, men nytillskotten kompenserade inte uppsägningarna. 91)

På samma sätt som insamlingarna till AT drevs prenumerationskampanjerna ibland efter bestämt uppgjorda planer. Varje organisation fick

---

87) LO, kongress 1956, prot., s. 429 ff.

88) Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 9/11 1943.

89) Metall-avdelningens representatskap avslag således ett förslag om att även AT skulle få "lysningsprenumerationer" vid mötet 12/10 1961. Liknande avslag förekom i representantskapet 2/12 1955 och 3/6 1964.

90) GKA, verksamhetsberättelse 1/4 1946-31/3 1947, FA.

91) Exempel: AT:s tidningsstyrelse, prot. 3/4 1950. Det rapporterades om en kampanj, som givit 950 nya prenumeranter. Samtidigt hade 1.000 sagt upp tidningen.

i uppdrag att skaffa ett fixerat antal prenumeranter. Ofta kombinerades medlems- och prenumerantvärningskampanjerna. ⁹²⁾

Lokalt agerande ifråga om övriga tidningar: Den syndikalistiska samorganisationen i Göteborg införde i slutet av 1930-talet en kollektiv prenumeration på Arbetare-Kuriren, som fortsatte t.o.m. första kvartalet 1940. Därefter upphörde den, bl.a. av kostnadsskäl. ⁹³⁾ Syndikalisterna införde också en form av beredskapsprenumeration genom att alla medlemmar, som var inkallade fick gratisprenumerera på Arbetaren eller Arbetare-Kuriren. ⁹⁴⁾ Göteborgs LS betalade också prenumerationsavgiften på A-K för sina hedersmedlemmar. ⁹⁵⁾

VII:2:2. Annonsering och annonsanskaffning

Annonseringsdebatterna i fackföreningarna gällde under denna period om både AT och Ny Tid eller bara den ena av tidningarna skulle få föreningarnas annonser. Det gällde både meddelande- och stödannonseringen.

Grovt sett var mönstret detsamma som i alla andra stödfrågor. I församlingar med socialdemokratisk majoritet gick annonseringen för det mesta enbart till Ny Tid. Var det kommunistisk majoritet fick båda tidningarna annonser. Mönstret följdes dock inte lika konsekvent i annonseringsfrågorna som i stödärenden, som krävde större ekonomiska eller personella insatser. (Se vidare tablån, sid. 257).

Ekonomiskt betydde inte organisationernas annonsering mycket. Bara i några enstaka fall, i Ny Tid under tidningens sista år, förekom stödannonsering som kan ha påverkat tidningens ekonomi. Organisationsannonserna betydde mer som moraliskt än som ekonomiskt stöd. Frekvensen fackföreningsannonser var en mätare på resp. tidningsställning i den fackliga rörelsen i Göteborg.

Annonseringsärendena var de vanligaste tidningsfrågorna i fackföreningarna under perioden. De förekom regelbundet i så gott som alla föreningar minst två gånger om året: vid första maj och vid jul/nyår, då både Ny Tid och AT hade särskilda uppslag med föreningsannonser.

Annonser kunde också betraktas direkt som — eller direkt utbytbara mot — politiska anslag. ⁹⁶⁾

⁹²⁾ Ett exempel på planmässigheten ger ett protokoll från Lindholmens kommunistiska fackklubb, 24/1 1950. Efter en skrivelse från kommunistiska arbetarkommunen om att 20 nya medlemmar plus 125 nya AT-prenumeranter skulle anskaffas, fördelades uppgifterna på åtta grupper: på pannverkstaden skulle 20 prenumeranter skaffas, bland svetsarna 20, på maskinverkstaden 15 osv. På samma sätt planerades medlemsvärningen.

⁹³⁾ Göteborgs LS, årsmöte, prot. 21/1 1940.

⁹⁴⁾ Göteborgs LS, medlemsmöte, prot. 25/5 1940.

⁹⁵⁾ Göteborgs LS, medlemsmöte, prot. 25/4 1940.

⁹⁶⁾ Fabriks avd. 11, medlemsmöte, prot. 16/11 1953. Volvos verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 7/12 1943.

Fem metallklubbers förstamaj-, val- och jul/nyårsannonsering 1945—1965

År	Klubb									
	Eriksberg		Götaverken		Lindholmen		SKF		Volvo	
	Annonsering i	Styrelse-maj.	Annonsering i	Styrelse-maj.	Annonsering i	Styrelse-maj.	Annonsering i	Styrelse-maj.	Annonsering i	Styrelse-maj.
1945	1)	k	AT/NT	k	AT/NT	k	AT/NT	s	AT/NT	k
1946	AT/NT	k	AT/NT	k	1)	k	AT/NT	s	AT/NT	k
1947	AT/NT	k	AT/NT	k	AT/NT	k	NT	s	AT/NT	k
1948	AT/NT	k	AT/NT	k	AT/NT	k	NT	s	AT/NT	k
1949	AT/NT	k	AT/NT	k	AT/NT	k	NT	s	AT/NT	k
1950	AT/NT	k	AT/NT	k	AT/NT	k	NT	s	AT/NT	k
1951	AT/NT	k	AT/NT	k	AT/NT	k	NT	s	AT/NT	k
1952	AT/NT	k	AT/NT	s	AT/NT	k	NT	s	AT/NT	s
1953	AT/NT	k	AT/NT	s	AT/NT	k	NT	s	AT/NT	s
1954	AT/NT	k	AT/NT	s	AT/NT	k	NT	s	AT/NT	s
1955	AT/NT	k	NT	s	AT/NT	k	NT	s	AT/NT	s
1956	AT/NT	k	NT	s	AT/NT	k	NT	s	NT	k
1957	AT/NT	s	NT	s	AT/NT	k	NT	s	NT	s
1958	NT	s	NT	s	AT/NT	k	NT	s	AT/NT	s
1959	AT/NT	s	NT	s	AT/NT	s	NT	s	NT	s
1960	AT/NT	k	NT	s	AT/NT	s	NT	s	NT	s
1961	AT/NT	k	NT	s	AT/NT	s	NT	s	NT	s
1962	AT/NT	s	NT	s	AT/NT	k	NT	s	NT	s
1963	AT/NT	s	NT	s	AT/NT	s	NT	s	NT	s
1964	AT/NT	s	NT	s	AT/NT	s	NT	s	NT	s
1965	AT/NT		AT/NT	k	AT/NT	s	NT	s	AT/NT	s

Beteckningar:

AT—annonsering uteslutande i Arbetar-Tidningen.

NT—annonsering uteslutande i Ny Tid.

AT/NT—annonsering i både Arbetar-Tidningen och Ny Tid vid minst ett tillfälle under året.

k — styrelsemajoritet för SKP

s — styrelsemajoritet för SAP

Anm.: 1) Ingen annonsering.

Källa: Respektive klubbers styrelse- och medlemsmötesprotokoll. Arbetar-Tidningen och Ny Tid.

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: Ny Tid fick del av praktiskt taget all annonsering från fackföreningarna. Tabblån på sid. 257 visar hur fem metallklubbar fördelade den regelbundna stödannonseringen (förstamaj-, val-, jul- och nyårsannonserna) på Ny Tid och AT under perioden 1945—1965. Av tabblån kan följande slutsatser dras:

- När en fackförening var kommunistiskt dominerad fick både AT och Ny Tid annonser.
- När socialdemokraterna hade stabil majoritet i en fackförening koncentrerades all annonsering till Ny Tid.
- När det stod och vägde mellan socialdemokrater och kommunister i klubbarna kunde båda tidningarna få annonser, oavsett vilken fraktion som tillfälligt var i majoritet.

Det bör poängteras att det var medlemmötena, inte styrelserna, som bestämde var annonserna skulle placeras. Det är ändå på sin plats att notera vem som hade styrelsemajoriteten, eftersom styrelserna lämnade förslag till klubbmötena.

Ovanstående mönster gällde inte undantagslöst. Lindholmens verkstadsklubb — som mycket konsekvent annonserade i båda tidningarna — inhänerade t.ex. förstamajannonsern i Ny Tid år 1948. Anledningen var direkt politisk. Socialdemokraterna och FCO hade inte inbjudit kommunisterna till sitt demonstrationståg. 97)

Kommunistiska mötesmajoriteter var också negativa till att celebrera Ny Tids eller socialdemokratiska märkesdagar med annonser i Ny Tid. 98) Volvo-klubben ställde som villkor för att annonsera i Ny Tid vid Folkets Hus-invigningen år 1952 att tidningen skulle göra en specialartikel — i likhet med Arbetar-Tidningen, som redan fått en anons. 99) I samband med tidningens 70-årsjubileum stödannonserade de fackliga organisationerna för cirka 60.000 kr i Ny Tid. 100) Stora organisationsannonser förekom också i samband med valen. 101)

---

97) Lindholmens verkstadsklubb, medlemmöte, prot. 22/4 1948.

98) Lindholmens verkstadsklubb, medlemmöte, prot. 28/2 1952, Götaverkens verkstadsklubb, medlemmöte, prot. 21/11 1950, Volvos verkstadsklubb, medlemmöte, prot. 7/11 1950.

99) Volvos verkstadsklubb, medlemmöte, prot. 8/1 1952.

100) FCO, styrelsen, prot. 2/4, 15/6 1962. Enbart Metals avd. 41 bidrog med 25.000 kr i denna jubileumsannonsering. Styrelsen för FCO hade uppmanat de olika fackföreningarna att jubileumsannonsera i Ny Tid till ett pris av 1 krona för hel- och 50 öre för halvbetalande medlem. Ett tiotal annonser skulle införas och kostnaden slås ut på föreningarna.

101) Inför 1958 års val fick t.ex. Ny Tid valannonser för 16.000 kr. Av dessa kom 10.000 kr från GAK, 2.100 kr från SAP centralt och 3.900 kr från Göteborgs fackföreningar. Inför 1960 års val planerade Ny Tid en kollektiv annonsering bland fackföreningarna, men förslaget togs tillbaka sedan FCO redovisat betänkligheter. FCO, styrelsen, prot. 1/8 1960.

Några organisationer betalade också familjeannonser för medlemmarnas räkning. 102) Tidningsbudens fackförening annonserade medlemmarnas dödsfall, inte bara i Ny Tid utan även i Göteborgs-Posten under hela perioden. 103) A-pressdirektören Bertil Nilsson pekade speciellt på möjligheten att utvidga denna typ av fackföreningsannonsering vid en konferens år 1959. 104) I samband med den prenumerationskampanj, som Ny Tid planerade sommaren 1963, (se VII:2:2:1) var det också meningen att fackföreningarna skulle intresseras att anskaffa familjeannonser i stor skala. Om dödsannonseringen hette det t.ex. i en promemoria:

...”Det kan bli en vacker sista hyllning som organisationen bringar sin medlem genom att låta dödsboet införa dödsannonser i Ny Tid, arbetarens egen tidning... Detta kan vara ett sätt att ytterligare stärka kontakten mellan fackföreningen och medlemmen — nödvändigt i dagens läge då standarden är hög och intresset för fackföreningen liksom slappnar av”. 105)

I syfte att öka eftertextannonseringen erbjöd också Ny Tid fackföreningsmedlemmar gratisannonser. Fackföreningarna hjälpte till att förmedla dessa. 106)

Lokalt agerande ifråga om AT: En rad organisationer, som tidigare annonserat i AT, drog in annonseringen under andra världskrigets första år. Det hade direkt politiska orsaker. En diskussion på ett götaverksmöte om annonseringen i AT skulle fortsätta kom t.ex mest att handla om vinterkriget mellan Sovjet och Finland. Hilding Sahlström, k, sade: ”Vi har ingen anledning att engagera oss i detta krig”, medan Karl Ahrenberg, s, menade att ”det är första gången i svensk arbetarrörelsens historia som svenska arbetare försvarar en stormakts överfall på en mindre stat”. AT-annonseringen drogs in med 133 röster mot 81. 107)

Även Grov- och Fabriks avd. 49, en annan förening med starkt kommunistinflytande, inställde tillfälligt annonseringen i AT. Det skedde också under vinterkriget, medan pakten Sovjet-Tyskland alltså jämt bestod och kommunisterna på många håll agerade mycket defensivt. Motståndarna till en annonsering i AT vann vid ett avdelningsmöte

102) Exempel: Grov- och Fabriks avd. 49, medlemsmöte, prot. 23/2 1960. Avdelningen betalade en klumpsumma till NT och AT för att medlemmarna skulle kunna familjeannonsera gratis under en period.

103) Transport avd. 123, medlemsmöten, prot. 22/9 1941, 24/4 1964.

104) Överläggning i ekonomi- och försäljningsfrågor 22/9 1959. Handlingar om Ny Tid, ApA.

105) Handlingar om Ny Tid, ApA.

106) Grov- och Fabriks avd. 49, medlemsmöte, prot. 22/11 1960.

107) Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 12/12 1939. (Exemplet alltså hämtat från föregående period, men redovisas i detta sammanhang, eftersom det rör de speciella förhållanden som rådde under andra världskriget).

i februari 1940 en voteringsseger med 362 röster mot 221. 108) I takt med att den utrikespolitiska situationen sedan förändrades fick kommunisterna lättare att göra sig gällande. Redan vintern 1940—41 beslöt t.ex. både götaverksklubben och grovarbetarna att återuppta AT-annonseringen. 109)

Annonseringsärendena komplicerades emellertid ytterligare av de centrala cirkulär, som utestängde kommunister från fackliga uppdrag under perioden 1940—1943 (se II:4:4).

I april 1941 vägrade t.ex. ordföranden på ett götaverksmöte mot bakgrund av Metallindustriarbetareförbundets cirkulär 3 1941 (som var en skärpning av LO:s cirkulär 1144 från 1940 och som innebar ett direkt förbud för kommunister att ha fackliga uppdrag) att ställa proposition på ett förslag om förstamajannonsering i AT. Klubbens annonsering i AT försvann ånyo och kom tillbaka först när kommunisterna blev valbara till de fackliga församlingarna vintern 1944. 110) Även de övriga metallklubbarnas annonser var borta från AT 1941—1943. 111)

De största fackföreningsannonserna i AT förekom i samband med de politiska valen. Metall 41:ans representantskap införde således annonser för 300 kr inför valet 1944, för 465 kr inför 1946 års val och en halvsida inför 1948 års val i både AT och Ny Tid. År 1944 rekommenderades inget speciellt parti i annonsen, som slutade "välj representanter som företräder metallarbetarnas intressen". År 1946 var slutklämmen:

108) Grov- och Fabriks avd. 49, medlemsmöte, prot. 29/2 1940.

109) Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 10/12 1940, Grov- och Fabriks avd. 49, medlemsmöte, prot. 19/3 1941.

110) Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöten, prot. 23/4 1941, 11/1 1944. Den lokala socialdemokratiska attityden till annonsering i AT hade mjukats upp något tidigare, i samband med att transportförbudet mot AT upphävdes hösten 1943, efter vad som framgår av SAP:s partistyrelseprotokoll 12/11 1943. Under en diskussion, som gällde SAP:s ställning till kommunismen över huvud taget, yttrade således GAK:s ordförande, J.A. Fagerberg: "I Göteborg ha vi vägrat att annonsera i kommunisternas tidning, men vi kunna ej vidhålla detta beslut sedan transportförbudet hävts." Fagerberg ansåg det vara klokt att upphäva den spärr, som fanns (ifråga om inställningen till kommunisterna) och återgå till förhållandena före år 1939. Han ansåg också att kommunisterna förde en skicklig kommunalpolitik i Göteborg. Sven Andersson, då ombudsman i Göteborg, menade att "det är troligt att vi skulle ha klarat oss bättre om vi inte haft cirkulär 3". För en mjukare hållning till SKP talade också Z. Höglund. Per Albin Hansson ansåg dock inte att läget förändrats och fick instämmande från bl.a. Ny Tids redaktör K.J. Olsson. Efter votering beslöts också att ingen ändring i SAP:s ståndpunkt gentemot kommunisterna skulle ske. Röstsiffrorna blev 11—4.

Ett ännu klarare avståndstagande från cirkulär 3 gjorde J.A. Fagerberg vid partistyrelsens möte 11/4 1943 i en kommentar till den kraftiga kommunistframgången i metallvalet i Stockholm: "Jag kan ej neka till att jag känner en viss belåtenhet med skrällen i valet i Stockholms metall. Ty nu får man väl i Stockholm inom partiledningen klart för sig, huru vi i många år haft det i Göteborg. Bolsjevikerna har tillvunnit sig medlidande genom cirkulär nr 3. Många socialdemokrater har röstat med dem som protest mot detta cirkulär."

111) AT 1941—1943.

”säkra en radikal och handlingskraftig politik i riksdag och stadsfullmäktige”, medan annonsen år 1948 bl.a. upptog det kommunistiska sårkravet på tre veckors semester. 112)

Kommunisterna hade majoritet i Metall 41:ans representantskap under perioden 1944—1951. Under denna tid förekom bara en enda kontrovers i ett annonsärende; när ett anslag på 200 kr till kommunisternas valdemonstration år 1944 bl.a. använts till en annons i AT, trots att inget beslut om annonsering fattats. Annonseringen (kostnad 50 kr) godkändes dock i efterhand. 113) En hundrakronorsannons i AT:s specialnummer vid SKP:s 30-årsjubileum godkändes enhälligt, således även av socialdemokraterna, i juni 1947. 114)

Sedan kommunisterna förlorat majoriteten i representantskapet år 1952 upphörde emellertid avdelningens stödannonsering i AT. I representantskapet uppträdde de socialdemokratiska ombuden i konsekvens med den deklarerade huvudlinjen inom SAP: inget stöd till den kommunistiska pressen över huvud taget. I verkstadsklubbarna hände det dock att socialdemokratiska mötesmajoriteter placerade annonser i båda tidningarna. I Eriksbergs- och Lindholmen-klubbarna var det således regel att båda tidningarna fick annonser till förstamaj och jul och inför valen. I SKF-klubben, där socialdemokraterna hade majoritet under hela efterkrigstiden, avslogs däremot nästan alla annonseringsframställningar från AT. Vid ett av de tillfällen AT fick en annons — inför valet år 1946 — skulle det stå: ”Rösta på socialdemokraterna”. 115)

Volvo-klubbens medlemsmöten gav den socialdemokratiska styrelsemajoriteten upprepade bakslag, när den i början av 1950-talet bara ville annonsera i Ny Tid. 116) Å andra sidan mobiliserade den socialdemokratiska sidan tillräckligt med anhängare för att år 1956 rösta ner den då kommunistiska styrelsens förslag om fortsatt AT-annonsering (se tablån, sid. 257).

Götaverksklubben inställde AT-annonseringen år 1954, men den kom tillbaka tio år senare, då kommunisterna åter erövrade styrelsemajoriteten. När annonseringen drogs in år 1954 återopade socialdemokraten Nils Carlsson en särskild artikel i AT. 117) AT:s innehåll anfördes också som skäl för ett beslut år 1952 i Kommunals avdelning 41 att inhiibera annonseringen i tidningen. 118)

---

112) Metalls avd. 41, representantskapet, prot. 1/9 1944, 6/9 1946, 3/9 1948.

113) Metalls avd. 41, representantskapet, prot. 1/12 1944.

114) Metalls avd. 41, representantskapet, prot. 6/6 1947.

115) SKF:s verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 1/9 1946.

116) Volvos verkstadsklubb, medlemsmöten, prot. 8/4 1952, 8/12 1953, 14/12 1954.

117) Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 15/11 1954.

118) Kommunals avd. 41, medlemsmöten, prot. 20/1, 14/2 1952.

En del kommunistiska lokalorganisationer gjorde år 1950 också en lyckad aktion för att AT skulle få bioannonser. 119)

Centralt agerande ifråga om Ny Tid och AT: I den mån de centrala organisationerna annonserade i Göteborgs arbetartidningar skedde det i samband med de politiska valen. Denna annonsering förefaller inte ha haft någon större ekonomisk betydelse. 120) De centrala organisationerna gav inte heller någon organiserad hjälp med annonsanskaffningen.

Lokalt agerande ifråga om övriga tidningar: En indirekt följd av de olika cirkulären mot kommunisterna under kriget blev att det vänster-socialistiska partiet under Albin Ströms ledning och dess tidning, Arbetar-Posten, fick en tillfällig renässans i de fackliga sammanhangen. I föreningar, där en majoritet av medlemmarna var kommunister, hände det att dessa röstade fram vänstersocialister istället för socialdemokrater till ledande fackliga poster. Både Götaverkens och Lindholmens verkstadsklubbar fick således vänstersocialistiska ordföranden. Det var sannolikt orsaken till att Arbetar-Posten åter, för några år, fick annonser från fackföreningarna. 121) Efter kriget var det dock slut med välviljan mot AP. En organiserad ansträngning av Grovarbetarnas vänstersocialistiska fackklubb att få grov- och fabriksavdelningen att annonsera i AP år 1949 och 1950 ledde t.ex. ingen vart. Vid en sluten omröstning på ett medlemsmöte förlorade ett förslag om AP-annonsering med 219 röster mot 114. 122)

VII:2:2:3. Civiltrycksbeställningar

Både Ny Tids och Arbetar-Tidningens tryckerier fortsatte som självständiga företag sedan tidningarna upphört att utkomma (Tryckeri AB Framåt resp. Västan Tryckeri AB). Det finns därför skäl att anta att tidningarnas civiltryckerier var lönsamma och bidrog till att täcka tidningarnas förluster. Civiltrycksverksamheten bör i varje fall ha bidragit till en rationellare drift i sätteriet och tryckeriet. 123)

---

119) AT:s tidsningsstyrelse, prot. 18/3 1950.

120) Centrala instanser svarade för drygt 2.000 kr av totalt 16.000 kr av valannonseringen i Ny Tid inför ett av valen år 1958. FCO, styrelsen, prot. 1/8 1960.

121) Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmötet, prot. 11/1 1944, 28/2 1945. Lindholmens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 7/12 1943.

122) Grov- och Fabriks avd. 49, medlemsmötet, prot. 21/3 1949, 24/1 1950.

123) Ny Tids och AT:s civiltryckerier svarade för cirka 10—15 % av tidsningsföretagens totala omsättning enligt de interna räkenskaperna (tabell VII:3, AT:s arkiv, FA.). Enligt A-prensens revisions-PM gav Ny Tids civiltryckeriet en vinst på 476.000 kr under perioden 1947—1954 (13 % av civiltryckeriets omsättning) och 750.828 kr under perioden 1955—1963 (10 % av omsättningen). Ny Tids civiltryckeriet hade ungefär fem gånger så stor omsättning som Arbetar-Tidningens (1953: 561.000 kr contra 106.000 kr, 1957: 633.000 kr contra 157.000 kr).

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: De lokala fackliga och politiska organisationerna svarade för merparten av Framåt's civilarbeten. Av 22 olika tidskrifter som Framåt tryckte under första halvåret 1953 hade således 17 anknytning till den lokala arbetarrörelsen. 124) En stor post var också de jubileumsböcker tryckeriet fick framställa för olika fackföreningar.

Lokalt agerande ifråga om AT: Även AT:s tryckeri, Västan, fick i uppdrag att trycka flera jubileumsböcker för fackföreningar och lokala partiorganisationer. 125) Det mesta av Västans arbete bestod annars av beställningar från de kommunistiska partiorganisationerna.

Centralt agerande ifråga om Ny Tid och AT: Det var glest med stora centrala beställningar till både Framåt och Västan. Av det centrala källmaterialet att döma gjorde inte heller Ny Tids och AT:s ledning några särskilda ansträngningar för att få centrala beställningar (i Ny Tids fall till skillnad från tidigare perioder).

VII:2:2:4. Övrigt indirekt ekonomiskt stöd

Med jämna mellanrum gjorde organisationerna uttalanden till förmån för en eller flera arbetartidningar. Dessa uttalanden syftade bl.a. till att stärka tidningarnas anseende och att markera samhörigheten mellan arbetarrörelsen och dess tidningar. Det är svårt att fastslå om de hade någon kommersiell betydelse; de ingick närmast i mötesritualen.

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: Till följd av styrkeförhållandena i fackföreningarna var det oftast Ny Tid som fick detta moraliska stöd. Ibland manifesterades det genom mer konkreta insatser. Således rekviderade FCO:s styrelse år 1947 40.000 exemplar av en reklam-broschyr som LO tryckt om A-pressen. 126) År 1963 undertecknade FCO ett uttalande i samband med en semestertävling som tidningen skulle starta. 127)

Lokalt agerande ifråga om AT: De kommunistiska organisationerna gav AT ett synnerligen starkt stöd under den tid tidningen var belagd med transportförbud. Att AT över huvud taget kunde utkomma berodde på att partimedlemmarna tog ansvaret för hela distributionen.

---

124) Handlingar om Tryckeri AB Framåt, AA.

125) T.ex. jubileumsskrifterna som utgavs vid Eriksbergs verkstadsklubbs 50-årsjubileum år 1955, Götaverkens Kommunistiska Fackklubbs 25-årsjubileum år 1949 (se litteraturförteckningen: Jonasson) och Grovarbetarnas avd. 49 60-årsjubileum år 1949. Den sistnämnda boken skrevs av Harald Hjern. Alla övriga jubileumsböcker Hjern författade trycktes även denna period på Framåt (jfr kap VI, not 124).

126) FCO, styrelsen, prot. 28/4 1947.

127) FCO, styrelsen, prot. 18/3 1963.

En stor del av de lokala partiorganisationernas verksamhet under dessa år bestod just i att distribuera AT. 128)

Ett flertal organisationer protesterade också mot transportförbudet, inte bara kommunistiska. Den socialdemokratiska styrelsen för SKF:s verkstadsklubb föreslog t.ex. ett uttalande, som bifölls på medlemsmötet den 1 mars 1942, i vilket det hette: "Det nuvarande transportförbudet synes oss ensidigt inriktat mot ett håll. Anser statsmakterna att det måste fortsätta uttalar vi som vår mening att det bör omfatta all antideokratisk press." 129) I mars 1943 gjorde SKF-klubben ett nytt uttalande på styrelsens förslag: "...Då det torde sakna allt stöd i folkmeningen vädja vi till statsmakterna att nu slopa transportförbudet." 130) Även grov- och fabriksarbetaravdelningens medlemsmöte antog vid samma tid ett enhälligt uttalande mot en förlängning av transportförbudslagen. 131)

Däremot avvisades ett förslag från kommunistiskt håll att få ta upp transportförbudet på dagordningen vid Götaverkens klubbmöte i maj 1942. 132)

I metallavdelningens representantskap föll ett uttalande mot transportförbudet i april 1943 med voteringsciffrorna 83—81. 133) Vad saken då gällde var att transportförbudet för Ny Dag och Norrskensflamman hade hävts, medan det kvarstod för Arbetar-Tidningen. Majoriteten på mötet ville "med fullt förtroende överlämna till regeringen" att avgöra när förbudet skulle upphävas. Minoriteten krävde att det skulle bortomedelbart.

Centralt agerande ifråga om AT: Även de centrala kommunistiska instanserna försökte givetvis arbeta för att transportförbudet skulle upphävas. Politbyrån beslöt t.ex. om en speciell kampanj i slutet av år 1941. 134)

---

128) Enligt Ernst Andersson, expeditör i Göteborgs Kommunistiska Arbetarkommun 1927—1967, innebar den "personliga" distributionen av AT en klar styrka även för själva partiarbetet, eftersom AT-utbärarna kom i personlig kontakt med prenumeranterna varje dag. Buden hade ingen ekonomisk ersättning. Till platserna runt om i Västsverige transporterades AT på många olika sätt. Ibland cyklade partimedlemmar till Borås och Halmstad. Ibland placerades väskor på tåg för att hämtas av AT:s bud. (Intervju med Ernst Andersson, 26/4 1976).

129) SKF:s verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 1/3 1942.

130) SKF:s verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 7/3 1943.

131) Grov- och Fabriks avd. 49, medlemsmöte, prot. 25/3 1943.

132) Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 12/5 1942.

133) I representantskapet fanns vid denna tid inga kommunister utan enbart socialdemokrater och (en minoritet) vänstersocialister och partilösa.

134) SKP, politbyrån, prot. 11/12 1941.

K V I T T O.

Hos Arbetsutgivningen exp.
Plantage gatan N:r 5 hava i dag beslagtagits
29 exemplar av Arbetsutgivningen nr 86
 " " "
 " " "
 Göteborg den 17 1942
Karl Nilsson Olaf Lager
 Kriminalpolisman.

Det var inte bara transportförbudet som försvårade AT:s utgivning under andra världskriget. Tidningen blev också föremål för en lång rad beslag på grund av dess innehåll. I allmänhet var dock större delen av upplagan distribuerad, när dessa ingripanden skedde. I AT:s arkiv har 29 beslagskvitton påträffats; bara i fem fall gällde beslagen över 100 exemplar, som här den 17 april 1942.

Transportförbudet mot den kommunistiska pressen diskuterades också på LO-kongressen år 1941. En motion från en fackförening i Valdemarsvik föreslog att kongressen skulle kräva att de gjorda inskränkningarna i tryckfriheten hävdes. Kongressen gick dock inte på denna linje, ej heller landssekreterariatet i sitt yttrande. I den sistnämnda församlingen fanns en "tung" reservant, typografförbundets ordförande Sigvard Cruse, som menade att inskränkningen verkade "synnerligen ensidigt". 135)

Det kommunistiska partiets AU gav också AT personell hjälp, när tryckeriet utrustades på 1940-talet. Fritjof Lager från partiledningen ombesörjde således köpet av tryckpressen och sättmaskinerna från Tyskland. 136)

135) LO, kongress 1941, prot., s. 477 ff.

136) SKP, AU, prot. 19/11, 20/12 1947, sekretariatet, prot. 18/11 1947. Totalt gällde affären 60.000 kr.

VII:2:2:5. Indirekt ekonomiskt stöd — sammanfattning

Ny Tid fick ett förhållandevis klen stöd av organisationerna i prenumerationsarbetet, särskilt under 1950-talet. Tidigare gjordes en del punktinsatser från fackföreningar och lokala partiorganisationer. Flera fackföreningar prenumererade exempelvis på tidningen till beredskapsförläggningar. Med metallavdelningens goda minne genomförde också Ny Tid en lyckad prenumerantvärvningskampanj under metallstrejken första halvåret 1945. Först år 1963, då tidningens öde i praktiken var avgjort, planerades en prenumerationskampanj av större format, som baserades på fackföreningarnas medverkan. Meningen var att prenumerationsavgiften till Ny Tid skulle betalas i samband med kontingentuppbörden. De fackliga organisationerna i tidningens spridningsområde skulle stödja kampanjen med både ekonomiska och personella insatser. Kampanjen, som beräknades ge en upplagehöjning på 20—25 %, hann dock bara starta innan nedläggningsbeslutet kom i november 1963. Den debatt som tidningens nedläggning förorsakade aktualiserade ånyo en kollektiv prenumerationskampanj på Ny Tid bland fackföreningsmedlemmarna. Det stannade dock vid tanken.

Den viktigaste insatsen för Arbetar-Tidningens upplaga gjorde de speciella AT-ombud, som utsågs i varje partiförening. De ansågs ha stor del i den kraftiga upplagehöjning som AT fick i slutet av 1940-talet. Inte ens AT-ombudens insats och den planmässighet med vilken upplagearbetet bedrevs i de kommunistiska organisationerna kunde dock hindra att AT:s upplaga stagnerade och så småningom minskade under 1950-talet.

Många organisationer stödannonserade regelbundet i Ny Tid och/eller AT, inför förstamaj, inför de politiska valen och inför jul och nyår. Annonserna var dock så små att de betydde mera som politiskt eller moraliskt stöd än som ekonomiskt. Stödannonsering av större ekonomisk vikt förekom bara i Ny Tid vid ett par tillfällen under tidningens sista år.

Om båda tidningarna eller bara den ena skulle få del av fackföreningsannonseringen berodde på det politiska styrkeförhållandet på medlemsmötena. När en fackförening var kommunistiskt dominerad, fick både AT och Ny Tid annonser. När socialdemokraterna hade stabil majoritet i en facklig organisation, koncentrerades all annonsering till Ny Tid. När styrkeförhållandet var jämnt, hände det att båda tidningarna fick annonser, oavsett vilken fraktion som tillfälligt var i majoritet.

En mycket viktig stöd-insats, avgörande för att tidningen skulle komma ut, gjorde de kommunistiska lokalorganisationerna för Arbetar-Tidningen under den period tidningen var belagd med transportförbud. För många medlemmar bestod partiarbetet huvudsakligen av att distribuera AT.

VII:3. Kontroll

VII:3:1. Inledning

Formellt var kontrollvägarna för Ny Tids ägare alltjämt desamma som redovisas i VI:3:1. Ägarna kunde agera dels i kedjan tidningsstämman—tidningsstyrelsen—tidningen, dels direkt hos tidningen eller tidningsstyrelsen. AT:s organisation var till en början något annorlunda, eftersom den kommunistiska arbetarkommunens styrelse också skötte tidningens angelägenheter. I samband med att AT började tryckas på egen officin tillkom den särskilda tidningsstyrelsen. Denna var dock formellt underordnad den lokala kommunistiska arbetarkommunen, som i sin tur hade att följa de centrala partibesluten, enligt principen om den demokratiska centralismen, som rådde inom SKP. 137)

VII:3:2. Ekonomisk|administrativ kontroll

VII:3:2:1. Lönefrågor

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: De lokala partiorganisationerna eller fackföreningarna — fränsett dem som förhandlade med tidningen om sina medlemmars löner — försökte inte påverka tidningsföretagets lönesättning under perioden.

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: "AB Samorganisationen", efter år 1950 "A-pressens samorganisation", fick under perioden hand om alla övergripande förhandlingsfrågor för hela den socialdemokratiska pressen. 138) Det innebar att de lokala möjligheterna att påverka tidningsföretagets särklassigt största utgiftspost var mycket begränsade. 139)

Lokalt agerande ifråga om AT: Den kommunistiska arbetarkommunen hade till skillnad från den socialdemokratiska ett direktinflytande över den lokala partitidningens lönesättning i enlighet med den demokratiska centralismen. 140) Ytterst hände det att partiets centrala

---

137) Den demokratiska centralismen beskrevs i SKP-stadgarna vid denna tid: (§ 2 i partiets stadgar, antagna vid kongressen 23—26/3 1951) "Partiets organisation är uppbyggd enligt den demokratiska centralismens princip, varav följer att varje partiinstans, som representerar ett bestämt område, är överordnad alla andra partiorganisationer, som endast representerar delar av detta område."

138) Bråland, s. 67 ff.

139) Åren 1944—1945 uppgick lönekostnaderna till 48,6 % av företagets totala kostnader, åren 1961—1962 till 53,1 % exkl. civiltryckeriet. A-pressens revisions-PM för Ny Tid, ApA.

140) Den ordning som rådde framgår också av ett gemensamt sammanträde med kommunsekretariatet och tidningsstyrelsen 28/11 1949 och ett protokoll från AT:s tidningsstyrelse 21/12 1949, AT:s arkiv, FA.

instanser avgjorde löneärendena för AT:s anställda, som nedan framgår.

Centralt agerande ifråga om AT: Frågan om vem som skulle bestämma journalistlönerna i den kommunistiska pressen orsakade en uppmärksam tvist på Arbetar-Tidningen år 1947. Partiets AU hade inte godkänt det nya avtalet mellan tidningsutgivarna och Svenska Journalistföreningen, vilket föranledde fem medarbetare i AT att skicka ett protestbrev till AU. I detta hette det bl.a:

”AU hävdar, att vi i första hand är partifunktionärer och kan inte tillåta att någon utomstående organisation blandar sig i anställnings- och lönevillkor inom partiet. Precis samma inställning har det socialdemokratiska partiet tidigare hävdat men fått gå ifrån densamma. I fackföreningsrörelsens barndom möttes den också av argumentet, att arbetsgivarna inte kunde tillåta någon inblandning i 'sina företag', men de har fått ge med sig undan för undan... Vid en skärpt situation skulle vi förmodligen ställas inför valet, partiet eller journalistföreningen. Vid en diskussion med kommunstyrelsens sekretariat hävdades, att vi i ett sådant läge finge utträda ur vår fackliga organisation. Vi vet inte om detta också är AU:s uppfattning, men vi förmodar att saken diskuterats med vederbörande...” 141)

Denna konflikt är alltså en slående parallell till vad som hände på Ny Tid kring år 1905 (se V:3:2:1) och på Folkets Dagblad/Politiken år 1924 (VI:3:2:1). De protesterande AT-journalisterna klagade även på att AU föreslog alltför stora skillnader mellan journalistlönerna på Ny Dag och partiets övriga tidningar. 142) Tvisten år 1947 ledde till att en av AT:s medarbetare sade upp sig, lämnade partiet och började arbeta på en borgerlig tidning. I flera borgerliga och socialdemokratiska tidningar angreps SKP fränt. G-P talade om en ”vålnad från det förgångna”. 143) Aftontidningen (s) skrev: ”De kommunistiska tidningsägarna vill tydligen praktisera sitt eget lilla lönestopp, samtidigt som deras inte alltför högt betalda medarbetare anmodas skri(v)a om lönekrav o. dyl för andra arbetargrupper.” 144)

I AT:s och Ny Dags ledare bemöttes kritiken:

”De kommunistiska tidningarna redigeras av kommunister. Går någon tidning med förlust eller kostar vi på oss någon utvidgning, är det Sveriges fattiga arbetare som betalar vad det kostar... Kommunistens förhållande till sitt parti beror inte på om det kan ge honom en funktionärslön eller hur hög denna lön är. Det kan komma nya tider av halvlegalitet eller illegalitet, men vi kommer att fortsätta att slåss för arbetarklassens frigörelse, oavsett om det finns pengar till funktionärslöner eller inte... Den kommunistiska pressen har inte varit med om någon miljonrullning från LO:s och fackförbundens kassor... De

---

141) Kopia på brev till SKP:s AU, daterat 5/5 1947. AT:s arkiv, FA.

142) Ibid.

143) G-P, 12/8 1947.

144) Ny Tid, 4/8 1947.

som tar ut tvångsributer av meningsmotståndarna borde inte vara fullt så styva i korgen över sina goda löner och vår fattigdom..." 145)

Händelsen återopades både ett och två år efteråt i de tidningsdebatter som fördes på Metall 41:ans representantskapsmöten. I november 1948 diskuterades hur AT kunde trycka billigare flygblad än Ny Tid, varvid en socialdemokratisk talare påpekade att AT inte betalade ut avtalsenlig lön till sina journalister. Kommunisten Gunnar Dahlgren sade: "Vi vill icke ta risken av att tvingas på vilken borgerlig journalist som helst... Det är om detta striden stått och icke personalens löner". I juni 1949 hävdade Arthur Ek, socialdemokrat: "Man kan inte ta den kommunistiska pressen på allvar om man inte betalar avtalsenliga löner till journalister". 146) SKP:s AU vidhöll ytterligare en tid sin principiella inställning i denna fråga. I maj 1949 beslöts "att på lämpligt sätt anmoda medarbetarna i våra tidningar att gå ur SJF", i april 1950 uttryckte AU tillfredsställelse över att Norrskensflammas journalister utträtt, samtidigt som AT:s och Ny Dags journalister skulle meddelas beslutet från Norrskensflamman. 147) I mars 1952 beslöt dock AU att Ny Dag skulle underteckna det nya journalistavtalet. 148)

VII:3:2:2. Utgivningsförhållanden

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: I samband med att Handelstidningen år 1948 blev morgontidning diskuterades på Framåts bolagsstämma detta år om Ny Tid skulle gå den motsatta vägen, d.v.s. bli eftermiddagstidning igen. Frågan aktualiserades av Herman Lindholm. I varje fall borde läsekretsens önskemål rörande tidningens utgivning undersökas, menade Lindholm. Framåts direktör, Kurt Sehlstedt, var dock negativ till en omläggning. Han menade att de tekniska resurserna saknades för att göra en verkligt konkurrenskraftig eftermiddagstidning, trodde att tidningen var mer opinionsbildande som morgontidning och befarade att G-P i så fall skulle öka sin upplaga med 20.000 ex. Bengt Hedlund ansåg att Lindholm misstolkade stämningen på arbetsplatserna. "En framtidförhoppning är ju dock, att vi skall bli mäktiga att utge både en morgon- och en kvällstidning som arbetarorgan", menade Hedlund. Stämman vidtog ingen åtgärd för att ändra utgivningstiden. 149)

Att tankar fanns på en särskild eftermiddagstidning vid sidan av morgontidningen Ny Tid framgår även av ett föredrag som Sehlstedt höll i

---

145) AT och Ny Dag 4/8 1947.

146) Metalls avd. 41, representantskapet, prot. 3/11 1948, 2/6 1949.

147) SKP, AU, prot. 30/5 1949, 28/4 1950.

148) SKP, AU, prot. 21/3 1952.

149) Framåt, bolagsstämma 1948, prot.

september 1946 på ett arbetarekommunmöte. Frågan skulle aktualiseras i samband med att tidningens redaktion flyttade in i nya lokaler. 150) Planerna strandade sedan på centralt motstånd, som framgår nedan.

De följande åren aktualiserades vid flera tillfällen en ändrad utgivningstid. Dessa förslag kom mestadels inifrån tidningen eller från de centrala instanserna, men inte från de lokala organisationerna. 151) Den lokala arbetarrörelsen spelade över huvud taget en mycket passiv roll, när det gällde att påverka tidningens utgivningsfrekvens och utgivningstider fram till nedläggningsbeslutet hösten 1963. Då protesterade de lokala organisationerna desto mer, som redan redovisats. (VII:2:1:3).

Utgivningsförhållandena för ”nya” Ny Tid åren 1964—1966 var däremot uteslutande en angelägenhet för den lokala arbetarrörelsen. 152) Vid det FCO-möte i december 1963, där frågan om Ny Tids fortsatta utgivning diskuterades var det ingen som föreslog en daglig tidning. FCO-ordföranden Valter Kristensson sade sig vara medveten om att en veckotidning var otillräcklig, men luckan skulle täckas in på olika sätt. Bl.a. skulle tidningen spridas till ”hela staden” någon gång. 153)

Planerna på en ny daglig Ny Tid konkretiserades efter 1964 års val. FCO-ordföranden anförde valresultatet som argument för en daglig tidning vid ombudsmötet den 9 november 1964: ”Vi vet vad det betytt i valet att vi ingen tidning hade, det var ju endast strax före valet som vi gav ut Ny Tid flera gånger i veckan”. Vid det påföljande FCO-mötet fattade fackföreningsombuden det beslut, som åter gjorde Ny Tid till en sexdagarstidning. 154)

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: För de centrala instansernas agerande i samband med Ny Tids nedläggning har tidigare redogjorts (VII:2:1:3). De beslut som ledde till den dagliga tidningens nedläggning vid årsskiftet 1963—1964 fattades alltså på centralt håll.

Till följd av tidningens ekonomiska beroende av de centrala instanserna presenterades emellertid varje förslag om utgivningsförändringar för dessa. Söndagsutgivningens återupptagande föregicks t.ex. av

---

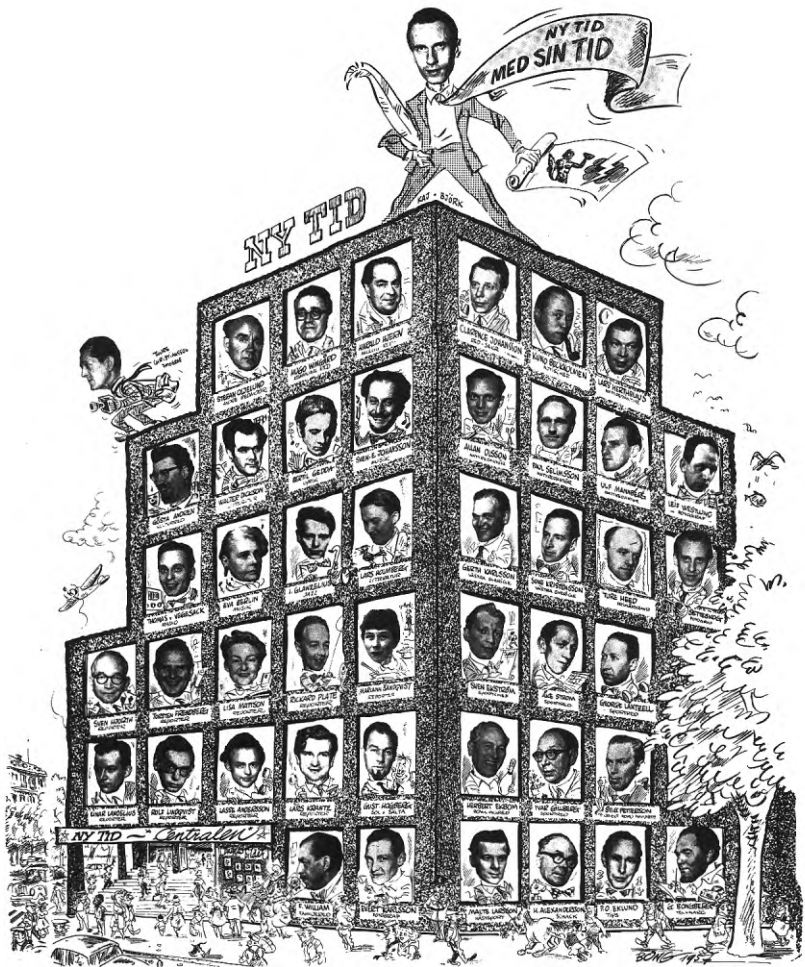
150) GAK, medlemsmöte, prot. 26/9 1946.

151) Exempel: Handlingar om Ny Tid, ApA: Utredning rörande ekonomiska möjligheter för eftermiddagstidning i Göteborg, diariennr. 3167. Prot. från överläggning i Onsala 17/10 1956 med repr. för Ny Tid, Framåts styrelse och A-pressen.

152) ”AB Ny Tid”, som bildades 28/11 1963 inför den fortsatta utgivningen av Ny Tid, hade enbart lokala styrelseledamöter. Bolagsbildningen godkändes av FCO:s ombudsmöte 2/12 1963 och av arbetarekommunens medlemsmöte 6/12 1963. (GAK, styrelsen, prot. 15/1 1964).

153) FCO, ombudsmöte, prot. 2/12 1963.

154) FCO, ombudsmöte, prot. 27/11 1964.

I slutet av 1950-talet blev Ny Tids nya hus vid Järntorget klart efter att ha planerats i över tio år. Det nya tidningshuset och Ny Tids redaktion presenterades på det här sättet av Ny Tid-tecknaren "Bong" (Gunnar Bongberg) år 1957. Bara något år efter att det nya huset stod klart drogs söndagstidningen in och efter ytterligare några år lades hela tidningen ner.

diskussioner mellan representanter för tidningen, Arbetarpressens Förlagsaktiebolag och Landsorganisationen. 155) Söndagstidningen var också föremål för en särskild promemoria av förlagsbolaget år 1953. 156) Planerna på en speciell eftermiddagsupplaga av Ny Tid (vid sidan av morgontidningen) i slutet av 1940-talet strandade uppenbarligen på centralt motstånd. 157) Vid en konferens år 1956 försökte förlagsbolagets direktör Anders Nilsson också påverka tidningsledningen att koncentrera spridningsområdet:

”Ny Tids naturliga område är västra Sverige, men betyder det att vi också skall gå i Vilske-Kleva eller Dalsland eller Halmstad eller skall vi koncentrera oss på vissa stora platser där vi snabbt och säkert kan få fram en stor upplaga? Jag skulle nog hellre se att vi fick en ny prenumerant i Göteborg än två på gränsen till ödemarken”.

Anders Nilsson polemiserade därmed mot ett av socialdemokratins tidigare synsätt på pressfrågor, vilket han också var medveten om:

”Jag tror att det var ett fördärv för alla våra tidningar när det tidigare ur rörelsens synpunkt uttalades önskemål om att vi skulle vara med och konkurrera i alla avkrokar i stället för att följa affärsmässiga principer och koncentrera försäljningen.” 158)

Söndagstidningens nedläggning år 1959 var direkt dirigerad av förlagsbolaget. I slutet av år 1958 hade Bertil Nilsson begärt en snabbutredning för eventuell nedläggning av söndagsnumret och eventuell övergång till eftermiddagstidning. 159) Vid Framåt's styrelsemöte den 8 april 1959 rapporterades att en framställning hade gjorts från förlagsbolaget om en indragning av söndagstidningen för att nedbringa kostnaderna. De lokala protesterna, som bl. a. gick ut på att tidpunkten var sällsynt dåligt vald — tidningen hade just flyttat in i sitt nya hus — hade ingen effekt. 160)

Inom de centrala organisationernas ram diskuterades även andra långtgående rationaliseringsförslag med konsekvenser för Ny Tids utgivningsförhållanden. Åren 1959 och 1960 arbetade en speciell kommitté, utsedd av de centrala A-pressinstanserna, med rationaliserings- och organisationsfrågor för samtliga A-presstidningar i Västsverige. Frågan gällde om de fyra tidningarna hade förutsättningar att leva vida-

---

155) PM, utarbetad och undertecknad av Ny Tids arbetsutskott, 22/2 1947 (ApA). I argumentationen från Ny Tid hette det att ”utan söndagsnummer kan inget riktigt genombrott ske och ingen verklig kontakt etableras mellan tidningen och de många fackligt och politiskt organiserade arbetarna”.

156) PM rörande söndagstidning i Väst-Sverige. Handlingar om Ny Tid, ApA.

157) Framåt's styrelse beslöt 18/9 1947 att ”begära tillstånd att utge en eftermiddagstidning”. Förlagsbolaget avstyrkte. (Framåt, styrelsen, prot. 2/5 1948).

158) Anteckningar från överläggning i Onsala 17/10 1956. Handlingar om Ny Tid, ApA.

159) Framåt, styrelsen, prot. 4/12 1958.

160) Anteckningar från överläggning i ekonomi- och försäljningsfrågor 22/9 1959 mellan företrädare för Ny Tid och Bertil Nilsson. Handlingar om Ny Tid, ApA.

re som fristående företag eller om sammanslagningar skulle ske. Ett konkret resultat av kommitténs arbete var att Skaraborgaren i Falköping lades ner och att Ny Tid fick överta dess prenumeranter. 161)

Lokalt agerande ifråga om AT: Förändringarna i AT:s utgivningsförhållanden under perioden förefaller ha skett i samförstånd mellan de lokala och centrala partiorganisationerna. Det, i varje fall från snävt lokalt perspektiv, negativa beslutet att flytta tryckningen från Göteborg till Stockholm år 1958 initierades t.ex. av den lokala arbetarkommunen. 162) Inga officiella protester kom heller från Göteborg, när Ny Dag/AT skar ner utgivningen från sex dagar i veckan till en dag i veckan år 1965.

Centralt agerande ifråga om AT: Partiets centrala organ fattade de avgörande besluten om AT:s utgivnings- och spridningsförhållanden. Innan göteborgstryckningen blev verklighet hade AU formellt beslutat därom i mars 1949. AU medgav också att avläggare fick utges på olika hall i Västsverige. 163) I september 1947 bestämde AU vilka partidistrikt, som skulle tillhöra AT:s spridningsområde; förutom Göteborg: Norra Älvsborg, Bohuslän och Halland. Däremot avböjde AU framställningen från AT att även Skaraborg skulle ingå. 164)

Lokalt agerande ifråga om övriga tidningar: Tydliga lokala motsättningar kom i dagen, när frågan om syndikalistiska Arbetare-Kurirens utgivning ställdes på sin spets i början av 1940-talet. Två medlemmar i Göteborgs LS, Artur Mård och Gustaf Sjöström, försökte vid ett par av Göteborgs LS' möten i februari 1942 att förmå den lokala samorganisationen att ställa sig bakom en motion till SAC:s kongress samma år om att AK borde nedläggas. Den hade ingen funktion, menade de. Upplagan var för liten och kostnaden för stor. Förslaget gick dock inte igenom. Tvärtom menade en medlem att AK inte "var ett kapitalistiskt företag där vi först måste räkna med vinst" och undrade en annan: "Hur skall reformisterna se och tänka om det, att vi måste lägga ner en tidning, som kostar 15.000:— om året." 165) SAC-kongressen beslöt dock om nedläggning (se nedan), ett beslut som föranledde starka protester från AK:s spridningsområde. Ett kamratmöte med Västra Sveriges LS krävde den 20 september 1942 att kongressbeslutet skulle bli föremål för medlemsomröstning.

---

161) "Slutrapport från den av de centrala A-pessinstanserna tillsatta kommittén för utredning av organisations- och rationaliseringsfrågor vid A-pessföretagen i västra Sverige (Kuriren, Ny Tid, Skaraborgaren och Västgöta-Demokraten)", 7/6 1960. (ApA). I kommittén ingick dir. Anders Nilsson, Arbetarpressens Förlagsaktiebolag, ombudsman Bertil Nilsson, LO och dir. Harry Fondin, Uddevalla.

162) SKP, AU, prot. 27/2 1958.

163) SKP, AU, prot. 11/3 1949.

164) SKP, AU, prot. 16/9 1947.

165) Göteborgs LS, medlemsmöten, prot. 22/2, 26/2 1942.

Vid den röstning, som genomfördes på ett möte med Göteborgs LS den 26 november 1942, gavs 62 röster för tidningens bibehållande och en röst för nedläggning. Tidningen lades dock ner vid årsskiftet 1942—1943. I början av år 1943 gjordes vissa lokala ansträngningar att få igång tidningen igen, men vid AK:s årsstämma i april 1943 rapporterades att tidningen trätt i likvidation. 166)

Centralt agerande ifråga om övriga tidningar: Det formella beslutet om Arbetare-Kurirens nedläggning fattades alltså på ett, jämfört med den övriga arbetarpressens, säreget sätt: genom ett kongressbeslut. Det skedde vid SAC-kongressen år 1942. Marginalen var den minsta tänkbara — en enda röst. I den landsomfattande medlemsröstningen om AK:s fortbestånd blev det sedan — trots det massiva utslaget till AK:s förmån i Göteborg — majoritet för nedläggning. 167)

VII:3:2:3. Övrig ekonomisk/administrativ kontroll

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: Det var sällan organisationerna gick in på detaljer i tidningsföretagets skötsel. Einar Öberg, styrelseledamot i Framåt och götaverkare, menade dock att tidningens inkassering skedde på ett ineffektivt sätt vid en konferens år 1956: "Prenumeranterna är konstigt nog inte så glada när de inte får betala för den tidning de får. Man tycker det är konstigt att det kan gå både sex och sju månader innan någon inkasserare uppenbarar sig..." Påpekan- det kommenterades inte närmare av tidningsledningen vid detta tillfälle. 168)

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: SAP-kongressen år 1944 behandlade en fråga av stor principiell vikt för hela den socialdemokratiska pressen. Anledningen var en motion från en enskild partimedlem om "att partikongressen bör äga det absolut suveräna sista ordet över en tidnings hållning". Han ville komplettera bolagsordningen med en bestämmelse "att det är i sista hand på kongressens veto, tidningen kan existera — ty annars kunde man ju tänka sig att tidningen råkade i händerna på låt oss säga en till nazist vorden redaktör, en man, med stort inflytande, som, likt i Finland, verkade för landets engagerande på en nazimakts sida, till oöverskådlig skada för inte bara arbetareklassen, utan även för hela landet, vårt folk i gemen..."

Partistyrelsens föredragande, Harald Åkerberg, menade att förslaget var ekonomiskt ogenomförbart. Partiet hade inte råd att köpa äganderätten över samtliga partitidningar — som då mestadels ägdes av

---

166) Västra Sveriges LS, kamratmöte, prot. 20/9 1942. Göteborgs LS, medlemsmöten, prot. 24/9, 26/11 1942, 28/1, 16/2, 22/4 1943, FA.

167) SAC, kongress 1942, prot., s. 212. Västra Sveriges LS, kamratmöte, prot. 20/9 1942. Göteborgs LS, verksamhetsberättelse 1942, medlemsmöte, prot. 22/4 1943.

168) Anteckningar från överläggning i Onsala 17/10 1956. Handlingar om Ny Tid, ApA.

organisationerna ute i landet. Men möjligheten kunde inte uteslutas att tidningarna gled över i främmande händer, sade Åkerberg:

”Ingen vet någonting om den kommande utvecklingen. Denna utveckling behöver ej vara den, att landsorganisationen blir kommunistisk. Det kan bli en annan regim i LO, andra män i ledningen, som ej ha samma välvilliga uppfattning i dessa frågor som August Lindberg och hans medhjälpare...”

Anders Nilsson från partistyrelsen och den närmast ansvarige för A-prensens Förlags AB:s verksamhet, ansåg att förlagsbolagets konstitution var sådan, ”att garantier finnas mot den utveckling som Harald Åkerberg här syntes befara”. Den långsiktiga målsättningen för förlagsbolagets verksamhet var dock enligt Nilsson, att

”skapa ett läge, sådant att tidningarna ej bli beroende av fackföreningsrörelsens pengar. Den oberoende tidningen kan föra en mycket starkt betonad oberoende politik mot landsorganisationen och partiet... Vi vilja hålla fast vid principen från början, att vår hjälp till tidningarna skall baseras på sunda affärsprinciper. Avsikten är att skapa en konkurrenskraftig press... Den kraftiga hjälp som förlagsbolaget lämnat åt partitidningarna har emellertid en avigsida. Vi har märkt en tendens till avslappning i det lokala intresset. Det förefaller som om man på åtskilliga håll resonerade som så, att nu är det bolaget och den centrala ledningens sak att se till pressen. Detta är en i hög grad olycklig utveckling...”

Efter dessa inlägg avvisade SAP-kongressen motionen. 169)

Vid nästa partikongress, år 1948, var det dags att omarbete partistadgarnas paragraf om partitidningarna. Denna (paragraf 11) hade i huvudsak haft samma utformning som den fick vid 1914 års kongress. Nu kom paragrafen att anknyta till den praxis som utbildats efter förlagsbolagets tillkomst år 1937. 170) Bestämmelserna om hur en tidning skulle bli antagen som partiorgan, om att partistyrelsen skulle yttra sig i redaktörsvalet (men tidningsföretaget själv bestämma) och om att tidningsföretaget var skyldiga att lämna partistyrelsens avskrifter av förvaltnings- och revisionsberättelserna kvarstod. 171)

Förlagsbolaget kontrollerade de olika tidningarna, bl.a. genom att placera representanter i tidningsstyrelserna. Bolagets funktionärer gjorde också regelbundna besök på tidningarna och upprättade särskilda revisions—PM, där alla delar av tidningsverksamheten — särskilt de ekonomiska och administrativa — behandlades. 172) I åtminstone Ny Tids fall skedde även en kontinuerlig diskussion om de årliga staförslagen mellan förlagsbolaget och tidningens ledning. 173)

---

169) SAP, partikongress 1944, prot., s. 521 ff.

170) SAP, partikongress 1948, prot., s. 43.

171) SAP, partikongress 1948, prot., s. 41 ff.

172) Nilsson, s. 18 ff.

173) Handlingar om Ny Tid, ApA.

Representanter för förlagsbolaget gjorde också vid några tillfällen mer ingående analyser av hela tidningsföretaget och dess framtidsutsikter. I det sammanhanget kunde långtgående förslag framföras.

En sådan genomgång från "golvet till tak" gjorde också två andra partitidningars direktörer, år 1951, Werner Westberg från Dala-Demokraten och Helmer Wikström från Arbetet, den senare också ordförande i A-pressens samorganisation. Westberg och Wikström noterade att tidningen hade opraktiska och otidsenliga arbetslokaler och att det låga prenumerationspriset var en starkt bidragande orsak till tidningens dåliga resultat. De förordade en prenumerationsprishöjning med 15 %, även om andra tidningar i Göteborg inte höjde samtidigt: "Enligt vår mening måste man för att skapa en hållbar grund för fortsatt utveckling taga denna risk." 174) Söndagstidningen ville Wikström/Westberg skona, fast den gick med 200.000 kr i förlust per år. Sedan krävde de en aktivare insats av partiorganisationerna i Göteborg. "Den politiska splittring som råder inom arbetarrörelsen i Göteborg får icke utgöra hinder för sådant stöd, utan snarare vara en stimulans för vårt partifolk att göra en insats." De båda direktörerna ansåg också att Skaraborgaren kunde läggas ner och Ny Tid ta över dess prenumeranter. 175)

Representanter från förlagsbolaget deltog också i olika konferenser som tidningen anordnade. Vid den tidigare nämnda överläggningen i Onsala i oktober 1956 gjorde förlagsbolagets direktör, Anders Nilsson, ett långt inlägg, där han gick in på både tidningens innehåll och företagets allmänna skötsel. Han gav klartecken till inköp av en ny klichémaskin, han rekommenderade "mjuka" försäljningsmetoder ("inte sälja med armbågen eller med revolvern i ryggen"), han undrade över den "onaturligt" stora sjukfrekvensen och uppmanade till förebyggande hälsovård. Han rekommenderade också en annan kostnadsfördelning: "Siffran för redaktionen är i lägsta laget medan den för administrationen är i högsta." 176)

Lokalt agerande ifråga om AT: När den särskilda tidningsstyrelsen för AT bildades i slutet av år 1949 fastslogs klart att denna var underordnad den kommunistiska arbetarkommunens sekretariat:

---

174) Det låga prenumerationspriset som anledning till Ny Tids svårigheter poängterades också i en promemoria ang. besök hos Tryckeri AB Framåt 16—20/11 1950, undertecknad av Josef Ohlsson. (Handlingar om Ny Tid, ApA). G-P har i hela Västsverige "genom sin prispolitik konstituerat ett läge, som för konkurrenterna i allmänhet varit besvärande och för Ny Tid fullständigt förödande...", heter det i rapporten.

175) Brev till Framåts styrelse från Westberg och Wikström, 15/8 1951. Handlingar om Ny Tid, ApA.

176) Överläggningar i Onsala 17/10 1956, ApA.

”Tidningsstyrelsen är beslutsmässig i allt som rör officinens arbete: t.ex. anställningsfrågor, ekonomiska- och administrativa frågor. Betr. frågor av viktigare art skall dessa först underställas Kommunsekretariatet för yttrande”.

Kommunsekretariatet hade också en representant i tidningsstyrelsen, som skulle vara en ”förbindelselänk mellan kommunledningen och tidningen.” 177) Knappt två veckor efter det att tidningsstyrelsen börjat arbeta meddelade kommunsekretariatets representant, Östen Johansson, att ”sekretariatet med godkännande tagit del av tidningsstyrelsens arbete. Bl.a. hade Knut Senander uttryckt sin tillfredsställelse med denna institution...” 178) Hur samarbetet i praktiken kunde fungera vittnar ett tidningsstyrelseprotokoll från år 1950 om. Frågan om tidningens stockholmskorrespondent skulle få fortsatt anställning hän-sköts direkt till kommunsekretariatet för avgörande. Ett annat anställningsärende, som gällde tillsättningen av ytterligare en annonsackvisitör i Borås, hade tidningsstyrelsen avgjort på egen hand. Det fick den kritik för av partidistriktets ombudsman i Borås. Han kände sig förbigången, även om han instämde i de åtgärder tidningsstyrelsen vidtagit. 179)

När tidningens ekonomi ett par år senare var mycket ansträngd, upp-rättade kommunsekretariatet en mycket detaljerad besparingsplan. Totalt skulle 117.000 kronor sparas på följande sätt:

- Månadsprenumerationerna skulle höjas med 50 öre.
- Redaktionen skulle minskas med två medarbetare.
- Illustrationskontot skulle skäras ned med 20 %.
- Sidantalet skulle skäras ned från 62 till 58 per vecka.
- Sätteriet skulle minskas med två typografer. 180)

Under det hårda ekonomiska trycket bestämde alltså den lokala partiorganisationens ledning till och med hur mycket bilder det skulle vara i Arbetar-Tidningen.

Centralt agerande ifråga om AT: Kommunistiska centrala instanser gjorde också inspektionsbesök på Arbetar-Tidningen, i likhet med vad SAP:s tidningsansvariga gjorde på Ny Tid. SKP-ledningen gav också detaljerade direktiv i olika frågor, såsom den år 1944 rekommenderade ekonomichefen att ”ägna betydande tid åt annonsagenternas verksamhet.” Det var också partiledningen som bestämde att tryckeriet i Göteborg fick etableras; vid ett AU-sammanträde hösten 1946 fick således Fritjof Lager ”i uppdrag att inleda frågan om pressen på kommande

---

177) AT:s tidningsstyrelse, prot. 20/10 1949, FA.

178) AT:s tidningsstyrelse, prot. 31/10 1949.

179) AT:s tidningsstyrelse, prot. 3/4 1950.

180) Beslut i GKA:s sekretariat 5/8 1952, enl. handlingar i AT:s arkiv, FA.

partistyrelsesammanträde genom ett inlägg i debatten, varvid han i princip går in för ett tryckeri i Göteborg.” 181)

VII:3:2:4. Ekonomisk/administrativ kontroll — sammanfattning

Kontrollen av Ny Tid blev under denna period alltmer centraliserad. A-pressens samorganisation bestämde lönepolitiken. A-pressens Förlagsaktiebolag bestämde tidningens utgivningsförhållanden. Förlagsbolaget höll sig också kontinuerligt informerad om och försökte påverka företags ställning genom regelbundna revisionsbesök, representation i tidningsstyrelsen och medverkan på olika konferenser m.m. Tidningens nedläggning vid årsskiftet 1963—64 och dessförinnan söndagstidningens slopande år 1959 — just som tidningens nybygge stod klart — var direkta effekter av centrala beslut.

Det lokala engagemanget när det gällde att påverka tidningens utgivningsfrekvens och utgivningstider försvann praktiskt taget under 1950-talet. Däremot drev ett lokalt intresse fram en återupptagen daglig utgivning av ”nya” Ny Tid år 1965.

För Arbetar-Tidningen var den viktigaste kontrollinstansen den kommunistiska arbetarkommunens sekretariat. Den särskilda tidningsstyrelsen var formellt underordnad detta. Det var t.ex. kommunkonferensstyrelsen, som år 1952 upprättade en detaljerad besparingsplan, i vilken bl.a. fastslogs omfattningen av antalet sidor i tidningen. Den lokala kommunledningen var sedan, i enlighet med partistadgan, underordnad den centrala partiledningen, som fattade de avgörande besluten i alla tidningsfrågor av större vikt.

Frågan om vem som skulle bestämma journalistlönerna i den kommunistiska pressen föranledde en uppmärksam tvist mellan några AT-medarbetare och SKP:s arbetsutskott år 1947. Journalisterna ville ha lön enligt journalistavtalet. Partiets AU betraktade emellertid journalisterna som partifunktionärer. Tvisten föranledde en av AT-medarbetarna att säga upp sig. Den återopades också av AT:s motståndare på fackföreningsmöten ett par år efteråt.

Kontrollen av den syndikalistiska Arbetare-Kuriren tog sig bl.a. uttryck i att tidningen med en rösts övervikt blev nedlagd på en central kongress. Beslutet föregicks av en kontroversiell, lokal såraktion.

---

181) SKP, sekretariatet, prot. 15/12 1944, AU, prot. 16/10 1946.

VII:3:3. Innehållsmässig kontroll

VII:3:3:1. Kontroll av det redaktionella innehållet

Även under den här perioden finns det gott om exempel på hur organisationerna försökte påverka tidningarnas innehåll. Det förekom direkta protester, när tidningarna inte levde upp till de förväntningar ägarna ställde på dem eller när de tog ställning mot rådande majoritetsuppfattningar. 182) Det hörde till rutinen att föreningarna skickade uttalanden etc till tidningarna för att ge offentlighet åt sina krav.

Den sannolikt vanligaste formen av kontroll, de dagliga informella kontakterna mellan partiorganisationerna och tidningsredaktionerna, framgår naturligt nog inte av det bevarade skriftliga materialet, men formerna för hur dessa kontakter skedde kan delvis utläsas ur protokoll och promemorior. Dessutom är det av särskilt intresse när kontakterna blev formella — och avsatte spår i form av skriftliga handlingar — eftersom det då gällde konflikter som inte kunde lösas den informella vägen.

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: Göteborgs Arbetarekommun visade det största intresset för Ny Tids innehåll. Protokollsanteckningarna daterar sig huvudsakligen till den tidigare delen av perioden. År 1941 krävde t.ex. arbetarekommunens styrelse en bättre kommunalpolitisk bevakning, bl.a. en särskilt ansvarig för den lokala ledaravdelningen 183), år 1945 menade styrelseledamoten Erik Johannesson på ett möte att "Ny Tid på ett bättre sätt bör aktge på vad kommunisterna skriva och säga, samt i tidningen ge dem det svar de förtjäna". 184) I oktober året dessförinnan hade Olivedals stadsdelsförening uppmanat kommunstyrelsen att "förhandla med Ny Tids redaktion för att upplysningsverksamheten kring det kommunistiska partiets politik fortsattes även efter valet." Styrelsen beslöt överlämna skrivelsen till Ny Tids redaktör för kännedom. 185) År 1945 kom också en protest från Murarnas Socialdemokratiska klubb, också adresserad till arbetarekommunens styrelse, mot att Ny Tid alltför lamt besvarade den borgerliga kritiken mot socialdemokraternas efterkrigsprogram. 186) Samma år protesterade RFSU:s styrelse mot det "reaktionära sätt", på vilket

---

182) Exempel: Volvos verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 13/12 1948. LO, kongress 1951, prot., s. 453 f. (motion av Fabriks avd. 151).

183) GAK, styrelsen, prot. 15/10 1941.

184) GAK, styrelsen, prot. 24/9 1945.

185) GAK, styrelsen, prot. 17/10 1944.

186) GAK:s handlingar, B:1:14:1, FA.

abortfrågan behandlats i tidningen. 187) Inför 1954 års val ordnades ett speciellt sammanträde med arbetarekommunens styrelse, stadsfullmäktige-gruppens styrelse och representanter för Ny Tids redaktion, totalt 14 personer. Enligt det mycket knapphändiga protokollet utmynnade diskussionen i "att tidningen skall göra sitt yttersta inför den kommande valrörelsen." 188)

Å andra sidan hände det att tidningen blev attackerad från socialdemokratiskt håll för att den var alltför partitrogen. Einar Öberg, styrelseledamot i tidningsföretaget, men till vardags på Götaverken sa vid Onsala-konferensen år 1956: "Meningen kan inte vara att man skall göra avkall på det politiska, men skulle man inte kunna ta avstånd från partiets politiska linje någon gång..." 189) Ny Tids faktor, Herbert Ekblom, var inne på ett angränsande tema vid en konferens några år senare: "Kan det tänkas att vår nuvarande bekymmersamma situation beror på att vi så länge har varit i regeringställning". Han fick svar av tidningens chefredaktör, Kaj Björk: "Det är klart att man kan drömma om, att det skulle vara skönt att komma i opposition, men man kan väl inte begära att regeringen ska gå bara för att Ny Tid ska gå ihop". 190)

Som ovan nämnts hände det ofta att organisationerna "beställde publicitet" i arbetartidningarna. Arbetarekommunens styrelse beslutade således år 1946 "att partiets lokala och kommunala valmanifest skulle offentliggöras den 22 augusti i Ny Tid." 191) I en konflikt med Göteborgs-Posten tog tidningsbudens fackförening år 1942 kontakt med Ny Tid för en svarsskrivelse. 192) På samma sätt kopplade transportarbetarnas samorganisation in Ny Tid år 1941 för att påtala sanitära brister vid ett beredskapsarbete på Hunneberg. 193)

Organisationerna försökte sällan påverka den redaktionella sammansättningen. När Ny Tid skulle utse ny chefredaktör år 1945, behandlades dock denna fråga på ett par av arbetarekommunens styrelsemöten. GAK:s styrelse var splittrad. Majoriteten förespråkade Stefan Oljelund redan innan ansökningstiden gått ut, två ledamöter var emot Oljelund och en ville avvakta. Arbetarekommunens styrelse markerade också, enhälligt, att den som utsågs till huvudredaktör för Ny Tid skulle vara i Göteborg och ständigt ägna sin tid åt tidningen. 194) Det hindrade inte

---

187) GAK:s handlingar, B:1:14:IV, FA.

188) Prot. i GAK-styrelsens protokollsbok, 4/6 1954, GAK:s arkiv.

189) Överläggningar i Onsala, 17/10 1956, ApA.

190) Överläggning i ekonomi- och försäljningsfrågor 22/9 1959, ApA.

191) GAK, styrelsen, prot. 29/6 1946.

192) Transport avd. 123, medlemsmöte, prot. 22/4 1942.

193) Transportarbetarnas samorganisation, VU, prot. 18/6 1941.

194) GAK, styrelsen, prot. 14/8 1945.

Rolf Edberg, Ny Tids chefredaktör 1945—1956.

att den som sedermera utsågs till redaktör, Rolf Edberg, redan inför närmast följande riksdagsval nominerades som första namn på den socialdemokratiska andrakammarlistan för Göteborg. Kommunstyrelsens ordförande, Torsten Henrikson, en av dem som tre år tidigare hade understrukit att redaktören skulle stanna i Göteborg, betonade vid valledningens sammanträde den 16 april 1948 "den stora betydelsen av att tidningens chefredaktör kunde vara mitt i de politiska händelserna. Numera är ju kommunikationerna sådana att det mycket lätt går att förflytta sig mellan Stockholm och Göteborg...". 195) Det lämpliga i att placera Edberg i riksdagen diskuterades även på Framåts bolagsstämma år 1948, då representanten från Trollhättans Arbetarekommun, Oscar Nilsson i ett par inlägg protesterade mot hans nominering: "Han har på ett friskt och öppet sätt i spalterna slagit ner på olika avarter av även det parlamentariska livet men kan man inte befara andra tongångar, när han själv blir en av riksdagsledamöterna? Blir det inte svårare för honom att då behålla dessa tonfall?" 196)

De flesta exemplen i källmaterialet på hur organisationerna försökte påverka Ny Tids innehåll är från den tidigare delen av perioden. Mot slutet av 1950-talet och i början av 1960-talet är det glest med reaktioner på tidningens innehåll i det genomgångna materialet. Detta är ännu ett tecken på att det lokala engagemanget för tidningen successivt avtog under perioden.

---

195) GAK:s vallednings sammanträde, prot. 16/4 1948. GAK:s handlingar, A I:19, FA.

196) Framåt, bolagsstämma 1948, prot.

Den ”nya” Ny Tid omfattades med desto större intresse. Chefredaktören, Gösta Andrén, blev också föremål för den kanske fränaste tillrättavisningen under hela perioden. Det var i samband med en artikel om Sveriges förlust i VM-kvalmatchen i fotboll mot Västtyskland år 1965. Artikeln hade fått formen av en dödsannons och tidningens chefredaktör kallades särskilt till FCO:s styrelse för att redogöra för ärendet. 197)

Centralt agerande ifråga om Ny Tid: Vid enstaka tillfällen hände det att förlagsbolagets ledande tjänstemän inte bara kom med synpunkter på tidningens ekonomi eller administration utan även på dess innehåll. Förlagsbolagets direktör, Anders Nilsson, tog vid Onsala-konferensen år 1956 till orda om språket i tidningen, om artiklarnas längd, om bruket av fetstilar m.m. Det var mera personliga kommentarer än direktiv som Nilsson framförde, men med tanke på Nilssons ställning inom partipressen torde ändå hans anförande ha haft ett visst inflytande. Kontentan av hans inlägg vid detta tillfälle var att innehållet borde förmänskligas: ”Känslosidan har alldeles för mycket förbisett av våra tidningar...” Tidningens chefredaktör, Kaj Björk, menade i ett svarsinlägg att ett slående drag hos huvudkonkurrenten, G-P, var just sentimentaliteten. Björk sa att det var svårt ”att konkurrera, när det gäller sentimentaliteten, det sentimentala ligger inte för oss. Det beror på vilka medarbetare man har och deras läggning och alltså blir det ytterst ett personalproblem”. 198)

Anders Nilssons efterträdare, Bertil Nilsson, lät journalisten Lars Lestad, värdera Ny Tids framtidsutsikter år 1963. I en rapport till Nilsson den 29 maj 1963 menade Lestad att Ny Tids situation var mycket besvärlig, kanske helt omöjlig. Som en brist anförde han tidningens partitrohets: ”Man tycks på Ny Tid anse det som ett lojalitetsbrott att avvika från partilinjerna.” 199)

Partiets centrala instanser hade även under denna period ett ord med i laget i redaktörstillsättningarna. Vid redaktörsskiftet år 1945 hörde sig t.ex. Framåt:s styrelse för hos partistyrelsen innan den fattade beslut. 200)

---

197) FCO, styrelsen, prot. 4/10 1965. Andrén meddelade ”att den journalist, som skrivit artikeln var ung och orutinerad. Han hade fått en mycket skarp tillrättavisning av redaktionsledningen och Ny Tid hade också på ledarplats infört en ursäkt för artikeln och dess utformning. Andrén hade dessutom ringt till lagledaren Lennart Nyman och framfört tidningens ursäkt. Efter denna redogörelse lämnade Gösta Andrén sammanträdet.”

198) Överläggningar i Onsala, 17/10 1956, ApA.

199) Rapport från Lestad till Bertil Nilsson, 29/5 1963, ApA. Lestad arbetade på Ny Tids redaktion i cirka ett halvår. Han hade uppenbarligen ett direkt uppdrag att rapportera till Bertil Nilsson.

200) Framåt, styrelsen, prot. 21/4 1945.

Lokalt agerande ifråga om Arbetar-Tidningen: Den kommunistiska arbetarkommunens ledning hade alla möjligheter att kontrollera innehållet i AT. Tidningens redaktionssekreterare ålades t.ex. i en arbetsinstruktion i slutet av 1940-talet att hålla ”daglig kontakt med kommunledningen (Nils Holmberg och Östen Johansson) för att efterhöra deras önskemål och uppslag.” 201) Tidningens facklige redaktör ansåg dessutom ”mera frikostiga besök på redaktionen från våra ledande kamraters sida... som ytterst önskvärt” i en inlaga inför göteborgstryckeriets start år 1949. 202)

I samma handling hette det, i ett försök till en sammanfattning av de olika AT-medarbetarnas synpunkter på tidningens funktion:

”a. Eftersom hela arbetet med att få ut AT är politiskt motiverat måste tidningen också vara underordnad och tjäna ett politiskt syfte, d.v.s. att representera och presentera SKP:s politik. Det måste vara riktningen för varje medarbetare i AT.

b. Eftersom det ju emellertid också gäller att genom tidningen nå ut till människor som ännu inte engagerat sig för partiets strävanden — och just i syfte att engagera dessa människor — måste tidningen samtidigt göras sådan att den når kontakt och blir läst även av mindre avancerade och engagerade. I detta syfte måste det politiska materialet serveras i en för dessa människor smakfull och smältbar anrättning, d.v.s. det måste blandas upp med allmänt nyhetsmaterial och lättare stoff. (För det sistnämnda uttalandet kan också lämnas en på ekonomiska kalkyler grundad motivering).” 203)

Detta redaktionella synsätt bäddade knappast för några konflikter mellan AT och SKP:s organisationer. I den mån partiorganisationerna försökte kontrollera eller dirigera tidningens innehåll betraktades det sannolikt som naturligt med hänsyn till tidningens huvuduppgift.

Centralt agerande ifråga om Arbetar-Tidningen: SKP:s partiledning gav också allmänna eller detaljerade anvisningar om innehållet i de kommunistiska tidningarna vid ett flertal tillfällen under perioden. Inför Stalins 70-årsdag uppdrog således AU åt sekretariatet att ”sörja för lämplig publicitet i vår tidningspress.” 204) På ett AU-möte år 1947 beslöts att två spalter kvinnomaterial per dag skulle införas i Ny Dag. 205) AU fattade t.o.m. typografiska beslut som att petit kompaktstilen skulle ersättas med borgis och petit mell. 206) Partiledningen försökte också påverka tidningarnas innehåll, på samma sätt som SAP:s

---

201) AT:s arkiv, FA. Ämnesordnade handlingar 1943—1949: Instruktion. Uppgifter för redaktionssekreteraren. Troligen från 1948.

202) AT:s arkiv, FA. Ämnesordnade handlingar 1943—1949.

203) Ibid.

204) SKP, AU, prot. 21/10 1949.

205) SKP, AU, prot. 15/4 1947.

206) SKP, AU, prot. 18/2 1955.

centrala instanser, genom redaktörstillsättningar 207) och redaktörskonferenser. 208)

Lokalt agerande ifråga om övriga tidningar: Den lokala syndikalistorganisationen diskuterade tämligen ofta Arbetare-Kurirens innehåll på medlemmötena. En mycket häftig diskussion vållades av en artikel om vinterkriget i Finland år 1940. Något uttalande gjordes dock inte. 209)

VII:3:3:2. Kontroll av annonsinnehållet

Lokalt agerande ifråga om Ny Tid: Organisationerna reagerade även under denna period, när Ny Tid publicerade annonser, vars innehåll markant avvek från tidningens redaktionella linje. Getebergsängs och Burås socialdemokratiska förening protesterade i december 1943 mot att Ny Tid haft en annons för de tyska radioutsändningarna på svenska: "När de akademiska kretsarna bryter de kulturella förbindelserna med Tyskland, skall då en svensk arbetartidning verka för ökad förståelse för tyska propagandaministeriets synpunkter? Nej, en sådan ståndpunkt kan ej försvaras. Den omöjliggör allt arbete för Ny Tid." 210)

En medlem i typografernas fackförening angrep vid ett möte i april 1947 "de propagandaannonser av PHM-karaktär som även förekomma i Ny Tid." Han ansåg att "människor med mindre reflexionsförmåga lätt får en felaktig uppfattning om tidningens politik. Dessutom utgör dessa annonser ett irritationsmoment då det gäller att skaffa prenumeranter till tidningen." Ny Tids redaktör, Rolf Edberg, som medverkade på mötet som föredragshållare, menade att tidningsledningen inte på något sätt velat censurera. Edberg ansåg vidare att läsekretsen ändå inte lät sig luras av annonsernas innehåll utan väl förstod varifrån de härstammade. Även om vi i Ny Tid tar in annonser, stridande mot tidningens politiska färg, så är det oss obetaget att i text smula sönder annonsargumenten, menade Edberg. 211)

Att Ny Tid, till skillnad från den borgerliga pressen, inte censurerade blockadannonserna, framhöll murarnas representant, Gösta Björck, som ett argument för ökad stöd åt Ny Tid vid ett FCO-möte år 1964. 212)

---

207) SKP, AU, prot. 10/8 1948.

208) SKP, AU, prot. 21/1 1947.

209) Göteborgs LS, medlemmöte, prot. 22/2 1940.

210) Framåt, styrelsen, prot. (bilaga), 16/12 1943. Framåts handlingar, A I:20, FA.

211) GTF, medlemmöte, prot. 10/4 1947.

212) FCO, ombudsmöte, prot. 27/4 1964. (Framåts styrelse hade 8/12 1949 fattat beslut om att icke införa prickningsannonser, som kunde medföra åtal eller skada. Däremot skulle annonser som kunde ha betydelse i en strid mellan arbetsgivare och arbetare införas).

Centralt agerande ifråga om AT: SKP-ledningen behandlade även annonsärenden av principiell vikt. I januari 1945 beslöt SKP:s AU att avböja eventuella annonser från Persil. Persils verkställande direktör hade varit inblandad i en affär med den nazistiska tidningen Dagsposten. 213)

VII:3:3:3. Innehållsmässig kontroll — sammanfattning

Av protokollen att döma avtog de lokala organisationernas detaljkritik av Ny Tid successivt under perioden. Det är ännu ett tecken på att det lokala engagemanget för tidningen gradvis minskade. En hel del av försöken att styra eller påverka tidningens innehåll gjordes vid eller kanaliserades genom arbetarekommunens möten. Det gällde både enskilda frågor (t.ex. abortfrågan, fackliga tvister) och mer övergripande politiska spørsmål (t.ex. Ny Tids hållning till SKP).

Arbetarekommunens ledning hade också synpunkter på chefredaktörsvalet år 1945. Styrelsen var splittrad i personfrågan, men enig på en annan punkt: den tillträdande redaktörens huvudsakliga uppgift skulle vara tidningen. Detta hindrade dock inte samma styrelse att bara några år senare placera den nye chefredaktören som första namn på den socialdemokratiska riksdagslistan.

Mot slutet av perioden var både lokala och centrala SAP-instanser tveksamma till om tidningen skulle vara konsekvent partitrogen. Skälen var kommersiella. Av samma orsak rekommenderade förlagsbolagets direktör år 1956 en större grad av sentimentalitet i tidningen.

”Nya” Ny Tid, som utgavs 1964—1966, var även i innehållsavseende en mera direkt angelägenhet för den lokala arbetarrörelsen än vad ”gamla” Ny Tid var under dess sista år.

I Arbetar-Tidningens fall hade de lokala och centrala partiorganisationerna stora möjligheter att påverka tidningens innehåll. Det var till och med ett åliggande för tidningens redaktionssekreterare att hålla god kontakt med den lokala SKP-kommunens ledning. I slutet av 1940-talet efterlyste också tidningens facklige redaktör tätare besök på redaktionen från den lokala partiledningen.

Målet för AT var att stärka SKP:s ställning. På den punkten kan ingen motsättning skönjas i materialet mellan redaktion och politiska instanser. Därigenom fick AT en ställning som ett mycket officiellt partiorgan.

---

213) SKP, -AU, prot. 31/1 1945. (Persil hade, bl.a. av politiska skäl, inhiberat sin annonsering i Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning år 1942. GHT:s styrelse tvekade också hur den skulle ställa sig Persils begäran om återupptagen annonsering i GHT år 1945, men beslöt till slut att åter ta emot företagets annonser. Jonsson, S. Annonsobjekten, s. 29 f.)

VII:4 Arbetarrörelsen och arbetarpressen i Göteborg 1940—1965 — sammanfattning

Ny Tid och så småningom även AT var under perioden beroende av ständig, successivt ökande ekonomisk hjälp för att kunna leva vidare. Under 1940-talet — och särskilt dess senare hälft — hade stödet i viss mån en offensiv karaktär, eftersom det inte enbart gick till att täcka redan konstaterade underskott. Lokala insamlingar och anslag gav t.ex. AT möjlighet att skaffa en egen officin i Göteborg. Dessförinnan hade omfattande personliga insatser från tidningens sympatisörer räddat dess utgivning under transportförbudtiden 1940—1943. Från centralt håll tilläts Ny Tid expandera — trots vissheten om att tidningens förlust åtminstone temporärt skulle öka — genom att klartecken gavs till den återupptagna söndagsutgivningen år 1949.

Kring år 1950 kom dock både AT och Ny Tid in i en stagnationsperiod. Tidningarnas positiva upplageutveckling bröts. Det ekonomiska stödet fick nu en helt defensiv innebörd. AT:s göteborgstryckning kunde upprätthållas endast med hjälp av planmässigt genomförda insamlings- och prenumerationskampanjer i de lokala SKP-organisationerna. Tryckningen flyttades likväl till Stockholm i slutet av 1950-talet.

Ny Tids framtid blev samtidigt uteslutande en central affär. Det lokala engagemanget för tidningen avtog gradvis för att i ekonomiska frågor så gott som försvinna helt. Av de drygt 26 miljoner kr tidningen fick i ekonomiskt stöd under hela perioden kom således 99 % från centralt håll (i det närmaste liktydigt med A-pressens Förlags AB, som i sin tur byggde sin verksamhet på bidragen från LO:s tidningsfond). Under perioden 1960—1963 utgjorde det ekonomiska stödet en tredjedel av Ny Tids totala intäkter. Motsvarande siffra i början av 1950-talet var — liksom för AT — cirka 15 %.

Fr.o.m. 1950-talet avtog över huvud taget det lokala engagemanget för Ny Tid. Organisationerna blev förhållandevis likgiltiga för innehållet. Den lokala arbetarrörelsen gjorde heller inga större insatser för att skaffa tidningen fler läsare. Först när det i praktiken var för sent, sommaren år 1963, planerades en stort upplagd prenumerationskampanj, som byggde på ägarorganisationernas medverkan.

Den centrala synen på stödet till Ny Tid förändrades i slutet av 1950-talet. Dittills hade subventionerna till Ny Tid aldrig ifrågasatts. Attityden förändrades parallellt med att fackföreningsrörelsens ekonomiska bekymmer för den av LO inköpta Stockholms-Tidningen tilltog. Den offensiv Ny Tids ledning hoppats på i anslutning till att tidningens nya hus togs i bruk vändes i sin motsats, då söndagstidningen år 1959 måste avvecklas. Detta var i sin tur en följd av ett beslut inom A-pressens Förlags AB och ett tydligt exempel på de centrala instansernas så gott som totala kontroll av Ny Tid i ekonomiskt/administrativt

avseende. Denna kontroll var under perioden både regelbunden och detaljerad. Förlagsbolaget hade bl.a. en representant i företagets styrelse och dess revisorer besökte tidningen minst en gång om året.

I frågor som gällde tidningsföretagets ekonomiska/administrativa skötsel var även Arbetar-Tidningen underordnad partiets lokala och centrala instanser. Detta förhållande låg bakom en principiellt intressant konflikt i slutet av 1940-talet, då SKP:s arbetsutskott hävdade rätten att bestämma AT-journalisternas löner. Partiorganisationen menade att journalisterna var att betrakta som partifunktionärer, medan några AT-medarbetare ansåg att journalistavtalet skulle vara normgivande för lönesättningen.

Varken de socialdemokratiska eller kommunistiska partiorganisationerna behövde annars gå särskilt hårt fram i kontrollen av tidningarnas innehåll. I AT:s fall var det i arbetsinstruktioner fastslaget att en intim samverkan skulle ske mellan redaktion och lokal partiledning. I Ny Tids fall ifrågasattes på slutet, både från centralt och lokalt håll, om tidningen inte var överdrivet partitrogen.

Inställningen till AT och Ny Tid i de olika fackföreningarna berodde ofta på det politiska styrkeförhållandet mellan socialdemokrater och kommunister. Fanns det en socialdemokratisk mötesmajoritet gick som regel allt stöd till Ny Tid. Var det kommunistiskt flertal fick nästan alltid båda tidningarna del av stödet. I annonseringsärendena var dock den socialdemokratiska linjen något mjukare gentemot AT. Kommunistiskt dominerade fackföreningar gav även AT ekonomiska anslag för att kompensera tidningen med lika stora belopp som medlemmarna betalade in till LO:s tidningsfond (som enbart stödde den socialdemokratiska pressen).

”Nya” Ny Tid, som utkom 1964—1966, var uteslutande en lokal angelägenhet. Den fick stora ekonomiska bidrag av den lokala fackföreningsrörelsen, som i sin tur engagerade sig mer aktivt i dess utgivningsförhållanden och innehåll, än i ”gamla” Ny Tid.

VII:5. Organisationernas stöd till och kontroll av arbetarpressen 1890—1965 — sammanfattning

Arbetsorganisationernas agerande på den göteborgska tidningsmarknaden har varierat beroende på de politiska och ekonomiska förutsättningarna. Det är därför svårt att prestera ett generellt slutomdöme om organisationernas förhållande till arbetartidningarna; det rör sig om ett flertal olika strategier.

Tablån på sid. 289 är ett försök till en sammanfattande beskrivning av organisationernas stöd till och kontroll av *Ny Tid* under de olika faser tidningen genomgick. Eventuella paralleller mellan organisationernas förhållande till *Ny Tid* och till de övriga, mer kortlivade, arbetartidningarna berörs i korthet nedan.

Under de två första faserna var *Ny Tid* direkt integrerad i arbetarrörelsens strävanden; tidningens omedelbara mål var att stärka arbetarnas fackliga och politiska organisationer. Det var därför rimligt att organisationerna stödde tidningen så långt de ekonomiska och personella resurserna tillät. Det betraktades också som naturligt, med hänsyn till tidningens funktion, att organisationerna hade inflytande över tidningens innehåll, ekonomi och administration. En viktig förutsättning för detta okontroversiella förhållande mellan organisationer och tidningsföretag var att arbetarrörelsen under denna period var politiskt sammanhållen. Detta förhållande rådde inte under fas III och fas IV.

Under de senare faserna påverkades också *Ny Tids* roll av att socialdemokratien kom i regeringsställning och började förvalta det samhälle partiet och dess press tidigare hårt kritiserat. Tidningens roll som agitation- och kamporgan blev därmed något nedtonad. Samtidigt ökade tidningens marknadsorientering; den försökte att vara en heltäckande nyhetstidning med sikte på en masspublik.

Under fas III fick *Ny Tid* ett mycket litet direkt ekonomiskt stöd från organisationerna. Den främsta orsaken var sannolikt att *Ny Tid* inte behövde några tillskott för att överleva, eftersom tidningsföretaget varje år redovisade vinster. Något *offensivt* stöd till *Ny Tid* utgick alltså inte. Det indirekta stödet till tidningen (t.ex. i form av hjälp med prenumerantanskaffningen) tycks också under fas III ha varit mycket begränsat i jämförelse med tidigare perioder.

Kontrollen var å andra sidan inte lika detaljerad under fas III som under fas I och II. Det är dock viktigt att notera kontrollens glidande betydelse. Under *Ny Tids* första decennier var organisationernas kontroll av tidningen många gånger ett uttryck för ett positivt engagemang. Den konstruktiva undertonen var under mellankrigstiden i stor utsträckning borta. Kontroll av tidningen blev under inbördesstriderna i Göteborgs Arbetskommun ibland liktydigt med strid om tidningen.

Organisationernas stöd till och kontroll av Ny Tid 1892—1963.

	Fas I 1892—1899	Fas II 1900—1915 (cirka)	Fas III 1915—1935 (cirka)	Fas IV 1936—1963
Utgivnings- frekvens	1 gång i veckan	Daglig	Daglig	Daglig
Ekonomiskt resultat	Någon förlust	Förlust	Vinst	Stor förlust
Karaktär och ambition	Medlems- och agitationstidning. Komplementtidning.	Både nyhets- och agitationstidning. Heltäckningsambitioner.	I första hand ny- hetstidning men med klara ideolo- giska mål. Heltäckande tidning.	I första hand ny- hetstidning men med klara ideolo- giska mål. Heltäckande tidning.
<i>Stöd</i> från organi- satio- nerna.	Direkt och in- direkt ekono- miskt stöd i så stor utsträck- ning organisatio- nerna förmår.	Direkt och in- direkt ekono- miskt stöd i så stor utsträck- ning organisatio- nerna förmår.	Indirekt ekono- miskt stöd i viss utsträck- ning.	Direkt ekono- miskt stöd av stor omfattning. Indirekt ekono- miskt stöd i viss utsträckning.
<i>Kontroll</i> utövad organi- sationerna	Detaljerad kontroll av ekonomi, administration och innehåll, betraktad som naturlig av både ägarorganisationer och tidningsanställda med hänsyn till tidningens funktion.	Detaljerad kontroll av ekonomi, administration och innehåll, betraktad som naturlig av både ägarorganisationer och tidningsanställda med hänsyn till tidningens funktion.	Förhållandevis ringa kontroll fränsett formellt (i stadgar etc) reglerad ekonomisk/administrativ och innehållsmässig kontroll.	Detaljerad ekonomisk/administrativ kontroll. Innehållsmässig kontroll reglerad i stadgar etc.

Under Ny Tids sista decennier, fas IV, präglades kontrollen av dess centrala, systematiska och regelbundna karaktär. Detta var en följd av Ny Tids växande ekonomiska svårigheter i kombination med den centralisering av den socialdemokratiska tidningspolitiken som tillkomsten av Arbetarpressens Förlagsaktiebolag innebar. Ju sämre ekonomiskt resultat tidningen visade, desto intensivare kontrollerades den.

Enbart Ny Tid av Göteborgs arbetartidningar konkurrerade på allvar med de borgerliga dagstidningarna om den stora tidningspubliken, främst under fas III och IV. Tre av de fem organisationsägda arbetartidningarna i Göteborg, Väst-Svenska Kuriren, Arbetar-Posten och Arbetare-Kuriren nådde aldrig längre än till det initialstadium, som motsvaras av fas I i Ny Tids utveckling. På motsvarande nivå befann sig Arbetar-Tidningen under 1930-talet. Under 1940- och 50-talen kan Arbetar-Tidningens karaktär, ambition och (främst parti-) organisationernas förhållande till tidningen i stora stycken jämföras med den situation som rådde för Ny Tid under fas II.

Kapitel VIII: Arbetarrörelsens förhållande till den borgerliga pressen

VIII:1. Inledning

För att ge en mer fullständig bild av arbetarrörelsens presspolitik i Göteborg och för att bidra till förståelsen av hela problemkomplexet skall i detta kapitel redogöras för hur arbetarrörelsens organisationer förhöll sig till den borgerliga pressen.

Eftersom de borgerliga tidningarna konkurrerade med och ofta spred idéer som gick stick i stäv med arbetartidningarna är det rimligt att utgå från att arbetarrörelsens politiska och fackliga organisationer motarbetade de borgerliga tidningarna.

Under vilka förutsättningar skedde detta?

Hur?

När?

Vari bestod organisationernas övriga kontakter med den borgerliga pressen?

Av speciellt intresse är att se hur de fackföreningar (typografernas, tidningsbudens) uppträdde, som hade både borgerliga och arbetarrörelseägda tidningsföretag som fackliga motparter:

Gav dessa arbetarrörelsens egna tidningsföretag några favörer i jämförelse med de borgerliga företagen?

En periodinledning görs i enlighet med den som förekommit i de tre närmast föregående kapitlen; dels för att det underlättar en jämförelse med den tidigare framställningen, dels för att undersöka om arbetarrörelsens förhållande till den borgerliga pressen påverkades av om arbetarrörelsen var förenad i ett politiskt parti (perioden 1890—1916), förenad i ett flertal (perioden 1917—1939) eller uppdelad i två (perioden 1940—1965).

VIII:2. Perioden 1890—1916

VIII:2:1. *De politiska organisationernas förhållande till den borgerliga pressen*

Tre exempel, hämtade ur Göteborgs Arbetarekommuns protokoll, visar den unga socialdemokratins attityd till den borgerliga pressen:

År 1897 fick en av arbetarrörelsens pionjärer i Göteborg, A.H. Janhekt, en mycket skarp tillrättavisning av arbetarekommunens styrelse för att han — såsom affärsidkare — placerat en annons i Folktidningen. 1)

År 1909 reagerade kommunmötet mot att borgerliga tidningar haft mer eller mindre korrekta referat av kommunens möten redan dagen efter dessa. En talare pläderade för att den skyldige skulle stämplas ordentligt. 2)

Samma år uppmanade ett kommunmöte alla fackföreningar att ta upp frågan om en bojkott av den borgerliga pressen. Det skedde omedelbart efter storstrejken. Fackföreningarnas medlemmar skulle även uppmanas att bara handla i affärer, som annonserade i arbetarpressen. 3)

Den principiella hållningen till den borgerliga pressen var alltså mycket negativ. De socialdemokratiska partimedlemmarna skulle helst inte köpa tidningarna, ännu mindre annonsera i dem och absolut inte lämna nyhetsmeddelanden till dem. Likväl var arbetarekommunen beroende av de borgerliga tidningarna om den skulle nå ut till alla sina medlemmar och sympatisörer. Det förekom också att arbetarekommunen själv annonserade möten och demonstrationer i en eller flera borgerliga tidningar, särskilt under de år Ny Tid ännu var veckotidning. 4)

VIII:2:2. *De fackliga organisationernas förhållande till den borgerliga pressen*

VIII:2:2:1. *Typografernas fackförening.*

Typograferna var ännu vid sekelskiftet öppna för impulser från borgerligt håll. I oktober 1897 höll således redaktör Henrik Hedlund från Handelstidningen ett föredrag på ett medlemsmöte ”om arbetare-

---

1) GAK, styrelsen, prot. 6/12, 8/12 1897. Folktidningen var, enl. protokollet 6/12, ett ”socialistätarorgan”, vars redaktör var ”av kapitalister köpt till skandalskriverier”. Den utkom 1895—1899, mestadels en gång i veckan (Wessel, s. 38).

2) GAK, medlemsmöte, prot. 18/2 1909.

3) GAK, medlemsmöte, prot. 17/9 1909.

4) Exempel: GAK, styrelsen, prot. 11/5 1902.

organisationer och deras betydelse för såväl arbetsgivare och arbetare, därunder framhållande särskilt de förmåner som vunnes genom att arbetarna sluta sig enigt tillsammans för att hjälpa varandra och på samma gång för att höja yrket i sin helhet." Efter föredraget hälsades talaren, enligt protokollet, med "ihållande bravorop och applåder." 5)

Ett drygt decennium senare bröt typograferna på GHT den fackliga enheten under storstrejken. Handelstidningen blev därmed den enda större tidning i hela landet, som regelbundet utkom under strejkveckorna. 6)

Den strejkbrytande GHT-personalen uteslöts ur fackföreningen, vars strejkmöte den 14 augusti 1909, efter en veckas konflikt, deklarerade:

"Göteborgs Typografiska Förening uttalar härmed sin skarpaste protest mot de av avdelningens f.d. medlemmar, anställda å HT, som svikit sin plikt, icke allenast mot sin egen kår, utan även mot hela den övriga arbetareklassen och ställer sig fullkomligt oförstående för vad denna strid verkligen gäller."

Mot slutet av storstrejken återgick även några typografer på Göteborgs Aftonblad i tjänst, men större delen av föreningens medlemmar (363 av 426) strejkade hela tiden. 7) En detaljerad skildring av vad som hände på GHT under storstrejken ges i en minnesbok i GHT:s arkiv. 8) Enligt denna ordnade företaget så att de typografer som bröt strejken fick sova över på tidningen de första nätterna: "12 st järnsängar med bolstrar, filter och kuddar anskaffades åt dem som kommo och ej vågade gå hem".

Hur stämningen var runtom tidningshuset berörs i en annan passus:

"Vid ankomsten till tryckeriet tisdag morgon var fullt med typografer utposterade vid alla ingångarna för att 'se' på dem som vågade trotsa! Vi hade alla gardiner nerrullade såväl i sätteriet som tryckeriet och dessutom framför rotationsmaskinerna anordnat särskilda skyddsskärmar av ståltrådsnät. Vakt hölls även såväl natt som dag under flera veckor, även om söndagarna".

Det berättas också att de typografer som arbetade en dag bestods med en god middag "och efteråt vid 1/2 7-tiden bjöds på kaffe med cigarrer

5) GTF, medlemsmöte, prot. 30/10 1897.

6) Flera GHT-typografer hade på GTF:s medlemsmöten 2/8 och 8/8 1909 argumenterat mot att även typograferna skulle delta i storstrejken. När förbundsledningen beslöt att även typograferna skulle lägga ned arbetet fortsatte likväl ett antal GHT-typografer att arbeta. Efter någon vecka var samtliga åter i tjänst. GHT:s upplaga steg betydligt under storstrejken (GHT:s bolagsstämma, prot. 24/3 1910); enligt den minnesbok som omnämns i not 8, kap. VIII, var tidningens genomsnittliga upplaga 48.000 ex per dag under första strejkveckan mot 33.000 ex per dag veckan före.

7) Wessel, s. 147 ff.

8) Minnesbok, GHT:s arkiv, GUB. Det framgår ej vem som är författare. Sannolikt är det en arbetsledare på den tekniska eller administrativa sidan. Detaljerade referat av ett par fackföreningsmöten ingår, dock av andrahandskaraktär. Företaget omnämns i klar "vi-form".

å taket på nya huset. Här språkades och ventilerades dagens brännande fråga och kunde man också från taket se de utställda typografvakterna som skulle bevaka dem, som gingo från arbetet på em! Dir. Hedlund och red. Ramberg m fl av redaktionen sökte sig ock upp på taket och njöto även de i fulla drag”.

Av minnesboken framgår också vad de olika extraåtgärderna kostade: vakthållningen 451 kr, sängarna 363 kr, extraförplägnaden 98 kr och kaffet med cigarrerna 62 kr.

Den första tidningskonflikten typograferna var inblandade i inträffade annars redan år 1893 på Göteborgs Aftonblad. Enligt typografernas fackliga företrädare var den en ren löneaktion, enligt tidningens redaktör Oscar Norén ett försök att klavbinda det fria ordet, att söka tillintetgöra den press som inte var socialistisk. ⁹⁾

VIII:2:2:2. Övriga fackföreningar

Göteborgs Aftonblad blev också objekt för en av de bojkottaktioner, som — bl.a. — metallföreningarna genomförde år 1900. Det exakta skälet framgår inte av materialet, men GAB ansågs ”såsom varande en mot arbetaren fientligt sinnad tidning och därav för honom alldeles olämplig att läsa.” ¹⁰⁾ På samma sätt proklamerade många fackföreningar en bojkott av GHT i samband med storstrejken. Bojkotten beslöts ”så gott som enhälligt” på Metall 41:ans avdelningsmöte den 14 augusti 1909. En månad senare behandlades bojkotten på nytt, varvid ”framhölls från flera talare att en bojkott... vore lönlös, då den ej kunde göras så effektiv som önskligt vore.” Mötet beslöt dock att bojkotten skulle fortsätta och den hävdes först i augusti 1910, på styrelsens förslag, eftersom den inte hade avsedd verkan. ¹¹⁾

Fackföreningarna försökte även på andra sätt motarbeta den borgerliga pressen; t.ex. genom att engagera föredragshållare som gick till angrepp mot den ¹²⁾ och genom att göra uttalanden på mötena. ¹³⁾

---

9) Wessel, s. 119 ff.

10) Järn- och metallsvärvarna, medlemsmöte, prot. 4/11 1900, Båt- och pannplåtslagarna, medlemsmöte, prot. 18/11 1900, Göteborgs metallarbetares fackförening, medlemsmöte, prot. 11/11 1900, Filare- och maskinuppsättarna, medlemsmöte, prot. 24/11 1900.

11) Metalls avd. 41, medlemsmöten, prot. 14/8, 19/9 1909, 21/8 1910.

12) Metalls avd. 41, medlemsmöte, prot. 23/8 1909.

13) SKF:s verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 20/12 1911.

VIII:3. Perioden 1917—1939

VIII:3:1. De politiska organisationernas förhållande till den borgerliga pressen

Arbetarnas politiska organisationer hade en lika konsekvent negativ inställning till den borgerliga pressen som under förra perioden. Likväl hände det att både socialdemokratiska och kommunistiska organisationer annonserade i borgerliga tidningar, men det skedde då organisationerna ville nå den publik, som i vanliga fall inte läste arbetarpressen, inför de politiska valen etc. 14)

Det betraktades också, liksom tidigare, som mycket olämpligt om organisationernas medlemmar bidrog till att ge borgerliga tidningar upplysningar om arbetarrörelsens verksamhet. Detta poängterades särskilt under inbördesstriderna i Göteborgs Arbetarekommun i början av 1930-talet. 15)

VIII:3:2. De fackliga organisationernas förhållande till den borgerliga pressen

VIII:3:2:1. Typografernas fackförening

Även Göteborgs Typografiska Förening fastslog år 1918 att medlemmarna inte fick lämna några notiser till de borgerliga tidningarna angående den fackliga verksamheten. Om detta var nödvändigt skulle det ombesörjas av sekreteraren. Samtidigt uttalades klander mot "de medlemmar, som så tjänstvilligt utan några befogenheter därtill, försedde de borgerliga tidningarna med notiser." 16)

Sommaren 1919 gick typograferna i strejk igen. Det var en landsomfattande strejk, som höll på i två månader (juli och augusti). Frånsett arbetartidningarnas personal, som inte togs ut i strejken, 17) deltog denna gång samtliga föreningens medlemmar. "Förrädarna var ej typografer", konstaterades i en sammanfattning av strejken, "de tillhörde

---

14) Exempel: GAK, styrelsen, prot. 9/5 1921, GKA, styrelsen, prot. 13/10 1922.

15) GAK, medlemsmöte, odaterat prot. 1932. I GAK:s handlingar, A I:16, FA.

16) GTF, medlemsmöte, prot. 12/1 1918.

17) Arbetartidningarna hade undantagits från den strejkparoll som utfärdats av typograf-förbundet. I Göteborg hade AB Göteborgstryckeriet och så småningom även Tryckeri AB Framåt tecknat en preliminär överenskommelse med typograferna. Det tarifförslag, som typograferna tog strid om, var f.ö. en av anledningarna till att Ny Tids beslutade övergång till morgonutgivning år 1919 inte blev av (se VI:3:2:2).

t.o.m. ej samma samhällsklass, utan en klass, som i vanliga fall åtminstone brukar betrakta sig som stående betydligt över arbetarna." 18)

På Handelstidningen fick de oorganiserade arbetare och förmän, som blev kvar i arbete under strejken, en särskild gratifikation. 19) Vid ett strejkmöte utbröt en diskussion om vilken tidning som hetsat mest mot typograferna: GHT, GMP eller GP, 20) på ett annat uppmanades medlemmarna att sprida 50.000 blockadlappar mot de borgerliga tidningarna. 21)

Typografernas fackliga organisationer fick under 1920-talet ett särskilt intresse för företagsdemokratiska frågor. Tidigare har redogjorts för de företagsdemokratiska strävandena på Ny Tid (VI:3:2:3). De kom också att utsträckas till den borgerliga pressen.

I samband med att Harry Hjärne övertog ansvaret för Göteborgs-Posten år 1926 infördes på G-P en ny arbetsorganisation, av Hjärne i memoarerna kallad "Arbetsplatsens Självstyrelse" och av Hjärne betraktad som "en av grunderna till själva GP-undret". 22) Det finns därför skäl att ganska utförligt behandla denna fråga.

Den statliga kommitté, som på socialdemokraternas initiativ utredde den industriella demokratins förutsättningar i början av 1920-talet, föreslog år 1923 inrättandet av driftsnämnder med rådgivande befogenheter. Men kommitténs arbete resulterade inte i någon lag om samråd. Förutom motstånd från borgerligt håll var både radikala och konservativa inom fackföreningsrörelsen och socialdemokratien tveksamma från skilda utgångspunkter. 23) Typografernas fackliga organisationer tog emellertid fasta på förslagen, både på det lokala och centrala planet. Typografförbundet drev också igenom ett samrådsavtal med de socialdemokratiska tidningarna. Effekten av avtalet blev dock inte den förväntade, långt därifrån (VI:3:2:3).

Det avtal, som år 1926 slöts mellan Göteborgs-Postens Nya AB och dess tekniska personal (Göteborgs-Postens personalklubb), hade i princip samma innebörd som det avtal typografförbundet ingått med de socialdemokratiska tidningarna. Vissa formuleringar var t.o.m. exakt lika. Liksom på de socialdemokratiska tidningarna skulle tidningsledningen samråda med personalrepresentanter i frågor som gällde an-

---

18) Wessel, s. 188. (Med särskild tillfredsställelse noterades på ett strejkmöte att Polisföreningen Kamraterna tagit avstånd från en polis, som uppträtt som strejkbrytare på GMP. GTF, strejkmöte, prot. 8/8 1919)

19) GHT:s AB, styrelsen, prot. 30/6, 26/8 1919. GHT:s arkiv, GUB.

20) GTF, strejkmöte, prot. 1/8 1919.

21) Wessel, s. 184.

22) Hjärne, s. 234.

23) Wigforss, s. 234.

Filip Börjesson, ordförande i göteborgstypografernas fackförening 1927—1936 och verkställande ledamot i Göteborgs-Postens driftsråd.

ställande och avskedande av arbetare, tillsättande av arbetsledare, större investeringar och arbetets organisation över huvud taget. Ett tillägg i G-P-avtalet var att personalklubben hade rätt att utse en representant, som fick närvara när företagets räkenskaper reviderades. 24)

Praktiskt skulle samrådet äga rum i en särskild driftsnämnd. Arbets-tagarpartens representation i denna hämtades från driftsrådet, ett slags verkställande utskott inom personalklubben. Driftsrådet bestod av tre medlemmar och utsåg inom sig en verkställande ledamot, som i praktiken blev den som förde den tekniska personalens talan i nästan alla sammanhang i det system som byggdes upp. 25)

G-P-klubben valde Filip Börjesson till den förste verkställande ledamoten i driftsrådet. Han hade då varit ordförande i tidningens personalklubb sedan år 1919 och blev år 1927 ordförande i Göteborgs Typografiska Förening.

I realiteten kom Börjesson att ingå i Göteborgs-Postens direkta ledningsgrupp. Det berodde både på själva systemets konstruktion och Börjessons person. 26)

---

24) Forsström, s. 139.

25) Referat (i form av tryckt avdrag) av Filip Börjessons föredrag vid maskinsättaresektionens årsmöte bland stockholmstypograferna år 1930. I Harry Hjörnes arkiv (volym 224), G-P:s arkiv.

26) Börjessons starka ställning betonas också av Forsström, s. 141: "...arbetsorganisationen på G-P:s tekniska avdelningar hade en demokratisk uppbyggnad i fråga om förslagsställande, diskussion och beslut; i praktiken kom den dock att kraftigt domineras av en man, Filip Börjesson."

Börjesson gav, vid ett typografmöte i Stockholm år 1930, följande bakgrund till den nya arbetsorganisationens införande på Göteborgs-Posten:

”Under den tid redaktör Hjärne beklädde andreredaktörsposten hade en del av personalen ofta haft diskussioner med honom angående detta problem. Vid ett dylikt resonemang för många år tillbaka, alltså långt före den iråkade krisen, träffade redaktör Hjärne och talaren — halvt på skämt och halvt på allvar — en överenskommelse, att när redaktör Hjärne någon gång skulle sätta in pengar i ett företag, skulle detta drivas efter systemet industriell demokrati. Talaren ansåg sig böra nämna detta för att visa, att tanken på detta arbetssystem icke uppkom i samband med den ekonomiska kris som ovan nämnts, men att detta arbetsförhållande infördes för att på något sätt rädda företaget från att ekonomiskt gå under.

När alltså rekonstruktionen skulle genomföras höll Göteborgs-Postens personalklubb ett sammanträde för att diskutera ställningen. Vid detta tillfälle lämnade redaktör Hjärne en redogörelse över planläggningen av den fortsatta driften. Han nämnde härvid att tidningens övriga personal hade gått med på att låta tio procent på lönen stå inne under ett år. Samma framställning hade också gjorts till den tekniska personalen, men klubbstyrelsen hade å personalens vägnar förklarat, att denna icke kommer att gå med på arrangementet med inestående lön. Vid detta sammanträde erinrades redaktör Hjärne om sina tidigare gjorda uttalanden angående industriell demokrati och hemställdes till honom, att han skulle vara med om att i praktiken omsätta vad han teoretiskt uttalat sitt intresse för. Redaktör Hjärne förklarade att han icke hade något att erinra häremot”. 27)

De fackliga företrädarna utnyttjade alltså, enligt Börjessons anförande, tidigare positiva principuttalanden som Hjärne gjort om den industriella demokratin. De gjorde det i ett läge, då Hjärnes förhandlingsposition var mycket trängd. Om han vid denna tidpunkt kommit i konflikt med den tekniska personalen hade sannolikt hela övertagandet av tidningen äventyrats. 28)

Börjessons anförande och ett par andra källor ger stöd för uppfattningen att den nya arbetsorganisationens införande på G-P var frukten av en skickligt genomförd förhandling från typografernas sida. 29) Förhandlingsframgången skulle knappast bli mindre om systemet fungerade i praktiken. Detta bidrar till att förklara hur en av Göteborgs ledande socialdemokrater, Filip Börjesson, så helhjärtat engagerade sig för borgerliga Göteborgs-Postens utveckling.

---

27) Se not. 25, kap. VIII.

28) Typograferna var vid denna tidpunkt på offensiven. Ett lokalt uttryck härför var att GTF:s medlemsmöte 15/9 1926 beslöt om arbetsnedläggelse på GMP:s distributionsavdelning och övertidsblockad i sätteriet och tryckeriet. Konflikten bröt inte ut, eftersom förhandlingar kom till stånd.

29) Av en passus i Hjärnes memoarer: ...”personalklubben uppmanades att göra upp ett förslag till organisation av arbetet” (Hjärne, s. 152) kan man få intrycket att den industriella demokratin infördes på Hjärnes — eller företagsledningens — initiativ. Detta hävdas direkt av Forsström, s. 157: ”En viktig, pådrivande insats svarade Harry Hjärne

En viktig förutsättning för avtalets tillkomst, men kanske ännu mer för dess fortsatta funktion, var emellertid Harry Hjørnes positiva grundinställning. Denna torde ha förstärkts, när avtalet också blev en företagsekonomisk framgång.

Det bör betonas att det var de ledande fackliga företrädarna, inte hela den tekniska personalen, som stod bakom förslaget. Tvärtom fanns i G-P:s typografkår en utbredd skepsis mot systemet. Enligt Börjesson berodde denna på att "det var så gott som omöjligt att taga en del medlemmar ur den uppfattningen, att den industriella demokratin uppgift skulle vara att driva upp arbetsprestationerna, så att företaget härigenom skulle erhålla större vinst på rörelsen". Några befarade också att driftsrådets medlemmar skulle uppträda som "någon sorts åttondelsbasar." 30)

En komplikation, av Hjørne i memoarerna framställd som en obehaglig överraskning, var att G-P "på grund av tillämpningen av den industriella demokratin (blev) utesluten ur Arbetsgivareföreningen" 31). Enligt Börjesson var det en eventualitet som Hjørne måste ha räknat med:

---

för. Omedelbart efter det att Hjørne, i april 1926, beslutat sig för att ta över G-P, föreslog han de tekniska avdelningarna att införa en form av industriell demokrati".

Jarl Torbacke vänder sig mot Forsströms slutsats och beskrivning i en recension i Historisk Tidskrift, nr 4 år 1977: "En granskning av hur Harry Hjørne utåt hanterade frågan om industriell demokrati avslöjar hans förmåga att vända motgångar till egen fördel, att göra en dygd av nödvändigheten". Torbacke noterar bl.a. att avtalet fick vänta på Hjørnes namnteckning i över tre månader och menar att Hjørnes tvekan att underteckna driftsrådsinstruktionen mycket väl kan ha sina rötter i att Hjørne måste ha känt att han råkat i hårda fackliga nypor. (Torbacke, s. 486 ff.).

Börjessons anförande inför stockholmstypograferna år 1930 stöder Torbackes tolkning. Typografförbundets förtroendeman (ordförande) 1919—1953, Sigvard Cruse, hävdade också i en intervju hösten 1977 att typografernas villkor för ett samarbete med Hjørne var att G-P införde den industriella demokratin i den form typografförbundet förhandlat sig fram till med de socialdemokratiska tidningarna.

Inom typografförbundet betraktades också uppgörelsen med G-P som en framgång för den fackliga sidan. I ett brev till avdelningsstyrelsen i Göteborg, daterat 4/8 1926, skrev Svenska Typografförbundets styrelse: "Vi passa även tillfället gratulera avdelningen till den sistnämnda överenskommelsen med Göteborgs-Posten, oss veterligt det första borgerliga tidningsföretag, som vågat sig på införandet av Industriell demokrati". Om avdelningsstyrelsen tänkte sig få infört liknande system vid övriga tidningar i staden, menade dock typografförbundet att en viss försiktighet borde iakttagas. "Troligt är väl att motståndet därvidlag blir alltför svårt att övervinna." (Brev i GTF:s handlingar, E II:1, FA).

30) Se not 25, kap. VIII. Även i en skrivelse den 4/11 1926 från personalklubben till Hjørne framgår att det bland personalen fanns "mycket pessimism inför detta nya och för de flesta okända". Stämningen hade dock svängt, mycken del sades "redaktör Hjørnes visade förtroende och förståelse för personalen" ha. (Bilaga till styrelseprotokoll för Göteborgs-Postens nya AB, 20/11 1926.

31) Hjørne, s. 153.

”...Värre var det med det s.k. yttre motståndet. Svenska Tidningsutgivareföreningens A-sektion framställde till exempel som sitt ultimatum, att antingen måste G-P avskryva den industriella demokratin eller också utträda ur A-sektionen. Det saknades icke röster inom företaget, som framhöllö vådan av en sådan uteslutning, men med åtminstone skenbart lugn lyckades vi framställa våra argument som mest bärande. Det kanske icke hade gått så bra om vi icke varit förutseende nog att redan från första början peka på denna eventualitet såsom antaglig om man införde driftsråd.” 32)

Göteborgstypograferna inbjöd i april 1928 Harry Hjørne att hålla ett föredrag om sin syn på den industriella demokratin på ett medlemsmöte. Hjørne sade sig därvid tro på frivilliga överenskommelser mellan arbetsgivare och arbetstagare. 33) Typografförbundets ledning hade en annan principiell syn; den förespråkade direkta lagstiftningsåtgärder. 34)

På de övriga borgerliga tidningarna var det inte aktuellt att införa någon ny arbetsorganisation i stil med G-P:s. GHT gav sina typografer särskilda gratifikationer under en period i slutet av 1920-talet och i början av 1930-talet. 35) Det är möjligt, fast det inte gått att fastställa, att denna åtgärd hade ett visst samband med den attitydförändring gentemot typograferna som G-P-ledningen demonstrerade, när den under-tecknade 1926 års avtal.

Att någon av högertidningarna skulle visat intresse för företagsdemokratiska reformer förefaller osannolikt. Tvärtom hade typografernas organisation flera hårda tvister med både Göteborgs Morgonpost och Vest-Svenska Dagbladet. 36) I den senare tidningens fall gick det t.o.m. så långt att typograferna vid ett tillfälle vägrade att sätta vad tidningens redaktör, Malte Welin, skrev. 37) Typografiska föreningens och Welins mellanhavanden hamnade också i rådhusrätten i samband med en blockad av ett tryckeri, som Welin — enligt typografernas protokoll — hade intressen i. Målet vanns av typograferna. 38)

VIII:3:2:2. Tidningsbudens fackförening

Tidningsbudens fackliga sammanslutning kom till i samband med 1919 års typografstrejk. Det var typografernas strejkskott, som tog initiativet till föreningen, vars bildande omgående utlöste en föreningsrättsstrid. Göteborgs-Tidningen hotade, enligt typografernas uppfattning, att dra in understödet till tidningsbuden ifall de anmälde sig som med-

32) Se not 25, kap. VIII.

33) GTF, medlemsmöte, prot. 4/4 1928.

34) GTF, medlemsmöte, prot. 12/9 1928.

35) GHT:s styrelse, prot. 17/9 1928, 25/3 1929, 19/11 1932. Gratifikationens storlek var 10 % på den fasta lönen.

36) Exempel: GTF, medlemsmöten, prot. 15/9, 13/10 1926, 11/5 1927, 10/9 1931, 8/12 1932.

37) GTF, medlemsmöte, prot. 8/12 1932.

38) GTF, medlemsmöten, prot. 12/3, 15/4, 10/9 1936.

lemmar i sin fackförening. Typografernas strejkutskott tryckte då 25.000 flygblad, i vilket det sades att den "arbetarvänliga" GT nekade föreningsrätt åt sina arbetare.³⁹⁾ Ett flertal fackföreningar beslöt också att bojkotta GT (se VIII:3:2:3).

Tidningsbudens lyckades emellertid mycket snart demonstrera sin fackliga styrka. Redan under 1920-talet blev det regel att budens fackförening tillsatte samtliga bud på tidningarna. Den som ville ha en plats som tidningsbud måste alltså ansluta sig till fackföreningen.⁴⁰⁾ Att den ordningen skulle få fortsätta på G-P var också ett av de löften Harry Hjärne gav tidningsbudens, när han övertog Göteborgs-Posten.⁴¹⁾

Med Göteborgs-Posten hade tidningsbudens organisation de tätaste kontakterna under perioden. Det berodde på tidningens snabba expansion, som ledde till att G-P ständigt fick anställa nya bud. Tidningsbudens hade en nyckelroll i G-P:s försäljningssystem, eftersom dessa fr.o.m. Hjärne-epoken en gång i veckan inkasserade prenumerationsavgiften (se IX:4:2).

Hjärne och G-P-ledningen ansträngde sig uppenbart för att upprätthålla goda relationer med budens. I maj 1928 rapporterade således föreningens ordförande på ett styrelsemöte om en fest som G-P arrangerat för tidningens bud: "...de hade haft så roligt och... direktör Hjärne (hade) skänkt 1.000 kronor till en grundplåt till pensionsfonden för G-P:s bud."⁴²⁾ G-P-budens blev också delaktiga i tidningens "driftsnämndsdemokrati" och fick under 1930-talet ytterligare bidrag till sin pensionsfond.⁴³⁾ En nyordning, som blev mycket uppskattad infördes år 1936, då tidningen började ge sjukhjälp till de bud som skulle föda barn, fyra veckor före och sex veckor efter förlossningen.⁴⁴⁾ G-P var över huvud taget en attraktiv tidning för budens, eftersom utbärningsdistriktens geografiska omfång minskade successivt i takt med att tidningens upplaga steg. (Antalet exemplar per bud var maximerat enligt avtal). Det var t.o.m. svårt att få bud till de andra morgontidningarna.⁴⁵⁾

39) Wessel, s. 183.

40) Exakt när tidningsbudens fackförening fick status som platsförmedlare framgår ej av föreningens handlingar (mötesprotokollen saknas 1919—1924). Systemet är dock fullt genomfört år 1927, då budens ordf. på medlemsmötet 28/6 uppmanar till skärpning, "då det kan tänkas att vid kommande underhandling vi ej få rätten att tillsätta bud". Tidningsbudens fackförenings roll som platsförmedlare sträckte sig in på 1970-talet; under senare tid var den dock begränsad till sommarbudens. (Uppgift från Kate Ahlberg, facklig förtroendeman för tidningsbudens, januari 1980).

41) Transport avd. 123, medlemsmöte, prot. 1/7 1926.

42) Transport avd. 123, styrelsen, prot. 22/5 1928.

43) Transport avd. 123, medlemsmöten, prot. 2/9 1926, 23/2 1932, 22/1 1935.

44) Transport avd. 123, medlemsmöten, prot. 26/5, 22/9 1936.

45) Transport avd. 123, styrelsen, prot. 26/2 1934.

Å andra sidan ställde G-P bestämda krav på buden. Till följd av att fackföreningen även fungerade som platsförmedling fick dess funktionärer många gånger agera i rent arbetsledande roller. 46) Tidningsbudens ordförande, Theres Svensson, fungerade också i slutet av 1930-talet i sin dagliga gärning på G-P som övervakare av distriktsindelningen m.m. 47)

Trots de fördelar G-P erbjöd hände det att buden avisade önskemål från tidningen. Således vägrade de år 1934 att samla in uppgifter om varför en del prenumeranter sade upp tidningen. 48) En kontrovers i större skala uppstod när tidningsbuden nekade att bära ut G-P:s söndagstidning — liksom de tidigare vägrat att bära ut Ny Tid på söndagarna. De första förfrågningarna från G-P tillbakavisades med motiveringen att sjudagarsutbärning inte kunde diskuteras förrän det gällande avtalet löpt ut. 49) En medlemsomröstning år 1937 gav sedan 628 röster mot söndagsutbärning och en (1) för. 50) Två år senare rapporterade tidningsbudens ordförande för sin styrelse att hon blivit nedkallad till Hjärne, som undrat vad det "är för dikturfasoner vi för." 51) Fackföreningen hade då ingripit mot några bud, som på egen hand burit ut G-P på söndagarna. Ett av dessa bud, som samtidigt bar ut GT, hade fått sluta på denna tidning till följd av fackföreningens ingripande och, enligt protokollen, förgäves vädjat att Arbetar-Tidningen skulle ta sig an hennes fall. Hon hade också blivit utesluten ur fackföreningen. 52) Tidningsbudens organisation hade också hotat G-P med att sluta "skriva listor" — d.v.s. upphöra med att inkassera veckoprenumerationer — om tidningen fortsatte att försöka få enskilda bud att bära ut G-P på söndagarna. Fackföreningen var t.o.m. beredd att gå till arbetsdomstolen. 53)

I det här fallet — liksom i andra konflikter mellan tidningsbuden och de borgerliga tidningsföretagen — var motsättningarna av rent facklig karaktär. Några politiska motiv kan inte skönjas. Tvärtom föreföll buden vara måna om att även de borgerliga tidningarna skulle bära sig ekonomiskt, eftersom sysselsättningen därigenom tryggades. 54)

---

46) Exempel: Transport avd. 123, medlemsmöten, prot. 7/11 1926, 23/5, 28/11 1933, 28/8 1934.

47) Handlingar om Theres Svensson, volym 134, Harry Hjärnes arkiv.

48) Transport avd. 123, medlemsmöte, prot. 27/2 1934.

49) Transport avd. 123, medlemsmöten, prot. 30/12 1935, 2/2 1937.

50) Transport avd. 123, medlemsmöte, prot. 27/4 1937.

51) Transport avd. 123, styrelsen, prot. 25/4 1939.

52) Transport avd. 123, medlemsmöten 28/2, 23/3, 25/4 1939.

53) Transport avd. 123, medlemsmöten 23/3, 23/5 1939.

54) Exempel: Transport avd. 123, medlemsmöte, prot. 28/9 1937.

Theres Svensson (t.v.), tidningsbudens ordförande i Göteborg under 1920- och 1930-talen på den socialdemokratiska partikongressen år 1932. Bredvid Theres Svensson sitter Sven Bertsson och Ester Hagberg, två andra göteborgsombud. Ester Hagberg var i början av 1920-talet ett slagträ i en intern strid i den kommunistiska arbetarkommunen, som hon då tillhörde (se s. 203).

VIII:3:2:3. Övriga fackföreningar

Göteborgs-Tidningen blev föremål för upprepade angrepp från arbetarrörelsen kring år 1920. Det berodde på GT:s agerande i samband med tillkomsten av tidningsbudens fackförening (se s. 301). Flera fackföreningar förklarade GT i bojkott; en bojkott som skulle gälla i över ett år på sina håll. ⁵⁵⁾ Men GT betraktades också som huvudkonkurrenten om arbetarläsarna vid denna tid. På ett av Fackliga Centrals möten menade en talare att GT var "dubbelt skadligare" än någon annan tidning genom sin stora spridning i arbetarkretsar. En särskild fara var att GT "genom lättläst innehåll särskilt slår an på det kvinnliga könet." Detta möte beslöt att dels skicka ut ett cirkulär till alla fackföreningar och andra arbetarsammanslutningar om att ta avstånd från GT, "som genom låtsad arbetarvänlighet är raka motsatsen och istället understödja Ny Tid", dels att inte använda GT som annonsorgan. ⁵⁶⁾

⁵⁵⁾ SKF:s verkstadsklubb, medlemsmöten, prot. 28/8 1919, 12/9 1920, Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 17/11 1919, FCF, styrelsen, prot. 14/1 1920.

⁵⁶⁾ FCF, styrelsen, prot. 14/1 1920.

Bojkotter, blockader och mötesuttalanden var fackföreningarnas vanligaste protestuttryck mot de borgerliga tidningarnas innehåll. Samtidigt framfördes ibland på mötena tvivel på att det verkligen lönade sig att protestera. 57)

I fackföreningarnas principinställning ingick också att inte annonsera i den borgerliga pressen. Således debatterades i från ton på ett av Metalls medlemsmöten år 1919 vem som bar skulden till att en annons förekommit i G-P. Styrelsen ansågs skyldig med voteringsciffrorna 135 mot 125. 58)

I ett annat annonsärende skedde inom Fackliga Centrals ram en direkt konfrontation mellan Axel Dahlström och Albin Ström, ledarna för de rivaliserande riktningarna inom Göteborgs Arbetarekommun. Frågan gällde om Göteborgs-Posten år 1928 skulle få annonsera i FCF:s adresskalender. Axel Dahlström begärde på ett styrelsemöte att annonsen från G-P skulle refuseras, men Albin Ström hävdade motsatsen. Annonsen infördes också. 59) Kretsen kring Albin Ström tillät alltså G-P att annonsera i en publikation, som annars inte var öppen för borgerliga tidningar. Detta beslut vittnar om den förhållandevis positiva inställning Albin Ström-riktningen hade till Göteborgs-Posten.

Fr.o.m. denna tid intresserade sig också fackföreningarna mest för Göteborgs-Posten av de borgerliga tidningarna. Några direkta aktioner mot G-P har dock inte kunnat spåras i materialet, fränsett att Grov- och fabriks tidigare nämnda extramöte i tidningsfrågan år 1938 (se VI:2:2:4) formades till ett angrepp på G-P från både kommunistiskt och socialdemokratiskt håll.

VIII:4. Perioden 1940—1965

VIII:4:1. *De politiska organisationernas förhållande till den borgerliga pressen*

De politiska organisationerna behandlade sällan den borgerliga pressen på sina möten. När det hände gällde det oftast protester mot enstaka artiklar i tidningarna. Bland dessa exempel kan nämnas att den socialdemokratiska arbetarekommunen år 1942 vände sig mot G-P:s behandling av statsminister Per Albin Hansson 60) och att kommunisterna tio år senare utmanade Harry Hjärne på en offentlig debatt i Konserthuset efter G-P:s artiklar om Rosenberg-affären. Denna debatt blev emellertid inte av. 61)

57) Exempel: Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 17/3 1925.

58) Metalls avd. 41, medlemsmöte, prot. 22/10 1919.

59) FCF, styrelsen, prot. 13/4 1928. Fackliga Centralförsamlingens adresskalender 1928.

60) GAK, styrelsen, prot. 30/3 1942.

61) Brev från Gunnar Adolfsson, AT, volym 224 i Harry Hjärnes arkiv. Uppgift till förf. från Gunnar Adolfsson, nov. 1979.

VIII:4:2. *De fackliga organisationernas förhållande till den borgerliga pressen*

VIII:4:2:1. *Typografernas fackförening*

Som förut nämnts ingick typografernas fackföreningsordförande under perioden 1927—1936, Filip Börjesson, i praktiken i G-P:s ledningsgrupp. Han kvarstod dock som medlem i föreningen, även efter det att han avgått som ordförande. G-P-personalen fortsatte också att välja Börjesson som sin representant i driftsrådet, även sedan Börjesson formellt avancerat i G-P-hierarkin till tryckeriföreståndare.

Börjessons roll(er) togs upp vid ett medlemsmöte med Göteborgs Typografiska Förening i december 1948. En medlem, Sven Magnusson, ansåg det felaktigt att Börjesson, som föreningsmedlem, deltog i förhandlingar på arbetsgivarsidan. Han ansåg att Börjesson borde bli avstängd. Magnusson sade sig ha blivit uppmärksam på förhållandet av en styrelsemedlem i tidningsbudens fackförening, en upplysning som föranledde John Walldén att i ett försvar för Börjesson uttala: "Tidningsbuden kan vara glada över att ha en sådan som Börjesson. Han är initiativtagare till den fackföreningen och har gjort mycket för dem, men det vet väl inte nuvarande tidningsbud." Ytterligare några talare försvarade Börjesson vid detta medlemsmöte, medan ännu en ansåg att styrelsen borde ta upp frågan. ⁶²⁾ Så skedde också. Styrelsen ansåg dock att inget skulle göras om den inte fick en officiell anmälan från Magnussons sagesman i tidningsbudens fackförening. Någon sådan anmälan kom aldrig. ⁶³⁾

VIII:4:2:2. *Tidningsbudens fackförening*

Tidningsbudens kontakter med den borgerliga pressen rörde även under denna period i särskilt hög grad Göteborgs-Posten. Av tidningsbudens protokoll framgår hur relationerna till G-P varierade. Göteborgs-Posten hade, som det ekonomiskt starkaste tidningsföretaget, ett psykologiskt övertag i många frågor. G-P fortsatte också att placera en del av vinstmedlen i sociala förbättringar för sina anställda. Den pensionsfond, som inrättats för buden i slutet av 1920-talet fick t.ex. successiva påfyllningar och uppgick år 1963 till nästan 400.000 kr. ⁶⁴⁾

---

62) GTF, medlemsmöte, prot. 11/11 1948 (John Walldén var vid denna tid ordf. i Tryckeri AB Framåts styrelse).

63) GTF, styrelsen, prot. 1/12 1948. Uppgift till förf. från Sven Magnusson, nov. 1979.

64) Räkenskaper år 1963 för Göteborgs-Postens pensionsstiftelse för tidningsbuden. Transport avd. 123:s handlingar, FA. För att få G-P-pensionen, baserad på 1 % av årslönen de sista fem årslönerna, skulle man, enl. avdelningens medlemsmötesprot. 27/5 1959 vara minst 60 år och ha arbetat på G-P i 20 år.

G-P var också i kraft av sin stora upplaga och sina små geografiska distrikt alltså en attraktiv arbetsplats. Någon samdistribution, som äventyrade detta särförhållande för G-P, förekom inte under perioden. Morgonposten, Ny Tid och Handelstidningen gjorde annars upprepade försök att åstadkomma en gemensam utbärning för samtliga morgontidningar i Göteborg, men de strandade konsekvent på G-P:s motstånd. ⁶⁵⁾ Fackföreningen tog heller inga initiativ för att få till stånd en samdistribution under 1940- och 50-talen. Istället kan skönjas en viss uppslutning för det rådande systemet bland föreningens medlemmar. Först mot slutet av perioden förekom på budens möten röster, som pläderade för en samdistribution. ⁶⁶⁾ Budens passiva eller neutrala hållning i denna fråga torde ha bidragit till att systemet bibehölls; ett system som gynnade Göteborgs-Posten och missgynnade de övriga morgontidningarna, inklusive Ny Tid.

På en annan punkt gynnade budens agerande Handelstidningens AB i förhållande till Göteborgs-Posten. Det gällde söndagsutbärningen. Tidningsbuden vägrade alltså att distribuera prenumererade exemplar på söndagarna. G-P kunde därmed inte dra nytta av sin stora vardagsupplaga på söndagarna utan fick i göteborgsområdet konkurrera som lösnommersåld söndagstidning med GHT-ägda Göteborgs-Tidningen (under ett decennium även med Ny Tid, under några månader med Morgonposten). Detta bidrog till att GT:s söndagsnummer hävdade sig väl gentemot G-P:s, något som var mycket väsentligt för Handelstidningens AB, eftersom GT:s söndagsnummer gav stora annonsintäkter (se appendix II). I början av 1940-talet försökte annars Göteborgs-Posten att få söndagstidningen distribuerad på annat sätt, genom att anlita mjölkfirmorna Direkts och Arlas springflickor. Tidningsbudens fackförening stoppade dessa planer efter kontakter med handelsarbetarnas fackförening. ⁶⁷⁾ Söndagsutbärningen vållade även en del andra strider i början av 40-talet. En av dessa fick sin epilog i Mölndal, där fru Ljunggren från G-P, en notarie från Mölndals stad och tidningsbudens representant på platsen slöt en segsliten tvist om var stadsgränsen — och därmed gränsen för söndagsutbärningen — gick. ⁶⁸⁾

I fråga om annonseringsärenden hade buden en generösare inställning till borgerlig press (i det här fallet lika med G-P) än vad som var vanligt bland arbetarnas organisationer. Tidningsbuden annonserade således

---

65) Transport avd. 123, medlemsmöten, prot. 24/11 1942, 23/11 1946, 24/9, 22/10, 26/11 1947. I samband med att GHT övergick till morgonutgivning år 1948 hade fru Ljunggren på G-P, enligt protokollet 26/11 1947, deklarerat att det bud som bar en annan tidning skulle få slut. Däremot fick de som ville gärna bära ut G-P i två distrikt.

66) Transport avd. 123, medlemsmöten, prot. 16/12 1946, 23/10 1963.

67) Transport avd. 123, medlemsmöte, prot. 22/4 1942.

68) Transport avd. 123, medlemsmöte, prot. 23/2 1944.

både i Ny Tid och G-P i samband med begravningar, där anhöriga önskade att fanan skulle medfölja. Den ordningen hade införts år 1941 på förslag av styrelsen och beslut av medlemsmötet. 69) När avdelningen år 1964 blivit en sektion av Transports avdelning 3 motsatte sig emellertid dess styrelse att annonseringen i G-P fortsatte, eftersom de olika sektionerna borde följa en enhetlig linje. Budens sektionsmöte protesterade och lät frågan gå till både avdelningens representantskap och förbundsstyrelsen, men utan effekt. 70)

VIII:4:2.3. Övriga fackföreningar

Vid några tillfällen hände det att FCO samordnade fackföreningarnas ageranden gentemot den borgerliga pressen eller uttryckte sig å den samlade fackföreningsrörelsens vägnar. Detta skedde t.ex. vid årsskiftet 1939—1940 i samband med ett öppet brev som göteborgsköpmännen Richard Berlin, Sven Gulin och Valerius Hansson lät publicera i Göteborgs-Posten och Göteborgs Morgonpost med udden riktad mot Handelstidningen och dess redaktör. I brevet skrev köpmännen bl.a.:

”...I denna tid, då alla göra allt för att rädda freden bedriver däremot Handelstidningen en journalistik, som i dagens svåra läge bryter ned vad många sökt rädda. Den hetspropaganda tidningen utövar och det språk den för mot krigförande stormakter är icke vad som bör förekomma i ett neutralt lands tidningar...” 71)

Brevet utlöste en våldsam pressdebatt med instämmanden och motinlägg från en rad olika håll. 72) En särskilt uppmärksammas skrivelse kom från Göteborgs FCO och var publicerad i GHT den 29 december 1939. I denna hette det att Göteborgs FCO — representerande samtliga fackföreningar i Göteborg med omkring 75.000 medlemmar — beslutat att ”medvetet och bestämt ta avstånd från den lika oförsynta som ode-

---

69) Transport avd. 123, medlemsmöte, prot. 24/9 1941, styrelsen, prot. 22/9 1941.

70) Transport avd. 3, tidningsbudens sektion, sektionsmöte, prot. 24/4, 26/5 1964.

71) G-P, GMP 18/12 1939.

72) Göteborgsköpmännens brev, den reaktion det vållade och de konsekvenser det fick, behandlas utförligare i några andra arbeten inom projektet ”Tidningsekonomi och tidningskoncentration i Sverige 1920-1970”, dels i förf. arbetsrapport ”Ny Tid och dagstidningskonkurrensen i Göteborg”, s. 108 ff, dels i Sverker Jonssons arbeten ”Annonser och tidningskonkurrens”, s. 90 ff. och ”Annonsojkkotten mot Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning 1940. Myt eller realitet?” I dessa arbeten granskas särskilt om aktionen mot GHT och dess redaktör fick några ekonomiska konsekvenser. Slutsatsen i samtliga arbeten är att GHT:s ekonomi inte påverkades nämnvärt. Det förekom att annonsörer bojkottade GHT, men inte i sådan utsträckning att tidningskonkurrensen i Göteborg i stort påverkades. Slutsatsen i ”Ny Tid och dagstidningskonkurrensen i Göteborg” (s. 112) är: ”Annonsojkkotten mot HT är betydligt intressantare som politiskt än som ekonomiskt fenomen”.

mokratiska proteströrelse, som nyligen igångsatts mot Handelstidningen och dess chefredaktör." Skrivelsen slutade: "Tillåt oss att offentligen försäkra att Göteborgs demokratiska arbetare med levande sympati följa professor Segerstedts lysande kulturkamp för ordets frihet." 73)

Bakom detta uttalande stod enbart FCO:s styrelse. När representantskapet sammanträdde den 8 januari 1940 gällde därför frågan om ombuden kunde godkänna styrelsens åtgärd. Efter en längre diskussion antogs ett nytt uttalande, i vilket mötet uttryckte sitt fulla gillande av det uttalande som varit publicerat i GHT den 29 december 1939. Ombuds-församlingen var dock inte enig. Tolv ledamöter röstade emot uttalandet. Av mötesdebatten att döma berodde emellertid inte detta på några olika uppfattningar beträffande GHT och Segerstedt utan var mera ett utslag av interna motsättningar om inställningen till den kommunistiska pressen. I det nya uttalandet hette det vidare:

"...Genom protesternas följetongskaraktär framgår, att det är fråga om en organiserad bojkott mot en tidning, som vid alla tillfällen tydligt och klart varit motståndare till nazismen och diktaturen. Att Göteborgs Morgonpost med glädje tar in dessa protester är inte att förvåna sig över. Men att Göteborgs-Posten, som har sin huvudsakliga publik bland Göteborgs arbetare och säger sig hylla demokratin, tillåter låna sina spalter för dessa intressen är ägnat att förvåna. Likriktningen av pressen är en diktaturens företeelse och ingår som ett led i dess strävanden att förinta arbetarklassen och därmed nationens frihet. Detta manar vår rörelse att icke stillatigande åse kampen mellan talesmännen för demokratin, dödgrävare och den mänskliga frihetens försvarare. Mötet uttalar därför, att man bör slå vakt om pressfriheten, samtidigt som vi protesterar mot de tidningar, som genom sitt ställningstagande i främmande maktens tjänst, medverka till demokratin undergång." 74)

Segerstedt fick ytterligare stöd i åtminstone en enskild fackförening, typografernas, vid vars medlemsmöte den 11 januari 1940 Segerstedt talade och hyllades med ett fyrfaldigt leve. 75)

Ett annat tillfälle, då FCO samordnade agerandet mot borgerliga pressorgan var i slutet av år 1946, då ett extra ombudsmöte inkallades för att behandla den borgerliga pressens artiklar angående handelsavtalet med Sovjetunionen. Talare på detta möte var Ny Tids redaktör, Rolf Edberg. Det mynnade ut i ett uttalande med udden främst riktad mot Dagens Nyheter och Göteborgs-Posten. Slutklämmen löd:

---

73) Den som formulerade FCO:s uttalande var, enligt FCO-ombudsmannen Ossian Kristensson, en GHT-journalist, Bertil Hansson. Kristensson gjorde själv bara några smärre justeringar. (Intervju med Ossian Kristensson, 22/4 1976).

74) FCO, ombudsmöte, protokoll 8/1 1940.

75) GTF, medlemsmöte, prot. 11/1 1940.

”Samtidigt som vi uttala vårt fulla förtroende för regeringen, uttala vi vårt bestämda ogillande av folkpartipressens metodiska lögnkampanj i denna fråga. Fackföreningsmedlemmar, svaret på denna kampanj mot arbetarerörelsen kan endast bli: Stöd åt arbetarepressen, sluta upp med prenumeration på den press, som är motståndare till vår rörelse och våra strävanden...” 76)

Under hösten 1946 protesterade också en rad enskilda fackföreningar mot de borgerliga tidningarnas kritik av handelsavtalet med Sovjet och den s.k. PHM-kampanjen (PHM — planhushållningsmotståndet). Det var en kritik som sammansvetsade socialdemokrater och kommunister. En rad uttalanden i metallklubbarna 77) följdes t.ex upp av metallavdelningens representantskap, som på sitt möte den 6 december 1946 beslöt att sprida ett flygblad, i vilket det bl.a. hette:

”I den debatt som uppstått om regeringens handelspolitik har de borgerliga tidningarna med Göteborgs-Posten i spetsen tagit en sådan ställning som ej kan tjäna arbetareklassen... Därför riktar vi följande mening till våra medlemmar: Borgarepressen ur arbetarhemmen. Stöd arbetarpressen!” 78)

Vid Götaverkens klubbmöte några dagar senare inbjöds Ny Tids och AT:s fackliga redaktörer och chefredaktörer till att diskutera ”framgångslinjerna för utrensning av borgarpressen ur arbetarhemmen.” 79) På samma sätt hade socialdemokrater och kommunister drygt ett år tidigare, under metallstrejken år 1945, varit ense i sina fördömanden av den borgerliga pressen. 80)

Mot slutet av 1940-talet, när tonen åter blev skarpare mellan socialdemokrater och kommunister var det mindre frekvent att gemensamma aktioner förekom mot den borgerliga pressen. Bl.a. menades från socialdemokratiskt håll att kommunisterna hade ett otillbörligt gott förhållande till Göteborgs-Posten. 81) Det förekom också artiklar i G-P, som på kommunistiskt håll betraktades som indirekt hjälp åt socialdemokraterna i de inbördes striderna inom arbetarrörelsen. 82)

Liksom tidigare ansågs det direkt förkastligt om fackföreningarnas medlemmar försåg de borgerliga tidningarna med material. En arbetare

---

76) FCO, extra ombudsmöte, prot. 11/11 1946.

77) SKF:s verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 3/11 1946, Eriksbergs verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 12/11 1946, Volvos verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 15/11 1946, Lindholmens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 28/11 1946.

78) Metalls avd. 41, representantskapet, prot. 6/12 1946.

79) Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 10/12 1946.

80) Volvos verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 5/2 1945, Ny Tid 12/3 1945.

81) FCO, ombudsmöte, prot. 17/11 1948.

82) Volvos verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 14/3 1950.

fick t.ex. göra avbön på ett av Lindholmens klubbmöten för att han rapporterat för "högerpressen" om strejkmötena år 1945. Det var villkoret för att han skulle få komma in i fackföreningen igen. 83) Det ansågs också olämpligt om fackföreningsmedlemmarna på mera konventionellt vis medarbetade i den borgerliga pressen. I ett av götaverksklubbens protokoll från år 1948 heter det t.ex. "att en arbetare i förrådet, Königsson, skrivit vissa artiklar i Handelstidningen, som visat en skadlig tendens för arbetarna. Även om artiklarna rent stadgemässigt inte föranledde någon åtgärd, uttalade styrelsen som sin mening att medlemmarna borde undvika dylika skrivelser i borgarpressen. Mötet beslöt understryka styrelsens uppfattning." 84)

Även under denna period var det också en kontroversiell fråga om borgerliga tidningar fick annonsera i arbetarrörelsens egna publikationer. Några socialdemokratiska annonsackvisitörer prickades således av egna partivänner vid ett av SKF:s klubbmöten år 1946 för att de låtit G-P och HT annonsera i en av den fackliga studiekommitténs publikationer. 85)

En del fackföreningar betraktade också Ny Tids samarbete med Göteborgs-Posten i olika välgörenhetssammanhang med oblida ögon. 86)

VIII:5. Arbetarrörelsens förhållande till den borgerliga pressen — sammanfattning

När arbetarrörelsens organisationer behandlade den borgerliga pressen gällde det oftast protester mot dess innehåll. Protesternas form och skärpa varierade. Under 1900-talets första decennier var det vanligt att bojkotter och blockader proklamerades, om vilkas effekt det dock råde delade meningar.

Framför allt var det i samband med fackliga eller politiska konflikter som arbetarnas organisationer reagerade mot den borgerliga pressen. Ett flertal protestyttringar förekom t.ex. i samband med storstrejken år 1909, metallstrejken år 1945 och den intensiva inrikespolitiska debatten omedelbart efter andra världskriget.

De principer för umgänget med den borgerliga pressen, som slogs fast redan vid sekelskiftet, gällde under hela undersökningsperioden: organisationernas medlemmar skulle helst inte köpa de borgerliga tidningarna, ännu mindre annonsera i dem och absolut inte lämna nyhetsmeddelanden till dem. Vid interna stridigheter inom arbetarrö-

---

83) Lindholmens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 20/9 1945.

84) Götaverkens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 21/9 1948. (Königsson = Ture Königsson, som sedermera blev riksdagsman för folkpartiet och som sådan tongången i ATP-omröstningen år 1959).

85) SKF:s verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 6/5 1946.

86) Exempel: Lindholmens verkstadsklubb, medlemsmöte, prot. 28/11 1946.

relsen brast det dock i konsekvensen i agerandet gentemot den borgerliga pressen, bl.a. under inbördesstriderna i SAP kring år 1930. Albin Ström-dominerade Fackliga Central tillät t.ex. G-P att annonsera i centralförsamlingens adresskalender, trots protester från den socialdemokratiska arbetarekommunens ordförande Axel Dahlström.

Ett uppmärksammat ställningstagande för en borgerlig tidningsredaktör — som inte berodde på intern oenighet — gjorde FCO vid årsskiftet 1939—1940, då organisationen aktivt stödde Handelstidningens redaktör, Torgny Segerstedt och hans uppträdande gentemot nazi-Tyskland.

Typografernas och tidningsbudens fackföreningar, som hade både borgerliga och arbetarägda tidningsföretag till fackliga motparter, favoriserade knappast de "egna" tidningarna. GHT:s typografer motarbetade direkt arbetarrörelsens strävanden under storstrejken år 1909 genom att fortsätta arbetet. G-P:s typografer vann år 1926 en förhandlingsseger, som skulle visa sig mycket fördelaktig även för arbetsgivarparten. Typograferna lyckades få tidningens nye chef, Harry Hjärne, att underteckna ett avtal om industriell demokrati av samma slag som typograförbundet drivit igenom på de arbetarägda tidningarna. Inte minst på grund av typografernas fackliga insats kom den nya arbetsorganisationen på G-P att fungera med framgång och bli en viktig förutsättning för tidningens genombrott på 1920- och 30-talen — något som gick ut över de andra tidningarna i Göteborg, t.ex. Ny Tid. Tidningsbuden spelade en viktig roll i det veckoprenumerationsssystem G-P införde i slutet av 1920-talet. Mot provision inkasserade buden en gång i veckan prenumerationsavgifterna. Tidningsbuden reagerade inte heller mot G-P:s konsekventa motstånd mot samdistribution med de övriga morgontidningarna. Någon tvekan bland buden för att de på detta vis hjälpte en borgerlig tidning till framgång kan inte skönjas i materialet. Tvärtom var G-P en attraktiv arbetsplats för tidningsbuden, bl.a. till följd av de sociala pionjärinsatser tidningen gjorde för sina anställda.

Över huvud taget betraktade tidningsbuden, typograferna och deras fackliga organisationer de borgerliga tidningarna i första hand som *arbetsplatser* och inte som politiska motståndare. De kom därmed — mer eller mindre ofrivilligt — att underlätta, snarare än att försvåra, Göteborgs-Postens genombrott. G-P kunde också dra nytta av andra sprickor i arbetarrörelsens front mot den borgerliga pressen.

DEL 4.
SLUTSATSER
DISKUSSION

Kapitel IX.

Varför har arbetarpressen misslyckats i Göteborg?

IX:1. Inledning

De göteborgska arbetartidningarna var som vi sett ingen enhetlig grupp tidningar. De hade mycket skiftande förutsättningar, beroende på vilka organisationer, som stod bakom dem. Undersökningens huvudproblem, varför arbetarpressen misslyckats i Göteborg, skall därför angripas genom att de olika riktningarnas tidningar behandlas var för sig: först den syndikalistiska och socialistiska pressen, sedan den kommunistiska och sist den socialdemokratiska. I slutet av kapitlet diskuteras också det uteblivna samarbetet mellan arbetarrörelsens tidningsföretag och konsekvenser av arbetarpressens misslyckande i Göteborg.

IX:2. Den syndikalistiska och socialistiska pressen

Bara två av Göteborgs arbetartidningar har alltså varit dagliga, socialdemokratiska Ny Tid och kommunistiska Arbetar-Tidningen. De övriga organisationsägda arbetartidningarna strävade efter att bli dagliga, men saknade förutsättningar. Syndikalistiska Arbetare-Kuriren var längst från detta mål. Den syndikalistiska rörelsen hade passerat sin kulmen, när AK — som dessutom representerade en utbrytarfraktion — startade.

Den socialistiska arbetarkommunens tidning, Arbetar-Posten, hade åtminstone teoretiska förutsättningar att växa ut till en daglig tidning. Kommunordföranden Albin Ströms anhängare kunde räknas i femsiffriga tal åren närmast före Arbetar-Postens start. Då var emellertid Ström verksam i den socialdemokratiska rörelsen och hade Fackliga Central som en viktig plattform för sin verksamhet. Luften gick ur Ströms rörelse, sedan denne blivit utesluten ur SAP och omgående låtit sig enrolleras i det Kilbom-kommunistiska, sedermera Socialistiska Partiet (SP). Arbetar-Posten, som Ström startade i samband med uteslutningen ur SAP, fick inte alls det gensvar i Göteborgs arbetarrörelse som Ström hoppats på. Redan efter en kort tid stod det klart att tidningen inte skulle kunna konkurrera på den allmänna dagstidningsmarknaden i Göteborg.

IX:3. Den kommunistiska pressen

Väst-Svenska Kurens och Arbetar-Tidningens utveckling visar att den kommunistiska rörelsen i Göteborg hade en offensiv — och i AT:s fall också realistisk — hållning i tidningsfrågorna. Väst-Svenska Kurens start präglades emellertid av en överoptimism, som kom att utlösa en rekyl efter någon tid. VSK:s intressenter investerade omgående i ett kostnadskrävande tryckeri, delvis för att underlätta en daglig utgivning. Tryckeriet blev en svår ekonomisk belastning under tidningens fortsatta existens. Det gick också i konkurs. I åtminstone två omgångar diskuterades att göra VSK daglig, åren 1919 och 1920 samt under 1920-talets sista år. I båda fallen stupade planerna på att det kommunistiska partiet klövs. Exempler pekar på att den tidiga kommunistiska rörelsen i Göteborg inte ville försumma något tillfälle att etablera sig på dagstidningsmarknaden. Men förutsättningarna försvann alltså i de avgörande momenten.

Arbetar-Tidningen byggdes upp på ett mer försiktigt vis än VSK, steg för steg i takt med att den kommunistiska rörelsens styrka växte under 1930- och 40-talen. AT hade till en början inget eget tryckeri. Det höll nere omkostnaderna. AT:s övergång från veckoutgivning till daglig utgivning innebar inte heller några stora ekonomiska påfrestningar, eftersom tidningen då började tryckas på Ny Dag i Stockholm. De lokala kommunistiska organisationerna fick dock strax därefter ta ansvar för en daglig, göteborgstryckt tidning i samband med statsmakternas transportförbud mot AT och den övriga SKP-pressen under tiden 1940—1943. Men då var kommunismen så utsatt för det yttre opinionstrycket att Arbetar-Tidningens fortsatta existens — i sig — blev ett mycket viktigt mål för rörelsens anhängare i Göteborg och västra Sverige.

De bästa förutsättningarna för en kommunistisk göteborgstidning rådde i mitten av 1940-talet och några år framåt. De som ansvarade för AT försökte också utnyttja detta tillfälle. En omedelbar ambition var att tryckningen — som år 1943 flyttats tillbaka till Ny Dag i Stockholm — skulle ske i Göteborg. Den lokala kommunistiska ledningen tog kontakt med både Ny Tid och borgerliga tidningar för att hyra teknisk kapacitet. Längst avancerade förhandlingarna med de borgerliga tidningarna Göteborgs-Posten och Göteborgs Morgonpost. ¹⁾ Det blev dock inget av. Istället inleddes en insamling till en egen officin, som stod

---

¹⁾ SKP. AU, prot. 14/9 1945. Sekretariatet, prot. 15/2 1946. Vid AU-mötet 1945 anmodades GKA att "snabbt /.../ slutföra påbörjade förhandlingar i syfte att ordna AT:s tryckningsfråga provisoriskt genom beställningstryckning hos Göteborgs-Posten." Inför sekretariatets möte i februari 1946 förelåg en skrivelse från GKA beträffande tryckerimöjlighet på Göteborgs Morgonpost. Beslutet blev "att uppdra åt Göteborgskommunen att själva i Göteborg undersöka verkningarna av att förlägga tryckningen till Göteborgs Morgonpost". Från centralt håll inlades alltså inget veto mot att AT under en, i var-

klar år 1949. Då hade emellertid den kommunistiska frammarschen avbrutits. Rörelsen i hela landet, liksom i Göteborg, var på retur. Betecknande nog diskuterades, bara några månader efter det att göteborgsofficen var tagen i bruk, att åter flytta tryckningen till Stockholm. 2)

Ledningen för AT kan inte beskyllas för att ha varit passiv. Men tiden rusade ifrån den. Den nya officinen utlöste inte det genombrott för tidningen, som Göteborgs kommunister hoppats på, men bidrog sannolikt till att AT:s upplaga ännu ett stycke in på 1950-talet låg kvar på den nivå som 1940-talets systematiska prenumerationskampanjer drivit upp den till. Kampanjerna för AT genomfördes uppenbarligen med disciplin och effektivitet. Den lokala kommunistiska ledningen tog ut vad den kunde av partiets föreningar, klubbar och medlemmar för att säkra AT:s fortbestånd. AT hade också åren kring 1950 en mycket god täckning bland de kommunistiska medlemmarna och sympatisörerna i Göteborg. Tidningens göteborgsupplaga var knappt 10.000 exemplar, medan SKP i 1950 års stadsfullmäktigeval fick cirka 23.000 röster. Ny Tids göteborgsupplaga var samtidigt cirka 20.000, antalet SAP-röster i Göteborg cirka 80.000.

Den starka lokala uppslutningen kring AT var också grunden för AT:s fortsatta göteborgsutgivning. När göteborgstryckningen tenderade att bli en alltför stor ekonomisk belastning och upplagan samtidigt sjönk flyttades tryckningen ånyo till Stockholm i slutet av 1950-talet. Det var en logisk utveckling. Försöket att göra en inbrytning på Göteborgs dagstidningsmarknad hade misslyckats.

AT var en i huvudsak inomspridd tidning bland SKP:s medlemmar och sympatisörer. Den kommunistiska medvind, som bidragit till att ge AT nya läsare i slutet av 1940-talet, mojnade efter bara några år för att avlösas av det kalla krigets 50-tal med helt annorlunda konjunkturen för den kommunistiska rörelsen.

AT utkom på eftermiddagen. Med hänsyn till tidningskonkurrensen i övrigt var det en idealisk utgivningstid. Sedan GHT gått över till morgonutgivning år 1948 fanns bara de lösnummersålda kvällstidningarna att konkurrera med på eftermiddagarna. Möjligen kunde AT ha siktat på att ta upp konkurrensen med dessa, i varje fall om den önskade vinna en större läsekrets vid sidan av den kommunistiska publiken. En satsning på kvällstidningsmarknaden hade dock krävt väsentligt större resurser, framför allt redaktionella, än den prenumerationsstidning som nu framställdes. Men att det fanns ett potentiellt utrymme på kvällstid-

---

je fall kortare, period trycktes på högertidningen GMP. Tryckeri AB Framåts (Ny Tids) styrelse sade i november 1945 nej till en begäran från AT att få utnyttja Ny Tids pressar på eftermiddagen: "Direktören meddelade att bolaget f.n. icke har tekniska möjligheter att åtaga sig detta. Herr Boman ansåg att vi ej borde trycka tidningen, även om det gav oss goda inkomster. Ansåg att det bland arbetarna skulle verka egendomligt om vi åtog oss att trycka en kommunistisk tidning." (Framåt, styrelsen, prot. 14/11 1945).

2) AT, tidningsstyrelsen, prot. 18/3 1950.

ningsmarknaden kring år 1950 — vid sidan av GT och de stockholmskällstidningar som då hade en mycket begränsad upplaga i Göteborg — visar Aftonpostens snabba tillväxt i början av 1950-talet. Redan på 1920-talet hade det f.ö. funnits en god marknad för en radikal populärtidning i Göteborg. Det visar Minaretens exempel. Det är möjligt att en liknande marknad alltså existerade ett par decennier senare.

Sammanfattningsvis kan sägas att den kommunistiska rörelsen i Göteborg försökte göra vad den kunde av de tillfällen som bjöds för att ge sina tidningar en ökad spridning. Särskilt ansträngde sig de ansvariga för AT att "smida medan järnet var varmt" i mitten av 1940-talet. Att AT:s positiva upplageutveckling bröts och att göteborgsutgivningen så småningom gavs upp berodde mera på den allmänpolitiska situationen än på det tidningspolitiska agerandet från AT:s och de kommunistiska organisationernas sida. Till AT:s svårigheter bidrog också att tidningen — liksom sina kommunistiska kolleger — hade mycket svårt att få annonser. En annan faktor som försvårade AT:s och den övriga SKP-pressens konkurrensläge var socialdemokraternas negativa inställning till att även den kommunistiska pressen skulle få del av LO:s tidningsfond. I Göteborg neutraliserades denna i viss mån av att AT fick särskilda "kompensationsanslag" av kommunistiskt dominerade fackföreningar. När de kommunistiska majoriteterna förbyttes i socialdemokratiska försvann emellertid dessa anslag.

IX:4. Den socialdemokratiska pressen

Till skillnad från kommunisterna, socialisterna och syndikalisterna hade socialdemokraterna ständigt goda yttre förutsättningar att konkurrera på dagstidningsmarknaden. Särskilt goda föreföll dessa möjligheter vara under mellankrigstiden. Ny Tid var också en ekonomiskt bärkraftig tidning under ett par decennier fram till 1930-talets mitt. Tidningen var i slutet av 1920-talet den ekonomiskt mest framgångsrika av samtliga socialdemokratiska tidningar i landet. Tio år senare intog Ny Tid den rakt motsatta positionen. Då redovisade tidningen den största förlusten av alla SAP:s tidningar. Ny Tid gick sedan med ett konstant och accelererande driftsunderskott fram till nedläggningen i mitten av 1960-talet.

Vändpunkten i Ny Tids ekonomiska utveckling inträffade i samband med övergången till morgonutgivning år 1936. Kostnaderna steg kraftigt, men de kompensterades inte av ökade intäkter.

En förändring av utgivningstiden hade varit på tal länge innan den till slut genomfördes. Som diagram III:1 (sid. 74) visar fanns också ett mycket stort utrymme för just morgontidningar i Göteborg under 1900-talets tre första decennier. Morgonutgivningen började också ett stycke in på 1900-talet att ge stora konkurrensfördelar. En morgontidning kunde nå sina läsare redan på morgonen innan dessa gick till arbetet och

innan affärerna öppnade. Morgontidningen var t.ex. först med sportresultaten; husmödrarna och andra konsumenter fick del av annonsörernas budskap på morgonen före dagens inköp. Det medverkade till att de nya grupper (främst arbetarhushåll), som vid det här laget började prenumerera på tidningar, attraherades speciellt av morgontidningar. Arbetstidsförkortningen kring år 1920 innebar också att arbetarbefolkningen fick något mer tid över på morgonen. Göteborg skilde sig f.ö. markant från Stockholm, där de stora tidningarna alla var morgontidningar. 3)

De som pläderade för att Ny Tid skulle bli morgontidning framhöll också att tidningen bättre skulle konkurrera i landsorten. Utgångsläget för en morgonupplaga av Ny Tid från och med 1920-talet var alltså utomordentligt. Likväl ändrades inte utgivningstiden förrän år 1936. Då var konkurrensläget på morgontidningsmarknaden i Göteborg ett helt annat. Göteborgs-Postens explosionsartade upplageutveckling hade börjat. Handelstidningens AB hade startat en egen morgontidning. Göteborgs-Posten hade dessutom redan erövat en stor del av den prenumerantreserv bland arbetarhushållen som Ny Tid hoppats på.

Detta leder fram till två mycket centrala frågor för hela denna undersökning:

1) *Varför dröjde det så länge innan Ny Tid blev morgontidning?*

2) *Hur kunde Göteborgs-Posten erövra Ny Tids prenumerantreserv bland arbetarbefolkningen?*

Ny Tids fortsatta utveckling föranleder en tredje viktig fråga:

3) *Varför förmådde Ny Tid aldrig bryta den negativa ekonomiska utvecklingen?*

IX:4:1. Varför dröjde det så länge innan Ny Tid blev morgontidning?

Redan år 1916 var ett förslag uppe till behandling på Framåts bolagsstämma om att göra Ny Tid till morgontidning. Stämman sa nej. Önskemålen om att ändra tidningens utgivningstid kom från landsorten, eftersom Ny Tid mycket sent nådde ut till t.ex. industristäderna i Västergötland — om den över huvud taget kom fram under utgivningsdagen. För att tillgodose landsortens önskemål framställdes dock en speciell morgonupplaga fr.o.m. hösten 1923 och ett par år framåt. Denna blev inte den framgång som Ny Tids ledning krävde och lades därför ner.

3) I Stockholm fanns t.ex. tre etablerade morgontidningar redan vid sekelskiftet: Stockholms-Tidningen, Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet. Även socialdemokraternas huvudorgan, Social-Demokraten och kommunisternas, Folkets Dagblad-Politiken (grundad 1916) utkom på morgnarna. Beträffande konkurrenssituationen i Stockholm, se vidare Jonsson, S., Annonser och tidningskonkurrens, s. 36 ff.

Ledningen för Ny Tid insåg emellertid redan på 1910-talet att morgontidningsmarknaden ur konkurrenssynpunkt var att föredra även i Göteborg. I januari 1919 fattade också Framåts styrelse ett formellt beslut om att Ny Tid skulle bli morgontidning. Beslutet ändrades några veckor senare av ekonomiska skäl. Bl.a. spräckte typografförbundets krav på höjd nattersättning — med cirka 20.000 kr per år — den kalkyl som hade gjorts (se sid. 189).

Tidningsstyrelsen var sannolikt överdrivet försiktig. År 1919 redovisade tidningsföretaget en vinst (efter avskrivningar) på cirka 30.000 kr, den största årsvinsten i Ny Tids historia. De ekonomiska resurserna för att klara de ökade kostnaderna för en morgonutgivning fanns i ytterligare något decennium. Tidningsföretagets sammanlagda nettoöverskott (efter avskrivningar) var för perioden 1917—1935 totalt 260.000 kr.

Att vinsterna under 1920-talet inte användes till en morgonutgivning — utan brukades till att köpa en ny press, till att göra företaget skuldfritt och ge organisationerna utdelning på deras aktier m.m. — berodde troligen på att tidningen helt enkelt var en bra affär. Det fanns ingen anledning att göra några drastiska förändringar, som att ändra utgivningstiden. Det finns mycket som talar för att ledningen för Ny Tid — vid tiden för Harry Hjärnes övertagande av Göteborgs-Posten — var invaggad i säkerhet efter ett decennium av ständiga vinster. Organisationerna engagerade sig inte heller så mycket i tidningens utgivningsförhållanden så länge den gick med vinst. Efter de påfrestningar som Ny Tid vållat de fackliga och socialdemokratiska organisationerna under tidningens första decennier slog dessa sig nu till ro i förhoppningen om att tidningens ekonomiska bekymmer en gång för alla var lösta. Tidningsledningen hade dessutom visat sin kompetens genom att lyckligen genomföra en utgivningsförändring — starten av söndagstidningen — som var väl anpassad till ett ledigt utrymme på Göteborgs tidningsmarknad.

Morgonutgivningens stora fördelar uppenbarades emellertid på nytt, och drastiskt, av Göteborgs-Postens snabba framgångar. På bolagsstämman år 1934 restes kravet att även Ny Tid skulle bli morgontidning. En omröstning som cirka 3.000 prenumeranter deltog i gav också majoritet för en omläggning. Men när den genomfördes på våren 1936 var det alltså för sent.

Svaret på frågan är alltså att Ny Tids ledning och ägare inte såg någon anledning att ändra tidningens utgivningstid, när driftsöverskotten på 1920-talet blev permanenta. De tankar, som låg bakom den beslutade, men — av ekonomisk försiktighet — inhiberade övergången till morgonutgivning år 1919, förträngdes så länge tidningen ändå var en god affär. Det var en bekväm linje, men inte särskilt framsynt.

IX:4:2. Hur kunde Göteborgs-Posten erövra Ny Tids prenumerantreserv bland arbetarhushållen?

Frågan hänger samman med hela tidningskonkurrensen i Göteborg. När Harry Hjärne övertog Göteborgs-Posten år 1926 var G-P:s ekonomiska läge prekärt.⁴⁾ Men i ett avseende var G-P:s förutsättningar utomordentliga. Tidningen hade praktiskt taget fritt fält på den växande morgontidningsmarknaden. Handelstidningens AB, som dominerade de övriga marknaderna (lunch-, eftermiddags-, söndags- och halvveckomarknaden) visade t.o.m. 1920-talet inget intresse för morgontidningar. Ny Tid höll fast vid eftermiddagsutgivningen av ovan anförda skäl. G-P:s enda konkurrent på morgonen var Göteborgs Morgonpost, men denna hade också dålig ekonomi.⁵⁾ GMP tävlade — såsom stadens officiella högerorgan — knappast heller om arbetarläsarna.

Den fördel som utgivningstiden gav G-P har inte tillräckligt betonats i den litteratur, där G-P:s genombrott analyserats. Samtidigt är det en gåta hur GHT:s ledning kunde försumma hela morgontidningsmarknaden, när t.ex. de stora tidningarna i Stockholm sedan länge var morgontidningar. Ny Tids passivitet under 1920-talet var, i jämförelse med GHT:s, tämligen beskedlig. En näraliggande åtgärd från GHT:s sida, hade t.ex. varit att låta Göteborgs-Tidningen, vars läsekrets sannolikt hade en bredare social sammansättning än GHT:s⁶⁾, ändra utgivningstid till morgonen.

Harry Hjärne har i memoarboken "Äventyr i tidningarnas värld" gett sin version av hur G-P lyckades bli Göteborgs dominerande tidning. Förf. har i en tidigare arbetsrapport⁷⁾ också granskat förutsättningarna för Göteborgs-Postens genombrott, liksom Sverker Jonsson och Bertil Forsström i undersökningar från år 1977. Artiklar i ämnet har skrivits av bl.a. Lars Furhoff och Jan-Otto Modig. Här skall mycket kort refereras huvuddragen i nämnda arbeten och göras en sammanställning av de viktigaste yttre och inre förutsättningarna för G-P:s framgång. Därefter behandlas G-P:s förmåga och metoder att attrahera just arbetarpubliken.

Hjärne förklarar G-P:s framgång med att hänvisa till "1926 års idéer". Han redovisar dessa i sin bok i följande ordning: *Familjeavdelningen* och *idrottsavdelningen* rustades upp, *distributionen* gjordes effektivare (bl.a. infördes veckoprenumerationer för att tidningen lättare skulle ta sig in i nya kretsar), *förhållandet till lokaltidningarna* inom

---

4) Forsström, s. 9 ff.

5) Mattsson, Press och kapital I, s. 19 ff.

6) Se s. 303.

7) Engblom, Ny Tid och dagstidningskonkurrensen i Göteborg, s. 96 ff.

G-P:s spridningsområde skulle vara så gott som möjligt (bl.a. skulle G-P akta sig för att bygga upp en tidningskedja), *priset* på prenumeration, lösnummer och annonser skulle hållas så lågt som möjligt "för att därigenom göra tidningen till var mans egendom", *arbetsplatsens självstyrelse* (den form av ekonomisk demokrati, som infördes på G-P, se sid. 296 ff.) skulle skapa en särskild anda på företaget, *självfinansieringens* princip innebar för Hjärne att utdelningen på aktierna maximerades till 6 % och att tidningens vinster nästan undantagslöst användes för att bygga upp företaget, *språket* i tidningen skulle vara "enkelt, rakt, majestätiskt, aldrig ett självändamål, aldrig tillgjort... det gamla tidningsspråket gav arbetaren underklasskänslor." 8)

Lars Furhoff ansåg i en recension att Hjärne glömt den viktigaste faktorn: annonsernas koncentration till den största tidningen. 9) I en annan artikel påpekar Furhoff ett delvis förbisettt faktum: att Hjärne fick hjälp av kapital utifrån, när han tog över G-P år 1926. 10)

Modig säger om 1926 års idéer, att det inte är helt klart vad dessa innebar. Han spaltar upp dem i "redigeringsprinciper" och "ekonomi och organisation". Bland redigeringsprinciperna framhåller Modig bl.a. Hjärnes konsekventa hävdande av Göteborgs och Västsveriges intressen i förhållande till huvudstaden och vidare kriminaljournalistiken: "Första sidan dominerades allt oftare av händelser ur brotts- och olyckskrönikan /.../ Den vänliga ton som skulle genomsyra tidningen satte vissa gränser också på detta område, men ett nytt grepp rörde det sig om och det hade säkerligen betydande effekt i upplagebyggande riktning." Modig betonar också betydelsen av de utvidgade idrotts- och familjeavdelningarna. På den ekonomiska och organisatoriska sidan framhåller Modig vad Hjärne kallar arbetsplatsens självstyrelse, veckoprenumeration och distributionens organisation. En stor del av förklaringen till G-P:s framgång rymms i vad Hjärne kallar 1926 års idéer, anser även Modig, men — betonar han: "den lokala konkurrenssituationen hade sannolikt ändå svårligen kunnat ändras om inte konkurrenten GHT saknat vilja eller förmåga att hävda sin ställning eller i tid insett den fara som hotade." 11)

---

8) Hjärne, s. 142 ff.

9) Furhoff, "Vad på beror G-P:s framgång?", Pressens Tidning nr 23, 1965.

10) Furhoff, Svensk press, i: Pressens årbog 1969, s. 181 f.

11) Modig, s. 67 ff.

I detta sammanhang finns också skäl att betona att GHT sannolikt aldrig nådde över den 50-procentiga hushållstäckning på utgivningsorten, som Karl Erik Gustafsson (t.ex. i SEHR nr 1 1978, s. 10, se även SOU 1975:79, s. 181 ff.) anser vara den nivå, då en tidning blir ett självskrivet annonsorgan. Av appendix I framgår visserligen att GHT:s hushållstäckning i Göteborgs stad kring år 1915 var cirka 50 %. Fem av GHT:s sex utgivningsdagar nåddes dock inte denna nivå. Att täckningstalet blir så högt beror på att GHT:s lördagsupplaga var väsentligt större än upplagan måndag-fredag vid denna tid.

Forsström ansluter sig i stor utsträckning till Hjärnes egna slutsatser. Han betonar särskilt självfinansieringen och den industriella demokratin, men framhäver också Hjärnes personliga insats: "Med säker instinkt för vad slags tidning folk ville ha ledde han G-P till ständigt nya framgångar. Hjärne är tveklöst en av de stora tidningsledarna i Sverige under 1900-talet." 12)

I en sammanfattning av konkurrenssituationen i Göteborg under perioden 1925—1944 skriver Sverker Jonsson att det för G-P:s del nästan bara går att peka på positiva faktorer, bl.a. att tidningens upplaga hade en koncentrerad spridning, att den utkom på morgonen, att det ekonomiska resultatet användes till reinvesteringar och konsolidering av företaget, att G-P kontrollerades av en enda person, som samtidigt var en skicklig tidningsekonom och att tidningen satsade på ett redaktionellt innehåll, som var läsvärt för gemene man. Bara på en punkt hade G-P ett sämre läge än huvudkonkurrenten (GHT), menar Jonsson: G-P:s totala annonsmängd var länge liten i förhållande till tidningens upplaga. 13)

I arbetsrapporten från år 1972, "Ny Tid och dagstidningskonkurrensen i Göteborg", anser förf. de viktigaste *inre* förutsättningarna för G-P:s framgång vara, beträffande ekonomi och organisation: prenumeration- och distributionspolitiken (särskilt veckoprenumerationen), arbetsplatsens självstyrelse och självfinansieringen. När det gäller redigeringsprinciperna dras slutsatsen att dessa förefaller ha motsvarat en stor läsekrets' önskemål. 14)

Denna bedömning av G-P:s inre förutsättningar står i huvudsak fast. Prenumerationssystemet, arbetsplatsens organisation, finansieringspolitiken och innehållet hade också, i större eller mindre grad, samband med G-P:s ansträngningar att fånga arbetarpubliken och behandlas mera nedan.

Den viktigaste *yttre* förutsättningen är redan berörd: utgivningstiden. En annan faktor, som också behandlas i förf. tidigare arbetsrapport, men som förtjänar att framhållas på nytt, är konkurrenternas lojaliteter. De övriga tidningarna i Göteborg var av tradition starkt lojala mot olika intressen. Läsekretsen och/eller ägarna förväntade att tidningarna skulle inta bestämda positioner i många frågor. Ny Tid var beroende av socialdemokratins inställning till många företeelser. Vid tiden för G-P:s genombrott var också Ny Tid präglad av dess ställning som officiellt partiorgan (partiordföranden var politisk redaktör, utestängd från Social-Demokraten), vilket var en extra påfrestning i den splittring som då rådde inom Göteborgs socialdemokrati. GHT hade av tradition en

12) Forsström, s. 170.

13) Jonsson, S., Annonser och tidningskonkurrens, s. 113 ff.

14) Engblom, Ny Tid och dagstidningskonkurrensen i Göteborg, s. 92 ff.

mycket seriös inriktning. Tidningen var mån om sitt goda anseende i samhällets inflytelserika kretsar och strävade uppenbarligen inte efter att bli någon stor folklig tidning. Tidningens genomslagskraft i opinionsbildningen och kulturdebatten var det väsentliga. GT stod under GHT:s beskydd. Även om GT ibland hade ganska fria tyglar, tolererade GHT:s ledning inte alltför stora avvikelser från modertidningens kurs. MT — som var GHT:s direkta motdrag för att hejda G-P:s expansion — var heller inte särskilt frigjord från modertidningens lojaliteter och filosofi. Den kom, som tidigare påpekats, att konkurrera med "fel" morgontidning, högerns Göteborgs Morgonpost. GMP tycks ha varit en mycket inomspridd högertidning. Tidningens ambition låg mer åt det politiska än populära hållet. GMP balanserade dessutom på konkursens brant under hela 1930-talet, blev föremål för spekulationsaffärer och utbjöds åt olika håll. Vest-Svenska Dagbladet var än mer beroende av finansierarnas alldeles bestämda intressen.

Med Göteborgs-Posten förhöll det sig annorlunda — under själva genombrottstiden. Visserligen fick Harry Hjärne ett helt avgörande ekonomiskt stöd, när han övertog tidningen, men såvitt bekant var inte detta förknippat med några hårt riktade pekpinningar om tidningens redigering. Hjärne lyckades också på kort tid frigöra sig från detta ekonomiska beroende. Hjärnens primära mål de första åren var att få tidningen att gå ihop ekonomiskt. För att nå detta kunde han, utan sidoblickar, koncentrera sig på att ge tidningen ett säljande och slagkraftigt innehåll. Av ideologiska eller andra skäl behövde han alltså inte tveka, när han upplät stort utrymme åt idrottsavdelningen, kriminalreportaget och familjenotiser. Det fanns i Göteborg gott om utrymme för en dagstidning, som kunde erbjuda ett brett och popularitetsinriktat innehåll, i all synnerhet om denna kom ut på morgonen.

De viktigaste yttre faktorerna för G-P:s genombrott var alltså den mycket lindriga morgontidningskonkurrensen och — i viss mån — de övriga tidningarnas lojaliteter. En högfärdig handelstidning, en konkursfärdig morgontidningskonkurrent och en sprickfärdig socialdemokrati — allt detta spelade Harry Hjärne i händerna.

Vilka var då G-P:s speciella förutsättningar att få just arbetarna som prenumeranter?

Först skall konstateras att det inte finns några säkra siffror över G-P:s sociala spridning förrän på 1950-talet, men det är mycket sannolikt att majoriteten av G-P:s läsare redan i mitten av 1930-talet var arbetare.¹⁵⁾ G-P:s hushållstäckning (se appendix I) var år 1925 drygt 20 %, men hade fem år senare ökat till 30 % och ytterligare ett decennium senare till 60 %. I mitten av 1940-talet nåddes 80 %. Ny Tids hushållstäckning i Göteborgs stad höll sig under G-P:s genombrottsår kring

---

¹⁵⁾ Jonsson, S., Annonser och tidningskonkurrens, s. 85 ff.

15 % och hade i början av 1940-talet sjunkit till 11—12 %. Dessa siffror visar klart hur G-P erövrade den potentiella prenumerantskara som Ny Tid hoppats få.

Ett viktigt konkurrensmedel för G-P i kampen om de breda läsargrupperna var *innehållet*. Hjørne nämner själv satsningen på idrotten, familjematerialet och språket, andra pekar på kriminalreportaget och det lokala materialets omfång. Några mer omfattande undersökningar av G-P:s innehåll, jämfört med den övriga göteborgspressens, har inte gjorts. En undersökning av stickprovskaraktär vid statsvetenskapliga institutionen år 1971 av innehållet i G-P, GHT, Ny Tid och Morgontidningen en vecka år 1933, en vecka år 1942 och en vecka år 1953 visar att G-P under dessa veckor ägnade betydligt större utrymme åt idrott, brott och olyckor än kollegerna. ¹⁶⁾ De intervjuer som gjorts pekar på att detta är ett resultat av generell natur. G-P hade, som ovan konstaterats, heller inga lojaliteter som verkade återhållande om den ville låta t.ex. sport- och spektakulära händelsenyheter breda ut sig i tidningen.

Det hade däremot Ny Tid. Som framgår av sid. 207 ff. pågick en mycket intensiv diskussion inom Göteborgs arbetarrörelse om Ny Tids innehåll under G-P:s genombrottsperiod. På bolagsstämmorna nagelfors årligen tidningens innehåll. Många stämooombud ville ha mera fackligt och politiskt material på bekostnad av t.ex. idrottens utrymme. Frågan är dock hur representativa stämooombuden var för arbetarna i gemen. Den grupp som på bolagsstämmor och i andra sammanhang hade möjligheter att påverka tidningens innehåll kom från organisationernas ledarskikt. De var särskilt fackligt och politiskt intresserade. Idrottstexten och den övriga underhållningsläsningen var för denna grupp inte särskilt angelägen.

Sedan gynnades G-P — i konkurrensen med Ny Tid — av att en stor och inflytelserik grupp bland de socialdemokratiska arbetarna, Albin Ströms anhängare, kom att se Ny Tid som en direkt fientlig tidning. När den slutliga uppgörelsen mellan de stridande falangerna inom Göteborgs socialdemokrati närmade sig, talades det öppet om en bojkott av Ny Tid från Ström-hållet. Frågan är om inte denna bojkott i praktiken hade varit i kraft i flera år.

Ny Tid hade tagit en mycket klar ställning i den interna SAP-striden. Göteborgs-Posten och andra icke socialdemokratiska tidningar behövde inte engagera sig direkt i denna. På så sätt kunde t.o.m. det som *inte* stod i G-P medverka till att Hjørnes tidning fick en favorit framför Ny Tid, åtminstone bland Albin Ströms anhängare. Samtidigt finns exempel på hur Ström såg med sympati på Göteborgs-Posten, tydligast när Albin Ström år 1927 — i en ordväxling med arbetarekommunens ordförande Axel Dahlström — energiskt hävdade att även Göteborgs-

---

¹⁶⁾ Magnusson, K-E.

Posten och inte bara arbetarpresen skulle få annonsera i Fackliga Centrals adresskalender (vilket också G-P fick). När striden inom Göteborgs Arbetarekommun kulminerade vintern 1933—1934 tog också Harry Hjärne en klar ställning för Albin Ström, i polemik med Ny Tid. Det var då en populär linje bland Göteborgs arbetare. Ström kom under en kortare period att framstå som en martyr. Därefter tappade han ganska snart greppet om massorna. Men då behövde Harry Hjärne inte längre någon direkt — eller indirekt — draghjälp i kampen om arbetarhushållen. De flesta fanns redan bland Göteborgs-Postens prenumeranter.

Göteborgs-Postens innehåll torde alltså ha varit mer populärt för den stora allmänheten än Ny Tids. För en stor arbetargrupp, Albin Ström och hans anhängare, var G-P:s innehåll, till skillnad från Ny Tids, inte heller frånstötande.

En annan viktig faktor för G-P:s inbrytning i arbetarleden var det prenumerationsystem med *veckoprenumerationer* som tillämpades. Prenumerationsavgiften inkasserades en gång i veckan av tidningsbuden. De korta betalningsperioderna gjorde det lättare för hushåll med små inkomster att hålla en daglig tidning. Tidningsbuden kom också att fungera som effektiva försäljare av tidningen, eftersom de fick provision. Det är något oklart när detta system infördes, men sannolikt började det praktiseras i full skala i samband med Harry Hjärnes övertagande av tidningen. Enligt en intervjuuppgift av Sigvard Cruse stod Filip Börjesson bakom systemets introduktion på Göteborgs-Posten. Något som talar för att G-P började med veckoprenumerationerna år 1926 är att Ny Tid-direktören Åkesson på ett styrelsemöte i december 1926 meddelade att han — utan framgång — försökt införa veckoprenumerationer. 17) En tidning, som däremot direkt plagierade G-P:s system var Morgontidningen under åren 1932—1935. MT var till en början också 5 öre billigare i veckan än G-P, som kostade 50 öre. 18) G-P:s pris var under genombrottsåren annars inte så lågt att det hade någon betydelse i kampen om arbetarläsarna. Frånsett GHT, vars prenumerationspris låg väsentligt över de övriga tidningarnas, var prisnivån tämligen jämn inom göteborgspresen. 19) Först senare började G-P använda priset som konkurrensmedel.

---

17) Framåt, styrelsen, prot. 19/12 1926. Vid samma styrelsemöte rapporterade f.ö. Åkesson att han — efter en idé från Politiken (sannolikt den danska tidningen, förf. kommentar) — hade förhandlat om en olycksfallsförsäkring för alla tidningens prenumeranter. En sådan skulle kosta 1:25 per prenumerant. För 15.000 prenumeranter skulle siffran således bli 20.000 kr, en utgift som tidningen inte kunde bära, enligt Åkesson.

18) Forsström, s. 76.

19) Mellan 1926 och 1937 var postprenumerationspriset, helår, för göteborgstidningarna (sexdagarsutgivning) enligt Inländsk tidningstaxa: GHT: 22 kr, GMP: 16 kr 1926—1931, därefter 14 kr, Ny Tid: 15 kr, G-P: 14 kr, VSD: 14 kr (1932: 12 kr), GT: 12:50 (1926: 10 kr), MT: 12 kr (1937: 14 kr).

Göteborgs-Posten framstod inte heller som någon direkt motståndartidning bland arbetarna under genombrottstiden. G-P:s politiska signatur var visserligen liberal, men en rad inslag i G-P:s externa och interna agerande gav den en arbetarvänlig fasad.

Det gav t.ex. eko att det system för industriell demokrati som var avsett för de socialdemokratiska och kommunistiska tidningarna infördes — och kom att fungera — på Göteborgs-Posten. Som ovan framgår (sid. 298 ff.) blev Harry Hjärne mer eller mindre nödgad att införa detta system i en utsatt förhandlingsposition, men det hindrade inte att han sedan uppträdde som en varm förespråkare för det. De sociala insatser den nya regimen på G-P gjorde, t.ex. inrättandet av en pensionsfond och betald sjukledighet vid havandeskap, förstärkte intrycket av Göteborgs-Posten som en mycket human arbetsgivare. Därvidlag kontrasterade G-P i viss mån mot Ny Tid, vars ledning (av typografernas handlingar att döma) till en början inte ville och sedan, av ekonomiska skäl, inte kunde vara lika tillmötesgående mot sin tekniska personal och sina tidningsbud. G-P:s insatser för de anställda gav inte bara företaget gott rykte. De var också företagsekonomiskt motiverade. G-P blev en attraktiv arbetsplats, vars anställda på alla nivåer gjorde helhjärtade professionella insatser till gagn för tidningens fortsatta framgång. En strategisk roll i det prenumerationssystem tidningen tillämpade spelade t.ex. tidningsbudena vilka särskilt omhulldades (se sid. 301 f).

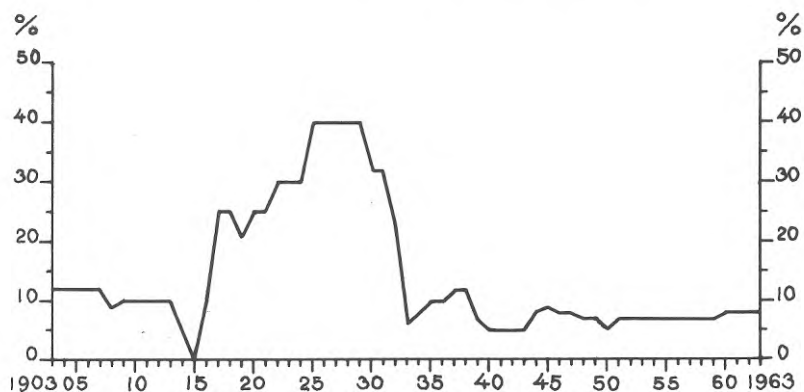
Harry Hjärne undvek också att i onödan stöta sig med den lokala socialdemokratin, åtminstone att döma av den sparsamma polemik han drev med Ny Tid. Under perioden 1926—1940 förekom i genomsnitt bara drygt en Hjärne-ledare per år med udden riktad mot Ny Tid. Under tio av dessa femton år angrep Hjärne heller aldrig Ny Tid i sina ”små, små ord”. Nästan hälften av de polemiska ledarna eller kåserierna från Hjärnes hand gällde dessutom en och samma företeelse — Albin Ström-striden. 20)

Det var också en tacksam uppgift för Hjärne att spela ut sin tidning mot de kretsar som ägde och styrde stadens dittills dominerande tidningsföretag, GHT. Enbart genom aktieavkastningen hade GHT:s ägare skapat förmögenheter åt sig själva. GHT:s aktiekapital var fram till år 1920: 500.000 kr. Därefter höjdes det via fondemissioner till 1.000.000 kr. Utdelningsprocenten var mycket hög; sju år i följd hela 40 % (se diagram IX:1). Enbart under dessa sju år fick GHT:s ägare 3,2 miljoner i aktieutdelning. Utdelningarna översteg alltså väsentligt vad ägarna 21) en gång i tiden satsat i bolaget. Hjärne kom särskilt att peka

20) Forsström, s. 114.

21) Axel Forssman och Torgny Segerstedt — med tillsammans cirka 85 % av aktierna vid 1925 års bolagsstämma — var huvuddelägare i GHT i slutet av 1920-talet. GHT:s och G-P:s ägarstruktur vid denna tid behandlas närmare av Jonsson, S., Annonser och tidningskonkurrens, s. 104 f.

Diagram IX:1. Göteborgs Handelstidnings AB. Utdelning i procent av aktiekapitalet 1903—1963.

Källa: Svenska aktiebolag och enskilda banker.

på GHT:s stora vinster och utdelningspolitik i samband med att GHT-ledningen startade Morgontidningen år 1932. I en ledare i G-P hette det: "Varken människor eller företag må väl av att tjäna pengar alltför lätt. Handelstidningsbolaget har tack vare sitt monopol på annonsmarknaden blivit övermodigt och fyllt av hat till var och en som på något sätt hotat detta. Monopolet har varit synnerligen rikt givande. Trots att det till vissa toppfigurer betalats löner och arvoden så höga att de icke kan göra skäl för dem genom arbete på en tidning, ha rent sagolika vinster uppstått." 22)

Hjørne drev sitt företag med begränsade aktieutdelningar och med självfinansieringen som en vägledande princip. Redan det var tillräckligt för att Hjørne och G-P skulle framstå i klar motsatsställning till GHT och dess ägare. Därtill kom att G-P:s ledning lät en del av vinsten gå till sociala åtgärder för de anställda, liksom att de anställda fick en viss insyn i företaget genom driftsnämndssystemet och de regelbundna redogörelser Harry Hjørne lämnade över tidningens utveckling. 23) G-P:s företagsfilosofi framtod alltså som radikalt annorlunda än GHT:s, även om G-P:s ägarstruktur i princip var densamma som Handelstidningens med den ekonomiska makten koncentrerad till ett fåtal händer.

22) G-P 20/10 1932.

23) Enligt instruktionen för G-P:s driftsnämnd skulle företagsledaren minst en gång om året "inför personalen redogöra för företagets och affärernas allmänna läge och gång." Under perioden 1926—1940 svarade Hjørne för minst ett par sådana redogörelser per år, till att börja med bara för den tekniska personalen; sedan var även andra avdelningar med (Forsström, s. 8).

Driftnämndssystemet, de sociala insatserna för den egna personalen, den försiktiga hållningen till arbetarrörelsen och motsatsställningen till den dåtida dominanten bland stadens tidningsföretag, GHT, ledde i varje fall till att GP inte uppfattades som vilken borgartidning som helst. Den hade istället en arbetarvänlig framtoning som i kombination med tidningens innehåll och veckoprenumerationssystem gav avgörande favörer i kampen om arbetarläsarna.

Då kan man naturligtvis fråga varför inte Ny Tid och de socialdemokratiska och fackliga organisationer, som stödde denna, gick till motoffensiv mot Göteborgs-Postens tidiga framgångar bland arbetargrupperna?

En del av svaret har samband med det nyss förda resonemanget. Det var svårt för organisationernas ledarskikt att inför medlemmarna utmåla Göteborgs-Posten och Hjärne som den självklare fienden. Det fanns vid denna tid, i slutet av 1920-talet och början av 1930-talet, rörelser och tidningar i Göteborg och Västsverige, som det för arbetarrörelsen var viktigare att bekämpa. Högern var sedan länge stark, den tidiga nazismen fick i Göteborg sitt främsta fäste i landet.²⁴⁾ De socialdemokratiska ledarna i Göteborg kunde inte heller genomföra någon allmän mobilisering mot G-P och Hjärne, så länge arbetarekommunen var splittrad i två falanger (varav den ena, som ovan skildrats, direkt motarbetade Ny Tid och — i varje fall indirekt — gynnade G-P).

En framgångsrik motoffensiv hade också krävt ett betydande direkt och indirekt stöd från de fackliga och politiska organisationerna. Det är tveksamt om Ny Tid åren närmast före och efter 1930 hade fått gehör för ett sådant. Den allmänna uppslutningen kring Ny Tid inom Göteborgs arbetarrörelse hade upphört i och med partisplittringen år 1917. I fackföreningarna skulle sannolikt de kommunistiska partierna och Ström-socialisterna starkt ifrågasatt behovet av ett offensivt stöd till Ny Tid, som ännu kring år 1930 redovisade förhållandevis goda vinster. Det fanns också väsentligare ändamål att stödja ekonomiskt för Göteborgs arbetare — i första hand de tusentals fackföreningsmedlemmar som vid denna tid gick arbetslösa. Under G-P:s genombrottsid uttaxerades via Fackliga Central cirka en miljon kronor till de arbetslösa arbetarna i Göteborg. En insamling till den redan vinstgivande tidningen Ny Tid skulle vid denna tid knappast ha blivit en framgång.

Medan G-P successivt erövrade Ny Tids prenumerantreserv, hade alltså Ny Tid ett förhållandevis svagt stöd bland organisationerna. Attackerna från kommunistiskt håll var naturliga med hänsyn till den kommunistiska taktiken fram till år 1935, likaså de angrepp som Albin

---

²⁴⁾ I 1932 års andrakammarval fick socialdemokraterna 50.824 röster, högern 28.648, de två kommunistpartierna tillsammans 12.048, liberaler/frisinnade 9.498 och nationalsocialisterna 6.071 röster. Cirka en tredjedel av nationalsocialisternas röster i hela landet föll på Göteborgs stad (Statistisk årsbok för Göteborg).

Ström och kretsen kring honom riktade mot Ny Tid efter Ströms uteslutning ur SAP år 1934. Mer bekymmersamt för Ny Tid var att ledande socialdemokrater som typografernas ordförande, Filip Börjesson, och tidningsbudens ordförande, Theres Svensson (liksom Albin Ström under dennes tid som SAP-medlem och ordförande i Fackliga Central), delvis kom att framstå som Harry Hjörnes bundsförvanter (se sid. 295 ff.). Inte ens inom SAP fanns alltså en obruten front mot Göteborgs-Posten under denna för tidningskonkurrensen i Göteborg så avgörande period.

Ny Tids organiserade, försenade motattack mot G-P sattes in i samband med övergången till morgonutgivning år 1936. Då var motsättningarna inom Göteborgs arbetarrörelse väsentligt nedtonade, då hade också arbetslösheten kulminerat. G-P:s försprång var emellertid då alltför stort för att det skulle kunna bli en tävling på någorlunda lika villkor. De mycket stora belopp, som främst centrala men även lokala organisationer i slutet av 1930-talet placerade i Ny Tid, kunde inte tas i bruk i offensivt syfte. De blev istället nödvändiga för att tidningen över huvud taget skulle kunna fortsätta att existera.

IX:4:3. Varför förmådde Ny Tid aldrig bryta den negativa ekonomiska utvecklingen?

Ny Tids utgångsläge kring år 1940 verkade hopplöst. Tidningen var konkursfärdig. Söndagstidningen hade fått läggas ned år 1937 för att begränsa förlusterna. Istället hade G-P år 1939 startat söndagsutgivning²⁵⁾ och därmed övertagit den favör i kampen om landsortsläsarna som sjudagarsprenumerationen innebar.²⁶⁾ Medan Ny Tids upplaga praktiskt taget stod stilla fortsatte G-P:s att växa både i landsorten och i Göteborgs stad så att tidningens hushållstäckning år 1946 var 80 %. Fyra av fem göteborgshushåll prenumererade alltså på G-P.

Då, när läget tedde sig som allra mörkast, inleddes den snabbaste upplageexpansionen i Ny Tids historia. Upplagan ökade från 25.000 ex till 42.000 ex (med 70 %) på fem år, mellan 1946 och 1950. Hushållstäckningen i Göteborg ökade dock bara med några procent, till 16 %, men en stor del av upplageökningen föll ändå på Göteborgs stad, eftersom

---

25) I samband med Morgontidningens start år 1932 skrev Hjärne i en ledare — för att understryka att G-P inte var något hot mot GHT-bolaget — att tanken på ett söndagsnummer av G-P aldrig varit uppe till allvarlig diskussion "och kommer troligen icke heller". (G-P 20/10 1932). Men som framgår av sid. 191 var G-P redan vid årsskiftet 1935/36 beredd att omgående starta en söndagstidning om tidningsbuden i samband med Ny Tids omläggning till morgontidning accepterade att bära ut denna även på söndagarna.

26) Sjudagarsprenumeration i Göteborg var inte möjlig, eftersom tidningsbuden vägrade att distribuera tidningar på söndagarna.

stadens invånarantal dessa år växte rekordartat. 27) En av anledningarna till Ny Tids framgångar i slutet av 1940-talet var sannolikt också att den totala tidningsmarknaden i Göteborg växte. Men samtidigt skedde en påtaglig upprustning av tidningens personella resurser, både på den redaktionella och administrativa sidan. Politiskt anslogs också en fränare ton än tidigare. Udden var ofta riktad mot Harry Hjärne och Göteborgs-Posten, som vid denna tid, mer energiskt än tidigare, började strida för ett maktskifte i både riks- och kommunalpolitiken. Ny Tid blev därmed en modernare och intressantare tidning. 28) Den optimism som präglade tidningen under dessa år tog sig också uttryck i att Ny Tid internt började planera för en kvällstidning vid sidan av morgontidningen. Det visar att även Ny Tids ledning var observant på att kvällstidningsmarknaden i Göteborg inte alls var mättad vid det här laget (se diagram III:2). Ny Tid fick dock ingen central sanktion för att starta en kvällstidning, däremot klartecken för att ånyo ge ut söndagstidningen trots de initialförluster denna skulle föra med sig. För en gångs skull garanterades alltså tidningen central ekonomisk hjälp för att ges möjlighet att expandera — och inte bara för att överleva.

Det var dock något olyckligt för Ny Tid att tidningens snabbaste upplageexpansion tidsmässigt skulle sammanfalla med en period, då tidningspapperet var ransonerat. Enligt ledningen för Ny Tid missgynnades därtill Ny Tid i jämförelse med de övriga göteborgstidningarna, eftersom tidningen inte tilldelades relativt ökade papperskvantiteter i takt med upplagens ökning. 29)

Men att Ny Tids upplaga ökade så kraftigt innebar inte att tidningens ekonomiska ställning förbättrades. Tvärtom. De brant stigande

---

27) Folkmängden i Göteborg (1965 års gränser) var 1920: 202.328, 1930: 243.414, 1940: 281.287, 1950: 353.687, 1960: 404.738. Den snabbaste folkökningen skedde alltså på 1940-talet. Bostadshushållens antal ökade enligt följande: 1939: 88.263, 1945: 104.075, 1950: 119.235, 1955: 136.501, 1960: 151.331 (Statistisk årsbok för Göteborg). I en rapport till Framåts styrelse (Framåt, styrelsen, prot. bilaga 24/1 1950) angav tidningens direktör Kurt Sehlstedt den totala procentuella upplageökningen för perioden 1944—1950 — det sistnämnda året beräknat med ledning av ackvisitionsutfallet vid årsskiftet 1949/50 — till 96,8 % och upplageökningen i Storgöteborg till 74,3 %, i absoluta bruttotal: från 11.000 ex till 19.177 ex.

28) Ny Tids styrelse menade att stämningen svängt till förmån för tidningen och att detta låg bakom den starka upplageökningen. I en promemoria från Ny Tids arbetsutskott 22/2 1947 till A-pressen (ApA) med närmare motiveringar för ett återupptaget söndagsnummer sägs bl.a.: "Upplageökningen har möjliggjorts främst på grund av den starka positiva stämning, som f.n. råder för Ny Tid i Västsverige."

29) På Framåts bolagsstämma år 1948 presenterade dir. Sehlstedt en beräkning, enligt vilken Ny Tid sedan år 1945 minskat sin pappersförbrukning med 26,4 %, medan G-P minskat 10 % och GHT och Morgonposten 17 %. GT hade ökat sin papperskonsumtion med 27 %. Siffrorna åberopades också i en ledare i Ny Tid 30/4 1948, i vilken Harry Hjärne som en av ledamöterna i den nämnd som fördelade papperet, särskilt angreps. I en rapport till Framåts styrelse angav också dir. Sehlstedt pappersransoneringen som en av orsakerna till att upplageökningen hejdades (Framåt, styrelsen, prot. bilaga 24/1 1950).

upplage- och annonsintäkterna överträffades av tidningens kostnadsökningar. Driftsunderskotten ökade alltså, trots att upplagan steg. ³⁰⁾

Den viktigaste orsaken härtill var att göteborgstidningarnas priser på annonser och prenumerationer var förhållandevis låga, vilket i sin tur berodde på den prispolitik den dominerande tidningen, Göteborgs-Posten, tillämpade.

Göteborgs-Postens ställning blev under 1940-talet så stark att tidningen i praktiken kunde bestämma den lokala prisnivån. Detta förhållande resulterade bl.a. i att göteborgstidningarna fr.o.m. 1940-talet hade betydligt lägre prenumerationspriser än övriga storstadstidningar i landet. ³¹⁾ Om Ny Tid fått ut samma pris som partikollegan Arbetet i Malmö för sina prenumerationer och annonser under perioden 1944—1963 hade Ny Tids resultat blivit cirka 20 miljoner kr bättre, d.v.s. nästan motsvarat tidningsföretagets förlust under denna tid. ³²⁾ Jämförelsen är hypotetisk; den förutsätter att Ny Tid haft samma prenumerantantal och samma annonsvolym även med ett högre pris, men visar ändå att den av G-P dirigerade prispolitiken skapade ett mycket kärvt klimat för de övriga tidningarna i Göteborg.

Ny Tid vågade inte fjärma sig från G-P:s priser. Däremot försökte tidningsledningen, liksom företrädare för de övriga göteborgstidningarna, att förmå Hjärne och G-P-ledningen att höja priserna. Vid ett möte med TU:s (Tidningsutgivareföreningens) göteborgskrets i november 1947 attackerade således både Ny Tids direktör (Sehlstedt) och chefredaktör (Edberg) Harry Hjärne. Sehlstedt sa, enligt anteckningar i GHT:s arkiv, att Hjärnes ambition var att hålla G-P flytande och alla

³⁰⁾ Mellan år 1945 och 1949 ökade Ny Tids prenumerations- och annonsintäkter med 1.157.609 kr, medan tidningsföretagets totala kostnader (före avskrivningar) ökade med 1.336.465 kr. Förlusterna på själva tidningsdriften var under perioden 1944—1950: 1944: 164.746 kr, 1945: 283.671 kr, 1946: 291.126 kr, 1947: 349.450 kr, 1948: 312.394 kr, 1949: 462.526 kr, 1950: 832.935 kr. (A-pressens revisions-PM för Ny Tid, ApA).

³¹⁾ År 1945 var postprenumerationspriset (7-dagarsutgivning) för Stockholms morgontidningar: 45 kr, för göteborgstidningarna (6-dagarsutgivning): Ny Tid 22 kr, G-P 24 kr, GHT 25 kr, GMP 20 kr, för malmötidningarna: Sydsvenska Dagbladet (7 dagar) 36 kr, Arbetet och Skånska Dagbladet (6 dagar) 26 kr. År 1950 var sjudagarspriset för stockholmstidningarna 54 kr, för göteborgstidningarna 29 kr (GHT:s söndagsnummer = GT:s morgonsöndagstidning), för malmötidningarna: Sydsvenska Dagbladet 40 kr, Arbetet och Skånska Dagbladet 36 kr. År 1955 var sjudagarspriset för stockholmstidningarna 69 kr, för göteborgstidningarna: Ny Tid 45 kr, G-P 43 kr, GHT (6 dagar) 38 kr, för malmötidningarna: Sydsvenska Dagbladet 58 kr, Arbetet 56 kr, Skånska Dagbladet 50 kr. (Inländsk tidningstaxa 1945, 1950, 1955).

³²⁾ A-pressens revisions-PM för Ny Tid och Arbetet (ApA) TS-boken, Inländsk tidningstaxa, Engblom, Ny Tid och dagstidningskonkurrensen i Göteborg, s. 123. Ny Tids intäkts-tillskott om den haft Arbetets prenumerationspriser skulle ha blivit cirka 10 miljoner kr för hela perioden, om den haft Arbetets annonspriser ytterligare drygt 11 miljoner. NT:s annonsintäkt/spaltmm (brutto) var 24 % lägre än Arbetets under perioden 1944—1953, 20 % lägre under perioden 1954—1963 (A-pressens revisions-PM för Ny Tid och Arbetet).

andra under isen. Edberg framhöll att det kostade pengar att göra en bra tidning och att priserna därför borde höjas. Hjørne kunde vid detta tillfälle tänka sig en mycket liten höjning av hembärningspriset i Göteborg, men "skulle inte om han så fick en halv miljon vara med om att höja lösnummerpriset", som striden denna gång särskilt gällde. 33) GHT:s direktör, Oscar Malmberg, rapporterade till sin styrelse i oktober 1951 om ett samtal med Hjørne: "Jag försökte få honom att inse, att prisökningarna inte borde göras endast fördens skull att man behövde pengar för dagen, utan att det var på tiden att vi gick in för att försöka få ett samarbete till stånd och lägga upp en vettig prispolitik, som gav oss skäligt betalt för våra produkter." Sammanfattningsvis skrev Malmberg "kommer (Hjørne) att försöka stoppa oss på alla sätt, men först och främst genom att föra en mycket restriktiv prispolitik". 34)

Vid halvårsskiftet 1957 försökte Ny Tid gå sin egen väg genom att höja prenumerationspriset med 12 kr, den största enstaka prishöjningen tidningen gjorde under 1950-talet. Upplagan sjönk med 4.000 ex på ett år. Göteborgs-Posten kommenterade Ny Tids prishöjning på ledarplats: "Ny Tid har naturligtvis rätt i, att lösnummer- och prenumerationspriser släpat efter i den allmänna prisstegringen och att dagstidningarna äro billiga, jämfört med andra produkter. Men detta bör man vara glad åt och inte ledsen. Det är ju icke någon mening med löneökningar, om de omedelbart skola ätas upp av motsvarande prisstegringar." 35)

Ledaren är ett representativt exempel på hur G-P inför läsekretsen argumenterade för att försvara sin prispolitik (som vid det här laget angreps offentligt av konkurrenterna): G-P:s låga pris var ett bidrag till att hejda inflationen. I ledaren hette det också: "Långt innan ordet *samhällsnyttig* hade knutits till den statligt subventionerade bostadspolitiken, fanns det inom tidningsvärlden. En strävan har varit, att sedan hyggliga löner betalats, pensioner tryggats för de anställda och maskinparken undan för undan förnyats, låta vinsterna gå till prenumeranterna och annonsörerna i form av låga priser." 36)

Göteborgs-Postens upplageökning hejdades i slutet av 1940-talet och upplagan stod praktiskt taget stilla i nästan ett decennium. Hushållstäckningen i Göteborgs stad sjönk också något. Men trots att upplagan stagnerade förbättrades G-P:s ekonomi under denna period i förhållande till konkurrenterna. Det berodde på att annonserna successivt koncentrerades till den stora tidningen. G-P blev en alltmer annonsfinansierad tidning. År 1953 var tidningens upplage- och annonsintäk-

33) Anteckningar i GHT:s arkiv från göteborgskretsens sammanträde 13/11 1947. Det framgår inte vem som fört anteckningarna, som är tämligen detaljerade och upptar 25 olika inlägg i diskussionen. De har protokollskaraktär.

34) GHT, styrelsen, prot. 6/10 1951. Skriftlig redogörelse av Oscar Malmberg.

35) G-P 20/6 1957.

36) Ibid.

ter ungefär lika stora, tio år senare var G-P:s annonsintäkter dubbelt så stora som upplageintäkterna (se diagram IX:2, av vilket också Ny Tids annons- och upplageintäkter framgår). Diagrammet är en träffande illustration till annonsernas betydelse i tidningsekonomi. Det visar också att G-P under 1950- och 60-talen inte behövde tillgripa några drastiska höjningar av prenumerationspriset för att klara sig. För Ny Tid var läget ett annat. Ny Tid hade f.ö. speciella svårigheter på annonsmarknaden. Även när Ny Tid under en period passerat GHT i upplaga och blivit stadens näst största morgontidning hade GHT alltså dubbelt så stor annonsvolym som Ny Tid. (Se appendix II, tabell A II:3. Ny Tids totalupplaga var större än GHT:s åren 1949—51 och 1957). Ny Tids problem på annonsmarknaden berodde sannolikt på att tidningens läsare inte hade samma köpkraft som de borgerliga tidningarnas (speciellt i jämförelse med höglönegruppernas organ, GHT).³⁷⁾ Ny Tid hade ibland svårt att få annonser även av politiska skäl enligt uppgifter i tidningens interna handlingar.³⁸⁾

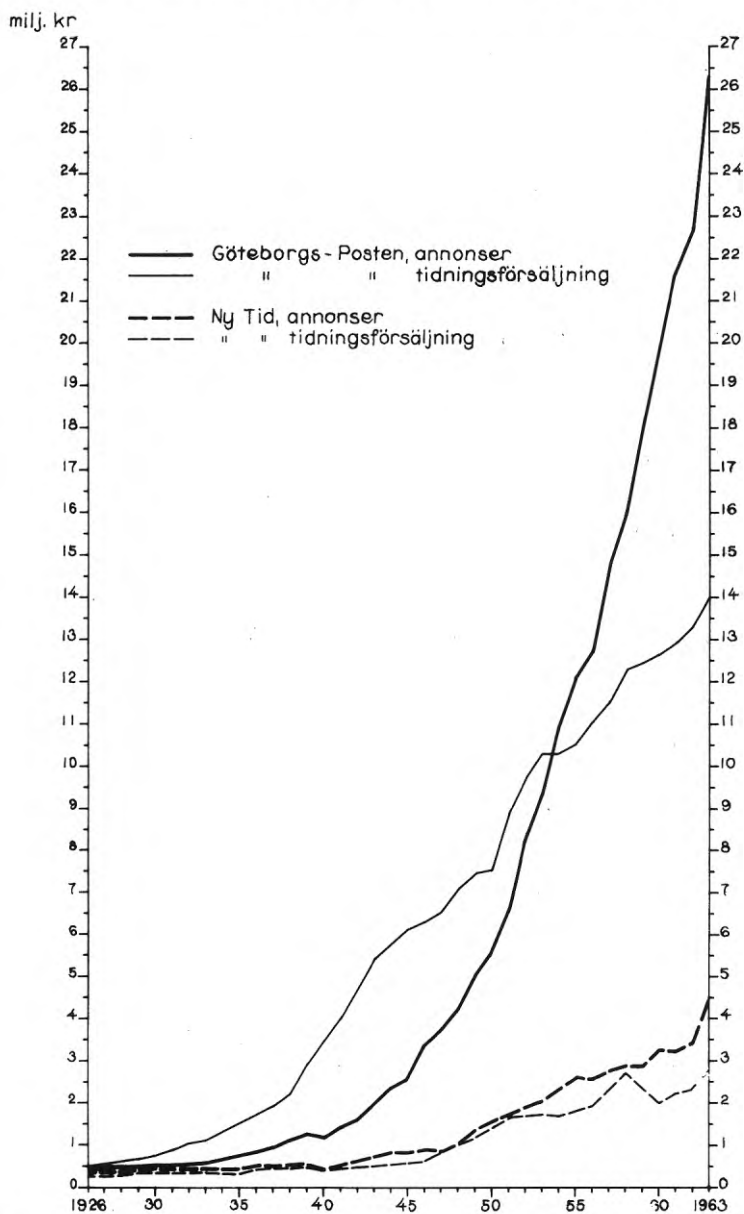
Den prisnivå, som rådde inom tidningsbranschen i Göteborg förstärkte det redan till synes orubbliga konkurrensläget. Den senare utvecklingen skulle bekräfta att det bara fanns utrymme för det tidningsföretag, som dirigerade denna prispolitik. För dem som på centralt håll bestämde de socialdemokratiska förlusttidningarnas öden framstod situationen i Göteborg som extra hopplös. Redan vid SAP-kongressen år 1956 tycks en resignation ha inträtt (se sid. 240). Att Ny Tid ytterligare några år fick de nödvändiga centrala anslagen för att kunna existera berodde troligen på det husbygge, som påbörjats. Detta var delvis en frukt av den upplagemässiga uppräckningen i slutet av 1940-talet. Landssekreterarietets talesman, Ragnar Casparsson, signalerade den kommande upprustningen av Ny Tid vid LO-kongressen år 1951 och därefter började det konkreta planeringsarbetet. När det nya huset till slut stod klart demonstrerades den centrala pessimismen genom att söndagstidningen ungefär samtidigt drogs in på de centrala A-pressinstansernas uppmaning. Ny Tids läge hade då ytterligare försämrats till följd av de tilltagande ekonomiska bekymmer den av LO år 1956 inköpta Stockholms-Tidningen vållade SAP:s och LO:s tidningsansvariga. Den *akuta* orsaken till Ny Tids nedläggning vid årsskiftet 1963—64 var också att LO:s tidningsfond inte räckte till att subventionera både Stockholms-

---

37) Om sambandet annonsvolym-abonnentsammansättning, se vidare Jonsson, S., Annonser och tidningskonkurrens, s. 85 ff.

38) Vid ett tillfälle år 1950 uppvaktade t.o.m. en grupp av tidningens annonsförsäljare tidningsledningen med en vädjan om en mjukare hållning till de politiska motståndarna. I annat fall skulle det bli mycket svårt att skaffa annonser (Rapport från Ny Tids annonsavdelning, Ny Tids arkiv, FA). Mot slutet hade Ny Tid svårt att få annonser även av folkförlorelseföretagen. Domus fick t.ex. år 1962 50 % rabatt på sin annonsering i Ny Tid. Det var ett krav för att Domus över huvud taget skulle fortsätta att annonsera i NT (Framåt, styrelsen, prot. 14/10 1963).

Diagram IX:2. Göteborgs-Postens och Ny Tids intäkter av annonser respektive tidningsförsäljning (prenumerationer + lösnummer) 1926—1963. Löpande priser.

Källa: Räkenskaper för Göteborgs-Posten och Ny Tid.

Tidningen och Ny Tid. Stockholms-Tidningen prioriterades i detta läge, även om Ny Tids förluster var avsevärt mindre (men stora i förhållande till de övriga socialdemokratiska landsortstidningarna).

Den mer *långsiktiga* anledningen till tidningens nedläggning kan, som ovan framgått, härledas ända till 1920-talet. Tidningen var konkursfärdig redan i slutet av 1930-talet och hade sannolikt försvunnit från marknaden (eller radikalt ändrat sina utgivningsförhållanden) tidigare om inte upplageutvecklingen i slutet av 1940-talet plötsligt tagit fart. Denna upplageökning tände ett hopp även hos dem som vid det här laget hade Ny Tids öde i sina händer — de tidningsansvariga på central nivå inom SAP och LO. När den positiva upplageutvecklingen bröts, när G-P:s för konkurrenterna förödande prispolitik låg fast och Stockholms-Tidningen började kräva allt större subventioner fanns det inte längre några utsikter för Ny Tid att bryta den negativa ekonomiska utvecklingen. I varje fall inte som morgontidning och som partiorgan för både Göteborg och en stor del av Västsverige.

När tidningens upplaga hade stagnerat i mitten av 1950-talet diskuterades emellertid vissa radikala förändringar mellan representanter för A-pressen och Ny Tid. En utredning gjordes bl.a. om en övergång till eftermiddagsutgivning.³⁹⁾ Som en annan väg att bryta utvecklingen för den socialdemokratiska pressen i Göteborg angavs år 1956 "att följa exemplet från Stockholm och skaffa fram en ny tidning i Göteborg". Den senare vägen ansågs dock inte realiserbar, då det inte fanns någon eller några tidningar att köpa i Göteborg.⁴⁰⁾ Vid åtskilliga tillfällen

---

39) Utredningen, som gjordes av Ny Tids direktör, Sehlstedt, presenterades den 12/12 1958, d.v.s. ett par år efter Aftonpostens nedläggning. Den enda göteborgsutgivna eftermiddagstidning som då fanns var GT. Sehlstedt räknade — optimistiskt — med att Ny Tid som eftermiddagstidning skulle få 35.000 ex. Enligt Sehlstedts utredning skulle också förlusten på en eftermiddagstidning bli lika stor som för en morgontidning. (ApA. Ingående skrivelser, diarienummer 3167, 12/12 1958).

40) Citatet hämtat från ett referat av Sehlstedts inledningsanförande vid en överläggning mellan representanter för Ny Tid och A-pressens Förlags AB. (Anteckningar från överläggning i Onsala 17/10 1956, ApA). Helmer Wikström, som år 1950 valdes till ordförande i A-pressens samorganisation, berättar i sin memoarbok (Wikström s. 217 f.) hur han vid ett tillfälle försökte få Harry Hjärne att sälja G-P till SAP: "Något som gäller Harry Hjärne och som jag aldrig berättat är, att jag en gång höll på att köpa hans tidning, Göteborgs-Posten. Någon gång 1950 talade jag med honom och frågade, hur han tänkte sig tidningens fortsättning, den gång han själv inte orkade att leda den. Jag frågade om hans söner skulle överta den eller om han hade andra planer. Han svarade, att han inte var säker på om någon av sönerna var lämpad till, och hade häg för, att en gång övertaga ansvaret. Jag föreslog honom då att sälja företaget till Socialdemokratiska Arbetarpartiet... Jag föreslog honom att sälja tidningen och avsluta sin karriär som landshövding i Göteborgs- och Bohus län. Den posten var ledig då, och någon självskriven kandidat fanns inte. Hjärne frågade, om jag talat med någon i regeringen om saken, men jag förklarade, att detta nog inte var lämpligt i nuvarande läge. Om Hjärne hade gått med på mitt förslag, är jag övertygad om att landshövdingefrågan hade kunnat ordnas, särskilt som detta inte hade behövt framstå som någon nödlösning... Han var starkt frestad av

miskt stöd för ny Tid, när A-pressens ledning började ringa i alarmklockorna i slutet av 1950-talet. När den lokala arbetarrörelsen sent omsider på nytt mobiliserades för Ny Tid hade tidningens öde redan avgjorts i Stockholm.

***

Sammanfattningsvis: Socialdemokraterna fick alltså, trots goda yttre förutsättningar, ge upp utgivningen av en daglig göteborgstidning. Utgångsläget för Ny Tid, som SAP koncentrerade sina resurser på, var särskilt gott under 1920-talet. Men tidningen tvekade av försiktighet att gå över till morgonutgivning, trots att den växande morgontidningsmarknaden låg i det närmaste vidöppen i Göteborg i mitten av 1920-talet. Istället kom Göteborgs-Posten under Harry Hjärnes ledning att utnyttja denna marknadsfavör. Inom loppet av ett decennium erövrade Göteborgs-Posten större delen av Ny Tids potentiella prenumerantmarknad bland arbetarna, bl.a. genom ett prenumerationsssystem, ett innehåll och en allmän framtoning, som direkt appellerade till stora arbetargrupper. Under de strategiskt viktiga åren i slutet av 1920-talet och början av 1930-talet var dessutom Ny Tid handikappad av arbetarrörelsens splittring, särskilt de inbördesstrider som rådde inom Göteborgs Arbetarekommun och där den ena av två jämnstarka falanger direkt motarbetade Ny Tid och indirekt gynnade G-P. När Ny Tid år 1936 till slut ändrade utgivningstid var det för sent. Under 1940-talets senare del bröts tillfälligt tidningens upplagestagnation. Ny Tids upplaga fördubblades i det närmaste under en femårsperiod. Paradoxalt nog försämrades tidningens ekonomi ytterligare under denna tid, till följd av att göteborgstidningarnas priser var exceptionellt låga. Detta var i sin tur en effekt av den prispolitik, som den marknadsledande tidningen, Göteborgs-Posten, förde och som fick förödande konsekvenser för de övriga tidningsföretagen i Göteborg. G-P:s prispolitik i förening med den nya LO-tidningens, Stockholms-Tidningens, växande behov av fackföreningsrörelsens tidningsanslag var den direkta anledningen till att de tidningsansvariga inom SAP och LO gav upp Ny Tid år 1963. Då hade Ny Tid levt på konstgjord andning i över tjugofem år.

IX:5. Det uteblivna samarbetet mellan tidningsföretagen

Det ojämna styrkeförhållandet mellan de olika arbetartidningarna var en anledning till att de inte kunde bilda någon gemensam front mot den borgerliga pressdominansen; tidningarna hade också mycket olika förutsättningar. Ett annat skäl var att de oftast bekämpade varann inbördes, ibland mycket energiskt. Tidningarna var språkrör för rivaliserande ideologiska riktningar inom arbetarrörelsen. Ett gemensamt agerande i t.ex. tidningsekonomiska frågor tedde sig onaturligt när de

stora politiska striderna fördes med sådan intensitet som under större delen av mellankrigsperioden. Detta medverkade till att de lokala fackföreningarnas direkta och indirekta stöd till arbetartidningarna långa perioder helt uteblev eller var mycket litet.

Något ekonomiskt samarbete mellan SAP:s och SKP:s tidningar kom inte till stånd, inte ens när Arbetar-Tidningen direkt efter andra världskriget (när motsättningarna mellan SAP och SKP var mycket nedtonade) försökte få utnyttja Ny Tids lediga presskapacitet på eftermiddagarna i stället för eller i avvaktan på att bygga upp en egen kostnadskrävande tidningsofficin. Däremot kunde högertidningen Göteborgs Morgonpost tänka sig att trycka den kommunistiska tidningen vid detta tillfälle. Ny Tid var f.ö. sedan — när den ekonomiska situationen gjort tidningens tryckpress mindre politisk — beredd att tekniskt framställa en återuppstånden högerkvällstidning i Göteborg. 42)

Ett tekniskt samarbete mellan arbetarrörelsens tidningsföretag istället för att varje tidning skulle ha — eller strävade efter — en egen officin hade otvivelaktigt förbättrat arbetarpressens förutsättningar i Göteborg.

Ett avancerat tekniskt samarbete mellan Ny Tid, AT och de borgerliga tidningar som under efterkrigstiden likaledes hade svårt att göra sig gällande mot Göteborgs-Postens prispolitik hade möjligen kunnat hindra utvecklingen mot ett tidningsmonopol i Göteborg. Men istället för att samarbeta på det tryckeritekniska planet gjorde samtliga tidningsföretag egna och synnerligen kostnadskrävande investeringar.

Först i mitten av 1960-talet kom ett tvärpolitiskt tryckerisamarbete till stånd. Det var när den lokalt initierade ”nya” Ny Tid år 1965 övergick från veckoutgivning till daglig utgivning. Tidningens sättning, ombrytning och stereotypering skedde i Ny Tid-huset, men själva tryckningen på GHT. Även Ny Tids efterföljare, Arbetets göteborgsupplaga, framställdes på samma sätt fram till år 1970 med den skillnaden att

---

42) Framåt, styrelsen, prot. 22/9 1961. Framåts styrelse beslöt vid detta tillfälle att i princip åtaga sig tryckningen av en återupptagen Aftonposten. Mot beslutet reserverade sig Bengt Hedlund. I beslutet ingick dock att FCO och arbetarekommunen först skulle kontaktas. Enligt en promemoria 9/10 1961 från den grupp inom högern som utredde frågan hade Ny Tid förklarat sig berett att åtaga sig sättning, tryckning och internt ”distributionsarbete” samt därutöver upptaga ett samarbete av den omfattning beställaren önskar, t.ex. i form av gemensam annonsservice, fotolaboratorium med telefoto, arkiv m m och även i form av gemensamt utnyttjande av text (radioprogram, predikoturer, dragningslistor etc) som ändå är identiskt lika i båda tidningarna. Lokaler för redaktion och kontor skulle också bli lediga i Ny Tids fastighet. Den nya tidningen beräknades till en början få cirka 20.000 ex i upplaga. (Handlingar om Ny Tid, ApA). Projektet stupade på att det till sist ansågs orealistiskt av den grupp inom högern, som utredde frågan. Ett tryckeritekniskt samarbete mellan Aftonposten och Ny Tid diskuterades f.ö. redan år 1956. (Uppgift från Nils Carlshamre, undertecknare av ovannämnda promemoria från den 9/10 1961).

halva tidningen sattes i Malmö, halva i Göteborg. Uppgåelsen mellan GHT och Arbetet gav båda tidningarna betydande ekonomiska fördelar, både på tryckeri- och distributionssidan. Den bidrog till att GHT kunde leva vidare ytterligare en tid och var en förutsättning för att Arbetet skulle kunna etablera sig i Göteborg. 43) Från socialdemokratiskt håll gjordes f.ö. sonderingar redan år 1962, som dels gick ut på att flytta Ny Tids tryckning till GHT, dels att slå samman GHT och Ny Tid till ett enda företag och att i det sammanhanget lägga ner Ny Tid och låta GT få en socialdemokratisk profil. 44)

Det är slående hur de olika tidningsföretagen och politiska organisationerna värnade om de egna tryckerierna. Förklaringen är troligen att tidningar och trycksaker spelade en så viktig roll i det politiska arbetet att det ansågs olämpligt att riskera att politiska motståndare fick insyn i publikationsverksamheten. Det var säkert också förknippat med en viss prestige att ha ett eget tryckeri. Men det gick alltså så långt att ingen teknisk samverkan förekom mellan arbetarrörelsens tidningar eller — förrän det var för sent — mellan arbetarpressen och den utsatta delen av

---

43) Intervjuer med Oscar Malmberg, direktör för GHT:s aktiebolag 1946—1969 och Erling Sundwall, direktör för Arbetet i Göteborg 1966—1976. (Intervjun med Malmberg ägde rum år 1971, intervjuerna med Sundwall under perioden 1971—1976). Enligt Malmberg var affären med Arbetet "den bästa jag gjort". Enligt Sundwall var samdistributionen med GHT en mycket viktig del i uppgörelsen, eftersom G-P alltjämt konsekvent avvisade alla framstötter om gemensam utbärning med de övriga tidningarna i Göteborg.

44) Anteckningar förda av Oscar Malmberg, GHT:s arkiv. Malmberg refererar kontakter med A-pressens VD, Bertil Nilsson 20/11 1962 och 6/12 1962, då Nilsson besökte GHT. Nilsson föreslog bl.a. att GHT skulle stereotypa, trycka och expediera Ny Tid, vilket Malmberg ställde sig mycket positiv till. Samtalet den 6/12 gällde också Aftonbladets planer på filialtryckning utanför Stockholm (Expressen hade då beslutat att trycka sin sydsvenska upplaga i Jönköping). En göteborgstryckning av AB var på tapeten, sa Nilsson, underförstått på Ny Tids press /som senare kom att ske. Förf. anm./: Malmberg, som uppenbarligen inte var tilltalad av tanken på att Aftonbladet skulle konkurrera med GT i Göteborg, föreslog Nilsson ett långtidskontrakt för tryckning av Ny Tid hos GHT mot att Ny Tids press flyttades till Jönköping och där tryckte Aftonbladet. Om en uppgörelse träffades mellan GHT och A-pressen skulle GHT, enligt Malmberg, sannolikt också få låna pengar av A-pressen för att göra en teknisk upprustning. De övriga kontakter Malmberg skriftligen redogör för skedde med företrädare för lokala representanter för Ny Tids styrelse (dir. Sundqvist, chefred. Kaj Björk och Bengt Hedlund) den 21/12 1962. Två dagar tidigare hade Bertil Nilsson förordat en omedelbar nedläggning av Ny Tid vid Framåts styrelsemöte (se sid. 241). Björk refererade de ändringsplaner som fanns för Ny Tid: "att göra Ny Tid till en eftermiddagstidning, eventuellt slopa socialdemokratiska tidningar i Västsverige och göra lokalitioner av Ny Tid för att ersätta dem, lägga ned Ny Tid och göra en göteborgsupplaga av Aftonbladet etc". För Björk själv och en del andra styrelseledamöter var utan tvivel ett samarbete med HT det mest lockande, skriver Malmberg. Björk föreslog en direkt sammanslagning av företagen, enligt Malmberg: "Vi kunde överta deras nya hus och ändra det som vi ville o s v mot villkor att partiet fick utse en politisk redaktör för Göteborgs-Tidningen". Malmberg var dock skeptisk till detta förslag, sade enligt sin egen rapport att "vi måste ha skilda hus och skilda sätterier för att det skulle finnas några utsikter till att min styrelse kunna tänkas reflektera på ett sådant samarbete".

den borgerliga pressen. Organisationer och övriga tidningsägare valde hellre att låta tidningarna försvinna än att samarbeta ekonomiskt över de politiska gränserna.

IX:6. Konsekvenser av arbetarpressens misslyckande i Göteborg

Exemplet Ny Tid bidrog till att den statliga presspolitiken i Sverige ledde in på nya vägar. Den debatt om tidningarnas villkor som Ny Tids nedläggning orsakade ledde till att 1963 års pressutredning tillsattes. 45) Dennas arbete resulterade i ett riksdagsbeslut om ett partistöd, som också skulle komma pressen till del. Via ytterligare pressutredningar har sedan ett betydande selektivt presstöd tillkommit. Fram till 1960-talets mitt fick tidningsbranschen bara ett blygsamt generellt statligt stöd. Det utgick främst i form av portosubventioner. 46)

En annan följd av Ny Tids och de övriga arbetartidningarnas misslyckande i Göteborg kan vara att arbetarrörelsen i industristaden Göteborg kommit i ett politiskt underläge. Diagram IX:3 visar hur de socialistiska partiernas väljarandel i riksdagsvalen i Göteborg fr.o.m. 1950-talet understigit motsvarande partiers väljarandel i hela landet. Kontrasten mot 1920-, 30- och 40-talen är påtaglig.

Ett hypotetiskt antagande är att den massiva borgerliga tidningsdominansen långsamt påverkat en stor del av de traditionella arbetarpartiernas väljare att byta block.

Ett annat antagande är att denna process hade ett hastigare förlopp. Den sammanföll i så fall med den period, då den borgerliga tidning arbetarna i första hand läste, Göteborgs-Posten, efter andra världskriget synes ha blivit mer offensiv mot arbetarpartierna än under de politiskt försiktiga genombrottsåren. Under dessa år blev också Harry Hjärne kommunalpolitiker för folkpartiet. Samtidigt fick just detta parti exceptionella och bestående framgångar i Göteborg jämfört med övriga landet (se diagram IX:4).

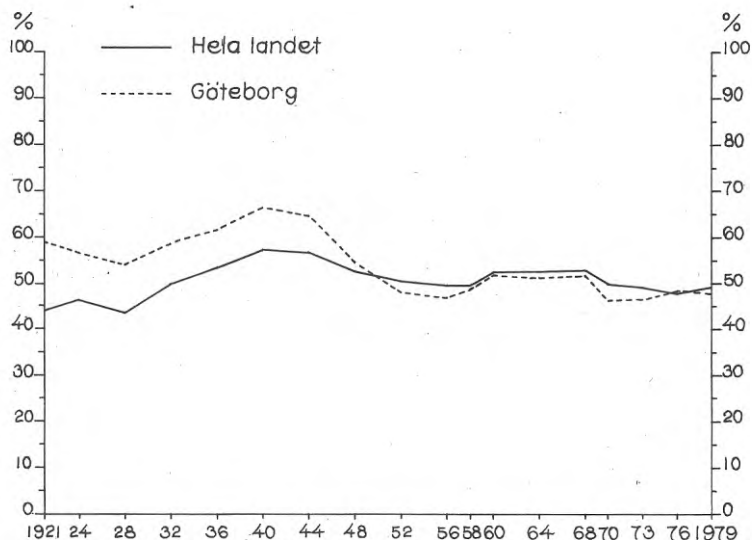
Enligt denna tes skulle *tidningsmannen* Hjärne fram till mitten av 1940-talet i första hand ha strävat efter att vinna arbetarna som prenumeranter. När Hjärne sedan blev aktiv *politiker* hade han en vidare ambition — att påverka "sina" arbetare politiskt också.

---

45) SOU 1975:79, s. 105.

46) En närmare redogörelse för det presstödsystem som vuxit fram sedan 1960-talets slut ges i Ds B 1978:10, s. 10 ff. och i Ds U 1979:9, s. 75 ff.

Diagram IX:3. De socialistiska partiernas väljarandel i andrakammar- resp. riksdagsvalen i hela landet och i Göteborg 1921—1979.

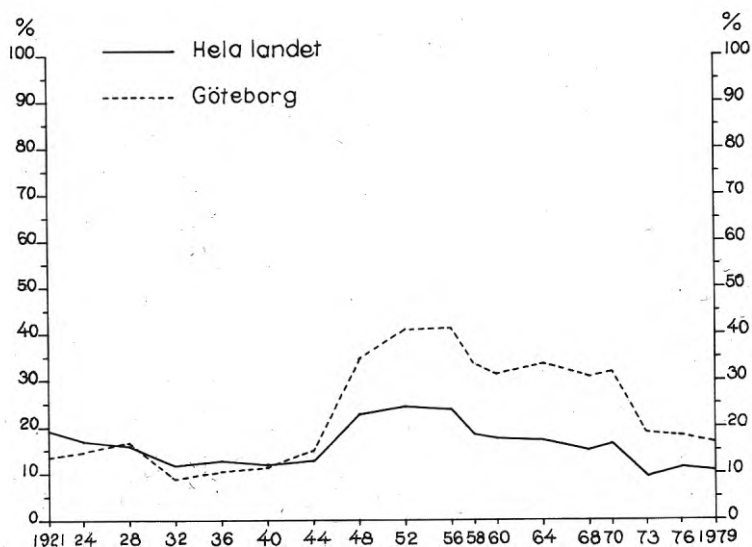
Källa: SOS. Statistisk årsbok för Göteborg.

Detta är dock bara en hypotes; det förtjänar att understrykas. Det kan dock finnas skäl att framföra den med hänsyn till den markanta politiska förskjutning i de borgerliga partiernas (och främst folkpartiets) favör, som inträffade kring år 1950 i den dittills pålitligt socialistiska arbetarstaden Göteborg.

Det eventuella sambandet mellan den politiska strukturen och tidsningsstrukturen i Göteborg är i varje fall ett intressant fortsatt undersökningsobjekt, i den mån det nu är möjligt att isolera pressfaktorns betydelse. 47)

47) Svårigheterna att urskilja pressens betydelse i den politiska opinionsbildningen har bl.a. diskuterats av Jörgen Westerståhl och Lennart Månsson i "Dagspressen och den politiska opinionsbildningen", där ett försök görs att se vad Ny Tids nedläggning år 1963 betydde för socialdemokratin vid 1964 års val. Författarna vågar dock inte dra några definitiva slutsatser om ett orsakssamband mellan Ny Tids nedläggning och den relativt stora socialdemokratiska röstförlusten inom Ny Tids spridningsområde; provet visar på svårigheten att isolera pressfaktorn, menar Westerståhl-Månsson.

Diagram IX:4. Folkpartiets 1) väljarandel i andrakammar- resp. riksdagsvalen i hela landet och i Göteborg 1921—1979.

Källa: SOS. Statistisk årsbok för Göteborg.

Anm.: 1) Före folkpartiets tillkomst: den sammanlagda väljarandelen för liberaler och frisinnade.

IX:7. Sammanfattning

Bara två av arbetartidningarna, Ny Tid och AT, kom att konkurrera på den allmänna dagstidningsmarknaden i Göteborg. För de övriga arbetartidningarna var den organisatoriska basen för svag för en daglig utgivning.

De bästa förutsättningarna hade Ny Tid. Tidningen försummade dock ett utomordentligt genombrottstillfälle under 1920-talet genom att hålla fast vid eftermiddagsutgivningen. Den blotta i form av en vidöppen morgontidningsmarknad, som stadens ledande tidningsföretag, Handelstidningens AB lämnade, utnyttjades istället av Göteborgs-Posten under Harry Hjörnes ledning.

Göteborgs-Posten erövrade inom loppet av ett decennium från 1920-talets mitt en avgörande del av Ny Tids potentiella prenumerant-skara bland arbetarna, bl.a. genom ett nytt veckoprenumerationssystem.

tem, ett popularitetsinriktat innehåll och en allmän arbetarvänlig framtoning. Ny Tid var under dessa strategiskt viktiga år handikappad av arbetarrörelsens splittring, särskilt de intensiva inbördesstrider som skakade den socialdemokratiska arbetarekommunen. När Ny Tid till slut övergick till morgonutgivning, år 1936, var det för sent.

Ny Tid var en konstant förlustbringande tidning de sista trettio åren. Inte ens en rekordartad upplagehöjning i slutet av 1940-talet förmådde bryta den negativa ekonomiska utvecklingen. Tvärtom försämrades tidningens ekonomi ytterligare under denna tid, till följd av att göteborgstidningarnas priser var exceptionellt låga. Detta var i sin tur en effekt av den prispolitik, som den marknadsledande tidningen, Göteborgs-Posten, förde. Denna politik fick till slut förödande konsekvenser för samtliga övriga tidningsföretag i Göteborg.

En möjlighet som inte togs till vara, varken mellan arbetartidningarna eller mellan arbetarpressen och den utsatta delen av den borgerliga pressen, var ett tekniskt samarbete. Istället gjorde t.ex. både AT och Ny Tid omfattande egna investeringar i både byggnader och teknik, som bara kom att nyttjas ett fåtal år.

Kapitel X. Den organisationsägda pressens konkurrensvillkor

X:1. Inledning

De organisationer som startat tidningar har knappast gjort det av kommersiella skäl. Tvärtom har de varit beredda på betydande ekonomiska uppoffringar för att via tidningarna få ut sina idéer och budskap. I många fall har organisationerna rentav *tvingats* ut på tidningsmarknaden för att undvika att komma i svårartade opinionsmässiga underlägen.

På denna marknad har sedan de organisationsägda tidningarna fått konkurrera med redan etablerade tidningsorgan, ofta också språkrör för etablerade grupperingar i samhället.

Vilken betydelse har då organisationspressens ägarstruktur och funktion haft för denna tidningsgrupps möjligheter och svårigheter att konkurrera med andra tidningar?

I den presspolitiska debatten har ett återkommande tema varit att de organisationsanknutna tidningarna varit sämre skötta företag än andra. Det har bl.a. exemplifierats med att stoff av allmänt intresse fått stå tillbaka för mer internt innehåll och att tidningarnas redaktions- och ekonomiledningar rekryterats på åsiktsmässiga och inte professionella grunder. Dessa argument har framför allt framförts från kommersiellt framgångsrika privatägda tidningar.

Från motsatt håll har bl.a. hävdats att en lång rad privatägda tidningar också fått läggas ned. 1) Den organisationsägda pressens försvarare har också betonat den marknadsfavör många privatägda tidningar haft av att de tillkommit tidigare än organisationstidningarna. 2)

X:2. Positiva och negativa konkurrensfaktorer

Mot bakgrund av denna studie om den organisationsägda arbetarpressen i Göteborg skall ett försök göras att schematiskt framställa den organisationsägda pressens positiva och negativa konkurrensfaktorer. Schemat är alltså inte begränsat till arbetarpressen utan förutsätts gälla även annan organisationsägd press, t.ex. bonderörelsens och centerpartiets tidningar. Uppdelningen på ekonomiska/administrativa faktorer och innehållsmässiga faktorer har skett i linje med dispositionen av kapitel V-VII.

1) SOU 1975:79, s. 113.

2) Stiernlöf—Ingelstam, s. 45.

Den organisationsägda pressens konkurrensfaktorer

	Positiva faktorer	Negativa faktorer
Ekonomi/admini- stration	Ekonomiskt stöd (direkt och indirekt) från organisationer och medlemmar Inga krav på ekono- misk avkastning	Hänsyn till över- ordnade organisa- tionsmål Risk för bristande eko- nomisk effektivitet
Innehåll	Demokratiskt upp- byggda tidningsföretag Särpräglad ideologiskt innehåll Exklusiva nyhetskällor	Lång beslutsprocess Bristande marknads- anpassning

Den viktigaste positiva faktorn är det ekonomiska stöd organisationerna direkt (genom kontanta bidrag, lån eller andels- och aktieköp) och indirekt (hjälp med prenumerant- och annonsanskaffning, stödannonsering, civiltrycksbeställningar m.m.) lämnar. Det direkta ekonomiska stödet har många gånger visat sig avgörande för en organisationsägd tidnings fortbestånd. Det indirekta ekonomiska stödet inbegriper det frivilliga arbete organisationernas medlemmar och sympatisörer kan utföra för tidningarna. Häri ligger ett betydande potentiellt konkurrensmedel för den organisationsägda pressen.

En konkurrenshämmande faktor kan å andra sidan vara att de bärkraftiga organisationstidningarna inte får behålla sina överskott utan tvingas, eller förväntas, dela med sig till andra ideella ändamål. Detta är ett exempel på hur hänsyn kan tas till överordnade ekonomiska/administrativa organisationsmål. Likaså kan organisationerna ha bestämda synpunkter på tidningarnas geografiska spridningsområden, vilka kan rimma illa med företagsekonomiska önskemål om koncentration av dessa områden — för att minska distributionskostnaderna, för att med en koncentrerad upplaga stärka konkurrenskraften på annonsmarknaden m.m.

En följd av att de organisationsägda tidningarna inte tillkommit eller drivs av kommersiella skäl är att inga *krav* ställs på att tidningsföretagen skall ge ekonomisk avkastning. De ideella resultaten är viktigare än de ekonomiska. Detta kan minska pressen på de tidningsanställda, d.v.s. leda till bättre arbetsro än på privatägda tidningar med vinstmaximering som ekonomisk målsättning.

Enligt neoklassisk ekonomisk teori finns dock samtidigt en risk för kapitalförstörelse eller bristande ekonomisk effektivitet på grund av ett sådant förhållande.

Organisationstidningarnas ideella bas är grunden för antagandet att de organisationsägda tidningsföretagen har särskilt goda möjligheter att åstadkomma demokratiskt uppbyggda företagsstrukturer, som i sin tur kan resultera i hög arbetsmotivation och god arbetsplatsanda. I varje fall bör förutsättningar finnas för att undvika de mest negativa inslagen i ett strikt arbetsköpar-arbets säljarförhållande.

En nackdel med den demokratiska uppbyggnaden kan å andra sidan vara att beslutsprocessen blir trög och långsam i jämförelse med privata företag med en annan ägarstruktur. Många viktiga beslut måste först förankras bland medlemmar och representativa församlingar. Detta försvårar ett flexibelt företagsekonomiskt agerande.

Den organisationsägda pressen kan ha tillgång till exklusiva nyhetskällor, dels genom frivilliga nyhetsmeddelare med ideella motiv, dels genom förstahandstillgång till nyheter och kommentarer med anknytning till organisationerna. Ägandeformen kan också medverka till att organisationstidningarna får ett exklusivt, i bemärkelsen starkt profilerat, innehåll. Detta *kan* innebära en kommersiell fördel, t.ex. om de idéer tidningen företräder väcker intresse utanför den ordinarie läsekretsen.

Men ur strängt kommersiell synvinkel kan det starkt profilerade, exklusiva innehållet också vara en belastning, i all synnerhet om det tränger undan ett för stora läsargrupper populärare material. Återhållsamhet med ett kommersiellt attraktivt innehåll försvagar sannolikt i hög grad den organisationsägda pressens förutsättningar att tävla med tidningar som inte behöver tveka inför att satsa resurser och utrymme på t.ex. det underhållande eller sensationella stoffet. En sådan "bristande marknadsanpassning" kan vara en mycket starkt verkande negativ faktor, framför allt i tillspetsade konkurrenssituationer.

X:3. Målkonflikter

De innehållsmässiga faktorerna har också samband med ett par övergripande målkonflikter, som gäller hela den organisationsägda pressen:

1. Skall tidningarna i första hand vända sig till medlemmarna eller till allmänheten?
2. Skall tidningarna anpassa sig till rådande smakriktningar eller skall de försöka förändra dessa?

Den första frågan handlar alltså om vilken målgrupp tidningarna i första hand skall ha. Skall tidningarna tala till medlemmarna eller skall de nå ut och erövra nya anhängare? Särskilt under organisationernas (och tidningarnas) etableringsskeden kan detta vara ett mycket påtagligt problem. Praktiska upplysningar i organisationsarbetet och interna föreningsdiskussioner kan t.ex. ha ett stort intresse för de redan engagerade, men ett alltför internt material kan samtidigt skrämja bort många läsare.

Problematiken som ligger i den andra frågan kan illustreras med den socialdemokratiska pressens dilemma fr.o.m. slutet av 1910-talet. Frågan om anpassning eller ej gällde inte bara den socialdemokratiska pressen utan partiet över huvud taget. Dittills hade SAP verkat för en radikal förändring av samhället; partipressen hade haft sin givna uppgift i det arbetet. Kring år 1920 förändrades SAP:s roll i och med att partiet kom i regeringsställning. Massmediesituationen påverkades samtidigt av den ökade fritiden (åttatimmarsdagens tillkomst), av att ett nytt medium — radion — gjorde sitt intåg, av att underhållningsindustrin och idrottsrörelsen slog igenom m.m. Socialdemokratin — och den socialdemokratiska pressen — hade en kluven inställning till flera av de nya företeelser, t.ex. idrotten, som snabbt fick grepp om folkets breda lager. Diskussionerna på Framåts bolagsstämmor under mellankrigstiden (se s. 214 ff.) vittnar om att Ny Tid länge arbetade med denna problematik. Anpassningsfilosofin blev till slut dominerande, på Ny Tid liksom på andra socialdemokratiska tidningar. Den marknad som de socialdemokratiska tidningarna anpassade sig till präglades emellertid till stor del av borgerliga värderingar. Gunnar Sträng yttrade på ett partistyrelsemöte år 1964: "Vi har två själar i vårt bröst, två oförenliga själar. Dels har vi en önskan att göra en affärsmässigt bra tidningsprodukt med fin upplaga /.../ dels vill vi i samma produkt kunna ge uttryck för partiets interna ståndpunkter." 3) Strängs inlägg tyder på en uppgivenhet inför de målkonflikter partipressen brottades med.

Under den socialdemokratiska pressens tidigaste skede — före år 1917 — var målkonflikterna inte lika tydliga. Tidningarnas viktigaste funktion var då, som ovan påpekats, att stärka partiets ställning. Allmän nyhetsinformation och underhållningsläsning kom i andra hand. Paradoxalt nog tycks Ny Tid under detta etableringsskede haft sin starkaste ställning på Göteborgs tidningsmarknad, med hushållstäckningen som måttstock (se appendix I). Detta är en iakttagelse som gäller även andra socialdemokratiska tidningar vid denna tid. I Köpenhamn var t.ex. den danska Social-Demokraten år 1910 Danmarks största tidning. 4) I Århus hade den socialdemokratiska tidningen Demokraten klart större upplaga än de borgerliga konkurrenterna. 5) I Norrköping var Östergötlands Folkblads procentuella upplageandel som störst år 1910. 6)

Dessa exempel kan motivera frågan om det *alltid* är kommersiellt motiverat att organisationsägda tidningar breddar sitt innehåll i riktning

---

3) SAP, PS, prot. 23/4 1964.

4) Ikke et ord om ytringsfrihed, s. 59.

5) Tandrup, s. 18.

6) Furhoff, Dagstidningskonkurrensen i Norrköping, s. 39 ff.

mot konkurrenternas? En risk är t.ex. att den organisationsägda pressen suddar ut sin profil och blir en dålig kopia av en redan existerande tidningssort. Organisationstidningarna förlorar därmed sin primära funktion.

X:4. Slutkommentar

I varje fall kan det vara meningsfullt att ifrågasätta ofta upprepade påståenden som att organisationstidningar konsekvent skulle vara misskötta eller föreställningar som att den organisationsägda pressen *måste* konkurrera på den allmänna tidningsmarknaden, om alla slags läsare, om alla slags annonsörer. I detta kapitel har pekats på en rad möjligheter som själva organisationsägandet ger, samtidigt som också negativa faktorer redovisats. Ett maximalt utnyttjande av de positiva konkurrensfaktorerna skulle sannolikt ha förändrat t.ex. arbetarpressens ställning i Göteborg. Ett annat — och fortlöpande ifrågasatt — synsätt på den göteborgska arbetarpressens funktioner hade möjligen resulterat i en mer flexibel tidningsstrategi från arbetarorganisationerna. Nu kom arbetartidningarna att konkurrera med de borgerliga tidningarna uteslutande på de borgerliga tidningarnas villkor.

APPENDIX I.

De dagliga göteborgstidningarnas upplagor och täckningstal.

I detta appendix skall ett första försök göras att ge en samlad bild av göteborgstidningarnas upplagor och hushållstäckning under 1900-talet. Avsnittet bygger på och presenterar till stor del framforskad statistik, d.v.s. data, som insamlats ur olika typer av källmaterial. De upplage- och täckningstal som presenteras har bildat underlag för en rad bedömningar i undersökningen. Sammanställningen kan dessutom ha ett värde i sig som en siffermässig beskrivning av tidningskonkurrensen i Göteborg under en längre period.

A. Upplagor

Först i början av 1940-talet tillkom en enhetlig och kontrollerad upplagestatistik för de svenska dagstidningarna. Då bildades nämligen AB Tidningsstatistik (TS), som varje år sedan 1942 redovisat tidningarnas nettoupplagor i "TS-boken".¹⁾ Upplagekontrollen görs av TS' revisorer, som har fri tillgång till företagens bokföring.

Att göra upplagebestämningar för tiden före TS' tillkomst är påfallande problematiskt. Tidningsföretagens räkenskaper — i den mån dessa är bevarade — är ofta av sådan beskaffenhet att precisa och med TS-siffrorna jämförbara upplageanalyser inte kan göras. Ju längre tillbaka i tiden upplagorna skall fastställas, desto större blir problemet.

De olika typer av källmaterial som står till buds är:

1) *Externa upplageuppgifter*, t.ex. uppgifter som tidningarna själva lämnat till annonstaxor, annonsbyråer och enskilda annonsörer. Enstaka eller regelbundna upplageuppgifter återfinns också i somliga tidningars vinjetter, egenannonsering etc. Fr.o.m. 1930-talet har också många tidningar redovisat sina "brutto- och/eller nettoupplagor" till Tidningsutgivareföreningen (TU).

---

¹⁾ I nettoupplagan inräknas den betalda upplagan (högsta tillåtna rabatt på prenumera-
tionspriset är 25 %) och en mindre del friexemplar. TS ägs av reklam-, reklambyrå- och
tidningsutgivarorganisationer.

2) *Interna upplageuppgifter.* Uppgifter om upplagornas storlek förekommer med varierande regelbundenhet i tidningsföretagens protokoll, verksamhetsberättelser, promemorior, interna utredningar, tryckeridagböcker, brev etc.

3) *Övriga statistiska uppgifter med vars hjälp tidningarnas upplagor kan beräknas eller uppskattas,* t.ex. uppgifter om tidningarnas prenumerations- och lösnummerintäkter och pappersförbrukning. 2)

Materialsituationen är det största problemet, när upplagebestämningar före 1940-talet skall göras. Det gäller för alla materialtyper. I vissa fall måste därför skattningar göras, i sämsta fall rena gissningar på basis av den information som finns tillgänglig.

Generellt sett är de *externa* upplageuppgifterna mest osäkra. Deras funktion var många gånger att locka annonsörer till tidningarna; det rörde sig alltså ofta om ett rent reklammaterial. 3)

Ett slags internt material, som med en välvillig tolkning kan anses som en föregångare till TS-statistiken är de sammanställningar TU (Tidningsutgivareföreningen) gjorde från 1930-talets början. TU-statistiken grundades på uppgifter som tidningarna själva lämnade; dock kontrollerades siffrorna av Notarius Publicus. I självkontrollen ligger TU-statistikens största svaghet. Dessutom är materialet ofullständigt, eftersom redovisningen till TU var frivillig. Många tidningar avstod eller redovisade bara för vissa, förmodligen särskilt gynnsamma, år. 4)

De *interna* siffrorna bör rimligen vara säkrare. Men även dessa kan ha friserats i bestämda syften, t.ex. för att i strategiska lägen utverka ägar-tillskott eller inför risken att de skulle få extern spridning. Ett internt material av särskilt intresse är tidningarnas tryckeridagböcker. Sådana har i Göteborg påträffats för Göteborgs-Posten, Handelstidningens AB och Ny Tid. G-P:s och GHT:s journaler redovisar under en serie år också den tryckta upplagans fördelning mellan Göteborg och landsorten, vilket är av speciellt värde för bestämningen av tidningarnas täckningstal (se nedan). Tidningarnas tryckerijournaler har uppenbarligen utgjort underlaget för de upplageredovisningar som gjordes till TU

---

2) Dessa framkomstvägar an knyter i stort sett till det försök Hadenius-Seveborg-Weibull i "Partipress", s. 108 ff. gör att bestämma den socialdemokratiska pressens upplagor 1910—1920.

3) Kring år 1920 annonserade t.ex. Göteborgs-Posten i Svensk annonstaxa att "G-P:s upplaga var mer än dubbelt så stor som varje annan morgontidnings i Göteborg." Men i samma volymer av annonstaxan hävdade Göteborgs Morgonpost att GMP var "Göteborgs största morgontidning". Någon måste haft fel, eventuellt båda. Se även Hadenius m.fl. Partipress, s. 109.

4) TU:s sammanställningar föregicks i sin tur av de försök Svenska Annonserers Förening gjorde att samla in upplageuppgifter från 1920-talets mitt. Denna organisation hade dock ingen större framgång i detta arbete. Se vidare Forsström, s. 175 ff.

under 1930-talet. Med detta följer en tänkbar felkälla: att siffrorna i journalerna justerats uppåt. 5)

De uppgifter, med vars hjälp upplagetalen kan beräknas, har en klar förtjänst. De är inte primärt avsedda att berätta om tidningarnas upplageutveckling. Risken för att manipulationer skett bör därför vara mindre. Metodiska problem kan dock uppträda, när framräknade tal för flera tidningar skall jämföras, beroende på skiftande bokförings- och provisionsprinciper för de olika företagen. Beräkningar med prenumerations- och lösnummerintäkter som grund bör dock ge en god tillförlitlighet. Intäkterna av tidningsförsäljningen är redan i sig ett mått på en tidnings framgång på upplagemarknaden. Om dessa intäkter divideras med tidningens pris bör ett korrekt mått på tidningens upplaga åstadkommas. Det finns dock flera problem vid en sådan beräkning: Tidningsexemplaren kan kosta olika mycket för konsumenten. Det är ofta billigare att prenumerera för en längre än en kortare period. Landsorts- och stadsupplagor kan ha olika pris. Vissa exemplar kan vara rabatterade av olika skäl. Prenumerations- och lösnummerpriser kan ändras mitt under ett kalenderår, medan försäljningsstatistiken baseras på helårs-

5) I Ny Tids fall måste misstänkas att så skett under en stor del av 1930-talet. Enligt tryckerijournalen (se vidstående utdrag) framställdes 16.950 ex den 12/11 1930, dagen därpå 21.950 ex. Denna plötsliga upplageökning med 5.000 ex över en natt blev, enligt tryckerijournalen, permanent. Under januari-oktober 1930 var den genomsnittliga månadsupplagan enl. tryckerijournalen som lägst 16.233 ex (juni), som högst 17.381 ex (oktober). Novembers genomsnittssiffra var 20.824 ex, decembers 21.731 ex. Vid ett sammanträde med Framåtts styrelse och representanter för Arbetarpressens Förlagsaktiebolag 23/12 1938 yttrade Ny Tids nye ekonomichef, Joel Ljungqvist, att upplagan 1935 var 18.000 ex, fast det uppgavs att man hade 23.000 ex. (Handlingar om Ny Tid, ApA). Att tidningens upplaga skulle ha ökat med 5.000 exemplar över en natt betraktar även Ny Tids redaktionssekreterare vid denna tid, Kurt Waller, som ytterst osannolikt (personlig intervju, april 1977). Ett tänkbart motiv för att just vid denna tidpunkt manipulera med upplagan kan ha varit att Ny Tid år 1930 för första gången lämnade upplageuppgifter till Svenska Annonserers Förening. I den sammanställning av Ny Tids upplaga, som görs i detta appendix, har tryckerijournalen inte använts åren 1931—1943. Upplagan har istället beräknats med hjälp av tidningens prenumerations- och lösnummerintäkter.

1	In tryckt 22 sidor	18050
2	" " 18 "	20500
3	" " 12 "	16950
4	" " 10 "	16950
5	" " 10 "	16950
6	" " 12 "	16950
7	" " 14 "	16950
8	" " 20 "	18050
9	" " 18 "	20500
10	" " 10 "	16950
11	" " 10 "	16950
12	" " 10 "	16950
13	" " 12 "	21950
14	" " 14 "	21950
15	" " 20 "	23050
16	" " 20 "	26400
17	" " 10 "	21950
18	" " 10 "	21950
19	" " 10 "	22250
20	" " 10 "	21950
21	" " 14 "	21950
22	" " 22 "	23050

siffror. 6) Metoden bör alltså vara mest tillförlitlig under perioder med stabila prenumerations- och lösnummerpriser.

Lars Engwall menar i en studie, baserad på Värmlands Folkblad 1944—1976, att beräkningar med utgångspunkt från försäljningsintäkter och prenumerationspris har en tendens att ge för höga upplagetal. 7) Bertil Forsström hävdar en motsatt uppfattning i en kommentar till av förf. tidigare framräknade preliminära upplagesiffror för Ny Tid för tiden före år 1940. 8)

Att utgå från tidningarnas pappersförbrukning är en mer vanskelig metod. Det inköpta papperet kan även ha brukats av tidningarnas civiltryckerier. Men i den mån tillfredsställande uppgifter om tidningarnas pappersförbrukning kan påträffas, är det givetvis möjligt att använda även detta material för att räkna fram grova upplagetal. 9)

I den sammanställning av göteborgstidningarnas upplagor, som följer i tabell A I:2 har en generell strävan varit att ange tidningarnas nettopplagor, definierat som *de exemplar tidningarna har fått betalt för*.

Siffrorna skall läsas och tolkas mot bakgrund av ovanstående resonemang och mot den skiftande materialsituationen för de olika tidningarna.

Förutom de uppgifter, som samlats in för denna undersökning, har några tidigare arbeten nyttjats. En pionjärinsats utfördes på 1960-talet av Sven Tollin, som i "Svensk dagspress 1900—1967" gjorde ett första försök till en totalsammanställning av de svenska dagstidningarnas upplagor. 10) Hadenius m fl har i "Socialdemokratisk press och presspolitik" och i "Partipress" försökt att fastställa den socialdemokratiska

---

6) I Hadenius m.fl. Partipress, s. 251 f. har t.ex. Ny Tids upplaga beräknats genom att prenumerationsavgiften för helår exklusive postavgiften tagits som divisor. I beräkningarna av Ny Tids upplaga i föreliggande arbete har postavgiften inkluderats. Skälet är att tidningens hembärningspris i Göteborg (så småningom helt) sammanfaller med postprenumerationspriset inkl. postavgiften. En betydligt större upplaga av Ny Tid distribuerades också av tidningsbud i Göteborg än av posten i landsorten, varför stadsupplagan bör vara ett rimligare riktmärke.

7) Engwall, The estimation of circulation figures from circulation revenue data.

8) Forsström, s. 200 f.

9) Metoden har bl.a. använts i Hadenius m.fl. Partipress, s. 109 ff.

10) Tollins arbete upptar varje tidnings titel eller vinjett, begynnelse- och eventuella nedläggningsdag, periodicitet, politiska signaturer, upplagor och avläggare. "Vanskeligast av alla uppgifter har varit att få fram en någorlunda tillförlitlig upplageredovisning", skriver Tollin. "Jag har därvid ur mitt material slopat alla uppgifter, som jag kommit till vara orimliga. I andra fall har jag medtagit ej kontrollerade siffror, men då angivit min tvekan med en parentes (okontr.), som understryker att uppgifterna bör betraktas med ett visst misstroende. Men i andra fall åter har jag ansett att jag kunnat slopa reservationen och alltså godtagit uppgifterna, visserligen inte som nettopplagesiffror, men väl som årsvisa bruttosiffror."

pressens upplagor fram till år 1920. 11) Göteborgstidningarnas upplagor har behandlats i en rad arbeten i projektet "Tidningskoncentration och tidningsekonomi i Sverige 1920—1970" 12), liksom av Bertil Forsström i "Harry Hjärne och Göteborgs-Posten 1926—1940". I Forsströms undersökning finns ett appendix om göteborgspressens upplagor 1925—1940. 13)

B. Täckningstal

Den historiska pressforskningen har hittills mer ägnat sig åt att försöka bestämma tidningarnas totalupplagor än deras spridning inom olika regioner. I 1972 års pressutredning (SOU 1975:79) intas en kritisk attityd till totalupplagor som grund för marknadsbedömningar. Istället hävdas att en tidnings täckningstal 14) på utgivningsorten avgör dess ställning på annonsmarknaden. För att en tidning skall vara ett självskrivet annonsorgan krävs en hushållstäckning på minst 50 %. 15) Totalupplagerelationen förmår inte fånga konkurrensrelationen, eftersom det är tidningarnas inbördes ställning på varje delmarknad inom det gemensamma spridningsområdet, som bestämmer respektive tidnings konkurrenskraft. Därvid är förhållandena på utgivningsorten de viktigaste, eftersom den orten vanligen är centralort i ett större omland. 16)

Eftersom föreliggande undersökning behandlar tidningskonkurrensen inom ett geografiskt avgränsat område, skall här anläggas i stort sett samma synsätt.

Täckningstalen ger också ett precisare mått på den potentiella tidningsmarknaden inom ett geografiskt område än totalupplagorna. För frågeställningen varför arbetarpressen misslyckats i Göteborg är därför täckningstalen intressantare än upplagestatistiken.

Källproblemet är dock ännu större när det gäller tidningarnas hushållstäckning än totalupplagor. Geografiska spridningsuppgifter förekommer sällan i det tidningsstatistiska materialet före 1940-talet. Med TS' tillkomst förbättras läget avsevärt, men metodiska problem kvarstår. TS har visserligen regelbundet redovisat tidningarnas täckningstal sedan år 1944, men bara per tidningsområde. Dessa upptar ofta flera tätorter,

---

11) Hadenius m.fl. Socialdemokratisk press och presspolitik, s. 55—61, 178—182. Hadenius m.fl. Partipress, s. 108—115, s. 244—259.

12) Engblom, Ny Tid och dagstidningskonkurrensen i Göteborg; Jonsson, S., Annonser och tidningskonkurrens; Hamberg; Lindberg; Lundquist; Mattsson, Arbetar-Posten; Mattsson. Press och Kapital 1, Stenör; Sundberg.

13) Forsström, s. 175—202.

14) Täckningstal — tidningarnas procentuella täckning av hushållen inom ett bestämt område.

15) SOU 1975:79, s. 181.

16) SOU 1975:79, s. 183.

lad på tätortsbebyggelse och landsbygd. 17) Den procentsiffra som anges i tabellerna i detta appendix över tidningarnas hushållstäckning fr.o.m. år 1944 avser hushållstäckningen i tätorterna inom Göteborgs tidningsområde.

En säker siffra som enbart avser Göteborgs stad är inte möjlig att räkna fram med hjälp av TS' publicerade material. Emellertid är differensen mellan samtliga tätortshushåll i Göteborgs tidningsområde och hushållen i Göteborgs stad inte större än att TS-talen kan accepteras för denna undersöknings ändamål.

Tabell A:I:1 ger en exakt bild av hur stor skillnaden är mellan de aktuella talen åren 1945, 1950, 1955 och 1960.

Tabell A I:1. *Antal tätortshushåll inom Göteborgs tidningsområde och antal hushåll i Göteborgs stad. Valda år.*

År	A. Antalet tätortshushåll i Göteborgs tidningsområde.	B. Antalet hushåll i Göteborgs stad.	B i % av A
1945	122.300	104.075	85,1
1950	144.487	119.235	82,5
1955	148.405	136.501	91,9
1960	176.775	151.331	85,6

Källa: TS-boken. Statistisk årsbok för Göteborg.

Att just Trollhättan ingår i Göteborgs tidningsområde t.o.m. år 1951 är olyckligt, eftersom båda arbetartidningarna, Ny Tid och AT, där hade ett av sina starkaste fästen utanför Göteborg. Ny Tids försämrade hushållstäckning mellan år 1951 och 1952 (se tabell A I:2) torde alltså bero *både* på att tidningen tappade i totalupplaga och på att Trollhättan utgått ur Göteborgs tidningsområde.

Om det med TS' hjälp går att någorlunda fastställa göteborgstidningarnas täckningstal i Göteborg fr.o.m. år 1944 är problemet mycket stort för perioden dessförinnan. Följande material kan dock ge information om tidningarnas täckningstal före TS' tillkomst:

1. *Externa spridningsuppgifter* i annonstaxor, annonser. (Dessa uppgifter har dock samma svaghet som de externa upplagetalen; deras funktion är att locka annonsörer, varför siffrorna ofta är överdrivna).

17) Med tätortsbebyggelse (betäckningen "S" i TS-redovisningen till skillnad från "L" — landsbygd och "T" — totalt inom tidningsområdet) avses städer, municipalsamhällen och församlingar med minst 2/3 i tätorter boende befolkning.

2. *Interna spridningsuppgifter* i tidningsföretagens handlingar. I Göteborg har GHT alltsedan sekelskiftet i tryckerijournalerna noterat den utlämnade upplagan i Göteborg och i landsorten. Häre framgår dock inte alldeles klart fördelningen av lösnummerförsäljningen mellan Göteborg och landsorten under ett antal år. Även i Göteborgs-Postens tryckerijournal har liknande noteringar gjorts. I Ny Tids och GHT:s handlingar har även påträffats andra uppgifter om dessa tidningars — och sporadiskt även om konkurrenters — spridning i Göteborg. En nackdel med denna typ av spridningsuppgifter är att de avser brutto-upplagor. I några fall har dock försäljningsreturerna, fördelade på Göteborg och landsorten, redovisats.

3. *Övriga uppgifter, med vars hjälp tidningarnas geografiska täckning kan beräknas.* Ett exempel på sådant material är tidningsbudens fackföreningshandlingar. I Göteborg var t.ex. antalet exemplar varje tidningsbud fick lov att distribuera maximerat. I den mån antalet tidningsbud per tidning framgår av materialet, bör därför approximativa täckningsberäkningar kunna göras. En annan väg att via buden beräkna täckningen erbjuder de olika tidningsföretagens lönestatistik om denna finns bevarad. För en grövre skattning är det också möjligt att använda själva tidningarna. Niels Thomsen anvisar en väg i en undersökning av tidningskonkurrensen i Danmark genom att ur ortsangivelserna i dödsannonserna söka utläsa var en tidning haft sin spridning.¹⁸⁾ En liknande metod har ovan använts för att beskriva Väst-Svenska Kurirens och Arbetar-Postens geografiska spridning (se kap. IV, not 15 och 59). De jul- och nyårshälsningar som läsekretsen inlämnade har geografiskt grupperats och vissa slutsatser dragits på grundval härav. Denna typ av annonsering existerade dock bara i tidningar med stark organisationsanknytning. I större delen av den borgerliga pressen förekom ingen liknande annonsering inför jul- och nyårshelgerna.

Tillsammans ger emellertid ovannämnda uppgifter inget tillräckligt underlag för en säker uppskattning av samtliga göteborgstidningars hushållstäckning under 1900-talet. Vissa schablonberäkningar måste därför göras.

Därvid har som *huvudregel* antagits att två tredjedelar av tidningarnas upplagor haft sin spridning i Göteborgs stad. Grunden för detta antagande är en sammanvägning av de spridningsuppgifter som påträffats i tidningarnas interna handlingar. Vissa undantag har gjorts, när speciella skäl förelegat. Dessa redovisas i anslutning till de upplage- och täckningstalstabeller som nedan följer. 2/3-regeln har alltså enbart använts, när inga andra uppgifter stått att få eller varit möjliga att räkna fram med hjälp av tillgängligt material.

---

18) Thomsen, s. 128 ff.

Antalet hushåll i Göteborg har hämtats ur eller beräknats med hjälp av Statistisk årsbok för Göteborg. I siffrorna är för samtliga år Lundby och Örgryte församlingar inräknade, även om dessa först år 1908 respektive 1922 införlivades med Göteborg.

I direkt anslutning till tabellerna A I:2 och A I:3 bör dock än en gång betonas att materialläget gör att en stor del av upplage- och täckningstalen är att betrakta som approximativa. En förhoppning är att precysare beräkningar skall kunna göras i en framtid i en förbättrad material-situation.

Tabell A I:2. *De dagliga göteborgstidningarnas totalupplagor och täckningstal för Göteborgs stad 1900—1965 (vardagar).*

Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning

År	Totalupplaga	Täckningstal	År	Totalupplaga	Täckningstal
1900	13.000	24	1935	38.000	33
1905	21.000	33	1936	39.000	
1906	22.000		1937	39.000	
1907	23.000		1938	39.000	
1908	23.000		1939	39.000	
1909	27.000		1940	44.000	32
1910	28.000	41	1941	43.000	
1911	26.000		1942	45.000	
1912	30.000		1943	45.000	
1913	31.000		1944	48.000	24
1914	36.000		1945	49.000	23
1915	37.000	50	1946	46.000	
1916	36.000		1947	49.000	24
1917	37.000		1948	38.000	16
1918	36.000		1949	36.000	14
1919	36.000		1950	36.000	15
1920	37.000	46	1951	40.000	16
1921	34.000		1952	43.000	17
1922	37.000		1953	44.000	16
1923	39.000		1954	44.000	17
1924	39.000		1955	46.000	18
1925	39.000	43	1956	45.000	16
1926	39.000		1957	46.000	16
1927	40.000		1958	48.000	16
1928	39.000		1959	51.000	17
1929	38.000		1960	51.000	17
1930	38.000	39	1961	52.000	17
1931	39.000		1962	53.000	16
1932	40.000		1963	56.000	17
1933	39.000		1964	61.000	18
1934	39.000		1965	62.000	19

Källa: Totalupplaga:

1900—1933: beräkning baserad på GHT:s tryckerijournaler: bruttoupplagan — 13 %.

(returandelen år 1930 var 13 %, medeldifferensen netto/bruttoupplaga 1934—1939 var 14 %).

1934—1941: nettoupplaga, uppgift till TU, kontrollerad av Notarius Publicus.

1942—1965: nettoupplaga enligt TS-boken.

Täckningstal:

1900—1940: beräkning baserad på spridningsuppgifter i tryckerijournalerna.

1944—1965: hushållstäckning i tätorterna inom Göteborgs TO (TS).

Göteborgs-Posten

År	Totalupplaga	Täckningstal	År	Totalupplaga	Täckningstal
1900	10.000	18	1944	180.000	78
1905	12.000	20	1945	192.000	78
1910	15.000	23	1946	197.000	80
1915	20.000	27	1947	203.000	
1920	20.000	27	1948	210.000	76
1925	22.000	21	1949	220.000	76
1926	23.000		1950	221.000	76
1927	24.000		1951	220.000	76
1928	26.000		1952	216.000	78
1929	29.000		1953	217.000	78
1930	31.000	30	1954	216.000	79
1931	35.000		1955	218.000	80
1932	43.000		1956	221.000	78
1933	47.000		1957	228.000	76
1934	52.000		1958	229.000	75
1935	60.000	43	1959	230.000	73
1936	70.000		1960	236.000	75
1937	79.000		1961	237.000	76
1938	89.000		1962	242.000	77
1939	98.000		1963	249.000	78
1940	123.000	59	1964	270.000	83
1941	135.000		1965	272.000	83
1942	149.000				
1943	167.000				

Källa:

Totalupplaga:

1900—1920: skattad med ledning av Tollin, G-P:s egenannonsering i Svensk annonstaxa, enstaka uppgifter om tidningens ekonomiska resultat i kap. III, not 11 nämnd litteratur.

1925—1940: nettoupplaga enligt beräkningar av Forsström, s. 195 f.

1941—1942: medelnettoupplaga, uppgift till TU, kontrollerad av Notarius Publicus.

1943—1965: nettoupplaga enligt TS-boken.

Täckningstal:

1900—1920: 2/3 av totalupplagan.

1925—1930: skattning med ledning av G-P:s egenannonsering i Svensk annonstaxa.

1934—1943: Var har G-P sin spridning? (Tryckt reklambroschyr, årligen utgiven).

1944—1965: hushållstäckning i tätorterna inom Göteborgs TO (TS).

Göteborgs Aftonblad/Göteborgs Dagblad

År	Totalupplaga	Täckningstal
1900	12.000	21
1905	14.000	24
1910	12.000	18
1915	10.000	15
1920	10.000	14
1925	8.000	9

Källa:

Totalupplaga:

1900—1925: skattad, bl.a. med ledning av i kap. III, not 12 nämnd litteratur. Vid sekel-skiftet torde GAB ha varit Göteborgs näst största tidning. Den största, GHT, hade cirka 13.000 ex i nettoppplaga. GAB hade under 1900-talets första år, till och med år 1908, den näst största årsvikten av göteborgstidningarna. I mitten av 1910-talet fick tidningen stora ekonomiska svårigheter. Tollin anger en upplaga på 24.000 ex år 1900 och 31.000 ex år 1915 (okontr.). Båda noteringarna är sannolikt mycket överdrivna, särskilt den senare siffran.

Täckningstal:

1900—1925: 2/3 av totalupplagan.

Ny Tid

År	Totalupplaga	Täckningstal	År	Totalupplaga	Täckningstal
1900	4.000	8	1926	13.000	
1901	4.000		1927	13.000	
1902	4.000		1928	14.000	
1903	4.000		1929	14.000	
1904	5.000		1930	16.000	17
1905	7.000	13	1931	17.000	
1906	8.000		1932	17.000	
1907	9.000		1933	17.000	
1908	13.000		1934	16.000	
1909	10.000		1935	16.000	15
1910	9.000	14	1936	21.000	
1911	8.000		1937	22.000	
1912	8.000		1938	27.000	
1913	9.000		1939	24.000	
1914	10.000		1940	23.000	11
1915	9.000	13	1941	21.000	
1916	9.000		1942	23.000	
1917	9.000		1943	24.000	
1918	9.000		1944	21.000	11
1919	11.000		1945	25.000	13
1920	10.000	14	1946	25.000	
1921	10.000		1947	31.000	14
1922	11.000		1948	33.000	13
1923	12.000		1949	38.000	15
1924	13.000		1950	42.000	16
1925	13.000	14	1951	41.000	16

Ny Tid

År	Totalupplaga	Täckningstal
1952	38.000	13
1953	37.000	13
1954	37.000	13
1955	40.000	13
1956	41.000	13
1957	50.000	15
1958	46.000	15
1959	44.000	14
1960	42.000	13
1961	45.000	12
1962	50.000	13
1963	44.000	11
1965	26.000	7

Källa:

Totalupplaga:

1900—1918: beräknad med ledning av prenumerations- och lösnummerintäkter samt tidningens verksamhetsberättelser.

1919—1930: tryckt upplaga enligt tidningens tryckerijournaler — 15 % (de år tidningens nettoupplaga kunnat jämföras med den tryckta upplagan har medeldifferensen varit 15 %).

1931—1943: beräknad genom att prenumerations- och lösnummerintäkterna dividerats med postprenumerationspriset inkl. postavgift.

1944—1965: nettoupplaga enligt TS-boken. TS-upplaga finns även för år 1943 — 27.100 ex — men förefaller osannolik med hänsyn till 1944 års TS-siffra, som var 6.000 ex lägre. Trots att pren. priset var oförändrat ökade Ny Tids prenumerations- och lösnummerintäkter med 7 % år 1944 jämfört med år 1943. (Framåt, styrelsen, prot. 12/3 1944, 13/4 1945).

Täckningstal:

1900—1905: beräkning med ledning av tidningens verksamhetsberättelser 1900—1904.

1910: beräkning med ledning av uppgift på ordinarie andelsstämman år 1909.

1915: skattning med ledning av tidningsförsäljningen i landsorten år 1916. Denna uppgick till 30 % av tidningens totala prenumerations- och lösnummerintäkter.

1920—1925: skattning med ledning av uppgift i Framåts styrelseprotokoll 13/10 1923, enligt vilket tidningens landsortsupplaga (exkl. trollhätteupplagan) uppgick till 3.062 ex.

1930—1935: 2/3 av totalupplagan. Skattningen stöds av en uppgift i ett av tidningsbudens medlemsmötesprotokoll (Transport avd. 123, 30/12 1935), vari det uppges att Ny Tid skulle ha 150 bud. Varje bud skulle som regel bära ut 80 tidningar (max 110).

1940: skattning med ledning av uppgift i Framåts styrelseprotokoll 24/1 1950.

1944—1965: hushållstäckning i tätorterna inom Göteborgs TO (TS).

Anm.:

1) Ny Tids nettoupplaga 1892—1899, då tidningen utkom som veckotidning, var följande: 1892—1893: 700 ex, 1894: 600 ex, 1895: 500 ex, 1896: 700 ex, 1897: 1.000 ex, 1898: 1.500 ex, 1899: 1.800 ex. Upplagan beräknad genom att prenumerations- och lösnummerintäkterna dividerats med prenumerationspriset i Göteborg.

2) Ny Tids hushållstäckning torde ha varit allra störst år 1908. Totalupplagan på 13.000 ex motsvarar ett täckningstal i Göteborgs stad på cirka 20 %.

Göteborgs Morgonpost

År	Totalupplaga	Täckningstal
1900	8.000	13
1905	10.000	18
1910	10.000	16
1915	11.000	15
1920	11.000	14
1925	11.000	12
1930	11.000	11
1933	13.000	
1935	15.000	7
1938	12.000	
1939	12.000	
1940	14.000	6
1941	14.000	
1942	15.000	
1943	15.000	
1944	15.000	5
1945	15.000	7
1946	14.000	
1947	15.000	6
1948	15.000	6
1949	15.000	6
1950	15.000	6

Källa:

Totalupplaga:

1900—1920: skattad med ledning av i kap. III, not 13 redovisad litteratur. Enligt Tollin var GMP:s upplaga 1904: 10.000 ex, 1912: 15.000 ex, 1927: 12.000 ex.

1925—1933: skattad av Forsström, s. 192 ff. med ledning av uppgifter i G-P:s arkiv.

1935: baserad på uppgift i Ny Tids tryckerijournal. 1/10 och 2/10 1935 trycktes GMP på Ny Tid i 18.000 ex.

1938—1942: bruttoupplaga (uppgiven till TU) — 18 %. (Medeldifferensen netto/bruttoupplaga 1943—1945 var 18 %).

1943—1950: nettoupplaga enligt TS-boken.

Täckningstal:

1900—1930: 2/3 av totalupplagan.

1935—1940: baserad på uppgift i GHT:s arkiv angående GMP:s spridning i Göteborgs stad år 1937. Tidningen hade enligt dessa uppgifter cirka 3.000 prenumeranter i Göteborg. GMP:s förhållandevis låga täckning framgår även av TS-statistiken fr.o.m. år 1944. GMP drabbades speciellt av Morgontidningens start. Därför är det möjligt att tidningens göteborgsupplaga före år 1932 var betydligt större än senare. Det är skälet till att 2/3-regeln tillämpas t.o.m. år 1930.

1944—1950: hushållstäckning i tätorterna inom Göteborgs TO (TS).

Sid. 362 och 363
är förväxlade.

Göteborgs-Tidningen

År	Totalupplaga	Täckningstal	År	Totalupplaga	Täckningstal
1905	8.000	15	1944	20.000	15
1910	8.000	15	1945	22.000	16
1915	15.000	21	1946	20.000	
1920	24.000	31	1947	21.000	11
1925	24.000	28	1948	32.000	19
1926	24.000		1949	41.000	25
1927	23.000		1950	47.000	28
1928	24.000		1951	42.000	24
1929	25.000		1952	38.000	22
1930	26.000	27	1953	38.000	22
1931	27.000		1954	38.000	21
1932	28.000		1955	38.000	21
1933	24.000		1956	39.000	18
1934	23.000		1957	57.000	28
1935	22.000	20	1958	61.000	29
1936	21.000		1959	64.000	29
1937	20.000		1960	64.000	29
1938	18.000		1961	66.000	29
1939	17.000		1962	69.000	29
1940	23.000	17	1963	67.000	29
1941	22.000		1964	69.000	29
1942	20.000		1965	68.000	27
1943	20.000				

Källa:**Totalupplaga:**

1905—1925: skattning grundad på Tollin, Vretblad m.fl., GT:s egenannonsering i Svensk annonstaxa. Enligt Tollin var GT:s vardagsupplaga 1906: 10.000 ex, 1912: 10.000 ex, 1917: 25.000 ex, 1920: 27.000 ex, 1925: 26.000 ex. Enligt GT:s annonsering i annonstaxan var upplagan 1910 och 1912: 9.000 ex, 1915: 17.200 ex, 1916: 25.000 ex, 1918: 31.000 ex, 1920: 35.000 ex, 1921 och 1923: 28.000 ex, 1924: 26.000 ex. Enligt Vretblad m.fl., s. 73, var vardagsupplagan i slutet av 1910-talet: 28—30.000 ex. Sannolikt är Tollins siffror för 1906 och 1912 något för höga. I tidningens egenannonsering anges t.o.m. en lägre siffra kring år 1910.

1926—1934: beräkningar av Forsström, s. 197 f. med ledning av statistik på G-P.

1935—1940: beräkningar av Forsström, s. 197 f. med ledning av uppgifter från GT till TU.

1941—1942: nettoupplaga enligt GHT:s arkiv.

1943—1965: nettoupplaga enligt TS.

Täckningstal:

1905—1910: 3/4 av tidningens totalupplaga. Anledningen till att undantag görs från 2/3-regeln är att GT under 1900-talets första år var en mer utpräglad göteborgstidning än morgon- och eftermiddagstidningarna. GT kom som lunchtidning, vilket begränsade dess spridning utanför Göteborg.

1915—1940: 2/3 av totalupplagan.

1944—1965: hushållstäckning i tätorterna inom Göteborgs TO (TS).

Vest-Svenska Dagbladet

År	Totalupplaga	Täckningstal
1929	5.000	
1930	3.000	3
1931	2.000	
1932	2.000	
1933	2.000	

Källa:

Totalupplaga:

1929—1932: baserad på beräkningar av Forsström, s. 202 med ledning av VSD:s räkenskaper (i G-P:s arkiv).

1933: Upplagan torde inte ha förändrats nämnvärt. Däremot fick tidningen, enligt Sandblad, s. 20, en summa motsvarande 6.000 skenprenumerationer av nazi-Tyskland.

Täckningstal:

1930: beräkningar med ledning av tidningsbudens handlingar och Sundberg. Enligt budens (Transports avd. 123) styrelseprotokoll 27/12 1928 hade 42 bud anstälts på VSD. Avtalet mellan tidningsbuden och tidningsföretagen år 1927 föreskrev att inget bud fick bära ut mer än 80 tidningar, mot särskild ersättning dock upp till 110 ex. I en del fall var distriktet så stora att buden inte kom upp i 80 ex. Tidningens göteborgsupplaga torde därför ha varit kring 3.000 ex år 1929. I takt med att tidningens totalupplaga sjönk torde även göteborgsupplagan ha minskat, till cirka 2.000 ex under år 1930. Sundberg visar att VSD åren 1929—1933 hade fler dödsannonser från landsbygden än från Göteborg. Detta kan indikera att VSD hade väl så stor upplaga utom som inom Göteborg.

Anm.:

Tidningen fortsatte att utkomma 1934—1940 två å tre gånger i veckan, ibland glesare. Troligen var VSD:s upplaga under denna tid cirka 1.000—2.000 ex.

Arbetar-Tidningen

År	Totalupplaga	Täckningstal	År	Totalupplaga	Täckningstal
1939	7.000		1952	13.000	8
1940	7.000	6	1953	11.000	7
1941	7.000		1954	11.000	6
1942	7.000		1955	11.000	6
1943	7.000		1956	11.000	6
1944	8.000	6	1957	10.000	5
1945	10.000	8	1958	6.000	
1946	10.000		1959	5.000	
1947	13.000	9	1960	5.000	3
1948	13.000	8	1961	4.000	
1949	12.000	7	1962	4.000	
1950	12.000	7	1963	4.000	
1951	13.000	8	1964	4.000	

Källa:

Totalupplaga:

1939—1943: skattad med ledning av 1938 års (se anm.) och 1944 års upplagesiffror.

1944—1957: nettoupplaga enligt TS.

1958—1964: skattad. AT:s upplaga ej TS-kontrollerad under denna period. I samband

med att tidningens tryckning flyttades till Stockholm räknade Ny Dag på en offert från AT på 6.000 ex (SKP, AU, prot. 27/2 1958). Antingen utgick AT:s ledning från att upplagan skulle sjunka så kraftigt på grund av flyttningen till Stockholm (TS—siffran första halvåret 1957 var 10.000) eller också hade — fast dolt i TS-statistiken — upplagan gått ned redan tidigare. Skattningen är också gjord efter kontakt med red. Ingemar Svensson, AT.

Täckningstal:

1940: skattning med ledning av enstaka uppgifter i AT:s arkiv och SKP-handlingar (vpk:s arkiv) om göteborgsupplagens storlek i slutet av 1930-talet.

1944—1957: hushållstäckning i tätorterna inom Göteborgs TO (TS).

1960: skattning med utgångspunkt från trolig totalupplaga.

Anm.:

AT utkom som veckotidning november 1929—september 1939 och år 1965. Upplagan per nummer, beräknad med ledning av AT:s kassaböcker 1929—1933, brev och ekonomiska sammanställningar i AT:s arkiv (FA): 1929: cirka 1.500, 1930: 3.300, 1931: 3.300, 1932: 3.800, 1933: 4.600, 1934: 6.700, 1935: 7.000, 1936: 6.500, 1937: 6.500, 1938: 7.000. Veckotidningen AT:s upplaga år 1965 kan skattas till cirka 3.000.

Morgontidningen

År	Totalupplaga	Täckningstal
1933	11.000	
1934	19.000	
1935	19.000	16
1936	23.000	
1937	23.000	
1938	19.000	
1939	19.000	
1940	18.000	13

Källa:

Totalupplaga:

1933: beräkning med ledning av uppgifter om tidningens bruttoupplaga (i GHT:s arkiv) och Forsström, s. 199.

1934—1940: nettoupplaga, uppgift till TU, kontrollerad av Notarius Publicus.

Täckningstal:

1935—1940: 2/3 av totalupplagan.

Aftonposten

År	Totalupplaga	Täckningstal
1951	14.000	7
1952	19.000	11
1953	24.000	14
1954	28.000	16
1955	30.000	17
1956	34.000	16

Källa:

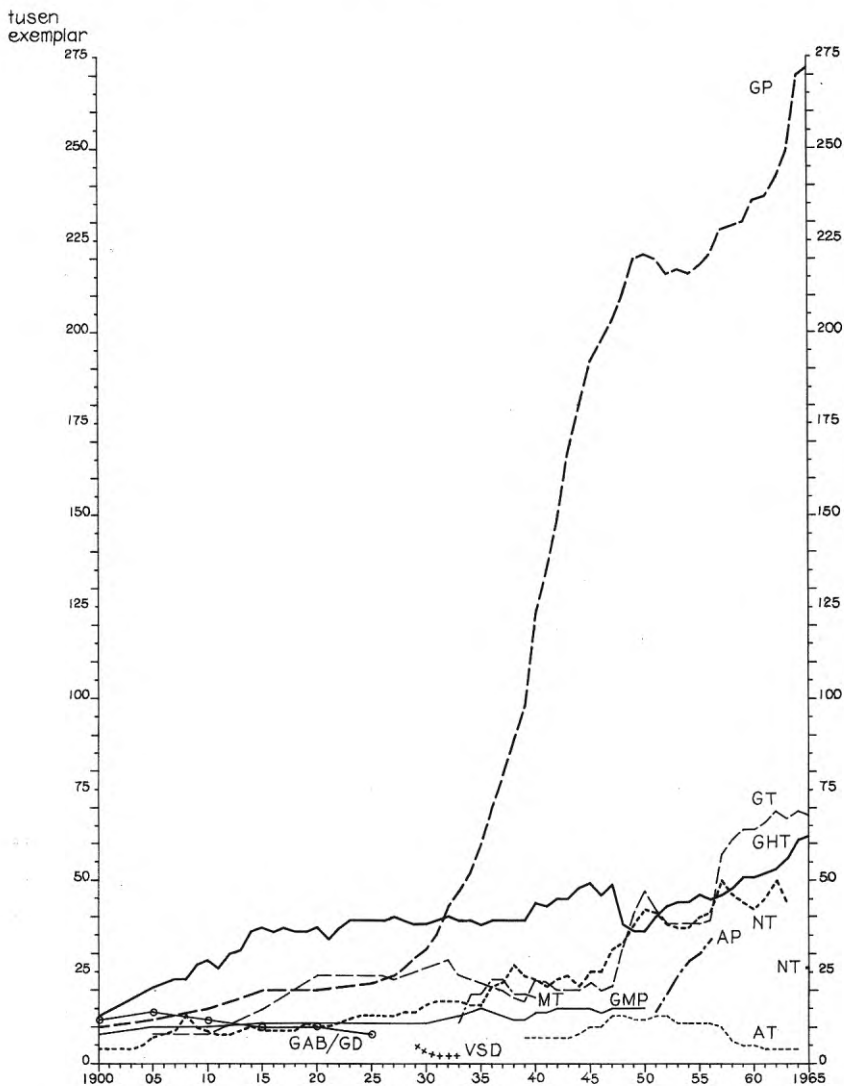
Totalupplaga:

1951—1956: nettoupplaga enligt TS.

Täckningstal:

1951—1956: hushållstäckning i tätorterna inom Göteborgs TO (TS).

Diagram A I:1. De dagliga göteborgstidningarnas totalupplagor (vardagar) 1900—1965.

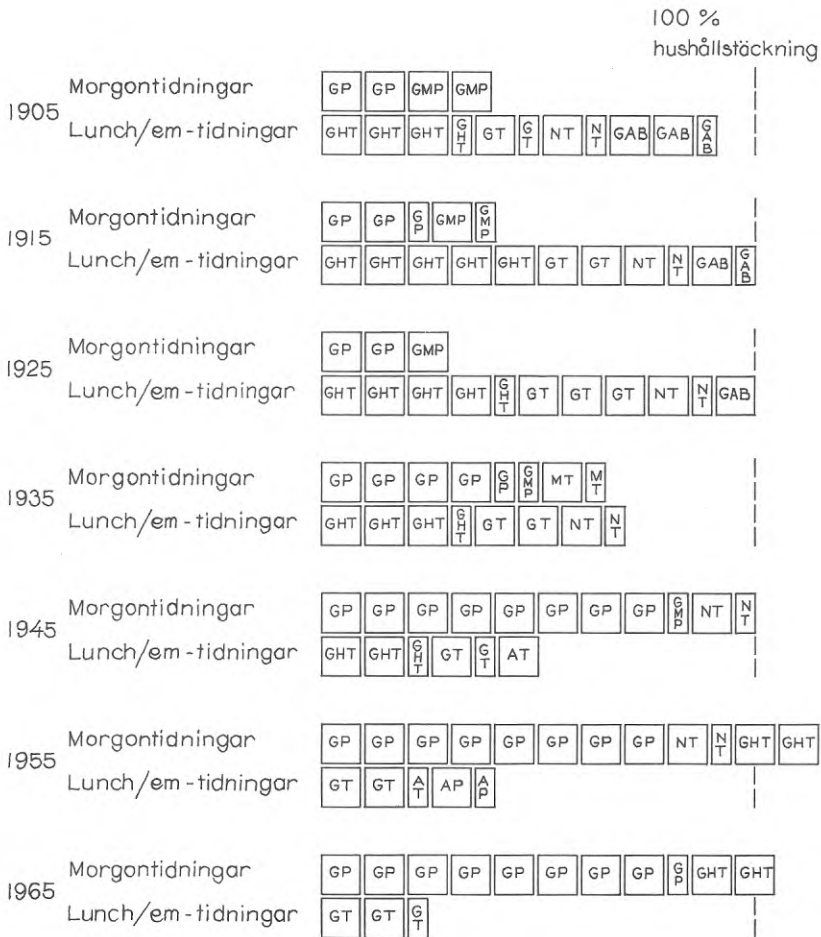

Källa: Se tabell A I:2.

Förkortningar: AP (Aftonposten), AT (Arbetar-Tidningen), GAB/GD (Göteborgs Aftonblad/Göteborgs Dagblad), GHT (Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning), GMP (Göteborgs Morgonpost), GP (Göteborgs-Posten), GT (Göteborgs-Tidningen), MT (Morgontidningen), NT (Ny Tid), VSD (Vest-Svenska Dagbladet).

Diagram A I:2. De dagliga göteborgstidningarnas hushållstäckning i Göteborgs stad (vardagar) 1905—1965. Tioårsintervall.

Källa: Se tabell A I:2.

Anm.: Varje hel ruta motsvarar en hushållstäckning i Göteborgs stad på 10 %, varje halv ruta motsvarar 5 %. Förkortningar: Se tabell A I:2.

Tabell A 1:3. Göteborgstidningarnas söndagsupplagor och täckningstal för Göteborgs stad 1920—1965.

Göteborgs-Tidningen, morgonupplagan

År	Totalupplaga	Täckningstal	År	Totalupplaga	Täckningstal
1920	35.000	40	1950	127.000	53
1925	59.000	60	1951	125.000	53
1930	66.000	52	1952	123.000	53
1935	86.000	57	1953	114.000	50
1938	107.000		1954	116.000	50
1939	95.000		1955	117.000	54
1940	104.000	57	1956	120.000	50
1941	111.000		1957	123.000	51
1942	121.000		1958	127.000	51
1943	126.000		1959	129.000	50
1944	130.000	54	1960	135.000	
1945	138.000	65	1961	138.000	
1946	123.000		1962	125.000	46
1947	128.000	54	1963	126.000	46
1948	120.000	54	1964	126.000	43
1949	123.000	53	1965	125.000	43

Källa:

Totalupplaga:

1920—1935: skattad med ledning av Tollin och GT:s annonsering i Svensk annonstaxa.

1938—1942: nettoupplaga enligt GHT:s arkiv.

1943—1965: nettoupplaga enligt TS.

Täckningstal:

1920—1925: skattning med utgångspunkt från att 60 % av totalupplagan spreds i Göteborgs stad.

1930—1940: skattning med utgångspunkt från att 50 % av totalupplagan spreds i Göteborgs stad. (Skälet till att 2/3-regeln övergivits för GT:s söndagsupplaga 1920—1940 — liksom för Ny Tids 1920—1935 — är att landsortsupplagan antas ha varit betydligt större på söndagarna, då inga lokaltidningar kom ut. Under 1930-talet ökade både GT:s och Ny Tids söndagsupplagor starkt. Den största ökningen antas med bl.a. förbättrade kommunikationers hjälp, ha skett i landsorten).

1944—1965: hushållstäckning i tätorterna inom Göteborgs TO (TS). Åren 1960—1961 redovisades ingen hushållstäckning för GT:s morgonsöndagstidning av TS.

Göteborgs-Tidningen, eftermiddagsupplagan

År	Totalupplaga	Täckningstal	År	Totalupplaga	Täckningstal
1940	50.000	38	1948	77.000	37
1942	56.000		1949	85.000	44
1943	63.000		1950	85.000	42
1944	64.000		1951	79.000	39
1945	69.000	46	1952	66.000	33
1946	68.000		1953	70.000	33
1947	67.000		1954	70.000	30

Göteborgs-Tidningen, eftermiddagsupplagan, forts.

År	Totalupplaga	Täckningstal
1955	69.000	27
1956	61.000	21
1957	90.000	37
1958	97.000	40
1959	93.000	36
1960	88.000	34
1961	85.000	33
1962	84.000	33
1963	87.000	34
1964	87.000	32
1965	84.000	33

Källa:

Totalupplaga:

1940: skattad med ledning av 1942 års upplaga.

1942—1944: nettoupplaga enligt GHT:s arkiv.

1945—1947: bruttoupplaga enl. GHT:s arkiv — 21,5 % (medeldifferensen brutto/nettoupplaga 1942—1944).

1948—1965: nettoupplaga enligt TS.

Täckningstal:

1940—1945: skattning med utgångspunkt från att 70 % av totalupplagan spreds i Göteborg. 1948—1950 såldes enligt TS-statistiken cirka 70 % av totalupplagan i tätorterna inom Göteborgs TO.

1948—1965: hushållstäckning i tätorterna inom Göteborgs TO (TS).

Ny Tid

År	Totalupplaga	Täckningstal	År	Totalupplaga	Täckningstal
1920	7.000	8	1934	19.000	
1921	10.000		1935	19.000	13
1922	10.000		1936	20.000	
1923	9.000		1937	21.000	
1924	8.000		1950	45.000	13
1925	9.000	9	1951	46.000	13
1926	12.000		1952	41.000	9
1927	12.000		1953	38.000	9
1928	14.000		1954	36.000	8
1929	17.000		1955	39.000	10
1930	18.000	14	1956	38.000	10
1931	20.000		1957	42.000	9
1932	21.000		1958	62.000	12
1933	20.000		1959	59.000	9

Källa:

Totalupplaga:

1920—1937: tryckt upplaga enligt Ny Tids tryckerijournal — 20 % (20 % skattad returprocent med ledning av uppgifter i Framåts handlingar). Tryckerijournalen saknas fr.o.m. andra kvartalet 1933 t.o.m. år 1934. 1934 års upplaga därför en skattning med ledning av 1933 års och 1935 års upplaga. Tryckerijournalens söndagsupplaga följer en mer logisk bana än vardagsupplagan, som plötsligt ökar med 5.000 ex över en natt i november 1930 (se appendix I, not 5). Tryckerijournalens siffra för söndagsupplagan antas därför vara mera korrekt.

1950—1959: nettoupplaga enligt TS.

Täckningstal:

1920—1925: beräkning med utgångspunkt från att 60 % av upplagan spreds i Göteborg.

1930—1935: beräkning med utgångspunkt från att 50 % av upplagan spreds i Göteborg (se källa till GT:s söndagsmorgontidning). Under 1950-talets första år spreds enligt TS-statistiken cirka 40 % av söndagsupplagan i tätorterna inom Göteborgs tidningsområde.

1950—1959: hushållstäckning i tätorterna inom Göteborgs TO (TS). T.o.m. år 1951 ingick Trollhättan i Göteborgs TO.

Göteborgs-Posten

År	Totalupplaga	Täckningstal	År	Totalupplaga	Täckningstal
1939	79.000		1953	181.000	49
1940	102.000	45	1954	185.000	55
1941	107.000		1955	187.000	55
1942	117.000		1956	192.000	54
1943	133.000		1957	203.000	52
1944	146.000	51	1958	205.000	53
1945	160.000	49	1959	207.000	50
1946	164.000		1960	230.000	54
1947	170.000	50	1961	228.000	53
1948	184.000	51	1962	230.000	54
1949	200.000	56	1963	239.000	55
1950	200.000	53	1964	250.000	58
1951	197.000	54	1965	257.000	58
1952	179.000	49			

Källa:

Totalupplaga:

1939—1942: nettoupplaga, uppgift till TU, kontrollerad av Notarius Publicus.

1943—1965: nettoupplaga enligt TS.

Täckningstal:

1940: skattning med ledning av hushållstäckningen enligt TS fr.o.m. år 1944.

1944—1965: hushållstäckning i tätorterna inom Göteborgs TO (TS).

Morgonposten

År	Totalupplaga	Täckningstal
1950	25.000	8

Källa:

Morgonposten (Göteborgs Morgonpost) utkom med en morgonupplaga på söndagarna under tiden april-december 1950. Ingen TS-siffra finns. Tollin anger upplagan till 41.800, men det troliga — med hänsyn till tidningens vardagsupplaga — är att den var högst cirka 25.000.

Täckningstalet skattat.

Aftonposten

År	Totalupplaga	Täckningstal
1951	12.000	6
1952	22.000	15
1953	31.000	17
1954	35.000	19
1955	42.000	21
1956	44.000	19

Källa:

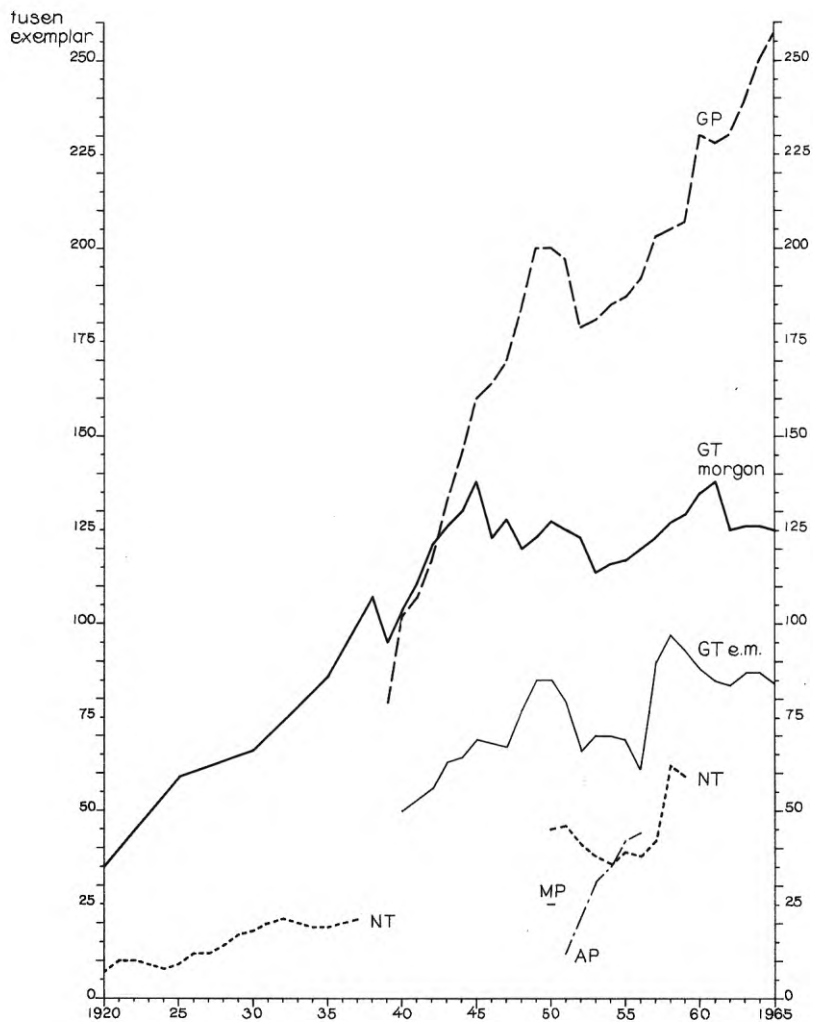
Totalupplaga:

1951—1956: nettoupplaga enligt TS.

Täckningstal:

1951—1956: hushållstäckning i tätorterna inom Göteborgs TO (TS).

Diagram A I:3. Göteborgstidningarnas söndagsupplagor 1920—1965.

Källa: Se tabell A I:3. Förkortningar: Se diagram A I:1.

APPENDIX II.

De dagliga göteborgstidningarnas annonsvolym

Avsikten med detta appendix är att ge en uppfattning om de olika tidningarnas totala annonsvolym under undersökningsperioden. I huvudsak bygger det på intern statistik som påträffats på de olika tidningsföretagen. Denna har inte närmare bearbetats, eftersom den bedömts ge en tillförlitlig och tillfredsställande bild av annonsutvecklingen i göteborgspresen under den viktigaste delen av undersökningsperioden. Appendix II har därför inte samma dignitet som siffermässig sammanställning av tidningskonkurrensen i Göteborg som appendix I.

I teorin är det inga problem att i efterhand fastställa tidningarnas annonsvolym. Finns bara tidningarna bevarade, kan exakta och fullständiga mätningar göras. I praktiken är dock detta en synnerligen tidskrävande metod. ¹⁾

För sin undersökning "Annonser och tidningskonkurrens" valde Sverker Jonsson ett urvalsförfarande. Urvalet kom att omfatta 2.800 tidningsnummer. Jonsson gjorde bl.a. en ingående kategoriindelning av annonserna. ²⁾

För denna undersöknings syften krävs dock inte en lika detaljerad annonsstatistik. Det väsentliga är att en bild kan åstadkommas av de olika tidningarnas absoluta och relativa annonsvolym under 1900-talet med hänsyn till den betydelse annonserna hade för tidningsföretagens ekonomi.

¹⁾ Jonsson, S., Annonser och tidningskonkurrens, s. 186.

²⁾ För en närmare analys av göteborgstidningarnas annonsutveckling fr.o.m. år 1925 hänvisas till Sverker Jonssons nämnda arbete. Den kategoriindelning av annonserna, som Jonsson gjort, visar bl.a. att den totala textsidesannonseringen följer den totala annonsvolymen. Vid en analys av underkategorierna framgår emellertid att GHT hade en dominerande ställning på riksannonsmarknaden för producentvaror ända fram till år 1970. Däremot blev G-P redan i slutet av 1930-talet det största lokalannonsorganet. Ny Tid, vars annonsvolym låg klart under GHT:s och G-P:s, hade sin starkaste ställning på lokalannonsmarknaden. Beträffande rubrikannonseringen gick G-P om GHT under andra världskrigets första år och drog sedan ifrån i snabb takt. Ifråga om de enskilda underkategorierna inom rubrikannonseringen passerade G-P redan i slutet av 1930-talet GHT när det gällde familje- och diversemarknadsannonserna. En ännu tidigare framgång vann G-P på varumarknadsannonseringens område, där tidningen blev ledande annonsorgan redan i mitten av 1930-talet. Längst lyckades GHT hålla sin ställning på hyres- och fastighetsmarknaden beträffande rubrikannonserna. Ny Tid, som i stort sett under hela perioden för alla småannonskategorier var det minsta annonsorganet, hade sin starkaste position på nöjes-, varu- och diversemarknaden. Av Jonssons undersökning framgår också att om annonsmängden per utgivningsdag räknas (istället för total annonsvolym för hela året) gick G-P om GHT i total annonsvolym först år 1945 (Jonsson, a.a., s. 256). Av tabell A 11:3 framgår annars att G-P (utgiven sju dagar i veckan fr.o.m. år 1939) fick en större annonsvolym än sexdagartidningen GHT redan år 1940.

Intern annonsstatistik har återfunnits i GHT:s, G-P:s och Ny Tids arkiv. I GHT:s och G-P:s arkiv har mätningar påträffats, inte bara av det egna företaget utan även av konkurrentföretagens tidningar. Kontinuerliga mätningar av göteborgstidningarnas annonsvolym har också gjorts av AB Affärsekonomi från slutet av 1920-talet till och med 1950-talet. Tyvärr har bara ett urval tidningar medtagits i Affärsekonomis redovisningar. Någon totalbild av göteborgspressen går därför inte att åstadkomma med hjälp av detta material. Annonsmätningar, som omfattar flera tidningar, har också gjorts av olika reklambyråer. Fr.o.m. år 1960 har även AB Tidningsstatistik fört en detaljerad annonsstatistik, framför allt över den s.k. märkesannonseringen.

Den statistik, som återfunnits i GHT:s och G-P:s arkiv bör vara tillfredsställande för denna undersöknings ändamål. Denna statistik var helt intern till sin karaktär. Den upprättades dag för dag och syftade sannolikt till att hålla respektive tidningsledningarna informerade om den egna tidningens och konkurrenternas ställning på annonsmarknaden. Några motiv till att dessa siffror skulle vara justerade åt ena eller andra hållet är svåra att finna. Felaktigheter i statistiken kan antas bero på bristande noggrannhet i mätningarna.

En bild av överensstämmelsen mellan GHT:s och G-P:s statistik ger tabell A II:1. Några större skillnader är det som synes inte när det gäller den relativa fördelningen av annonsmängden på de olika tidningarna. I absoluta tal är dock skillnaden så stor att sifferserien i tabell A II:2 (annonsstatistik förd på G-P: 1918—1937) knappast kan fortsätta direkt i tabell A II:3 (annonsstatistik förd på GHT: 1938—1965). Differensen kan bero på att GP-statistiken upprättats i spalter och GHT-statistiken i det precisare måttet spaltcentimeter.

Tabell A II:1. Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidnings, Göteborgs Morgonposts, Göteborgs-Postens, Morgontidningens och Ny Tids andelsprocent av den totala annonsmängden i dessa tidningar 1925—1940. Valda år.

År	Tidning											
	GHT		GMP		G-P		MT		NT		Summa %	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
1925	44	45	24	20	18	20			14 ¹⁾	14 ¹⁾	100	99
1930	45	46	23	20	17	20			14	15	99	101
1935	38	38	18	16	22	24	8	8	14	15	100	101
1940	32	33	14	12	32	34	7	6	15	15	100	100

Källa:

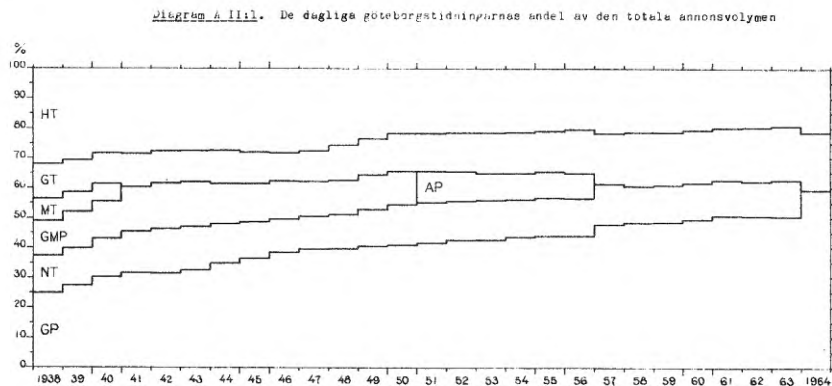
A — statistik förd av GHT, GHT:s arkiv, GUB.

B — statistik förd av G-P, G-P:s arkiv.

Anm.:

1) avser år 1926.

Diagram A II:1. De dagliga göteborgstidningarnas andel av den totala annonsvolymen i göteborgspressen 1938—1964. 1)

Källa: Se tabell A II:3. Förkortningar: Se diagram A I:2.

Anm.: 1) Saknas: Arbetar-Tidningen. AT:s andel av den totala annonsvolymen var dock ringa. AT:s andel av märkesvaruannonseringen under 1960-talets första år var således enligt TS' mätningar cirka 1 %.

Tabell A II:2. Sex dagliga göteborgstidningars annonsvolym 1920—1937. Spaltmeter.

År	Tidning					
	GHT	GMP	G-P	GT	MT	NT
1920		4.255	3.810			
1921		3.762	2.952			
1922	6.838	3.830	2.886			
1923	8.540	4.493	3.758			
1924	8.460	4.150	3.547			
1925	8.475	3.797	3.737			
1926	8.519	3.991	3.836			2.645
1927	9.157	4.068	3.751			2.768
1928	9.285	4.119	4.057			2.761
1929	9.469	4.364	4.042			3.044
1930	9.481	4.178	4.113			3.069
1931	9.399	3.853	3.926	2.270		3.308
1932	9.111	3.429	4.151	3.431		3.234
1933	8.674	2.850	4.505	3.031	1.210	3.266
1934	9.104	3.284	4.987	3.005	1.577	3.467
1935	9.130	3.678	5.605	3.187	1.808	3.682
1936	9.286	3.428	6.041	3.263	1.809	3.712
1937	9.692	3.023	6.626	3.400	1.874	3.836

Källa: Annonstatistik i G-P:s arkiv. Förkortningar: se diagram A I:1.

Anm.: Annonstatistiken förd i antal spalter. Antal spaltmeter har framräknats med utgångspunkt från att varje spalt är 52 cm.

Tabell A II:3. *Sju dagliga göteborgstidningars annonsvolym 1938—1964. Spaltmeter.*

År	Tidning					
	GHT	GMP/AP	G-P	GT 1)	MT	NT
1938	10.407	3.791	8.102	2.805	2.387	4.037
1939	9.546	3.807	8.477	3.255	2.069	3.960
1940	6.962	3.084	7.458	2.606	1.439	3.169
1941	7.736	4.032	8.581	3.076		3.724
1942	7.803	4.193	8.878	3.042		4.351
1943	8.616	4.537	10.210	3.314		4.709
1944	9.356	4.569	11.911	3.831		4.529
1945	9.838	4.439	12.722	3.705		4.337
1946	11.019	4.918	15.039	3.802		4.432
1947	9.773	4.066	13.969	3.550		3.884
1948	9.170	4.109	14.120	4.131		4.048
1949	8.471	4.114	14.629	4.367		4.446
1950	8.480	4.399	15.906	4.911		5.201
1951	7.802	3.759	14.876	4.508		4.839
1952	7.699	3.434	15.168	4.643		4.719
1953	7.930	3.310	15.641	4.929		4.886
1954	8.934	3.690	18.220	5.732		5.292
1955	9.061	3.697	18.916	5.863		5.510
1956	8.614	3.535	18.579	6.234		5.336
1957	8.925		19.590	6.940		5.529
1958	9.441		21.323	7.991		5.489
1959	9.634		21.840	8.020		5.695
1960	10.231		24.203	8.619		6.026
1961	9.541		24.343	8.372		5.646
1962	9.615		24.636	8.805		5.519
1963	10.151		26.581	9.611		6.450
1964	10.774		29.953	9.881		

Källa: Annonssstatistik i GHT:s arkiv, GUB. *Förkortningar:* Se diagram A I:1.

Anm.: 1) I GT:s annonsvolym inräknas både eftermiddagstidningen GT och GT:s söndagsmorgontidning. Söndagsmorgontidningen svarade åren 1954—1959 för 65 % av GT:s totala annonsvolym enligt annonsstatistik i GHT:s arkiv, GUB.

Att statistik från både G-P:s och GHT:s arkiv redovisas i tabellerna A II:2 och A II:3 beror på materialsituationen. Under den tidigaste perioden är GP-statistiken den mest fullständiga, under den senare perioden har i GHT:s arkiv återfunnits en komplett serie över annonseringen i göteborgstidningarna (med undantag av Arbetar-Tidningen) fr.o.m. år 1938. G-P-statistiken är tidigare redovisad av Forsström, GHT-statistiken av förf. i arbetsrapporten om Ny Tid och dagstidningskonkurrensen i Göteborg. 3)

3) Forsström, s. 205. Engblom, Ny Tid och dagstidningskonkurrensen i Göteborg, s. 83.

Tabell A II:4. De dagliga göteborgstidningarnas årsvikter 1904—1933. Kilo.

År	Tidning							
	GAB/ GD	GHT	GMP	G-P	GT	MT	NT	VSD
1904	18,8	22,9	15,2	17,7	7,5		10,2	
1905	19,3	24,1	15,7	18,9	7,3		9,0	
1906	19,2	25,8	16,5	19,4			10,1	
1907	20,3	27,8	17,0	19,5	7,2		10,8	
1908	19,9	26,1	16,5	19,7	7,1		12,4	
1909	17,3	25,6		18,0	6,5		11,8	
1910	17,5	25,9	18,9	19,1	6,9		11,9	
1911	19,7	26,8	18,2	20,3	6,4		11,8	
1912	19,3	26,7	20,1	20,6	6,1		11,4	
1913	17,0	27,4	21,5	20,9	7,0		11,5	
1914	18,7	28,2	20,8	20,9	6,8		11,8	
1915	19,4	25,8	19,2	20,0	8,0		11,9	
1916	19,7	28,0	18,8	19,6	8,5		12,0	
1917	18,6	30,3	18,5	20,2	9,3		12,5	
1918	19,2	32,2	20,5	19,6	8,6		11,5	
1919	22,1	31,5	23,5	19,3	7,8		12,3	
1920	22,6	34,2	23,7	20,9	9,6		15,1	
1921	19,0	30,2	21,4	18,7	9,6		16,7	
1922	19,5	30,5	21,0	19,3	10,3		17,1	
1923	19,6	34,3	25,2	21,2	11,1		19,9	
1924	18,9	35,8	25,9	21,3	12,2		22,6	
1925	15,9	35,9	24,6	21,8	12,2		21,8	
1926		36,9	25,0	21,4	13,8		22,7	
1927		38,4	26,3	22,3	15,2		23,7	
1928		40,8	27,1	24,6	17,8		25,5	
1929		41,0	26,8	25,5	17,8		25,5	17,0
1930		41,3	27,1	25,8	18,4		27,7	16,9
1931		41,6	28,2	28,3	19,6		28,7	15,0
1932		42,2	28,5	30,2	20,5		30,1	14,9
1933		42,9	27,4	33,6	20,5	24,4	31,1	14,5

Källa: Inländsk tidningstaxa. Förkortningar: Se diagram A I:2.

För tiden före år 1920 har ingen annonsstatistik påträffats annat än i enstaka fall. Ett par tidningar saknas också i tabellerna A II:2 och A II:3. För att ge en grov bild av de olika tidningarnas annonsvolym före år 1920 och för att komplettera tabell A II:2 redovisas därför i tabell A II:4 de dagliga göteborgstidningarnas årsvikter ⁴⁾ 1904—1933. Årsvikten ger, enligt Lars Furhoff i "Upplagespiralen", en uppfattning om tidningarnas annonsstorlek. Furhoff utgår från att textmängden i kon-

⁴⁾ En tidnings årsvikt är lika med vikten av ett årgångsexemplar av tidningen. De dagliga tidningarnas årsvikt fr.o.m. år 1904 återfinns i Inländsk tidningstaxa, utgiven av Postverket.

kurrerande tidningar är ungefär lika stor. Däremot förekommer betydande variationer i annonsmängden. 5) Ifråga om göteborgspresen under 1930- och 1940-talet ger en tabell i Sverker Jonssons undersökning stöd för att ett sådant samband mellan annonsmängd och årsvikt existerar. 6) Lars Engwall, som i en rapport granskat olika metoder för skattning av en tidnings annonsvolym, hävdar också att årsviktmetoden är den mest tillförlitliga i jämförelse med tre andra. 7)

---

5) Furhoff, *Upplagespiralen*, s. 14 f.

6) Jonsson, S., *Annonser och tidningskonkurrens*, s. 110.

7) Engwall, *Metoder för skattning av en tidnings annonsvolym*. De övriga metoderna Engwall granskar baseras på: 1) annonsintäkter och textsidpris, 2) tidsserieanalys, 3) föregående års upplaga.

EXKURS

Om protokoll som källmaterial

Källmaterialet *är* inte (får inte förväxlas med) den historiska verkligheten. Däremot är källorna *producerade* av den historiska verkligheten.

Det sätt varpå källorna är producerade är avgörande för hur de kan användas i en historisk rekonstruktion. Källkritik består i att ta reda på när, var, hur och varför ett källmaterial har producerats.

S.k. *berättelser* är producerade via en individuell berättares medvetande. Innan vi kan tro på vad detta medvetande berättar om måste vi veta bl.a. dess närhet till det berättade, dess beroende (av andras utsagor eller förlagor, av klichéer eller andra mönster osv) och dess eventuella tendens.

S.k. *kvarlevor* är producerade mer omedvetet, mer oberoende av ett individuellt medvetande. Men de är ändå producerade och deras produktion beror bl.a. av bestämda lagar och regler.

*****

Det viktigaste källmaterialet för den här undersökningen är protokollet från arbetarrörelsens organisationer och företag. Uppskattningsvis 30.000 protokoll från lokala och centrala instanser har undersökts. Protokoll kan betraktas både som kvarlevor och berättelser. Ett referat av en diskussion är t.ex. en berättelse; ett protokollfört beslut däremot närmar sig karaktären av en kvarleva av en organisations verksamhet. I denna exkurs skall därför protokollen diskuteras både som kvarlevor av och berättelser om organisationernas verksamhet.

A. Protokoll som kvarlevor

Ett beslut på ett möte vinner kraft först när det protokollförts enligt stadgar och föreningspraxis. I denna mening är ett protokoll en *nödvändig* lämning (kvarleva) av en organisations verksamhet. Beslutet når oss visserligen via en sekreterare. Men sekreteraren *registrerar* här endast, och i den mån det inte föreligger tolkningsproblem rörande beslutets innebörd, är hans individuella roll begränsad.

Protokollen förefaller också vara representativt bevarade lämningar. Protokollsseriernas fullständighet i föreliggande undersökning tyder i varje fall på detta; protokollsmaterialet är påfallande komplett med hänsyn till den långa undersökningsperioden. Det är till stor del genom protokollen som organisationerna dokumenterar den egna verksamheten. Protokollens karaktär av kvarlevor understryks också av att de formellt bara existerar i ett enda exemplar, originalet.

Det är dock viktigt att vara medveten om att protokollen bara är kvarlevor från organisationernas *möten* och *beslut*. Informella kontakter framgår t.ex. inte av protokollshandlingarna. Protokollen ger därför bara den officiella bilden av organisationernas verksamhet.

B. Protokoll som berättelser

Även om protokollen alltså har en mycket officiell karaktär är de samtidigt de individuella sekreterarnas berättelser om vad som skett på mötena. Det är därför naturligt att diskutera närhet, beroende och tendens i dessa berättelser.

B. 1. Närhet

En mötessekreterare är onekligen närmare — både i tid och rum — det han berättar om än flertalet andra berättare. En sekreterare är också medveten om sin berättarroll under mötet. Han vet oftast i förväg att han skall skriva protokoll och kan förbereda sig därefter. Under själva mötet gör han de anteckningar, som protokollet sedan baseras på. Föreningsprotokollen består alltså av det som möttessekreterarna uppfattat och anser relevant att återge till skillnad från t.ex. riksdagsprotokollen, där talarna i efterhand tilläts skriva in vad de *ville* ha sagt. ¹⁾

En sekreterare står också ofta nära de sakfrågor, som behandlas på mötena, eftersom den som väljs till sekreterare som regel har en central position inom en organisation och är väl förtrogen med de problem som är aktuella.

Ett något mer opersonligt och avlägset förhållande till sakfrågor och mötesdeltagare har i många fall de som tjänstgör som sekreterare på större kongresser och liknande möten. Ofta är det flera personer som delar på sekreteraruppgiften i dessa sammanhang. Sekreterarfunktionen kan i sådana lägen uppfattas mera som ett åliggande eller tjänstemannauppgift än som ett förtroendeuppdrag. Detta kan alltså påverka en sekreterares psykologiska närhet till ett material.

B. 2. Beroende

Sekreteraren är framför allt beroende av de regler och mönster som gäller för protokollföring. Många av de protokoll som genomgått i den här undersökningen är t.ex. förda efter en tydlig mall. Anvisningar om hur protokoll skall föras har också påträffats på flera håll i det lokala källmaterialet. SAP utgav på 1910-talet ett formulär för protokollföring i arbetarkommuner ²⁾, LO utgav ett liknande några decennier senare. ³⁾

1) Problematiken med protokoll, baserade på stenogram eller bandinspelningar, berörs inte närmare i detta sammanhang, eftersom sådana protokoll i mycket liten utsträckning använts i föreliggande undersökning.

2) GAK, prot. volym A I:10, FA.

3) Transport avd. 123, prot. volym A I:6, FA.

I Lundstedt-Ryberghs "Handledning för mötesdeltagare", utgiven av ABF:s lokalavdelning i Göteborg och under årens lopp tryckt i över 50.000 exemplar, redogörs också för sekreterarens funktioner. Troligen har de flesta mötessekreterarna inom arbetarrörelsens organisationer i Göteborg haft tillgång till åtminstone den sistnämnda handlingen.

Denna strävan till standardisering kan påverka protokollsmaterialets användbarhet på flera sätt. Å ena sidan begränsas omfånget av den information protokollen innehåller. Protokollens tabellkaraktär ger alltid utrymme åt en viss sorts uppgifter, medan andra — som passar illa i mallen — inte dokumenteras lika konsekvent eller utförligt. Å andra sidan är det givetvis en fördel att veta vilken typ av information det alltid går att söka efter i protokollen; det uppgjorda mönstret underlättar också jämförelser mellan olika organisationers protokoll, även för längre tidsperioder.

Två huvudtyper av protokoll kan urskiljas; diskussions- och beslutsprotokoll, med var sin regelsamling. Möjligen existerar också en mellanform, där sekreteraren protokollför sådana diskussionsinlägg, som innehåller förslag eller yrkanden — som sedan ingår i propositionerna — men, helt eller delvis, utelämnar resten av diskussionerna utan att detta direkt syns i protokollen.

För att protokollen skall bli giltiga måste de justeras. Vetskapen om denna procedur ökar sannolikt en mötessekreterares beroende av de mönster och bestämmelser, som styr protokollsskrivningen. Protokollen granskas antingen i samband med att de läses upp på kommande möten eller av särskilt utsedda justeringsmän. Därvid kontrolleras i första hand att de olika *besluten* och *förslagen* inte missuppfattats eller vanställt. Krav på efterhandsjustering av *yttranden* är däremot sällsynta, i varje fall i denna undersöknings material.

B. 3. Tendens

I den ovan nämnda ABF-handledningen heter det bl.a. om en mötessekreterares roll:

"Liksom man av en ordförande fordrar opartiskhet och duglighet vid ledandet av mötet, är det viktigt, att sekreteraren bemödar sig om att föra ett *opartiskt och klarläggande* protokoll över förhandlingarna. Han får sålunda ej låta sin egen mening lysa fram ur referaten över diskussionerna. Dessa referat kunna vara mer eller mindre utförliga, men de måste alltid vara konsekventa. Sålunda är det oriktigt att utförligt referera *en* talare (vars åsikter måhända sammanfaller med sekreterarens) medan en annans yttrande, som kanske är synnerligen belysande för frågan, avfärdas på ett par rader. Sekreteraren är — liksom ordföranden — hela mötets tjänsteman och har därför ingen rättighet att favorisera den ene medlemmen på den andres bekostnad." 4)

4) Lundstedt-Rybergh, s. 39.

De öppet uttalade värderingarna i det material denna undersökning bygger på är också mycket få. Även denna iakttagelse har förmodligen en generell räckvidd. Tydligt tendentiösa formuleringar strider mot det allmänna mönster, som gäller för protokollsskrivning. Om en mötessekreterare likväl formulerar sig på ett uppenbart partiskt vis är det troligt att invändningar görs vid justeringen.

De öppet uttalade värderingarna är emellertid de oskyldigaste. De är också lätta att upptäcka i efterhand. Mera problematisk är den dolda tendens, som yttrar sig i selektiv återgivning eller vinkling av diskussionsinlägg och ståndpunkter. En möttessekreterare som är starkt engagerad i en fråga kan t.ex. frestas att noga redovisa det mest komprometterande i motståndarsidans argumentation och samtidigt ha överseende med sina åsiktsfränders övertoner. Den som arbetar med protokoll som källmaterial är här i många stycken utlämnad. En viss garanti mot denna selektiva återgivning och vinkling ger dock alltså protokolljusteringen. Om någon är missnöjd med ett tendentiöst protokoll och inte får gehör sina invändningar i samband med justeringen, har denne i varje fall en möjlighet att reservera sig och på så sätt markera en annars dold motsättning. Det allmänna intrycket av arbetarorganisationernas protokoll i Göteborg är annars att de allra flesta möttessekreterarna verkligen ansträngde sig för att ge så opartiska versioner av mötesdiskussionerna som möjligt. Om inte möttessekreterarnas eventuella fraktionshemvinst framgår på annan plats är det ibland mycket svårt att fastställa till vilket läger de hör. Justeringsproceduren och möttessekreterarnas uppenbara ambition att vara opartiska bör alltså, åtminstone i denna undersöknings material, ha reducerat förekomsten av dolt tendentiösa skildringar.

Risken för tendentiösa protokoll är sannolikt störst om en stark majoritetsriktning dominerar en organisation. Eventuella protester från minoriteten kan då negligeras om de inte framförs med extra tydlighet och skärpa på mötena. Om det å andra sidan väger någorlunda jämnt mellan olika fraktioner bevakar dessa varandra så intensivt att det många gånger inte har någon betydelse vem som sköter själva protokollformuleringen.

Den långvariga inbördesstriden i Göteborgs Arbetarekommun i slutet av 1920-talet och början av 1930-talet mellan "Dahlströmare" och "Strömare" ledde t.ex. sällan till meningsskiljaktigheter om protokollformuleringarna. Tillfällen fanns annars: under perioden 1925—1928 var således Ström sekreterare i arbetarekommunen samtidigt som Dahlström var ordförande. Ström skrev alltid protokollen — han missade bara två styrelsesammanträden under denna period — och Dahlström justerade dem i egenskap av kommunens ordförande. Endast två gånger ändrades styrelseprotokollen. Det gällde då frågor av förhållandevis liten betydelse. Medlemsmötesprotokollen, som också

skrevs av Ström, men justerades av Dahlström-anhängare, korrigerades aldrig. 5)

C. Konklusioner rörande användningen

Trots att protokollen bara ger den officiella versionen av organisationernas verksamhet är de i hög grad användbara för en undersökning av detta slag. Det beror främst på att protokollsmaterialet om tidningsfrågorna är mycket omfattande i de undersökta organisationerna. Tidningsärendena var viktiga från ekonomisk eller politisk synpunkt och föranledde många gånger långvariga mötesdiskussioner. Dessa är ofta utförligt återgivna, eftersom det var regel att diskussionsprotokoll fördes i åtminstone de lokala organisationerna under hela undersökningsperioden.

Varje fråga av vikt blev förr eller senare behandlad på ett möte och därmed protokollförd. Protokollen har därför betraktats som koncentrat av organisationernas verksamhet. Om det t.ex. fanns dolda motsättningar mellan SAP:s ledning och Arbetarpressens Förlags AB om Ny Tids nedläggning, blottades dessa när frågan till slut ställdes på sin spets på ett partistyresemöte. När de lösa planerna på att göra Väst-Svenska Kuriren daglig tog mer konkreta former, avsatte detta spår i de kommunistiska mötesprotokollen etc.

Mötessekreterarnas närhet — i tid, rum och engagemang — till det de berättar om har bl.a. nyttjats genom att protokollsformuleringar med representativa stämnings- och tidsbilder återgivits (se t.ex. s. 118, not 71 och s. 170, not 93).

Sekreterarnas beroende av protokollföringens regler och konventioner har bl.a. möjliggjort en rad schematiska sammanställningar av det verbala materialet, eftersom protokollen meddelat samma slags information år efter år (se t.ex. tab. VI:3 och VI:4, s. 152 och 153, tablån över metallarbetarnas annonsering i NT och AT, s. 257).

Misstänkt tendentiösa inslag har i ett par fall lett till att protokollsmaterialet brukats med en viss försiktighet eller inte alls utnyttjats.

För att kontrollera och/eller komplettera uppgifter i protokollen har även en rad personliga intervjuer gjorts (se t.ex. s. 308, not 73). Berättelserna i protokollen har också i flera fall jämförts med tidningsreferat.

Slutligen bör understrykas att en viktig förutsättning för att protokollen kunnat användas i den utsträckning som skett har varit protokollsmaterialets fullständighet. Med hänsyn till den långa undersökningsperioden är frekvensen av luckor påfallande liten. I några fall har också luckorna kunnat täckas, helt eller delvis, av över- eller underordnade organisationers protokoll.

5) GAK, styrelsen, prot. 1925—1928, medlemsmöten, prot. 1925—1928.

Summary

Part 1. Introduction.

Chapter I. Introduction

In Göteborg the concentration of newspapers has advanced further than in any other scandinavian city. In 1955 six different daily newspapers were edited in Göteborg. They represented four different political parties. Twenty years later only one morning paper and one evening paper with the same owner and the same political colour remained. This is still the situation in the beginning of 1980.

Those daily newspapers remaining in Göteborg, The Göteborgs-Posten and the Göteborgs-Tidningen, are both liberal. Out of twelve daily newspapers in Göteborg during the twentieth century ten have been liberal or conservative. Only two have been labour newspapers. In spite of political and population conditions in favour of a strong labour press, its total edition has never reached more than 15 per cent of the newspaper market in Göteborg. Between 1920 and 1950 the working class were more than doubled. During the same period the socialist parties in all general elections got a majority in Göteborg, many times more than 60 %.

Göteborg is not the only place, where a strong labour movement and a weak labour press have existed at the same time. But the situation is most evident in Göteborg and therefore a good example to study.

The failure of the labour press in Göteborg in the 1960s was the signal of a new government press policy in Sweden. Up till then the government had given the press limited general subventions. The discontinuation of the social democratic newspaper Ny Tid in Göteborg produced the first in a row of government press reports. All of these pleaded for a selective support to economically badly situated newspapers in Sweden. Many newspapers, among them several organisation-owned, are on the other hand totally depending on government support for their existence.

Why has the labour press failed in Göteborg?

That is one of the main questions in this study. This leads however to a further problem which characterizes the whole study:

Which are the competition conditions of the organisation-owned newspapers?

The study is divided into four parts. First part 1 (introduction), then in part 2 follows a description of the conditions of the labour press in Göteborg. Part 3 is about the political parties' and trade unions' press policy, above all the support and control of the organisations of the labour press. In part 4 the main problems of the study is discussed.

The period of the study is 1890—1965. The development after 1965 is also partly discussed.

The main sources are the meeting-protocols of the political parties and the trade unions. About 30.000 protocols on national and local level have been examined, among these all meeting-protocols of Metalls avd. 41 (the biggest trade union in Scandinavia), Göteborgs Fackliga Centralorganisation (the association of all trade unions in Göteborg) and the executive national organs of the social democratic and the communist parties in Sweden.

Part 2. The conditions of the labour press.

Chapter II. The labour movement in Göteborg

The first trade unions and political labour organisations started in the 1880s in Göteborg. The break-through period was in the first years of the 20th century. After the great general strike in Sweden in 1909 the number of members of the trade unions were reduced. The recovery lasted for about ten years. In 1917 the labour movement were split into one social democratic and one communist part. The Communist Party has in Göteborg had one of its strongest holds in Sweden, even if the Social Democratic Party always have been clearly the biggest labour party there. During the 1930s there was also a third labour party, "the Socialist Party", which in Göteborg had about the same number of members and votes in the general elections as the Communists.

The strongest period of the labour movement according to number of members, grade of union organisation and political influence was from the first years of the 1920s to the middle of the 1940s. During this period almost every worker joined a trade union. In the general elections the labour parties together got about 60 per cent of the votes in Göteborg. The strength of the labour movement was however weakened by hard disagreements between and even inside the labour parties in Göteborg, especially in the first years of the 1930s. Among other things the local social democratic party was divided in two groups, which fought each other intensively up to 1934, when the leader of one group, Albin Ström, was dismissed out of the Social Democratic Party and joined "the Socialist Party".

The labour movement's very strong position in Göteborg was weakened during the last years of the 1940s and during the following decades. The labour parties in some general elections got less votes than

the liberal and the conservative parties and the grade of unionism reduced a bit. But there was still a potential space for a big edition of the labour press.

Chapter III. The competition from the Liberal and Conservative press.

There have been ten liberal and conservative newspapers in Göteborg during the 20th century. Two newspaper companies have dominated: 1) Göteborgs Handelstidnings AB, 2) Göteborgs-Posten. The other newspaper companies have had much less importance according to size of edition, degree of household coverage and volume of advertising.

The Göteborgs Handelstidnings AB dominated several markets during the first three decades of the 20th century: the main newspaper, the Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning (founded in 1832) was for a long period the biggest newspaper in Göteborg. It was an afternoon-paper and was spread to half of the households in Göteborg in the middle of the 1910s. The noon-paper of the company, the Göteborgs-Tidningen, (founded in 1902) was after a while the second newspaper in Göteborg. The Göteborgs-Tidningen also edited the for many years biggest Sunday newspaper. The Göteborgs Handelstidnings AB, however, neglected the market of morning-papers, this in spite of that, f.ex. in Stockholm the biggest newspapers were morning papers already at the turn of the century.

This neglect meant that up to the end of the 1920s there was a great potential space in the growing market of morning papers in Göteborg. This was however not used by any labour paper but of the liberal Göteborgs-Posten. The edition of this newspaper grew extremely during the 1930s and the first half of the 1940s. The Göteborgs-Posten was in the middle of the 1940s read in more than 80 per cent of the households in Göteborg. After that the newspaper practised a low-price policy, which strongly reduced the economic conditions of other newspaper companies in Göteborg. The longest living competitor, the Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning discontinued as a daily newspaper in 1973. It had then sold the Göteborgs-Tidningen to the Göteborgs-Posten a year earlier.

The Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning became a morning newspaper in 1948. The competition of morning newspapers during the later period of the study was very hard. On the other hand, there was space for competitors to the liberal and conservative newspapers in the afternoon, especially after that the Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning had become a morning newspaper. There was also some free space for the labour press on Sundays in the 1920s and the 1930s before the Göteborgs-Posten started its Sunday edition.

Part 3. The press policy of the labour movement in Göteborg

Chapter IV. The labour newspapers in Göteborg

During the period of investigation, in all, six labour newspapers with an edition of at least one number per week have been edited. However, only two of those have been daily (six or seven days a week); the social democratic *Ny Tid* (founded in 1892) 1899—1963 and 1965—1966 and the communistic *Arbetar-Tidningen* (founded in 1929) 1939—1964.

Up to 1918 the *Ny Tid* was the only labour newspaper in Göteborg. Then came the *Väst-Svenska Kuriren*, a communistic one- and two-days newspaper, which was discontinued in 1933. A syndicate weekly newspaper, the *Arbetare-Kuriren*, existed in 1926—1942. In 1934, the *Arbetar-Posten* was founded. This was the newspaper of "the Socialist Party" and it was a two-days newspaper till 1937 and after that a weekly newspaper up to its discontinuation in 1960. A sixth labour newspaper was the weekly boulevard newspaper, the *Minareten* (1923—1938), which was founded by one of the leading communists in Göteborg in the 1920s.

The only labour newspaper which seriously competed with the liberal and conservative newspapers in Göteborg was the *Ny Tid*. This newspaper was profitable during a few decades from the middle of the 1910s. But it became a non-profitable newspaper after the change to morning paper in 1936. The newspaper then lived for more than 30 years with the help of subventions from the trade unions. The household coverage of the *Ny Tid* was never more than 20 per cent in Göteborg. This level was reached already in 1908. The fastest escalation in edition took place in the end of the 1940s, when the edition was doubled from about 20.000 to about 40.000.

The strongest period of the *Arbetar-Tidningen* was in the end of the 1940s and in the beginning of the 1950s, when the Communist Party also were especially strong in Göteborg. In 1949 the newspaper started to be printed in its own printing-office in Göteborg, but ten years later the printing was again moved to the communist newspaper *Ny Dag* in Stockholm. The edition of the *Arbetar-Tidningen* was as most about 13.000. The size of edition of the Göteborg labour press is illustrated by diagram IV:2 (page 96). The editions of all daily newspapers in Göteborg are shown by diagram A I:1. (page 367).

Chapter V. The labour movement and the labour press in Göteborg 1890—1916

The only newspaper living during this period, the *Ny Tid*, got a very strong economic support from the trade unions and the political parties. Some trade unions also executed compulsory subscription of the

newspaper for all their members. One example of the parties' preference to support the Ny Tid was the loans that both local and national parties took to give to the Ny Tid.

The local labour movement could not support the company economically after the turn of the century when the Ny Tid became a daily newspaper. During the first decade of the 20th century national organisations of the Social Democratic Party worked as a security net. However, at the same time the national control in an economical sense grew of the newspaper company.

The organisations' control of the Ny Tid, of both economy and content, could be very detailed, especially during the first years. There were, however, no direct conflicts about means and goals between the owners and the workers and journalists at the newspaper.

As the economy of the newspaper grew better the autonomy of the company towards the local and national organisations increased.

Chapter VI. The labour movement and the labour press in Göteborg 1917—1939

The natural support to the Ny Tid did not exist after the split of the Social Democratic Party and the new parties of the labour movement had started to edit their own newspapers in Göteborg. The Ny Tid got a very small economic support from the trade unions up to the middle of the 1930s. The political fractions of the trade unions fought each other so that only one newspaper at a time — or none — got the support. There were also more anxious things for the local labour movement to support, for instance those thousands of unemployed workers in Göteborg. Besides, the Ny Tid did not need any subventions to survive. The new newspapers were primarily supported by their political parties. Like the Ny Tid these newspapers got very little economic support from the trade unions.

A change took place in the middle of the 1930s. Firstly the economy of the Ny Tid drastically grew worse as the newspaper began to be edited in the morning. Secondly the political disagreements were reduced. This meant that the trade unions could support several newspapers at the same time. Above all the Ny Tid, but also the *Arbetar-Tidningen*, got significant amounts from the local trade unions in the end of the 1930s; in the case of the Ny Tid this support was, however, of marginal importance in comparison with the sum (about one million skr) the newspaper got — to survive — from the national organisations of the labour movement.

Generally, the control of the economy and the editing was great. The intensity of the economic and the administrative control depended primarily on the company's economic result. The control of the content depended on the political disagreement and "the political climate".

The Ny Tid was exceedingly well observed during the fights in the local social democratic party round 1930. As the newspaper constantly supported one of the fractions, it was opposed by the others. This probably worsened the power of competition during these strategically important years.

Control in different forms, f.ex. of the content, was an obvious consequence of the functions of communist and socialist newspapers. They were official spokesmen of their organisations. The close connection between the new labour newspapers and their base organisations among other things meant that newspapers and organisations had the same employees.

Chapter VII. The labour movement and the labour press in Göteborg 1940—1965

During this period the labour movement in Göteborg was concentrated to two political parties with their own daily newspapers. The local trade unions and social democratic associations were during the 1940s still comparatively interested in the development of the Ny Tid, but during the 1950s the local interest in the newspaper grew less, both in the party and the trade unions. This partly depended on the big economic losses which meant that local help was of very little importance. 99 per cent of the economic support to the Ny Tid during the period — nominally worth 25 millions skr — came from the Arbetarpressens Förlags AB, which got its capital from taxation of the union members in the whole country. When the Arbetarpressens Förlags AB in 1963 meant that the losses of the Ny Tid were too big, nothing remained but to discontinue. The local labour movement later made a try to re-edit the Ny Tid but it failed.

The local communist party collected in the end of the 1940s, together with some trade unions, 300.000 skr, which were necessary to build a printing-office for the Arbetar-Tidningen. These systematic collections in favour of the Arbetar-Tidningen continued during the 1950s and meant to a high degree that the Arbetar-Tidningen could continue as a daily newspaper in Göteborg for a decade, in spite of the comparatively weakness of the communist movement.

The Ny Tid was regularly and in detail controlled both economically and administrative by the Arbetarpressens Förlags AB during the whole period. The Arbetar-Tidningen was controlled by the Communist Party. This was the reason for a conflict in the end of the 1940s when the national communist party demanded the right to decide the salaries of the journalists of the Arbetar-Tidningen.

Neither the Social Democratic nor the Communist Party needed to control the content of the newspapers. In the case of the *Arbetar-Tidningen* it was said in the instructions that an intimate cooperation between the editorial staff and the local party should take place. In the case of the *Ny Tid*, it was questioned, in the end of the period, if not the newspaper was too faithful to the party.

Chapter VIII. The labour movement versus the Liberal and Conservative press.

When the labour movement treated the Liberal and Conservative press it was mostly a question of reaction against its content. The form and sharpness of the reactions varied. Above all it was in connection with trade union or political conflicts that the labour movement reacted against the Liberal and Conservative press.

The trade unions of the printers and the distributors, which both had liberal/conservative and labour-owned newspaper companies as opponents, did not put the labour press in favour. They looked at the liberal and conservative newspapers as places of work and not as political enemies.

Part 4. Conclusions.

Chapter IX. Why has the labour press failed in Göteborg?

The *Ny Tid* had the best opportunities to compete with the Liberal and Conservative press in Göteborg. The newspaper however missed an excellent break-through during the 1920s by sticking to afternoon-edition, in spite of old plans of a morning edition.

The Göteborgs-Posten (one of the liberal newspapers) conquered within a decade from the middle of the 1920s a significant part of the potential subscribers among the workers, among other things by a system of weekly subscriptions, a popular content and a general labour-friendly tone — at least during the period of break-through. The *Ny Tid* was during these years handicapped by a split in the labour movement, especially those intensive internal fights, which shook the local social democratic party. When at last, the *Ny Tid* started the morning edition in 1936 it was too late.

For the last 30 years, the *Ny Tid* was a loss. Not even a considerable rise of edition in the end of the 1940s helped to break the negative economic trend. On the contrary the economy of the newspaper grew worse during this period, and this was a consequence of the exceptional low prices of advertising and subscription of the newspapers in Göteborg.

This was in its turn a consequence of the price-policy of the Göteborgs-Posten, the market-leading newspaper in Göteborg.

One possibility, which was not used, was a technical cooperation, neither by the labour press nor by the labour press and the weaker part of the Liberal and Conservative press. Instead both the Ny Tid and the Arbetar-Tidningen made big investments in buildings and technique, which were only used for a couple of years before the newspapers discontinued.

Chapter X. The conditions of competition of the organisation-owned press

With this study of the organisation-owned labour press in Göteborg as a background, a try will be made to make a scheme of the negative and positive factors of competition of the organisation-owned daily press. The scheme is not limited to the labour press but is also supposed to be valid for f.ex. the press of the agrarian movement in Sweden.

In the debate of press policy in Sweden a frequent theme has been that the organisation-owned newspapers have been worse run companies than others, according to their loyalties etc. These arguments have above all been frequent in commercially successful private-owned newspapers. This has been contradicted, among other things, by the fact of a long row of discontinuations of private-owned newspapers.

The scheme given below is a try to structure this debate. What advantages and what disadvantages are there in the system of organisation-owned newspapers?

The factors of competition of the organisation-owned press

	Positive factors	Negative factors
Economy/ administration	Economic support (direct and indirect) from organisations. No demand upon economic profit	Regard to superior goals of organisations Risk of missed economic efficiency
Content	Democratic structured newspaper companies Unique, ideological content Exclusive news sources	Long process of decision Missed adaption to market

Käll- och litteraturförteckning

I. Otryckta källor

A-pressens arkiv, Stockholm (ApA)

Arbetarpressens Förlagsaktiebolag: förvaltningsberättelser, utredningar.

Ny Tid/Tryckeri AB Framåt: cirkulär, protokoll, revisions-PM, räkenskapshandlingar, utredningar, övriga handlingar.

Arbetet: revisions-PM.

Arbetarrörelsens arkiv, Stockholm (AA)

AB Samorganisationen: cirkulär, protokoll, sammandrag av partitidningarnas berättelser.

Martin Anderssons handlingar.

Ny Tid/Tryckeri AB Framåt: cirkulär, protokoll, trycklistor, uppprop, övriga handlingar.

Socialdemokratiska arbetarepartiet: kongresshandlingar, protokoll med bilagor; parti-styrelsen, verkställande utskottet. (Se även Socialdemokratiska arbetarepartiets arkiv).

Socialistiska Partiet (innehåller även Sveriges Kommunistiska Parti 1921—1929, Sveriges Kommunistiska Parti/"Kilbom" 1929—1934): korrespondens, protokoll, verksamhetsberättelser.

Vänstersocialistiska Partiet: korrespondens, protokoll, verksamhetsberättelser.

Folkrörelsernas arkiv, Göteborg (FA)

Arbetar-Tidningen (AT), även AT:s Andelsförening, AT:s tidningsstyrelse: korrespondens, protokoll, revisionsberättelser, räkenskapshandlingar, övriga ämnesordnade handlingar.

Byggnadsträarbetareförbundet, avdelning 24: protokoll.

De arbetslösas förening: protokoll.

Eriksbergs verkstadsklubb: protokoll, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser.

Pehr Erikssons handlingar.

Fabriksarbetareförbundet, avdelning 11: protokoll.

Grov- och Fabriksarbetareförbundet, avdelning 49 (även Byggnadsarbetareförbundet, avdelning 49): protokoll, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser.

Götaverkens verkstadsklubb: protokoll, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser. (Se även Götaverkens verkstadsklubbs arkiv).

Göteborgs Arbetarekommun: korrespondens, protokoll, rapporter, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser, handlingar om Arbetarrörelsens samarbetskommitté. (Se även Göteborgs Arbetarekommuns arkiv).

Göteborgs Fackliga Centralorganisation (FCO)/Fackliga Centralförbundet: protokoll, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser. (Se även Göteborgs LO-distrikts arkiv).

Göteborgs Kommunistiska Arbetarkommun/Komintern (även Göteborgs vänstersocialistiska arbetarkommun, också benämnd Göteborgs vänsterkommun, 1917—1921): korrespondens, protokoll, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser (endast sporadiska handlingar fr.o.m. år 1933). Götaverkens kommunistiska fackklubbs handlingar.

Göteborgs Lokala Samorganisation av SAC (även Västra Sveriges LS, Göteborgs LS av SAF): cirkulär, korrespondens, protokoll, rapporter, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser, Sacco-Vanzetikommitténs handlingar.

Göteborgs Socialistiska Arbetarkommun (även Socialistiska Partiets övriga lokalorganisationer, Västra Sveriges socialistiska partidistrikt): historik, korrespondens, protokoll, rapporter, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser, övriga ämnesordnade handlingar, handlingar om Arbetar-Posten.

Göteborgs Typografiska Förening: korrespondens, protokoll, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser, handlingar om Typografiska agitationsklubben. (Se även Grafiska Föreningens arkiv).

Göteborgs stuveriarbetarefackförening: protokoll.

Robert Johanssons handlingar.

Kommunalarbetareförbundet, avdelning 41: protokoll.

Kommunalarbetarnas samorganisation, Göteborg: protokoll.

Lindholmens kommunistiska fackklubb: protokoll.

Lindholmens verkstadsklubb: protokoll, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser. (Medlemsmötesprotokoll saknas 1910—1924).

Metallindustriarbetareförbundet, avdelning 41: protokoll, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser. Protokoll från föreningar som uppgick i Metalls avdelning 41: Båt- och pannplåtslagarnas fackförening, Filare- och maskinuppsättarnas fackförening, Göteborgs metallarbetarefackförening och Järn- och metallsvarvarnas fackförening. (Se även Metallindustriarbetareförbundet, avdelning 41:s arkiv).

Ny Tid/Tryckeri AB Framåt (även Tryckeriföreningen Framåt och Göteborgs Socialdemokratiska Tidningsförening): annonsstatistik, cirkulär, förvaltningsberättelser (även benämnda års-, revisions- och verksamhetsberättelser), korrespondens, promemorior, protokoll, räkenskapshandlingar, tryckerijournaler, upplage- och spridningsuppgifter, utredningar, övriga ämnesordnade handlingar.

SKF:s verkstadsklubb: protokoll, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser. (Se även SKF:s verkstadsklubbs arkiv).

Transportarbetareförbundet, avdelning 123 (fr. o.m. år 1964 tidningsbudens sektion av Transports avd. 3): protokoll, rapporter, räkenskapshandlingar, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser. (Protokoll saknas 1919—1924, 1950—1955).

Transportarbetarnas samorganisation, Göteborg: protokoll.

Volvos verkstadsklubb: protokoll, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser.

Grafiska Föreningens arkiv, Göteborg

Göteborgs Typografiska Förening: protokoll, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser 1961—1965.

Götaverkens verkstadsklubbs arkiv, Göteborg

Götaverkens verkstadsklubb: protokoll, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser 1949—1965.

Göteborgs Arbetarekommuns arkiv, Göteborg

Göteborgs Arbetarekommun: protokoll, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser 1950—1966.

Göteborgs Kommunistiska Arbetarkommuns arkiv, Göteborg

Göteborgs Kommunistiska Arbetarkommun: verksamhetsberättelser (ofullständig serie).
Västan Tryckeri AB: diverse handlingar.

Göteborgs-Postens arkiv, Göteborg (G-P:s arkiv)

Göteborgs-Postens Nya AB: annonsstatistik, protokoll, räkenskapshandlingar, upplage-

och spridningsuppgifter.

Harry Hjörnes arkiv.

Göteborgs universitetsbibliotek (GUB)

Göteborgs Handelstidnings AB:s arkiv (GHT:s arkiv): annonsstatistik, anteckningar av Oscar Malmberg, minnesbok, protokoll, räkenskapshandlingar, spridnings- och upplageuppgifter, tryckerijournaler. Göteborgs dagliga tidningars krets av Svenska Tidningsutgivareföreningens protokoll. Handlingar om Göteborgs Morgonposts AB.

Göteborgs LO-distrikts arkiv, Göteborg

Göteborgs FCO: protokoll, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser 1953—1966.

Metallindustriarbetareförbundet, avdelning 41:s arkiv, Göteborg

Metallindustriarbetareförbundet, avdelning 41: protokoll, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser 1941—1965.

Riksarkivet, Stockholm

Pressarkivet: Svenska Tidningsutgivareföreningens arkiv: upplageuppgifter.

Socialdemokratiska arbetarepartiets arkiv, Stockholm

Socialdemokratiska arbetarepartiet: protokoll (partistyrelsen, verkställande utskottet) 1959—1965.

SKF:s verkstadsklubbs arkiv, Göteborg

SKF:s verkstadsklubb: protokoll, revisionsberättelser, verksamhetsberättelser 1956—1965.

Transportarbetareförbundet, avdelning 3:s arkiv, Göteborg

Transportarbetareförbundet, avdelning 3: protokoll 1964—1965.

Vänsterpartiet kommunisternas arkiv, Stockholm (vpk:s arkiv)

Sveriges Kommunistiska Parti/Komintern: kongresshandlingar, korrespondens, protokoll (i huvudsak kompletta serier för partiets centrala organ 1929—1965), upplageuppgifter, verksamhetsberättelser.

II. Tryckta källor

Inländsk tidningstaxa

Landorganisationen: kongressprotokoll

Socialdemokratiska arbetarepartiet: kongressprotokoll, partistyrelsens årsberättelser

Statistisk årsbok för Göteborg

Svensk annonstaxa

Svenska aktiebolag och enskilda banker

Sveriges Arbetares Centralorganisation: kongressprotokoll

Sveriges officiella statistik: valstatistik

TS-boken

TS' statistik över märkesvaruannonseringen 1961—1965.

III. Litteratur

- Anckar, H., Schismen SAC-SAF (i: SAC 1910—1960. Jubileumsskrift). Sthlm 1960.
- Attman, A., Bryggerinärningen i Göteborg I, 1810—1910. Gbg 1961.
- Göteborgs stadsfullmäktige 1863—1962. I:2. Gbg 1963.
- Back, P-E., Svenska Metallindustriarbetareförbundets historia 1940—1956. Sthlm 1977.
- Beckholmen, K., Socialdemokratin i Göteborg. Gbg 1950.
- Branting, H., Pressens Acciles-häl (Dagens krönika, januari 1891).
- Bråland, A., A-pressens samorganisation 1908—1958. Sthlm 1958.
- DsU 1979:9. Dagspressens struktur och ekonomi. Sthlm 1979.
- Ds B 1978:10. Översyn av prestödet. Sthlm 1978.
- Elison, I., Arbetarrörelse och samhälle i Göteborg 1910—1922. Meddelanden från Ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs Universitet 16. Gbg 1970.
- Elveson, G., Kooperatören — Konsumentbladet — Vi. Konsumentkooperativ press och kultursyn 1899—1974. En bibliografi. Sthlm 1975.
- Engblom, L-Å., Ny Tids första 25 år. Stencil 1970. Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Ny Tid och dagstidningskonkurrensen i Göteborg. Stencil 1972. Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Uppkomsten av en arbetartidning i Göteborg och Ny Tids finansiering 1892—1902. Stencil 1968. Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Engwall, L., Ekonomi och ideologi. Stencil 1979. Företagsekonomiska institutionen, Uppsala Universitet.
- Ekonomi och innehåll i en rörelseägd landsortstidning. Stencil 1979. Företagsekonomiska institutionen, Uppsala Universitet.
- Metoder för skattning av en tidnings annonsvolym. Stencil 1978. Företagsekonomiska institutionen, Uppsala Universitet.
- The Estimation of Circulation Figures from Circulation Revenue Data. Stencil 1978. The European Institute for Advanced Studies in Management, Bryssel.
- Eriksson, F., Kuriren, Uddevalla (i: A-pressens samorganisation 1908—1958). Sthlm 1958.
- Falk, S., Vänstersocialistisk press och presspolitik 1917—1921. Stencil 1969. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs Universitet.
- Forsström, B., Harry Hjärne och Göteborgs-Posten 1926—1940. Gbg 1977.
- Furhoff, L., Arbetarrörelsens presspolitik (i: Pressens årbog 1979). Odense 1979.
- Dagstidningskonkurrensen i Norrköping 1900—1965. Norrköping 1966.
- Makten över medierna. Lund 1974.
- Svensk press (i: Pressens årbog 1975). Odense 1975.
- Stockholms-Tidningens fall (i: Pressehistorisk årbog 1966). Odense 1966.
- Upplagespiralen. Jönköping 1967.
- ”Vad på beror G-P:s framgång?” (Pressens Tidning, nr 23, 1965).
- Furhoff, L., Hederberg, H., Dagspressen i Sverige. Sthlm 1965.
- Gustafsson, K.E., The Circulation Spiral and the Principle of Household Coverage (The Scandinavian Economic History Review XXVI. 1978:1).
- Göteborgs stadsfullmäktige 1863—1962, II. Biografisk matrikel, redigerad av Magnus Fahl. Gbg 1963. (Citat: Göteborgs stadsfullmäktige 1863—1962, II.).
- Hadenius, S., Seveborg, J-O., Weibull, L., Partipress. Socialdemokratisk press och presspolitik 1910—1920. Halmstad 1970.

- Hadenius, S., Seveborg, J.-O., Weibull, L., Socialdemokratisk press och presspolitik 1899—1909. Sthlm 1968.
- Hamberg, E., Västsvenska landsortstidningars konkurrensförhållanden. Stencil 1977. Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Henrikson, T., Episoden Ström. Gbg 1934.
- Hirdman, Y., Sverges Kommunistiska Parti 1939—1945. Sthlm 1974.
- Hjern, H., Beklädnads avd. 8 1882—1942. Gbg 1943.
- Bryggeriarbetare. Avd. 13 av Svenska Bryggeriarbetareförbundet 40 år. Gbg 1937.
- Grovarbetare. Historik över avd. 49:s av Svenska Grov- och Fabriksarbetareförbundet 50-åriga verksamhet. Gbg 1939.
- Grovarbetarnas avd. 49 1889—1949. Gbg 1949.
- Hamnarbetare. Historik över Göteborgs Hamnarbetarefackförnings 50-åriga tillvaro Gbg 1935.
- Kolarbetarnas fackförening 50 år. Gbg 1946.
- 50 års fackligt arbete. Avdelning 1 av Svenska Livsmedelsarbetareförbundet 1895—1945. Gbg 1945.
- Metalls avd. 41 1896—1946. Gbg 1946.
- Ny Tid, Göteborg (i: A-prensens samorganisation 1908—1958). Sthlm 1958.
- Svenskt sjöfolk. Fackligt värv under 25 år. 1914—1939. Gbg 1939.
- Hjörne, H., Äventyr i tidningarnas värld. Uppsala 1965.
- Holzhausen, C.J., Morgonposten-Aftonposten (i: Press och pressfolk i Västsverige 1902—1972). Gbg 1972.
- Höglund, H., Människor jag mött (Svensk Typograftidning, jub.nr maj 1961).
- Höglund, Z., Minnen i fackelsken. Härliga tider 1900—1911. Sthlm 1951.
- Höyer, S., Norsk presse mellom 1865 og 1965. Strukturutvikling og politiske mønstre. Stencil 1975/77. Institutt for presseforskning, Oslo Universitet.
- Ikke et ord om ytringsfrihed. Rapport om journalisters arbejdsvilkår på danske dagblade (elva författare). Århus 1978.
- Jacobsson, E., Press och politik (i: Svenska stadsmonografier). Halmstad 1948.
- Jarnås-Nilsson, I., Brytningen mellan liberalism och socialism inom den tidiga arbetarrörelsen i Göteborg. Stencil 1958. Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Jonasson, W., En fackklubb. Kort historik vid Götaverkens Kommunistiska Fackklubbs 25-årsjubileum. Gbg 1949.
- Jonsson, E., De många tidningarnas tid (i: Press och pressfolk i Västsverige 1902—1972). Gbg 1972.
- Jonsson, S., Annonsojkkotten mot Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning 1940. Myt eller realitet? Meddelanden från Ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs Universitet 43. Gbg 1979.
- Annonser och tidningskonkurrens. Meddelanden från Ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborg Universitet 38. Gbg 1977.
- Josephson, E.F., SKP och Komintern 1921—1924. Uppsala 1976.
- Kennerström, B., Mellan två internationaler. Kristianstad 1974.
- Kohlström, L., Socialdemokratisk press 1921—1945. Stencil 1969. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs Universitet.
- Lagerstedt, L., Åttaårigt intermezzo (i: Press och pressfolk i Västsverige 1902—1972). Gbg 1972.
- Lindberg, L., Göteborgs-Postens spridningsområde. Stencil 1971. Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs Universitet.

- Lindbom, T., Den svenska fackföreningsrörelsens uppkomst och tidigare historia 1872—1900. Sthlm 1938.
- Lindström, E., Bostaden en social rättighet. Historik över tidningar inom HSB och hyresgäströrelsen. Borås 1974.
- Lundquist, L.-A., Morgontidningen. Stencil 1972. Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Lundstedt, G., Rybergh, C.,Handledning för mötesdeltagare. Tionde uppl. Gbg 1952.
- Lärn, F., Byrån på Köpmansgatan (i: Press och pressfolk i Västsverige 1902—1972). Gbg 1972.
- Magnusson, E., Motsättningarna inom Göteborgs Arbetarekommun 1924—1934. Stencil 1967. Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Magnusson, K.-E., Tidningskoncentration. Stencil 1971. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs Universitet.
- Mattsson, B.-M., Arbetar-Posten. Stencil 1971. Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Press och kapital (I) En undersökning av Göteborgs Morgonpost och Aftonposten 1896—1956. Stencil 1972. Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Press och kapital (II). Högerpartiet och tidningarna 1950—1970. Stencil 1975. Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Modig, J.-O., Harry Hjörne 1893—1969, journalist och företagsledare (i: Pressehistorisk årbok 1969). Odense 1969.
- Nilsson, A., Arbetarpressens Förlagsaktiebolag 1937—1946. Malmö 1947. (Citat: Nilsson).
- Nilsson, R.B., Vidi 1912—1931 — ett stycke göteborgsk tidningshistoria. Stencil 1975. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs Universitet.
- Nyström, Ö., Kristensson, K., Vahlquist, I., Sveriges Kommunistiska Partis fackliga politik 1929—1934. Stencil 1971. Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Oljelund, S., Svenska Murareförbundets avd. 7 1891—1931. Gbg 1931.
- Persson, L.K., Syndikalismen i Sverige 1903—1922. Gbg 1975.
- Rolland, A., Arbeiderpressen 1884—1940. Differensiering og sentralisering. Stencil 1979. Institutt for presseforskning, Oslo Universitet.
- Rosén, E., Arbetarrörelsen i Göteborg (i: Göteborg: en översikt vid trehundraårsjubileet 1923. XX.). Gbg 1923.
- Rönblom, H.-K., Tryckfriheten i Sverige. Stockholm 1940.
- Sandblad, H., GHT och hitlerregimen. Gbg 1960.
- Sjölin, W., Jonsson, A., Attman, A., Konsumenter i samverkan. Gbg 1967.
- SOU 1965:22. Dagspressens ekonomiska villkor. Sthlm 1965.
- SOU 1968:48. Dagspressens situation. Sthlm 1968.
- SOU 1975:79. Statlig presspolitik. Sthlm 1975.
- Stenör, C., Arbetar-Tidningen. Stencil 1971. Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Stiernlöf, S., Ingelstam, M., Ordet är fritt. Malmö 1977.
- Sundberg, C., Vest-Svenska Dagbladet. Stencil 1971. Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Tandrup, S., Kampen for at blive størst. —Demokraten og Aarhus Stiftstidende midt i 1920'erne. Stencil 1979. Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Thomsen, N., Dagbladskonkurrencen 1870—1970. Köpenhamn 1972.

- Tiseliuss, C.A., Tidningspressen (i: Göteborg: en översikt vid trehundraårsjubileet 1923 XX.). Gbg 1923.
- Tollin, S., Svensk dagspress 1900—1967. Sthlm 1967.
- Torbacke, J., Harry Hjärne och Göteborgs-Posten (Historisk tidskrift 1977:4).
- Vretblad, J., Petersson, E., Janson, H., Den lilla röa. GT fyller sexti. Gbg 1962.
- Wallentin, H., Arbetslöshet och levnadsförhållanden i Göteborg under 1920-talet. Meddelanden från Ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs Universitet 42. Gbg 1978.
- Weibull, J., Censur och opinionsutveckling (i: Norden under 2. Verdenskrig). Tönder 1979.
- Wessel, N., Göteborgs Typografiska Förening 1884—1934. Gbg 1934.
- Westerståhl, J., Månsson, E., Dagspressen och den politiska opinionsbildningen. Stencil 1975. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs Universitet.
- Wigforss, E., Ur mina minnen. Halmstad 1964.
- Wikström, H., Mina tidningsminnen. Malmö 1978.
- Wärenstam, E., Fascismen och nazismen i Sverige. Sthlm 1972.
- Zennström, P-O., Klasskampen 1917—1939. En kommunistisk krönika. Lund 1977.

IV. Tidningar och tidskrifter

- Affärsökonomi
- Aftonposten
- Arbetare-Kuriren
- Arbetar-Posten
- Arbetar-Tidningen
- Dagens Krönika
- Fackföreningsrörelsen
- Folkets Röst
- Göteborgs Aftonblad
- Göteborgs Dagblad
- Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning
- Göteborgs Morgonpost
- Göteborgs-Posten
- Göteborgs-Tidningen
- Historisk tidskrift
- Hyresgästen
- Julfacklan
- Minareten
- Morgontidningen
- Ny Dag
- Ny Tid
- Pressens Tidning
- Svensk Typografitidning
- The Scandinavian Economic History Review
- Vest-Svenska Dagbladet
- Vidi
- Väst-Svenska Kuriren

V. Intervjuer

Ernst Andersson, expeditör Göteborgs Kommunistiska Arbetarkommun 1927—1967. (26/4 1976).

Sigvard Cruse, förtroendemän (ordförande), Svenska Typografförbundet 1919—1953. (26/10 1977)

Torsten Henrikson, redaktör Arbetar-Posten, Hyresgästen, ordförande Göteborgs Arbetarekommun m.m. (14/10 1976).

Ossian Kristensson, ombudsman Göteborgs FCO 1930—1962. (22/4 1976).

Oscar Malmberg, direktör, Göteborgs Handelstidnings AB 1946—1969. (1971)

Kurt Walles, redaktör, bl.a. redaktionssekreterare på Ny Tid under 1930-talet. (April 1977)

Muntliga och skriftliga upplysningar dessutom bl.a. från:

Gunnar Adolfsson (chefred. Arbetar-Tidningen), Kate Ahlberg (facklig förtroendemän för tidningsbuden), Folke Anderberg (direktör, Arbetet, Malmö), Sven Bodin (Arbetarrörelsens arkiv), Lars Björlin (historiker), Arne Börjesson (faktor, Handelstryckeriet), Nils Carlshamre (moderat politiker), Rolf Edberg (chefred. Ny Tid), Arne Elmbrant (vd, A-pressen AB), Gustav Holst (rådman, Vänersborgs tingsrätt), Gustaf Högberg (redaktör, Ny Tid), Carl-Otto Jansson (ombudsman, Göteborgs LO-distrikt), Nils Kullgren (faktor, Västan), Malte Larsson (direktör, Framåt), Jörgen Linder (ombudsman, Göteborgs Arbetarekommun), Gunnar Lundstedt (Folkrörelsernas arkiv), Sven Magnusson (typograf), Vilgot Nilsson (studieombudsman, ABF), Ingemar Svensson (redaktör, Arbetar-Tidningen), Gunvor-Agnete Widfors (dotter till Minaretens utgivare m.m. Martin Andersson), Sigfrid Ågren (redaktionschef, Expressen), Göteborgs Arbetarekommun, Göteborgs Kommunistiska Arbetarkommun, Göteborgs LO-distrikt, Göteborgs Lokala Samorganisation, Göteborgs stadskontor, utredningsavdelningen.

Anmärkning:

Stavningen i citerade avsnitt har normaliserats.

Förkortningsregister

Förkortningar som inte omedelbart förklaras vid varje tillfälle:

- AK — Arbetare-Kuriren
- AP — Arbetar-Posten
- AT — Arbetar-Tidningen
- AU — arbetsutskott
- FCF — Fackliga Centralförsamlingen
- FCO — Göteborgs Fackliga Centralorganisation
- FD — Folkets Dagblad
- FDP — Folkets Dagblad/Politiken
- GAK — Göteborgs Arbetarekommun
- GHT (även HT) — Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning
- GKA — Göteborgs Kommunistiska Arbetarkommun
- GMP — Göteborgs Morgonpost
- G-P — Göteborgs-Posten
- GSA — Göteborgs Socialistiska Arbetarkommun
- GT — Göteborgs-Tidningen
- GTF — Göteborgs Typografiska Förening
- HCF — Hyresgästernas Centralförsamling
- k — kommunist(isk)
- LO — Landsorganisationen
- LS — Lokala Samorganisationen
- MT — Morgontidningen
- NOV — Nykterhetsorganisationen Verdandi
- NT — Ny Tid
- PHM — planhushållningsmotståndet
- PS — partistyrelse
- RFO — Röda fackliga oppositionen
- RFSU — Riksförbundet för sexuell upplysning
- SAC — Sveriges Arbetares Centralorganisation
- SAF — Syndikalistiska Arbetarefederationen
- SAP — Socialdemokratiska arbetarepartiet
- SJF — Svenska Journalistföreningen
- SKF — Sveriges Kullagerfabriken
- SKP — Sveriges Kommunistiska Parti
- SP — Socialistiska Partiet
- SSU — Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund
- ST — Stockholms-Tidningen
- s — socialdemokrat (isk)
- TO — tidningsområde
- TS — AB Tidningsstatistik
- TU — Svenska Tidningsutgivareföreningen
- VSK — Väst-Svenska Kuriren
- VU — verkställande utskott

Tabellförteckning

Tabell	Sid.
I:1. Arbetartidningarna i Göteborg 1890—1966. Initiativtagare, ägare, inriktning.	19
II:1. Antal medlemmar i Göteborgs Arbetarekommun (GAK), Fackliga Central (FCF, FCO), antal av kollektivavtal berörda arbetare i Göteborg, antal röster i de politiska valen för de socialdemokratiska (SAP), kommunistiska (SKP) och socialistiska (SP) partierna i Göteborgs stad	38
II:2. De tio föreningar som betalade mest i kontingenter till FCO år 1935	55
II:3. Medlemsantalet i de tio största FCO-anslutna fackföreningarna i Göteborg år 1945	55
II:4. Medlemsantalet i de tio största FCO-anslutna fackföreningarna i Göteborg år 1965	55
V:1. De tio största andelsinnehavarna i Tryckeriföreningen Framåt år 1908	100
V:2. De tio största aktieägarna vid Tryckeri AB Framåts bolagsstämma år 1916	100
V:3. Den procentuella fördelningen på olika ägarkategorier i samtliga socialdemokratiska tidningsföretag och i Tryckeri AB Framåt år 1912	101
V:4. Långivare till Ny Tid och Framåt 1892—1912. Valda perioder.	110
V:5. Ny Tids/Framåts driftsintäkter 1892—1916	112
V:6. Ny Tids/Framåts driftsutgifter 1892—1916	126
V:7. Antal kritiska inlägg mot Ny Tids redigering på Tryckeriföreningen Framåts ordinarie andelsstämmor 1901—1911	135
V:8. Antal positiva inlägg om Ny Tids redigering på Tryckeriföreningen Framåts ordinarie andelsstämmor 1901—1911	135
VI:1. De tio största aktieägarna i Tryckeri AB Framåt år 1938.	150
VI:2. De tio största andelsinnehavarna i Väst-Svenska Kurirens Andelsförening år 1934	152
VI:3. Åtta fackliga organisationers andels- och aktieköp i arbetarrörelsens tidningsföretag 1917—1939 (kr)	152
VI:4. Avvisade förslag om andels- och aktieköp i arbetarrörelsens tidningsföretag i Göteborg av åtta fackliga organisationer 1917—1939	153
VI:5. Kontanta bidrag till arbetarrörelsens tidningsföretag från Metalls avd. 41 och fem verkstadsklubbar 1934—1939. (Kr)	158
VI:6. Anslag ur Metalls avd. 41:s avdelningskassa 1925—1939. (Kr)	159
VI:7. Tryckeri AB Framåts driftsintäkter 1917—1939. (Avrundade tusental kr. Procentuell fördelning på intäktskategorier för varje år) .	179

Tabell	Sid.
VI:8. Antal kritiska inlägg mot Ny Tids redigering på Tryckeri AB Framåts bolagsstämmor 1917—1939	214
VI:9. Antal positiva inlägg om Ny Tids redigering på Tryckeri AB Framåts bolagsstämmor 1917—1939	215
VII:1. Kontanta bidrag till Ny Tid (Tryckeri AB Framåt) 1941—1963. (Kr. Löpande priser)	239
VII:2. Anslag ur Metalls avd. 41:s avdelningskassa 1940—1965. (Kr)	244
VII:3. Tryckeri AB Framåts intäkter. Perioderna 1940—1949, 1950—1959, 1960—1963. (Tusental kr)	248
VII:4. En jämförelse mellan Ny Tids och Arbetar-Tidningens intäkter 1950—1955. (Tusental kr)	248
A I:1. Antal tätortshushåll inom Göteborgs tidningsområde och antal hushåll i Göteborgs stad. Valda år	357
A I:2. De dagliga göteborgstidningarnas totalupplagor och täckningstal för Göteborgs stad 1900—1965 (vardagar)	359
A I:3. Göteborgstidningarnas söndagsupplagor och täckningstal för Göteborgs stad 1920—1965	369
A II:1. Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidnings, Göteborgs Morgonposts, Göteborgs-Postens, Morgontidningens och Ny Tids andelsprocent av den totala annonsmängden i dessa tidningar 1925—1940. Valda år	376
A II:2. Sex dagliga göteborgstidningars annonsvolym 1920—1937. Spaltmeter	377
A II:3. Sju dagliga göteborgstidningars annonsvolym 1938—1964. Spaltmeter	378
A II:4. De dagliga göteborgstidningarnas årsvikter 1904—1933. Kilo.	379

Diagramförteckning

Diagram	Sid.
I:1. Arbetarpartiernas och de borgerliga partiernas väljarandelar i Göteborgs stad i de politiska valen fr.o.m. stadsfullmäktigevalet år 1922 t.o.m. andrakammarvalet år 1964	17
I:2. Arbetarpressens och den borgerliga pressens andel av den totala dagstidningsmarknaden i Göteborg 1900—1965. Vardagar	17
I:3. Arbetartidningarna i Göteborg 1890—1966	19
II:1. Stadsfullmäktigevalen i Göteborg 1922—1962	41
II:2. Andrakammarvalen i Göteborg 1921—1964	41
II:3. SAP:s, SKP:s och SP:s andelar av totala antalet socialiströster vid stadsfullmäktige- och andrakammarvalen i Göteborg 1922—1964	45

Diagramförteckning, forts.

Diagram	Sid.
II:4. De politiska arbetarkommunerna i Göteborg 1890—1965.	51
II:5. Antal medlemmar i Göteborgs Fackliga Centralorganisation och antal av kollektivavtal berörda arbetare i Göteborg 1916—1965 . . .	52
III:1. De borgerliga morgontidningarnas sammanlagda hushållstäckning i Göteborgs stad 1900—1965, vardagar. Femårsintervall	74
III:2. De borgerliga lunch/eftermiddagstidningarnas sammanlagda hushållstäckning i Göteborgs stad 1900—1965, vardagar. Femårsintervall	74
III:3. De borgerliga morgontidningarnas sammanlagda hushållstäckning i Göteborgs stad 1920—1965, söndagar. Femårsintervall	75
III:4. De borgerliga lunch/eftermiddagstidningarnas sammanlagda hushållstäckning i Göteborgs stad 1940—1965, söndagar. Femårsintervall	75
IV:1. De dagliga göteborgstidningarna under 1900-talet	95
IV:2. Arbetarpressen i Göteborg. Totalupplagor 1890—1965	96
VII:1. Ny Tids driftskostnader och driftsintäkter 1941—1963. (Löpande priser)	238
IX:1. Göteborgs Handelstidnings AB. Utdelning i procent av aktiekapitalet 1903—1963	328
IX:2. Göteborgs-Postens och Ny Tids intäkter av annonser respektive tidningsförsäljning (prenumerationer + lösnummer) 1926—1963. Löpande priser	335
IX:3. De socialistiska partiernas väljarandel i andrakammar- resp. riksdagsvalen i hela landet och i Göteborg 1921—1979	342
IX:4. Folkpartiets väljarandel i andrakammar- resp. riksdagsvalen i hela landet och i Göteborg 1921—1979	343
A I:1. De dagliga göteborgstidningarnas totalupplagor (vardagar) 1900—1965	367
A I:2. De dagliga göteborgstidningarnas hushållstäckning i Göteborgs stad (vardagar) 1905—1965. Tioårsintervall	368
A I:3. Göteborgstidningarnas söndagsupplagor 1920—1965	373
A II:1. De dagliga göteborgstidningarnas andel av den totala annonsvolymen i Göteborgspressen 1938—1964	377

Personregister

Adamson, Elma 182
Adamson, Einar 83, 182, 194, 218, 220, 221, 223
Adolfsson, Gunnar 91, 304
Ahlberg, Kate 301
Ahrenberg, K. 259
Alkman, Edvard 70
Anckar, Herbert 60
Anderberg, Folke 27
Andersson, Axel Th. 182, 183
Andersson, Emil 47, 193, 205, 221
Andersson, Ernst 264
Andersson, Helge 224
Andersson, Martin 84, 86, 94, 182, 183, 184, 218, 219, 220, 223
Andersson, Sven 214, 251, 260
Andrén, Gösta 82, 282
Attman, Artur 37, 40, 45, 53, 108
Augustsson (ekonomichef, VSK) 182
Back, Pär-Erik 46, 63, 245
Bebel, August 138
Beckholmen, Kuno 34, 35, 79, 80
Bengtsson, Alarik 211
Bengtsson, Magnus 166, 167
Bengtsson (målare) 99
Bergegren, Hinke 136
Berlin, Richard 307
Berntsson, Henry 158
Berntsson, Sven 303
Björck, Gösta 284
Björk, Kaj 82, 235, 242, 280, 282, 340
Björk (bokbindare) 110
Björk (metallarbetare) 252
Bodin, Bror 233
Boman, A. 317
Bongberg, Gunnar 271
Branting, Hjalmar 40, 80, 120, 132, 141
Bråland, Axel 129, 133, 141, 184, 187, 195, 200, 202, 224, 267
Burge, Bertil 224
Bäckström, Helge 107
Börjesson, Arne 86
Börjesson, Filip 70, 164, 169, 196, 198, 206, 297, 298, 299, 305, 326, 330
Carlshamre, Nils 339
Carlsson, Henning 170
Carlsson, J.E.H. 91
Carlsson, Nils 261
Carlsson, Robert 132, 146
Casparrsson, Ragnar 201, 239, 334
Christensson, John 212
Christiernson, A.J. 101
Cruse, Sigvard 197, 198, 265, 299, 326

Dahlgren, Gunnar 245, 269
Dahlström, Axel 40, 41, 42, 63, 150, 196, 207, 208, 210, 211, 212, 215, 216, 223, 225, 304,
311, 325, 384, 385
Dahlström (fru) 150
Danielsson, Axel 40, 80
Edberg, Rolf 82, 250, 281, 284, 308, 332, 333, 337
Ek, Arthur 245, 269
Ek, Jon 138
Ekbohm, Herbert 280
Elander, Otto 68, 70
Elison, Ingela 36, 37, 40, 44, 52, 54
Elveson, Gunnar 180, 181
Engberg, Arthur 215
Engkrantz, Ivan 220
Engblom, Lars-Åke 81, 321, 323, 355, 378
Engwall, Lars 27, 354, 380
Eriksson, Frank 123
Eriksson, Pehr 35, 80
Eriksson (AU-ledamot, SKP) 193
Erlander, Tage 241
Fagerberg, J A 210, 211, 260
Falk, Sören 166
Fast, Erik 212
Fjeldstad J:son, Richard 83, 162, 163
Flyg, Nils 47, 48, 220
Fondin, Harry 273
Fontell, Ernst 223
Forsberg, Filip 221
Forsman, Albert 220
Forsman, Axel 327
Forsström, Bertil, 28, 70, 297, 298, 299, 321, 323, 326, 327, 352, 354, 355, 360, 363, 364,
365, 366, 378
Frankenberg, Evert 211
Furhoff, Lars 27, 28, 67, 69, 70, 321, 322, 348, 370, 380
Geijer, Arne 237, 241
Grest A:son, Willy 84
Greek, K.S. 83
Grimlund, Otto 188
Gulin, Sven 307
Gustafsson, Hugo 162, 247
Gustafsson, Karl Erik 322
Hadenius, Stig 25, 26, 106, 107, 129, 141, 352, 354, 355
Hagberg, Ester 203, 204, 219, 303
Hamberg, Ewa 355
Hansson, Anders 97
Hansson, Bertil 308
Hansson, Ernst 182
Hansson, Gunnar 91
Hansson, Nils 246
Hansson, Per Albin 82, 133, 187, 197, 212, 213, 214, 215, 225, 260, 304
Hansson, Valerius 307

Hedén (AU-ledamot, SKP) 163
Hederberg, Hans 67, 69, 70
Hedlund, Bengt 245, 269, 339, 340
Hedlund, Henrik 34, 292
Hedlund, S A 67, 69
Hedlund, Torsten 294
Hedvall, Julius 196
Henrikson, Torsten 42, 48, 91, 92, 93, 94, 150, 154, 161, 162, 173, 197, 202, 211, 213, 218, 222, 234, 282
Heurlin, C-M 35
Hilding (typograf) 131
Hirdman, Yvonne 90
Hjern, Harald 34, 35, 56, 59, 61, 62, 63, 98, 108, 116, 117, 125, 138, 156, 178, 197, 213, 263
Hjörne Harry 70, 71, 73, 91, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 304, 311, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 336, 337, 338, 341, 343, 355
Hjörne, Lars 70
Holmberg, Albin 138
Holmberg, Nils 45, 90, 91, 162, 184, 185, 283
Holmén, Gustav 59
Holzhausen, Carl Johan 71
Hovberg, Karl 160, 201
Hulthén, Mauritz 250
Höglund, Hugo 197, 198, 211, 212, 235
Höglund, Zeth 43, 126, 127, 165, 166, 188, 203, 212, 213, 225, 260
Höyer, Svennik 28
Ingelstam, Margareta 345
Jacobsson, Emil 71
Jacobsson, Malte 337
Janhekt, A.H. 292
Jansson, Bertil 224
Jansson, Carl-Otto 53
Jansson, Valfrid 63
Jarnås-Nilsson, Ingrid 33, 34
Jeurling, Anders 68
Johannesson, Erik 279
Johansson, Gustav 220
Johansson, K 212
Johansson, Robert 82, 92, 151, 181, 204, 205, 218
Johansson, Vilhelm 193
Johansson, Östen 243, 277, 283
Johnsson, Karl 169
Jonasson, Weimer 59, 263
Jonsson, Enar 67, 68, 71
Jonsson, Sverker 28, 68, 69, 71, 285, 307, 319, 321, 323, 324, 327, 334, 355, 375, 380
Josephson, E.F. 43
Jungen, Ernst 214, 337
Karlsson, Ivar 185
Kennerström, Bernt 44, 46, 47, 205
Kilbom, Karl 43, 44, 46, 47, 82, 86, 88, 151, 156, 161, 162, 163, 167, 182, 184, 188, 193, 194, 205, 211, 220, 221, 222, 315

Kjellman, John 80
Kohlström, Lennart 148, 149, 164
Krantz, Claes 67, 69
Kristensson, Emil 97, 108, 128, 140, 142
Kristensson, Ossian 252, 308
Kristensson, Valter 270
Kristiansson, Bertil 154
Königsson, Ture 310
Lager, Fritjof 265, 277
Lagerstedt, Lars 73
Landin, Sven 91
Larsson, Efraim 131
Larsson, John 254
Lenin 219
Lestad, Lars 282
Lillieros, C.G. 103, 107, 128, 133
Lindberg, E. 128
Lindberg, Lars 355
Lindblad, A.C. 37, 82, 97, 102, 103, 105, 108, 123, 127, 128, 129, 130, 131, 136, 138,
139, 140, 141, 142, 143
Lindbom, Tage 34
Linde, Ebbe 94
Lindh, Ernst 170
Lindh, Ivar 245
Linderot, Sven 220
Lindhagen, Carl 43
Lindholm, Herman 36, 269
Lindström, Erik 94, 180
Lindström, Richard 42, 82, 200, 209, 211, 212, 213, 217, 222
Ljunggren, Ebba 70, 306
Ljungqvist, Joel 198, 353
Lundberg, I. 121
Lundén, Barthold 84
Lundgren, Frans 162
Lundgren, Hjalmar 211
Lundquist, Axel 207
Lundquist, Lars Anders 73, 355
Lundstedt, Gunnar 383
Lyckholm, Melcher 70
Lärn, Ferdinand 69
Magnusson, Eije 40, 57
Magnusson, K-E 325
Magnusson, Sven 305
Magnusson, Th 42, 211
Malmberg, Oscar 333, 340
Mattsson, Britt-Marie 71, 73, 92, 93, 321, 355
Modig, Jan-Otto 321, 322
Månsson, Lennart 342
Mård, Artur 273
Möller, Gustav 197, 201, 216, 217, 225
Nilsson, Anders 149, 164, 201, 217, 272, 275, 276, 282

Nilsson, Bertil 235, 236, 241, 242, 253, 259, 272, 273, 282, 340
Nilsson, Bror 212
Nilsson, Carl F. 99, 116
Nilsson, Olof 210, 211
Nilsson, Oscar 281
Nilsson, R. Bertil 84
Norén, Oscar 70, 294
Norling, Anton 210
Nyman, Lennart 282
Nyström, Per 337
Nyström, Ö 56, 60
Ohlsson, Ernst 181
Ohlsson, Hjalmar 245
Ohlsson, Josef 276
Oljelund, Stefan 56, 99, 146, 195, 216, 280
Olovsson, Emil 98
Olsson, Arvid 193, 220
Olsson, Einar 203, 220
Olsson, Holger 245
Olsson, Ivar 224
Olsson, K.J. 82, 187, 260
Olsson, Klas Ivar 224
Olsson, Oskar 196
Palm, August 34, 106
Persson, A. 138
Persson, Karl 223
Persson, Lennart K. 59
Pettersson, Hilding 214
Pettersson, Sven 189
Pettersson, Viking 207
Pihl (typograf) 121
Pripp, Anna-Stina 146, 183
Ramberg, Carl 294
Rolland, Asle 28
Rosén, Emil 33, 34, 35, 36, 40, 52, 53, 62, 80, 82, 128, 139, 180, 217
Rosenberg, Ethel, Julius 304
Rybergh, Carl 383
Rydgren, C.A. 80
Rönblom, H-K. 91
Sacco 61, 220
Sahlström, Hilding 158, 259
Sandblad, Henrik 73, 365
Sandler, Richard 82, 209, 217
Samuelsson, Oskar 167, 183, 188, 193, 220
Segerstedt, Torgny 69, 308, 311, 327
Sehlstedt, Kurt 269, 331, 332, 336
Senander, Knut 277
Seveborg, Jan-Olof 25, 352
Sillén, Hugo 44, 86, 88, 193
Sjölin, Walter 180
Sjöström, Algot 41

Sjöström, Gustaf 273
Skarin, August 102
Smålan, Finn 220
Stalin, 283
Stenör, Carin 355
Sterky, Fredrik 35, 40, 80, 82, 105, 107, 108, 139, 140
Stiernlöf, Sture 345
Stiller, W. 121, 122, 128
Srand, Axel 160, 217, 240
Sträng, Gunnar 348
Ström, Albin 40, 41, 42, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 57, 60, 91, 92, 93, 154, 156, 162, 171,
175, 194, 197, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 218, 221, 222, 223, 225, 247, 262,
304, 311, 315, 325, 326, 327, 329, 330, 384, 385
Ström, Margit 162
Suhr, Sigfrid 204, 205
Sundberg, Christina 73, 355, 365
Sundqvist, Karl 340
Sundwall, Erling 340
Svensson, Ingemar 366
Svensson, Theres 170, 190, 191, 302, 303, 330
Söderberg, Sven 184, 185, 208, 209, 210
Tandrup, Steen 348
Thelander 230
Tholin, C-E 106
Thorsson, F.V. 200
Tiselius, C.A. 67
Thomsen, Niels 28, 358
Tollin, Sven 69, 70, 71, 72, 73, 83, 354, 360, 361, 363, 364, 369, 372
Torbacke, Jarl 299
Törnqvist, Algot 97, 98, 142
Walldén, John 305
Wallentin, Hans 62
Walles, J.G. 200
Walles, Kurt 207, 353
Vanzetti 61, 220
Weibull, Jörgen 90
Weibull, Lennart 25, 352
Welin, Malte 72, 224, 300
Welinder, P.J. 60, 87
Wenner-Gren, Axel 71
Wessel, Nils 67, 68, 70, 71, 80, 97, 196, 292, 293, 294, 296, 301
Westberg, Verner 276
Westergren, Bror 211
Westerståhl, Jörgen 342
Wickman, C.G.T. 122, 130, 131, 132, 133
Widfors, Gunvor Agnete 84
Wigforss, Ernst 41, 195, 197, 212, 234
Wikström, Helmer 276, 336, 337
Winberg, J.A. 116
Wingård, Hugo 82
Vretblad, Johannes 67, 68, 72, 364

Wångfelt, Viktor 176
Wärenstam, Eric 84
Zennström, P-O 54, 56, 57, 58, 168
Ziesnitz, K.M. 105, 107
Åkerberg, Harald 274, 275
Åkesson, August 150, 175, 180, 196, 198, 199, 200, 213, 326
Öberg, Einar 246, 274, 280

Omslag: Carlos Håkansson

Fotografiska illustrationer: Arbetarrörelsens arkiv, Stockholm, Arbetar-Tidningens arkiv, Folk rörelsens arkiv, Göteborg, Göteborgs Arbetarekommun, Göteborgs stadsfullmäktige 1863—1962 II, Sture Hansson, Roger Olsson, Malte Larsson, Nils Wessel: Göteborgs Typografiska Förening 1884—1934, Gunvor Agnete Widfors.

*Meddelanden från
Ekonomisk-historiska institutionen vid
Göteborgs universitet*

1. *Sture Mårtenson*: Agiot under kreditselelepen 1789—1802. 1958.
2. *Marianne Nilsson*: Öresundstillräkenskaperna som källa för fraktfarten genom Öresund under perioden 1690—1709. 1962.
3. *Rolf Adamson*: Den svenska järnhanterings finansieringsförhållanden. Förlagsintekningar 1800—1884. 1963.
4. *Rolf Adamson*: De svenska järnbrukens storleksutveckling och avsättningsinriktning 1796—1860. 1963.
5. *Martin Fritz*: Gustaf Emil Broms och Norrbottens järnmalm. En studie i finansieringsproblematiken under exploateringstiden 1891—1903. 1965.
6. *Gertrud Wessberg*: Vänersjöfarten under 1800-talets förra hälft. 1966.
7. *Rolf Adamson*: Järnavsättning och bruksfinansiering 1800—1860. 1966.
8. *Sture Martinus*: Befolkningsrörlighet under industrialismens inledningskede i Sverige. 1967.
9. *Ingemar Nygren*: Svensk sparbankstulning 1820—1913. En analys av de större bankernas kreditgivning. 1967.
10. *Carin Sällström-Nygren*: Vattensågar och ångsågar i Norrland under 1800-talet. 1967.
11. *Martin Fritz*: Järnmalmproduktion och järnmalmstmarknad 1883—1913. De svenska exportföretagens produktionsutveckling, avsättningsinriktning och skeppningsförhållanden. 1967.
12. *Martin Fritz*: Svensk järnmalmsexport 1883—1913. 1967.
13. *Gösta Lext*: Mantalsskrivningen i Sverige före 1860. 1968.
14. *Martin Fritz*: Kirunagruvornas arbetskraft 1899—1905. Rekrytering och rörlighet. 1969.
15. *Jan Kuuse*: Varaktiga konsumtionsvarors spridning 1910—1965. En indikator på välståndsutvecklingen i Sverige. 1969. (Akademiförlaget.)
16. *Ingela Elison*: Arbetarrörelse och samhälle i Göteborg 1910—1922. 1970.
17. *Sture Martinus*: Agrar kapitalbildning och finansiering 1833—1892. 1970.
18. *Ingemar Nygren*: Västsvenska sparbankers medelplacering 1820—1913. 1970.
19. *Ulf Olsson*: Lönepolitik och lönestruktur. Göteborgs verkstadsarbetare 1920—1949. 1970.
20. *Jan Kuuse*: Från redskap till maskiner. Mekaniseringsspridning och kommersialisering inom svenskt jordbruk 1860—1910. 1970.
21. *Sture Martinus*: Jordbruk och ekonomisk tillväxt i Sverige 1830—1870. 1970.
22. *Ingemar Nygren*: Svenska sparbankers medelplacering 1914—1968. En undersökning av de större sparbankerna. 1970.
23. *Jan Kuuse*: Inkomstutveckling och förmögenhetsbildning. En undersökning av vissa yrkesgrupper 1924—1959. 1970.
24. *Ulf Olsson*: Regionala löneskillnader inom svensk verkstadsindustri 1913—1963. 1971.

*Meddelanden från
Ekonomisk-historiska institutionen vid
Göteborgs universitet*

25. *Kent Olsson*: Hushållsinkomst, inkomstfördelning och försörjningsbörda. En undersökning av vissa yrkesgrupper i Göteborg 1919—1960. 1972.
26. *Artur Attman*: The Russian and Polish Markets in international trade 1500—1650. 1973.
27. *Artur Attman*: Ryssland och Europa. En handelshistorisk översikt. 1973.
28. *Ulf Olsson*: Upprustning och verkstadsindustri i Sverige under det andra världskriget. 1973.
29. *Martin Fritz*: German Steel and Swedish Iron Ore 1939—1945. 1974.
30. *Ingemar Nygren*: Svensk kreditmarknad under freds- och beredskapstid 1935—1945. 1974.
31. *Lars Herlitz*: Jordegendom och ränta. Omfördelningen av jordbrukets merprodukt i Skaraborgs län under frihetstiden. 1974.
32. *Hugo Kylebäck*: Konsumentkooperation och industrikarteller. Kooperativa förbundets industriföretag före 1939 med särskild hänsyn till margarin-, kvarn-, gummi- och glödlampsbranscherna. 1974. (Rabén & Sjögren.)
33. *Martin Fritz*: Ernest Thiel. Finansman i genombrottsstid. 1974.
34. *Jan Kuuse*: Interaction between Agriculture and Industry. Case studies of farm mechanisation and industrialisation i Sweden and the United States 1830—1930. 1974.
35. *Lars Herlitz*: Fysiokratismen i svensk tappning 1767—1770. 1974.
36. *Sven-Olof Olsson*: German Coal and Swedish Fuel 1939—1945. 1975.
37. *Ulf Olsson*: The Creation of a Modern Arms Industry. Sweden 1939—1974. 1977.
38. *Sverker Jonsson*: Annonser och tidningskonkurrens. Annonsernas roll i tidningsekonomin och betydelse för koncentrationsprocessen i Stockholm, Göteborg och Malmö. 1977.
39. Ekonomisk-historiska studier tillägnade Artur Attman. 1977.
40. *Bertil Andersson*: Handel och hantverk i Göteborg. Två företagargrupperns ekonomiska utveckling 1806—1825. 1977.
41. *Folke Karlsson*: Mark och försörjning. Befolkning och markutnyttjande i västra Småland 1800—1850. 1978.
42. *Hans Wallentin*: Arbetslöshet och levnadsförhållanden i Göteborg under 1920-talet. 1978.
43. *Sverker Jonsson*: Annonsobjekten mot Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning 1940. Myt eller realitet? 1979.
44. *Ingemar Nygren*: Riksgäldskontoret 1939—1945. Statens upplåning för beredskap och räntestabilisering. 1979.
45. *Hugo Kylebäck*: Konsument- och lantbrukskooperation i Sverige. Utveckling, samarbets- och konkurrensförhållanden före andra världskriget. 1979.
46. *Lars-Åke Engblom*: Arbetarpressen i Göteborg. En studie av arbetarpressens förutsättningar, arbetarrörelsens presspolitik och tidningskonkurrensen i Göteborg 1890—1965. 1980.

ISBN
91-85196-19-3

Printed in Sweden, Tryckeri AB Framåt, Göteborg, 1980.

Den borgerliga tidningen Göteborgs-Posten utges varje dag i 300.000 exemplar. Den har en stor publik bland Göteborgs arbetare.

Samtliga arbetartidningar på omslagets första sida är däremot borta. Detta trots att arbetarrörelsen i Göteborg varit mycket stark. För inte så länge sedan röstade två tredjedelar av alla göteborgsväljare på ett arbetarparti.

Hur hänger det ihop?

Varför har arbetarpressen misslyckats i Göteborg trots extremt goda förutsättningar?

Är folkrörelser och organisationer odugliga som tidningsutgivare?

Detta är några frågor som Lars-Åke Engblom försöker besvara i denna doktorsavhandling i ekonomisk historia, som börjar på August Palms tid och slutar när Harry Hjärne på Göteborgs-Posten erövat så gott som alla Göteborgs arbetare som prenumeranter.

ARBETARPRESSEN I GÖTEBORG

En studie av arbetarpressens förutsättningar, arbetarrörelsens presspolitik och tidningskonkurrensen i Göteborg 1890—1965.